

УДК 811.512(075)
ББК 81.2Туц-9
К89

Рецензенты:
профессор Э.А. Грунина
доцент Г.П. Александров
профессор Ю.В. Щека

Подписано в печать 15.09.06. Формат 84x108¹/₃₂.
Усл. печ. л. 26,88. Тираж 3 000 экз. Заказ № 5267.

Кузнецов, П.И.
К89 Учебник турецкого языка. В 2 ч. Ч. 2. Завершающий
курс / П.И. Кузнецов. — 6-е изд., испр. — М.: АСТ: Восток –
Запад, 2007. — 510, [2] с.

ISBN 5-17-041044-1 (Ч. 2)
ISBN 5-17-013805-9 (ООО «Издательство АСТ»)
ISBN 5-478-00429-4 (Ч. 2)
ISBN 5-478-00427-8 (ООО «Восток – Запад»)

Учебник излагает все основные сведения по фонетике турецкого языка, вводит и закрепляет наиболее важные правила морфологии и синтаксиса, самую употребительную лексику и фразеологию. Предназначен для работы в аудиторных условиях, а также для желающих изучать язык самостоятельно.

УДК 811.512(075)
ББК 81.2Туц-9

© П. И. Кузнецов, наследники, 2007
© «Восток – Запад», 2007

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ	13
УРОК 15 (1)	14
ПРЕЖДЕПРОШЕДШЕЕ ВРЕМЯ	
(belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi)	14
Утвердительная форма	15
Отрицательно-вопросительная форма	16
ПРЕЖДЕПРОШЕДШЕЕ II ВРЕМЯ	
(belirli geçmiş zamanın hikâyesi)	16
ALİŞTİRMALAR	17
ФОРМА -DİĞİ ZAMAN	
(-dîği zaman biçimi)	19
Образец спряжения глагола в форме	
-dîği zaman (sırada, -dîğinda)	20
ALİŞTİRMALAR	21
ДОЛЖЕНСТВОВАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ	
(gereklik kipi)	23
Образец спряжения	23
Образец спряжения в отрицательно-	
вопросительной форме	24
ALİŞTİRMALAR	25
РЕДУПЛИКАЦИЯ (УДВОЕНИЕ) ИМЕН	
(ikilemeler)	26
ALİŞTİRMALAR	29
SÖZLÜK	29
Словообразовательный аффикс -gan/-kan	35
Словообразовательный аффикс -gın/-kın	35
ALİŞTİRMA	35
Bir randevu	38
Sağlık (bir konuşma)	40
ALİŞTİRMA	44
УРОК 16 (2)	45
ПРИДАТОЧНЫЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ	
ПРЕДЛОЖЕНИЯ (tümleyici tümce)	45

Образец спряжения	46
ALİŞTİRMA	48
ПРИДАТОЧНЫЕ ПОДЛЕЖАЩИЕ	
ПРЕДЛОЖЕНИЯ («özne-tümce»)	50
ОБЪЕКТНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПАССИВНЫХ	
ПРИЧАСТИЙ НА -DİK/-ACAK	51
ALİŞTİRMA	52
ДЕЕПРИЧАСТИЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА	
ВРЕМЕНИ (zaman ulaçları)	54
ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -İNCA	54
ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -İKEN	56
ФОРМА -(A)RKEN, -İRKEN	57
ALİŞTİRMA	58
ФОРМОСОЧЕТАНИЕ -MAK AMACIYLA	
(-mak maksadıyla)	60
SÖZLÜK	61
Словообразовательный аффикс -ış	66
ALİŞTİRMA	67
<i>Türkiye tarihinden. Osman I (1258—1326)</i>	69
<i>Bir tezin hikâyesi</i>	70
ÇALIŞTIRMA	72
УРОК 17 (3)	76
ПРОШЕДШЕЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОЕ ВРЕМЯ	
(-ARDI/-İRDİ) (geniş zamanın hikayesi)	76
Образцы спряжения глаголов в прошедшем	
неопределенном времени	77
ALİŞTİRMA	78
УСЛОВНЫЕ ФОРМЫ И КОНСТРУКЦИИ	
(koşul kipi//şart sıygası)	79
Образец спряжения в форме прошедшего	
времени условного наклонения	80
Образец спряжения глагола в утвердительной	
форме условной модальности	
от настоящего-будущего времени	81
ALİŞTİRMA	83

ФОРМЫ -DİĞİ//ACAĞI İÇİN,	
-DİĞİNDAN//ACAĞINDAN	85
ALİŞTİRMA	87
SÖZLÜK	88
Аффикс -gi/-ki	94
Аффикс -ın	95
ALİŞTİRMA	95
<i>Ensesinde bir sinek</i>	98
ALİŞTİRMALAR	101

УРОК 18 (4)	105
ГЛАГОЛЬНОЕ ИМЯ НА -MA, -ME	
(eylem adı, kısa mastar)	105
Образец склонения усеченного инфинитива	
(с аффиксом принадлежности 1-го лица	
единственного числа)	106
Образец притяжательного спряжения	
усеченного инфинитива	
(от первообразной основы /	
без залоговых и иных показателей)	106
ALİŞTİRMA	109
ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -A, -E	112
Употребление слова <i>düye</i>	112
ДЕЕПРИЧАСТИЕ -MADAN	113
ALİŞTİRMALAR	114
ПРИЧАСТИЕ НА -ACAK	116
ПРИЧАСТИЕ НА -IR//MAZ	117
ALİŞTİRMA	118
Формы условной модальности	
с частицей <i>da, de</i>	119
SÖZLÜK	120
Послелог <i>ait (ilişkin)</i>	126
Словообразовательный аффикс -ık	126
Аффикс -ak	127
Аффикс -k	127
ALİŞTİRMA	127
<i>İzmir şehri</i>	130

ALIŞTIRMA	131
<i>Eski bir yara (hikâye; kısaltılmıştır)</i>	132
ALIŞTIRMA	134
УРОК 19 (5)	138
ПРИЧАСТИЯ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ (geçmiş zaman ortacları)	138
ALIŞTIRMA	140
БУДУЩЕЕ-ПРОШЕДШЕЕ ВРЕМЯ (gelecek zamanın hikâyesi)	142
Образец спряжения глагола в утвердительной форме будущего-прошедшего времени	142
ÇALIŞTIRMA	144
ВИДОВЫЕ ФОРМЫ ГЛАГОЛА (eylemin görünüş biçimleri)	145
Форма быстроты (tezlik fiili)	146
Форма длительности (sürerlik fiili)	147
ALIŞTIRMA	149
SÖZLÜK	150
СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ АФФИКС -(I)M	155
Аффикс -gu/-kı	156
Аффикс -(a)r-	156
ÇALIŞTIRMA	157
<i>Selçuk</i>	160
<i>Alp Aslan (1029 veya 1032—1072)</i>	161
<i>«Baba evi» romanından bir parça</i>	161
ALIŞTIRMA	162
УРОК 20 (6)	166
НАСТОЯЩЕЕ ДЛИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ (sürekli şimdiki zaman)	166
Образец спряжения глагола в настоящем длительном времени	167
ПРОШЕДШЕЕ ДЛИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ (sürekli şimdiki zamanın hikâyesi)	167
Образец спряжения глагола в прошедшем длительном времени	168

ПРИЧАСТИЕ НА -MAKTA OLAN (-makta olan ortacı)	168
ALIŞTIRMA	168
УСЛОВНЫЕ КОНСТРУКЦИИ (продолжение)	170
ÇALIŞTIRMA	172
ФОРМЫ -DIĞI GİBİ И -DIĞI ÜZERE (VEÇHİLE)	174
ФОРМА -DIĞINA GÖRE	175
ALIŞTIRMA	176
ПРИЧАСТИЕ НА -ACAK OLAN	176
ALIŞTIRMA	177
SÖZLÜK	178
Отглагольный аффикс -ı	182
TEMİRİN	183
<i>Köyde hayat</i>	185
ALIŞTIRMA	188
УРОК 21 (7)	192
ЖЕЛАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ (istek kipi)	192
ALIŞTIRMA	194
УСЕЧЕННЫЙ ИНФИНИТИВ В СОСТАВЕ СЛОЖНЫХ ФОРМ (КОНСТРУКЦИЙ)	196
ФОРМА -DIĞI HALDE	199
ALIŞTIRMA	199
КОСВЕННЫЙ ВОПРОС (dolaylı soru)	201
ÇALIŞTIRMA	201
SÖZLÜK	202
Словообразовательный аффикс -ıcı	208
ÇALIŞTIRMA	209
<i>Tarih'ten iki yaprak</i>	212
<i>Nasrettin Hoca fıkralarından</i>	213
ALIŞTIRMA	215
УРОК 22 (8)	218
ПРИЧАСТНО-ПРИТЯЖАТЕЛЬНАЯ КОНСТРУКЦИЯ (damı yanan ev tipindeki yapı)	218

ÇALIŞTIRMA	220
ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -DIKÇA	221
ALIŞTIRMA	223
ФОРМЫ СУБЪЕКТИВНОЙ МОДАЛЬНОСТИ (rivayet biçimleri)	225
ÇALIŞTIRMA	226
SÖZLÜK	228
Словообразовательный аффикс -mç	232
ЧЕТЫРЕ АРИФМЕТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЯ (dört işlem)	233
ÇALIŞTIRMA	234
<i>Şehir ve kasabada hayat</i>	237
<i>Doktor da (bir konuşma)</i>	239
ÇALIŞTIRMA	241
УРОК 23 (9)	244
ВРЕМЕННЫЕ ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ФОРМЫ НА -MIŞ OL- (-miş ol- takılı dolaylamalı zaman biçimleri)	244
ÇALIŞTIRMA	247
ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -ALI (-alı ulacı)	248
ÇALIŞTIRMA	249
ДЕЕПРИЧАСТНЫЕ ФОРМЫ -MIŞKEN, -ACAKKEN, -YORKEN, -MAKTAYKEN	250
ÇALIŞTIRMA	251
ОБОРОТЫ ТИПА -MAZ MI, -MASIN MI И ДР. В АФФЕКТИВНОЙ РЕЧИ	253
ÇALIŞTIRMA	254
SÖZLÜK	254
Аффикс -cık	259
Аффикс -cağız	260
Глаголообразующий аффикс -(i)msa-	260
Имяобразующие аффиксы -(i)msı- и -mtırak	261
ÇALIŞTIRMA	261
<i>Spor</i>	264
ÇALIŞTIRMA	265
ÇALIŞTIRMA	268

УРОК 24 (10)	272
УСЛОВНЫЕ ФОРМЫ С ВОПРОСИТЕЛЬНЫМИ СЛОВАМИ (soru kelimeleri refakatindeki şart biçimleri)	272
ALIŞTIRMA	274
ФОРМЫ -DIĞI KADAR, -ACAĞI KADAR, -ACAK KADAR	276
ÇALIŞTIRMA	278
ОТРИЦАТЕЛЬНОЕ СЛОВО DEĞİL В СОЧЕТАНИИ С ОСНОВАМИ ВРЕМЕН	280
ALIŞTIRMA	281
SÖZLÜK	282
Аффикс -gıç/-gaç	287
Аффикс -ıt	287
ÇALIŞTIRMA	287
<i>Kasaba ve şehirlerin idaresi</i>	291
<i>Kazalarda ve vilâyetlerde hükümet idaresi</i>	292
<i>İftara davet (bir konuşma)</i>	293
ALIŞTIRMA	295
УРОК 25 (11)	300
ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ НА -MIŞ OL- (-miş ol- türlü dolaylamalı fiil şekilleri)	300
ALIŞTIRMA	302
СЛОЖНЫЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ	303
ALIŞTIRMA	305
ФОРМЫ -ACAĞINA, -ACAĞI/ (-ACAK) YERDE, -MAK YERİNE, -MAKTANSA	307
ALIŞTIRMA	308
SÖZLÜK	310
Словообразовательный аффикс -cıl/-cıl	316
Словообразовательный аффикс -ılı	316
ALIŞTIRMA	316
<i>İslâm dininde bayramlar</i>	320
<i>Hayvanlar</i>	321

<i>Velinimet</i>	322
ÇALIŞTIRMA	323
УРОК 26 (12)	327
ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ	
С ПОКАЗАТЕЛЯМИ -АСАК И -IR (-MAZ) OL-	327
Образец спряжения	327
Образцы спряжения	329
ÇALIŞTIRMA	331
ИНФИНИТИВ В СОСТАВЕ	
СЛОЖНЫХ ОБРАЗОВАНИЙ	333
ÇALIŞTIRMA	337
КОНСТРУКЦИЯ -INCA YA KADAR//	
-ANA DEK (DEĞİN)	339
ALIŞTIRMA	340
ФОРМОСОЧЕТАНИЕ ТИПА -DI MI	341
ÇALIŞTIRMA	342
SÖZLÜK	343
АРАБСКИЕ И ПЕРСИДСКИЕ	
ГРАММАТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ	
В ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ (префиксы gayri-, hem-,	
па-, суффиксы -an/-en, -dar)	349
ПЕРСИДСКИЙ ИЗАФЕТ	350
ÇALIŞTIRMA	350
<i>Cumhuriyetin ilânı</i>	354
<i>Böbrek (Sabahattin Ali'nin adı geçen</i>	
<i>hikâyesinden iki parça)</i>	355
ÇALIŞTIRMA	357
УРОК 27 (13)	362
ФОРМОСОЧЕТАНИЯ -MAK ÜZEREDİR	
И -MAK ÜZEREYDİ	362
Образец спряжения	362
ALIŞTIRMA	363
ДЕЕПРИЧАСТИЕ -CASINA	365
ALIŞTIRMA	365
ФОРМОСОЧЕТАНИЕ -MADAN ÖNCE	367

ALIŞTIRMA	367
О СОЧЕТАНИЯХ ТИПА -AN OLDU	369
ALIŞTIRMA	370
ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ	
С ПОКАЗАТЕЛЕМ -MAKTA OL-	371
ÇALIŞTIRMA	371
SÖZLÜK	372
ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛЬНЫЕ СЛОВА	377
ALIŞTIRMA	378
<i>İş adamı (hikâye; kasaltılmıştır)</i>	381
<i>Otelde</i>	384
ÇALIŞTIRMA	385
УРОК 28 (14)	389
ФОРМА НА -(Y)ASI	389
ÇALIŞTIRMA	390
ФОРМОСОЧЕТАНИЕ -DIĞI TAKDİRDE	
Дополнительные значения условных форм	390
ÇALIŞTIRMA	392
ГЛАГОЛЬНЫЕ ИМЕНА НА -LIK	
(-maklık, -mıslık, -ırlık/-mazlık, -mamazlık)	393
ÇALIŞTIRMALAR	394
О МОДАЛЬНОСТИ НА -DIR	
(kuvvetlendirme (kesinlik) ve ihtimal eki)	395
ÇALIŞTIRMA	396
О СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ	
СИНКРЕТИЧЕСКОГО ТИПА	397
ÇALIŞTIRMA	399
ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ТУРЕЦКОЙ	
ДИАЛЕКТНОЙ РЕЧИ	400
ÇALIŞTIRMA	401
SÖZLÜK	401
СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ АФФИКСЫ	406
ALIŞTIRMA	407
<i>Mehmetçik (hikâye; bazı kısaltmalarla)</i>	411
ÇALIŞTIRMA	413

ПРИЛОЖЕНИЯ	419
АНАНТАР (öğretmensiz çalışanlar için)	421
ГРАММАТИЧЕСКИЙ СПРАВОЧНИК	426
Указатель грамматических форм.....	427
Турецко-русский словарь	
грамматических терминов.....	434
Русско-турецкий словарь	
грамматических терминов.....	441
ЛЕКСИЧЕСКИЙ ИНДЕКС	453

ПРЕДИСЛОВИЕ

Завершающий курс «Учебника турецкого языка» является продолжением книги «Учебник турецкого языка. Начальный курс». Этой книгой завершается не изучение языка в целом — ибо этот процесс в сущности не имеет верхней границы, — а только изучение нормативного курса грамматики турецкого языка. Тем не менее, человек, достаточно твердо усвоивший этот курс и владеющий введенной в учебнике лексикой и фразеологией (всего около 3500 слов и около 1000 устойчивых словосочетаний и фразеологизмов), способен самостоятельно читать и понимать — время от времени прибегая к помощи словаря — произведения художественной и публицистической прозы, а также материалы современной турецкой прессы, и вести беседу с носителями турецкого языка по достаточно широкому кругу вопросов бытового и страноведческого плана.

Учебник, как и Начальный курс, включает 14 уроков (№№ 15—28), построенных по уже известной схеме: грамматическая часть (три-четыре темы), словарь урока (здесь же рассматриваются некоторые словообразовательные аффиксы) с упражнениями на закрепление введенной лексики и фразеологии, и общая (текстовая) часть с послетекстовыми упражнениями. В учебнике представлены также Грамматический справочник, Лексический индекс, а также Anahtar (ключ), предлагающий решение некоторых (наиболее сложных) вопросов для тех, кто занимается языком без преподавателя. Учебник сопровождается фономатериалами.

УРОК 15 (1)

ПРЕЖДЕПРОШЕДШЕЕ ВРЕМЯ (belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi)

Преждепрошедшее I время образуется посредством сложного аффикса **-mişti**⁴ (т. е. **-miş**⁴ + **i-di**) и обозначает действие, *совершившееся до описываемого момента в прошлом*.

Можно говорить о следующих подзначениях (или оттенках значения) этой формы:

1. Ею обозначается второе из двух называемых действий, по времени предшествующее первому.

İstasyona koşup geldi. Ne çare ki tren *kalkmıştı* (kalkmış idi). Он *прибежал* на станцию. Увы, поезд (уже) *ушел*.

2. Внимание может фиксироваться не столько на действии (совершенном до описываемого момента), сколько на его результате.

İyi giyinmişti. Он *был* хорошо *одет* (т. е. в то время, о котором ведется рассказ, находился в состоянии (уже) одетого). Форма на **-miş(tir)** описывала бы состояние в момент речи: İyi giyinmiştir. Он хорошо *одет* (сейчас, хотя действие — *одеться* — совершено ранее, и говорящий не был ему свидетелем).

В описаниях наряду с **-mişti** часто употребляется также форма на **-(ı)yordu** (определенный имперфект). При этом аффикс **-dı** (т. е. **i-di**) может опускаться, но должен наличествовать в глаголе, который завершает описание.

Tablo bugünkü gibi gözümün önündedir. Büyük annem ...bir bahçe iskemlesine *oturmuş* (oturmuş idi), Hüseyin namaz kılar gibi yanında diz *çökmüştü*. Yavaş yavaş bir şey *konusuyorlardı* (R. Nuri). Картина, как живая, стоит у меня перед глазами. Ба-

бушка сидела (букв. (уже) *села*) на садовой скамейке, Хюсейин, словно совершая намаз, *опустился* рядом с ней на колени. Они тихо о чем-то *разговаривали*.

3. Форма на **-mişti** может обозначать действие, представляющее говорящему давно прошедшим.

— Babama bir şey söyleyeceğim. ...Kaşağıyı ben *kırmıştım*, onu söyleyeceğim. (Ц. Seyfettin). — Я должен признаться отцу. ...Это я (тогда) *сломал* скребницу, вот об этом я (ему) скажу.

В *видовом* отношении давнопрошедшее I время равноценно формам на **-dı** и **-miş(tir)**: им обозначаются как однократные, так и многократные действия.

Adamın yüzüne baktım ve hatırladım. Bu dairede onu *birkaç defa görmüştüm*, bir gün *konusmuştuk* bile. Я взглянул ему в лицо и вспомнил. Я его *несколько раз видел* в этом учреждении, однажды мы даже *разговаривали*.

В спряжении формы преждепрошедшего I времени нет никаких особенностей (по сравнению, в частности, с формой на **-yordu** — см. урок 12).

Утвердительная форма

ben gelmiştim (gelmiş idim)

я (уже) пришел, приходил (к тому времени)

sen gelmiştin (gelmiş idin)

ты (уже) пришел, приходил (к тому времени)

o gelmişti (gelmiş idi)

он (уже) пришел, приходил (к тому времени)

biz gelmiştik (gelmiş idik)

мы (уже) пришли, приходили (к тому времени)

siz gelmiştiniz (gelmiş idiniz)

вы (уже) пришли, приходили (к тому времени)

onlar gelmişlerdi (gelmişler idi)

(gelmiştiler (gelmiş idiler))

они (уже) пришли, приходили (к тому времени)

Отрицательно-вопросительная форма

- ben sormamış mıydım? (sormamış mı idim?)
я (еще) не спросил, не спрашивал (тогда?)
sen sormamış mıydın? (sormamış mı idin?)
ты (еще) не спросил, не спрашивал (тогда?)
o sormamış mıydı? (sormamış mı idi?)
он (еще) не спросил, не спрашивал (тогда?)
biz sormamış mıydık? (sormamış mı idik?)
мы (еще) не спросили, не спрашивали (тогда?)
siz sormamış mıydınız? (sormamış mı idiniz?)
вы (еще) не спросили, не спрашивали (тогда?)
onlar sormamışlar mıydı? (sormamışlar mı idi?)
(onlar sormamış mıydılar? (sormamış mı idiler?))
они (еще) не спросили, не спрашивали (тогда?)

ПРЕЖДЕПРОШЕДШЕЕ II ВРЕМЯ (belirli geçmiş zamanın hikâyesi)

Эта сложная временная форма, образующаяся посредством аффикса **-dıydı⁴ /-tiydi⁴**, (т. е. **-dı/ti + i-di**), употребляется довольно редко. Ею обозначается *ранее* или *когда-то* совершенное действие, воспринимаемое как отдельный, изолированный факт прошлого.

Форма на **-dıydı⁴** имеет два «конкурирующих» между собой типа спряжения:

- I — geldimdi (gel-di-m i-di) «я приходил (тогда)», geldindi, geldi, geldikti v.s.
II — geldiydim (gel-di i-di-m), geldiydin, geldi, geldiydik, v.s.

Отрицательно-вопросительная форма: sormadım mıydı (sormadım mı i-di)? «разве я не спрашивал (тогда)?», sormadın mıydı?, sormadı mıydı?, sormadık mıydı?, sormadınız mıydı?, sormadılar mıydı?.

ПРИМЕРЫ:

Biz bunu konuşmadık mıydı? — (Разве) мы не говорили об этом? Konuştuktuk. — Говорили.

O halde itiraz edemezsiniz. — В таком случае вы не можете возражать.

Hani akşamları gelirim, *dedindi*, on beş gündür semtimize uğramadın. (H. Edip)

— Помнишь, ты *говорил* «буду приходить по вечерам» и вот уже полмесяца не появлялся у нас в квартале.

ALİŞTIRMALAR

1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

- Öğleden sonra metroyu gezdik. Moskova'nın meşhur metrosunu. Bu metro hakkında az çok fikrim vardı. Fotoğraflarını da evvelce görmüştüm. (Z. Sertel)
- Defteri kapattı: *yorulmuştu*. (O. Atay)
- İyi bir iş var. ... — Ne? — Valinin çocuğu için benden bir beyaz eşek istemişlerdi. Seksen liraya kadar satabileceğiz. (Ö. Seyfettin)
- Yola öğle yemeğinden sonra çıktık. Babam çarşıya *gitmiş gelmiş*, kahveye *gitmiş gelmiş*, sonunda yemeye *oturmuştu*. (S. Kocagöz)
- Düşünün bir kere, yüzünü ben bile unutmuşum. Hiç olmazsa elli resmini *çekmiştim*. Çok değişmiş. (N. Hikmet)
- Hani, sen ata binmeye bayılırım (= binmeyi ...çok severim) *demıştin*. Unuttun mu? İşte Hakkı Bey unutmamış. — A, ben ata binemem. O gün lâf olsun diye öyle bir şey *söylemiştim*. (Y. Kadri)
- Babam Andrey Petroviç Grinev gençliğinde graf Münnich'in maiyetinde (=yanında) *hizmet etmiş*, 17. yılında ordudan *ayrılmıştı*. O zamandan beri Simbirk'teki köyünde *yaşamış* ve orada Avdotya Vasiliyevna Yu...ile *evlenmişti*. Biz dokuz çocuktuk. Bütün erkek ve kızkardeşlerim daha çok küçükken (= çok küçük yaşta) öldüler. (A. Puşkin. «Yüzbaşının kızı» romanının başlangıcı)
- Taş merdiveni koşarak indim, atımın yanına gittim. At yiyemediği otların üstüne *uzanmış*, yatıyordu.
- ...çantasını nereye koydun, hanım? — ...Gene çocukların eline geçmesin diye *sakladım*. (İ. T.)
- Radko beş dakikayı boş geçirmek istemedi Sabahtanberi hiç bir şey *yememişti*. Hizmetçisini çağırdı. (Ö. Seyfettin)
- Dün gene Fakı Hasanın kızı buraya gelmiş. — *Geldi idi*, ne olacak? (M. Yesari)
- Dün gece radyoyu neden *kapamadın*? — Ben *kapadım*, geceyarısına doğru odaya giren ağabeyim açık bıraktı.

13. ...kuyruğu (=sırasını) kim dinliyor? Ben kuyruğa *girdimdi*, birisi ...önüme geçti. 14. Başıma geleceği biliyordum. ...Kendisine *söylediydim*. ...korkuyorum, *dediydim*. (O. Kemal) 15. Vay, Nevres, nerede idin yahu? ...— Dün Mısır'dan geldim. — Mısır'dan mı geldin? Sen Mısır'a mı *gitmiştin*? Niçin gittin? (A.Nuri) 16. Burası eski bir kontaklı. ...Altmış sene evvel, doksan yaştan sonra on dört yaşında bir kızla evlenen ...bir ihtiyar tarafından *yaptırılmıştı*. Mal sahibi bahçenin duvarlarını yapan ustaya mütemadiyen (=durmadan) «İçerisini kargalar (=kara renkli kuşlar) bile görmesin!» *demoştı*. (Ö. Seyfettin) 17. Yeryüzünde görmediğim memleket, gezmediğim yer *kalmamış* gibi *idi*. Yalnız Sovyetler Birliğiyle Çini *ziyaret etmemiştim*. Bu iki memleketi görüp yakından tanımak benim için bir ideal *idi*. (Z. Sertel)

2. Aşağıda sıralanan eylemlerden birini alıp Belirli geçmiş zamanın hikâyesi (= -dıydı) ve Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi (= -mıştı)nin asıl (=olumlu), olumsuz, soru ve olumsuz soru biçimlerine kişi ekleri getirerek sıra ile çekimlerini yapınız (çekimleyiniz):
işitmek, üşümek, korkmak, yanılmak, dökmek.

3. Üç noktanın yerine -mış, -mıştı, -dı, -dıydı, -yor, -yordu gibi biçimlerden birini koyun, gereğinde bir kişi eki de ekleyin.

1. Evden çıkıp kenti dolaşmaya koyulduk. Arkadaşım kentimize ilk kez *gel*... Bu gezinti onun için çok ilginçti. 2. Yavaşça içeri girdim. Kardeşim kanapeye *otur*..., bir şey *oku*... 3. Bunu bir defa Hilmi Bey Sabiha Hanıma *söyle*... (H. Edip) 4. Ne düşünüyorsun? — Bir gün Handan seni tarif et...(=tanımla-, anlat-), onu *düşün*... (H. Edip) 5. Sokak kapısından bahçeye doğru bakındı. Herkes *git*... Kendisi gitmek için geri dönüp şapkasını *al*..., bu sırada kulağına müzik odasından piyano sesleri *gel*... (S. Ali) 6. Ona elbiselerimden bir şey ver. Çok hafif *giyin*... (A. Puşkin) 7. Annesine: — Kendine bir iş bulsun. Ne derdi var? Neden bir şey yapmak *isteme*...? diye sordum. Esasen bu soruyu kendisine de defarca *sor*... 8. Yüzüme şaşkın şaşkın bakıyordu. Her halde sözlerimden bir şey *anlayama*... 9. Nihayet kapı açıldı, ...Nâzım göründü. Basit *giyin*... Yavaş adımlarla bize doğru *yürü*... (Z. Sertel)

4. Aşağıdaki tümceleri Rusçadan Türkçeye çeviriniz.

1. Я заплакал, потому что говорил правду. Да, я видел его там.
2. Странно! До вчерашнего дня ни он, ни я не понимали этого правила.
3. Как он постарел! Впрочем, я не видел его пять лет.
4. Был конец декабря, но земля еще не покрылась снегом.
5. Мы приехали в три десять. На перроне было три-четыре человека. Пять минут назад поезд ушел.
6. Он согласился, так как был приучен к этому с детства.
7. Почему вы ни у кого ничего не спросили? — Мы спрашивали, но никто ничего не знал.
8. Разве мы этого тогда не делали? — Делали. — В таком случае что же вы хотите?
9. Помнишь, ты говорил: «Он не делает того, что может». Оказывается, ты ошибся.
10. Я растерянно смотрел на его брата. Как изменила его болезнь!

ФОРМА -DİĞİ ZAMAN

(-dîğı zaman biçimi)

Сложная форма на -*dîğı zaman* (или -*dîğı sırada*, -*dîğı sıra*, в старых текстах -*dîğı vakit*) состоит из имени действия на -*dîk* в сочетании с каким-либо аффиксом принадлежности и служебного слова *zaman* (*sıra*, *sırada*, *vakit*). Форма на -*dîk* с аффиксом принадлежности может также стоять в местном падеже: (-*dîğinda*¹). Всеми этими формосочетаниями обозначается сказуемое *придаточного временного* предложения. Подлежащее такого предложения всегда ставится в *основном падеже*.

Перечисленные формы соответствуют по-русски словосочетанию: союз «когда» + та или иная форма изъявительного наклонения. Абсолютное время совершения действия определяется по сказуемому главного предложения, поэтому форма -*dîğı zaman* (и другие) может переводиться на русский язык не только прошедшим или настоящим, но также и будущим временем. Названными формосочетаниями может обозначаться действие завершенное или незавершенное, однократное или многократное.

¹ Устаревшей является форма -*dîkta* (-*dîk* + -*ta*).

Порядок слов внутри придаточного временного предложения обычный: форма **-diği zaman**, как и всякое сказуемое, помещается в самом конце придаточной конструкции, а сама эта конструкция обычно либо открывает сложное предложение, либо занимает место в его середине, перед главным сказуемым. Возможны, однако, и *случаи инверсии*, тогда придаточное временное замыкает собою предложение.

Образец спряжения глагола в форме -diği zaman (sırada, -diğinde)

(ben) duyduğum zaman (sırada), duyduğumda	когда (я) (у)слышал, (у)слышу
(sen) duyduğun zaman (sırada), duyduğunda	когда (ты) (у)слышал, (у)слышишь
(o) duyduğu zaman (sırada), duyduğunda	когда (он) (у)слышал, (у)слышит
(biz) duyduğumuz zaman (sırada), duyduğumuzda	когда (мы) (у)слышали, (у)слышим
(siz) duyduğunuz zaman (sırada), duyduğunuzda	когда (вы) (у)слышали, (у)слышите
(onlar) duydukları zaman (sırada), duyduklarında	когда (они) (у)слышали, (у)слышат

ПРИМЕРЫ: (Ben) odaya *girdiğim zaman (girdiğim sıra(da), girdiğimde)* kardeşim uyuyuştu (uyuyordu).

— *Когда я вошел* в комнату, мой брат уже заснул (спал).

Bana *uğradığımda (uğradığım zaman)* sana o kitabı gösteririm.

— *Когда ты зайдешь* ко мне, я тебе покажу эту книгу.

Ona *uğradığımız zaman* hep senden konuşuyor.

— *Когда мы заходим* к нему, он все время говорит о тебе.

Birlikte *olamadıkları zamanlarda* hemen hergün buluşurlar.

— *Когда они не могут быть* вместе, почти каждый день встречаются.

Формосочетание **-acağı zaman (sıra, sırada)** употребляется в тех случаях, когда в обозначаемое им действие включены значения *намерения* или *долженствования* («когда собирался...», «когда должен был...» и т. д.)

ПРИМЕР:

Odadan *çıkacağıım zaman* telefon çaldı.

— *Когда я собирался выйти* из комнаты, зазвонил телефон.

Если слово **zaman** выступает в значении не послелого, а имени существительного («время»), то предшествующая ему форма на **-dik** (с аффиксом принадлежности) является сказуемым придаточного *определятельного* предложения (см. урок 14-й Начального курса).

ПРИМЕР:

Serginin açılacağı zaman henüz gelmedi.

— *Время, когда откроется выставка, еще не пришло.*

ALİŞTİRMALAR

5. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Sigarayı, canım *istediği zaman* içerim. (Ş. Sıtkı) 2. Ben okula *gittiğim zaman* öğretmenlerle öğrencilerin velileri (=anababaları) salonda konuşmaya başlamışlardı. (A. Nesin) 3. Topal gidip de odaya *döndükleri zaman* kadın açtı ağzını, yumdu (=kapadı) gözünü. (O. Kemal) 4. Bu yazıyı *bitirdiğim zaman* doğru gazeteye koştum. 5. *Döndüğümüz zaman* İstanbul'a Ordumuzla döneceğiz. (S. Kocagöz) 6. O tarafa yürüdü. Kapısını *açtığı sırada* Macide piyanonun kapağını kapamış, çantasını almıştı. (S. Ali) 7. Bizim üç ahbap (=arkadaş) *geldikleri sırada* şehrin pazarıymış. (S. Ali) 8. Beni tekrar yukarı *çıkardıkları zaman* âdeti bir zafer kazanmış (almış) gibiydim. (S. Ali) 9. ...en yakın hastaneye *geldiğimiz zaman* çoktan gece olmuştu. (A. Nesin) 10. Kapıya doğru *yürüdüğüm zaman*, koğuşta (büyük oda, salon) ...hiç bir ses duyulmuyordu. (T. Gürkay) 11. Biraz sonra hepsi bir araya

geldikleri zaman, durumu kısaca anlattım. 12. ...ve çocukların İstanbul'a döndükleri zaman seni burada, benim evimde bulacaklar. (Y. Kadri) 13. Bilseniz onlar sizi *gördükleri zaman* nasıl sevinirler. (O. Pamuk) 14. Kardeşlerim mışıl mışıl uyuyordu ben yatağıma *girdiğimde*. (S. Kocagöz) 15. Şu Alman doktorunun karşısına, on üç yıl önce *çıktığında* böyle miydin ya? (B. Yıldız) 16. «Siz ne zamandan beri bu köydesiniz?» dedim. «Elli sene oluyor her halde. Babam bu köye *yerleştiğinde* on beş yaşında vardım (S. A.) 17. İnsanlara *inanmadığı zaman* onlardan kaçıyor. (O. Atay) 18. ...Sonraları iş değişti. Kerim *olmadığı zamanlar*, onun işlerini Câzim Bey görmeye başladı. (A. Nesin) 19. Dün yazıya *oturacağım zaman* masanın üstünde uzun bir kâğıt elime geçti. (Ö. Seyfettin) 20. İçeriye (=odaya) *gireceğim sıra*, bir ses duydum. (B. Yıldız). 21. Bir şey *istemeyeceğin zaman* da gel! (O. P.)

6. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. Когда мы вышли на улицу, вечерело (спускался вечер).
2. Завтра, когда вы его увидите, вы можете сказать и об этом.
3. Когда мой старший брат был призван в армию, я еще учился в шестом классе средней школы. 4. Пока сидите здесь. Когда поезд прибудет на станцию, вы разыщете свой вагон. 5. Когда проводилось («делалось») это собрание, наши товарищи еще не вернулись из Измита. 6. Когда по тем же дорогам они вернулись, время подходило к девяти часам вечера. 7. Когда мы видим таких людей, мы нередко спрашиваем сами себя: ... 8. Разве, когда вы вышли из дома, в котором живете, слева от вас, у ворот, не было автомобиля? 9. Когда ваш дядя приедет, передайте ему от меня привет. 10. Когда я вошел в кабинет, он сидел у стола и писал письмо своему отцу. 11. Подходит время, когда три наших товарища по приглашению ректора университета отправятся в Стамбул. 12. Когда их дочь не может посетить их, она звонит им («ищет их») по телефону.

ДОЛЖЕНСТВОВАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ (gereklik kipi)

Долженствовательное наклонение передает идею *объективного долженствования*, что по-русски выражается посредством оборотов типа «(он) должен ...» в сочетании с инфинитивом основного глагола.

Долженствовательное наклонение имеет форму настоящего времени и форму прошедшего времени. Настоящее время образуется путем присоединения к основе глагола сложного ударного аффикса **-malı/-meli**, за которым следуют *личные аффиксы первой группы*.

Образец спряжения

(ben) sevinmeliyim	я должен (мне следует) радоваться
(sen) sevinmelisin	ты должен радоваться
(o) sevinmeli(dir)	он должен радоваться
(biz) sevinmeliyiz	мы должны радоваться
(siz) sevinmelisiniz	вы должны радоваться
(onlar) sevinmeli(dirler)	они должны радоваться

Отрицательная форма долженствовательного наклонения образуется посредством аффикса отрицания **-ma/-me**, а при образовании отрицательно-вопросительной формы чаще используется слово **değil** «не»: **-malı değil mi...?** «Разве не следует ...?» Не исключено и формосочетание **-mamalı mı...?**, семантически не равноценное первому: «следует (ли) не...?»

ПРИМЕРЫ:

Kendi kendime: «Buradan derhal *gitmeliyim (uzaklaşmalıyım)*» dedim.

— Я сказал сам себе: «*Мне следует* тотчас же отсюда уйти (удалиться)».

Ona bu soruyu *sormamalısınız*.

— Вы не должны задавать ему этого вопроса.

Bu bilgileri *yaymalı değil miyiz?*

— Разве мы не должны распространять эти сведения?

(или: ...*yaumatmalı mıyız?*

— Нам не следует распространять эти сведения?)

Форма прошедшего времени образуется путем присоединения к основе наклонения (**-malı/-meli**) аффикса прошедшего времени **-(y)di** и требуемого личного аффикса второй группы, например: (ben) *gitmeliydim* (git-meli-i-di-m) «мне следовало уходить».

Образец спряжения в отрицательно-вопросительной форме

(ben) *aramalı değil miydim?* (*aramamalı mıydım?*)

разве я не должен был искать? (следовало ли мне не искать?)

(sen) *aramalı değil miydin?* (*aramamalı mıydın?*)

(разве) ты не должен был искать?

(o) *aramalı değil miydi?* (*aramamalı mıydı?*)

(разве) он не должен был искать?

(biz) *aramalı değil miydik?* (*aramamalı mıydık?*)

(разве) мы не должны были искать?

(siz) *aramalı değil miydiniz?* (*aramamalı mıydınız?*)

(разве) вы не должны были искать?

(onlar) *aramalı değil miydiler?* (*aramamalı mıydılar?*)

(разве) они не должны были искать?

ПРИМЕРЫ:

Çocuğa bu kitabı *okutmamalıydınız*.

— Вам не следовало давать ребенку читать эту книгу.

O da mı *gitmeliydi?* — Ему тоже следовало идти?

Особенностью форм 3-го лица единственного числа в настоящем и прошедшем времени (**-malı(dır)**, **malıydı**) является то, что они используются и в тех случаях, когда субъект действия является неопределенным (неопределенно-личные предложения). Подлежащее в таких предложениях отсутствует.

ПРИМЕРЫ:

Oraya bir *gitmeli(dir)*. — Следует сходить туда.

Bu soruyu *sormamalıydı*. — Не следовало задавать этого вопроса.

Формы долженствования наклонения от глагола **olmak** («быть, становиться») имеют дополнительное значение: «должно быть». Они могут присоединяться не только к именам, но и к основе настоящего времени (**-yor**) или прошедшего субъективного (**-mış**) времени.

ПРИМЕРЫ:

Her halde Türkçe *konusuyor olmalılardı* ki ...*anlamıyordum*.
(R. Nuri)

— Безусловно, они (должно быть) говорили по-турецки, коль скоро я ...не понимала.

ALİŞTİRMALAR

7. Aşağıdaki eylemleri asıl gereklik kipi (**-malı**) ile bu kipin geçmiş zamanı, yani bileşik hikaye zamanı (**-malıydı**)nın olumsuz, soru, olumsuz soru gibi çeşitli biçimlerine sokarak çekimleyiniz:

tutmak, yıkamak, yüzmek, seçmek.

8. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin.

1. Beni dinle Rabia, sen mutlaka kocaya *varmalısın*. ...çocuklar *yetiştirmelisin*. (H. Edip) 2. Bugün bir resim yapmaya karar vermişti bir şeyler *bulmalıydı*. (S. Ali) 3. Köpeği de hemen *öldürmeli*. Hemen. (A. Çehov). 4. «Artık sen de bizden mi oldun? Çoktan böyle *yapmalıydın*.» (A. Puşkin). 5. İnsan olan bir insan evliliği *düşünmeli*. (O. Kemal) 6. ...kara yoluyla döneceksin. Kimse *şüphelenmemeli*. Biz hemen *gitmeliyiz*. (Ş. Sıtkı) 7. «Buraya bir daha gelmeyeceğim! Daha çok çalışacağım! Buraya bir daha *gelmemeli*.» (O. Pamuk) 8. Ama insan bunları birisine *anlatmalı değil mi?* (O. Kemal) 9. Bütün bunlara tezelden (=çabuk, çabucak) bir son *vermeliydim*. (O. Kemal) 10. Hemen dışarı çıkıp kapının önünde onu *beklemeli miydim?* (S. Ali) 11. ...bir *tıraş* (=traş) *olmalı değil mi idin* ele güne (=her kese, {tanımadığın} insanlara)

karşı? (H. Taner) 12. Almanlar Urallar'dan öteye *geçmeli mi geçmemeli mi?* (F. Baysal) 13. Bu doğru ama ona bunu *söylemeliydim!* (O. Pamuk) 14. Nadire Hanım: «*Evlendirmeli bu kızı!*» diye düşündü. (O. Pamuk) 15. Bu Hilmi Bey buraya sık sık *geliyor olmalı.* (Miz. Hik., 4) 16. Efendi, gene bir oyun *çıkartıyorsun olmalı.* (M. Yesari)

9. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin.

1. Мы обязательно должны посетить этот музей. 2. Мне не следует рассказывать ему об этом случае. 3. Вам следовало лучше готовиться к экзаменам. 4. Следовало воспользоваться его предложением и посетить выставку, где ни один из нас не бывал. 5. «И действительно, мне не следовало будить больного человека», — думает он. 6. К девяти часам ему следует быть здесь. 7. Тебе следовало по крайней мере сказать об этом мне. 8. Не нужно было этого делать. Ведь он и сам все знает. 9. Разве вам не следовало навестить больного товарища? 10. Я не понял: куда я должен ехать? 11. Он, должно быть, ничего не понял. Смотрит на нас с большим удивлением. 12. Надо было верить ему или не верить? 13. Разве не следует написать ему письмо? 14. Следует ли не писать ему писем?

РЕДУПЛИКАЦИЯ (УДВОЕНИЕ) ИМЕН (ikilemeler)

Различают полную и частичную редупликацию имен.

Полной редупликации могут подвергаться некоторые существительные и многие прилагательные.

Удвоенные имена **существительные** обычно образуют сложное слово (словосочетание), часто с **наречным** значением.

yer yer	местами
zaman zaman (vakit vakit)	временами, время от времени
Kenti sokak sokak dolaştı.	Он обошел весь город улица за улицей.
Adım adım ilerliyorlar.	Они шаг за шагом продвигаются вперед.

Удвоение имени **прилагательного** указывает на повышенную степень качества.

büyük büyük (evler)	большие-пребольшие (дома)
sarı sarı (çiçekler)	желтые-прежелтые (цветы)

Прилагательные может разделять вопросительная частица **mi**.

Buradaki nehir yer yer derin mi derin!

— Ну и глубока же местами здешняя река!

Многие прилагательные, особенно **отглагольные** прилагательные, удваиваясь, приобретают **наречное** значение.

şaşkın	растерявшийся, изумленный
şaşkın şaşkın	растерянно, изумленно
Yavaş yavaş kendine geldi.	Он постепенно пришел в себя.

В некоторых случаях второе слово может быть отличным от первого, но сходным с ним по значению или по форме (хотя бы и не имеющим самостоятельного значения).

В других случаях начальный согласный имен **существительных** заменяется звуком **m**.

şen neşeli	развеселый (оба слова означают «веселый»)
eğri büğrü	искривленный, весь перекошенный (büğrü самостоятельно не употребляется)
eski püskü	старый, драный (püskü самостоятельно не употребляется)
tek tük	единичные, отдельные; понемногу
kitap mitap	книги и прочее; всякие там книги

Частичной редупликации (pekiştirme) подвергаются только имена прилагательные. В этом случае к началу слова (слева) присоединяется первый звук (гласный) или же два звука (согласный и гласный) этого же слова в сочетании с одним из четырех согласных звуков — **m, p, r, s**. Этим способом образуются слова:

bambaşka	совсем другой
bembeyaz	белый-белый
bomboş	совершенно пустой
dimdik	крутой, отвесный, прямой
dümdüz	совершенно ровный
sımsıkı	очень тесный; крепко-накрепко
simsiyah	черный-черный, чернуший
yemyeşil	зеленый-презеленый
apaçık	совершенно открытый; без (всякой) утайки, откровенно
apak	белый-пребелый
apayrı	совсем другой
dopdolu	переполненный
ipince	тоненький
kapkara	черный-пречерный
kapkaranlık	мрачайший
kıpkırmızı	краснейший, красный, как рак
kupkuru	совершенно сухой
sapsağlam	очень прочный, абсолютно здоровый (невредимый)
sapsarı	совсем желтый, резко побледневший
sapsakin	абсолютно спокойный
taptaze	свеженький, наисвежайший
upuzun	длинный-предлинный
yepyeni	абсолютно новый
çarçabuk	очень быстро, молниеносно
tertemiz	чистейший
besbelli	совершенно ясный, очевидный
büsbütün	целиком и полностью
dosdoğru	совершенно прямой; прямехонько; совершенно верно
kaskatı	очень твердый, жесткий
masmavi	синий-синий
tastamam	совершенно готовый; ровнехонько
yusuvarlak	совершенно круглый — и ряд других слов.

Метод частичной редупликации неприменим по отношению ко многим прилагательным (ciddi, fena, geç, güzel, ılık, iyi, kötü,

tuhaf и мн. др.), хотя, вероятно, допустимы (но не фиксируются словарями) такие слова, как *gemgeniş, dipderin, urusuz* и др.

ALİSTİRMALAR

10. Aşağıdaki tümceleri (ve parçayı) Rusçaya çeviriniz.

1. *Ev ev* gezerek durumu anlatıyorlar. 2. Ben *ata mata* binmem. 3. *Zaman zaman* görüşürüz. 4. Bu odada *dolap molap* yok. 5. *Simsiyah* bir masa. 6. Birdenbire *kıpkırmızı* oldu (*sapsarı* kesildi). 7. Kapı *apaçık* duruyor. 8. *Uzun uzun* (=upuzun) koridorlardan geçtik. 9. *Şen neşeli* bir delikanlı. 10. Kahveye *tek tük* müşteri gelmeye başladı. 11. Dün mağazaya *araba araba* mal geldi. 12. Bana *şaşkın şaşkın* ne bakıyorsun? 13. *Gök masmavi*, güneş *kıpkırmızı*. 14. Bilmem nereden *eğri büğrü* bir masa getirdiler.

15. Adamın biri, yeni bir eve taşınmak için bir arabacı çağırmış, evin eşyalarını göstererek:

— Bak, bakalım, bunları kaldırmak için ne vereceğiz? demiş.

Arabacı:

— Efendi, on liradan aşağı kaldıramam bunu.

— Ama da çok istiyorsun.

— Bak bu eşyalara: *karyola maryola, dolap molap, iskemle miskemle, lamba mamba* ...

— Eh, öyle ise beş lira veririm.

— Neden?

— Karyolayı al, maryolayı bırak, dolabı al, molabı bırak, iskemleyi al, miskemleyi bırak, lambayı al, mambayı bırak ...

Sözlük

1. *iskemle* — скамья, скамейка; табуретка
2. *kırmak* — (с)ломать; разбить; огорчить; обидеть
3. *adım* — шаг
~~ — шаг за шагом
~ *atmak* — делать шаг, шагать
3. *istirap(bi)* — мучение, страдание

- ~ çekmek — испытывать мучение, страдать
5. ziyaret — посещение, визит
 (birinin) ~ine gitmek — нанести визит (кому-л.)
 ~ etmek — посещать, наносить визит
6. yoklamak — 1) осматривать; 2) проверять (=kontrol etmek); 3) навещать
7. saklamak — прятать; скрывать; сохранять
8. vali — губернатор
9. ek — 1) (ilâve) добавление, приложение; 2) аффикс
 eklemek (ilâve etmek) — добавить; присоединить
10. sağlam — прочный; здоровый; надежный
11. katı (sert) — твердый, жесткий
12. sakin — 1) спокойный, тихий; 2) житель, обитатель
13. dik — отвесный, крутой; перпендикулярный
14. lâf — слово; словеса; болтовня
 ~ olsun diye для красного словца; для проформы
15. dert(di) — горе, беда; боль (душевная); болезнь
 ~li — огорченный; страдающий
16. yuvarlak — 1) круглый; округлый; 2) шар
 yer ~i — земной шар
17. tez — быстро, скоро
 ~ elden — быстренько, на скорую руку
18. hafif — легкий
19. ağır — тяжелый; медленный
 ~ başlı — серьезный, степенный
 ~lık — тяжесть; вес
20. merdiven — лестница
 ~den (veya -i) çıkmak, inmek — подняться, спуститься по лестнице

* * *

21. alış|mak (-e) — привыкать (к чему, кому-л.)
 ~kan — привычный; привыкший
 ~kanlık (itîyat*(dı)) — привычка
22. öğüt (nasihat) — совет, наставление
23. tavsiye — рекомендация, совет
 ~de bulunmak — дать совет
 ~ etmek — рекомендовать (кого, что-л.), советовать
24. neşe (=sevinç) — радость, веселость

- ~li — веселый, радостный (о человеке)
 ~lenmek — развеселиться
25. randevu — свидание, встреча
26. âhize (almaç, alıcı, reseptör*) — телефонная трубка
27. kulak — ухо
 ~ı ağır — он туг на ухо, глуховат
 ~ asmak — прислушаться
28. yapıştırmak — приклеить, прилепить, вклеить
 yapışkan — липкий, навязчивый
29. özür (zrü) — извинение, оправдание
 (sizden) ~ dilerim — прошу (вам) простить меня
30. af (ffi) — прощение, извинение
 affınızı rica ederim — прошу (вам) извинить меня
 affetmek — прощать, извинять
31. kahraman — герой, храбрец
32. dikmek — 1) втыкать, водружать; 2) шить
33. bıyık — усы
 ~ bırakmak — отпустить усы
34. sakal — борода
 ak~ — почтенный старец, аксакал
35. sarışın — блондин, светловолосый
36. kumral — шатен, светло-коричневый
37. esmer — брюнет; (yağız) темный, смуглый
38. tüccar — купец, торговец
39. çehre (=yüz) — лицо, облик
40. kılık — внешность, внешний вид; одевание

* * *

41. şişmek — пухнуть, раздаваться
 ~kin — опухший, припухлый
 ~man — полный, толстый (о человеке)
42. omuz — плечо
43. parmak — палец
 ~ oynatmak — шевельнуть пальцем
44. dudak — губа
45. yanak — щека
46. zayıf — слабый
 ~lamak — слабеть, худеть

47. zavallı — несчастный, бедный
 48. olasılık (ihtimal) — вероятность
 olası (muhtemel, ihtimal) — вероятный, вероятно
 49. boyun (ynu) — шея
 50. bağ — узел, связка, связь
 boyun ~ı (kıravat) — галстук
 51. eğmek — сгибать, наклонять
 baş (boyun) ~ — склонить голову; смириться
 52. kaş — бровь
 ~la göz arasında — в мгновение ока
 53. nöbet — 1) дежурство; черед; 2) приступ (болезни)
 54. muhatap (bı) — собеседник
 55. buyurmak — повелеть
 ~unuz! — пожалуйста! пожалуйста!
 56. kurtarmak — спасать; выручать
 57. vaat (dı) — обещание
 ~te bulunmak — дать обещание
 vadetmek — обещать
 58. ilâç (cı) — лекарство
 59. şükür (teşekkür) — благодарность
 çok ~ — премного благодарен
 allaha ~ — слава богу
 hele ~ — (еще) спасибо (что...)
 60. ümit (di) (umut) — надежда
 ~ (~ini) kesmek (-den) — потерять надежду
 ~siz — безнадёжный; потерявший надежду
 61. reçete — рецепт

* * *

62. nitelik (vasıf (sı)) — качество, свойство
 63. tavır (vri) — вид, манера
 64. kurt (du) — 1) волк; 2) червь; червь сомнения
 65. yorgan — одеяло
 66. sarmak — обвязывать, перевязывать; завертывать; окружать
 sarılmak (-e) — браться (за что-то); бросаться, припадать (к чему-л.)
 67. korumak — защищать, охранять, оберегать
 68. top — 1) пушка; 2) мяч;
 kar topu — снежки

69. nikâh — обручение; бракосочетание
 (i) ~ altına almak — взять в жены; жениться
 70. ipek — шелк; шелковый
 71. adalet — справедливость; юстиция
 ~ yerini bulur — справедливость восторжествует
 72. inşallah — если будет угодно Аллаху; дай-то Бог; надеюсь (на это)
 73. el — посторонний, чужак
 el oğlu — посторонний, незнакомец
 74. aziz — а) дорогой, милый; б) святой
 75. adî — простой, обычный; низкого качества
 76. bizzat — лично
 77. alâka (= ilgi) — 1) (-e) интерес; 2) (ile) отношение, связь
 78. müteşekkîr — благодарный, признательный
 79. medeni (uygar) — цивилизованный, культурный
 80. boz — серый, бурый

Türemiş sözcükler

1. kapak — крышка; обложка (книги)
 2. bôyuna — непрерывно
 3. iler(i)lemek — продвигаться; прогрессировать
 4. duygu (his (ssi)) — чувство
 5. vurulmak (-e) — влюбиться
 6. bakış (nazar*) — взгляд, взор
 ilk ~ta — с первого взгляда
 7. tanıdık — знакомый
 8. oyuncak — игрушка
 9. benzetmek (-i, -e) — 1) находить сходство (с чем-л.)
 2) принять за... (другого)
 3) сломать
 10. bakan — министр
 baş~ — премьер-министр
 11. başlangıç — начало
 12. doğrulmak — 1) выпрямиться, подняться
 2) направиться (куда-то)

Deyimler

1. ne çare ki ... — увы...
2. görülüyor (ki...) — видно (что...)
3. neredeyse (nerede ise) — того и гляди, вот-вот
4. akl(ın)a gelmek — прийти на ум; вспомнить(ся)
5. yan gözle bakmak — посмотреть искоса
6. ne yapıp yapıp — во что бы то ни стало, приложив все усилия
7. náılsa (nasıl ise) — как-то, каким-то образом

Комментарий

Имена **ağır** и **hafif** — антонимы, и соответствуют русским прилагательным «тяжелый» и «легкий» в их основных значениях: «тяжелый камень», «тяжелая болезнь», «тяжелая (=трудная) работа», «тяжелое (=дорогое) пальто», «тяжело (медленно) идти» (**ağır ağır yürümek**) и т. п. В значении «это (сделать) легко/трудно» употребляются слова **kolay/güç**, **zor**.

Имя **ihtimal** в значении «вероятно» употребляется только как вводное слово (**İhtimal gelir**. «Вероятно, он придет»). В настоящее время заменяется неологизмом **olası**, который употребляется и как прилагательное: **Bu olası (muhtemel*) değil**. «Это невероятно».

Глагол **buyurmak** «повелевать» при вежливо-почтительном обращении к собеседнику может заменять собою такие глаголы, как **girmek**, **geçmek**, **gitmek**, **almak**, **söylemek**, а также вспомогательный глагол **etmek**.

ПРИМЕРЫ:

Şu odaya buyurun.

— Пожалуйста (=проходите, войдите) в эту комнату.
Ne buyurdu? — Что он соизволил сказать?

Словообразовательный аффикс -gan/-kan

Аффикс **-gan, -gen/-kan, -ken** присоединяется, как правило, к **двусложным** глагольным основам и образует от некоторых из них отглагольные прилагательные обычно со значением постоянно проявляющегося признака: **konuskan** «разговорчивый», **unutkan** «забывчивый», **çalışkan** «трудолюбивый», **çekingen** «застенчивый», **yapışkan** «привязчивый, прилипчивый», **alışkan** «привыкший, приученный» и т. п.

Словообразовательный аффикс -gın/-kın

Аффикс **-gın, -gin, -gun, -gün/-kın, -kin, -kun, -kün** присоединяется в основном к **односложным** глагольным основам, образуя прилагательные обычно со значением завершённого действия, перешедшего в состояние (чаще с пассивным оттенком): **şaşkın** «изумленный, изумившийся», **şişkin** «опухший, вздувшийся», **seçkin** «избранный», **düşkün** «падший», **bitkin** «слабый» (досл. «кончившийся»), **yorgun** «уставший, усталый», **üzgün** «огорченный» и др. Иногда образует также имена существительные: **bilgin (âlim)** «ученый, специалист», **gezgin** «путешественник».

Alıştırma 11. Şu tamlama grupları ile tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Çalışkan öğrenci. 2. Ne yapışkan biri! 3. Seçkin eserler.
4. Şaşkın şaşkın ne bakıyorsun bana! 5. Düşkün kadın. 6. Yorgun görünüyordu, sesi de bitkindi. 7. Şu bilgin (âlim) biraz çekingen ama, hiç te unutkan değil. 8. Hasta olacak. Bak, bir yanağı şişkin.
9. Alışkan bir tavırla kapının ziline bastı. 10. Üzgün görünüyor.
11. Daha üç fincan kırgın. 12. Evliya Çelebi adındaki büyük Türk gezgini. 13. Altmış yaşını geçkin bir adam.

Alıştırma 12. Kalın harflarla yazılan sözcük ve deyimleri ezberlemek üzere aşağıdaki tümceleri çeviriniz:

1. Allah Allah! Çocuk bardağı kırdı. 2. Kırdım mı? Üzülme canım. İsteyerek yapmadım. 3. Dayısını ziyaret mi etmiş? Atıyor!

4. Galiba biri *saklanıyor* burada. Evin her yanını *yoklasınlar*. 5. Yarın öğretmen bir *kontrol* ödevi verecek. 6. Vali kim, ben kim? Ne diye *ziyaretine gideyim*? 7. Bir *iskemle* al da otur yanıma. 8. Yumurta *katı* olmuş. 9. Bu tahta *sert*, fakat *görülüyor ki* pek *sağlam* değil. 10. *Dik* çizgi. 11. Bugün deniz çok *sakin*. 12. Müşterileri arasında bu köyün *sakinleri* de var. 13. Uzun *lâfa* hacet (=gerek) yok. 14. *Lâf* zamanı bitmiş, iş zamanı gelmiş. 15. *Ek* bir zorluk. 16. Sözüne birşey *eklemek* istiyor. 17. *Yuvarlak* hesapla bu kentin nüfusu iki yüz bini aşkın. 18. Bu işi *tez* elden yaptılar. 19. Durum çok *ağır*. 20. *Hafif* bir kahvaltı. 21. *Ağır ağır* yürüyor (Ağır adımlar atıyor). 22. Bize *dik dik* bakıyor. 23. Bütün eşya *sağlam* geldi. 24. — Ah doktor, tuhaf bir *derdim* var. 25. *Dert* ağlatır, aşk söyler. (ata sözü). Yani dert *istirap* verir, aşk sevindirir.

1. Надо *навестить* больного товарища. 2. *Шаг за шагом* они приближаются. 3. Я хотел *нанести* ему *визит*. Не получилось. 4. *Тяжелая* болезнь. 5. *Дорогое* пальто. 6. Он одет очень *легко*. 7. Каков *вес* этого камня? 8. *Легкая* головная боль. 9. Лавочник *огорчен*. 10. Это мы делаем не для *проформы*. 11. *Прочное* здание. 12. *Твердый* согласный. 13. Почему вы *скрываете* истину? 14. Сколько миллионов людей проживает на *земном шаре*? 15. Собраться за *круглым* столом. 16. Что у вас за *беда*? Видно, что вы *страдаете*.

1. Bu yeni kurallara *alışmıyorum*. 2. Evet, bunlara *alışkanlık* (itiyat) gerek. 3. Şen *neşeli* bir delikanlı. 4. *Merdiveni* çıktığında... 5. *Öğütlerinizi* kendinize saklayın. 6. *Ahizeyi* (alıcıyı, almacı) *kulağına* yapıştırdı. 7. Sizden *özür* dilerim. *Affediyor musunuz* beni? 8. Biri *esmer*, biri *sarışın*, biri de *kumral* saçlı üç çocuk... 9. Şu tuhaf *kılıklı sakallı bıyıklı* adam neci? Bir *tüccar* mı? 10. *Öykünün* baş *kahramanı* kim? 11. Kentin *çehresi* değişti. 12. Bahçeye ağaç *diktiler*. 13. Gözleri yere *dikilmişti*. 14. Ben o kıza *randevu* vermedim. 15. Bu *kılıkta* sokağa çıkılır mı hiç?

1. Детям *шьют* одежду. 2. *Поставьте* («воткните») сюда часового. 3. Какой *геройский* поступок! 4. Он вдруг *развеселился*. 5. Вы не смотрите на *внешний облик* этого *смуглого* человека. Он очень богатый *купец*. 6. Я *вперил* взор в его лицо.

7. *Рекомендую* вам этого товарища. 8. Я никак не могу *привыкнуть* к его *наставлениям*.

1. Geniş *omuzlu* gür sesli bir adam. 2. Siz *önden buyurun*. 3. *Buyurunuz* kahvenizi. 4. Hastanın ateşi yükseliyor. İyi bir *ilâç* için doktora *baş vurmali* (*müracaat etmeli*). 5. Bir zamanlar çok *şişmandı*. Bak, ne kadar (ne denli) *zayıflamış*. Buna *olasılık* (ihtimal) bile vermiyordum. 6. *Muhatabım* temiz giysili, kravatlı efendiden bir adamdı. 7. Hasta *ümitsiz* gibi *görünüyor*, fakat Allaha *şükür*, doktor *hâlâ umutlu*. Hattâ bir *reçete* yazdı. 8. Ne? *Nöbet* bende mi? Bir *yanlışlık* olacak. Ben *parmağımı* bile oynatmam. 9. İnsan *parmakları* şöyle adlanır: baş parmak, ikinci parmak (işaret parmağı), orta parmak, dördüncü parmak (adsız parmak), küçük parmak. 10. Kız annesinin *boynuna* atıldı. 11. Aralarında *kardeşlik bağları* var. 12. *Zavallı* adam derdine *ilâç* bulamıyor. 13. İnanmayın. Bunlar boş *sözler*. 14. Size hastayı *kurtarmayı vadeden* kim? 15. *İstirap* veren dert (hastalık), *istirap* çeken de *zavallı muhatabımız* (dır).

1. На лице каждого человека два глаза, две *брови*, два уха, две *щеки*, и две *губы*: верхняя губа и нижняя губа. 2. *Премного благодарен*, *лекарство* у меня есть. 3. Ваши *обещания* нас не спасут. 4. Вы сегодня заступаете («входите», «выходите») на *дежурство*? 5. Я *рецептоѳ* не выписываю. Обратитесь к другому специалисту. 6. Вероятность этого мала. 7. В *мгновенье ока* верхняя губа у него *распухла*. 8. *Надежда* умирает последней. 9. *Несчастливая* девушка все еще очень *слаба*. 10. Я вам *обещаю* это.

1. Bu tarım aracının *özellikleri* (vasıflarını) saysın. 2. *Zavallı üzgün* bir *tavırla* içeri girdi. 3. *Kurt* kurdu yemez (ata sözü). 4. *Ayağını yorganına* göre uzat (a. s.). 5. *Adalet bakanlığına* kimi getirdiler? 6. *Belki*, beni başka birine *benzetiyorsunuz*. 7. Evet, *ilk bakışta* bir *tanıdığuma* benzettim sizi. 8. Kitabın *kapağını* beğendim, fakat *başlangıcı* ilginç değil. 9. *Ele güne karşı* bu kılıkta çıkılır mı? 10. *İpek* çorap. 11. Yasa (kanun) bizi *korur*. 12. Şimdi *aklıma geldi*, o söylediğiniz adam *nikâh* dairesinde çalışıyor. 13. *Ne yapıp yapıp kar topu* oynamak istiyorlar. Ancak *kar yok*, *boyuna yağmur* yağıyor. 14. *Yan gözle* bize baktı, fakat bir şey demedi. 15. Bu ülke

son yıllarda çok ilerledi. 16. Benim nazarımda (gözümde) o bir hiçtir. 17. İnşallah, yakında buluşuruz. 18. O el oğlu neredeyse gene gelecek. 19. Bu işle ilginiz tabii. 20. Uygur ülkeler (medenî memleketler).

1. Ни начала, ни конца! 2. Бесчувственный человек. 3. Он взял в жены эту девушку с густыми шелковистыми волосами. 4. Они играют не в футбол, а в ручной мяч. 5. Ребенок сломал игрушку. 6. Он подошел ко мне с обиженным видом. 7. Волков окружили с четырех сторон. 8. На этом собрании министра юстиции нет. 9. Во что бы то ни стало надо купить новое одеяло. 10. Они шаг за шагом продвигаются вперед. 11. Несчастный вот-вот заплачет. Впрочем, понять его чувства легко. 12. Мне вспомнился один его знакомый. Он беспрерывно читал какую-то книгу без обложки. 13. Увы, он сумел отсюда каким-то образом выйти. 14. Я нахожу в вас сходство с моим другом. 15. Дорогой мой, почему ты проявляешь интерес к этому зверю? Это же обычный серый волк. 16. Вы лично видели этого незнакомца?. 17. Я порвал связи с этим человеком. 18. Он признателен вам за оказанную ему помощь.

Alıştırma 13. Kalın harflerle yazılan sözcüklerin yerine eşanlamlılarını kullanın:

1. Ben *kravatsız* oraya gitmem. 2. Ne *kolay* iş! 3. Adamı *yüziünden* tanıdım. 4. Elbette tanırım, eski *hocam*dır. 5. *Evimize* buyurunuz. 6. Bu *düşünceyi* doğru bulmuyorum. 7. Çok *ciddi* bir adam. 8. Onu *sahiden* tanımıyoruz.

Bir randevu

Sabahleyin gözümü açtığım zaman saat dokuzu geçiyordu. Demek ki ona bir saatten az bir zaman vardı. Hemen yataktan kalktım. Çünkü telefon konuşması aklıma gelmişti. O konuşan kimdi acaba? Bu koskocaman kentte ne akrabam vardı, ne de bir tanıdığım. Oysa (halbuki) dün gecenin geç saatinde, buraya geldiğim günden beri masamın üstünde gereksiz bir oyuncak gibi duran telefon birdenbire çalmıştı. «Acaba kim olabilir?»

düşüncesiyle telefonu açmıştım (yani ahizeyi kaldırıp kulağıma dayadım). Tanımadığım bir ses:

— Sermet Beyle görüşmek istiyordum ...Dedi.

— Sermet Bey benim.

— Affedersiniz efendim. Sizi böyle geç saatte rahatsız ediyorum da... Fakat başka çare yoktu...

— Zararı yok. Kiminle konuşuyorum?

— Siz beni tanımazsınız. Zaten ben de yalnız adınızı biliyorum.

— O halde...

— O halde yarın sizinle görüşmeliyiz, daha doğrusu ben sizi bir iş için görmek istiyorum (Bir rahatsızlık hissetmişim. Çünkü böyle tanımadığım kimserlerle görüşmek alışkalığı yok bende).

— Ne işi?

— Şimdi telefonla söyleyemem. Yarın buluşur, konuşuruz. Saat ondan sonra boş vaktiniz var mı?

— Öğleye dek var.

— Ne güzel. Öyleyse nerede buluşuruz?

— Oturduğum «Atlantik Palas» otelinin tam karşısında bir kahve var. Sabahları orası bomboş...

— Tamam efendim. O kahveyi bilirim. Yarın sabah saat onda beni orada bulursunuz. İçeri girdiğinizde dikkat edin: solumda bir gazete bulunduracağım. İsmimi de yazınız: Lütfi Bey.

Taş merdiveni çıkıp kahveye girdiğim zaman saat onu ya geçmiş ya geçmemişti. Biraz karanlık olan salonda gerçekten de hemen hemen kimse yoktu. Yalnız biri ortada biri arkada duran iki masada iki adam oturuyordu. Biraz yavaşlayarak ikisine de şöyle bir baktım.

Arkadaki masada oturan tüccar kılıklı bir adamdı. Şöyle geniş omuzlu, şişman, iri yarı biriydi. Garsonun getirdiği kahveyi içiyor, derin derin bir şeyler düşüncüyordu. Gözlerini uzakça bir yere dikmişti. Sol elinin parmakları ile bir gazete tutuyordu. Henüz ihtiyar değildi, fakat 45 yaşını her halde geçkindi. Bıyıklı sakallı çehresinde iri burunla kalın dudaklardan başka iki de şişkin yanak insanın dikkatini çekiyordu. Kumral saçları karışmıştı.

İkinci müşteri sarışın, gözlüklü, kravatlı bir gençti. Temiz, fakat basit giyinmişti. Bir üniversite öğrencisine benziyordu. Ötekinden çok daha zayıftı. Eline bir gazete almış, gözden geçiriyordu. En tuhafı şuydu ki solunda bir başka gazete daha vardı.

Şaşkınlığımdan olduğum yerde durdum ve kendi kendime: «Acaba hangisi?» dedim. Arkadaki müşteri geldiğim tarafa başını bile çevirmemişti. Rahat rahat kahvesini içmeye devam ediyordu. Oysa daha yakın olanı okuduğu gazeteyi biraz indirerek yan gözle bana bakmıştı. Birini bekliyor gibiydi. Ben de nihayet kararımı verdim, oturduğu masaya doğru gittim. Kulağına eğilerek: «Lütfi Bey?» dedim. Kaşları yukarıya kalktı. Gülümseyerek: «Benzetiyorsunuz, bayım. Dedi. Benim adım Lütfi değil» dedi. Bu kez şaşma sırası bana geldi. Demek ki beni arayan öteki adamdı. Salonun arka tarafına doğru yürümek zorunda kaldım.

Evet, tüccara benzeyen adam, Lütfi Beydi. Selâmlaştık. Meğer babamın eski dostlarından biriymiş. İzmir'deki telefon numaramı nasılsa öğrenmiş, babam için yazdığı mektubu şimdi bana uzatıyordu.

— Son görüştüğümüz zaman babanız esmer, gür saçlı, yuvarlak yüzlü, şen neşeli bir delikanlıydı. Eh, nerede o günler! Acaba şimdi nasıl görünüyor? Ne yapıp yapıp görüşmeliyim onunla.

Muhatabım sordu, ben yanıt verdim. Böylece yarım saatten fazla konuştuk. Öteki müşteri çoktan gitmişti. Nihayet ayağa kalktım: «Bayım, bana müsaade. Öğleden sonra yapmam gereken acil bir işim var. Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum. Konya'ya gittiğinizde bizlere buyurunuz (evimize buyurunuz).» Dedim. Hararetle el sıkıştık, ayrıldık.

Sağlık (bir konuşma)

Kerim: Hele şükür! Artık ayaktasınız.

Şahap: Özür dilerim! Geceleyin iyi uyuyamadım. Biraz rahatsızım.

K.: Öyle mi? Neniz var?

Ş.: Ben de bilmiyorum. Epey zamandan beri boyuna başım ağrıyor, nöbet geliyor.

K.: Demek oluyor ki bir süreden beri ıstırap çekiyorsunuz. Fakat genellikle sağlığınız yerindedir, değil mi? İştahınız nasıl?

Ş.: Son zamanlarda bir şey yiyemiyorum.

K.: Aman, aç mı duruyorsunuz? Azizim, derhal bir doktora gitmelisiniz (baş vurmalsınız).

Ş.: Gittim, fakat verdiği ilaçlardan şimdiye dek hiç yarar (fayda) görmedim. İşte yazdığı reçete de yanımdadır. Oysa bana yardım etmeye söz etmişti.

K.: Size hangi doktor bakıyor?

Ş.: Aile doktorumuz. Ali Bey.

K.: Anneme de o baktıydı.

Ş.: Anneniz şimdi nasıldır?

K.: Artık kalkıp dolaşabiliyor. Hatta biraz bahçede de geziniyor.

Ş.: Buna çok memnun oldum. Şey... Hasta dedim de aklıma geldi. Hakkı Beyden haberiniz var mı? Acaba şimdi nasıl oldu? İyi midir?

K.: Maalesef, hastalığı epey ağır. Doktoru bile ümidini kesti.

Ş.: Vah zavallı! Hastalığı nasıl başladı?

K.: Hakkı Beyin, çocukluğundan beri gözleri zayıftı. Bu derde bir çare bulunamıyor.

Ş.: Ne yapıp yapıp yüksek nitelikli göz hastalıkları uzmanı doktor Orhan Beye gitmeli.

K.: Ne çare ki Orhan Bey çok pahalı bir doktormuş. Hani, söz var ya: ayağını yorganına göre uzat. Biliyorsunuz, Hakkı Bey zengin bir adam sayılamaz.

Ş.: Evet, fakat sağlığı korumaktan önemli şey yok, sanırım. Nitekim medeni insanlarız.

K.: Doğrusunuz (hakkınız var). Gördüğüm vakit doktor Orhanı onlara bizzat tavsiye ederim. Şimdi nasılsınız? Başınızın ağrısı hafifledi mi? Dışarıya çıkabilir misiniz?

Ş.: Tamamiyle geçti.

K.: O halde çıkalım. Şimdi arkadaşımız Nuri Beyin ziyaretine gideceğiz, değil mi?

Ş.: Hay hay. Biliyorsunuz, bir(kaç) zaman önce Nuri Bey ipek saçlı güzel bir kızı nikâh altına aldı.

K.: Artık adalet yerini bulur. Eskiden Nuri Bey futbol topuna vurulmuştu. Bundan böyle işine ve ailesine sarılır.

Ş.: İnşallah!

Алıştırma 14. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Gene içime o kurt düşüyor. Zafere nasıl inanmalı? Lâkin (=fakat) işte, asıl bu gördüğüm şeyler için zafere inanmalıdır. ...Türk köylüsü top mermilerini kendi yorganına sarıp taşıyor, işte bunun için inanmalıdır. (Y. Kadri. Yaban) 2. Ne ise, olan oldu. Şimdi bana bilârdо öğretmeyi teklif etti. (A. Puşkin) 4. Demek ki komutanın evinde idim. M.I.-na yanıma gelmişti. Saveliç'e bazı şeyler sormak istedim, fakat ihtiyar ...kulaklarını tıkadı. (A. Puşkin) 5. Sofada Pugaçof'a rastladım, yol elbisesi giymişti. (P.) 6. Her şeyi gördüydük de bunu görmediydik. (Y. Kemal) 7. ...gözlerini gözlerimin içine dikmiş bakıyordu. (S. Kocagöz) 8. «Vah vah...Keşke bana varmalı idiniz...Artık nikâhınız olduğu gün kendimi öldürmeli» demiş ve kaçmışım. (R. Nuri) 9. Birinci soru: «Çocuğu hastalıktan korumak için ne yapmalıdır?» (A. Nesin) 10. Merhaba, diyorum. Otobüs bulamadın mı? — Var, diyor. ...Köyüme dönemem ama. İş bulmalıyım Ankara'da. — Var mı tanıdığın birisi? — Var. — Kim? — Bizim köyden çıkan ilk hükümet adamı. — Görevi (=vazifesi)? — Adalet Bakanlığında kapıcı. — İyi. diyorum. Hadi, bir kaç saat uyu. Otobüs neredeyse kalkar. Gitmeliyim ben. Eyvallah. (B. Yıldız) 11. Tuhaf kılıklı adam kapıdan içeri girdiği zaman kabinde benden başka kimse yoktu. Baş vurmak istediği kulakçı henüz çıkmıştı. Kumral sakalını karıştırarak düşünceli düşünceli odanın ortasında durdu. 12. Şişman adam başını çevirdi, parmağıyla boş sandalyeyi göstererek: «Müsaade eder misiniz?» diye sordu. Öteki müşteri ona şaşkın şaşkın baktıktan sonra «Rica ederim. Oturunuz.» dedi ve başını eğerek gazetesini okumaya devam etti. (O. Kemal) 13. Niyazi hastalanmış, yatıyordu. (O. Kemal) 14. Sonra «Şimdi ne yapmalı?» diye kendi kendime sordum. (S. Ali) 15. İçimden: «Mutlaka bütün bunlara alışmalıyım» diyordum. (Y. Kadri) 16. Ayol zavallı Hocanın kimi var ki? Kendi ölmüş, kendi geldi haber verdi! ...Bizim de kimimiz var? Kendi yazımızı kendimiz yazarız. (B. Felek) 17. Meraktan yerimde duramıyordum. Kalkacağım sırada o doğruldu, tekrar ...gitti. (S. A.) 18. Sonra, elindeki paraları sayacağı sıra Beytullah'ı gördü. (B. Y.)

Алıştırma 15. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. До сегодняшнего дня я не знал этого. Точнее говоря, и сейчас не знаю. 2. Ну слава богу, приступ прошел. Но все же я очень слаб. — А что говорит ваш врач? — Ничего... Два месяца тому назад, когда мы виделись впервые, он обещал меня спасти. Но сейчас он, видимо, утратил надежду. Такое у меня чувство. 3. Нам известны беды многих жителей этого города. Министерство юстиции должно проверить ситуацию и защитить несчастных. 4. Мое внимание привлекли его густые брови и ярко-красные губы. 5. Мне не хотелось обижать моего собеседника. Но навестить я хотел не его, а другого своего знакомого. 6. Вы хотите что-то добавить? — Да, дать совет. Не следует ничего обещать. Особенно для красного словца. 7. Такие прогулки дадут вам больше пользы, чем любое лекарство. Сегодня вы выглядите не столько степенным, сколько здоровым и веселым. 8. У этого незнакомца был вид морского волка. Кроме того, он хорошо играл в ручной мяч. Другие его качества были пока неизвестны. 9. Ему как-то удалось войти в зал, но когда мы пришли, его там уже не было. 10. Я поднял трубку и стал говорить. Мне пришлось отклонить свидание, которое хотел мне назначить мой знакомый. Ибо мне хотелось встретиться с девушкой, в которую я влюбился с первого взгляда и которую хотел во что бы то ни стало взять в жены.

Алıştırma 16. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

Вы, конечно, знаете парк культуры в Измире. Несколько дней назад под вечер я пошел туда, чтобы (дать голове) немного отдохнуть. Я живу недалеко от парка, в гостинице на бульваре Газилер, и время от времени посещаю парк культуры. Когда я вошел (внутри), часы уже пробили шесть. Погода была теплой. Дождь, шедший после полудня, час назад прекратился, облака ушли на северо-запад. Вечерами здесь бывает многолюдно, но сейчас гулявших по парку было мало. Я прошел мимо зоопарка и сел на одну из скамеек. Поодаль сидел средних лет мужчина. Это был круглолицый человек с каштановыми усами и внешностью чиновника или бизнесмена. Он не был толст, од-

нако был крупным мужчиной. Одет он был просто и легко, в парк пришел без пиджака и без галстука. Когда я сел, он искоса взглянул на меня. Кого-то он мне напоминал (=я находил сходство...), но кого? Вдруг, поднявшись (со своего места), он подошел ко мне и сказал:

— Прошу прощения, вы такой-то,

— Да, вы не ошибаетесь, я он (самый), — ответил я, несколько удивившись. — А вы... Не могу узнать.

— Омер. Ваш одноклассник.

— Да, теперь узнал. Но до чего же ты изменился! Ты же был слабеньким, болезненным ребенком, а стал широкоплечим, сильным мужчиной. Ты в Измире живешь?

— Да, работаю в резиденции губернатора. Пойдем, по дороге поговорим.

Мы двинулись в направлении Лозаннских ворот.

Alıştırma 17. Aşağıdaki atasözlerini ezberleyin:

1. Bir insanı tanımak için onunla yolculuk etmelidir. 2 Çok çocuk anayı şaşkın babayı düşün eder. 3. Dert derdi açar. 4. Dünyada rahat yaşamak isteyen her şeyi hoş görmelidir. 5. Eğilen baş kesilmez. 6. El beş parmağıdır, hangisi bir boyda. 7. El işler baş buyurur. 8. Eski kurt yolunu şaşmaz. 9. Gezen kurt aç kalmaz. 10. İki iş bir olmaz, başka başka düşünmeli. 11. Kırk kurda bir aslan ne yapsın. 12. Kurdu kurt ile avlamalı. 13. Lâfla iş bitmez. 14. Mart ayı dert ayı. 15. Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli. 16. Sakalım yok ki sözüm dinlensin. 17. Vaktine göre söz söylemeli. 18. Yalan söyleyen unutkan olmamalı. 19. Yerin kulağı var. 20. Ayağını yorganına göre uzat.

УРОК 16 (2)

ПРИДАТОЧНЫЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ (tümleyici tümce)

В турецком языке придаточные *дополнительные* предложения, являющиеся частью сложного (полипредикативного) предложения, в структурном плане напоминают распространенное дополнение простого предложения.

Ср.: Ben, *ablanızın yeni çantasını* (çanta-sı-n-ı) gördüm. «Я видел (кого?, что?) новую сумочку вашей сестры».

Ben, *ablanızın evden çıktığını* (çık-tık-ı-n-ı) gördüm. «Я видел (что?), что ваша сестра вышла из дома».

Сложные предложения указанного типа состоят из главного и придаточного предложений.

Главное предложение чаще всего разывается: подлежащее (и относящиеся к нему слова) ставятся в начале сложного предложения, сказуемое — в конце его: Ben (подлежащее)... gördüm (сказуемое).

Придаточное предложение обычно помещается внутри главного. Подлежащее представляет собой имя существительное (или, факультативно, местоимение) в *родительном* падеже (ср.: *ablanız-in*), сказуемое — глагол в форме на **-dik** или **-acak** с аффиксом *принадлежности*, обозначающим лицо, совершающее данное действие, и с *падежным* аффиксом, которого требует управляющий глагол (ср.: *çıktığını*: çık-tık-ı-n-ı (gördüm)). Винительного падежа имен действия на **-dik** и на **-acak** требуют такие глаголы, как *açıklamak* «разъяснить (что...)», *anlamak* «понять», *anlatmak* «рассказать», *belirtmek*

«передавать», bildirmek «сообщить», bilmek «знать», duymak «услышать, почувствовать», düşünmek «думать», farketmek «заметить», görmek «видеть», ispatlamak «доказать», öğrenmek «узнать», sanmak «полагать», söylemek «сказать» (но не: demek!), yazmak «написать» и ряд других. *Дательным падежом* имен действия управляют глаголы bakmak «смотреть (, как...)», dikkat etmek «обратить внимание», inanmak «верить», karar vermek «решить (, что...)», şaşmak «удивляться», uyanmak «сокрушаться (по поводу того, что...)» и некоторые др. Имя действия получает *исходный падеж*, если оно предшествует, в частности, глаголу korkmak «бояться (, что...)».

Второстепенные члены придаточного предложения помещаются в обычном порядке *между* подлежащим и сказуемым (ср.: ablanızın evden çıktığını...), иногда — перед подлежащим.

Имя действия на -dik указывает на то, что действие совершено в прошлом или совершается в настоящее время, например: Arkadaşım, ayın yirmisinde İzmir'e geldiğini bildirdi. «Мой товарищ сообщил, что двадцатого числа прибыл (прибывает) в Измир».

Имя действия на -acak выступает в значении будущего времени на -acak, настоящего-будущего на -ar/-ir, а также может заключать в себе значение долженствования, например: Arabacıya iki sokak sonra sola dönmeyeceğini söyledi. (О. Pamuk) «Он сказал извозчику (водителю), что через две улицы *нужно повернуть* («будет повернуто») налево».

Спряжение имен действия на -dik/-acak с аффиксами принадлежности (выступающими в значении личных аффиксов) в *утвердительной* и *отрицательной* формах не имеет никаких специфических особенностей.

Образец спряжения

O, (benim) gel(me)diğimi // gel(me)yeceğimi söyledi.

Он сказал, что я (не) приехал/приезжаю // (не) приеду.

O, (senin) gel(me)diğini // gel(me)yeceğini söyledi.

Он сказал, что ты (не) приехал/приезжаешь // (не) приедешь.

O, (onun) gel(me)diğini // gel(me)yeceğini söyledi.

Он сказал, что он (не) приехал/приезжает // (не) приедет.

O, (bizim) gel(me)diğimizi // gel(me)yeceğimizi söyledi.

Он сказал, что мы (не) приехали/приезжаем // (не) приедем.

O, (sizin) gel(me)diğinizi // gel(me)yeceğinizi söyledi.

Он сказал, что вы (не) приехали/приезжаете // (не) приедете.

O, (onların) gel(me)diklerini // gel(me)eceklerini söyledi.

Он сказал, что они (не)приехали/приезжают // (не) приедут.

К формам на -dik/-acak может присоединяться и вопросительная частица mı (mi, mu, mü), например:

O, (benim) gelebileceğimi // gelemeyeceğimi mi söyledi?

Он сказал, что я смогу // не смогу приехать?

Если подлежащее должно быть представлено личным местоимением, то последнее в большинстве случаев опускается, так как лицо будет обозначено аффиксом принадлежности (в сказуемом придаточного предложения), например: İzmir'e geldiğini bildirdim. «Я сообщил, что прибыл в Измир».

Если подлежащее главного предложения является также и подлежащим придаточного, то последнее всегда опускается, например: Arkadaşım, İzmir'e geldiğini yazıyor. «Мой товарищ пишет, что приехал в Измир».

Если имя действия образовано от непереходного глагола в страдательном залоге, то подлежащее в придаточном предложении отсутствует, а сказуемое (т. е. форма на -dik/-acak) всегда получает аффикс принадлежности 3-го лица единственного числа, например: Sonra tiyatroya gidilecek. «Затем пойдут в театр». → Sonra tiyatroya gidileceğini söylüyor. «Он говорит, что потом *пойдут* в театр».

Подлежащее придаточного предложения иногда ставится в *основном* (а не родительном) падеже. Обычно это бывает тогда, когда подлежащее непосредственно предшествует сказуемому и обозначает неодушевленный или неопределенный предмет. Например: Gazete, caddenin her iki yanında birçok yeni binalar kurulacağını yazıyor. «Газета пишет, что по обеим сторонам проспекта будет построено много новых *зданий*».

Чтобы трансформировать в придаточное дополнительное предложение простое **именное** предложение (с аффиксами сказуемости или предикативными именами *var* и *yok*), используется глагол *olmak* «быть», «стать», например: (Biz) Öğrenciyiz // öğrenciydik. «Мы учащиеся // были учащимися». → (Bizim) Öğrenci olduğumıza dikkat çekti. «Он привлек внимание к тому, что мы учащиеся // были учащимися».

(Onun) Oğlu var. «У него есть сын» → (Onun) Oğlu (без родительного падежа!) *olduğunu* söyledi. «Он сказал, что у него есть сын».

Когда логическое ударение падает на подлежащее **главного** предложения, оно по общему правилу помещается непосредственно перед сказуемым, а придаточное дополнительное предложение перед ним, т. е. в самом начале сложного предложения, например: Ablanızın evden çıktığını *ben de* gördüm. «Я тоже видел, что ваша сестра вышла из дома».

Возможна также и такая инверсия: главное предложение, составляющее рему (наиболее значимую часть) сообщения, помещается *перед* придаточным предложением, например:

Ben de gördüm çıktığını. «Я тоже видел, что он вышел (она вышла)».

Формам на **-dik/-acak** могут предшествовать **вопросительные слова** (*kim*, *ne*, *nerede*, *ne zaman*, *nasıl* и т. п.). Предложения этого типа соответствуют аналогичным сложным предложениям русского языка, например: Arkadaşıma *nereye gittiğini* biliyorum. «Я знаю, куда уехал мой товарищ». *Ne yapacağını* bilmiyorum. «Я не знаю, что нам делать (что мы будем делать)».

Alıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Sen Yüzbaşım, vapurların *geldiğine, geleceğine* şaşıyorsun. (S. Kocagöz) 2. Benim *vefat ettiğimi* (=öldüğümü) gazetelerde okudunuz mı? (A. Nesin) 3. Benim de Camus gibi bir ahmak *olduğuma* karar verdi. (O. Atay) 4. Hangi insan kendisinin de hakikaten (=gerçekten) öteki insanlar gibi günün birinde mutlaka *öleceğine* inanır. (N. Hikmet) 5. Nigâr *nereye gittiğine* bakmayınız, *nasıl gittiğine* bakınız. (Y. Kadri) 6. Mühendislerin kesinliği

olmayan (kesin olmayan) sorunlarla *ilgilenmediğini mi* söylemek istiyorsunuz? (O. Pamuk) 7. *Kurtulduğuma* hâlâ inanamıyorum. («Milliyet») 8. Yeni öğreniyorum *kimlerle arkadaş olduğunu*. Son zamanlarda *ne yaptığını* da kimse bilmiyor. 9. Şükür, tek bacağımı kaybettiğime. (B. Yıldız) 10. Alayla *baktıklarını* sandım. (O. Kemal) 11. Kabahat(!) *kimde olduğunu* biliyor musunuz? Babamda mı, onda mı? (Y. Kadri) 12. Çok yakında ordularımızla birlik İstanbul'a *dönebileceğimizi* sanıyoruz. (S. Kocagöz) 13. *Ne zaman geleceklelerini* demin söylememiş miydin? (Y. Kadri) 14. Hepsi *ne yapacağına* bakıyordu. (Ö. Seyfettin) 15. Ben birşeyler *yapılacağına* inanıyorum. (O. Pamuk) 16. O zaman...gel; beni kitaplarımın temiz arkadaşlığından *ayıracağından* korkma. (S. Ali) 17. Zeliha'yı bir *sevdiğini* söylüyorsun, bir *sevmediğini*. (O. Atay) 18. Güzel! Çok güzel! Böyle *yazacağınızı* ummuyordum doğrusu. Ustaca yazılmış. (Çehov) 19. Ne gülüyorsun? dedi. Yoksa benim büyük çar *olduğuma* inanmıyor musun? (Puşkin)

Alıştırma 2. Aşağıdaki tümceleri birer -dik'lı/-acak'lı tümce haline getiriniz:

Bir örnek: Dedi ki (kendisi) bu kitabı okumadı -(kendisinin).

Bu kitabı okumadığını söyledi.

1. O söylüyor ki biz haklı değiliz. 2. Biliyorum ki kızı yoktur. 3. Dün bildirdi ki gelmeyecekler. 4. Gazeteler yazıyor ki Ankara radyosuna genel müdür olacaksınız. 5. Gazete bildiriyor ki festival iki ay sonra başlayacak.

Alıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri, kalın harflerle yazılan sözcüğün yerine bir soru sözcüğü kullandıktan sonra, Rusçaya çeviriniz:

Bir örnek: (sizin) İzmir'den geldiğinizi biliyorum —

(sizin) Nereden geldiğinizi biliyorum.

1. *Bu trende bulunduğunuzu* bilmiyordum. 2. Bana *bir şey* söylemek istediğini anlıyorum. 3. Ziya'nın buralara köylülere *aldatmak için* geldiğini şimdi daha iyi anlıyoruz. 4. Ancak gecenin ikisinde, doktorların saat *on birde* yatmayı tavsiye ettiklerini hatırladık. 5. Masamda oturan genç kadın bana soruyor: —

Nerelisiniz? Kendisine *Türk* olduğumu söylüyorum. 6. Bana bak, köpeği generale götürüp sorarsın. *Benim* bulup gönderdiğimi de söyle. (Çehov) 7. Ablam mektubunda, bu haberi *sizden* aldığını yazmıyor.

Alıştırma 4. Aşağıdaki tümceleri, kalın harflerle yazılan eylemleri yeterli, sonra yetersizlik biçimiyle genişlettikten sonra, Rusçaya çevirin:

Bir örnek: Dün buraya geldiğini biliyorum. —

Dün buraya gelebildiğini/gelemediğini biliyorum.

1. Tanıdığım, bunu *yapacağını* bildirdi. 2. Çocuk, kapıyı *kapadığını* söyledi. 3. Akrabamın buraların havasına *alışacağını* ihtimal(olasılık) vermiyorum. 4. Adamın bu sözleri *işittiğini* (duyduğunu) sanmıyorum (zannetmiyorum). 5. Onunla iyi *geçineceğini* ne biliyorsunuz? 6. Uzmanların mühim bir şey *yaptıklarını* anlıyorduk.

ПРИДАТОЧНЫЕ ПОДЛЕЖАЩИЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ («özne-tümce»)

Если придаточное дополнительное предложение является как бы развернутым дополнением в составе предложения, то придаточное подлежащее играет роль развернутого подлежащего. (Ср.: «Сообщается (кто?, что?) важная новость». «Сообщается (кто?, что?), что собрание начнется в четыре часа».)

Формы на **-dik/-acak**, выступающие в таких случаях в роли сказуемого придаточного предложения и одновременно в роли подлежащего главного предложения, оформляются аффиксами принадлежности и нулевым падежным аффиксом (основной падеж). Сказуемым главного предложения обычно является какой-либо переходный глагол в **страдательном** залоге или же слова типа *belli* «ясный; ясно», *malûm* «известный; известно», *yok* «нет, не имеется» и некоторые другие.

ПРИМЕРЫ:

Toplantının saat dörtte *başlayacağı* bildiriliyor.

— Сообщается, что собрание *начнется* в четыре часа.

Bana *inandığı* yok. — Он мне *не верит*.

ОБЪЕКТНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПАССИВНЫХ ПРИЧАСТИЙ НА -dik/-acak

Следует различать: а) **имена действия** на **-dik/-acak**, выступающие в значении непосредственно **действия** (*okuduğum* «то, что я читал (читаю)») и б) омонимичные формы в значении **объекта** или **результата** действия (*okuduğum* «то, что я читал/читаю»). В последнем случае форма на **-dik/-acak** является не именем действия, а субстантивированным **причастием** с **пассивным значением** (*okuduk* «прочитанное/читаемое»; *okuduk + um* «прочитанное/читаемое мной», букв. «мое прочитанное/читаемое»)¹.

Если глагол, следующий за **причастием** на **-dik/-acak**, требует постановки последнего в винительном (дательном, исходном) падеже, то возникают конструкции, которые от придаточных дополнительных предложений отличают лишь следующие признаки:

1) **Объект** может быть **множественным**. Поэтому к пассивному причастию может присоединяться аффикс **-lar**: *okuduklarım* «все то (многое), что мною прочитано/читается» (имена действия присоединяют аффикс **-lar** только в значении личного аффикса (3-е лицо множественного числа): *bir kitap okuduklarını biliyorum* «Я знаю, что *они* читали/читают какую-то книгу»);

2) Пассивное причастие, будучи объектом действия, не может управлять прямым дополнением, т. е. именем в винительном падеже²;

¹ Если субстантивированное причастие образовано от **непереходного** глагола, оно не может считаться пассивным (bkz. Alist. 5, № 18).

² За исключением тех случаев, когда оно употреблено в значении не прямого, а **косвенного объекта**, например: *Özür dilediği kim?* «У кого он просит прощения?» (Тот, у кого он просит прощения, кто?); *Gözünü diktiği ne?* «Во что он вперил взор?» (Что есть то, во что он вперил свой взор?).

3) Пассивному причастию не могут предшествовать вопросительные слова¹.

ПРИМЕРЫ:

(Senin) gördüğünü//gördüklerini anlat.

— Расскажи, что//все, что ты видел.

(Benim) söylediğimi anladın mı?

— Ты понял, что я сказал/говорю
(сказанное/говоримое мной)?

Конструкции с пассивными причастиями в основном падеже омонимичны придаточным подлежащим предложениям.

Gördüğüm şu(dur) — Я видел вот что.

(«Виденное мною — следующее».)

Alıştırma 5. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Kim o gülen?.. — Kimsenin *güldüğü* yok. (N. Hikmet)
2. Kabahatin bizde *olmadığı* hepsince malûm (O. Kemal)
3. Ne kadar ağır yük *taşıdığı* belli işte...(A. Nesin)
4. Fakat bu durum karşısında hâkimin duyduğu haklı öfkenin gittikçe *şiddetlendiği* meydandaydı. (T. Gürkay)
5. Kimin ölüp kimin *kalacağı* belli olmaz ki Fettah efendi dedi. (Ş. Sıtkı)
6. ...ve nihayet *bütün bildiklerimi* söylemeye mecbur etti. (R. Nuri)
7. Üstat, şiirlerinden hangilerini çok beğendiniz? — *Okumadıklarınızı*. («Meşh.»)
8. Kim geliyor, Hasan?.. — Aha, onlar... Senin *dediklerin*. (Y. Kadri)
9. Bu *yaptığımızın* makul bir hareket *olduğuna* emin misin? (Y. Kadri)
10. Ne kadar iyi efendim, hep benim *söyleyeceklerimi*, benim *düşündüklerimi*, hatta benim kendilerine def'atle (çok defa) *söylediklerimi* siz söylüyorsunuz. (Y. Kadri)
11. Bizim de, o eserlerden *öğreneceklerimiz* elbette ki olacaktır. (E. Çölaşan)
12. Herkese, müessesenin kuruluşunun yirminci yıldönümünün *kutlanacağı* bildirildi. (A. Nesin)
13. 1960 Mayısının 29'una rastlayan Pazar günü akşamı Yeşiköy Havaalanına Ankara'dan

¹ В отдаленном прошлом был и четвертый признак: связь объекта действия со своим обладателем — притяжательная, а *подлежащее придаточного предложения* родительного падежа не получало (пока не подпало под воздействие объектной конструкции).

uçaklarla yüzelli tutuklu *getirileceği* bildirildi. (T. Gürkay)

14. Ama Kantarcının *istediği* olmadı. (O. Kemal)

15. Seninle *konusacağım* var. (B. Nuri)

16. Bir şey *olacağı* yok. (O. Pamuk)

17. Adam sen de...*Yemeyeceği* şeker olsun... (O. Kemal)

18. Bizim *çalıştığımız*, onun en eski işiydi. (A. Nesin)

19. ...neden sizler serbest dolaşıyor, *istediğinizle* görüşüyorsunuz? (H. Edip)

20. Kulağına *yapıştırdığı* ne, bir ahize mi (bir almaç mı)?

Alıştırma 6. Aşağıdaki tümleyici tümceleri «özne—tümce» haline sokunuz:

Bir örnek: Yönetmenimiz, (sizin) İzmir'e *gideceğinizi* söylüyor. —
(Sizin) İzmir'e *gideceğinizi* söyleniyor.

1. Dayısı, o kentin çok büyük ve güzel *olduğunu* söylüyor.
2. Saat altıda bana gelerek elbisemizin yarın hazır *olacağını* bildirdi.
3. Son posta gazetesi, dün ülkemize kalabalık bir ticaret heyeti *geldiğini* yazıyor.
4. Firmamızın yönetim kuruluna başkan *seçildiğini* hepimiz biliyoruz.
5. Bana bir şey söylemek *istediğini* gözlerinden anlıyorum.

Alıştırma 7. Aşağıdaki «özne—tümce» leri tümleyici tümce haline sokun:

Bir örnek: (sizin) İzmir'e *gideceğinizi* söyleniyor. —
Arkadaşım (kardeşiniz...) İzmir'e *gideceğinizi* söyledi.

1. Yönetim kurulunun kentimizde birkaç gün *kalacağı* bildiriliyor.
2. Yarın da bu işe başlamayacakları söyleniyor.
3. Bu güç ödevi yapmanın çok önemli ve yararlı bir şey *olduğu* anlatılıyor.
4. Ali Ustanın şu bizim Cemal'i çok sevdiği belli.
5. Şu adamın kim (kimin nesi) *olduğu* bilinmiyor mu?

Alıştırma 8. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Как, вы здесь? Мы полагали, что вы несколько дней тому назад уехали в Измир.
2. «Я вижу, что вы в хорошем настроении, — говорит мой учитель. — Рассказывайте, что вы видели на Востоке».
3. Слышали вы, о чем говорили те двое?
4. Рефик, где ты? Пришли те, кого ты ждал.
5. Он не знал, с чего ему начать.
6. Я, может быть, не прав. Но я же не знал, что это будет

так. 7. А теперь пусть переведет то, что прочитал. 8. Известно, что у него нет ни земли, ни быка. Но корова все-таки есть! 9. Сообщи своему брату, что мы завтра не сможем сюда приехать. 10. Вы не знаете, кого спрашивал приходивший сюда человек? 11. Сообщают, что во время этой поездки губернатор проконтролирует несколько учреждений. 12. Не обижай меня. Покажи то, что ты спрятал. 13. Несчастный сказал, что в ближайшее время обратится в министерство юстиции. 14. По его лицу было видно (ясно), что лекарство, которое порекомендовал врач, пользы не принесло (не дало). 15. У кого ты просишь прощения?

ДЕЕПРИЧАСТИЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ВРЕМЕНИ (zaman ulaçları)

Деепричастия этой группы (а равным образом сложные формы деепричастного значения) отвечают на вопрос «когда?» (ne zaman?), т. е. вместе с относящимися к ним словами представляют собою развернутое *обстоятельство времени* (zaman zarfı)¹. В данном уроке вводятся два деепричастия и одна из нескольких сложных форм деепричастного значения (ранее уже была введена форма *-diktan sonra* «после того как...»).

ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -INCA

Деепричастие на *-(y)ınca* (восемь фонетических вариантов) обозначает *побочное действие, по окончании которого совершается главное действие*. Действие, обозначаемое деепричастием на *-(y)ınca*, может быть как однократным, так и многократным. При переводе на русский язык используются или деепричастия — чаще от глаголов совершенного вида — или, когда деепричастный оборот имеет *особое подлежащее*, глагольные конструкции (придаточные предложения), вводимые

¹ В отличие от деепричастия образа действия (hal/durum ulaşı) на *-arak* и соединительного (bağlama ulaşı) деепричастия *-ip*.

союзами и союзными словами «когда», «как только», «стоило/стоит...», «как...» и т. п.

ПРИМЕРЫ:

Oğlunu görünce «Yanıma gel!» diye çağırdı (seslendi).

— Увидев сына, он позвал (окликнул): «Иди ко мне!»

General çıkınca subaylar oturdular.

— Когда (или: Как только) генерал вышел, офицеры сели.

İki kadeh fazla içince akılları başlarından gidiyor. (Y. Kadri)

— Стоит им выпить лишние две рюмки, и они теряют рассудок.

Значение деепричастия на *-ınca*, особенно когда речь идет о будущем, может видоизменяться, приобретая смысловые оттенки, передаваемые по-русски союзами и союзными словами «(до тех пор) пока», «если (уж)», «раз», «когда скоро» и т. п.

ПРИМЕРЫ:

Düşünce kim kaldırır? — А если она упадет, кто поднимет?

Deniz kenarında, güzel görüntülü geniş bahçeli, caddeye yakın bir ev istiyordu.

Olunca tam olmalı. (A. Nesin)

— Он хотел красивого вида дом на берегу моря, с большим садом и вблизи проспекта.

Uçurumda (дом), то должен быть что надо.

Отрицательная форма деепричастия (*-mayınca*) обозначает момент или время, когда «не совершается» или выявляется невозможность совершения побочного действия. Она нередко передает также указанные выше смысловые оттенки.

ПРИМЕРЫ:

Ali, aradığını bulamayınca (bul-a-ma-yınca) fena halde öfkelen-di.

— Не найдя (не сумев найти) того, что искал, Али страшно разгневался.

Gece olmayınca yıldız görünmez (ata sözü).

— Пока не настанет ночь, звезд не видно.

Форма **gelinece (gel-ince)**, управляющая дательным падежом имени, имеет еще особое значение: «что касается...», например: *bana gelince* «что касается меня».

СЛОЖНАЯ ФОРМА -İR...-MAZ

Эта сложная форма образуется путем присоединения к основе одного и того же глагола сначала показателя настоящего-будущего времени (**-ar/ır**), а затем отрицательной основы того же времени (**-maz**). Например: *alır almaz, gider gitmez*. Форма **-ır...-maz** является частичным синонимом деепричастия на **-ince**, однако ею *специально* подчеркивается быстрота смены действий, что по-русски передается оборотами типа «как только...», «едва...(как)».

ПРИМЕРЫ:

Para gelir gelmez size yeni bir palto alırlar.

— Как только придут деньги, мы купим вам новое пальто.

Sizi uzaktan görür görmez o kadar sevindim ki...

— Едва завидев вас издали, я так обрадовался.

ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -İKEN

Деепричастие на **iken** отличается от других деепричастий способом своего образования. Оно представляет собою деепричастную — исторически причастную — форму от недостаточного глагола **i(mek)** «быть»: **i + -ken = iken** «будучи», «когда был». Эта форма, как и все формы глагола **i(mek)**, присоединяется либо к именам, либо к основам времен. При этом начальное **i** обычно отпадает, и форма **iken** превращается в безударный аффикс **-(y)ken**, не подчиняющийся закону гармонии гласных.

ПРИМЕРЫ:

asker iken//askerken — будучи военным (=когда был военным)
birinci sınıfta iken//sınıftayken — будучи на первом курсе

Öğrenciyken Orhan Kemal'in birçok eserlerini okudum.

— Будучи студентом, я прочитал многие произведения Орхана Кемала.

ФОРМА -(A)RKEN, -İRKEN

Наиболее часто аффикс **-ken** присоединяется к основе настоящего-будущего времени. Сложная форма **(a)rken, -irken**, имеющая семь фонетических вариантов, обозначает *побочное действие незавершенного* вида (действие в его развитии), которое протекает/протекало (не(было) завершено), когда совершается/совершилось главное действие.

Форме на **-irken** в русском языке соответствуют деепричастия от глаголов *несовершенного* вида. Если деепричастный оборот имеет особое подлежащее, то деепричастию на **-irken** соответствует сказуемое придаточного предложения, вводимого союзом «(в то время) когда», причем опять-таки используются глаголы несовершенного вида.

ПРИМЕРЫ:

Odaya girerken (gir-er-(i)ken) arkama baktım.

— Входя в комнату, я оглянулся.

Arkadaşım odaya girerken pencerenin önünde duruyordum.

— Когда мой товарищ входил в комнату, я стоял у окна.

Ben dışarı çıkarken komşum: «Uğurlar olsun» diyor.

— Когда я выхожу из дома, мой сосед говорит: «Счастливого пути!»

Лицо субъекта побочного действия обозначается местоимением или определяется по ситуации (по контексту). Если, однако, субъект представлен 3-м лицом множественного числа («они»), то между аффиксом настоящего-будущего времени и деепричастным аффиксом обычно помещается показатель множественности **-lar**, например: *(Onlar) orada konuşurlarken (konuş-ur-lar-(i)ken) neredeydin?* — Где ты был, когда они там разговаривали?

Если за деепричастием на **-ırken** следуют такие глаголы, как *görmek* «видеть», *bulmak* «найти; застать» и т. п., то словосочетания такого типа часто переводятся оборотами «видеть, как...», «застать за (каким-то делом)», например: *Onu içeri girerken gördüm. — Я видел, как он входил (ср. İçeri girerken onu gördüm. — Входя в помещение, я увидел его).*

Деепричастие на **-ırken** нередко выступает в **противительно-уступительном** («в то время как...» — «между тем как...»), а иногда — в **причинно-следственном** («раз уж...») значении. В этих случаях чаще фиксируется и употребление отрицательной формы настоящего-будущего времени (**-mazken**).

ПРИМЕРЫ:

Biz burada eğlenirken arkadaşlarımız ders çalışıyorlar.

— *Между тем как мы здесь развлекаемся,*
наши товарищи готовят уроки.

Onlar bir şey yapmazlarken siz buna hoş bakıyorsunuz.

— *Между тем как они ничего не делают,*
вы потворствуете этому.

Алıştırma 9. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. ...yolda üç beş sözle arkadaşlarına şehre *varınca* nasıl davranacaklarını öğretmiş. (S. Ali) 2. Sofadaki muslukta yüzünü gözünü yıkadı. Tekrar odasına gelip (mindere) *oturunca* biraz evvel elinden attığı kitabı aldı ve...yarıncı dersi gözden geçirdi. (S. Ali) 3. Bu ödevleri öğretmenimiz evine *gidince* saat kaçta okumaya başlar? (A. Nesin) 4. Daireye *gidince* «müdür seni istiyor» dediler. (A. Nesin) 5. Bir gün *hastalanınca*, onu hemen hastaneye göndermek istemiştin. (T. Gürkay) 6. Nigâr Hanım onu *görüür görmez* tanıdı. (Y. Kadri) 7. Ve (ben) işe *başlar başlamaz* yanıma geleceksin. («T. Dili») 8. Hele siz, şurada durup gözcü olun. *Anastas gelirken* bana haber verin. (O. Cemal) 9. ...mektepe (=okulda) en çok edebiyata *çalışırken* riyaziyattan (=matematikten) birinci çıkıyordum. (Ö. Seyfettin) 10. Sakin bir tatlılıkla sordu: — *Biz burada otururken* yanıma kimse geldi mi? (Ö. Seyfettin) 11. Biz burada soğuktan *donarken* sen kocanın annesinin... evinde, kim bilir ne kadar rahattasın. («Ulus») 12. Ev sahibi Hafız'a doğru

yürüdü. Fakat o fırtınayı *hissedince* namaza durmuştu. (R. Nuri) 13. Bir köşeyi *dönünce* birdenbire o... (O. Kemal) 14. Galiba şu mektup meselesini soracaksınız. Sabahtanberi gelirsiniz diye bekledim... siz *görünmeyince* her halde kendisi de hatasını (=yanlışını) anlamıştır, dedim. (S. Ali) 15. Kapının önüne çıkarak beklemiş, ancak araba *gelmeyince* evine girmiş ve o sıralarda vefat etmişti (=ölmüştü). (M. Birand) 16. Özal orada ev sahibi olarak Devlet Başkanı'nı *gelirken* karşılamıştı. *Giderken* de uğurluyordu. (M. Birand) 17. Köprüyü *geçerlerken* Cevdet Bey saatine baktı. (O. Pamuk) 18. Babamın ahbablarından (=arkadaşlarından) birisi bana bir iş bulacağını vadetmişti ama iki haftadır bir ses *çıkmayınca* ben de eskisi gibi balığa gitmeye başladım. (O. Kemal) 19. Arada *dinlenmeyince* olmuyor. (O. Atay) 20. Onlar *gelir gelmez*... hep birden ayağa kalkıldı. (Y. Kadri) 21. Döndüğümde Selim'i Zeliha'nın yanında... onu *seyrederken* buldum. Beni görmedi. (O. Atay) 22. Ve genç adamın, ilk defa bu cümleleri (=tümceleri) *söylerek* ki sesi titremeye başlamıştı. (Y. Kadri) 23. Gerçekten amca... o gece eve *gelmeyince* meraklanmış, sabaha kadar uyumamış...tı. (K. Nadir) 24. *Çıkarken*, kendisine iyi geceler diledim. Teşekkür etti. Çıktım. (T. Gürkay)

Алıştırma 10. Aşağıdaki tümcelerde italik harflerle yazılan eylemleri çevirirken **-ınca**, **-ırken**, **ır** **-maz**, **-diktan sonra**, **-ip**, **-arak** gibi biçimlerden hangisini seçeceğinizi söyleyin:

1. И Ленский, *жмуря* левый глаз, стал также целить. (П.) 2. И *усевшись* под сосной, кашу есть, *ссутулясь*. (Тв.) 3. А вы, *уходя* от его жены, одели мои сапоги. (Ч.) 4. *Чуть* утро *осветило* пушки и леса синие верхушки — французы тут как тут. (Л.) 5. Он *метил* в умники, (а) попался в дураки. (Л.) 6. Шоссе Россию здесь и тут, *соединив*, пересекут. (П.) 7. И, в новый мир *вступая*, знаю, что люди есть и есть дела. (Бл.) 8. Он крался над вечным покоем, жестокую месть *утоля*. (Бел.)

Алıştırma 11. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Закончив это дело, он сел у стола. 2. Заслышав вдали шаги, она повернула голову. 3. По правде говоря, я не знал, как сле-

дует вести себя, встречая главу государства. 4. Не заметив насмешливых взглядов, поэт успокоился. 5. Почувствовав, что его обманули, разгневанный клиент направился к судье. Но в то время, как он был уверен, что продавец виноват, судья возлагал вину на него самого. 6. Как же его фамилия? Когда шел сюда, помнил... 7. То, что, я предлагаю, это надежный и разумный путь. Но если ты проиграешь, ты не должен на меня сердиться. 8. Сообщая категорически, что он отправится послезавтра утром самолетом, маэстро не скрывал своей озабоченности, волнения и даже страха. 9. «Милости прошу!» — говорил хозяин дома, улыбаясь своим гостям. 10. Как только придут деньги, мы выпустим подготовленный нами поэтический сборник. 11. В то время как его младший брат был далеко не глупец, его самого невозможно было назвать разумным человеком. 12. Когда я взял в руки и раскрыл журнал, они с интересом стали слушать перевод статьи известного литератора.

ФОРМОСОЧЕТАНИЕ -MAK AMACIYLA (-mak maksadıyla)

В книжной речи употребляется ряд формосочетаний, первым составляющим которых является форма инфинитива, а вторым — словоформы типа *amacıyla*, *maksadıyla*, *şartıyla*, *suretiyle* и др. Формосочетание *-mak amacıyla* (или *maksadıyla*) употребляется для обозначения цели главного действия: «...с целью...».

ПРИМЕРЫ:

Yeni Demokrasi Partisi'nde aktif politika yapabilmek amacıyla...

— С целью получить возможность вести активную политическую работу в партии новой демократии...

Türkçeyi öğrenmek maksadıyla Türkiye'ye gittiler.

— Они поехали в Турцию с целью изучения турецкого языка.

Sözlük

1. **belirmek** — 1) показываться, появляться; 2) выявляться, выясняться
belirtmek — определять; выявлять, прояснять
2. **fark** — отличие, различие
~**ı** — отличный, отличающийся
~**etmek** — различить, заметить
3. **ispat** — доказательство, подтверждение
~**lamak** (~ **etmek**) — доказывать, подтверждать
3. **yanmak** — 1) гореть; сгорать; «погореть»; 2) (-e) сокрушаться (о чем-то)
5. **ahmak** (**kı**) — глупец, дурак
6. **kesin** (**katı**) — окончательный, категорический
~**lik** — категоричность, решительность, твердость
7. **alay** — 1) насмешка; 2) процессия; толпа, полк;
bir ~ — много, куча, толпа
~ **etmek** (**ile**) — смеяться (над кем-л.)
8. **bacak** — нога (голень)
~ **kadar** крошечный, «от горшка два вершка»
9. **kayıp** (**yı**) — потеря
kaybetmek — 1) (yitirmek) потерять; 2) проиграть (что-л.)
10. **suç** (**kabahat**) — вина, проступок
~ **işlemek** — провиниться, совершить проступок
11. **ummak** (-i; -den) — надеяться, рассчитывать (на что-л.), ждать (чего-л. от кого-л.), думать
12. **aldatmak** — обманывать, вводить в заблуждение
aldanmak — обмануться
13. **yük** — груз, ноша; бремя
~**lemek** (-i -e) — нагружать; возлагать (обязанности и пр.)
14. **yargıç** (**hâkim**) — судья
hâkimiyet // **hâkimlik** (**egemenlik**) — господство, владычество; суверенитет
15. **öfke** (**hiddet**) — гнев, ярость
~**lenmek** (**hiddetlenmek**) — разгневаться
16. **şiir** — стихотворение, поэзия
şair (**ozan***) — поэт

17. **makul** — разумный; разумно
 18. **emin (-dan ve -e)** — уверенный (в ком, чем-л.); верный, надежный;
 19. **uçmak** — летать
 uçak — самолет
 20. **davranmak** — действовать; вести себя (как-то);
 gitmeye ~ — собираться уйти;
 silâha ~ — братья за оружие
 21. **yazar (edip*)** — писатель, литератор; автор
 edebiyat (yazın) — литература
 edebiyat yapmak — выражаться высокопарно, мудрствовать
 22. **donmak** — мерзнуть, замерзать
 23. **namaz** — намаз, молитва
 ~ **kılmak** — совершать намаз
 ~ **a durmak** — становиться на молитву
 24. **titremek** — дрожать; трястись
 25. **heyecan** — волнение, возбуждение
 ~ **lanmak** — волноваться
 26. **uygulamak (tatbik etmek*)** — осуществлять, применять, проводить в жизнь;
 haksız uygulamalar — незаконные действия

* * *

27. **torun** — внук
 28. **gazi** — победитель
 29. **başbuğ** — главнокомандующий
 30. **fetih (thi)** — завоевание, покорение
 fethetmek — завоевывать, покорять
 fatih — завоеватель, покоритель
 31. **anahtar** — ключ
 32. **sunmak** — вручать; направлять
 33. **malik (-e)** — владеющий, обладающий
 ~ **ane (yurtluk)** — владение; поместье
 34. **düğün** — свадьба
 ~ **yapmak** — устроить свадьбу
 35. **tuzak** — капкан, западня; ловушка
 ~ **kurmak** — устроить западню
 36. **kale** — крепость; ворота (футбольные)

37. **an** — мгновение, миг
 anî — моментальный; внезапный
 38. **basmak** — 1) ступать, наступать; начинаться; 2) нажимать; 3) на-
 грянуть
 baskın — 1) налет, нападение; 2) превосходящий
 39. **bağımsız (özgür, müstakil*)** — независимый
 bağımlı (tabi) (-e) — зависимый
 40. **rivayet (söylenti)** — предание, молва
 ~ **etmek** — рассказывать, передавать
 41. **havali** — округа, местность, край
 42. **zaptetmek (ele geçirmek)** — захватывать, покорять; фиксировать
 zapt (tutanak) — захват
 43. **damla** — капля; капли (мед.)
 ~ **hastalığı** — апоплексия
 44. **mustarip (-dan)** — страдающий
 45. **cenaze** — покойник, тело
 ~ **alayı** — похоронная процессия
 46. **türbe** — усыпальница, гробница
 47. **gömmek** — зарыть, закопать, хоронить

* * *

48. **tez** — 1) тезис; 2) диссертация
 49. **denemek** — пробовать, испытывать
 deneme (= tecrübe) — испытание, проба, опыт
 50. **hayran** — изумленный, ошеломленный; восхищенный
 ~ **lık** — изумление, восхищение
 51. **kalp (bi) (yürek)** — сердце
 52. **gizlemek** — прятать, маскировать
 gizli — скрытый, тайный
 53. **çağ** — пора, века
 orta ~ — средние века
 ~ **daş** — 1) современник;
 2) (**muasır***) современный
 54. **lehçe** — диалект
 Türk ~leri — тюркские языки (диалекты)
 55. **vadi** — долина
 bu ~de — в таком духе; в этой области

56. **saptamak (tespit etmek*)** — установить, определить
57. **odak** — средоточие, фокус
~lamak — сфокусировать, нацелить
58. **üretmek (istihsal etmek*)** — производить, изготавливать
üretim (istihsal) — 1) производство; 2) продукция
59. **detay** — деталь
~lı — детальный
60. **kavramak** — 1) охватывать; 2) постигать, схватывать
61. **güven** — 1) (inanç, itimat* /dı/) доверие; 2) уверенность
~mek (-e) — доверять(ся), полагаться
62. **tanım (tarif)** — определение, описание
~lamak (tarif etmek) — определять, описывать
63. **garip** — странный, непонятный; чужой
64. **dönem** — период; созыв (парламента)
65. **azim (zmi)** — решимость, воля
azmetmek(-e) — намереваться, решаться
66. **galip** — победитель; побеждающий
~gelmek (yenmek) — победить
galebe (=yengi) — победа
galebe çalmak — победить
67. **ortam** — обстановка, среда
68. **dizmek** — расставлять, располагать (рядами); нанизывать
dizin — список, опись, индекс
69. **ifade** — 1) выражение; 2) объяснение; показание; 3) значение
~etmek — выражать; объяснять, излагать; означать
70. **tutar (meblağ*)** — сумма, итог
71. **borç (cu)** — долг; долг, обязанность
72. **pusu** — засада
p. kurmak (-e) — устроить засаду
73. **damat (dı)** — зять
74. **bozmak** — 1) портить; нарушать; 2) конфузить; теряться; 3) раз-
менять
bozuk — 1) испорченный; 2) мелкий (о монете)
75. **şahıs(hısı) (zat)** — особа, лицо
76. **cihaz** — прибор, аппарат
77. **malzeme** — материал
78. **gütmek** — 1) пасти; 2) вести, проводить, преследовать;

amaç ~ — преследовать цель

79. **menfaat** — интерес, заинтересованность, выгода

80. **aykırı(-e)** — противоречащий, идущий в разрез

Türemiş sözcükler

- ilgilenmek (ile)** — интересоваться
ilgili (ile) — связанный (с кем, чем-л.)
- kurtulmak** — освободиться, спастись, отделаться
- şiddetlenmek** — усилиться
- üstat (dı)** — маэстро, мэтр
- rahatlamak** — успокоиться
- kuruluş** — 1) создание, устройство;
2) учреждение, организация
- gözcü** — 1) наблюдатель; дозорный;
2) окулист
- hissetmek** — чувствовать
- başkan** — председатель
devlet ~ı — глава государства, президент
- karşılama** — встречать
karşılaşmak — встречаться
- uğurlamak** — провожать, желать счастливого пути
- meraklanmak** — 1) тревожиться; 2) интересоваться
- kurucu** — основатель, создатель
- memur etmek (kimi neye) (görevlendirmek)** — поручить,
уполномочить
- ölüm** — смерть
- hükümdar** — монарх, правитель, властелин
- bilgisayar** — компьютер
- söz etmek (-den)** — говорить (о ком, чем-л.)
- sınırlı** — ограниченный
- matematiksel** — математический
- işlem** — процедура, операция, действие
- gerekmek** — требоваться
- yetinmek (ile)** — ограничиться
- satış** — продажа

25. korku — страх
 26. işletim — эксплуатация, использование
 27. karıştırmak — путать; перемешать
 karışık — запутанный, смешанный, сложный

Deyimler

1. arada (bir) — иногда, время от времени
 2. tahmini olarak, yaklaşık (olarak) — ориентировочно, приблизительно
 3. ortadan kaldırmak — устранять; отменять
 3. (bir şeyin) altından kalkmak — преодолеть (что-то), справиться (с чем-то)
 5. kargacık burgacık — кривой, искривленный
 6. Osmanlı İmparatorluğu — Османская империя
 7. ortaya çıkmak — возникнуть, появиться
 8. hoş görmek, bakmak — относиться снисходительно, прощать

Словообразовательный аффикс -ış

Словообразовательный аффикс $-(y)ış^4$, свободно присоединяющийся к любым глагольным основам (кроме производных основ с показателем взаимного залога: $-(i)ş^4$, образует глагольные имена, обозначающие название действия или манеру совершения действия. Превращаясь в отглагольное имя, получает более конкретные значения существительного, называющего какое-то явление или предмет.

ПРИМЕРЫ:

- atış — бросание; стрельба
 yürüyüş — ходьба; марш; походка
 yazış — манера писать, почерк
 kuruluş — создание, устройство; учреждение, организация

Алıştırma 12. Aşağıdaki sözcüklerin anlamlarını bilmeye (veya hatırlamaya) bakın:

açılış (toplantının açılışı), bakış, görüş (görüşleri belli), görünüş (görünüşiüne göre...), kapanış, biniş, kalış, kalkış (uçağın kalkışı), basış, vuruş, gülüş (çok tatlı (içli) bir gülüşü var), sarılış, akış (nehirin akışı; akış aşağı; akış yukarı), duruş (esas duruş), tanış (bilış tanış çok), düşüş, katılış.

Алıştırma 13. Kalın harflerle yazılan sözcükleri ezberlemek üzere aşağıdaki tümceleri çeviriniz:

1. Amacımı *belirttim*. Alayla baktı. 2. Hiç te *ahmak* değildir ama, herkesten *farklıdır*. 3. *Bacak* kadar bir çocuk bu ağır suçu işler mi? *Yargıca* (hâkime) *kabahatsiz* olduğunu *ispatlamaya* çalıştım. İnandığı yok. 4. *Ozan öfkeleniyor*. Çok emek verdiği *şiir* kitabı satılmıyor. Fakat şair satıcının kendisini *aldattığına* emin. 5. *Yazar* (edip) fazla sert *davrandı*. Böyle davranacağını *ummamıştım* (ondan). Suçu bize *yüklemek* istiyor. Seçtiği yol *makul* sayılmaz. 6. Yalancının evi *yandı*, kimse inanmadı. 7. İnsan kuş değildir. *Uçmak* için bir *uçğa* binmelidir. 8. *Heyecandan* mı titriyor, ne? — Hayır, burası epey soğuk. Ben de *donmaya* başladım. 9. Günde kaç kez *namaza* *durulur*? — Kural olarak beş defa. 10. *Haksız uygulamalara* yer vermemelidir.

1. Я не понял. Пусть *пояснит* свою мысль. 2. Это был другой человек, с короткими *ногами* и густыми бровями. *Решительно* не наш *поэт*. Но в темноте я не *разобрал*. Мои глаза меня *обманули*. 3. Они с *гневом* требуют (хотят) полного *суверенитета* и готовы *взяться за оружие*. Я *надеюсь*, что мы найдем *разумный* выход. 4. Вы *смеетесь* надо мной? Разве я могу нести такой *груз*? 5. Вот *глупец*! В то время как у него *горит* дом, он сел писать *стихотворение*! 6. Летайте (совершайте поездки) *самолетами* нашей компании (нашего общества). 7. Он, конечно, не *виноват* (его вины нет). Но *уверен* ли ты, что сумеешь *доказать* это *судье*? 8. Вероятно, направляясь (идя) сюда, он *потерял* эти три стихотворения. Большая *потеря* для нашей *литературы*! 9. Нет причин *волноваться*. Правительство вот уже год *осуществляет* эту политику. 10. Он *замерз*. На мо-

литве встал, но дрожал от холода и потом долго не появлялся в зале.

1. Bir erkek *torununuzun* dünyaya geldiği *rivayet* ediliyor. 2. *Başbuğ* olarak birkaç büyük kent *fethetmiştir*. Bundan dolayı adına Osman Gazi denir. 3. *Kalpten* tebriklerimi *sunarım* efendim! 4. *Düğünden* sonra *yurtluğuna* (malikanesine) çekildi. 5. Bu *havali* güzel bir iklime *malik*. 6. *Tuzak* kapanmıştı. *Ani* bir *baskından* sonra *kale ele geçirildi* (*zaptedildi*). 7. Ayaklarımızın ucuna *basarak* çıkalım. Zavallı edip ağır hastalıktan *mustarip* (*yorgun*). Demin *damla* içmiş, uyuyor. 8. *Cenaze alayına* katılmak istiyoruz. Ancak nereye *gömüleceğini* bilmiyoruz.

1. Вероятно, ключ взяла моя младшая внучка. 2. Он *главнокомандующий*, но имени *покорителя* не заслуживает. Из девяти сражений восемь проиграл. Несколько дней назад мы *потеряли* еще одну важную *крепость*. 3. В связи с его *свадьбой* мы *вручили* ему ценный подарок. 4. *Ключа* при мне нет. *Нажмите* на звонок. 5. *Передают*, что его *усыпальница* находится в этой *округе*. 6. К сожалению, я не *зафиксировал* его слов. Что за *капли* он рекомендовал? 7. Да, страна некогда была *захвачена*. Но сейчас она *независима*. 8. Он *погряз* в долгах. 9. Он *страдал* от *апоплексии*. Сейчас его *тело* в больнице. 10. В одно мгновение *ловушка* захлопнулась (*закрылась*).

1. *Tezi* hayranlığını uyandırmadı. 2. Bu değerli mallar üzerine fiyatlar henüz *saptanmadı* (tespit edilmedi). 3. *Üretimde* son *dönemde* de önemli bir artış hissediliyor. 4. *Ortam* elverişli. Makineyi *detaylı* bir *denemeden* geçirmeli. 5. Ancak yapılan *matematiksel* işlemlere karşı tam bir *güvenim* yok. 6. Ortaya çıkan zorlukları yendi. 7. Bütün *azmine* karşın *orta çağ lehçeleri* gramerinin altından çıkamadı. 8. *Bilgisayardan* söz ediyorsunuz. Oysa ben *bu vadi*de uzman değilim, *kavrayamıyorum*. Her şeyden önce bilgisayar nedir, tanımını verir misiniz. 9. Borcumun tutarını görünce *bozmadım*, damadıma baş vurdum. 10. Genç devletin kurucusu olan Devlet Başkanı hava alanında yaşlı *hükümdarı* uğurladı. 11. *Meraklanmayın*. Üstadı *karşılamaya* başkan sizi değil, beni görevlendirdi. 12. Üstat *tahmini* olarak hangi tarihte

gelecek? — *Garip*, dersiniz ama, bu tarih henüz gizli tutuluyor. 13. Yüzünün *ifadesinden* sahaya *yenmek* (*galip* gelmek) için çıktığı anlaşılıyordu. 14. Üstadın *korkusundan* çok *şaşırdım*, her şeyi *karıştırdım*, *gereken* matematiksel işlemi yapamadım. 15. Gözcü olun. Yeni model bilgisayar *satışa* çıkarıldı, fakat *işletimi* hususunda çok *sınırlı* bilgim var. Bunun için de bir *deneme dönemine* gereksinim var. Bizimkileri buna *odaklayın*. 16. Topladığımız *malzemeye* göre *güttükleri* gaye (amaç) *menfaatimize* aykırıdır.

1. Современный мир иногда кажется *странным*. А иногда мы смотрим на него с *восхищением*. 2. В Институте стран Азии и Африки изучают многие *современные* тюркские языки. 3. В этой *долине* расположены два больших города. 4. В то время эти *испытания*, разумеется, проводились *тайно*. 5. Вы *победили*. Но *обстановка* не была благоприятна. Я не могу *постичь* причины этого успеха. 6. Его *показания* были *путаными*, да и *сумма*, которую он называл, очень *отличалась* от той, что мы знали. 7. Конечно, наш завод не может *производить* все *требующиеся* товары. 8. Они *расставили* часовых (дежурных), устроили *засаду*. 9. *Период* (срок) *эксплуатации* этого прибора не очень велик. Не *описаны* также многие *детали*. 10. Он *испортил* нам дело. Теперь уж мы не можем *ограничиться* *возвратом* нашего *долга*. 11. Не *сбьтся* бы нам с пути... Я не очень-то *полагаюсь* на этого человека. 12. *Правитель* *поручил* вам *встретить* и *проводить* высокого гостя. 13. *Избавиться* бы нам от *страха*. Тогда успехи будут большими. И все это *почувствуют*. 14. Он любит *говорить* о зяте *президента*. Однако этот вопрос не в *фокусе* (не в центре) нашего внимания. 15. Прежде всего *установим* сумму вашего *долга*. 16. Лицу, о котором я сказал, этот *прибор* не требуется.

Türkiye tarihinden. Osman I (1258—1326)

Osmanlı devletinin kurucusudur. Ertuğrul Bey'in oğlu, Süleyman Şah'ın torunudur. Söğüt'te doğmuştur. Ona Osman Gazi

de derler. Anadolu Selçuk devletinin Bizans sınırlarında bir uçbeyi¹ olan babasının ölümü üzerine 1288 de başbuğluğa geçirilmiştir. Osman babasının ölümünden birkaç gün önce Karacahisar'ı fethetmiş, oğlu Orhan da o yıl içinde doğmuştur. Osman Bey, Karacahisar'ın anahtarını Selçuk sultanına sunmuş, bunun üzerine Selçuk hükümdarı Karacahisar'ı ona malikâne (yurtluk) olarak vermiştir. Bu hâdise (olay) yaklaşık olarak 1289 tarihindedir. Rumlar, Osman Beyi ortadan kaldırmak için, ortu Bilecik tekfurunun (= valisinin) düğününe davet etmişlerdir. Fakat kurulan tuzağı haber alan Osman Bey kırk kişi ile Bilecik kalesine âni olarak bir baskın yapmış, yolda düğün alayına pusu kurarak damadı ortadan kaldırmış, ele geçirdiği güzel Nilüfer'i oğlu Orhan'a ayırmıştır (saklamıştır). Selçuk devleti 1299—1300 de *batınca* Osman Bey özgür (bağımsız) kalmıştır. Osman'ın amcası Dündar Bey bu sıralarda ölmüştür, ki Osman'ın eliyle *öldürüldüğü* de rivayet edilir (söylenir). Bu olaylardan sonra Osman, oğlu Orhan'ı İzmit ve havalisini almaya, sonra gene Orhan'ı Bursa'yı zapta memur etmiş, kendisi damla hastalığından mustarip olarak Yenişehir'de *otururken* Bursa'nın fethini haber aldıktan biraz sonra 68 yaşında ölmüştür. Cenazesi Bursa'ya götürülerek oradaki türbesi yapılmıştır. Osman'ın başbuğluğu 11, müstakil hükümeti 27 yıl sürmüştür.

Bir tezin hikâyesi

Üniversite yıllarımda Montaigne'in *Denemeler*'ini büyük bir hayranlıkla okumuştum. Denemelerde insan kalbinin derinlikleri gizlidir. İlim adamlarının *nasıl çalıştıklarını* hep merak etmişimdir. Ben de bu vadiye yol almak istiyordum.

O günlerde, değerli bir ilim adamı olan Ahmet Hoca'dan çağdaş Türk lehçeleriyle ilgili dersler alıyorduk. Türkmence çalışmaya karar verdim. Türkmenceyle ilgili bir tezin kolayca altından *kalkabileceğini* sanıyordum. Ancak Türkmenlerin yirminci yüzyılda yaşayan en büyük şairinin *kim olduğunu* tespit etmek bile

¹ Sınır boyundaki bir küçük devletin başı.

benim için büyük sıkıntı oldu. Türkmenistan'dan sınırlı sayıda insan, Türkiye'ye gelip gidiyordu ve bunlarla karşılaşmıyordum.

O günlerde kendini bilgisayar dünyasına odaklayan arkadaşım İbrahim, bana bilgisayarla çalışmanın öneminden söz etti. Ben, o zamana kadar bilgisayarın yalnız matematiksel işlemler yapmada kullanılan *bir âlet olduğunu* zannediyordum. Daha sonra sosyal bilimlerle ilgilenenlerin yavaş yavaş bilgisayar kullanmaya başladıklarını gördüm. Kısa sürede çok iş üretiyorlardı. Dostlarımı *sevindirmek amacıyla* ben de bilgisayar almaya karar verdim.

Tanıdığım bir arkadaşımın çalıştığı bilgisayar firmasına gitmekle ne *kadar iyi ettiğimi* sonradan anladım. Çünkü detaylı anlatmaya çalışan on yıllık arkadaşımın bile *ne demek istediğini* tam olarak kavrayamamıştım. Hayatımda ilk defa duyduğum kelimelerle konuşuyordu. «Disketle mi çalışacaksın? Remi ne kadar olsun?..» *Ne cevap vereceğimi* şaşırmıştım. Önce kendisine *itimat ettiğimi* söylemekle yetindim. Bana vermek istediği bilgisayarı çalıştırdı. Satış yapmanın da heyecanıyla birçok şey anlattı. Çok önemli olan bilgileri bir kâğıda not etmeye çalıştım. Sevinç ve korkuyla karışık bir his kaplamıştı içimi. Bilgisayarımı alıp evin yolunu tuttum. Tarif ettikleri şekilde masamın üstüne kurdum. Sıra çalıştırmaya gelmişti. Arkadaşımın yazdırdığı notları uygulamaya başladım; ekranda garip şeyler oluyordu. Hemen telefona sarıldım. Sattıkları âletin *bozuk olabileceğini* söyledim. Arkadaşım güldü. Telefonla yardımcı olmaya çalıştı. Ama ben işin böyle *yürümeyeceğini* anlamıştım. İşletim sistemiyle ilgili kitaplar aldım. Bu dönem tam iki ay sürdü. Artık bilgisayarımı ne çocuklarım seviyordu, ne de eşim.

Hocam, ana metinde bütün uzun ünlüleri göstermenin gerektiğini söylemişti. Metne baktığımda hiç bir uzun ünlünün *bulunmadığını* fark ettim. Zaten Kiril harfleri gözlerime kargacık burgacık görünüyordu. Neden sonra çalışma azmi bütün hislerime galip geldi, bütün metni bilgisayar ortamına taşımaya karar verdim. Bir yandan bunu *yaparken* bir yandan da uzunluklarla ilgili bilgiler ediniyordum. İlk yirmi sayfada *öğrendiklerimi* uygulamaya başladım. O kadar çok uzunluk vardı ki birinci sayfada uyguladığım uzunluğu ikinci sayfada unutuyor ve her şeyi birbirine karıştırıyordum.

Bir cumartesi günü bilgisayarı aldığım firmaya gittim, bilgisayar programcısına, dizin programına ihtiyaç *duyduğumu* belirttim. *Yapabileceğini* ifade etti. Ancak bilgisayarın yarı fiyatına yakın bir meblağ söyledi. Sonradan programcının mobilya borcunun da *o kadar olduğunu öğrenince* şaşırmadım değil...

(Mehmet Kara; kısaltılmıştır)

Çalıştırma 14. Yukarıdaki metinleri anlatmaya hazırlanırken aşağıdaki soruları yanıtırsanız bırakmayın:

1. Ertuğrul Bey'in oğlu Osman kaç yılında ve nerede doğmuştur? Söylediğiniz yer Anadolu'nun neresindedir? 2. Osman kaç yaşındayken, kaç yılında ve hangi olay üzerine Anadolu Selçuk Devletinin başbuğluğuna getirilmiştir? 3. Yaklaşık olarak bir yıl sonra hangi kale fethedilmiştir? Bunun üzerine de neler olmuş? 4. Bilecik tekfuru (valisi) Osman Beyi düşününe davet ederken ne gibi bir amaç (gaye) güdüyormuş? Bu zat (şahıs) Osmandan korkuyor muymuş? Bu olayın sonu ne olmuştur? 5. Selçuk Devleti batınca (kaç yılında?) Osman Beyin durumunda bir şey değişmiş midir? Osman'ın amcası Dündar Bey'in davranışları bu sıralarda (fikrinizce) Osmanın menfaatlerine neden aykırı olmuş? Sonucunda Dündar Beyin başına ne gelmiş? 6. Osman nerede, ne zaman ve oğlu Orhan'ın hangi büyük kenti fethettiğini haber aldıktan sonra gözlerini dünyaya kapamıştır? Gömüldüğü yer neresi? 7. Mehmet Kara, kimin öğütlerine (tavsiyelerine) kulak vererek kendine bir bilgisayar almaya karar vermişti? Türkmenceye dair topladığı malzeme zengin miydi? 8. Cihazı alıp evine götürdükten sonra ne gibi güçlükler (zorluklar) ortaya çıktı?

Çalıştırma 15. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çeviriniz:

Вы знаете, что основателем Османской империи был Осман Первый, родившийся в середине XIII века. Разумеется, независимое княжество (beylik), которое он создал в Западной Анатолии в начале XIV века, после того как распалось («утонуло») Сельджукское государство, еще не было империей. Однако это государство быстро расширялось. В год, когда родился сын Османа Орхан, т. е. в 1288 году, был завоеван небольшой город Караджахисар, а через 38 лет, т. е. в 1326 году, когда уми-

рал сам Осман, его сын Орхан завоевал крупный город Бурса. Сюда из Енишехира перенес Орхан столицу своего государства. Вообще говоря, у Османа было два сына — Орхан и Аляэттин. Точно не известно, кто (который) из них был старшим братом. Впрочем, властелином стал Орхан, одержавший много побед. Поэтому его, как и его отца, называют «Победитель». Когда по приказу Орхана его сын Сулейман-Паша перешел в Румелию, император Византии (Bizans) Кантакюзен стал думать, как ему действовать в дальнейшем. Когда один за другим падали города, такие, как Гелиболу, Текирдаг, Ипсала и другие, император с целью установить дружественные отношения с Орханом отдал ему свою дочь принцессу Теодору. Орхан обвенчался с ней, но продолжал захватывать города и поселки, находившиеся вблизи от столицы Византийской империи. Впрочем, известно, что взял Константинополь лишь седьмой султан Мехмед Второй Фатих. Это событие произошло почти через сто лет после смерти Орхана, в 1453 году.

Çalıştırma 16. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Düğün yaparken, nasılsa bir düğün armağanı getirmeyi unutmuştu. 2. Mektubu okuyunca bir ağladı, bir ağladı. 3. Yanlarından geçerken hepsi birden kalkıp bana selâm verdiler (Y. Kadri). 4. Hazreti Muhammet gibi, dağ ayağına gelmeyince, o dağın ayağına gitti (Ş. Sıtkı). 5. İsmail'e yolun üstünde rastlıyorum. Ya ben giderken o dönüyor, yahut ben dönerken o gidiyor (Y. Kadri). 6. Bak, bu kadar yıldır bir evde otururuz, karşı karşıya geçip iki lâf etmemişizdir. Şimdi icap etti (= gerekti). Ortada neler olup döndüğünü bilmiyorum (S. Ali). 7. Çocuk hasta mı ki? Günlerdir, bahçede görüldüğü yok (M. Yesari). 8. Merhum Hamdi Beyin hiç bir defa kendisine ait bir iş için üzüldüğü, kızdığı, meraklandığı olmamıştır (Y. Kadri). 9. Otele döndüm. Bir çay söyledim oturur oturmaz (B. Yıldız). 10. Nasıl hiç haber aldığın var mı? (Y. Kadri). 11. Korktuğum da başıma geldi (S. Kocagöz). 12. ...Ahmet Vefik Paşa, Bursa'ya vali olur olmaz, bir tiyatro kurmayı düşünmüş...tür (gaz). 13. Yaşadıklarımızı bizi şaşırtmıyor, üzüyor («Zaman»). 14. Özal, bazı konularda (= sorunlarda) nasıl davranacağını kestiremiyordu (M. Birand). 15. Hepsi ne

yapacağıma bakıyordu (Ö. Seyfettin). 16. O akşam üstü, yabancı kadından, öğreneceklerimi öğrendikten sonra odama gidiyordum (R. Nuri). 17. Tam Menderes çıkarken, Ada Kumandanının gür sesi duyuldu (T. Gürkay). 18. Sizi uzaktan görür görmez, ne sevinmiştim bilseniz! (M. S.) 19. Konuk umduğunu değil, bulduğunu yer. 20. Kol kesilirken parmak acımaz.

Çalıştırma 17. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. В то время как мы сокрушались о том, что его обманули и он потерял столько денег, он в душе посмеивался над нами. Потому что знал, что деньги ему вручат в другом месте. 2. Вот поэтому, переходя улицу, следует посмотреть сначала налево, а потом направо. 3. Всем известно, что Турция — страна гористая. 4. Сын Орхана Сулейман-паша погиб. Но в этом не было чьей-либо вины. Впрочем, мы не знаем, кто это доказал. 5. Борьба за национальный суверенитет, которую турки вели после Первой мировой войны, была необходимой и разумной. 6. Когда я был студентом, у меня было множество разных намерений. 7. Он не пояснил, как будет действовать, если не докажет своей невиновности. Ведь судья может принять неприятное для него окончательное решение. 8. Молодая особа рассказывала: — Господи, недавно в трамвае был случай. Когда кондуктор сзади сказал: «Османбей» (это название района в Стамбуле), спереди толстый человек произнес: «Да. Я здесь». Мы умерли от смеха. 9. Этот край обладает приятным климатом. Даже зимой мы не мерзнем, не дрожим от холода. 10. Ясно, что они что-то от нас скрывают. Надо установить, что они производят. Если не объяснят, мы не можем им доверять. Обстановка сложная.

Çalıştırma 18. Aşağıdaki tümceleri ağızdan Türkçeye çevirin:

1. Кто победитель? 2. Странное определение! 3. Это не требуется. 4. Они говорят о математических действиях. 5. На этой дороге они устроили засаду. 6. Его зять очень сконфузился. 7. Мы, кажется, потеряли дорогу. 8. Их успехи были очень ограниченными. 9. Кого он уполномочил сделать это (кому поручил...)? 10. Он не справится с этим делом. 11. При виде похоронной процессии ребенка охватил страх. 12. Он глава госу-

дарства, но не его основатель. 13. Этот закон давно отменен. 14. Эксплуатация компьютера (эксплуатировать, (заставить) работать...) — дело не простое, особенно для нашего мэтра. 15. От волнения он все перепутал. 16. Этот молодой человек — внук главнокомандующего. Завтра у него свадьба. 17. Я не схватываю его слов (сказанного им). Постарайтесь зафиксировать. 18. В это мгновение начался воздушный налет. 19. Они устроили западню. 20. В этой долине находится старинная крепость. 21. — Как его сердце? — Он страдает от апоплексии. 22. Услышав названную сумму, он встревожился. 23. Его лицо выражало решимость (решимость действовать). 24. Он председатель этой организации. 25. Писатель собирается уходить. Проводим его.

Çalıştırma 19. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye bakınız:

1. Akıl olmayınca ne yapsın sakal. 2. Alışın oğlu veriş. 3. Araba kırılınca yol gösteren çok olur. 4. Ay doğuşundan insan yürüyüşünden bellidir. 5. Bir kere aldanışta kabahat aldatanın, iki kere aldanışta kabahat aldananın. 6. Bilerek yapan aldanmaz. 7. Çok yiyen ahmak olur. 8. Kötü haber tez duyulur. 9. Gireceğini düşünme çıkacağını düşün. 10. Gökte ararken yerde buldum. 11. Gönül çocuğa benzer gördüğünü durmayıp ister. 12. Güvendiğimiz dağlara karlar yağdı. 13. İnsanı görürsün yüreğindeki ne bilirsün. 14. İsteddiğini söyleyen istemediğini ıstır. 15. Kale içinden alınır. 16. Kaş yaparken göz çıkarır. 17. Köpek suya düşmeyince yüzmeyi öğrenmez. 18. Misafir umduğunu yemez bulduğunu yer. 19. Ne kumaş olduğunu biliriz. 20. Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.

ПРОШЕДШЕЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОЕ ВРЕМЯ
(-ARDI / -IRDI)
(geniş zamanın hikayesi)

Основа прошедшего неопределенного времени (или: неопределенного имперфекта) складывается из ударного аффикса настоящего-будущего времени **-(a)r/-ir** и безударного показателя прошедшего времени **(i)di**. Таким образом, эта сложная форма имеет восемь фонетических вариантов: **-rdi/rdi, -ardı/-erdi, -irdi/-irdi/-urdu/-ürdü**. Например: *uğra-rdı, ye-rdi, sor-ardı, ed-érdi, san-ırdı, bil-irdi, ol-urdu, öl-ürdü*. Спряжение осуществляется посредством личных аффиксов второй группы, например: *ben uğra-rdım (uğra-r i-di-m), sen uğra-rdın (uğra-r i-di-n)* и т. д.

Прошедшее неопределенное время во многом сходно с настоящим-будущим временем (см. урок 10), содержание которого перенесено в прошлое. Оно имеет два основных значения.

Значение первое: форма на **-ardı/-irdi** обозначает «абстрактное» прошедшее действие, т. е. действие, не связанное с каким-либо конкретным моментом или отрезком времени. Такое действие может быть: а) естественным по своей природе («Амударья некогда *впадала* в Каспийское море»); б) совершавшимся в силу установленного порядка, укоренившейся привычки и т. п. («Он *ложился* спать не позже 12 часов ночи»).

Прошедшее неопределенное время в первом его значении всегда передается по-русски прошедшим временем **несовершенного** вида — «брал», «приходил» и т. п.¹

¹ Однако форма прошедшего времени несовершенного вида в зависимости от содержания высказываемой мысли может соответствовать различным турецким формам: 1) **-yordu**, 2) **-ırdı**, 3) **-dı**, 4) **-mış(tır)**, 5) **-mişti**.

ПРИМЕРЫ:

Amu-Derya (Ceyhan) nehri eskiden Hazar denizine *dökülürdü*.

— Амударья некогда *впадала* в Каспийское море.

Her sabah uyanıp yataktan kalkınca jimnastik *yapar*dı.

— Каждое утро, проснувшись и встав с постели, он *делал* зарядку.

Значение второе. Утрачивая значение прошедшего времени, форма на **-irdi** передает содержание своего рода сослагательного наклонения, т. е. обозначает: а) действие, совершению которого что-то препятствует («Я *пошел бы* сейчас в театр, но у меня нет билета»); б) действие, которое при определенных условиях могло бы совершиться в любой временной плоскости («Я *дал бы* такой совет»), включая и плоскость прошедшего времени («Разве я не мог (бы) (тогда) туда пойти?»)¹.

ПРИМЕРЫ:

Şimdi tiyatroya *giderdim* ama biletim yok.

— Я сейчас *пошел бы* в театр, но у меня нет билета.

Bir dakika *susamaz* mıydınız?

— Разве вы не могли (бы) минуту *помолчать*?

Образцы спряжения глаголов
в прошедшем неопределенном времени

1. Утвердительная форма:

ben alırdım «я брал (вообще)», «я взял бы, брал бы», *sen alırdın, o alırdı, biz alırdık, siz alırdınız, onlar alırlardı (alırdılar)*.

2. Отрицательная форма:

ben gelmezdim «я не приходил (вообще)», «я не пришел бы», *sen gelmezdin, o gelmezdi, biz gelmezdik, siz gelmezdiniz, onlar gelmezlerdi (gelmezdiler)*.

¹ Отличие формы на **-irdi** от русского сослагательного наклонения в том, что она не передает оттенков совета, рекомендации («Пошел бы ты прогуляться» — см. урок 11).

3. Вопросительная форма:

ben *bilir miydim?* («(разве) я знал (вообще)?», «знал ли бы я?», sen *bilir miydin?*, o *bilir miydi?*, biz *bilir miydik?*, siz *bilir miydiniz?*, onlar *bilirlér miydi?* (*bilir miydiler?*)

4. Отрицательно-вопросительная форма:

ben *sormáz mıydım?* («(разве) я не спрашивал (вообще)?», «(разве) я не спрашивал бы?», sen *sormáz mıydın?*, o *sormáz mıydı?*, biz *sormaz mıydık?*, siz *sormaz mıydınız?*, onlar *sormazlar mıydı* (*sormaz mıydılar?*)

Алıştırма 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz

1. Amcam, akşamları, çok defa, odasında pencerenin önünde iskemleye oturur, ... Marmara'ya, uzaklardaki dağlara bakar, şarkı söylerdi. (S. Üstüngel) 2. Macide etrafındakilerde hoşuna gitmeyen herhangi bir şey gördüğü zaman aklına ilk olarak: «Acaba ben de aynı şeyi yapmıyor muyum?» düşüncesi gelirdi. (S. Ali) 3. Kâğıtta ince, düzgün bir el yazısı ile iki satır: «Selimin bir arkadaşım. Sizinle görüşmek isterdim.» Ne imza, ne adres. (O. Atay) 4. Size Almanca, Fransızca öğretim... — Teşekkür ederiz ama ... — Goethe'den şiirler ... okurum ... — çok iyi olurdu ama ... Hapishane doktoru ... (O. Kemal) 5. Bizim lokantanın bitişiğindeki apartmanda, eski paşalardan birinin kızı olduğunu söyleyen bir kadın oturuyordu: Naciye, ... gayet güzel Türkçe konuşurdu. Hemen ahabap olduk, bize hayatını anlattı. (O. Kemal) 6. Araba hareket etti, önlerinde durdu. Bu yirmi sekiz yaşında, ama bembeyaz saçlı adamı şehrin bütün arabacıları sayarlardı. Üstelik o şehrin yerlisiydi. (Ş. Sıtkı) 7. ...sordum: «Kendisini tebrik etmek istemez miydiniz?» (T. Gürkay) 8. «Bir çay içmez miydiniz?» dedi (T. G.) 9. Biz şimdi böyle düşünüyoruz, o zamansa büsbütün başka türlü düşünüyorduk. Şimdi ona bin ruble bile verirdim, halbuki o zaman on rubleyi de ... vermedim. (Çehov) 10. Gruşnitski yanıma yaklaşıp kolumu tutarak: — Bunu senden beklemezdim, dedi. (Lermontof) 11. Amcam, iyi yürekliydi. Halk adamlarını severdi. (S. Üstüngel).

Алıştırма 2. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz.

1. Мы знали: президента всегда встречал и провожал премьер-министр. 2. Он просыпался довольно рано и немного погодя со-

вершал свой первый намаз. 3. Они, конечно, устроили бы засаду в этой долине или совершили внезапный налет на крепость. Однако противник может действовать разумно, и тогда их план обнаружится и не даст результата, на который они рассчитывают. 4. До часа работали, потом обедали. После обеда работа продолжалась еще несколько часов. 5. Я бы с удовольствием прочитал новое произведение нашего уважаемого метра. Но нигде не вижу его книги. Взять на неделю у Вас? 6. Летом мы не знали, как спастись (как спасемся...) от жары, зимой дрожали и замерзали от холода. 7. Он насмехался и над ним самим, и над стихами, которые слышал. Тот, естественно, втайне сердился (гневался) и ждал своего часа. 8. Почему ты не послушал меня (моего слова)? Мы бы вернулись в гостиницу, поужинали, выпались, а завтра утром продолжали бы свой путь.

УСЛОВНЫЕ ФОРМЫ И КОНСТРУКЦИИ (koşul kipi/şart sıygası)

Условные формы турецкого глагола сводятся к двум основным типам.

Формы первого типа называются формами *условного наклонения*. Условное наклонение совпадает с желательным (дезидеративным) и в турецкой грамматике носит название условно-желательного (*dilek şart kipi*).

Основная форма (иначе — *настоящее время*) этого наклонения образуется путем присоединения ударного аффикса *-sa*, *-se* к основе глагола: *alsá* (*al-sa*), *gel-sé* (*gel-se*) (см. урок 11).

Форма *прошедшего времени* условно-желательного наклонения образуется путем присоединения к ударному аффиксу *-sa*, *-se* показателя прошедшего времени (*i*)*di*: *-sáydi*, *-seydi* (*-sa idi*, *-se idi*), например: *alsáydi*, *gelséydi*. Спряжение *всех* условных форм осуществляется посредством личных аффиксов второй группы (*-m*, *-n*, *-k*, *-nız*).

В значении *желательного* наклонения форма *-saydı*, как форма *главного* сказуемого, обозначает *неисполнимое желание*,

например: (Keşke) gelseydi! «(Ах,) пришел бы он!» (но он не пришел (или: не придет)).

Форма прошедшего времени *условного* наклонения является формой *придаточного условного* предложения. Эта форма (-saydı) **всегда**, а основная форма (-sa) **в большинстве случаев** соответствует русскому сочетанию «если бы» + глагол в форме прошедшего времени: gelséydi если бы он пришел (чаще о прошлом); gelsé «если бы он пришел», «приди он», «если он придет».

Образец спряжения в форме прошедшего времени условного наклонения

1. Утвердительная форма:

ben alsáydım «если бы я взял (брал)», sen alsáydın, o alsáydı, biz alsáydık, siz alsáydınız, onlar alsáydılar (alsalardı).

2. Отрицательная форма:

ben álmasaydım «если бы я не брал (не взял)», sen álmasaydın, o álmasaydı, biz álmasaydık, siz álmasaydınız, onlar álmasaydılar (álmasalardı).

Формой *прошедшего* времени условного наклонения всегда передается *нереальный* тип условно-следственной связи; формой *настоящего* времени — *нереальный*, а также *предположительный* тип (о котором см. в последующих уроках).

Нереальный тип условно-следственной связи имеет место тогда, когда выставленное условие оказывается в действительности неосуществленным или неосуществимым, что по-русски передается путем использования союза (союз + частица) «если бы». Например: *Если бы вчера он пришел, то увидел бы нас* (но в действительности он не пришел).

По-турецки в *придаточном* предложении используется любая форма условного наклонения (несколько чаще — форма прошедшего времени), в *главном* предложении — прошедшее неопределенное время. Формула нереального случая (типа) условно-следственной связи такова: -saydı (или -sa) — -irdi (в отдельных случаях также: -sa — -ır (или -acak)).

Примечания: 1. Порядок слов в придаточном условном предложении в принципе аналогичен порядку слов в любом простом пространном предложении. 2. Придаточное предложение может вводиться персидским по происхождению союзом eğer «если» (изредка — şayet «ежели»), но постановка его отнюдь не обязательна. Постановка каких-либо союзов или частиц между придаточным и главным предложениями недопустима.

ПРИМЕРЫ:

(O) gelséydi (gelsé) bizi bulurdu (görürdü).

— *Если бы он пришел, то нашел бы* (увидел бы) нас.

(Eğer) Vaktiyle onunla konuşsáydık (konuşsák) bunu yapmazdı.

— *Если бы мы в свое время поговорили с ним, он бы этого не сделал.*

Условные формы второго типа представляют собой форму -se от недостаточного глагола i(mek) быть: i + -se = ise, причем возникает безударный четырехвариантный аффикс -(y)sa, -(y)se, присоединяющийся к именам, а также к основам времен: öğreniyse (öğrenci ise), alırsa (alır ise), geldiye (geldi ise) v.s. Такие формы, называемые формами *условной модальности*, выражают *реальный тип* условно-следственной связи, передаваемый по-русски посредством союза «если», например: *«Если он придет, то найдет»*, *«Если он не ушел, то позови его сюда»* и т. п.

Вводимая в данном уроке форма условной модальности от настоящего-будущего времени (-ırsa; türkçesi: geniş zamanın şartı), как правило, соответствует по-русски сочетанию союза «если» с одной из форм *будущего* времени, изредка настоящего; в главном предложении используется необходимая по смыслу форма изъявительного или повелительного наклонения.

Образец спряжения глагола в утвердительной форме условной модальности от настоящего-будущего времени

Ben alırsam («если я возьму, буду брать»), sen alırsan, o alırsa, biz alırsak, siz alırsanız, onlar alırlarsa.

Отрицательная форма:

ben almázsam («если я не возьму, не буду брать»), sen almázsan, o almázsa и т. д.

ПРИМЕРЫ:

(Eğer) Yarın öğleden sonra bana uğrarsanız birlikte Kültürparka gideriz.

— Если завтра после полудня вы зайдёте ко мне, мы вместе пойдем в Парк культуры.

(Eğer) Selim'i bulamazsan bana haber ver.

— Если не сумеешь разыскать Селима, сообщи мне.

Форма ise, -(y)sa² (в «чистом» виде, без предварительного форманта изъявительного наклонения) составляет формальную часть **именного сказуемого** придаточного **условного** предложения. Поскольку глагол **i(mek)** не имеет будущего времени и формы прошедшего времени условного наклонения (форма *iseydi вышла из употребления), он в этих случаях заменяется (как и предикативные слова **var** и **yok**) соответствующими формами глагола **olmak**. Например: (o) öğrenci *olursa*... «если он будет, станет учащимся ...», (o) öğrenci *olsaydı*... «если бы он был студентом...», kızı *olursa* «если у него будет дочь...».

ПРИМЕРЫ:

(Eğer) Fakültemizin öğrencilerindén ise (öğrencilerindénse) onu da toplantıya çağırırsınlar.

— Если он студент нашего факультета, пусть и его позовут на собрание.

Yarın hava güzel *olursa* parka gideceğiz.

— Если погода завтра будет хорошая, мы пойдем в парк.

Hususi *otomobili olsaydı* bu yaz ailece Sofya'ya giderdi.

— Если бы у него был свой автомобиль, он этим летом (со своей) семьей поехал бы в Софию.

В главном предложении вместо формы *olurdu* обычно употребляют именную форму **idi**, например: Yardımına koşsaydınız hali daha iyiydi. — Если бы вы поспешили ему на помощь, его состояние было бы лучше.

Алıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. ...Hele Yusuf... kızı Şakir'e *verseydi* tabii vaziyetleri (=durumları) başka türlü *olurdu*. (S. Ali) 2. Manastırın kapısını kapadım, dünyaya döndüm. Annem tabii bir kadın *olsaydı*, ben de normal bir hayata *dönerdim*. ...Olamadı. Beni affetmedi. (H. Edip) 3. — Aman Paşa, sen de herkesi evlendirmek istiyorsun, Rabia kocaya *varırsa* beni akşamları kim *eğlendirecek*? (H. E.) 4. Tefvik *evlenirse*, sen *görürsün*! — İşte o olmaz. (H. E.) 5. Paşadan yazılı kâğıt *getirmezsen* ... yanına *koymazlar*. — Paşa efendi *buradaysa* bana izin verir. (H. E.) 6. Eğer oğlumuz *olursa* ben bu mektebe (=okula) veririm. (H. E.) 7. Efendimizin düşüncesini bilmem ama, bizim hanım çok başka bir kadındır. Bir daha *gelirse* size tanıttıracağım, çok seversiniz. (H. E.) 8. O cesur, o akıllı, o sevimli Rabia! Eğer kalbinde Bilâl'e zerre kadar (=azıcık olsun) *alâka varsa* mutlak paşa onları birbirine verecek. (H. E.) 9. «Yerimizden *ayrılmasak* başımıza bu işler *gelmezdi*. (S. Ali) 10. Ömer, Bakır Efe'nin yanında değil mi? — Emine'ye *sorarsan*, konakta diyor. Ben, hiç ummuyorum... Bakır Efenin niyetini *bilseydim*, Ömerin nerede olduğunu *söyledim*. (M. Yesari) 11. «...içinde onlara karşı en küçük bir düşmanlık sakladığını *farkedерlerse* seni ezerler» (S. Ali) 12. Karısını merak etmeye başladı. Yakın komşularda *olsalar* muhakkak Yusufun geldiğini mahalle çocuklarından duyup *gelirlerdi*. (S. A.) 13. Bağda köpek filân *olsaydı* halim *haraptı*. (R. Nuri) 14. Zannedirim ki, başka bir mektepte (=okulda) bunu *yapsam* ya hapsedilir, yahut da bir başka ceza *görürdüm*. (R. N.) 15. Cemal *isterse* misafirler geldiği zaman ben de *bulunurum*. (H. E.) 16. Memlekette, ...bir avukat, bir gazetecinin oğlu olmaktan bıkmıştım. ...Öyle ki kaç sefer (= kerre, defa), ah, keşke bir eskicinin çocuğu *olsaydım*, diye düşünmüştüm. (O. Kemal)

Алıştırma 4.

Parantez içindeki eylemi gerekli biçime (biçimlere) sokarak ikişer «şart-sonuç» tümcesi kurunuz (şu örneklerle dayanarak:

Arkadaşım (gelmek), ben onunla (konuşmak).

1. Arkadaşım *gelseydi*, (ben) onunla *konuşurdum*.
2. Arkadaşım *gelirse* onunla *konuşurum*.

1. Sen bize (gelmemek), biz sensiz (gitmek). 2. Okuduğunuz kitabı kitaplığa (vermek), onu ben (almak). 3. Otomobilim (olmak), sizi her gün (gezdirmek). 4. Üstat (buradadır), mutlaka bizim odaya (uğramak). 5. Sevdğin kız (hasta düşmek), tiyatroya yalnız mı (gitmek). 6. Yazdığı şiirle (siz alay etmek), şair öfkesini (tutamamak). 7. Yaptıkları denemeleri (devam ettirmek), belki bir gün çalıştığımız kuruluş adına (namına) onları (kutlamak). 8. Gördüğü şeylere hayranlığını (belirtmemek), duygusuz bir adam olduğuna (hüküm verilme).

Alıştırma 5. Aşağıdaki tümcecikleri Türkçeye çeviriniz:

1. Если бы он пришел... 2. Если бы он мог прийти... 3. Если бы он не мог прийти... 4. Если бы он купил... 5. Если бы он был куплен... 6. Если бы он мог быть куплен... 7. Если бы он не мог быть куплен... 8. Если он обманет... 9. Если он сможет обмануть... 10. Если он будет обманут... 11. Если у него есть сын... 12. Если у него будет сын... 13. Если бы у него был сын... 14. Если бы у вас не было сына... 15. Я рассказал бы... 16. Я мог бы рассказать... 17. Я (обычно) рассказывал... 18. Я не мог бы рассказать... 19. (Разве) вы не могли (бы) рассказать... 20. Если мы привыкнем... 21. Если бы мы привыкли... 22. Если бы мы могли привыкнуть... 23. Если вы нас приучите... 24. Если бы вы нас не смогли приучить... 25. Если я смогу испытать... 26. Если ты сможешь применить... 27. Если мы не сможем установить... 28. Если вы не сможете произвести... 29. Если они не смогут постичь... 30. Если бы они не выбирали... 31. Если бы мы не выражали (не излагали)... 32. Если бы они не намеревались уйти... 33. Если вы вознамеритесь зафиксировать... 34. Если вы вручите... 35. Если он будет завоеван... 36. Если он не разгневается...

Alıştırma 6. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Если бы он позавчера зашел к нам после полудня, то застал бы всех нас дома. 2. Если он сейчас в библиотеке, то мы, конечно, его увидим. 3. Если ты не придешь к 6 часам вечера, то мы поедем в театр без тебя. 4. Если бы у меня было столько денег, я бы давно купил себе автомобиль новой модели. 5. Он

поступил разумно; он был бы глупцом, если бы действовал иначе. 6. Он надежный товарищ. Впрочем, если бы деньги потерялись (подумайте об этой сумме!), вина была бы его. 7. Я бы с удовольствием прочитал ваши новые стихотворения, но у меня нет последнего номера журнала. 8. Я надеюсь, что он не виноват. Если бы у судьи (у суда) были верные (окончательные) доказательства, парень был бы давно арестован. 10. Если бы мы проиграли этот матч, то первенство не могло бы быть завоевано. Теперь же у нас все еще есть надежда. 11. Если бы я знал, что он не сумеет выполнить такого простого задания, я поручил бы вам проводить нашего литератора. 12. Если свадьба будет проведена в поместье, то, возможно, нам предстоит встретиться в тех краях. 13. Бедняга! Уж лучше бы он умер! 14. Очень странное определение! Разве вы не могли изложить это как-то иначе. 15. Если бы мы прислушались (послушали) к их советам, то еще в тот период и в той обстановке избавились бы от (любой) зависимости. 16. Если у них нет каких-либо тайных целей, если на них можно положиться, давайте установим с ними нормальные отношения.

ФОРМЫ -DIĞI/-ACAĞI İÇİN, -DIĞINDAN/-ACAĞINDAN

Присоединением послелога *için* к имени действия на **-dik** (или на **-acak**) в личной форме образуется сказуемое придаточного предложения *причины* (*sebeplik tümce*). Придаточное причины всегда предшествует главному предложению (или помещается внутри его). Подлежащее придаточного причины ставится в **основном** (именительном) падеже. Все члены придаточного причинного предложения располагаются в обычном порядке (см. порядок слов в простом распространенном предложении).

Формосочетание **-dığı/-acağı için** передается по-русски посредством подчинительных союзов и союзных слов «поскольку», «так как», «ввиду того, что», «из-за того, что» и т. п. **Например:** (ben) aldığım için... — поскольку (так как) я беру /

взял, брал..., (onlar) alamayacakları için... — так как они не смогут взять (брать)...

ПРИМЕРЫ:

Dün arkadaşımı görmediğim için bunu haber veremedim.

— *Поскольку я вчера не видел* своего товарища,
я не мог сообщить ему об этом.

Salih Bey konsere gidemeyeceği için biletini size verebilirim.

— *Так как Салих-бей не сможет пойти* на концерт,
я могу отдать вам его билет.

Форме **-dığı/-acağı için** синонимична форма **-diğindan/-acağından**, представляющая собой имя действия на **-dik** или **-acak** в личной форме с аффиксом исходного падежа: (ben) aldığımdan... — поскольку я беру (взял, брал...).

ПРИМЕР:

Çantamı bulamadığımdan (=bulamadığım için) çantasız gitmeye mecbur oldum.

— *Так как я не нашел* (не смог найти) своего портфеля,
я был вынужден идти без него.

К форме **-diğindan/-acağından** могут присоединяться послелоги **ötürü** или **dolayı**, а к форме **dığı/-acağı** изредка также служебное имя **hasebiyle** «вследствие», которые не вносят в содержание формы существенных оттенков: (o) hasta olduğundan ötürü..., hasta olduğu hasebiyle... — вследствие того, что он (был) болен...

Примечания. 1. Постановка подлежащего в **родительном** падеже (аналогично подлежащему **дополнительного** предложения) является ошибкой — за исключением тех, очень редких, случаев, когда форма **-dığı/-acağı**, сопровождаемая послелогом **için** («ради»), получает **объектное** значение (см. урок 16), например: (onun) gördüğü için... — ради того, что он видел / видит («ради видимого им»)...

2. Следует учитывать, что сказуемое придаточного **дополнительного** предложения также может иметь форму **-diğindan/-acağından** (см. урок 16).

Алıştırma 7. Aşağıdaki tümceleri Türkçeden Rusçaya çevirin:

1. Köylüler... çok bir şey anlamadıkları için tercüman açıklamak zorunda kaldı. (A. Nesin)
2. Size bir yardımda bulunamayacağım için çok üzgünüm. (F. Baysal)
3. Necla, ...kendisi telefon ederken annesi girdiği için belki bu adı işitebileceğini düşünmüştü. (K. Bekir)
4. Bana beş, on milyon dolar kazandırdığınızdan dolayı size teşekkür ederim. (A. N.)
5. Daha önceden tanışık olduklarından büyük bir içtenlikle el sıkıştılar. (A. N.)
6. Havalар hayli (=çok) serinlediği, ...üşündüğü için, deniz kıyısına inmiyor ...lardı. (O. Kemal)
7. ...sözünden dönmek mecburiyetinde kalacağı için üzüлüyor mu? (S. Ali)
8. Metin, yatak odasına gittiği için, sözlerinin sonu içерden geliyordu. (A. N.)
9. Umduğundan önce eve döndüğünü anlayarak sevindi. (O. Pamuk)
10. Anadili sayesinde kültürlü, aydın, başarılı insanlar yetiştireceğimiz hasebiyle bu ders için genel lise, meslek lisesi gibi bir ayırım son derece yanlıştır. («T. Dili»)

Алıştırma 8. Aşağıdaki tümceleri Rusçadan Türkçeye çevirin:

1. Поскольку ученик не понял, что спросил учитель, вопрос остался без ответа.
2. Поскольку с той поры (aradan) прошло восемь лет и к тому же человек отпустил усы, я, конечно, не узнал его.
3. Поскольку завтра вы, будучи в отпуске, собираетесь ехать за город, нам следует поговорить сегодня.
4. Чтобы иметь возможность принять участие в этом празднике, я полетел самолетом.
5. Так как автобус двигался очень медленно, то когда мы подъехали к театру, опера уже началась.
6. В связи с тем, что мы выиграли два крупных сражения, противник, можно сказать, подавлен.
7. Поскольку принять такое решение не в его власти, дело мое гиблое.
8. Поскольку эти люди косо на меня смотрели, у меня отнялся язык, я не смог говорить.
9. В связи с тем, что сути дела я не знал, это заседание быстро мне надоело.
10. Поскольку предложенный вами метод не нов, давайте не поднимать (не открывать) вопроса о первенстве.

Sözlük

1. **şarkı** — песня
~ **söylemek** — петь (песни)
2. **düzmek** — 1) упорядочивать, устраивать; 2) выдумывать, сочинять
düzgün (muntazam) — упорядоченный, устроенный, правильный
düzen — 1) (**intizam**) порядок; строй, система; 2) интриги, козни
3. **masal** — сказка
~ **düzmek** — сочинять сказки
3. **satır** — строка
~ **başı** — красная строка, абзац
5. **imza** — подпись
~ **atmak (-a)** — поставить подпись
~ **lamak (-i)** — подписать
6. **boylamak (-i)** — 1) пройти, отмахать (какое-л. расстояние);
2) шутил. попать, «загреметь» (куда-л.)
7. **paşa** — генерал
~ **m!** — почтенный!, любезный!
8. **düşman** — враг; противник
~ **lık** — вражда
9. **ezmek** — раздавить, истолочь; подавить, изнурять
10. **harap** — разрушенный, запущенный; жалкий, гиблый
~ **etmek** — разрушать; терзать
11. **hapis (psi)** — заключение в тюрьму
hapsetmek — арестовать, запереть; заключить (кого-л. куда-л.)
~ **hane** — тюрьма
~ **e girmek** — попасть в тюрьму
~ **te yatmak** — сидеть в тюрьме
12. **cesur** — храбрый, смелый
cesaret — смелость, отвага
cesaret etmek (-e) — осмелиться, отважиться (сделать что-л.)
13. **mahalle** — квартал (*goroda*)
14. **ceza** — наказание
~ **görmek** — понести наказание
hapis ~sı — тюремное заключение
para ~sı kesmek — оштрафовать
~ **landırmak** — наказывать

15. **sokmak** — всовывать, втискивать; впускать; жалить
16. **yılan** — змея
17. **nakil (kli)** — 1) перевозка, переброска; 2) перевод, пересказ
nakletmek — перебрасывать, отправлять; переводить; пересказывать
nalkiye (taşıt) — транспорт; транспортировка
taşıt (nakliye) araçları — транспортные средства
18. **belediye** — муниципалитет
~ **taşitları** — городской транспорт
19. **mahkeme** — суд
~ **ye düşmek** — попасть под суд
mahkûm (-e) — осужденный, обреченный (на что-л.)
mahkûm etmek — осудить, приговорить (кого-л. к чему-л.)
20. **kazanmak** — зарабатывать, приобретать; выигрывать, завоевывать
sınavı ~ — выдержать экзамен

* * *

21. **ense** — затылок
22. **sinek** — муха; комар
~ **avlamak** — бездельничать
23. **sivri** — заостренный, острый
~ **sinek** — комар
24. **mizah** — юмор
25. **telâş** — тревога, беспокойство
~ **etmek (~a düşmek, ~lanmak)** — тревожиться, волноваться, суетиться
26. **dehşet** — ужас
~ **e düşmek** — ужаснуться
~ **li** — ужасный; ужасно, страшно
27. **din** — религия, вера
28. **çirkin** — безобразный, некрасивый
29. **yakışık** — 1) пригожесть; 2) приличие, уместность
~ **almak** — приличествовать, быть уместным
~ **lı** — симпатичный, привлекательный (о мужчине); подобающий, уместный
30. **fırsat** — подходящий случай
~ **düştü** — представился удобный случай

- ~ kaçırma — упустить случай
 ~ bu ~! — вот он, случай!
31. ansiklopedi — энциклопедия
32. usul (lû) — метод, способ
 (metot(du))
33. kurnaz — хитрый, хитрец
 ~lık yapmak — схитрить
34. ânsızın — внезапно, вдруг
35. atlamak — прыгать, выпрыгнуть, спрыгнуть, перепрыгнуть; перескочить, пропустить
36. kafa — голова
 ~lı — с головой, головастый
37. dam — крыша
 ~dan düşer gibi — ни с того ни с сего
38. saniye — секунда
39. mahv(hv) — уничтожение, истребление
 ~etmek — уничтожать, разрушать
 ~olmak — быть уничтоженным, погибать
40. rezil — опозоренный
 rezalet — позор, срам

* * *

41. felâket — несчастье, бедствие
42. sıtma — лихорадка; малярия
 ~ya tutulmak (yakalanmak) — заболеть малярией
 ~lı — больной малярией, малярик
43. mücadele (=savaş) — борьба
 savaşmak (~ etmek) — бороться, сражаться (с кем-то)
44. mikrop — микроб, бактерия; злобный тип, зараза
45. yaka — 1) воротник; 2) берег (реки); сторона
 ~lamak — поймать, схватить
46. ters — 1) обратная сторона, изнанка; наизнанку;
 işi ~ gidiyor — у него дело не клеится
 2) нелюбимый;
 ~ adam — строптивый человек
 ~ bakmak — косо смотреть
 ~ine — наоборот

- ~lemek — осадить, поставить на место (кого-л.)
47. kanat(dı) — крыло; фланг
48. sallamak — махать, размахивать; кивать;
 başını salladı — он кивнул головой
 elini salladı — он махнул рукой
49. tokat — оплеуха, пощечина
 ~ yemek — получить пощечину
 ~ yapıştırmak (atmak) — вклеить оплеуху
50. düdüк — дудка; свисток, гудок
 ~ çalmak — свистеть, гудеть
51. şaka — шутка
 ~ etmek — шутить, подшучивать
 ~ (olsun) diye — в шутку
 ~cı — шутник
52. tesadüf — совпадение; случайная встреча
 bir ~ (eseri) — случайное совпадение, по случайному совпадению
 ~ etmek (-e) — повстречаться; приходится (на какое-л. число)
53. herif — субъект, тип; малый
54. inat — упрямство, упорство
 ~ (olsun diye) (-a) — назло кому-л.; из упрямства
 ~cı — упрямый, упрямец
55. deli — сумасшедший, помешанный
 ~ olmak, ~ye dönmek — обезуметь (прям. и перен.)
56. gayet — очень, весьма
57. yenmek — побеждать, обыграть (кого-л.)
 yenilmek (-e) — быть побежденным (кем-л.)
58. bıkmak (-dan) — надоедать, пресыщаться
 bundan bıktım — мне это надоело
59. karakol — караул, патруль; участок
 polis ~u — полицейский участок
60. iddia — 1) утверждение; 2) притязание, претензия; обвинение
 ~ etmek — 1) утверждать; 2) (-a hak) претендовать (на что-л.)
61. ayna — зеркало

* * *

62. bağırma — кричать
 bağışmak — кричать (о многих)

63. **kavga** — ссора, скандал; драка
~ **etmek** — ссориться, скандалить
64. **hız** — скорость, быстрота
~**lı** — скорый, быстрый; быстро; громко
65. **silmek(-i)** — стирать, вытирать; вычеркнуть
silinmek — стереться; исчезнуть
66. **kanepe** — диван
67. **esna** — промежуток времени; момент
68. **alâde (olağan)** — обыкновенный, обычный
69. **aşırı** — 1) чрезмерный, крайний; 2) по ту сторону; через
gün ~ — через день
70. **azar** — нагоняй, нарекание
~ **lamak (-i)** — давать нагоняй, попрекать, отругать
71. **aptal** — глупый; глупец
~ **yerine koymak (-i)** — принять за дурака
72. **cins** — 1) род, вид, сорт; 2) порода; 3) пол; род
~ **köpek** — породистая собака
73. **beriki (önündeki)** — находящийся по эту сторону; тот, что ближе, этот
74. **beyan** — изложение; разъяснение
~ **etmek (-i)** — излагать, разъяснять; заявлять
~**at** — заявление;
~**atta bulunmak** — сделать заявление

Türemiş sözcükler

1. **üstelik** — к тому же, вдобавок, впридачу
2. **sayın** — уважаемый
3. **sevimli** — милый, симпатичный
4. **birincilik** — первенство
~**i kazanmak** — завоевать первенство
5. **kaçırmak** — дать убежать; упустить
treni ~ — опоздать на поезд
6. **yollamak** — посылать, направлять
yollanmak — быть посланным; направляться (куда-л.)
7. **düşürmek** — повергнуть (в какое-л. состояние)

- (**bu**) **beni meraka düşürdü** — (это) возбудило во мне любопытство
8. **gözmek (-i)** — 1) наблюдать (за кем-л., чем-л.); 2) ожидать (кого-л., чего-л.)
9. **konmak** — быть поставленным; останавливаться (на ночлег, и т. п.)
10. **soğukluk** — 1) прохлада; холодные отношения, холодок; 2) прохладительный напиток
11. **açmak** — открыть (тайну), поведать (о чем-л.)
12. **üzgün** — расстроенный, огорченный; измученный
13. **içten** — сердечный, искренний
~**lik** — сердечность, искренность
14. **ayırım** — различие; различение, разветвление, подразделение; дискриминация
15. **köpoğlu** — сукин сын
16. **kızgın** — раскаленный, жгучий, распаленный; злой
17. **belirli (muayyen)** — определенный
18. **serinle(ş)mek** — становиться прохладнее, освежить
19. **sözde** — на словах; так сказать

Deyimler

1. **günün birinde** (=günlerden bir gün) — в один прекрасный день
2. **yan bakmak** — косо смотреть (на кого-то)
3. **iş güç sahibi** — занятой человек
3. **neyse (ne ise)** — ну (да) ладно; еще ладно
5. **ha bre (ha bire)** — безостановочно, все время
6. **(deli olmak) işten değil** — тут недолго // ничего не стоит (сойти с ума)
7. **(işin) iç yüzü** — подоплека, суть (дела)
8. **sessiz sedasız** — беззвучно, молча
9. **ne diye?** — чего ради?, для чего?, зачем?
10. **dilim tutuldu** — у меня отнялся язык, я онемел
11. **aklım başıma geldiği zaman** — когда я опомнился, пришел в себя
12. **bir ara** — в один из моментов, в какой-то момент, улучив момент
13. **aradan çok vakit geçti** — с тех пор (с того момента) прошло уже много времени

14. (bu) elimde değildir — (это) не в моей власти, не от меня зависит
elimde olmayarak — будучи не в состоянии противиться себе
15. (hasta) olmasın — уж не (болен) ли он?, как бы он не был (болен)
16. göz göre (göz göre göre) — прямо на глазах
17. aman yarabbi — о боже!, боже мой!
18. arkasına düştüm — я пошел следом за ним
19. önüne düştüm — я пошел впереди него
20. var kuvvetimle, olanca kuvvetimle — изо всех (моих) сил
21. ortalık karıştı — все перемешалось; началась сумятица
22. düşündüm taşındım — я поразмыслил, пораскинул умом
23. altı ayı giydi — он получил шесть месяцев (полгода)

Аффикс -gı/-kı

Отглагольный аффикс -gı/-kı⁴ образует

а) имена с конкретным значением:

- çal-gı — музыкальный инструмент
iç-ki — спиртные напитки; спиртное
sar-gı — повязка; бинт
sil-gi — тряпка; резинка (для стирания)

б) имена с абстрактным значением:

- bas-kı — печатание; давление, гнет; нападение, налет;
издание; тираж
bil-gi — знание
duy-gu — чувство
say-gı (hürmet) — уважение, почет
sev-gi — любовь
ver-gi — налог
vur-gu — ударение

К именам с показанием -gı/-kı могут присоединяться другие словообразовательные аффиксы (-lı, -sız и др.):

- bilgili (bil-gi-li) — знающий, сведущий
bilgisizlik (bil-gi-siz-lik) — незнание, невежество

- saygılı (say-gı-lı) — почтительный, учтивый, вежливый
saygisızlık (say-gı-sız-lik) — непочтительность
sevgili (sev-gi-li) — любимый
vurgulu (vur-gu-lu) — ударный (слог и т. п.)

Аффикс -ın

Относительно малопродуктивный отглагольный аффикс -ın⁴ образует несколько имен *существительных* (ak-ın «наплыв; налет, атака», bas-ın «печать, пресса», ek-ın «посев, всход(ы)», gel-ın «невестка» (т. е. приходящая в дом мужа), yay-ın «публикация, издание; передача») и *прилагательное* say-ın «уважаемый».

Алıştırma 9. Aşağıdaki birkaç cümleciği Rusçaya geçiriniz:

İçkili lokanta, sevgili çocuğum, duygulu çocuk, sargılı kol, vurgulu hece, bilgili adam, kitabın üçüncü baskısı; içkici midir?, bu içkiyle aranız nasıl?, eğri çizgi, düz çizgi, herkesin sevgisini kazanmak, çok saygılı bir genç, saygisız biri, saygisızlığı herkesi şaşırtıyor; Basın ve yayın bakanı, ekinlere bakmak, hava akınları, sayın (hürmetli) profesör.

Алıştırma 10. Altı çizilen sözcükleri ezberlemek üzere aşağıdaki tümceleri çeviriniz:

1. Şu **satırların** altına imza(nızı) **atar** mısınız? 2. Konuştuğumuz ülkenin politika **düzeni** ne imiş biliyor musun? 3. «O gün eve biraz geç dönmüştüm. Niyazı hastalanmış, yatıyordu. Babam başucunda... Beni görünce: “Bu çocuk niye hasta ulan?” diye sordu. “Bilmem...” dedim. “Bilmezsin ha? Ben sana sorarım bilmemi... Kim bilir nasıl sokmuşsundur oğlanı **yılan** gibi...”» (O. Kemal. Baba evi) 4. Kentin bu **mahallesinde** harap binalar da yok değildir. **Belediye** nereye bakar? 5. **Nakil** işini de **düzene** sokmalı. **Belediye** taşıtları gereği gibi işlemiyor. 6. Efendiden **sayın** bir adam... Üstü başı **düzgün**... Fakat odasındaki intizamsızlık adeta şaşırtıcı... — İş **güç sahibi** bir adam. **Ha bre** şiir, **şarkı**, **masal** düzüyor. Etrafındaki şeylere dikkat ettiği yok. 7. Bunu yapmaya nasıl **cesaret** etti? Yaptığı, bir suç sayılırsa **ceza** görüp **hapse** girebilir.

9. O, böyle şeyleri her zaman dinlemeye **mahkûmdur**. Nitekim, çalışan **kazanır**. 10. Önce **mahkemeyi boyladı**, sonra **hapishaneyi**. 11. **Düşmanı** adeta **ezdiler**. 12. Adam mahkemelik oldu. Kendisini **harap** eden de budur. 13. Zaten Bulgaristan'da her tarafta geniş ve **muntazam** yollar yapılmış. Ülkenin her tarafını otomobille dolaşabilirsiniz. (Z. Sertel) 14. İçeri **soksun** diye biletçinin yanına **sokuldu**. 15. **Paşam** buraya gelsene. Her çeşit mallarımız var. 16. Üç yıl hapse **mahkûm** edildi.

1. В нашем квартале суда нет. 2. Этого сюда не пускай. Песен петь он не может, а чтобы сочинять и рассказывать сказки, пусть поищет другое место. 3. Подпись не моя. Я это могу доказать. 4. Я не отважусь подписать эту бумагу. 5. Он приговорен к пяти годам тюремного заключения. 6. Сидел в тюрьме четыре года. 7. Не женщина, а змея! И всегда остается безнаказанной. 8. Его смелость подорвана (разбита). Он прямо-таки раздавлен. 9. Мой личный автомобиль сломан. Такси не найдешь. Воспользуемся городским транспортом. 10. Бедняга попал под суд. Однако выиграл. 11. К сожалению, этот матч наша команда выиграть не сумела. Мы его проиграли. А они вдобавок и первенство выиграли. 12. Любезнейший! Не забудьте зайти к нам. Самый лучший товар — у нас. 13. Он отмахал длинный путь.

1. Duvarдан *atladı*. 2. Din sözcüğünü *atladınız*. 3. Oğlu hapse girince kadın *telâşa düştü*. 4. Bu ne *rezalet*! 5. Aferin! Hem *yakışıklı*, hem cesur. Korku nedir, bilmiyor. 6. Baksana onlara, *sinek* avlıyorlar. 7. Böyle davranış *yakışık* almaz. 8. Bir *saniye* bekleyin, *mizah* dergisini yanıma alayım. 9. Böyle *çirkin* hareket ondan beklenemezdi. 10. Bu bıçak *sipsivri*. 11. Tavsiye ettiğim *usule* baş vursunlar. 12. *Dehşetli* kurnaz biri. 13. Harap olmak, *ezilmek*, *mahvolmak* — bu üç eylem hemen hemen aynı anlama gelir. 14. *Damdan düşer gibi*: «Bu *fırsatı* kaçırmayayım!» dedi. 15. *Ansızın* top kaleye sokuldu (girdi).

1. Дом с зеленой *крышей*? Знаю. 2. Увидев это, я ощутил *ужас*. 3. Я *погиб*. 4. Видали *способ*? Ну и *хитрый* же он человек! 5. Разве он все еще не уехал? — Нет, он *опоздал* на поезд. 6. *Сути дела* никто не знает. 7. «Вот он, подходящий слу-

чай!» — думал я. Но когда я сел с ней рядом, у меня отнялся язык. 8. Куда это он *направился*? 9. Когда я опомнился, вокруг никого не было. 10. Уместно ли задавать такого рода вопросы?

1. Ne *felâket*! Evi yanmış. 2. Sol *kanadımızın* önünde *düşman* yoktur. 3. Şu kalın *enseli herife* bak. Mikrobun biri. 4. Ciddi bir adamdır, fakat *inatçmın* biri. 5. Bak, bize elini *sallıyor*, galiba bizim kitaplar uçmuş. 6. Herif ceza görmedi. *Neyse*, öyle olsun. 7. *Şaka* olsun diye bir *tokat* atılır mı? 8. *Palto*sunun *yakasını* kaldırmış, hızlı hızlı yürüyordu. 9. İş bununla kalsaydı *neyse*. 10. Bu herif her zaman bizi *gözlüyor*. 11. Bizi o kadar sıkıldılar ki *bir ara*: «Elimde olsaydı buradan hemen giderdim» diye düşündüm. 12. Herkes Mersine, o *tersine*. 13. Kitabı *ters* tutuyorsun. 14. Bize *ters* bakıyorlar. 15. *Gayet* kuvvetli, fakat ben ona *yenilmem*. 16. Takımımız dün «Ankaragücü»nü *yendi*. 17. Bu tür yemeklerden *bıkılır mı*? 18. Çok *üzgündü*. *İçtenlikle* söyledigime inanmıyordu. 19. Bizde gençler de var, yaşlılar da var. Yaş *ayırımı* yapmıyoruz. 20. Aramızda çoktanberi soğukluk var. Şimdi de bana *inat* (olsun diye) dediğimi yapmayacak. Bir *terslemeli* herifi. 21. Bu toprağa hak *iddiasına* ne dersiniz?

1. Это же *несчастье*! А вы *шутите*. 2. «Это он получил *оплеуху*?» Я *кивнул* головой. 3. *Парня* быстро поймали. Теперь он понесет *наказание*. 4. У них натянутые отношения. 5. Женщины *закричали*, началась сумятица. 6. Хотел бы вам помочь, но это не в *моей власти*. 7. *Прямо на глазах* у человека украли чемодан. 8. Я хотел поведать ему обо всем, но с тех пор прошло уже много времени. 9. Он пошел следом за мной, но я сразу же сел в «долмуш» и уехал. 10. Это, конечно, не что иное, как случайное совпадение. 11. Мне *надоело* каждый раз его *обыгрывать*. К тому же после каждой партии он сходил с ума. Но из *упрямства* снова садился играть. 12. Его вина была налицо. Боже! Как бы он не попал под суд и не получил тюремного заключения (... и не получил полгода). — Даст Бог, ограничится штрафом (назначением штрафа). Надо зайти в полицейский *участок*. 13. Я не *утверждаю*, что он сошел с ума. Но в таком случае его надо поставить на свое место.

1. Bizimle kavga mı çıkaracak? Hep bağırıp duruyor. 2. Alelâde bir adam dersiniz, fakat aşırı solcu diye tanınıyor. 3. Deniz aşırı ülkelerde bulunmadım. 4. Ortadan silindi, bu esnada hızlı hızlı yürüyor. 5. Sizininki cins köpek mi? — Nerede! Ama erkek cinsi. 6. Beni azarlarken aptal aptal yüzüne baktım. 7. Buraya muayyen (belirli) günlerde gelir. 8. Savaş esnasında bu kent yeryüzünden (haritadan) silinmişti. 9. O kalemi istemedim, onun önündekini ver. 10. Yanlış var. Bunu beyan eden ben değilim, ben hiç bir beyanatta bulunmadım.

1. Как громко говорит этот человек!. 2. Смотри не в зеркало, а в окно: как быстро он бежит. 3. Мы видимся с ним через день. 4. Они живут через два дома от нас. 5. Его можно принять за дурака, но не обманывайся, такого рода люди могут быть очень хитрыми. 6. Обыкновенный диван. А тебе какой нужен? 7. Что ты кричишь? Кто дал тебе право ругать меня? 8. Вычеркни его фамилию из списка. 9. Этот что спросил, и тот что сказал? 10. На этом берегу (на этой стороне) я его не видел. 11. Он так изложил свою мысль. 12. По этому поводу надо сделать заявление.

Ensesinde bir sinek

(Hikâye. Kısaltılarak ve biraz değiştirilerek bir mizah dergisinden alınmıştır)

Allah korusun, günün birinde mahkemeye düşersem halim dumandır. Çünkü sabıkalıyım¹. Dört sene önce bir sivrisinek öldürdüğüm için altı ay hapse mahkûm olmuştum.

Bir sivrisinek yüzünden insan hapse girer mi? Girdim işte!.. Hem de altı ay yattım.

O yaz Çengelköye gitmiştik. Sözde dinlenme için! Benim gibi iş gücü sahibine dinlenme olur mu? Sabahleyin erkenden İstanbul'a in; akşam üstü geç vakit dön! Vapuru kaçırdım kaçıracağım telaşı da var üstelik.

Neyse orası lâzım değil; her sabah aynı vapurla indiğim için her gün hemen hemen aynı yüzlerle karşılaşıyordum. Bunların arasında bir yolcu vardı ki beni çok meraklandırmıştı.

¹ Sabıka = geçmişte işlenmiş suç.

Kim olduğunu ne iş yaptığını, hatta ne dinden ne milliyetten olduğunu bilmiyordum. Gençten bir adamdı. Güzel, çirkin, yakışıklı, yakışıksız, nasıl olduğunun farkında bile değildim. Yalnız gözlüklü olduğunu biliyorum.

Bu adam her gün vapurda birkaç gazete alır; cebinden kalemini çıkarır; okur, okur ve bazı kelimelerin altını çizirdi. Bir gün, beş gün, on gün... Hep böyle!.. Bu adamın ne yaptığını sözcüklerin altını niçin çizdiğini çok merak ediyordum.

Hepimizin böyle merak ettiğimiz şeyler vardır. Fakat çok defa sorup öğrenmek cesaretini yahut fırsatını bulamayız. Ben de ne cesaret, ne de fırsat bulabiliyordum. Adamın gazeteden baş kaldırdığı, bir an için olsun etrafındakilerin yüzüne baktığı yoktu ki.

Bir gün yanındaki yere oturdum ve hangi sözcüklerin altını çizdiğine baktım. Çok dikkat ettim; çok düşündüm ama sözcüklerin altını ne maksatla çizdiğini bir türlü anlayamadım.

Deli olmak işten değildi. Hiç kimse ile konuşmuyordu ki onunla arkadaş olup sorayım. Vapur köprüye gelince yerinden kalkar dosdoğru kapıya giderdi.

Düşünüyordum: Bu kelimeleri niçin çizebilir? Belki bir ansiklopediye hazırlık yapıyordur! Eğer öyle ise, çok garip bir usul.

Ancak işin iç yüzünü öğrenmek kolay değil. Siz benim yerimde olsaydınız ne yapardınız? Ben kurnazlığa baş vurmaya karar verdim, şöyle bir çare buldum.

Bir gün tekrar adamın yanı başına oturdum. O yine elinde kalemi, hem okuyor, hem çiziyordu. Bir zaman onu sessiz, sedasız seyrettikten sonra bir aralık ansızın parmağımı uzatıp çizmediği bir kelimeyi göstererek:

— Atladınız! dedim.

Hiç cevap vermedi, dönüp yüzüme bile bakmadı, gösterdiğim kelimenin altını çizip işine devam etti. Fırsat bu fırsat. «Canım bu sözcüklerin altını niçin çiziyorsunuz?» diye sorsaydım ya! Dilim tutuldu, soramadım. Aklım başıma geldiği zaman da aradan bayağı zaman geçmişti.

Bu işi ertesi güne sakladım. Ertesi gün yine yanındaki yere oturdum. Kafamı yaklaştırarak bir zaman yaptığı işi seyrettikten sonra damdan düşer gibi:

— Bu çizdiğiniz sözcükleri ne yapıyorsunuz?

Diye sordum.

Başını bir saniye bana çevirdi. Günlerce uğraşarak topladığım cesareti bir anda yok eden bir sertlikle:

— Lâzım mı?

Diye cevap verdi.

Aynaya bakmadım ama her halde kıpkırmızı kesilmiştim. Mahvoldum, rezil oldum. Ne cevap verebildim, ne de bir şey yapabildim. Bir daha adamın yanına da oturmadım.

Bir sabah (oturacak) yer bulamamış, ayakta kalmıştım. O oturuyordu. Gittim oturduğu kanepenin arka tarafında, ayakta durdum. Elimde olmayarak onun durmadan kelimelerin altını çizen kalemini gözlüyordum.

Bu sırada kulağımın dibinde hafif bir ses işitildi: bir sivrisinek. Sol kulağımdan burnuma doğru inerek tatlı bir uçuş yaptıktan sonra, dosdoğru gitti, bizimkinin ensesine kondu.

Birden aklıma sıtma mücadelesi geldi. Mikroplu sivrisineklerden biri olmasın bu! Hayvana dikkatle baktım, ta kendisi! Sıtma taşıyan sivrisineklerden biri. Şimdi ne yapmalı? Mesele gayet ciddi idi. Göz göre göre bir adam, hem de gayet çalışkan, ciddi bilgili bir adam sıtmaya yakalanıyordu.

— Bayım, ensenize bir şey kondu. Bir sivrisinek!

Diyeceğim ama bir ters *cevap verirse*? Zaten aramızda bir soğukluk var.

— Sana ne?

Derse ne cevap veririm?

Köpoğlu sinek bir türlü uçup gitmez! Evet, ne kalkacağı var, ne de gideceği... *Eğer mikroplu ise* herif yandı. *Değilse* iki ihtimal (olasılık) var. Bu adam ya sıtmalıdır, yahut değildir. *Sıtmalılı değilse* mesele yok. Fakat ya *sıtmalılı ise* hastalığı hayvan vasıtasıyla başka bir vatandaşa geçebilir. Aman yarabbi! Burada büyük bir sıtma felâketi hazırlanıyor.

Ben böyle düşünürken sinek keyifli keyifli kanatlarını sallıyordu. O sırada Köprüye gelmişiz. Vapurdan inmek için adam ayağa kalkınca hemen arkasına düştüm. O gider, ben giderim. Sinek keyfinde... Deli olmak işten değil...

Birden ne oldu, nasıl oldu, nasıl yaptım, bilmiyorum, bilemiyorum. Olanca kuvvetimle herifin ensesine bir tokat aşk etmişim (=atmışım, yapıştırmışım). Adam tokatı yer yemez düştü. Hem nereye? Denize!

Bitabîî ortalık karıştı. İnsanlar bağırıştı, düdükler çaldı, polis yetiştirdi. Kollarımdan yakalanınca aklım başıma geldi. Adamı çabucak kurtardılar. Tabîî ben de karakolu, oradan da mahkemeyi boyladım.

Yolda düşündüm taşındım. Bu işi bir sivrisinek yüzünden yaptım *dersem* gülecekler; kimse inanmayacak. Akıl muayenesi yaptıracaktılar. Akıllı olduğunu kim ispat edebilmiş ki ben edeyim?

Baktım ki o ceza daha ağır; sivrisinek sorununun hiç açmadım. Arkadan, kendisini bir arkadaşına benzettiğimi, şaka diye ensesine bir tokat attığımı, fena bir tesadüf eserî denize düştüğünü, kendisine karşı hiç bir düşmanlığım olmadığını söyledim.

Fakat herif inatçı çıktı. Çoktandır kendisini takip ettiğimi, hattâ geçenlerde işine *karıştığım için* beni terslemek zorunda kaldığını, bu yüzden kavga çıkarmak istediğimi ve sonunda kendisini denize attığımı iddia etti. Kısacası altı ayı giydik!

Hiç bir şeye yanmıyorum. O adam gazetede ki sözcüklerin altını ne diye çiziyor, onu bir türlü öğrenemedim, deli olacağım!

(Rakım Çalapala)

Alıştırma 11. Aşağıdaki soruları yanıtlayın:

1. Okuduğunuz mizah öyküsünde başlıca kaç kahraman var?
2. Öyküyü anlatan, birkaç yıl önce ne yüzden hapse girmişti?
3. İnsan bir sivrisinek öldürdüğü için hapis cezası (veya hatta para cezası) görür mü?
4. O yaz nereye, ne için gitmişlerdi?
5. Hikâyeci istirahattan söz ederken neden «sözde» sözcüğünü kullanır?
6. Her sabah İstanbul'a indiği vapurda öykücünün dikkatini çeken, merakını uyandıran adamı tarif eder misiniz? Aledâde bir insan mıydı?
7. O adam vapurda her gün ne yapardı?
8. Sözcüklerin altını çizmekte amacı ne olabilirdi?
9. Beriki işin iç yüzünü neden öğrenemiyordu?
10. Nihayet ne yaptı?
11. Hazırladığı soruyu neden sormadı?
12. Ertesi sabah sorunca ne oldu? Öteki bizimkini azarladı mı? Kavga mı çıkardı? Bağırıp çağırdı mı? Nasıl oldu da berikini aptal yerine koydu?
13. Bir sabah gencin ensesine konan

sivrisinek nasıl bir sinekti? 14. Bununla ilgili olarak beriki, aklından ne gibi ihtimalleri geçirdi? 15. Sineğin konduğunu söylemeye neden cesaret edemiyordu? Söyleseydi ne olabilirdi? 16. Bizimki, sineği öldürmek için fırsat bununca ne oldu? 17. Mahkemede ne söyledi? Sivrisinek meselesini niçin açmadı? 19. Genç adamın söyledikleri neydi? 19. Sonunda önceki duyduğu hissi beyan ederken ne diyor? Yandığı şey neymiş?

Alıştırma 12. Üç nokta yerine gerekli ekleri koyunuz:

1. Eğer (sen) ileride bir daha kurnazlığa baş vur... (ben) seninle arkadaşlık etme... 2. Dün (ben) arkasına düş... nerede oturduğunu bil ... 3. Size yan baktıklarına şaşmıyorum. Az çok cesur ol ... telâşa düşmeyip onlara yardım göster ... 4. İşiniz duman. Eğer anlattıklarınızı ispat etme..., ceza gör..., hapse gir... 5. Keşke biz meraka düşme... de yolumuza devam et... 6. (Siz) zamanında her şeyi bana aç... şimdi her şey yerinde... 7. Şaka yapmayın. İleride başımıza bir felâket gel..., bunun cezasını siz gör... 8. Uzaktan bir polis filân görün..., bana haber ver. 9. Otoyolu kadar hızlı sürme. Polis dikkat et... para cezası kesebilir. 10. O gün kavgaya girişme..., şimdi hapiste yatma..., annesi de üzülme... 11. Alelâde bir olay. O esnada aşırı heyecanlanıp kavga çıkarma... adamları pekâlâ anlayabilir...

Alıştırma 13. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Başkanın asıl kızgınlığı otelci Hüsnü'ye idi. Üstünde frak olduğu için en başa geçmiş, birdenbire bir önem almıştı. Frakı giyince kimse de ona «Geri dur!» deyemiyordu. (A.N.) 2. ... Lokantanın dehşetli iş yaptığını söyledin. Herif cuma günü gelince rezil olacağız! (A.N.) 3. Treni kaçıracakım telâşından evden çıkarken çantamı unutmuştum. 4. Türkiye'ye gezi yapmak fırsatı düşerse vallahi kaçırmam. 5. Gazeteme röportaj göndereyim düşüncesiyle postaya yollandım. 6. O herifi yakalatıp hapse yatırtmak lüzumunu (gereğini) çoktanberi duyuyoruz ama, bunu yaptırmak elimizde değildir. 7. O yıllarda iyi kötü küçük bir sermayem (param) olsaydı, bugün ben de en azından birkaç yüzbin liralık adamdım! (O.K.) 8. Meselâ N. Hikmet'in hayatına bakınız. Nâzım Türkiye'de ... hayatını kazanmak için bin bir çareye başvurur, gazetelere yazı

yazar, tiyatrolara piyes hazırlar, sinemaya rejisörlük yapardı. Şiirlerinde beş para kazandığını hatırlamıyorum. (Z.S.) 9. Bir plaja gitseydiniz? — Sonunda öyle yaptım. (A.N.) 10. Bir gün sıkıldı: — Ben kitapların olduğu yere gitsem, dedi. (Ö.S.)

Alıştırma 14. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çeviriniz:

Селим и Кямилъ — два одноклассника, выпускники одной школы. Селим был серьезным, воспитанным и немного хитрым мальчиком. Он хорошо учился и всегда оказывался первым среди своих товарищей, Кямилъ — смелый, но резкий человек и большой упрямец. В школе он был лентяем, на уроках бездельничал («ловил мух»). Селим его иногда стыдил, но он не слушал.

Недавно на голову Кямила обрушилась (пришла) беда. Между ним и каким-то человеком возникла ссора. О подоплеке этого дела Кямилъ рассказывать не хочет. Кто-то кому-то дал несколько оплеух, к тому же изо всех сил. Кого-то увезли в больницу, кто-то попал в полицейский участок. Если Кямилъ попадет под суд и понесет тюремное наказание, то положение его семьи ужасное. Особенно при нынешней дороговизне жизни. Кямилъ и сам не знает, как ему следует действовать. Чтобы получить какой-то совет, он едет к Селиму. Кямилъ говорит:

«Два года тому назад Селим с неизвестной мне целью уехал в Кыршехир, и с тех пор я с ним не виделся. Сегодня утром я случайно увидел его, проезжая на трамвае по улице Мешрутийет, и, конечно, очень обрадовался. Селим симпатичный парень высокого роста. Я его сразу отличу среди сотни людей. Если бы я крикнул и махнул рукой, он, вероятно, меня узнал бы. Но у меня отнялся язык — кричать в трамвае показалось стыдно. От растерянности я не знал, что делать. Потом, наконец, я пришел в себя и на следующей остановке сошел с трамвая. Однако Селим не показывался. Проходя мимо одного кафе, я подумал: «Уж не здесь ли он?» — и зашел внутрь. Но и там его не было. Значит, я его упустил. Однако, поразмыслив, я сказал сам себе: «Селим — занятой человек. Но вечером он должен быть дома. Зайду к нему, и все будет в порядке. Сейчас иду. Селим умный парень. Если и он не найдет никакого выхо-

да и не даст никакого совета, не знаю, что буду делать». — «А какой совет? — сказал я. — Наверное, скажет: не следовало ввязываться (не ввязывался бы ты) в эту ссору».

Alıştırma 15. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye çalışınız:

1. Ağacı kesersen dibine düşer. 2. Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar. 3. Akıllı düşman akılsız dosttan yeydir (iyidir). 4. Aşağıda oturmazsan yukarıda da yerin yoktur. 5. Ata binersen Allahı, attan inersen atı unutma. 6. Baba bilgisiyle adam adam olmaz. 7. Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ. 8. Baktın deli dön geri. 9. Bin dost az, bir düşman çok. 10. Bir dost kırk yılda kazanılır. 11. Çalışan kazanır. 12. Dost bin ise az, düşman bir ise çok. 13. Emek olmazsa yemek olmaz. 14. Evvel görtüş sonra biliş. 15. Er isen meydana çık. 16. Gece uyanıp su içilmez, içilirse dertten geçilmez. 17. İyiliğe iyilik olsaydı kara öküze bıçak olmazdı. 18. Kurda sormuşlar niçin boynun kalındır, işimi kimseye inanmadığım için demiş. 19. Para beni kazanamaz, ben parayı kazanırım. 20. Zorla sevgi olmaz.

УРОК 18 (4)

ГЛАГОЛЬНОЕ ИМЯ НА -МА, -МЕ

(*eylem adl, kısa mastar*)

Глагольное имя на **-ма, -ме**, или «усеченный инфинитив» (см. ур. 7), обозначает **название действия** (gelme — приход, okuma — чтение и т. п.)

Как глагольное **имя** усеченный инфинитив склоняется по падежам и обладает «притяжательным спряжением». В отличие от русских глагольных имен, усеченный инфинитив: 1) образуется от основы **любого** глагола, 2) обладает рядом чисто глагольных свойств (включает в свой состав любые залоговые и статусные формы, управляет именами в режиме глагола), проявляя нейтральность лишь в отношении категории времени.

ПРИМЕРЫ:

dostumun bu kitabı *okuması* (oku-ma-sı)

— чтение моим другом этой книги (букв. чтение моего друга эту книгу)

kitabın *alınması* (al-in-ma-sı)

— покупка книги (Здесь обязателен страдательный залог, ибо kitap al-in-ir «книга покупается»)

(Sizin) dün *gelememeniz* (gel-e-me-me-niz)

— невозможность вчера вашего прихода; то (тот факт), что вы вчера не (с)могли прийти

(Bizim) oraya yarın *gönderilebilmemiz* (gönder-il-e-bil-me-miz)

— возможность нашего посылания туда завтра; то, что мы (с)можем быть посланы туда завтра.

Образец склонения усеченного инфинитива:
(с аффиксом принадлежности
1-го лица единственного числа)

Основной пад.	almam	мое взятие (взятие мной)
Родит. пад.	almamın	моего взятия
Винит. пад.	almamı	мое взятие
Дат. пад.	almama	(к) моему взятию
Местн. пад.	almamda	в моем взятии
Исходн. пад.	almamdan	от моего взятия

Образец притяжательного спряжения
усеченного инфинитива:
(от первообразной основы /
без залоговых и иных показателей/)

1-е л. ед. ч.	(benim) almam	взятие мной
2-е л. ед. ч.	(senin) alman	взятие тобой
3-е л. ед. ч.	(onun) alması	взятие им (ею)
1-е л. мн. ч.	(bizim) almamız	взятие нами
2-е л. мн. ч.	(sizin) almanız	взятие вами
3-е л. мн. ч.	(onların) almaları	взятие ими

Как и всякое имя, форма на -та, -те может быть подлежащим, сказуемым, дополнением, а также занимать позицию определения. Поскольку в русском языке отглагольные имена употребляются редко, форма на -та, -те часто передается по-русски **инфинитивом**, а в отдельных случаях — одной из форм изъявительного наклонения. Субъект оборота, глагольным членом которого является усеченный инфинитив, ставится в **родительном** падеже (см. приведенные выше примеры); только если субъект непосредственно предшествует глагольному имени и включает в себе значение неопределенности, родительному падежу может быть предпочтен основной.

ПРИМЕРЫ УПОТРЕБЛЕНИЯ УСЕЧЕННОГО ИНФИНИТИВА:

а) В позиции подлежащего и сказуемого:

Konuşma tâ geceye dek devam etti.

— *Beseda* продолжалась до позднего вечера.

Fabrikanın kentimizde kurulması kararlaştırılmıştır.

— Решено *строить* фабрику в нашем городе (букв.: решено *строительство* фабрики...).

Geç gelen yolcuların boş bir yer bulabilmeleri çok zordu.

— Задержавшимся пассажирам было очень трудно *найти* (букв.: возможность (их) нахождения...) свободное место.

Sizden farklı olan tarafı çok cesur olmasıdır.

— Его отличает от вас то, что он очень смел (букв.: *бытие* смелым).

б) В позиции дополнения:

İhtiyar kadının caddeyi geçmesine yardım ettim.

— Я помог старой женщине *перейти* улицу.

Yağmur(un) yağmasından korkuyorum.

— Я боюсь, что *пойдет* дождь (букв.: опасаясь «пойдения» дождя)

здесь можно было также употребить имя действия на **-acak**:

Yağmur(un) yağacağından korkuyorum.

или проще:

korkarım, yağmur yağacak).

При наличии в сказуемом таких глаголов, как *rica etmek* «просить», *istemek* «хотеть», *gerektirmek* и *talep etmek* «требовать» (*gerekmek* «требоваться»), *emretmek* «велеть, приказывать», *söylemek* «сказать (чтобы)», т. е. глаголов, выражающих **просьбу** или **требование**, изафетная конструкция с глагольным именем на -та обычно передается по-русски либо инфинитивом (с относящимися к нему словами), либо придаточным дополнительным предложением, вводимым словом «чтобы».

ПРИМЕРЫ:

Doktorlar ayaklarımı sıcak tutmamı emrettiler.

— Доктора велели мне *держат* ноги в тепле.

Tabii dostunuzun da *gelmesini* istiyoruz.

— Разумеется, мы хотим, *чтобы пришел* и ваш друг.

в) В позиции определения:

Okuma salonu burasıdır. — Читальный зал (зал (для) чтения) здесь.

Являясь определением в изафетном сочетании третьего типа (качественный изафет), усеченный инфинитив становится отглагольным прилагательным, обычно с пассивным значением.

kırta taş — *битый* камень

yarpa çiçekler — *искусственные* («сделанные») цветы

В определительных конструкциях, где определяемым является имя типа *fikir*, *düşünce* «мысль», *kanaat* «убеждение» и т. п., усеченный инфинитив (с аффиксами принадлежности) получает **долженствовательное** значение, хотя названные выше глаголы здесь отсутствуют.

Bunu yarmamız fikrindedir.

— Он считает (он в (той) мысли), что мы должны (нам следует) это сделать.

Если усеченный инфинитив образован от **непереходного** глагола в **страдательном** залоге, то в любой синтаксической позиции после *-ma*, *-me* (по аналогии с формами на *-dik/-acak* в сходных случаях) возникает **аффикс принадлежности 3-го лица**, например: *Oraya gidilmesini* (dit-il-me-si-n-i) rica edebilir miyim? «Могу я просить, *чтобы* туда *пошли*?» (Ср.: *Oraya gidildiğini* (git-il-dik-i-n-i) biliyorum. «Я знаю, *что* туда *пошли*».)

Есть также некоторые обороты, где аффикс принадлежности *-si*, *-si* появляется без видимых причин, типа: *Benden söylemesi* «Мое дело сказать» или *Söylemesi kolay* «Сказать-то легко», «Легко сказать!»

Имена действия на *-dik/-acak* обозначают **само** действие, факт совершения действия; глагольное же имя на *-ma* предлагает лишь **название** действия. Практически во всех случаях, когда по-русски может быть употребим союз «что» следует использовать имена действия. Этот союз не сочетается, однако,

с глаголами, выражающими просьбу, рекомендацию, совет, требование, разрешение, согласие, с глаголами типа «помогать», «препятствовать» (чему-то), «участвовать» (в чем-то), «годиться» (на что-то) и т. п., требующими употребления инфинитива или усеченного инфинитива. Некоторые глаголы, в частности глаголы, выражающие те или иные эмоции, могут сочетаться как с именами действия, так и с глагольными именами на *-ma*, но различие прослеживается и здесь, например: *Geldiğine sevindim* «Я обрадовался, *что* он *пришел*», *Gelmesi beni sevindirdi* «Его *приход* меня обрадовал», *Gelmesini bekliyorum* «Я жду *его прихода*», *Geleceğini bekliyorum* «Я жду, *что* он *придет*».

Глагольное имя на *-ma* свободно присоединяет к себе различные послелогии и служебные имена. Так возникают сложные конструкции типа:

(al)masından sonra — после его (взя)тия

(ср.: (al)diktan sonra — после того, как он (вз)ял),

(al)masından başka — помимо (его) (взя)тия,

(al)ması dolayısıyla — вследствие его (взя)тия,

(al)ması yüzünden — из-за его (взя)тия,

(al)ması nedeniyle, sebebiyle — по причине его (взя)тия,

(al)ması sayesinde — благодаря его (взя)тию,

(al)masından önce, evvel — до его (взя)тия и т. п.

ПРИМЕР:

Akşama doğru, babamın eve *gelmesinden* az evvel, tekrar hapisaneme konulurdum. (O. Kemal)

— К вечеру, незадолго *до прихода* домой моего отца, меня снова помещали в мою темницу.

Алıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Senin **kurtulman** bizim **değişmemize** bağlı. (Ü. Kaftancıoğlu)
2. Ama bütün bunların arasına, gerçekten bu işlerden anlayan birinin de **katılması** gerekirdi. (A. Nesin)
3. ...insanları seviyordum, üstelik insanları **sevmem** ve her insanın **sevilmesi** gerektiğine inanıyordum. (A. N.)
4. Bir maçta seyircilerin hakemi

dövmesi normal, hakemin seyircileri dövmesi orijinaldir. (A. N.) 5. Okul İdaresinin şikâyetlerinden en büyüğü, öğrencilerin okula geç **gelmeleridir**. (A. N.) 6. Siz, dedi, hiç bir şey olmamış gibi **yatmanıza** bakın. (S. Kocagöz) 7. Ohoo... Kocasının **ölmesini** mi bekleyeceğiz? (O. Kemal) 8. Zağar Mehmet koşup gelen karısına kanalı **açmasını**, tarlayı sulamasını, bundan sonra kanalın suyunu kimseye **kestirmemelerini** çünkü yukarı tarlanın artık erkeği **kalmadığını** söyledi. (S. Ali) 9. «...**demem** o **deme** değil!» (A. N.) 10. «Ben de derslerin Almanca **okutulması** düşüncesinde beraberim, dedim.» (A. N.) 11. Bu cevabı verenden Koraltan'ın, en hafif yağmurdan telâşla **kaçmasının** merak ettiğim sebebini sordum. (T. Gürkay) 12. ...köylüye... **yardım edilmesinin** de çok yerinde bir iş olacağını ... söylemiştir. («Ulus») 13. Hatip (= konuşmacı) ... ya bunlara tam yetki **verilmesi** veya **kaldırılmaları** fikrinde olduğunu söylemiştir (a. g.) 14. Rakımın gözleri korkuyla açılmış...tı. Bu herife Rakımın korkuyla **bakması** Rabia'nın sinirine dokunmuştu. (H. Edip) 15. Bizi arabana bindirirsen sana yolu gösteririz. Dua ederiz. — **Bindirmesi** kolay ama halacım, baksana sandık yok. (K. Tahir) 16. Sen ona acıyorsun. **Acımanın** sebebi, senin bildiğin, gördüğün güzellikleri onun **görememesidir**. Bunun için ona acıyorsun. (İ. Tarus) 17. Kendisini o halinde kimsenin **görmesine** gönlüm razı değil. (Y. Kadri) 18. ... **soyunmasına** yardım ettiler. (Y. K.) 19. Mektubun **okunmasını** filân unutarak kalktı, oğullarına koştu. (O. K.) 20. Ve fakat... işsizliğin **artması sebebiyle** seyyar (=gezgin) köftecilerin bütün sokak başlarını **tutması** ve sayılarının gittikçe **artması yüzünden**, belediyenin seyyar köftecilerle mücadelesi imkânsız bir hale gelmiştir. (A. N.) 21. «Meyva (meyve) ister misin?» — «Ya», dedi adam. — «**Getirmesi** senden, soyması benden». (B. Yıldız)

Alıştırma 2. Aşağıdaki tümcelerde boşlukları -ma, -dık veya -acak ekleriyle doldurduktan sonra Rusçaya çevirin:

1. Milli Mücadele gurubu bizim Anadolu'ya **geç...mizi** uygun gördü ve **gidebil...mizi** temin etti. (S. K.) 2. Bütün yaşlılar, Hasan da süt **iç...ini** beklediler Sarının, seyretiler. (S. K.) 3. ...neden sizler serbest dolaşıyor, **iste...nizle** görüşüyorsunuz? (H. E.) 4. Bir

dahaki seçime kadar **yaşa...mız** bile belli değildir. («Zaman») 5. ...vaktin henüz erken **ol...nu**, isterlerse arabasıyla biraz **gezebil...lerini** söyledi ve onları dışarıda yemeğe davet etti. (O. Atay) 6. Bugün doktor **olma...ma** öyle yanıyorum ki ... (M. K. Su) 7. Onunla **tanış...m** şöyle oldu. (A. N.) 8. Genç kızın açıkça halini **söyle...i** Ali Rıza Beye dokundu. (R. Nuri) 9. Burada **kal...ıyla**, fuara **git...i** arasında hiç bir fark yoktu. (A. N.) 10. Ama ne çare, Okçuoğlu onlardan imkânsız **yap...larını** istiyordu. (Y. Kemal) 11. Görevinizden **ayrıl...nızı** gerektiren bir durum yoktur. (M. A. Birand) 12. Bu saatin **dur...ı**, onun için ölümden beterdi (=fenaydı). (S. K.) 13. ...gel; beni kitaplarımın temiz arkadaşlığından **ayır...ndan** korkma. (S. A.) 14. Hiç olmazsa senin gibilerle **çalışıl...nı** biliyorum! (O. Pamuk) 15. Yeniden işin içinden nasıl **çıkılabil...ni** düşündü. (O. P.)

Alıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. Он помог ребенку слезть с коня. 2. Прошу вас, прикажите вернуть мои вещи. 3. Хотел бы я, чтобы вы были на его месте. 4. То, что он косо смотрит на такого рода шутки, нормально. Я, может быть, и в суд бы обратился и потребовал наказать этого субъекта. 5. Передают, что неприятель совершил внезапный налет, а наши действовали не очень-то разумно. — Верно, но сейчас нет необходимости рассказывать об этом. 6. То, что он оказался виноват, никого не удивило. С самого начала было ясно, что он хочет обмануть судью и переложить вину на своего приятеля. 7. Все мы с волнением ждем приезда главнокомандующего. Надеюсь, что завтра и вы его увидите. 8. Прошу вас отвечать поочередно. 9. Строительство этого завода начнется только после двухтысячного года. 10. Все автобусы были полны, и (людям) ожидавшим на остановке было очень трудно сесть. 11. Мы ждем, что испытания будут быстрыми и успешными и производимые ими компьютеры вскоре поступят в продажу. 12. Он требовал, чтобы этой процедурой не ограничились, а пошли по этому пути еще дальше. 13. Легко сказать. Только это вне нашей компетенции.

ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -А, -Е

Ударный аффикс -(у)а/-(у)е является показателем *деепричастия*, которое обычно употребляется в удвоенном виде и указывает на интенсивность, длительность, многократную повторяемость побочного действия. По-русски передается или деепричастием несовершенного вида (на «-а, -я»), или личной формой глагола, или описательно (посредством отглагольных имен и т. п.).

Действие, обозначаемое деепричастием на -а, -е, часто получает значение обстоятельства образа действия, т. е. отвечает на вопрос nasıl? «как?».

ПРИМЕР:

Bakına bakına gidiyor.

— Он идет, (то и дело) *оглядываясь* по сторонам.

Düşe kalka Mehmedin evine geldim.

— Я с *большим трудом* (букв.: падая (и) вставая) дошел до дома Мехмеда.

Деепричастие может также и не иметь обстоятельственного значения. В этом случае им обозначается просто длительное действие, приведшее к результату, фиксируемому главным сказуемым.

ПРИМЕР:

Sata sata hiç bir şey kalmadı (bizim) evde. (Ş.Sıtkı)

— *Продавали* (мы), *продавали*, и (в результате) ничего-то не осталось в доме.

Употребление слова *diye*

Грамматикализованная деепричастная форма от глагола *demek* — *diye*, помимо использования в конструкциях прямой речи (см. урок 12), имеет широкий круг значений, употребляясь:

1) в роли союзного слова для обозначения *цели* или *мотива* действия.

Uyuyor mu, diye baktım. — Я посмотрел, (не) спит ли он.

Gelmeyecekler diye beklemedi. — Он не стал ждать, *считая, что* они не придут.

2) как относительный синоним послелого *gibi* «как» и формы *olarak* «в качестве».

Bey diye yaşıyor.

— Он живет *как* бей. (Сейчас чаще говорится *Bey gibi yaşıyor.*)

Kâtip diye mi çalışıyorsun? — Ты работаешь секретарем?

(Чаще: *Kâtip olarak mi çalışıyorsun?*)

3) в значении «называемый», «по имени».

Fatma diye bir kız tanımıyorum. — Я не знаю девушки *по имени* Фатма.

4) в роли связующего элемента в сочетании с отдельными глаголами.

Yağmur yağacak diye korkuyorum. — Я боюсь, *что* пойдет дождь.

На *мотив* или *цель* совершения главного действия может указывать также слово *diye* в сочетании с предшествующими ему формами *желательного* (1-е и 2-е лицо) или *повелительного* (3-е лицо) наклонений.

Seni uyandırmam diye odadan çıktı. — Он вышел из комнаты, *чтобы не разбудить* (или: *желая не разбудить*) тебя.

ДЕЕПРИЧАСТИЕ -MADAN

Безударное деепричастие *-madan, -meden* (ударение падает на предшествующий слог) является употребительным *отрицательным* деепричастием. Оно используется:

1) как деепричастие образа действия (являясь грамматическим антонимом утвердительной формы деепричастия на *-arak*). Соответствует русским деепричастиям обоих видов с предшествующей частицей «не».

ПРИМЕРЫ:

Bunu yüzüme *bakmadan* söylüyordu.

— Он говорил это, не глядя (ср. *bakarak* глядя) мне в лицо. Bir şey *söylemeden* döndü gitti.

— Не говоря (или: не сказав) ни слова, он повернулся и ушел.

- 2) как временное деепричастие, указывающее на то, что главное действие совершается (или совершилось), когда *еще не* успело совершиться, или *пока не* совершилось, или, наконец, *прежде чем* совершится побочное действие (обозначаемое формой *-madan*). В переводе используются главным образом глаголы совершенного вида.

ПРИМЕРЫ:

Yazdığı romanı *bitirmeden* onunla görüşmek istiyorum.

— Я хочу повидаться с ним, пока он (еще) не закончил романа, который пишет.

Bir işi *bitirmeden* öbür işe koşma. (ata sözü)

— Не закончив одного дела, не берись за другое.

В отдельных случаях деепричастие «онаречивается»: *durmadan* «непрерывно».

Алıştırma 4. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. ...ağlaya ağlaya şirketten çıkıp gitti. (R. Nuri)
2. Dişlerini göstere göstere gülerken kahveci Ahmet efendi «Ört dişlerini ulan» derdi. (O. K.)
3. İstemeye istemeye gözleri lokantacıya kaçtı. (Ö. S.)
4. Hiç bir el onun ağzını kapamadı, sesini gökler, kuşlar, dağlar dinleye dinleye dolaştı. (S. E.)
5. Nihayet, faşist olarak buluna buluna bir Hariciye Nâzırı (=bir Dışişleri Bakanı) bulundu. (Y. K.)
6. (Köylü) Aldatıla aldatıla devlet adamına itimatları kalmamış. (Ş. Sıtkı)
7. Ona da söylemiş, işin içinde olanlar kalsın ve göreve devam etsin diye. (E. Çölaşan)
8. Kendi kendisine soruyordu: Biz, meraklanmayalım diye mi bu haberi bıraktı? (S. Kocagöz)
9. Yolda düşüp kalkıp, kim bilir kaç kere yön değiştire değiştire istasyona gidiyorum diye dönüp dolaşıp çıktığım eve dönmüşüm. (A. N.)
10. Kızlarını büyük ticarethanelere kâtib diye yerleştirmişti. (Ö. S.)

11. Emineyi bunların hepsinden fazla gazaplandıran (= öfkелendiren, kızdıran) şey, belki kocasının kafasında «para» diye bir kıymet olmaması. (H. E.)
12. ... bir sabah olsa, bir sabah olsa diye diye uyumuş kalmışım. (S. K.)
13. ... iş değişmiş, genç kadın ona sormadan sağa sola emirler vermeğe cesaret etmişti. (H. E.)
14. Kendisi daha içini dökmeğe cesaret etmeden kadın, ona, evlenmesinden haberdar olduğunu ... söyledi. (H. E.)
15. «Bilmiyorum efendim. Dün daha bahçe kapısından çıkmadan arkamdan koşup geldi. Sizin biraz evvel bana verdiğiniz mektubu istedi». (S. A.)
16. Derslerde yüzü kıpkırmızı kesiliyor, dakikalarca bir şey söylemeden duruyor ...du. (S. A.)
17. «(Ben) gitmeden buyursanıza». (H. Taner)
18. Saat on dokuz kadar hiç umudum kırılmadan bekledim. (A. N.)
19. Onlar benim, ben onların kusurlarımızı göre göre, ezberleye ezberleye birbirimizden öylesine soğumuş...tuk ki... (S. Faik)
20. «Desene, bizim dağ, doğura doğura böyle bir fare doğurdu bu gece!» (H. Nasrettin)

Алıştırma 5. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Я с наслаждением (наслаждаясь) читал новые стихотворения любимого поэта.
2. Значит, вы не знаете студента по имени Решит?
3. Она повторила вопрос, чтобы он лучше понял.
4. Орхан стоял в углу комнаты, не очень-то слушая, что говорил имам.
5. Скажу тебе сейчас, пока не забыл. Есть хорошее дело.
6. Не прошло даже и недели, как он вернулся обратно.
7. Bravo! Вы думали, думали и наконец нашли ответ на этот вопрос!
8. В этой газете я никакого рассказа (= ничего, что называется рассказом) не нахожу.
9. Ты, если хочешь, иди, а я, не прочитав этой статьи, не уйду отсюда.
10. Виноваты мы. Мы даже не посмотрели, вернулся ли внук со свадьбы. Теперь волнуемся, не попал бы он в западню. Врагов кругом много.
11. Я принес тебе эту книгу не для того, чтобы она лежала в столе.
12. Еще до наступления темноты я вышел на улицу и стал ждать. Но тот, кого я ждал, не приходил. «Уж не заболел ли он?» — подумал я.

ПРИЧАСТИЕ НА -АСАК

Причастие на **-(у)асак/- (у)есек** обозначает характерный признак предмета относящийся к *будущему* времени, например: birkaç gün sonra Fransa'ya gidecek bir memur «чиновник, которому через несколько дней *предстоит ехать* во Францию».

Весьма часто также причастие на **-асак** называет признак, указывающий на *потенциальную возможность совершения действия*, чему в русском языке соответствует форма сослагательного наклонения («тот, который сделал бы // мог бы сделать (что-то)»). При этом в отличие от других причастий (современного языка) причастием на **-асак** (не содержащим аффикса страдательного залога) может обозначаться действие, относящееся к определяемому им имени не только как к своему субъекту, но часто также как к прямому и косвенному объекту или даже обстоятельству места, времени и т. п. Субъект в таких случаях хотя и не называется, но обычно выявляется — например, посредством аффикса принадлежности при определяемом имени.

ПРИМЕРЫ:

İstanbul'da kendini *dinleyecek* bir adam bulamadı.

— В Стамбуле он не нашел (не смог найти) человека, который *выслушал бы* его. (Здесь *adam* «человек» является субъектом действия, обозначенного причастием.)

Kesip biçecek insan lâzım onlara (S. A.)

— Им (докторам) нужны люди, *которых (им) можно было бы резать и кромсать*. (İnsan «люди» — прямой объект действия *kesmek* «резать» и *biçmek* «кромсать»; субъект выявлен посредством местоимения *onlar* «они» в дательном падеже.)

Satacak bir şeyi de yoktu. (Ö. S.)

— Да и нечего ему было *продавать*. (На субъект действия указывает аффикс принадлежности 3-го лица.)

Genç yürük *basacak* bir yer arıyormuş gibi etrafına bakındı. (Ö. S.)

— Молодой юрюк покосился вокруг, словно выискивая место, *куда бы (ему) ступить*. (Yer «место» — обстоятельство места по отношению к глаголу *basmak* «(на)ступать».)

Anlamayacak ne var?

— Что (тут) *непонятного?* (Подразумевается: тебе.)

В тех случаях, когда субъект действия не выявляется, причастие обычно образуется от глагола в форме страдательного залога, например: *fabrika mahallesinin yıkıldı yıkılacak* bir evinde... (O. K.) — в принадлежащем фабричному кварталу доме, *который вот-вот готов был рухнуть* (обрушиться)...

Причастие на **-асак** нередко субстантивируется: *yiyecek* — пища (=то, что можно есть), *içecek* — питье, *giyecek* — одежда, *yakacak* — топливо.

Para verebilecekleri seçiyordu, armağan verebilecekleri seçiyordu. (Ü. Kaftancıoğlu)

— Он выбирал *тех, которые могли бы вносить* деньги, выбирал *тех, которые могли бы преподносить* дары.

ПРИЧАСТИЕ НА -IR// -MAZ

Причастие настоящего-будущего времени (на **-ir, -ar, -r** и т. д.; отрицательная форма — **-maz, -mez**) употребляется сравнительно редко. Им обозначается какое-либо свойство, присущее данному виду предметов.

ПРИМЕРЫ:

yanar dağ — вулкан (досл.: *горящая* // способная гореть гора); *cephelerdeki durumu gösterir harita*

— карта, *показывающая* положение на фронтах (т. е. не пригодная для других целей); *çıkamaz* sokak — тупик (досл.: (никуда) *не выходящая* улица).

В некоторых устойчивых оборотах причастие на **-ir// -maz** по существу является *сказуемым* придаточного определительного предложения, например: *kuş uçmaz, kervan geçmez* bir yer — безлюдное место, глухомань (досл.: место, где птицы *не летают* (и) караваны *не проходят*).

Причастие на **-ir// -maz** нередко субстантивируется, например: *gelir* — доход («приходящее»), *gider* — расход, *çıkar* —

выгода, *yarar* — польза, *çıkmaз* — тупик, *yaramaз* — шалун («негодный») и т. д.

Alıştırma 6. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Bir sabah *oturacak* yer bulamamış, ayakta kalmıştım. (R. Çalapala) 2. Mahkemelerde *dolaşacak* vaktim yok benim... (Çehov) 3. Gözleri *bakacak* yer bulamadı. (Ö. S.) 4. Tam da *konaşacak* şey buldunuz! (Ç.) 5. Seninle *konaşacağım* var da... — Benim sizinle *konaşacak* bir şeyim yok. Rahatımı bozmayınız. (R. N.) 6. *Söyleyecek* bir kelime bulamıyordu. (Ö. S.) 7. *Gülünecek* bir tarafın olmadığını biliyordum. (S. A.) 8. Kızmayacaksın ama! — Demek *kızılacak* bir şey? (O. K.) 9. Osman'ın teklifinde bu kadar *kızacak* ne vardı? (H. E.) 10. «Atalay arkadaş, hem çoluk-çocuğunun yanında, *ölmeyecek* bir işte çalışsaydın, hem tarlan, hem de bacağın iş görür olsaydı?» (B. Yıldız) 11. Bedri evvelâ *söyleyecek* bir şey bulamadı. (S. A.) 12. (bir avukat) tutmalıydı. Öyle bir avukat ki yalnız mahkemeyi, hâkimleri değil, aldığı kararı *uygulayacakları* da parmağında oynatsın! (O. K.) 13. ...ve bu suretle Nazım şiirlerinin dışında ... *ölmez* eserler verecektir. (Z. Sertel) 14. Bu şaşılacak, bu ... akıl *almaz* bir şey. (Ç.) 15. ...elinde kolay *kırılır* bir şey varmış gibi... (O. P.) 16. Ne kendini *bilmezler* var! (A. N.) 17. Bir *uyur* *gezerden* farkı yoktu. (K. Nadir) 18. *Güler* yüz. 19. *Yürür* *konaşur* makine. 20. *Çıkmaзa* girmek. 21. *Akar* sular. 22. *Çıkar* yol yok. 23. *Duyulur* *duyulmaz* bir sesle... 24. *Görünmez* belâ.

Alıştırma 7. Aşağıdaki cümle, cümlecik ve sözcükleri Türkçeye çeviriniz:

1. Ты не тот человек, который мог бы это сделать. 2. Но... некогда разговаривать! Бросайте газеты! 3. Делать было нечего, приходилось (надо было) возвращаться домой. 4. Пароход, который должен был везти его в Одессу, вошел в Стамбульский порт. 5. Не найдется ли здесь питьевой воды? 6. Он понял, что им нечего бояться, потому что нечего больше терять. 7. Нет ли у вас компьютера? 8. Выгоды никакой, одни расходы. 9. Небьющееся стекло. 10. Безлюдное место. 11. Непостижимая вещь. 12. Проточные воды. 13. Наш робот на этот вулкан не подни-

мется. 14. На вопрос «есть ли выход из этого тупика?» он не нашел достойного (т. е. какой можно было бы дать) ответа.

Формы условной модальности с частицей *da, de*

Если за одной из форм условной модальности (*ise*: -dıysa (-dı ise), -mıssa (-mı ş ise), -yorsa (-yor ise) и т. д.) следует частица *da, de*, то возникающее формосочетание (*-dıysa da, -mıssa da* и т. д. в именном предложении — просто *ise de*) получает **усутупительное** значение: «хотя (и)..., но...», «если и..., то...», например: *aldımsa da* «хотя я (и) взял...», *aldınsa da* «хотя ты взял», *almıssa da* «хотя он взял (говорят)», *alıyorsak da* «хотя мы берем», *almazsanız da* «хотя вы не возьмете», *almayacaklarsa da* «хотя они не собираются брать». После частицы *da, de* противительный союз не ставится.

ПРИМЕРЫ:

Genç değılse de ihtiyar *da değıldi*.

— *Хотя он не (был) молод, но и старым не был.*

Odaya girdiyse de beni *göremedi*.

— *Хотя он и входил в комнату, но меня не заметил.*

Kaçmak istemişlerse de yakalanmışlardır.

— *Они пытались бежать, но были пойманы.*

Наряду с частицей *da, de* может быть употреблена также частица *bile* «даже», например: *Gelirse bile* çok kalmayacaktır. — *Если даже он и придет, то долго не пробудет.*

Alıştırma 8. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Camın arkasından yazıhanesinde bir iki kişi daha *görünüyorsa da* kim olduklarını tanıyamadılar. (M. Rauf) 2. «Kuzum yapma, etme!» *dedimse de* dinletemedim. 3. Emrutabat demir madenleri de bir aralık *işletilmiş ise de* bunların hepsi şimdi terkedilmiş (bırakılmış) bir haldedir. 4. Sürtük de Diyana'yi geride bırakarak Diken'i yakalamak *istedilerse de*, Diken çok tutulacak gibi değıldi. («Ulus») 5. Bu kabinde o zamandanberi ufak tefek değışmeler *olmuşsa da* millî birlik karakteri asla değışmemiştir. («Ulus»)

6. Onunla birleşirsin, hattâ şimdilik bir şey *yapmıyorsa bile* bir gün sana memnun olacağın işi bulur. (M. R.) 7. Nihayet, nihayet kendine bir iş bulmuştu... Bu içtimada (toplumda) fikriyle, zihniyle (aklı ile) bir işe *yaramazsa bile* onlara bu cihetten hizmet etmekle bahtiyar (mutlu) olacak... (M. R.) 8. ...bu teşebbüs (girişim) şimdilik *muvaffak* (başarılı) *olmamış ise de*, Japonların tekrar geri gelmeyecekleri malûm değildir. («Ulus»)

Alıştırma 9. Aşağıdaki biçimlere şart ve kişi ekiyle da edatını ekleyiniz:

1. elimi salladı... 2. (siz) şaka ediyor... 3. yanıma sokuldu...
4. (onlar) çok telaşlanmış... 5. imzanızı atar... 6. fırsat düşmez...
7. düdük çalar... 8. hayvan mikropu... 9. (biz) maçı kazanmadı...
10. (ben) halinize acıyor... 11. (onlar) dövülmüş... 12. düşman ezilmemiş...

Alıştırma 10. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

1. Хотя здание и обрушилось, человеческих потерь нет. 2. Хотя я и сказал ему, чтобы он не касался этого вопроса, он меня не послушал. 3. Если даже он не придет сюда, мы его разыщем. 4. Хотя я знаю его с детства, за последние двадцать лет мы виделись очень мало. 5. Хотя ваша компания не обеспечила необходимых условий для работы, мы пока что продолжаем сотрудничать с вами. 6. Если он даже и сочинил несколько песен, они нам неизвестны.

Sözlük

1. talep (bi) — требование; спрос
~ etmek — требовать
2. kanaat — 1) (kanı) (-a) — убеждение; 2) (-a) — удовлетворенность, довольство
~ etmek (-a) — довольствоваться
kanı (-a) — 1) убежденный (в чем-л.); 2) довольствующийся (чем-л.).
3. dövmek (döğmek) — бить, молотить
3. şikâyet — жалоба
~ etmek (-a -ı/-dan) — жаловаться (кому-то, на кого-то)

- kimden ~çisin? — на кого ты жалуешься?
5. dua — молитва (с просьбой, благодарностью); благословение
~ etmek -a (-için) — молиться (кому-л., за кого/что-л.)
~ cısıyım — я молюсь за него
 6. dokunmak (-a) — касаться; трогать; задевать; вредить
 7. sinir — нерв(ы)
~ ine dokunmak — действовать на нервы
 8. yetki (salâhiyet*) — полномочие; компетенция
~ liler — компетентные лица
 9. fuar — ярмарка
 10. soyamak — очистить; раздеть; ограбить
 11. uymak (-a) — соответствовать, гармонировать; следовать (чему-л.)
uygun (-a) подходящий, соответствующий (чему-л.)
 12. temin — 1) обеспечение; 2) заверение
~ etmek — 1) (sağlamak) обеспечивать; удовлетворять;
2) (-i, -a) — заверять (кого в чем)
 13. şirket (ortaklık) — компания, общество
 14. kâtip (bi) — секретарь
 15. kusur — недостаток, дефект
~ (um)a bakmayın — не взыщите
~ etmemek (-da) — не пренебрегать (чем-л.), проявить внимательность
 16. fare — мышь
 17. biçmek — кроить; косить; резать
 18. yıkmak — 1) (tahrip etmek*) разрушать, ломать; 2) валить
~ık разрушенный, обвалившийся
 19. yakmak — жечь, сжигать; разорять
 20. yaramak (-a) — годиться, подходить
 21. avukat — адвокат
 22. belâ — беда, несчастье
~ ya düşmek — попасть в беду
 23. maden — 1) металл; руда; 2) (~ ocağı) — рудник
~ suyu — минеральная вода
 24. toplum (içtima*, cemiyyet*) — общество
~ sal (içtimaî) — общественный; социальный
 25. mutlu (mesut, bahtlı, bahtiyar) — счастливый

* * *

26. **Milât** — рождество Христово
~ **tan önce (M. Ö.)** — до нашей эры
27. **zelzele (deprem)** — землетрясение
28. **âfet** — 1) бедствие, несчастье; 2) красавица
29. **istilâ** — нашествие, завоевание
~ **etmek** — завоевать, захватить
30. **muhafaza etmek (= korumak)** — охранять, оберегать; сохранять
31. **işgal** — занятие, оккупация
~ **etmek** — захватывать, оккупировать; (ile ilgilenmek) занимать (кого/что-л.)
32. **iktisat (dî) (ekonomi)** — экономика; экономия
~ **î (ekonomik)** — экономический; экономичный
33. **mamur** — благоустроенный, процветающий
34. **ihraç (cî)** — удаление, изгнание; экспорт
~ **etmek** — удалять, изгонять; экспортировать
~ **at** — экспорт
35. **incir** — инжир
36. **zeytin** — маслина, оливка
37. **hububat** — зерновые, злаки
38. **deri** — кожа; шкура; кожица
39. **halı** — ковер
40. **madde** — 1) материя, вещество; 2) предмет; 3) статья (закона)
maddî — материальный

* * *

41. **öksüz** — сирота
42. **jandarma** — жандарм
43. **baston** — трость
44. **topal** — хромой
45. **kayırmak (-i)** — заботиться (о ком/чем-л.), охранять; устраивать (на работу)
46. **tükenmek** — исчерпаться, закончиться
bitmez tükenmez — неисчерпаемый, бесконечный
47. **şirin** — прелестный, милый
48. **kop|mak** — 1) отрываться, обрываться; 2) разразиться
~ **armak** — 1) отрывать, срывать; 2) производить, поднимать (крик и т. п.)

49. **kıyamet** — светопреставление; суматоха
~ **koptu** — начался переполох
50. **ahali** — население
51. **mendil** — платок
52. **çakı** — нож (складной)
sustalı ~ — нож с пружиной
53. **meşin** — кожа (дубленая)
~ **ceket** — кожаная куртка
54. **yiğit** — храбрый, храбрец; удалец
baba ~ — удалец, молодец, герой
55. **çete** — шайка; партизанский отряд
56. **şehit** — погибший, павший (за веру, в бою);
~ **olmak** — погибнуть
57. **değirmen** — мельница
58. **tepelemek** — уничтожать, истреблять
59. **boğ|mak** — душить; топить
~ **ulmak** — задохнуться, утонуть
~ **uşmak** — сцепиться, драться
60. **yara** — рана, пробоина
~ **lamak** — ранить
~ **lı** — раненый
61. **yadigâr** — сувенир
62. **kilit** — замок
~ **lemek** — запереть (кого/что-л., куда/во что-л.)
63. **altın** — золото; золотой
64. **dere** — овраг; речка (пересыхающая летом); ручей

* * *

65. **ekseri (=çoğu)** — большая часть (чего/кого-л.)
66. **övmek (methetmek*)** — хвалить
övünmek (iftihar etmek*) — гордиться; хвалиться
67. **pay** — часть, доля, пай
~ **ını almak** — получить: а) свою долю, б) взбучку
68. **hademe** — служитель, работник (в учреждении); санитар
69. **sevketmek (itmek)** — направлять, посылать; побуждать (к чему-то)
70. **cüzdan** — 1) бумажник, кошелек; 2) книжка (членская и т. п.);
3) справка; удостоверение

71. **yüzük** — кольцо
 72. **peş = arka, art**
 (birinin) ~ i sıra — следом за (кем-то)
 73. **takmak** — прицепить, прикрепить
 ~ilmek — прицепиться, привязаться; пойти (за кем-то).
 74. **nohut** — горох
 75. **haşlamak** — варить; ошпарить; обругать, распекать
 76. **tasdik** — 1) (doğrulama) подтверждение; поддержка; 2) (onaylama) утверждение, ратификация
 ~ etmek — 1) (doğrulamak) подтверждать, поддерживать;
 2) (onaylamak) утверждать, ратифицировать
 77. **sefer** — 1) поход; рейс; 2) раз
 bu ~ — на этот раз
 78. **inkâr** — отрицание
 ~ etmek — отрицать
 79. **kan** — кровь
 80. **esir** — пленный
 ~ düşmek (-a) — попасть в плен

Türemiş sözcükler

1. **bağlı (-a)** — 1) связанный (с кем/чем-л.); 2) зависящий, подчиненный
2. **kararlaştırmak (-i)** — решать (вопрос и т. п.; сделать что-либо)
3. **sulamak** — поливать
4. **görev** — 1) должность; 2) долг, обязанность
5. **soğumak** — 1) охлаждаться, остывать; 2) (-dan) охладеть (к кому/чему-л.), невзлюбить
6. **meraklanmak** — 1) беспокоиться, тревожиться; 2) (-a) интересоваться (чем-то)
7. **acımak** — 1) болеть (о чем-л.); 2) (-a) жалеть (кого/что-л.); 3) стать горьким, горкнуть.
8. **girişim (teşebbüs)** — 1) попытка; инициатива, начинание; 2) предпринимательство, инициатива

* * *

9. **çekinmek (-dan)** — 1) стесняться; 2) уклоняться, воздерживаться; опасаться
 10. **intikal etmek (=geçmek)** — переходить, передаваться
 11. **oluşmak (teşekkül etmek)** — создаваться, образоваться, сложиться; возникнуть

* * *

12. **onbaşı** — ефрейтор
 13. **gönüllü** — доброволец; добровольно
 14. **sıkıştırmak** — 1) притеснять, давить; 2) втиснуть, впихнуть (куда-л.)
 15. **hatıra** — воспоминание, память (о ком/чем-л.)

* * *

16. **kıtlık** — нехватка, недостаток (чего-л.); голод
 17. **çekmece** — (выдвижной) ящик (стола); сундучок
 18. **mal etmek (-i -a)** — 1) присвоить; 2) приписать (кому-то), сделать достоянием (кого-то)
 19. **bozulmak** — 1) нарушиться, испортиться; 2) смутиться; растеряться
 20. **zabit = subay**
 21. **sadece** — просто, только

Deyimler

1. **çoluk çocuk** — семья, чада и домочадцы
2. **altüst olmak** — прийти в полный беспорядок, развалиться
3. **bugünden yarına** — не сегодня-завтра; в (на) ближайшее время
4. **ortalık kararınca** — когда стемнело
5. **önüne katmak (-i)** — гнать, преследовать
6. **meydan vermek (-a)** — давать возможность, позволять; давать повод (к чему-л.)
7. **baş göstermek** — возникнуть, появиться (о чем-л.)
8. **minimini (bir çocuk)** — махонький, крошечный (ребенок)

9. fena halde (korkmak, yorulmak v.s.) — очень, страшно
(испугаться, устать и т. п.)

10. tek tük (tektük) — редкий, отдельный, единичный, один — два

11. tek başına — один; самостоятельно, в одиночку

12. bir arada — вместе, совместно

13. kurşuna dizmek — расстрелять

Послелог *ait* (ilişkin)

Управляющий дательным падежом послелог *ait* (ilişkin) имеет два основных значения: 1) «относительно», «о(б)» (подобно послелогу *dair* или служебным именам *hakkında*, *üzerine/üzerinde*), например: Bu olguya *ait* (dair; bu olgu üzerine, hakkında) ne söyleyebilirsiniz? «Что вы можете сказать об этом факте (случае)?»; 2) «касающийся», «относящийся» (к кому/чему-либо), например: Bu size *ait* bir sorun değildir. «Этот вопрос вас не касается».

Словообразовательный аффикс -ık

Относительно продуктивный аффикс **-ık** образует: а) от *непереходных* глаголов — имена *прилагательные*, обычно с *пассивно-страдательным* значением (например: *yık-ık* (ev) «разрушенный (дом)», что примерно соответствует причастию *yık-ıl-mış* «разрушенный»; *boğ-uk* (ses) «сдавленный», «глухой (голос)»), и б) от *непереходных* глаголов — *прилагательные пассивно-медиального* значения, т. е. без оттенка страдательности (подвергнутости действию, обозначенному основой глагола) (например: *düş-ük* «павший»; «падший»; *kariş-ık* (durum) «запутанная (ситуация)»).

В отдельных случаях аффикс **-ık** образует отглагольные имена *существительные*: kolunda *çık-ık* var «рука у него вывихнута» (в руке *вывих*); yanık «ожог».

Аффикс -ak

Малопродуктивный аффикс **-ak, -ek** образует от *непереходных* глаголов *существительные*, обозначающие *место*, где протекает соответствующее действие (*durak* «остановка», *uçak* «самолет», *yatak* «постель»), иногда, как и аффикс **-ık**, — *прилагательные пассивно-медиального* значения (*korkak* «трусливый», *ürkək* «пугливый» (*ürkmek* «пугаться»)).

Аффикс -k

Аффикс **-k** образует от глагольных основ с конечным гласным несколько имен *существительных* и *прилагательных* (*dilek* «просьба», *döşek* «тюфяк, матрац; постель», *parlak* «сверкающий»).

Alıştırma 11. Aşağıdaki sıfat ve isimlerin anlamlarını belirleyin:

aç-ık (kapı), *as-ık* (çehre), *bas-ık* (tavanlı ev), *boz-uk* (makine, para, Türkçesi), *çık-ık* (gözler), *değiş-ik* (durum), *eğ-ik* (baş), *kalk-ık* (burun), *kes-ik* (bıyık), *saç*, *kır-ık* (fincan, hayat), *yan-ık* (kumaş), *yat-ık* (yaka), *yen-ik* (takım); başındaki *sarığa* bak; elindeki *yanık* iyi oldu; bacağında ne kırık ne de *çıkık* var, cam *kırığı* kaçmış; tramvay *durağı* biraz ileride.

Alıştırma 12. Üç noktanın yerine gerekli sözcüğü koyun:

1. Birinin üstünde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek ... (tır).
2. Bir şeyle razı ve memnun olup fazlasını istemeyiş ... (tır).
3. (birinin canını *acıtmak*, bir *madene* istenilen şekli vermek gibi maksatlarla) üst üste (= birbiri arkasından) vurmak ... (tır).
4. Gereken durumu hazırlayarak, bir işin olmasına yol açmak ... (tır).
5. Bir işi yapma gücünü *sağlayan* hak ... (dır), salâhiyet.
6. İki veya ikiden fazla kimsenin iş yapmak için emek veya sermaye (=para) birleştirmeleri durumu ..., ortaklık (tır).
7. Dairelerde veya özel kuruluşlarda yazı işleriyle *görevli* kimse ..., yazman (dır).
8. Yapılıştaki eksiklik veya fazlalık...
9. Yanmasını *sağlamak* veya yanmasına sebep olmak ... (tır).
10. Felâkete, zarara uğratmak ... (tır).
11. Zarar ve sıkıntı getiren hal, felâket ... (dır).
12. Saadet içinde bulunan, mutlu ...
13. Nitelikleri bakımından bir tüm (= bir bütün) meydana getiren ve en çoğu bir arada bulunan

canlıların topu ..., cemiyet(tir). 14. Mahkemelerde başkalarının hakkını korumayı kendine meslek edinen kimse ...(tır). 15. Ticari ve sınai sergi ...(dır). İzmir Enternasyonal Fuarı.

1. 1) Koruyarak başarısını sağlamak... 2) Birini, başkalarının veya işin zararı pahasına tutmak ...(tır). 2. Artık kalmamak, bitmek, sona ermek ...(tir). 3. *Mec.* Gürültülü veya tehlikeli bir olay başlamak ...(tır). Harp *koptu*. Fırtına *kopacak*. Bir *kıyamettir* koptu. 4. Açılıp kapanan küçük cep bıçağı...(dır). 5. Birbirinin boğazına sarılarak dövüşmek...(tır). 6. Bir ülkede, kentte veya semtte oturanların topu (=hepsi)...(dir). 7. Bir kimseyi veya bir olguyu hatırlattığı için saklanan veya hatırlatsın diye verilen şey...(dir). 8. (bir çoğu) Yazın kuruyan (= kuru hale gelen) küçük çay ve bunların yatağı...(dir).

1. Bir şeyin iyiliklerini söyleyerek değerini belirtmek..., methetmek. 2. Dairelerde kadın veya erkek hizmetçi...(dir). 3. Cebe girecek büyüklükte, para ve kâğıt koymaya yarar çanta...(dır). 4. Bir şeyi başka bir yere geçirip yerleştirmek...(tır). 5. Savaşta düşman eline düşen kimse...(dir).

Alıştırma 13. Aşağıdaki tümceleri çevirin.

1. 1) Bu adamın tuhaf *düşünceleri* (*kanaatleri*) vardır. 2) Onun *duacı*sı çoktur. 3) *Dokunmak*... 2. El sürmek, elle tutmak. Ocağa *dokunmayın*, eliniz yanar. 3. Ele almak, karıştırmak. Bu kâğıtlara kimse *dokunmasın*. 4. Sağlığını bozmak. Bu yemek bana dokunur. 5. Rahatsız etmek. Bu zavallıya *dokunmayın*. 6. (İyilik, fenalık gibi kavramlarda) Olmak: Onun bana zararı *dokunmaz*. Bana çok iyiliği *dokundu*. 7. (İnsanın) İçine işlemek, duygulandırmak. Bu şarkı bana *dokunur*... (TS). 8. *Sinirleri* çok kuvvetli, seninki de zayıf. 9. Çocuğu *soy* da yatır. 10. Elmayı soymadan yedim. 11. Bu renkler birbirine *uymuş*. 12. Öğrencilerin okul disiplinine *uyması* gerektir. 13. Yağmur bitkilerin yetişmesini *sağlar* (temin eder). 14. Bu evin birçok *kusuru* vardır. 15. *Yıkma*k bir binayı parça parça ederek aşağı almak. Harap bir evi *yıktilar*. 16. Babamın ölüm haberi hepimizi *yıktı*. 17. Şapkasını sağa *yıkılmış*. 18. Sigarasını *yaktı*. 19. Bu kitap bana *yaramaz*. 20. *Belâyı satın almak* göz göre göre

belâyı üstüne çekmek. 21. Demir, *altın* birer *madendir*. 22. Para isteme benden, buz gibi *soğurum* senden (A. S.). 23. *Dokunma*, kolum acıyor. 24. *Çoluğuna çocuğuna acıdım* da mahkemeye vermedim. 25. İşine bu kadar *bağlı* başka bir adam görmedim.

1. Эта шляпа не *гармонизирует* с одеждой. 2. Человек ради своего здоровья не должен *жалеть* денег. 3. Я *пожалел* своих трудов. 4. Дайте нам два стакана *минеральной* воды. 5. Ваша *инициатива* вне наших *полномочий*. 6. Где же кошка? Здесь *мышь*. 7. *Металлическая* посуда для этого дела не *годится*. 8. Он *жалуется* на вас. — Кому же? 9. Я *заверяю* вас, что он не придет. 10. Со вчерашнего дня у него *болит* нога.

1. O yıl yurttan su baskınları ve *depremler* (zelzeleler) *âfet* halini almıştı. 2. Güzel de söz mü? bir *âfet*! 3. Ciddiliğini *muhafaza* edemedi. 4. Konuklar ile *ilgilenmeye* bak. 5. *İktisadi* bakımdan *mamur* bir kent ve çok önemli bir liman. *İhraç* ettiği *maddeler* arasında hububat ayrı bir yer tutar. 6. Düşmanın *istilâsı* sırasında *mamur* kent tahrip edilmiş (yıkılmış), yakılmıştı. 7) Onun *çekişenliği* bize de *intikal* etti.

1. Это *нашествие* было в четвертом веке до нашей эры (до рождения Христова). 2. Сходите в диспансер по *кожным* заболеваниям. 3. В этой округе *возникло* небольшое государство. 4. *Не стесняйся*, здесь нет чужих. 5. После двухмесячной войны страна была *оккупирована*. Но точных сведений об этом у меня нет. 6. *Ковер* очень ценный. Постарайся *сохранить* его. 7. Согласно одиннадцатой *статье* нашей конституции...

1. Buralarda öksüz kaldım. 2. *Topal* eşekle kervana katılmak istiyor. 3. Zayıfları *kayırmak* iyi bir davranıştır. 4. Bir işe yaramaz, ama şef *kayıyor* onu. 5. Para *tükendi*. Ne yapacağız şimdi? 6. Tren kalkarken uzun uzun *mendil salladı*. 7. Yara *mec.* Dert. Bu hal içime *yara* oldu. Yaraya tuz biber ekmek, bir derdin acısını çoğaltmak (TS). 8. Köyün *yiğitleri* toplandı. 9. Düşmanı *tepelediler* ama, çok asker *şehit* düştü.

1. Он хотел вплавь достичь противоположного берега, но утомился. Здесь ведь не какая-нибудь речушка; широкая река. 2. Чтобы уничтожить отряд противника, они спрятались на водяной мельнице. Столько молодых! Некоторые позже были ранены, четверо погибли. 3. Он идет с тростью в руке. А между тем, не хромым. 4. В пять лет он остался сиротой. 5. Надо крепко запереть дверь. Там золото и ценные сувениры. 6. Что это, дневник? Почитаем. 7. Когда стемнело, возникли новые трудности. Между тем, он страшно устал и понимал, что в одиночку не сделает порученной работы.

1. Birkaç çeteci kurşuna dizildi. 2. Sen de dikkatli ol. Alırsın payını! 3. İki hademe hasta kadını götürdüler. 4. Seni bu davranışa hangi sebepler itti? 5. Adsız parmağına yüzük taktı. 6. Peşine takıldım, fakat adam birden dönüp haşlayınca bozularak olduğum yerde kaldım. 7. Söylediğinizi neyle doğrulayabilirsiniz (tasdik edebilirsiniz)? 8. Bu seferden çok azı döndü. Ekserisi kan dökmeden esir düşmüş, diyorlar. 9. Cüzdan bu çekmecedен de çıkmazsa kaybettiğinizi artık inkâr edemezsiniz. 10. Başka birinin kahramanlığını kendine mal etmek istemesi, bizi yalancıyı görevinden ihraç etmeye sevketti.

1. Если он отрицает свое участие в этом деле, то пусть подтвердит свои слова. 2. Но вас хвалить я не хочу... 3. Не сегодня-завтра может возникнуть голод. Впрочем, у тебя есть новая кожаная куртка, одно-два золотых кольца. Продадим и не позволим себя задавить. 4. Вы работник этого учреждения? Но где же ваше удостоверение? 5. Он ранен, нога в крови. Быстро направьте его в больницу. 6. Один-два вопроса не решены. Но никакого развала нет.

İzmir şehri

Çok eski bir belde (=kent) olup Milâttan bin yıl kadar önce kurulmuştur. Meşhur Yunan şairi Ömiros (Homère) un orada doğduğu kuvvetli bir rivayet halindedir. Lidya'lılar şehri Yunanlılardan alıp yıkmışlar, fakat İskender'in generallerinden

olan Antigon beldeyi yeniden kurmuş ve Lisimahos da genişlemesini temin etmiştir. İzmir bir zamanlar Bergama hükümdarlarının elinde iken Romalı'lara geçmiş ve birkaç zelzele âfetine uğrayıp harabolduktan sonra tekrar yapılmıştır. Bir aralık Selçuklar tarafından istilâ edilmiş, sonra gene Rum imparatorları tarafından geri alınmıştı. 1389 da Yıldırım Bayezit'e intikal etmiş, Timurlenk'in istilâ ve tahribine uğradıktan sonra nihayet 1422 de sultan İkinci Murat tarafından tekrar Osmanlı Türkleri memleketleri arasına konulmuştur. İmparatorluk zamanında vilâyet merkezi önce Aydın idi. İzmir şehri vilâyet merkezi olduktan sonra da vilâyetin adı Aydın olarak muhafaza edilmisti. 1919 mayısında Yunanlılar tarafından işgal edilen şehir 1922 deki Millî Mücadele zaferinin sonunda kurtarılmış, fakat denize dökülen Yunanlılar tarafından büyük bir yangın felâketine uğratılmıştı. 1932 denberi şehir eskisinden daha güzel bir memleket haline girmiş ve her yıl açılan fuarın kurulduğu Kültür park gibi müesseseleriyle (iktisadî hayatına uygun) büyük ve mamur bir belde olmuştur. Türkiye'nin birinci derecede ihracat limanıdır. Aynı zamanda önemli bir sanayi şehri olarak da teşekkül etmektedir. Üzüm, incir, zeytin, pamuk, hububat, deri, halı gibi birçok maddelerin İzmir'de toplanması şehri büyük sanayi için çok elverişli hale getirmiştir.

Alıştırma 14. Aşağıdaki özel adlara dair bir parça bilgi verin:

1. Ömiros (Homère; M. Ö. 9. asır); 2. Lidya'lılar (şimdiki Manisa havalisi; Krezus — M. Ö. 6. asır); 3. Büyük İskender (M. Ö. 356—323); 4. Antigon (ölm. M. Ö. 301); 5. Lisimahos (ölm. M. Ö. 281); 6. Bergama devleti (M. Ö. 283 te kuruldu); 7. Selçuk(lu)lar (Seyhun nehri, Türkmen Beyi; Toğrul (Bey); 1040, Horasan; 1309 a dek); 8. Yıldırım Bayezit (1360—1403, Osmanlı padişahlarının 4.sü; 1402 de Ankara'da Timurleng'e esir düştü); 9. Timurlenk (1336—1405, meşhur cihangir); 10. İkinci Murat (1402—1451, padişahların 6. sı); 11. Aydın (nerede?); 12. Rum(lar).

Alıştırma 15. Eski kelimelerin yerine yeni sözcükleri kullanarak (belde → kent; temin etmek → sağlamak; harabolmak → yıkılmak; istilâ etmek → almak; intikal etmek → geçmek; tahrip etmek → yıkmak; vilâyet → il; muhafaza etmek → korumak;

işgal etmek→ almak; *mücadele*→ savaş; *zafer*→ yengi;
müessese→ kuruluş, kurum; *iktisadi*→ ekonomik; *hayat*→
 yaşam; *ehemmiyetli*→ önemli; *sanayi*→ endüstri; *teşekkül*
etmek→ oluşmak v.s. gibi) yukarıdaki yazıyı bir daha
 anlatmaya bakın.

Eski bir yara

(hikâye; kısaltılmıştır)

Ben, annemden üç yaşında öksüz kaldım. Babam, kasabamızdaki Hastanenin kapıcısıydı.

Eskiden jandarma onbaşıı imiş. Attan düşmüş. Ayağı kırılmış. Üç ay hastanede yatmış. Fakat tamamiyle iyi olamamış. Bastonsuz gezemezdi. Topal jandarma olamayacağı için işinden çıkarmışlar. Fakat çoluk çocuk sahibi bir adam olduğunu düşünerek yattığı hastanenin kapıcılığına koymuşlar ...

Memleketimiz *bitip tükenmez* zeytin ormanları arasında şirin, sâkin bir kasaba idi. Bir gün *beklenmedik* bir kıyamet koptu: Savaş.

Sınır dört saat ötemizde idi. Kasaba birkaç saat içinde altüst oldu. Ahalinin bir kısmı çoluk çocuğu ile gerilere kaçıyordu. Fakat kimsesizler, fakirler, ihtiyarlar buna çare bulamıyorlardı. Biz, tabii, kalanlar arasında idik. Babamın işi vardı. Sonra bugünden yarına *yiyecek* ekmeği yoktu. Çarşılar kapandı. Boş evler asker tarafından işgal edildi.

Cepheden gelen haberler çok iyi idi. Askerlerimiz düşmanı öntüne katmış, sürüp götürüyordu.

Kaçanlardan bir kısmı geri geldi. Çarşıda tek tük dükkânlar açıldı.

Babamın evde kaldığı geceler geç vakte kadar ocak başında oturur, konuşurduk.

Bir gün babamın mendilinden bir sustalı çakı ile bir altın yüzük, bir de meşin kaplı defter çıktı. Babam derin bir of çektikten sonra dedi ki:

— Halil, dün gece hastanede dağ gibi bir babayiğit öldü. Babam öldüğü zaman bu kadar üzülmedim. Bu delikanlı bir gönüllü çetesi ile cepheye gitmiş. Çok düşman öldürmüş. En sonra düşman bu çeteyi bir dere kenarında sıkıştırmış. Gönüllüler birer birer şehit

olmuşlar. Bir bu delikanlı kurtulmuş. Tek başına kalınca *yıkık* bir su değirmenine saklanmış. Birçok *aramışlarsa da* bulamamışlar. Akşam ortalık kararınca çıkmış. Yolda üç düşman askerine rastlamış. İki neferle bir çavuş. Davranıp silâh çekmelerine *meydan vermeden* üzerlerine atılmış, üçünü de tepelemiş. Bu çakı, yüzük ve defteri çavuşun cebinden almış. Ne çare ki boğuşma sırasında o da birkaç yerinden yaralanmış. Kanı *aka aka* bizim hastaneye getirdiler. Üç gün yaşadıktan sonra dün gece sabaha karşı öldü. Öleceğini anladıktan sonra bu yadigârları bana bıraktı. Kıymetli bir hatıradır. Dolabın gözüne kilitleyelim de dursun.

* * *

Bilmiyorum, aradan ne kadar zaman geçti. Şehirde kıtlık baş göstermişti. Herkes düşünceli idi. Fakat çocuklar için bu savaş hiç bitip tükenmeyen hayramdı. Ne okul vardı, ne arayıp soran. Asker gibi çocuklar da hep bir arada tabur halinde sokakları dolaşıyorlar, oyun oynuyorlardı. Bu çocuklardan ekserisinin cephede babaları, kardeşleri, akrabaları vardı. Onların kahramanlıklarına ait olaylar anlatırlar, kendilerine bir övünme payı ayırırlardı. Ben ise topal bir hastane hademesinin hangi kahramanlığıyla iftihar edebilirdim?

Bu acı, beni yalancılığa sevketti. Çekmecedeki saklı çakıyı, yüzüğü, cüzdanı cebime koydum. Yabancı mahallelerin yabancı çocuklarına karışarak dolaşmaya başladım.

Hastanede ölen genç gönüllünün vakasını babama mal etmiştim. Fakat hikâyeyi *inanılacak* bir şekle sokmak için çok değiştirmiştim. Babam bir gün yaralıları taşımak için cephede dolaşırken bir düşman çavuşu ile karşılaşır, onu öldürüyordu. İnanmayan olursa cebimden çavuşun resimli cüzdanını, yüzüğünü çıkarıp gösteriyordum.

Bir gün kasabada bir kıyamet daha koptu. Ordu bozulmuş, geri geliyordu. Halkın büyük bir kısmı gerileyen ordunun peşine takılarak tekrar kasabadan çıktı, biz yine kaldık. İki gün sonra düşman askerleri mızık çalarak kasabaya giriyordu.

Babam fakir, sakat hastane hademesi, ben minimini bir çocuk olduğumuz için *korkacak* bir şeyimiz yoktu. Yalnız düşman şehirde kaldığı müddetçe *yiyeceğimizi* düşünüyorduk.

Bir gün evde nohut haşlıyordum. Kapıya dört düşman askeri geldi. Birisi anlamadığım bir şeyler söyleyerek elimden tuttu, beni iki sokak ötemizdeki karakola götürdü. Orada birkaç zabıtlı altı çocuk vardı. Türkçe bilen bir zabıt:

— Bu mu? diye sorarak çocuklara beni gösterdi. Onlar «evet!» diye tasdik ettiler. Zabıt bu sefer bana döndü:

— Çocuk, senin baban bir şeyler yapmış. Bunlara söylemişsin. Bize de anlat bakalım. Korkma, doğrusunu söylersen bir şey yok, dedi.

Fena halde korkmuştum. Sadece:

— Yalan... Ben söylemedim, diye inkâr ediyordum.

— Bunlar ne? diye eliyle arkamdaki kapıyı gösterdi. Beni evden almaya gelen askerlerden birinin elinde sustalı çakıyı, cüzdanı, defteri gördüm. Zabıtlar aralarında bir şeyler konuşarak bu eşyayı elden ele gezdiriyorlardı. Bana artık bir şey söylemediler. Birisi kolumdan tutup sokağa attı.

O akşam babamı kurşuna dizdiler.

(Reşat Nuri Güntekin)

Alıştırma 16. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çevirin:

1. İşte ...tam bulmuşsunuz *gönderecek* adamı! (O. K.) 2. Hiç olmazsa *görünür* bir telaşları olmayacaktır. (O. Atay) 3. Başıma *geleceği* biliyordum (O. K.) 4. *Düşüne düşün*e bu soruya cevap bulabildiniz mi? (A. N.) 5. Kendiliğinden birşey söylemiyor, ancak sorulunca *düşüne düşün*e cevap veriyordu. (A. N.) 6. Beni görünce, gene ...o, ağaçların arasında *saklanmalar. Koşmalar.* Dönüp arkaya *bakmalar.* (Y. K.) 7. Sonra divana oturup, Şerife Hanımın sofrayı *hazırlamasını* seyretmeye başladı. (S. Kocagöz) 8. *Durmadan* konuştu ve konuştu. Ben ikide bir kendisini *yormamasını* hatırlattım. (Z. S.) 9. ...ziyaretine gelen yakınlarından da ...bu haberi kendisine *bildirmemelerini* rica ediyordum. (T. Gürkay) 10. Genç kadın, ...bazen öfkeyi, bazen da korkuyu *ifade eder* sözler söylüyordu. (Y. K.) 11. Zaten odada ...*göz doldurur* bir eşya yok. (Y. K.) 12. ...köylerde *bakacak* hasta, kendini *meşgul edecek* bir iş aramaya gidiyor. (Ö. S.) 13. Artık dükkânla *meşgul olacak* hiç vakti yok. (H. E.) 14. Tam bu sırada

kapı *vurulmadan* açıldı, fabrika umum müdürü içeri girdi. (O. K.) 15. Seçime iki hafta *kaladan* başlayarak Çorumda neredeyse mahalle mahalle, köy köy dolaşp propaganda yapan Besim Çöçer, Çorum'un köyü diyerek iki kez Yozgat'ın bir kez de Ankara'nın bir köyüne giderek konuşmalar yaptı. («Siyaset») 16. Alışık'ı yıllardır bir ağabey olarak bildiğini söyleyen Çoray, «Ona bir şey olacak *diye* çok korktum» diye konuştu. Şoray'ı karşısında gören Alışık bu ziyarete çok sevindi. («Sabah») 17. ...o hatta vakit kaybı *diye* maça gelmek bile istemedi. («Zaman») 18. *Gürültü etmeden* kapıyı çekip çıktım. (S. K.)

Alıştırma 17. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çeviriniz:

Шла война (первая мировая). Мальчик, о котором рассказывает писатель Решат Нури, — назовем его Омером, — еще трех лет остался сиротой, лишившись матери. Должность отца — санитар в военном госпиталé. Хотя он не был стар, он не мог участвовать в сражениях, поскольку в молодости упал с лошади и остался хромым. Городок, где они жили, находился недалеко от границы. Время было голодное. Школы закрылись. Но для ребят война была своего рода нескончаемым праздником. Они гуляли по улицам, рассказывали друг другу истории (случаи) о подвигах (героизме) своих старших братьев и отцов. У Омера не было никого, кем бы он мог гордиться.

Однажды отец Омера принес домой удостоверение сержанта армии противника, его нож и золотое кольцо. Оказывается, один герой-партизан, после того как его отряд, долго сражаясь, был перебит, укрывшись на водяной мельнице, устроил засаду и убил этого сержанта. Однако и сам был тяжело ранен. В госпитале, куда его привезли, он, пока не умер, передал эти вещи отцу Омера. Теперь, разговаривая с ребятами, Омер приписывал эту историю своему отцу. Ведь он иногда возил раненых с фронта. А если кто не поверит, показывал удостоверение убитого сержанта.

Через некоторое время в городе возник переполох. Армия потерпела поражение и отступала. Многие потянулись следом. Но Омер и его отец остались. У отца не было денег, да и, по-

сколько он был инвалидом, бояться ему было нечего. Но через два-три дня после того, как в городок вступила армия противника, в дом, где жил Омер, вошло несколько солдат. Один из них, взяв Омера за руку, отвел его в участок. Здесь сидело несколько офицеров. Один из них, говоривший по-турецки, сказал, чтобы Омер рассказал, что сделал его отец. Потом, указав на двух-трех ребят, стоявших в углу, он пояснил: «Вот мы и их сюда привели, чтобы они тебе напомнили». Омер все отрицал, говорил, что ничего не знает. Но в руках у офицера уже было удостоверение убитого сержанта. «А это что?» — спросил он. Омер не знал, что отвечать. Его вытолкнули вон, а вечером того же дня его отца расстреляли. «Старая рана» — так называется рассказ Р. Н. Гюнтекина.

Alıştırma 18. Aşağıdaki tümceleri ağızdan Türkçeye çevirin:

1. Хотя он не отрицал этого, но и не подтвердил. 2. Большая часть этого отряда погибла. 3. Нашли чем хвалиться! 4. Как польешь? В речке воды не осталось. 5. Он охладил ко всему, даже к своим обязанностям. 6. Хотя крови и нет, плечо очень болит. 7. Немного странные сувениры для милой дамы: складной нож, платок и кожаная куртка. 8. Чтобы уничтожить эту шайку, мы направили добровольцев. 9. Но половина их, даже не начав сражаться, попала в плен. 10. Ну и распек же он нас! Но и ты получишь свое. 11. Возникли отдельные трудности, но мы их преодолеем. 12. Как кроить материю? Ваш складной нож для этого дела не годится. 13. На вашу компанию есть жалобы. Здания, подлежащие сносу (разрушению), по-прежнему стоят. — Не взыщите. Заверяю вас, не сегодня-завтра мы обеспечим это дело. 14. Я убежден в том, что их требование не соответствует закону. 15. Такой маленький ребенок в одиночку не может никого ограбить. Тут шайка. 16. Кожа, инжир, зерновые... Экспорт этих продуктов, к сожалению, не обеспечивает стране больших доходов. Рудников же в нашей округе нет. 17. Охраняйте границу. Бедствие нашествия хуже землетрясения. 18. Он счастлив. Потому что я молюсь за него. 19. Все его начинания имеют общественную значимость. 20. Хотя он

страшно растерялся, но все же каким-то образом избежал (избавился от) беды.

Alıştırma 19. Aşağıdaki atasözlerini ezberleyin:

1. Acele etsen de iş olacağına varır. 2. Acıyan çok ama ekmek veren yok. 3. Adam yanıla yanıla âlim olur. 4. Asılacak boğulmaz. 5. Bir demeden iki denmez. 6. Bir işe başlamadan sonunu düşün. 7. Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar. 8. Bir korkak bir orduyu bozar. 9. Bir koyundan iki deri çıkmaz. 10. Çocuk düşe kalka büyür. 11. Denizden geçip çayda boğuldu. 12. Dökme su ile değirmen dönmez. 13. Gün doğmadan neler doğar. 14. Her ağlamanın bir gülmesi var. 15. Okumadan âlim yazmadan kâtip (...gezmeden seyyah). 16. Olan oldu olacağına bakalım. 17. Rüzgâr eken fırtına biçer. 18. Soy köpek dişleri dökülse de saldırır. 19. Yaraya tuz eker. 20. Yıkma(k) kolay yapma(k)= güç.

УРОК 19 (5)

ПРИЧАСТИЯ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ

(geçmiş zaman ortaçları)

Помимо причастия прошедшего и настоящего времени (-an; см. ур. 10) в турецком языке имеется три причастия прошедшего времени: 1) -mış, 2) -mış olan, 3) -dik.

Причастие на -mış⁴, образованное от основы соответствующего прошедшего времени, обозначает **характерный** (отличительный) признак предмета, возникший в результате ранее совершенного действия. Этот признак может быть **временным** или **постоянным**. В последнем случае причастие на -mış по существу оказывается **отглагольным прилагательным**, например: kırılmış cam «разбитое стекло», pişmiş balık «вареная рыба», kızartılmış et «жареное мясо».

Обозначая отличительный признак предмета, причастие на -mış часто определяет имя с предшествующим неопределенным артиклем bir.

ПРИМЕРЫ:

Tunus'tan yeni gelmiş bir iş adamı...

— Бизнесмен, недавно *прибывший* из Туниса...

(*Но*: Tunus'tan yeni gelen kardeşim... «мой брат, недавно *прибывший* из Туниса...», так как указанное действие является не отличительным, а **дополнительным** признаком хорошо известного лица.)

Ben okumuş bir adamım.

— Я — человек *ученый* (грамотный, образованный).

Однако причастие на -mış может характеризовать также и грамматически определенное имя.

Şu sarı bluz giymiş genç, senin akraban mı?

— Этот молодой человек в желтой кофте
(букв. *надевший*...) — твой родственник?

Причастие на -mış в прошлом нередко выступало в значении имени действия (когда определяемое имя является прямым или косвенным **объектом** по отношению к причастию, не получающему показателя страдательного залога). В современном языке такое употребление формы на -mış является довольно редким (в отличие от причастия на -acak; см. ур. 18).

ПРИМЕР:

...karşiki ağaçlara baktım. Güneş vurmuş tepelerinde
kırılancılar uçuyordu. (R. Nuri)

— Я взглянул на стоявшие впереди деревья. По их макушкам,
залитым солнцем (букв. ...куда *ударил* солнце),
носились ласточки.

В отдельных случаях причастие на -mış субстантивируется: okumuşlar — ученые (люди), интеллигенты; geçmiş (mazi) — прошедшее, прошлое.

Если причастие на -mış занимает позицию обстоятельства, т. е. предшествует глагольному сказуемому, оно получает наречно-деепричастное значение.

ПРИМЕР:

İhsan efendi... gömleğinin kollarını dirseklerine kadar sıvamış,
geldi. (O. Kemal)

— Ихсан-эфенди пришел, *закатав*(ший) рукава
рубашки до локтей.

Сложное («описательное») причастие на -mış⁴ olan, появившееся в относительно позднее время, обозначает признак, указывающий на **состояние** лица или предмета, возникшее (в настоящее время или в прошлом) как итог совершенного действия, т. е. действия, получившего **результативный** (перфектный или плюсквамперфектный) оттенок. Это причастие может также обозначать **ранее** завершенное («преждепрошедшее») действие.

ПРИМЕРЫ:

Henüz *durmamış olan* otomobilden atladı.

— Он выпрыгнул из автомобиля, который (в этот момент)
еще не остановился.

Ankara'ya gelen profesör öğleden sonra *daha önce* İstanbul'dan
gelmiş olan iki doktorla konuşuyordu.

— Прибывший в Анкару профессор после полудня вел
беседу с двумя врачами, еще ранее
приехавшими из Стамбула.

Причастие на **-mış olan**, как и другие причастия, может субстантивироваться: Masa başında *toplanmış olanlar* arasında bir hareket görüldü. — Среди *собравшихся* у стола возникло какое-то движение. (Субстантивация здесь окказиональная; лексической субстантивации сложные причастия не подвергаются.)

Причастие на -dık в современном языке встречается редко. Время, причастие и имя действия на **-mış** в прошлом не имели отрицательного статуса. Функции этих форм выполняла форма **-madık²**, продолжающая факультативно употребляться как причастие и в современном языке. Утвердительная же форма этого причастия почти исчезла из употребления.

ПРИМЕР:

...böyle karşı karşıya gelmek... Onlar için *utulmadık* bir saadet oldu (Ö. Seyfettin).

— ...так повстречаться друг с другом... Для них (это)
было *нежданым* счастьем.

Алıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Ben... Paris'te bile lokantacılara, kahvecilere... Türkçe *öğretmiş* bir adamım («Meşh»). 2. Ötedenberi çok içki içmekle *tanınmış* — ismi lâzım değil — bir resim üstadımız... ilerliyordu (G.). 3. *Söylenmemiş* bir söz değildi (A. N.). 4. Burası benim gibi rahata *alışmamışlar* için yaşanılacak yer değil (A. N.). 5. Birdenbire hissetti ki onda *değişmiş olan* şey yalnız sesi, bakışı, yüzü... değildi, aynı zamanda kalbi de (Y. K.). 6. Benden evvel *asılmış*

olanların ölümüne nasıl gittiklerini bilmiyorum. Fakat ben... (T. G.). 7. Gündüzkü uykusuna rağmen hâlâ yol yorgunluğunu *atamamış* ve bu heyecanlı konuşmadan büsbütün harap *düşmüş olan* hasta «Hayırlısı neyse o olsun» diyerek, yatağına uzandı (S. A.). 8. «Bunlar bizim rahmetlinin yadigârı... Paris'ten getirdiydi... *Satmadık* bir bu kaldı» (O. K.). 9. «*Öğrenmedik* hiç bir şey kalmamış, bu gece aramızda» (B. Y.). 10. Bir kısmı da henüz hiç bir harp tecrübesi *görmemiş olan* küçük yaşta gençlerdi. 11. Djerjinski'nin meşhur Sovyet edibi Şolohov'un lisanımıza (= dilimize) da *tercüme edilmiş olan* «Uyandırılmış toprak» ve henüz lisanımıza maalesef *tercüme edilmemiş olan* «Sakin Don» adlı romanlarından kaleme aldığı iki opera fevkalâde (= son derece) güzeldir (S. Derviş). 12. On beş yıl önce beni *sevmiş*, sever gibi *olmuş*, belki de sadece sever *görünmüş* bir kadına, ben sırf Pazar öldürmeye *gelmiş* bir avare adam olarak görünemem (H. T.). 13. «Yani?» dedi kadın, biraz *ürkmüş* (B. Y.). 14. Komşular, *bildik, gördük* ne der (O. K.)?

Алıştırma 2. Üç noktanın yerine **-an, -mış, -mış olan, -dık** ortaçlarından birini seçin:

1. Kocası tahsilini Avrupa'da *yap...* bir mühendisti (H. E.). 2. Kenan, kırk yaşlarında, *eski...* bir ceketle eski püskü bir pantolon *giy...* şişmanca bir adamdır. 3. Avrupa'dan yeni *gel...* Refik'in arkadaşı Ömer'den... söz edildi (O. P.). 4. Kendini elbisesiyle yatağın üstüne *at...* Avni Akbulut hemen uyudu (S. A.). 5. Türkiye, Asya'da Anadolu, Avrupa'da Trakya toprakları üstünde *kurul...* bir devlettir. 6. ...arabasının çevresinde (= etrafında) *toplan...* çocuklar dönüp baktılar (O. P.). 7. Beni bir zamanlar çok *üz...* bu acı hatıraları artık bütünüyle unutmak istiyorum (O. A.). 8. Aynı sözü birçok üniversite *bitir...* gençlerden işittim (Z. S.). 9. Bu gayet mükemmel tahsil, terbiye *gör...* bir gençti (Ö. S.). 10. O anda akla *gelme...* bir şey oldu (Ş. S.).

Алıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. Он быстро съел поджаренное мясо и фрукты, принесенные официантом. 2. Профессор взглянул на Авни, который в этот момент подошел к столу. 3. К сожалению, я не знаю фамилии

ученого, впервые затронувшего эту тему. 4. Мне очень понравилась его неоконченная симфония. 5. Несчастный ребенок, которому еще не исполнилось и года, схватил и держал обеими руками эту игрушку. 6. «Зейтиндаг» не является произведением, написанным для Джемаль-паши. 7. Это возьми себе; дай мне очищенное яблоко. 8. «Там на неведомых дорожках следы невиданных зверей». 9. В фильме исполняют роли некоторые железнодорожники, реально принимавшие участие в упомянутых нами действиях. 10. Строительство пока еще не завершенной части здания средней школы, стоимостью в шесть миллионов лир, взял на себя один из наших фабрикантов Мюнир Иззет.

БУДУЩЕЕ-ПРОШЕДШЕЕ ВРЕМЯ (gelecek zamanın hikâyesi)

Будущее-прошедшее время (сложная форма на **-(y)acaktı**) обозначает действие, которому предстояло совершиться (**-acak**) в прошлом (**i-di**). Способы перевода на русский язык: «собирался (намеревался, должен был; ...предстояло)» + инфинитив, например:

- (o) alacaktı (al-acak i-di) — он собирался, должен был взять
(o) bekleyecekti (bekle-yecek i-di) — он намеревался (ему предстояло) ждать.

В образовании и спряжении по лицам различных форм будущего-прошедшего времени никаких особенностей нет.

Образец спряжения глагола в утвердительной форме будущего-прошедшего времени

ben okuyacaktım	я собирался (намерен был) читать
sen okuyacaktın	ты собирался читать
o okuyacaktı	он собирался читать
biz okuyacaktık	мы собирались читать
siz okuyacaktınız	вы собирались читать
onlar okuyacaklardı	они собирались читать
(okuyacaktılar)	

Отрицательный статус: ben okımayacaktım «я не собирался читать» и т. д.

Вопросительная форма: ben okuyacak mıydım? «(разве) я собирался читать?» и т. д.

Отрицательно-вопросительная форма: ben okımayacak mıydım? «(разве) я не собирался читать?» и т. д.

ПРИМЕРЫ:

O gün Ankara'ya gidecekti.

— В тот день ему предстояло (он собирался) ехать в Анкару.
Nava her halde çok güzel olacaktı.

— Погода, несомненно, *должна была быть* очень хорошей
(или: По всему было видно, что погода будет прекрасная).

Иногда русским соответствием будущего-прошедшего времени является сослагательное наклонение.

ПРИМЕР:

Muhakkak ki çalışmana hiç bir gün engel olmayacaktım (M. K. Su)

— Конечно, я никогда не стала бы мешать твоей работе.

Будущее-прошедшее время, наряду с прошедшим неопределенным (**-ırdı**), нередко используется в условно-следственных конструкциях *нереального* типа.

ПРИМЕР:

Hasta düşmeseydim müzeye gidecektim.

— Если бы я не заболел, то поехал бы в музей
(форма **-acaktı** указывает на намерение:
собирался поехать, да заболел).

В упоминавшейся выше (см. урок 13) конструкции **az kaldı** (или **az kalsın**)...**-yordu** «чуть было не...» место определенного имперфекта (**-yordu**) может занимать будущее-прошедшее время: **Az kaldı düşecektim** — Я чуть не упал.

Формой на **-acaktı**, как и другими формами с показателем **i-di**, может передаваться так называемая «внутренняя (пересказанная) речь», т. е. мысли (героя повествования) о будущем, имевшие место в прошлом. В переводе в таких случаях чаще всего используют форму будущего времени.

ПРИМЕР:

Karısı, karısı ne yapıyordu şimdi? Geceyi koca evde uyayalnız nasıl **geçirecekti**? (O. Kemal)

— Жена, что делает сейчас его жена? Как она проведет ночь одна в огромном доме? (— думал он)

Çalıştırma 4. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Yanına kimseyi almamıştı. Çünkü yolu biliyordu. Aynı zamanda bu seyahat ancak yirmi dakika *sürecekti* (P.). 2. Bir zamanlar ben bu duvardan *kaçacaktım* (S. A. Duvar). 3. Elektriği köyümüze getirmek için çok uğraştık. Nihayet dün elektrik *gelecekti*. Fakat... 4. Eğilerek içeri baktım. Gözlerime *inanamayacaktım*: uzakta, tâ ileride kapıya bağlı bir adam görünüyordu. 5. Belki bir gün, iki gün insan yüzü *göremeyecektik* (S. A.). 6. ...pis pis düşünmeye başladım. Daha saat iki bile değildi. Bineceğim trene demek ki daha on iki saatten fazla vardı. Akşama kadar ne *yapacaktım*? (S. A.) 7. Duygularımın dili *olsaydı* şimdi kim bilir daha neler *okuyacaktın*? (M. K. Su) 8. Azapkapı'ya *geçecektim*. Çektik Halıcıoğlu'na doğru (Üst.). 9. *Az kalsın*, sevincimden, bu... amelenin boynuna *sarılacaktım* (Üst.). 10. «Gemilerinin resmini yaptık da, kendilerine *hediye edecektik*». Daha *konusacaklardı*, fakat, tam tepelerinden gelen boğuk, buna rağmen kuvvetli bir ses onları ürküttü (S. A.). 11. Berber on iki gün yaşadı. Yarası pek ağır olmadığı için belki *kurtulabilecekti*. Fakat bu küçük vilâyet merkezinin iki doktorlu hastanesinde buz makinesi yoktu (S. A.). 12. Onu *uyandıracaktı*; vazgeçti (S. K.). 13. ...henüz bilinmiyordu. Ancak çok kısa bir süre sonra gerçekten renkli... bir olaylar dizisi ortaya *çıkacaktı* (M. A. B.). 14. ...ben onsekiz gece üzüntüden *uyumayacak mıydım*? (A. N.) 15. «Zaten *gelmeyecektim*, son anda geldim!» «Yaa, demek *gelmeyecektin*! ...Ne *yapacaktın* bakalım?» ...«Gelmezdim tabii. Refik çağırmasaydı» (O. P.). 16. Evet kararım kati idi. Hiçbir şey beni fikrimden *döndüremeyecekti*. Fakat o vakit bu Nazenin Hanım hesapta yoktu (R. N.). 17. Cevap vermek değil, bakmıyordu bile. *Göreceklerdi*, Arslan Tomson olduğu zaman hepsi *görecekti*! (O. K.)

Çalıştırma 5. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye tercüme ediniz:

1. Пазванд-заде уже пришел. Через несколько минут должен был прийти и другой товарищ. 2. Молодой человек поставил чемодан у двери и собирался уходить. 3. Эмине хотела узнать причину ее опоздания. Но упрямая девочка молчала. Если бы вовремя не подоспел имам, Эмине, возможно, избил бы ее. 4. Если бы Тевфик мог разъяснить то, что он думает, он сказал бы, что искусство заключено не в словах и не в письме, а в ежесекундно меняющейся жизни. 5. Таков был его метод и он не собирался его менять. Впрочем, вы же знаете, что он был упрям. 6. Больной день ото дня худел. Возможно, данное врачом лекарство вредно действовало на его здоровье. Специалист-химик, к которому он обратился, ничего не мог сказать. Я тоже решил не вмешиваться в это дело. 7. Если бы во всех этих происшествиях Сабиха-ханым не проявила хладнокровия и распорядительности, не приведи аллах (maazallah), случилось бы несчастье. 8. Парикмахер, наклонившись, сказал человеку с густыми каштановыми волосами: «Извините, я чуть было не принял вас за другого своего клиента». — «Не беда», — ответил тот. 9. Ситуация была неприятная. Что он теперь будет делать? Что отвечать? 10. Помолчав несколько секунд, он сказал строго: «У нас всегда было много недостатков, но на этот раз мы совсем опозорились. Вы должны были проявить побольше смелости и даже хитрости. И тогда эти беды (дела) не свалились бы на нашу голову».

ВИДОВЫЕ ФОРМЫ ГЛАГОЛА (eylemin görünüş biçimleri)

В турецком языке довольно часто, особенно в разговорной речи, употребляются *видовые* («акциональные») формы глагола. В принципе, однако, эти формы факультативны, поскольку их наличие (для оживления речи) или отсутствие не меняет или очень незначительно меняет смысловую сторону высказы-

вания. Наиболее часто встречаются две видовые конструкции — форма *быстроты* и форма *длительности*.

Форма быстроты (tezlik fiili)

Эта конструкция представляет собой сочетание основного глагола в форме архаичного деепричастия на *-(y)i*, *-(y)i*, *-(y)u*, *-(y)ü* с вспомогательным глаголом *vermek* «давать», т. е. *-(y)iver(mek)*¹. Глагол *ver(mek)*, который пишется и произносится слитно с деепричастием и не несет на себе основного ударения, получает в предложении необходимые по смыслу показатели времени или наклонения, а также лица. Другим изменениям этот глагол не подвергается.

Форма *-iver(mek)* указывает на неожиданность («вдруг»), внезапность, решительность («взял и...»), быстроту и легкость совершения действия. Поскольку в русском языке сходной по значению формы не существует, для точности перевода используются различные лексические средства — слова типа «тотчас», «вдруг», «сейчас же», «быстренько» и т. п., однако в переводе они могут и отсутствовать.

okuyuvermek — внезапно (или быстро) прочитать

gidiverdi — он (вдруг) ушел, он взял и ушел

ПРИМЕРЫ:

Çok yorgundu. Hemen *uyuyuverdi*.

— Он был очень утомлен (и поэтому) *тотчас* заснул.

(Быстрота действия подчеркивается и наречием *hemen* и формой быстроты.)

Kan başıma *çıkıverdi*.

— Кровь *бросилась* (дословно — быстро поднялась) мне в голову.

Повелительное наклонение в сочетании с показателем «быстроты» передает повеление в смягченной форме, поскольку

¹ Возможно также, что исходным было сочетание **-ıver-*, а затем первый из двух губных согласных отпал.

подлежащее исполнению действие представляется легким, не требующим больших усилий.

ПРИМЕР:

Bavulu al da buraya *getiriver* (или: *getiriversene*).

— Возьми чемодан и *принеси-ка* его сюда.

Форма *-iver-* имеет как утвердительный, так и отрицательный статус, причем аффикс *-ma/-me-* присоединяется чаще к основному глаголу (*-mayıver-*), но иногда — к вспомогательному (*-iverme-*).

ПРИМЕР:

Aman Ragıp Bey, sakın *dalıvermeyin* (Y. Kadri).

— Рагип-бей! Смотрите (или: чего доброго), *не задремлите*.

Повторным употреблением деепричастия подчеркивается многократная повторяемость «быстрого действия».

ПРИМЕР:

İşte Eşfak'ın da ilkeleri var, hem de çok. Ama onları *söyleyi söyleyiveriyor, geçi geçiveriyor* (M. C. Anday).

— И у Эшфаха есть принципы, и много их. Но он о них (без усталости) *говорит, говорит*, (а сам их) (без раздумья) *обходит и обходит*.

Форма длительности (sürerlik fiili)

Эта конструкция, указывающая на *длительность* или многократную *повторяемость* действия, представляет собой сочетание основного глагола в форме деепричастий на *-(y)ıp*⁴ или на *-(y)a/-(y)e* с вспомогательным глаголом *durmak* «стоять», причем во втором случае вспомогательный глагол получает форму повелительного наклонения и обычно пишется слитно с деепричастной формой основного глагола: *-(y)ıdur(sun)*. Для сочетания *-(y)ıp dur(mak)* характерно раздельное написание: *okuyup duruyor* «он все время (то и дело) читает».

В тех случаях, когда по смыслу предложения вспомогательный глагол должен стоять в формах на *-dı*, на *-ır* (или *-ırdı*)

и на **-miş** (или **-mişti**), основной глагол чаще получает не деепричастный показатель, а примету соответствующего времени — **-dı** (вместе с личным аффиксом), **-ır** или **-miş** (без личного аффикса), например:

ağladık durduk — мы долго плакали

ağlar dururduk — мы подолгу плакали (обычно)

ağlamış durmuşsun — ты (говорят) долго плакал

Оттенки значения, присущие форме длительности, при переводе на русский язык передаются словами типа «долго», «все», «беспрерывно», «то и дело» и т. п., а в некоторых случаях просто выявляются контекстом.

ПРИМЕРЫ:

Kendine geldi, kendine geldi, diye tekrarlayıp duruyordu.

— «Опомнился (= пришел в себя)! Опомнился!» —
повторял он.

Her sizin neler konuştuğunuzu sordu durdu.

— Он все расспрашивал, о чем вы говорите.

Значение длительности или многократного действия может передаваться и без привлечения формы длительности — в частности, посредством лексических повторов.

ПРИМЕР:

Kâğıdı uzun uzun seyretti (S. Ali).

— Он долго разглядывал листок.

Отрицательный статус вспомогательного глагола **durmak** употребляется для пресечения длительности: *Söylenip durma orada* (A. C. Emre) «Не ворчи там», «Перестань ворчать».

* * *

Другие вспомогательные глаголы, передающие акциональные оттенки, употребляются значительно реже.

Глагол **kalmak** «оставаться» образует конструкции, в морфологическом отношении почти не отличающиеся от конструкций **-(y)ıp /-(y)adur(mak)**, и указывает на «оцепенение» в том или ином душевном или физическом состоянии.

ПРИМЕР:

Bize verilen cevap karşısında *donduk kaldık*.

— Полученный нами ответ *поразил* нас. (Букв. Мы застыли (и так) *остались* перед данным ответом.)

Глагол *gelmek* «приходить» указывает на длительность действия, развертывающегося от прошлого к настоящему, а глагол *gitmek* «уходить» — от настоящего к будущему.

В последнее время некоторые авторы стали вновь употреблять вспомогательный глагол *yazmak* «ошибаться» для передачи значения «чуть было не...» (*öleyazmak* — «чуть не умереть», *düşeyazmak* — «чуть не упасть»).

Алıştırma 6. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Bir kasabadan alınan atın, yahut eşeğin pahası, en yakın kasabaya götürülünce *değişiveriyordu* (Ö. S.). 2. Bütün bunlar şimdi gözlerimin önünde *canlanıvermişti* (S. A.). 3. Ayağın *düşüdüğü*versin... Köyde eşten dosttan... kimseler olursa... — Olur olur... — *Gönderi gönderiver*... (O. K.) 4. — Beyim her gün traş *olmayiver* (Y. K.). 5. Bedava (= parasız) *deyivermek* olmaz oğul. Bizi arabana bindirirsen sana yolu gösteririz (K. T.). 6. «Baş üstüne kardeşim, istersen şu partiyi *bitiriverelim*! Acele mi? Pek âlâ! (S. A.) 7. Deftersiz gideni sınıfa almayacak öğretmen! — Sen de *gitmeyiverirsin* bugün! (O. K.) 8. «Postanenin önünden geçerken şunu *ativer*!» (S. A.) 9. «Vallahi şaka olsun diye yaptım ağabey, bıçağın ucuyla şöyle *dokunuverdim*, karnı boşmuş, *girivermiş*!» (S. A.) 10. Şevki'ye, dik dik bakıyorum. Ama onun anladığı yok. Boyuna: — Evet beyefendi herkes kendi işine baksın... *deyip duruyor* (A. N.). 11. Durup durup «ne sevindim, ne sevindim bilmezsin» *deyip duruyordu* (Z. S.). 12. Acele işe şeytan karışır, diye bekliyor. O *bekleye dursun* (M. Y.). 13. Sen *yazadur*, ben gider gelirim (A. C. Emre). 14. Beş altı ay oturduk. «Babamdan izin çıkarsa nikâh edeceğim» *deyip dururdu* (S. A.). 15. Sen *inedur*. Ben kitler (= kilitler) gelirim (S. K.). 16. ...bu heyecanlı konuşmadan büsbütün harap düşmüş olan hasta, «Hayırlısı neyse o olsun» diyerek yatağına uzandı, sabaha kadar... *döndü durdu*

(S. A.). 17. ...çekildi gitti. Fakat çocuğun gözleri pencereye takılmış kalmıştı (H. E.). 18. Hepimiz arkasından *baka kaldık* (Ö. S.). 19. 1961 Şubatındanberi *kullanageldikleri* yeni bir terkiğe başvurmuşlardır («Ulus»). 20. Yoksa bu böyle mi *sürüp gidecek*? (M. K. Su) 21. Tam bu sırada idi, dar bir yol dönümünde, ... birdenbire Nur Baba önlerine *çıkıverdi!* (Y. K.)

Alıştırma 7. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. Малыш, что ты все плачешь? 2. А ну прочитай-ка, что он пишет? 3. Три приятеля, собравшись вместе, раздумывали, что им делать завтра. 4. А если он возьмет и не придет, что мы будем делать? 5. Все время, при каждом удобном случае она ставила ему в укор (букв. бросала в лицо) его старость. 6. Все мы оцепенело смотрели ему вслед. 7. Ему казалось, что кто-нибудь вдруг войдет сейчас и спросит: «А ну-ка говори, что ты тут делаешь?» 8. Я с детства удивлялся, почему такому красивому месту дали такое странное название. 9. Что ты все молчишь? Или ты совсем не знаешь русского языка? 10. Ну-ка, сходи, купи в лавочке десять яиц и кило яблок.

Sözlük

1. **pişmek** — вариться, печься; созреть
pişirmek — варить, печь, готовить (*пищу*)
2. **bluz** — блуза, кофта
3. **kırlangıç** — ласточка
4. **dirsek** — локоть
5. **hayır** — добро, благо
~**lı** — совершающий доброе; приносящий счастье; полезный
~**lısı neyse** — то, что к добру
6. **rahmet** — милосердие, милость
~**li** — усопший, покойный
7. **ürk|mek** — пугаться
~**ütmek** — пугать
8. **tepe** — вершина; макушка; холм
9. **avare** — праздношатающийся, бездельник

10. **konu (mevzu*(u))** — тема, предмет (*разговора*), вопрос
11. **iz** — след
12. **engel (mani)** — препятствие; помеха
~**olmak (-a)** — мешать; препятствовать
13. **berber** — парикмахер
14. **vazgeçmek (-dan)** — отказаться (*от чего-л.*); передумать
15. **dal|mak** — нырять; погружаться; забываться, задремать
~**gınlık** — рассеянность, задумчивость, забывчивость
16. **ilke (prensip, umde)** — принцип
17. **anmak** — упоминать, вспоминать
andırmak — напоминать (**-a, -ı** — *кому-то о чем-то*; **-i** — *кого-то, что-то*)

18. **imparator** — император
~**luk** — империя, монархия
19. **mensup(bu) (-a)** — относящийся, принадлежащий (*к чему-л.*); сотрудник
~**partî -ları** — члены партии
20. **kabile (boy)** — племя
21. **göç** — кочевка, переселение
~**etmek** — переселяться, перекочевывать
22. **muhtelif (=çeşitli, türlü)** — разный, различный
23. **ebedî** — вечный, бесконечный
~**yet(-lik)** — вечность, бесконечность
24. **serdar** — военачальник, командующий
25. **padişah (sultan)** — падишах, султан
26. **taht** — трон
~**a çıkmak** — взойти на трон
27. **komuta** — командование
~**etmek** — командовать

28. **sarraf** — меновщик, меняла
29. **öpmek (-i; -den)** — целовать
30. **harç (cı) (masraf)** — трата, расход, издержки
~**lık** — деньги на мелкие расходы

31. **ermek (-a)** — достигать, доходить; созреть; обрести
 32. **metin** — твердый, крепкий; непреклонный
 33. **yaş** — 1) влага; слеза; 2) влажный, сырой; зеленый (*об овощах*)
 ~**armak** — увлажниться; наполниться слезами
 34. **ıslak** — мокрый, влажный
 35. **parke** — паркет; плитка; брусчатка
 36. **parla|mak** — 1) (*parıldamak*) блестеть, блистать, сверкать; 2) воспламеняться, вспыхнуть; вспылить
 ~**k** — блестящий, сверкающий
 37. **teşrif** — оказание чести
 ~**etmek, buyurmak** — соизволить (*прибыть, отбыть и т. п.*)
 ~**at** — церемониал, протокол
 ~**atçı** — церемониймейстер
 38. **döşemek (-a;-i)** — мостить; настилать; расстилать
 döşeli — выстланный; покрытый (*чем-л.*)
 39. **çaba** — усилие, старание
 ~**lamak (-a)** — прилагать усилия
 40. **gurur** — гордость; заносчивость

* * *

41. **çiğnemek** — 1) жевать, пережевывать; 2) попирать, ущемлять
 42. **mahcup (bu)** — сконфуженный, смущенный
 43. **koz** — 1) орех; 2) козырь
 44. **helva (halva)** — халва
 45. **tahta** — лоток; чаша (*весов*); пепельница
 46. **peyda** — видимый, явный
 ~**olmak, ~hlanmak** — показаться, появляться
 47. **yıldırım** — молния (*удар*)
 48. **kör** — слепой, ослепший
 49. **cici** — (*детск.*) хороший, красивый
 50. **darbe** — удар
 ~**yemek** — получить удар
 ~**indirmek** — нанести удар
 51. **ateş** — огонь, жар
 ~(**ler**) **içinde** — в жару, в огнях
 52. **sayıklamak** — бредить
 53. **söğüt** — ива

- salkım** ~ — плакучая ива
 54. **resmî** — официальный
 55. **çarpmak** — 1) бить, ударять; хлопать;
 el ~ — аплодировать
 2) (-a) ударяться; налетать; нарываться
 56. **kılıç (cı)** — сабля, шашка
 ~**oyunmak** — размахивать саблей
 57. **muafık** — подходящий, приемлемый (= *elverişli, uygun*)
 58. **hal** — подкова
 dört ~a gitmek — скакать во весь опор
 59. **sönmek** — гаснуть; угасать, утихать
 60. **dinmek** — утихать, ослабляться
 61. **perde** — 1) занавес; 2) перегородка; 3) акт (*пьесы*); 4) тон
 ~ ~ — постепенно
 62. **gölge** — тень

* * *

63. **form** — 1) форма; 2) бланк
 64. **sarkmak** — свисать, свешиваться
 65. **vezne** — касса
 ~**dar** — кассир
 66. **dayanmak (-a)** — 1) опираться; 2) налегать, давить; 3) сопротивляться; держаться; 4) (*tahammül etmek*) выдерживать, терпеть
 67. **arzu** — желание (= *istek*)
 ~**etmek** — желать
 68. **mevduat** — вклад, депозит
 ~**sahibi** — вкладчик
 69. **tasarruf** — 1) сбережения; 2) бережливость
 ~**hesabı, ~ mevduatı** — сберегательный вклад, счет
 70. **vade** — срок (= *süre*)
 ~**li** — срочный
 ~**siz** — бессрочный
 71. **faiz** — процент
 72. **ödemek** — уплачивать, платить
 73. **kur** — 1) курс (*финансовый*); 2) флирт
 ~**yapmak (-a)** — флиртовать

Türemiş sözcükler, genişletilmiş anlamlar

1. ağırlik — обоз; скарб
2. eskimek — устаревать; изнашиваться
3. kızartmak — поджаривать; вогнать в краску
kızartma — жаркое; жареное (мясо и т. д.)
balık kızartması — жареная рыба
4. dizi — цепочка, ряд
bir ~ deneme (tecrübe) — ряд опытов
5. üzüntü — огорчение, печаль
~lü — огорченный, опечаленный
6. dönüm — поворот
~ noktası — поворотный пункт
7. bey — князь
8. kol — ветвь, группа
9. kaybolmak (yitmek) — исчезать; теряться
10. bozgun — 1) разгром;
~a uğratmak — разгромить
2) разгромленный; испорченный; расстроенный
11. dilenci — нищий
12. uçuşmak — кружить в воздухе, порхать
13. yuvarlanmak — скатиться, свалиться
14. uzaklaşmak — удалиться
15. yangın — пожар
16. elçi — посланник; посол
büyük ~ — полномочный посол
elçilik — 1) должность посла; 2) посольство

Deyimler

1. öteden beri — с давних пор, издавна
2. ele almak (-i) — затронуть, поднять (вопрос и т. д.)
3. durup durup — то и дело
4. (birinin) önünü kesmek — преградить путь (кому-л.);
препятствовать (кому/чему-л.)
5. tersyüz etmek — 1) вывернуть наизнанку; перелицевать;
2) повернуть назад

6. fırl fırl dönmek — кружиться, вертеться
7. -a (birinin yanına) sokulmak — подойти (к кому-л.),
заговорить (с кем-л.)
8. hesap açtırmak — открыть счет (фин.)
9. para çekmek — снять деньги (со счета)
10. ayağı düştü — он зашел, заглянул

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ АФФИКС -(I)M

Очень продуктивный аффикс -(i)m образует отглагольные имена (существительные),

а) обозначающие название действия или процесса:

ak-ım	течение; ток	al-ım	купля
at-ım	бросок; выстрел	ayır-ım	отделение; дискриминация
bak-ım	присмотр, уход; взгляд, точка зрения	bas-ım	печатание
bat-ım	закат	bil-ım	знание; наука
bit-ım	конец	birleş-ım	объединение; заседание
duy-um	ощущение	es-ım	дуновение
gözle-m	наблюдение	işle-m	процедура, операция
kır-ım	истребление	kullan-ım	использование, применение
öğret-ım	обучение	öl-üm	смерть
seç-ım	выбор	yap-ım	производство, создание и т. д.

б) имена с конкретным значением:

anla-m (mana)	смысл, значение	biç-ım	покрой, фасон; вид
bildir-ım	извещение	de-yim	выражение, оборот (речи)
dur-um	ситуация, положение	giy-ım	одежда, наряд

iç-im	глоток	kaldır-im	мостовая, тротуар
kes-im	зона, сектор	kur-um	общество, организация
oturum	заседание	sor-um	ответственность
tanı-m	определение	tut-um	позиция
ver-im	производительность; рентабельность	yaz-im	правописание, орфография; написание; запись (куда-то)
yık-im	катастрофа; разорение		

Аффикс -gı/-kı

Отглагольный аффикс **-gı/-kı** образует

а) имена с конкретным значением:

çal-gı	— музыкальный инструмент
iç-ki	— напиток
sar-gı	— повязка; бинт
sil-gi	— тряпка; резинка (для стирания)

б) имена с абстрактным значением:

bil-gi	— знание
duy-gu	— чувство
say-gı	— уважение, почет
sev-gi	— любовь
ver-gi	— налог

К именам с показателем **-gı/-kı** могут присоединяться другие словообразовательные аффиксы (**-lı, -sız** и др.):

bilgili (bil-gi-li)	— знающий, сведущий
bilgisizlik (bil-gi-siz-lik)	— незнание, невежество
saygısızlık (say-gı-sız-lık)	— непочтительность
sevgili (sev-gi-li)	— любимый

Аффикс -(a)r-

Посредством аффикса **-(a)r-** от некоторых *имен прилагательных* образуются *глагольные основы* (с медиальным значением):

kara	черный	→	kara -r- mak	чернеть, темнеть
ak	белый	→	ağ -ar- mak	светлеть, белеть
sarı	желтый	→	sar -ar- mak	пожелтеть; побледнеть
yaş	сырой	→	yaş -ar- mak	увлажниться
yeş-il	зеленый	→	yeş -er-mak	зеленеть; покрываться листвою

Çalıştırma 8. Aşağıdaki tümce ve tümcecikleri Rusçaya geçirin:

Bu sözcüğün *anlamını* bilmiyor; bir *içim* su verin; kapayın pencereyi, rüzgâr *akımı* var; kent bir top *atımı* uzağındadır; burada bir *gözlem* noktası yaparız; *yazım* kuralları malûmumuz değildir; bu şeylere *doyum* olmaz; ne *biçim* adam bu?; *doğum* günüm yaklaşıyor; *ölüm-kalım* sorunu bu; elektrik *akımı* kesiliverdi; *kullanım* süresi altı ay; gün *batımında* ayrıldılar.

Bilim kurumu; bir *bakıma* göre; *yapım* eki; kuş *yemi*; *giyim* eşyası *alım satımı*; birine *sorum* yüklemek; bir sözcüğün *tanımını* vermek; *seçim* kurulu; insan *kırımı*; iş *verimi*; *yaya kaldırımı*; *upuzun işlem*; *yaşaran* gözler; suçsuz adamı *ağartmak*.

Çalıştırma 9. Üç noktanın yerine gerekli sözcüğü koyun:

- İşsiz, kararsız ve şaşkınca dolaşana ... denir.
- Saç, sakal kesmeyi, traş etmeyi iş edinen kimse ... dir.
- Bir işi yapılamaz bir hale sokan sebebe (nedene) ... deriz.
- Niyetten veya karardan dönmek ... demektir.
- Esas fikir, esas bilgi ... (veya...)dir.
- Benzer tarafları bulunmak ... demektir (Bu çocuğun yürüyüşü babasını...).
- Kızgın yağda pişirmek ... tır.
- Art arda duran şeylerin meydana getirdikleri çizgiye ... denir.
- Bir olayın yeni bir duruma girme zamanıdır (İkinci dünya savaşının dönüm noktası hangi olay oldu?)

- Eviyle barkıyla mahalle, köy, kent veya ülke değiştirmeye denir.
- Bir şey sonsuz, ölümsüz olursa buna ... deriz.
- Başkomutana, başbuğa ... denir.
- Hükümdarlara (yani taht sahiplerine) Türkler hakan, kağan derken Frenkler (Avrupalılar)...., Fars (Pers)lar da ... derler.

5. Hükümdarların, üzerine oturdukları koltuğa ... denir.
6. Yiyecek ve eşya yüklerine ... denir.
7. Savaşta amaç düşmanı ... (yani...).
1. Ufak tefek ihtiyaçlara harcanacak (tüketilecek) paraya ... denir.
2. Bir şeyin üzerine su dökerseniz elbette ... olur, az ıslak şeye de ... deriz.
3. Üzüntü, sıkıntı çeken insanın gözleri kimi vakit ...
4. Ağaca, sözgelişi bir söğüde çıkan adam dikkatli olmalı. Çünkü ağaçtan ...ta var!
5. Konser salonunda, tiyatrodan falan gördüğümüzün hoşumuza gittiğini anlatmak için ...
6. Bir şey dışarıdan gelen kuvvete karşı tutunur, bozulmadan, yok olmadan varlığını saklarsa, iyi ..., deriz.

Çalıştırma 10. Aşağıdaki tümceleri Rusça ve Türkçe'ye çevirin:

1. Kebap *pişti*.
2. Az gitmiş, uz gitmiş, dere *tepe* düz gitmiş (herhangi bir masaldan alınmıştır).
3. Baksana, ayak *izi* var, demek ki daha bir *avare* buraya uğramış.
4. Bu adamın aksilikleri bana çok *üzüntü* veriyor.
5. Bugün size gelmekten *vazgeçtim*.
6. Dün akşam sizi *andık*.
7. Он *отказывается* от этих денег.
8. *Погрузиться* в раздумье.
9. Больной впал в *беспамятство*, *бредит*.
1. *Mensup* olmak -den olmak demek; bu kuruma mensup olanlar bu kurumdan olanlar anlamına.
2. Kurum *mensupları* kimler?
3. Atatürk Türkiye'nin *ebedi* önderi (şefi) sayılır.
4. Осман долгое время был *главнокомандующим* Сельджукской империи.
5. Он *принадлежал* к одному из племен огузской ветви тюрков.
1. *Sarraflar* arasında zengin olanlar çoktur.
2. Beni çok *masrafa* sokma, *harçlık* dışında param yok.

3. *Kavgacı* kimseler için şöyle söylenir: Erdiğine *erer*, ermediğine taş atar.
4. Ekinler *ermeden* biçilmez.
5. *Parke döşeli* salon.
6. Evinize *buyurdu*.
7. Dağın tepesine çıkmaya *çabalıyordu*.
8. Burnu havada, *gururunu* biraz kırmak gerek.
9. Дети в Турции во время праздников *целуют* руки своим родителям.
10. *Поцеловать* в щеку (в губы).
11. Внезапно он *вспылил*.
12. *Паркет* прямо-таки *сверкает*.
1. Herkese *tepeden* bakar. Ama gene de bizi *çiğneyip* geçmedi. «*Teşrif* nereye böyle?» diye sordu.
2. *Mahcup mahcup* anlatmaya başladı.
3. *Tablacı peydahlanınca* bir miktar *koz helvası* istedim.
4. Oynayacak *kozu* kalmadı.
5. *Bozguna* uğratmak için düşmana güçlü bir *darbe* indirildi.
6. *Söğüde yıldırım* düştü.
7. *Yıldırım* savaşı.
8. Bu *dilenci* hem *kör* hem de *dilsizdir*.
9. Ceketim *eskiyince tersyüz ettirdim*.
10. «Bağır, bağır, bağır *bağırıyorum*./Koşun, kurşun eritmeye çağırıyorum» (N. Hikmet).
11. Bu *kavga* sırasında her ikisi birer ikişer tokat yedi.
12. Yıldırımlar durup durup düşerken kalbi *çarptıyordu*.
13. Ortalık *kararıp* elektrikler de *sönünce aynaya* bakamadım.
14. Ateş *sönünce* renkler silindi.
15. O *gölgesinden* bile korkar, *kılıç* oynatamaz.
16. *Perdeler arasında*, el *çırpmaları dinince* bunu konuşuruz.
17. «At ölür *nalı* kalır, insan ölür namı kalır».
18. Kar taneleri havada *uçuşuyor*.
19. Окажите *уважение* их князю.
20. Я едва не *налетел* на артиста, который с криками размахивал *саблей*.
21. За *перегородкой* никого нет. Все *удалились*.
22. Его права *попраны*. Он превратился в *нищего*.

23. Шум дождя *постепенно стих*.
24. Из окна на *тротуар свесилась* его *тень*.
25. У больного *жар*. Он начал *бредить*.
26. Ребенок *не выдержит* этого испытания.
27. *Опершись* об *иву*, он стал ждать, когда *утихнет* буря.
28. Болельщики (=сторонники) команды кричали: «*Дави!*»
29. Мы не можем *воспрепятствовать* этому скандалу. Надо сообщить в *посольство*.
30. Он вертелся (как волчок) и кричал: «Пожар!»

1. Ne *arzu* buyurursunuz?
2. 6 ay *vadeli* hesap *açtırsak* daha *muvafık* olur, sanırım.
3. *Vadeli* hesap (*mevduat*) sahiplerine yüzde otuza kadar *faiz* veriyoruz.
4. Beni çok *resmi* karşıladı. Oysa ayağın düşüdüğüversin demişti bir zamanlar.
5. Yabancı para bozdurmak arzusundayım, fakat ne *şimdiki kuru* bilirim, ne de *sarraf* var ortada.
6. Tanınmış koşucumuz bu sezonda çok iyi *formdadır*.
7. Bu iki *formu* doldurursunuz, olur biter.
8. — *Ödeyecek* param yok, elimdeki dolarları bozduramıyorum.
— Bankadaki *veznedara* baş vur, mesele kalmaz.
9. Каков *официальный* курс доллара на сегодня?
10. Со своего *сберегательного* счета в банке денег я *снять* не могу. Просто у меня нет счета. Вот открою, тогда...
11. Эти условия более *благоприятны* (приемлемы).
12. Каков *процент*, выплачиваемый (выдаваемый) вами вкладчикам по (=для) *бессрочным* вкладам?
13. *Флиртовать* я с ним не буду. Но если есть *желание*, пусть *заглядывает*.

Selçuk

Büyük Selçuk imparatorluğuna adını *vermiş* ve onuncu asır sonlarında *yaşamış* bir *Türkmen beyi*. Oğuzların Üçok koluna mensup Kınık boyundan Dekak adlı bir beyin oğludur. Kabilenin bütün ağırlıklarıyla birlikte göç ederek Seyhun (=Sırderya)

kenarında Cent şehri yakınında yerleşmiş, Müslümanlığı da kabul etmiştir. Selçuk Cent kentinde ölünce, yerine beyliğe oğulları geçmişlerdir. Nihayet Selçuk'un torunu *Tuğrul* 1040 yılında Horasan'ı ele geçirerek ilk Selçuk devletini kurmuştur. Bu devlet sonraları muhtelif kollara ayrılmış ve en sonuncuları olan Anadolu Selçukları, Osmanlıların istilâsına kadar sürmüştür.

Alp Aslan (1029 veya 1032—1072)

Malazgirt zaferiyle Anadolu'yu Türklerin ebedî yurdu haline *getirmiş olan* büyük Türk serdar ve hükümdarıdır. Selçuk padişahlarının ikincisi ve büyüğüdür.

Bizans tahtında hüküm süren cesaretiyle meşhur Diyojenos Romanos'un komutasındaki 100 bin kişilik orduyu 50 bini bulmayan kuvvetiyle 1071 ağustosunun 26 sında Malazgirt'te büyük bir bozguna uğratmış ve Bizans imparatorunu esir etmişti. Yüksek karakterinden dolayı Avrupa tarihlerinde dahi saygı ile anılır.

«Baba evi» romanından bir parça

Ramazan içindeydik. Karşı sarraflara el öpmeye *gidecektik*... Bunu bize ne babam, ne de annem söylemişti ama, el öpüp harçlık almak ihtimali (olasılığı) hepimizin aklından geçmişti muhakkak.

Evvelâ babamla annemin ellerini öpmek lâzımdı. Yaş sırasıyla dizildik. *En önde ben*, arkamda Niyazi, sonra kızlar... Önce babamın sonra annemin ellerini öptük. Onlar da bizi öptüler ve «Allahın dâim (= sürekli, sonsuz) bu günlere erdirmesini» dilediler, babam metin görünüyordu. Annemse yaşaran gözlerini saklamaya çalışıyordu.

Sokağa çıktık. Güneş ıslak parkelerde parlıyordu. Konağın kapıları sonuna kadar açıktı. Girenler, çıkanlar... Kapıda koca bıyıklı, fesli iki teşrifatçı (=karşılایıcı, protokol görevlisi). Kapıdan girdik, ağır ve bembeyaz taşlarla döşeli avluyu çekine çekine geçtik. Tam merdivenleri *çıkacaktık* ki, teşrifatçıların ikisi birden koşup önümüzü kestiler. «Haydi yallah yallah» dediler.

Bizi dilenci sanmışlardı herhalde... Koca konak tepemde fırıl fırıl döndü, gözlerim karardı... İki kızkardeşim hemen tersyüz etmişlerdi. En küçüğümüzse hâlâ orda, merdivenleri çıkmaya çabalıyordu ki adamlardan birisi onu kolundan çekip sokak kapısının önüne *bırakıverdi*.

Ben de çıktım... *Yıkılmış* gururum, *çiğnenmiş* insanlığımla mahcup, büyük bir kabahat işlemişim gibi, bekledim. ...

Dalmıştım... Bir de baktım ki, en küçük kardeşim yanımda yok. Ta karşıda bir koz helvacının tablası yanında, helvalara bakıyor. Çağırmaya kalmadı, bir adam görünüyordu, yanında iki çocuğu... Adam çocuklarına helva aldı, bizimkini de sevdi, ona da bir parça helva verdi. Bizimki yıldırım gibi geldi: «Bak», dedi, «baaak helvama... O amca veydi...»

Eve döndük. Babam «N'oldu?» diye sormadı. Fakat herhalde bakışımızla her şeyi anlamıştı. Annem: «Gözleri kör olsun» dedi.

Tam bu sırada en küçük kardeşim, elindeki helvayla babama sokuldu: «Sen ne biçim babasın bee...» dedi, «heykeşin babası cici...»

Babam kuvvetli bir darbe yemiş gibi şaşkın, boş gözlerle *bakakaldı*. Odanın içinde korkuya, ümitsizliğe benzer birşeyler uçtu...

O günden sonra babam... tam iki buçuk ay yatağa düştü, ateşler içinde, *sayıkladı durdu*.

(Orhan Kemal)

Alıştırma 11. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Şimdi hepsini bulmak, hepsini saymak güç. Aklıma geliverenler bunlar (T. G.)
2. ... onun böyle... bir telâşla yanına girişi... karşısında âdeta dona kaldı. (Y. K.)
3. Adil Beyin yanından geçenler ve onu hiç bir zaman kasabanın buralarında, bu sokaklarda görmemiş olanlar hayrette duraksıyorlar. (İ. T.)
4. Dünyanın dört köşesini dolaşmış bir gazeteciyim. (Z. S.)
5. Bu tecrübelerden (denemelerden) bir tanesini bu düşüncesiz herifte tekrarlayarak, ona da bu hakikati zorla kabul ettirecekti. (Ö. S.)

6. Saatin duruvermesiyle anneannemin yatağında birden doğrulduğunu gördüm. (S. K.)
7. Bu son günün programı şu idi: Akşama kadar kapı kapı, daire daire dolaşacak dostlarımı görecektim (R. N.)
8. Eğer delikanlı kendini çekmese idi atların nalları ... altında param parça olacaktı. (S. E.)
9. Ankara 'dan «geliyorum, karşıla» diye yıldırım telgrafı çeksen telgraf senden iki gün sonra gelir. (A. N.)
10. Gülmekten boğulacaktık. (A. N.)
11. Dünyada her şeye tahammül edebilirdim Fakat Nazenin Hanım için ölmüş bir adam zannedilmeye asla... (R. N.)
12. Bu herif deyip de geçiverme! O bütün aşk, bütün ateştir. (Y. K.)
13. Ne susup duruyorsun? Yoksa hiç Rusça bilmiyor musun? (P.)
14. Ya gelmeyiverirse, ne yaparız! Söyle gelmeyiverirse... (Y. K.)
15. O gün bizim elçilik binasında da, az kalsın, bir yangın çıkayazdı. (Y. K.)

Alıştırma 12. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çevirdikten sonra iki kişili konuşma hazırlayın:

В банке

- C.: Слушаю Вас («пожалуйста»), сударь. Что пожелаете (Ваше желание)? Снять деньги?
- K.: Нет, я собирался сделать сберегательный вклад, открыть счет в вашем банке.
- C.: Никаких препятствий, сударь. Срочный или бессрочный?
- K.: В чем различие между ними?
- C.: По («для») бессрчным счетам вкладчик получает 4% в год, по срочным вкладам мы выплачиваем до 40%.
- K.: Пусть будет срочный.
- C.: На сколько лир Вы собираетесь открыть счет?
- K.: 70 тысяч.
- C.: Сроком на сколько месяцев?
- K.: На год.

- С.: Заполните («быстренько») эти два бланка, поставьте свою подпись, и процедура завершена. Затем пойдете в кассу, уплатите («вложите») там («туда») деньги и получите расчетную книжку («тетрадь»).
- К.: Могу ли я там разменять иностранную валюту («деньги»)? У меня три тысячи марок.
- С.: Разумеется, можете. Сейчас официальный курс 52 лиры («за одну марку»). Кассир подсчитает.
- К.: Благодарю Вас.

Алıştırma 13. Nâzım Hikmet'in işbu şiirini okuyun, Rusçaya çevirin ve mümkünse ezberlemeye bakın:

Salkım söğüt

Akıyordu su
gösterip aynasında söğüt ağaçlarını.
Salkım söğütler yıkıyordu suda saçlarını.
Yanan yalın kılıçları çarparak söğütlere
koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere.
Birden
bir kuş gibi
vurulmuş gibi
kanadından
yaralı bir atlı yuvarlandı atından!
Bağırmağı,
gidenleri geri çağırmağı.
Baktı yalnız dolu gözlerle
uzaklaşan atlıların parıldayan nallarına.
Ah, ne yazık!
Ne yazık ki ona
dört nala giden atların boynuna bir daha yatmayacak,
beyaz orduların ardında kılıç oynatmayacak!
Nal sesleri sönüyor perde perde.
Atlılar kayboluyor güneşin battığı yerde!
Atlılar, atlılar, kızıl atlılar.
Atlıları rüzgâr kanatlılar

Atlıları rüzgâr kanatlılar...
Atlıları rüzgâr...
Atlıları...
At...
Rüzgâr kanatlı atlılar gibi geçti hayat!
Akar suyun sesi dindi.
Gölgeler gölgelendi,
renkler silindi.
Siyah örtüler indi
mavi gözlerine.
Sarktı salkım söğütler
sarı saçlarının
üzerine!
Ağlama salkım söğüt
ağlama,
kara suyun aynasında el bağlama
el bağlama!
ağlama!

Алıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye bakın:

1. Armut piş ağzıma düş! 2. Ateş ateşle söndürülemez. 3. Ateşin dostluğu olmaz. 4. At ölür nalı kalır, insan ölür namı kalır. 5. Bir içim suya gitti. 6. Doğru söyleyene ölüm yok. 7. Düşünsüz ev olur ölümsüz ev olmaz. 8. Gölgesinden korkar. 9. Kılıç yarası gider, dil yarası gitmez. 10. Olmuş olacaktan iyidir. 11. Sakal koyuverdim ki sözüm dinlensin diye. 12. Üzüm üzüme baka baka kararır. 13. Yanmış mal ile ölmüş baba ile iftihar olunmaz. 14. Yol bilmezsen yola git. 15. Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

НАСТОЯЩЕЕ ДЛИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ
(*sürekli şimdiki zaman*)

Настоящее длительное время представляет собой сложную форму **-makta**¹ (-mak + -ta)¹, спрягающуюся посредством личных аффиксов первой группы.

Можно говорить о трех оттенках значения этой формы, характерной главным образом для письменной речи. Она:

- 1) может обозначать действие как более или менее длительный процесс, типа «дом строится» (что и дает основание называть ее настоящим-длительным временем);
- 2) в значении настоящего-исторического времени позволяет оживить рассказ о каком-то эпизоде прошлого, представляя действие как процесс, развертывающийся в самый момент речи (тогда как форма на **-yor**, как и **-ır**, заменяет собой в этом случае форму прошедшего времени на **-dı**; то же соотношение времен в авторских ремарках драматических произведений);
- 3) в официальном языке (например, в жанре газетной хроники) употребляется вместо форм на **-yor** и на **-ır** в их «нейтральном» значении, когда действие просто констатируется, но не воспринимается как реальный процесс. Употребление формы **-makta** в разговорной речи необязательно и даже нежелательно.

¹ Тот же показатель может иметь обстоятельное дополнение, например: *Söylediğiniz kitabı arayıp bulmakta* (bir hayli) güçlük çektim. — Я испытал (много) затруднений в поисках книги, о которой вы говорили.

Образец спряжения глагола
в настоящем длительном времени

ben okumaktayım	я читаю (в настоящее время)
sen okumaktasın	ты читаешь
o okumakta(dır)	он читает
biz okumaktayız	мы читаем
siz okumaktasınız	вы читаете
onlar okumakta(dırlar)	они читают

Вопросительная форма и другие формы образуются обычным путем, например: *o okumakta mı(dır)?* «он читает?», *o okumamakta(dır)* «он не читает».

ПРИМЕРЫ:

Ben Puşkin'in «Yüzbaşının kızı» romanını okumaktayım.

— Я (в данное время) читаю роман Пушкина
«Капитанская дочка».

— *Halt! (almanca «dur» demek) diye bağırtıyor...*

Sakalı, gözleri, elleri ve dizleri titremektedir.

Bir daha bağırtıyor. — Halt! (Karakurt)

— «Стой!» — кричит он. Его борода, глаза, руки и колени трясутся. Он еще раз кричит: «Стой!».

Çocuklar öldürülmekte, kadınların ırzına geçilmekte ve Batı hiç bir şey yapmamakta. («Zaman»)

— Детей убивают, женщин насилюют, и Запад ничего не предпринимает.

ПРОШЕДШЕЕ ДЛИТЕЛЬНОЕ ВРЕМЯ
(*sürekli şimdiki zamanın hikâyesi*)

Прошедшим длительным временем называют форму на **-maktaydı**² (-mak-ta i-di), спрягающуюся посредством личных аффиксов второй группы и имеющую значение формы на **-makta(dır)**, содержание которой перенесено в плоскость прошедшего времени. В частности, в описаниях эта форма используется как стилистическое средство для обозначения действия, находившегося как раз в процессе осуществления.

**Образец спряжения глагола
в прошедшем длительном времени**

Ben okumaktaydım	я читал (в тот период времени)
Sen okumaktaydın	ты читал
O okumaktaydı	он читал
Biz okumaktaydık	мы читали
Siz okumaktaydınız	вы читали
Onlar okumaktaydılar	они читали

Вопросительная и другие формы образуются обычным путем, например: o okumakta mıydı? «он читал?», o okumamaktaydı «он не читал».

ПРИМЕРЫ:

Bir roman okumaktaydım.

— Я (в то время) читал один роман.

Çamurlu yoldan yürüyorduk. Şiddetli yağmur yağırmaktaydı.

— Мы двигались по грязной дороге.

Шел проливной дождь.

**ПРИЧАСТИЕ НА -MAKTA OLAN
(-makta olan ortacı)**

Форма на **-yog** не выступает в позиции определения. Поэтому причастием настоящего (или прошедшего длительного) времени является сложная форма **-makta olan (или -makta bulunan)**, которая, однако, употребляется лишь при необходимости подчеркнуть незавершенность (в настоящее время или в описываемый момент прошлого) обозначаемого причастием действия, например: *kurulmakta olan bina*... — строящееся (или: строившееся (тогда)) здание...

Алıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Zannediyorum ki... J. J. Rousseau'nun bu kitabını okumaktasınız (Y. K.). 2. Ben ise bütün bu sözlü ve yazılı sorular karşısında sadece gülüyorum. Hâlâ da *gülmekteyim* (Y. K.). 3. ...haydutlara

yaklaşır. Yüksek bacaklı iskemleler üzerinde şarap içmektedirler (O. K.). 4. ...demin verdiğiniz bilgiler, ...üniversitelerimizde de öğretilmektedir (M. C. A.). 5. Daha 1925 yılında...yazı hayatına atıldı. O zamandan beri hayatını muharrirlikle kazanmaktadır («Miz»). 6. Altı aydanberi Fatih'te büyük bir apartman yapısında çalışmaktaydılar (O. K.). 7. Karşılarda, tâ karşılarda güneş, ...batmaktaydı (O. K.). 8. Şahut'a döndü. O, çırağına emir vermekteydi. Seslendi (O. K.). 9. Abdurrahman: (Taşı görür düşünür) Kör olsun gözü belediye'nin. Koskoca taşı yolun ortasında bırakır... (çıkır) (soldan Necmi girer. Isık çalmaktadır. Ayağı taş takılır) Necmi: Hay Allah belâsını versin... (Yoluna devam eder, sağdan çıkar) (N. H.). 10. Gazete okumakta olan şişman adam, gidenin arkasından baktı (O. K.). 11. Kosti, kırmızı Ford'un arkasından öfkeyle bakmakta olan arkadaşını kolundan çekti (O. K.). 12. Kadın hesabı kendisi vermekte ısrar etti (S. A.).

Алıştırma 2. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye tercüme edin:

1. Сейчас он пишет учебник. Хочет закончить свою работу в начале будущего года. 2. Что ты пишешь? Письмо? 3. Когда я вернулся в Бишкек, здание городского театра все еще строилось. Оно должно было быть готово через полгода. 4. На выставке демонстрируется около пятисот экспонатов (произведений). Выставка будет открыта три дня. В первый день выставку посетили более пятисот граждан. 5. Бехзад (будит Ферхада) — Ферхад...Ферхад...сынок... 6. В то же время продолжался выпуск машин, строящихся для гидроэлектростанций. 7. Работу их учреждения проверяет лично министр юстиции. 8. Жарившийся неподалеку шашлык возбудил наш аппетит. Но мы упорствовали в том, чтобы не смотреть в ту сторону. 9. Во главе этого племени, двигавшегося к реке Сейхун (Сыр-Дарья), стоял туркменский князь по имени Сельчук. 10. Возлагаемая на нас ответственность меня немного пугает.

УСЛОВНЫЕ КОНСТРУКЦИИ (продолжение)

Как уже говорилось в предыдущих уроках (17, 19), основная форма условного наклонения (-sa, -se), входя в состав конструкций -sa — *ırdı/-ardı* и -sa — *-acaktı*, передает нереальный тип условной связи («если бы...»). Сравнительно редко этот же тип условно-следственной связи передают конструкции, где аффикс (i)-*dı* отсутствует, т. е. конструкции -sa — *ı/-ar* и -sa — *-acak*. Например: *Saçlarınızla gözleriniz siyah olsa* тıpkı *Afrodite benzeyeceksiniz* (Ö. S.). «Если бы ваши волосы и глаза были темными, вы бы точь-в-точь походили на Афродиту».

Чаще всего названные конструкции представляют условно-следственную связь так называемого предположительного типа, когда условие, реализация которого в принципе возможна, осложнено дополнительными модальными оттенками, которые могут указывать на абстрактный (отвлеченный) характер условия, желательность его реализации («Ах, если бы...»), сомнение или же опасение говорящего, что обозначенное действие может совершиться. В переводе на русский язык в этом случае могут использоваться: 1) союз (+частица) «если бы» в сочетании с глаголом в форме прошедшего времени («если бы он пришел (завтра)»); 2) обороты типа «случись (ему)» + инфинитив («случись ему (завтра) прийти»); либо, наконец, 3) просто союз «если», нередко сопровождаемый каким-либо вводным словом, + глагол в форме будущего времени или инфинитива («если, к примеру, прийти (завтра)»).

ПРИМЕРЫ:

Ah kızım, benim neler çektiğimi *bilseniz* halime acırsınız (R. N.).

— Ах, дочка, если бы вы (только) знали, что я перенесла, вы бы меня пожалели.

Farzı muhal olarak Genç Türkler bir gün hükümete *gelseler*, onlar da bizim kadar, belki bizden fazla ferdi *ezecekler*! (H. E.).

— Случись младотуркам — допустим невероятное — прийти к власти, они тоже растопчут (растоптали бы) столько же людей (досл. «лиц», «личностей»), сколько мы, а может быть, и больше нас.

Hanımefendi, bir Müslüman kızı, bir Hristiyan'la *evlense* ne olur? — Ne tuhaf soru, kızım. Bir şey olmaz...

Çünkü kimse nikâhlarını kıymaz, çünkü şeriat bırakmaz.

— Fakat şeriatı *dinlemeseler*, *evlenseler*... — Mahalleli ikisini de taş *tutar* (H. E.).

— Госпожа, что *будет*, если девушка-мусульманка *выйдет* замуж за христианина? — Что за странный вопрос, дочь моя.

Ничего не будет. Ибо никто не свершит (такого) бракосочетания, потому что шариат не допускает (этого).

— Ну а *если бы они не послушали* (установок) шариата, *если бы* (все-таки) *женились*... — Жители квартала обоих *забросают* (*забросали бы*) камнями.

Allah esirgesin, hafifçe ayağı *kaysa* doğru dereye düşecek (R. N.).

— Если только, не дай Бог, она *поскользнется*, то упадет прямо в овраг.

Помимо наиболее употребительной формы *условной модальности* -*ırsa*⁴/-(a)*rsa*² (-*ı* ise/-*ar* ise), рассмотренной в 17-м уроке, к числу этих форм, образующих реальный случай условного периода («если...»), относятся формы -(y)*acaksa*², -(i)*yorsa*, -*diysa* /-*tiysa*⁴, а также реже встречающиеся формы -*mişsa*⁴ и -*maktaysa*².

Форма -(y)*acaksa* не обозначает собственно будущее действие (как форма -*ırsa*/-*arsa*), а указывает на предопределенность этого действия или же на решимость, намерение, стремление субъекта совершить называемое действие в будущем. Таким образом, *okuacaksa* — если ему суждено, если он намерен (должен, собирается) читать (тогда как *okursa* — если он будет читать, если он прочитает).

ПРИМЕР:

gene içinden: «Sesi böyle *kalacaksa*, *ölşün* daha iyi diyordu (H. E.).

— ...а в душе она говорила: «Если ее голосу суждено остаться таким (как сейчас), пусть она лучше умрет».

Форма -(i)*yorsa* соответствует сочетанию союза «если» с глагольной формой настоящего времени либо с формой прошедшего времени несовершенного вида: *okuyorsa* — 1) если он читает, 2) если он читал (в описываемый момент прошлого).

Существует, правда, и форма *-yordu* ise, но она употребляется очень редко — лишь тогда, когда невозможно использовать более простую форму *-yorsa*.

ПРИМЕРЫ:

Babasını *beğenmiyorsa* parasını neden sarfediyor? (H. E.).

— Если ему не нравится его отец, зачем же он тратит его деньги?

Eğer *ağlıyorsa* bu çok garip bir ağlayıştı (S. A.).

— Если она плакала, то это был очень странный плач.

Форма *-dıysa* указывает на условие, связанное с действием, имевшим место в прошлом: *okuduysa* — если он читал, прочитал. Эта форма имеет два примерно равноценных способа спряжения: 1) *aldımsa* («если я взял, брал»), *aldınsa*, *aldıysa*, *aldıksa*, *aldınızsa*, *aldılsarsa*; 2) *aldıysam*, *aldıysan*, *aldıysa*, *aldıysak*, *aldıysanız*, *aldıysalar*.

ПРИМЕР:

Kulağımı yarım saat karpıya yapıştırdım.

Fakat bir şey *anladımsa* arap olayım (H. E.).

— Я полчаса прижимала ухо к двери. Но арабка буду, если что-нибудь поняла.

Çalıştırma 3. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya geçirin:

1. Abdülhamidi ilk defa nasıl gördünüz, bunu *anlatırsanız* ne iyi olur (H. E.). 2. Kara kış ortasında... odanızın penceresini *açarsanız*, size karanlıktan bir bülbül sesi *gelse* ne *duyarsınız*? (R. N.). 3. ...bil ki seni *istesem* cehenneme *sürerim*. Fakat çoluk çocuk sahibi bir adamsın. Acırım (H. E.). 4. Onların yerinde *olsam*, sonra günün birinde kendi kızımдан küçük bir çocuğu başıma *getirseler*, zannediyorum ki benim de kalbim *kırılır* (R. N.). 5. Mumu söndüreyim, çekileyim mi Rabia? Biraz *dalsan* dinlenirsin (H. E.). 6. Sen yüz veriyorsun... Sen yüz veriyorsun... Senden yüz *bulmasa* *gelemez* (M. Y.). 7. Ömer yedisini bitiriyordu. Emine *bağırsa da*, *çağırsa da* fayda etmeyecek, Ömeri yanına *getirmeyecekti* (S. A.). 8. «Doğru. *Gitmesem* benim için daha iyi *olacak*...Fakat lâzım!» (S. A.). 9. «Böyle *söylediye* bir şey değil!» (S. A.). 10. Sırf bunun için buraya *geldiye* ayıp doğrusu (R. N.). 11. ...bir çok defa tekrarladığın bu son kelimeyi eğer son defa *söylüyorsan*, sana çok

teşekkür edeceğim (A. G.). 12. Rabia'yı *alacaksa* yalnız onun dilini kabul etmek *yeterli olmayacaktı* (= yetmeyecekti). Onun yaşadığı sokakta, evde, aynı tarzda yaşamak lâzımdı (H. E.). 13. Kemalîst misin? — Eğer *ispiyon edeceksen* (= (yukarıya, makamlara) bildireceksen, haber vereceksen) kemalistim, *etmeyeceksen* henüz değilim (A. G.). 14. Eğer önceden randes-vous *almamışsanız* zannetmem ki sizi kabul etsin (Y. K.). 15. Paşadan yazılı kâğıt getirmezsen kızı da *olsan*, anası da *olsan* yanına koymazlar (H. E.). 16. Kökleri orada, kendini oradan *koparsa*, köksüz bir ot gibi *kuruyacak* (H. E.). 17. Yalnız bunu benim anlatmamla *anladınızsa* ne yazık! (Ö. S.). 18. Ayşenin yüreği hızlı çarpmaya başladı. İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu gökkuşağının koşup bir kere altından *geçse*... Erkek olacak! (Ö. S.).

Çalıştırma 4. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye aktarın:

1. Если ваш товарищ собирается работать в Турции, ему нужно лучше знать турецкий язык. 2. Теперь не знаю, что буду делать. Если вернуться в Измир, (там) мое место занято... 3. Если утром вы совершили лыжную прогулку, то сейчас мы выйдем без вас. 4. Предложи я ему сейчас сходить в театр или концертный зал, он наверняка откажется. 5. Если мы потеряли их след, то можем сбиться с пути; к тому же темнеет. 6. Если сотрудники посольства намерены посетить этот промышленный центр, никаких препятствий этому нет. 7. Если бы мне (только) увидеть его завтра, мы бы договорились с ним за пять минут. 8. Если вы забьете, я закрою окно. 9. Если позвонит Ахмед или кто-то другой, передай, что к восьми часам я буду дома. 10. Если ему исполнилось 16 лет, то не надо смотреть на него, как на ребенка.

Çalıştırma 5. Aşağıdaki cümlecikleri Türkçeye tercüme ediniz:

1. Случись ему задремать... 2. Если он не откажется... 3. Если он не думает / не намерен отказываться... 4. Если он слоняется без дела... 5. А если бы мы не послушали (велений) шариата... 6. Если Грушницкий в эту минуту «усиливался нагнуться»... 7. Если бы вы соизволили посетить наш дом на этих днях... 8. Если вы затронете эту тему... 9. Если бы вы перелицевали

эту одежду (кофту)... 10. Если вы намерены устроить скандал... 11. Если он все еще не появился... 12. Если он не виноват... 13. Если вы сумели это спрятать... 14. Если бы он не сумел это спрятать... 15. Случись мне это доказать... 16. Если он собирается настаивать на этом...

ФОРМЫ -DIĞI GİBİ И -DIĞI ÜZERE (VEÇHİLE)

Сложная форма (скорее: формосочетание, конструкция) **-diği gibi/-acağı gibi** имеет несколько значений.

- 1) Ею оформляется сказуемое придаточного **вводного** предложения. Подлежащее такого предложения ставится в родительном падеже.

Синонимом формы **-diği gibi** в этом значении является ныне редко употребляемая форма **-diği/-acağı üzere**, а также еще более редкая, архаичная форма **-diği veçhile**. При переводе всех этих формосочетаний на русский язык всегда используется союз «как», сопровождаемый глаголом в личной форме.

ПРИМЕРЫ:

Gazetelerin yazdığı gibi, oturum (= toplantı) yarın yapılacaktır.

— Как пишут газеты, заседание будет проведено завтра.

(Benim) *Öğrendiğim gibi* dostumuz Ankara'ya hareket etmiş.

— Как я узнал, наш друг отправился в Анкару.

Bilindiği (ulu: Malûm olduğu) gibi...

— Как известно, ...

Gene hatırlanacağı üzere, Galatasaray'a 2-1 yenilen

Altay da sahada şu kadro ile yer almıştı («Akşam»).

— Как легко вспомнить (букв. как будет вспомнено), (команда) «Алтай», проигравшая «Галатасараю» со счетом 1:2, вышла на поле в следующем составе.

- 2) Форма **-diği gibi** (как и **-diği üzere**) употребляется в обстоятельстве-сравнительном значении — для указания на способ совершения действия («как»).

ПРИМЕР:

Bildiğiniz gibi okuyunuz. — Читайте, как умеете.

- 3) Форма **-diği gibi** нередко играет роль соединительного союза «и» или оборота «как..., так и...». В этом случае подлежащее всегда стоит в основном (именительном) падеже.

ПРИМЕР:

Ben bu herifi ilk kez gördüğüm gibi, o da beni tanımıyor.

— (Как) я впервые вижу этого парня, (так) и он меня не знает.

- 4) Форма **-diği gibi** может также обозначать действие, за которым сразу же следует другое (главное) действие (обычно при одном подлежащем в обеих частях предложения).

ПРИМЕР:

Ahmet kitabı aldığı gibi çıktı.

— Ахмед взял книгу и (сразу же) вышел.

ФОРМА -DIĞINA GÖRE

Сложной формой **-diğina göre/-acağına göre** оформляется сказуемое придаточного **вводного** предложения. Подлежащее такого предложения ставится в родительном падеже. Русские соответствия: «судя по (тому, что...)», «в соответствии с (тем, что...)», «по» + имя.

ПРИМЕРЫ:

Reuter ajansının bildirdiğine göre...

— (Судя) по сообщению агентства Рейтер...

(Benim) *Öğrendiğime göre* dostumuz Ankara'ya hareket etmiş.

— Судя по тому, что я узнал, наш друг отправился в Анкару.

Форма **-diğina göre** часто получает причинное значение («судя по тому, что...», «раз...», «поскольку...»). В этом случае подлежащее ставится в основном падеже.

ПРИМЕР:

Hoca koridorda gezindiğine göre henüz derse başlanmadı.

— Судя по тому, что учитель прогуливается по коридору, к уроку еще не приступили.

Алıştırма 6. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Kaynanasının boyuna *tekrarladığı gibi*, barda ne işi vardı? (O. K.)
2. Ama *dediğimiz gibi*, yavaş yavaş koyunların aklı başına gelmeğe başladı. (S. A.)
3. Gazetelerin *yazdığına göre*, 949-un ilk altı ayı içinde, yalnız 22 vilâyette 323 silâhlı vuruşma olmuş. (Üst.)
4. Tutanağın tarihinden de *anlaşılacağı olay*, 22 gün önce cereyan etmiştir. (T. G.)
5. Beni gördüğümünden başka, *senin bildiğin gibi* kimse bilmez burada. Baban da bir şey bilmiyor. (M. K. Su)
6. *Kararlaştırıldığı gibi* oldu. (O. K.)
7. Bütün öğretmenlerde *görüldüğü üzere*, ...sol eliyle sınıf kapısına bir iki kere vurup seslendi: — Şimdi parmaklarınızın uçlarına basa basa bahçeye çıkıp iki sıra olun. Sizi Fener'e götüreceğim. (Ş. S.)
8. ...yukarı kattaki odama *çıktığım gibi*, işe koyuldum. (S. A.)
9. «Bugün ayın kaçı?» ...«Haziranın biri, yıl da 1921 *olduğuna göre*, iki yıldır döğüşüyoruz (dövüşüyoruz). (S. K.)
10. ...ve öylece, *geldiği gibi* gitti. (Y. K.)
11. Ona, ...«Kaptan Bob» diyenler *olduğu gibi*, ...«Lastik Çek» diyenler de vardır. («Sabah»)
12. Efendim, dedi, *malûm olduğu üzere* (Bana hiç bir şey malûm değildi) Belediye zabıtlarına göre...seyyar (= gezici) köftecilik yapmak öteden beri yasaktır. (A. N.)

ПРИЧАСТИЕ НА -АСАК ОЛАН

Сложное (описательное, перифрастическое) причастие на **-асак olan** называет признак предмета, представленный действием, протекающим в плоскости *будущего* или *будущего в прошедшем* времени: уарасак olan «(тот), который сделает, будет делать», «(тот), который собирался делать, должен был сделать».

Оттенок *стабильности* признака (присущий причастию на **-асак**) не характерен для причастия на **-асак olan**; поэтому оно нередко используется как определение к имени *дефинитивному* (грамматически определенному), снабженному, например, тем или иным аффиксом принадлежности.

ПРИМЕР:

Şarkiyat Yüksek Okuluna *girecek olan* arkadaşımı methetti.

— Он похвалил моего товарища, *который собирался поступить* в Институт востоковедения.

Причастие на **-асак olan** нередко подвергается окказиональной субстантивации.

Yanınızda *yatacak olan*, yaşlı bir mühendistir.

— Вашим соседом будет пожилой инженер.

Алıştırма 7. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. ...kendini sonsuza *götürecek olan* biricik köprü... (H. E.)
2. ...diri diri yere *girecek olan* kocası... (Ö. S.)
3. Beni yeni Amerikan Büyükelçisi Bay K. ile *tanıştırarak olan* dostumla, elçilik binasının bahçesine girmiştik. (A. N.)
4. Yeni *açılacak olan* tiyatrodaki halka kitap satmak üzere bir kitapçı köşesi bulundurulacaktır. (Gaz.)
5. Gece yarısını bir saat geçince Alsancak'tan kalkıp Ankara'ya *gidecek olan* tren için bir kaç gün önce bilet almıştım. (S. A.)
6. Fenerbahçe kfilesini (= heyetini, takımını) *teşkil edecek olan* atletler, Umum Müdürlüğünün Mısır ve İran'a yakın bir gelecekte yollayacağı millî atletlerdir. (Gaz.)
7. *Evlenecek olan*, hayatını yaşayacak olan sensin kızım. (K. N.)
8. İkinci kat tamam olunca, üç ahab (= arkadaş) oraya da halk arasından kendi işlerine *yarayabilecek olanları* seçip yerleştirmişler... (S. A.)
9. ...insanların başına *gelebilecekler* de tavukların başına gelenlerden başka türlü değildi. (F. B.)
10. «...Dur bakayım, on iki numarada bir yatak boş, yanınızda *yatacak olan*, çok ağır başlı, müslüman bir adamdır. Sabah çıktığını, geceleyin gelip yattığını bile duymazsınız». (S. A.)

Алıştırма 8. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Я не раз видел этого сержанта, который прошлой осенью собирался поступить в танковое училище.
2. Вторая железнодорожная линия, которая будет проходить через город Н., свяжет Урал с Восточным Казахстаном.
3. Я выяснил, что он ждет свою тетю, которая должна была прибыть поездом (в) пять двадцать пять.
4. Я знал, что меня ждет (= имеющее прийти на

мою голову). 5. «...Генерал пообещал дать пять рублей тому, кто вспомнит настоящую фамилию». 6 «Я вам скажу, любезный, что знаю превосходно того, кто вас убьет».

Sözlük

1. diz — колено
2. çamur — грязь
3. haydut(du) — бандит, грабитель
4. yazar — 1) (gazeteci, muharrir*) писатель, журналист;
2) (redaktör, yayımcı) редактор
5. çırak — ученик, подмастерье
6. ıslık — свист, насвистывание
~ çalmak — свистеть, насвистывать
7. tıpkı — точь-в-точь
8. kaymak — скользить
ayağı kaydı — он поскользнулся
9. sarfetmek (harcamak) — тратить, расходовать
10. bülbül — соловей
11. cehennem — ад
~ ol! — иди к черту!
12. mum — свеча
13. kök(kü) — корень
14. ot — трава
15. yetmek (-e) — хватать, быть достаточным
(= yetişmek) — достигнуть
16. tarz — способ; манера; образ (= usul, biçim, şekil)
17. kadro — состав, кадры
18. ajan — агент
~s — агентство
19. kaynana — теща, свекровь
20. zabıt(ptı) — 1) протокол, протоколирование (=kayıt(ydı)); 2) за-
хват
~etmek — 1) захватить; 2) записать; 3) сдерживать
21. cereyan — ток; течение, движение
~ etmek — протекать; происходить, случаться (= olmak)

22. hemşire — сестра (*чаще медицинская*)
23. fırlamak — выскочить, вылететь; взлететь
fırlatmak — вышвырнуть; запустить
24. nizam — порядок, система; строй (= düzen)
~lar (kurallar) — порядок, правила

* * *

25. yokuş — подъем, пригорок
26. ölçmek — (из)мерить
ölüp biçmek — обдумать, взвесить
ölçü — мера, мерка
27. yamaç(cı) — склон (*горы, холма*)
28. küme — куча; группа;
bir ~ insan — группа людей
29. yastık — подушка
~ yüzü — наволочка
30. sermek — разостлать, разложить
31. kuzu — ягненок
~m — милый, дорогой
32. tavuk — курица
33. ortak — 1) компаньон, пайщик; 2) общий, совместный
~ mallar — предметы общего (совместного) пользования
34. çeşme — водоем, источник, фонтан
35. kaynak — источник (*прям. и перен.*), родник
36. pınar — ключ, родник
37. kuyu — колодец
38. çavdar — рожь
39. pirinç(cı) — рис
40. fasülye — фасоль
41. bakla — боб(ы)
42. patâtes — картофель
43. domâtes — помидор
44. hıyar — 1) осел, олух; 2) (salatalık) огурец, огурцы
45. findık — фундук, лесной орех
46. portakal — апельсин(ы)

* * *

47. **muhtar** — староста
 48. **meclis** — меджлис, совет, собрание; парламент
 ihtiyar ~i — совет старейшин
 Büyük Millet ~i — Великое Национальное Собрание (Турции)
 49. **yedek** — резерв, запас; запасной
 50. **dernek** — 1) кружок; объединение, союз; 2) собрание, сходка
 51. **gelenek (anane)** — традиция
 52. **bekçi** — сторож
 53. **namus** — честь; совесть
 ~suz — бесчестный, бессовестный
 54. **sarhoş** — пьяный; пьяница
 55. **hırsız** — вор, жулик
 56. **huy** — характер, нрав
 ~suz — сварливый, с дурным характером
 57. **sandık** — сундук; ящик, урна
 58. **zarf** — 1) футляр, обложка; конверт; 2) наречие (грамм.)
 (= **belirteç**)
 59. **oy (rey)** — голос (избирателя)
 ~ vermek (-e) — проголосовать (за кого-л.)
 ~ kâğıdı — избирательный бюллетень
 60. **üye (aza)** — член (общества, партии и т. д.)
 61. **göğüs(ğsü)** — грудь
 62. **kibrit** — спичка, спички
 63. **serbest** — свободный, вольный
 ~ bırakmak — освободить
 64. **teslim etmek** — сдавать, передавать, вручать

* * *

65. **safa** — радость, веселье, наслаждение
 ~ geldiniz — добро пожаловать
 ~ bulduk — рад(ы) вас приветствовать
 66. **samimî** — искренний, сердечный
 67. **makam** — 1) место службы, резиденция; пост; 2) власть, инстанция
 68. **muhabir** — корреспондент
 69. **ziyade** — много; больше (= **çok, fazla**)
 70. **çarşaf** — покрывало; простыня

71. **tabanca** — пистолет, револьвер
 72. **rıza (-e)** — согласие; принятие, покорность
 73. **yakışmak (-e)** — 1) подходить; 2) приличествовать
 (= **yakışık almak**)
 74. **diri** — живой
 75. **ruh** — дух; душа

Türemiş sözcükler

1. **seslenmek (-e)** — окликнуть; подать голос, воскликнуть
 2. **toplu** — 1) собранный (где-то)
 ~ yaşamak жить в коллективе
 2) убранный, приведенный в порядок
 3. **yeryüzü, yerüstü = dünya**
 4. **haberli** — 1) осведомленный, уведомленный; 2) уведомивший, предупредивший
 5. **kurumak** — сохнуть, высохнуть
 6. **güvenlik** — 1) безопасность; 2) уверенность; доверие
 7. **korucu** — сторож, охранник
 8. **yol kesen** — грабитель, разбойник
 9. **görenek** — обычай
 10. **salatalık** — огурец, огурцы

Deyimler

1. **-(n)in ırzına geçmek** — изнасиловать, обесчестить
 2. **farzı muhal olarak** — допуская невероятное
 3. **nikâh(larını) kıymak** — совершить бракосочетание,
 (за)регистрировать брак
 4. **taşa tutmak (-i)** — забросать камнями (кого-л.)
 5. **yüz vermek (-e)** — потакать (кому-л.), баловать
 6. **yüz bulmak (-den)** — иметь потачку (от кого-л.), пользоваться
 чьим-то расположением
 7. **hal hatır sormak** — справляться о самочувствии, здоровье
 8. **cana yakın** — душевный, вызывающий симпатию

9. **zorda kalmak** — оказаться в затруднительном положении

10. **-e karşı gelmek** — выступить против (кого-л.),
напасть (на кого-л.)

11. **meydana gelmek** — 1) (vuku bulmak) возникать, случаться;
2) появиться, образоваться (=oluşmak, teşekkül etmek)

12. **kâh... kâh...** — то...то...

Отглагольный аффикс -ı

Посредством ударного аффикса -ı (-i, -u, -ü), присоединяемого к основе ряда глаголов, образуются отглагольные существительные с различными значениями, реже прилагательные. Вот наиболее употребительные из этих имен (частично уже известные по предыдущим урокам):

1. anmak — anı *воспоминание*
2. batmak — batı *запад*
3. dizmek — dizi *ряд, цепочка*
4. doğmak — doğu *восток*
5. dolmak — dolu *полный*
6. duymak — duyu *ощущение, чувство*
7. gezmek — gezi *поездка; экскурсия*
8. göstermek — gösteri *показ; демонстрация; выступление*
9. kokmak — koku *запах*
10. korkmak — korku *страх*
11. koşmak — koşu *бег*
12. ölçmek — ölçü *мера, мерка*
13. ölmek — ölü *мертвый; труп, тело*
14. örtmek — örtü *покрывало*
15. sanmak — sanı *догадка, подозрение*
16. saymak — sayı *число, номер; очко, гол*
17. sıkmak — sıkı *тесный*
18. sormak — soru *вопрос*
19. sürmek — sürü *стадо, стая; кipa; масса (много)*
20. vermek — veri *данные*
21. yapmak — yapı *строение; строительство*
22. yazmak — yazı *письмо; статья; надпись*

Отглагольное имя на -ı может распространяться посредством других словообразовательных аффиксов, в частности — аффиксов -lı и -sı, например:

örtü — örtülü *покрытый, закрытый (чем-то)*

yazı — yazılı *письменный; письменно*

yazı — yazıcı *писарь; секретарь*

Temrin 9. İtalik harflerle yazılan kelimeleri ezberlemek üzere aşağıdaki cümleleri tercüme edin:

1. Dazine vurdu, «Hay, Allah, bu yeni verileri hesaba katmadım», dedi. 2. Bu eski *ajanın* oldukça ilginç *anıları* var. 3. Eminim ki bu *haydutun* *cehenneme* kadar yolu var. 4. Elektrik *cerreyanı* kesilince *çırağına*: «Bir *mum* getiriver» diye *seslendi*. 5. *Hemşire*, bu otun kökünü ilaç olarak kullansam olmaz mı? — Ben ottan mottan anlamam. Doktorun yazdığı damla yok mu, onu kullanın. 6. Bunu duyunca gözleri evinden *fırladı*. 7. Bu tarzda *nikâh* kıyılır mı hiç? 8. Farzı muhal olarak *kaynanasından* yüz *bulsa* durum başkalaşır. 9. Takımınızın kadrosunda bir değişiklik olmadı mı? 10. *Islık* çalarken duysanız tıpkı bir bülbül dersiniz. 11. Derginin baş *muharriri* (baş yazarı) kim? 12. Bu para kitapları almaya *yetmez*. 13. Evet, *nizamlar* (kurallar) belli (malûm) ama, olay *cerreyan* edip bittikten sonra bir *kaydın* tutulması pek te yararlı olmaz, sanırım. 14. Kadınların *ırzına geçene* yüz verilir mi? Tam tersine, taş a tutulmalıdır. 15. *Cerreyan eden* (yer alan) görüşmelere büyük önem veriyoruz. 16. Yaşı seksene yetti yetecek.

1. Какая *грязная* дорога! 2. Таким образом *расходовать* силы бесполезно. 3. Ты смотри в корень проблемы. 4. Здесь *травы* нет. Осторожно (будь внимателен)! Если *поскользнешься*, землю поцелуешь. 5. Мы по колено утонули (погрузились) в *грязи*. 6. Ну и жара! Прямо-таки (точь-в-точь) *ад*. 7. *Кадры* повсеместно заполнены. Если ее *вышвырнут* с работы, что она будет делать? Работать *сестрой* она не может... 8. Если — допустим невероятное — их *бракосочетание* состоится... 9. Окликни своего ученика (подмастерье); чего это он все насвистывает? 10. Таков политический строй этой страны. 11. Не беспокой-

тесъ, *захват* города невозможен. 12. Поздравляю. Она, кажется, пользуется расположением своей *свекрови*.

1. Her şeyi *ölçüp biçmeli*. 2. Şu üç parça kumaşı ölçtük, her birinin boyu ortalama 2,5 metredir. 3. Toplu sözcüğünün «top», «toplamak», «toplanmak» kelimeleriyle ilişkisi vardır. Bu söz «(hep bir arada) toplanmış» anlamına gelir. Örneğin: orada toplu bulunuyorlardı (=hep bir arada toplanmışlardı); toplu (=toplanmış, intizamlı, düzenli) bir oda. 4. Dağın tepesinde *bir küme* ağaç görülmüyor. 5. Şu dağın her iki *yamacı* çok diktir. 6. *Yokuş* yukarı ne çabuk çıkıyor! 7. Bu kadar *patates* (*domates*) bize yeter de artar. 8. Şu *baklaya* biraz salatalık da katılsa... 9. *Kuzum*, bara bak. Şu hint tavuğunu kaç liraya aldın? 10. *Ortaklarınız* hep tahsil terbiye görmüş insanlar mı? 11. Çabucak masaya temiz *örtü* *serin*. Konuklar geliyor. 12. Bundan *haberdar* değildim. 13. *Hıyar* ağası sen de, iş böyle mi yapılır?

1. Смените, по крайней мере, эту *наволочку*. 2. *Измерьте* и это поле. 3. Вы сняли *мерку*? 4. Это агентство опирается на надежные *источники*. 5. *Водоем-то* есть, только *ключ* вдруг *пересох*, а *колодца* нет. 6. Я пошлю тебе свою коляску (машину), чтобы ты не поднимался в гору пешком. 7. Душевный человек! При встрече надо справиться о (его) самочувствии. 8. Тут целая кипа бумаг. Но, похоже, эти *данные* устарели. 9. По-моему, ваша *догадка* не беспочвенна. 10. *Маслины*, *рис*, *хлопок* — это все очень ценные продукты. 11. Нужно *устранить* эти препятствия. 12. Ни солнца, ни ветра! *Высохнет* ли белье?

1. *Meclise* 30 kişi seçtik. 2. Elbet, onu da meclis *üyesi* seçeriz. 3. Yedek subay. 4. *Namusum* böyle davranmaya mani oluyor. 5. Mektubu bana *teslim* ettiği gibi çıktı. 6. Bizimki satranç *derneği* politikaya karışmayız. 7. Bir ulusu meydana getiren etkenlerden biri de gelenek (anane) tir. 8. İstedğimiz gibi hareket etmekte (davranmakta) *serbestiz*. 9. *Serbest* çeviri. 10. Oy kağıdınızı *zarfa* koyun da şu *sandığa* atın. 11. Durumu ağırdır, *göğsünden* yaralanmıştı. 12. *Bekçilik* mi yapıyorsun burada. 13. Köy veya mahalle işlerine bakmak üzere halkın seçtiği kimseye ... denir.

14. Bir işi konuşmak için yapılan toplantıya ve bu toplantının yapıldığı yere ... deriz. 15. Bu ülkede tam bir *güvenlik* (emniyet) var. 16. Cana yakın bir adam ama, maalesef *sarhoşun* biri.

1. *Зapasной* выход. 2. Пусть *сдаст* свое оружие. 3. Кто обеспечит нашу *безопасность*? 4. Он оказался *бессовестным* человеком. 5. Держите *вора*! 6. Посмотри-ка, что у него на *груди*. 7. Первое заседание великого национального собрания проводится первого ноября. Такова *традиция*. 8. Они оказались в затруднительном положении. 9. Его *освободят* через несколько часов. 10. Вы *свободны*.

1. Adam bize *safa* verdi. 2. Üst *makamlara* baş vurmali. 3. Genel müdürü *makamında* ziyaret ettim. 4. Bu elbise size *yakışmaz*. 5. *Rızam* yok, *tabancama* dokunmayın. 6. Yorgan var ama, *çarşaf* maalesef yoktur. 7. *Gösteri* uçuşlarını çok *ziyade muhabir* takip ediyor. 8. *Kâh* makamlar rıza vermiyor, *kâh* kendileri hazırlıklı değil.

1. Добро пожаловать! — Здравствуйте! 2. Он очень *сердечно* меня встретил. 3. Мне очень нравится *покрывало* на ее голове. 4. Местные *власти* должны принять строгие меры. 5. Боже! *То* он кричит, *то* свистит... 6. Такие поступки вам не *приличествуют*. 7. Он по своей воле (согласию) взялся сдать целый *ряд* экзаменов. 8. На *месте* (службы) его нет.

Köyde hayat

İnsanların toplu yaşadıklarını, en küçük insan topluluğunun da aile olduğunu biliyoruz. Fakat, yeryüzünde tek başına yaşayan bir insan *bulunmadığı gibi*, tek başına yaşayan bir aile de yoktur. Aileler de evlerini birbirlerine yakın yaparak köyler kurmuşlardır. Demek ki köy de insanların toplu olarak yaşadıkları bir yerdir.

Türkiye'de beş-on evden meydana gelmiş köyler *bulunduğu gibi*, üç-dört yüz evlik köyler de vardır. Her evde ortalama 5 kişi *bulunsa*, 50 evlik bir köyde 250 kişi, 400 evlik bir köyde 2000 kişi yaşıyor demektir. Zaten köyler evlerinin sayısı ile değil, içinde

yaşayan insanların sayısıyla ölçülürler. Bir yerin nüfusu, yani orada yaşayan insanların sayısı 2000'den fazla değilse oraya köy denir.

Evlerimizin, bahçelerimizin, tarlalarımızın bir sınırı *olduğu gibi*, köylerin de bir sınırı vardır. Bu sınırın arkasında komşu köylerin toprakları başlar.

Büyük şehirlerde, yahut kasabalarda oturanların çoğu köy görmemiştir. Halbuki onların yüzbinlerce vatandaşları da köylerde *yaşamaktadır*. Bir köyü ziyaret ederseniz hayatınız boyunca unutamayacağınız hatıralarla dönersiniz. Tâ uzakta, bir tepenin yamacında, ağaçlıklar arasında bir küme ev gözünüze çarpar. Şimdi *olduğu gibi* mevsim güz, vakit te akşamsa tarlalarından dönen köylülere rastlarsınız. Köy meydanına vardığınız zaman köylüler:

— Hoş geldiniz! Safa geldiniz! diye sizi karşılarlar. Herkes sizi kendi evine misafir etmek ister. Taştan yahut kerpiçten yapılmış bir evin önünde durursunuz. Odada bir baştan bir başa divanlar vardır. Yanlarına yastıklar konmuş, üzerlerine tertemiz örtüler serilmiştir. Sizi baş köşeye oturturlar, hal hatır sorarlar, yoğurt (veya ayran) ikram ederler. Haberli *gitmişseniz*, köylü dayı sizin için kuzu çevirir, hiç değilse bir tavuk keser. Köylülerin ne temiz yürekli, ne samimi, ne cana yakın insanlar olduğunu görürsünüz.

Köyün çeşmesi

Köylülere gerekli olan şeylerin en başında su gelir. Köylerin çoğu bir dere boyunda kurulmuştur. Fakat yılın her mevsiminde buralarda su bulunmaz. Yazın dereler kurur. Köylüler hep beraber çalışarak yakın bir pınarın suyunu köylerindeki çeşmeye getirirler. Bazı köyler, yakınlarında böyle kaynak, yahut pınar bulamazlarsa hep beraber çalışıp kuyu açarlar. Su ihtiyaçlarını (gereksinimlerini) kuyudan çıkan suyla giderirler.

Köy odası

Köyün ortak malı olarak bir de köy odası vardır. Köye gelen konuklar buraya alınır. Odada yatak, yorgan, çarşaf, bulunur. Sırayla her ev yemek getirip konuğu doyurur. Köyle ilgili bir şey konuşulacaksa burada toplanılır.

Köyde en önemli iş tarımdır

Türkiye bir tarım ülkesidir. Köylünün baş işi de ziraattır. Topraklarında en çok buğday yetiştirilir. Buğdaydan sonra sırasıyla arpa, mısır, çavdar ve pirinç gelir. Fasulye, nohut, bakla, patates, domates, salatalık (hıyar) da çok yetiştirilir. Zeytin, pamuk, tütün, incir, fındık, limon, portakal ve daha yüzlerce çeşit meyve da Türkiye'nin kıymetli ürünleridir.

Köyler nasıl idare edilir?

Köyün sınırları içinde topluca yaşayan insanlar köylerini idare için aralarından birini başkan seçerler. Onun yanına da birkaç yardımcı verirler. Ailenin reisi (başkanı) baba *olduğu gibi*, köyün başı da muhtardır. Köyün sınırları içinde köylüye ait (ilişkin) işleri yapmak ve yaptırmak onun görevidir. Yardımcılarına ihtiyar meclisi denir. Muhtar, ihtiyar meclisinin kararlarına göre ve kanunlara, nizamla, gelenek ve göreneklere uyarak köyü yönetir. Küçük köylerde 4 kişiden, büyük köylerde 6 kişiden oluşan (ibaret olan) ihtiyar meclisi en az haftada bir defa toplanıp köy işlerini konuşur ve sırasıyla hepsini köylüye yaptırmaya çalışır. Bir olay meydana gelirse (vuku bulursa) yukarıya haber verir (bildirir).

Köyde emniyet

Köylerin içinde güveni sağlamak için köy korucuları ve kır bekçileri vardır. Bunları ihtiyar meclisi seçer. Yol kesenleri, insan öldürenleri yakalamakla görevli jandarmalar ise köyden değildir.

Köy korucuları köy sınırı içinde herkesin canını, malını, namusunu korurlar. Her köyde en aşağı bir korucu vardır. Büyük köylerde her 500 kişi için bir korucu tutulur. Korucuların 20 yaşından küçük, 60 yaşından büyük olmaması gerektir. Huysuz, kavgacı, sarhoş ve ceza görmüş kimseler korucu seçilmez. Korucular köy muhtarının emri altındadır. Korucu görevini yaparken zorda kalırsa elindeki silâhı (örneğin tabancayı) kullanır. Korucuya karşı gelenler jandarmaya karşı gelmiş gibi ceza görürler.

Kır bekçileri de köyün tarlasına, korusuna, bağına bahçesine, hayvanlarına zarar vermek isteyenlere engel olur. Böyleleri çıkarsa yakalar, hükümete teslim eder.

(Önemsiz değişikliklerle Yurttaşlık Bilgisi adlı ders kitabından alınmıştır.)

Alıştırma 10. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Eğer bir kimse köydeşlerinin canını, malını, namusunu korumak için seçilmişse, huysuz, kavgacı, sarhoş, ceza görmüş bir adam olmaması şarttır. 2. Örneğin, siz köyümüzün muhtarı veya ihtiyar meclisi üyesi seçilseniz ilk önce ne yaparsınız? 3. Köye ve köylüye ilişkin (ait) bir sorun konuşulacaksa nerede toplanılır? 4. Bana bir şeyler ikram etmek (ikramda bulunmak) istemiyorsan ne kuzuyu alırım, ne de tavuğu. 5. Köyün sınırları içinde yaşayan insanlar birbirlerini yakından tanıdıkları gibi bazısı birbirleriyle uzaktan, yakından akrabadırlar. 6. Köyümüzde kuyu var ama suyu istediğimiz gibi temiz ve tatlı değildir. Şimdi köyün etrafındaki (çevresindeki) ormanlarda bir pınar aramaktayız. 7. Bu ülkede birkaç milyon köylü ya tamamiyle topraksız yahut ta az topraklı köylü olduğu gibi büyük sayıda (miktar) hayvan sahibi olanlar da azdır. 8. Şu gazetenin bildirdiğine göre köy kanununda bazı değişikliklerin yapılması beklenmektedir. 9. Ortak malları olan çeşmede su kesilmişse kuyudan faydalanabilirler. Fakat kuyu da kurursa bu sıcakta ne yapacaklar? 10. Şu bastonlu adam, okul işleriyle ilgili bir memur olduğuna göre, her sınıfta ortalama kaç öğrenci olduğunu bilmesi gerek (bilmelidir). 11. Mali (parasal) olanaklarımız elveriyorsa, bu çağdaş (asri, modern) araç(vasita)ları, bu yepyeni aletleri (aygıtları) serbestçe alabilirsiniz. 12. Çok inanılır, çok emin bir adam olduğu gibi, çok hoş, cana yakın bir arkadaşdır. 13. Naciye hanım diri diri yere girecek olan kocasının dehşetli ulviyetinden (= ruh büyüklüğünden) şaşalayarak kapıdan çıktı (Ö. S.).

Alıştırma 11. Aşağıdaki parçayı Rusçaya tercüme ettikten sonra Türkçe anlatacaksınız:

Köy derneği ve köyde seçim

Köy kanununda söylendiği gibi köy muhtarıyla ihtiyar meclisini köy derneği seçer. Köy derneği kadın, erkek bütün köy halkının toplanmasından meydana gelir. Bu dernek, seçim için 2 yılda bir, kasım ayının ilk pazarına rastlayan günde toplanır. Muhtar, yeni seçim yapılacağını önceden bütün köylülere duyurur.

Seçim, sabah erkenden başlar. Ortaya boş bir sandık getirilir. Sandık başına gelen köylülere ikişer zarf, ikişer de oy kağıdı verilir. Herkes bu kağıtlarla zarfları alıp birer birer gizli oy odasına girer. Kağıtlardan birine muhtar olmasını istediği kimsenin adını, ötekine ihtiyar meclisine seçtiği kimselerin adlarını yazar. Kağıtları kendi zarflarına kor. Zarfların ağzını da kapadıktan sonra gelir, bunları oy sandığına atar.

Bir köyde yalnız bir muhtar seçildiğine göre muhtar seçimi kağıdına bir kimsenin adı yazılır. İhtiyar meclisine seçilecek kimselerin sayısı ise köyün nüfusuna göre değişir. Meselâ bir köyün nüfusu 999 kişi olsa 8,1001 kişi olsa 12 kişinin adı yazılır. Kadınlar da muhtar, yahut ihtiyar meclisi üyesi seçilebilirler.

Herkesin gelip oyunu kullanması için saat 17ye kadar sandık başında beklenir. Saat 17de bütün köylülerin gözü önünde sandık açılır. Muhtar seçimi zarflarıyla ihtiyar meclisi seçimi zarfları sıralanır. Sonra bu zarflar, yine herkesin gözü önünde, birer birer açılıp herkesin kaç oy aldığı sayılır. Muhtar seçiminde en çok oy alan kimse muhtar olur. Örneğin, iki köylüden biri 90 oy, diğeri de 89 oy almışsa 90 oy alan muhtar seçilmiş demektir.

İhtiyar meclisi seçiminde de, köyün nüfusuna göre, en çok oy alan 4 veya 6 kişi ihtiyar meclisi üyesi, geri kalan 4 veya 6 kişi yedek üye olur.

Alıştırma 12. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Если бы вы посетили нашу деревню, то, безусловно, вернулись бы с прекрасными воспоминаниями. 2. Издали, со склона холма, мы смотрим на деревню, которую собираемся посетить. В глаза бросается маленькая белая мечеть с одним минаретом,

расположенная среди группы домов. 3. Я вручил вещи и тотчас же ушел. — Как не стыдно! Надо было, по крайней мере, справиться (у него) о самочувствии. 4. Если они собираются выступить против нас и любой ценой нанести нам ущерб, мы должны теперь же обдумать, какие шаги мы предпримем. 5. Если он проявляет интерес к этому вопросу, объясните ему, что дело, которым мы занимаемся, его не касается. 6. Как говорится в этой книге, староста должен управлять деревней в соответствии с решениями совета старейшин и сообразуясь с существующими законами, порядками, традициями и привычками. 7. Как мы знаем (как известно), совет старейшин избирается деревенским сходом на два года и состоит из четырех или шести человек. 8. Поскольку их обязанность состоит в том, чтобы вылавливать и передавать властям жуликов, грабителей и убийц, у них, без сомнения, должно быть оружие. 9. Как сообщил его отец, он несколько дней назад направился в Измир, чтобы купить запасные части для этой современной сноповязки (*ср. косить, связывать*). 10. Поскольку более половины ее населения составляют крестьяне, Турция — земледельческая (аграрная) страна. 11. По сообщению нашего корреспондента, его согласие получено.

Алıştırma 13. Nâzım Hikmet'in aşağıdaki şiirini okuyup ezberleyin:

Yanmamış sigara

O bu gece ölebilir
 ceketinin göğsünde bir kurşun yanığıyle,
 O bu gece gitti ölüme
 kendi ayağıyle.
 — Cigaran var mı? — dedi.
 — Var, dedim.
 — Kirbit!
 — Yok,
 cigaranı kurşun yakar,
 dedim.
 Aldı cigarayı
 gitti.

Belki şimdi upuzun yatıyor,
 dudaklarında yanmamış bir sigara,
 göğsünde bir yara.

Gitti.

Darp işareti.

Bitti...

Алıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberleyiniz:

1. Ağlama ölü için, ağla diri için. 2. Anladım ise arap olayım. 3. Arnavuda sormuşlar, cehenneme gider misin diye. Aylık kaç demiş. 4. Ayak gitmese el getirmez. 5. Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış. 6. Bir gözün güldü. 7. Cehenneme girse yüzü kızarmaz. 8. Damdan düşse kedi gibi dört ayağı üstüne düşer. 9. Değirmen taşının altından diri çıkar. 10. Diriye gülmez, ölüye ağlamaz. 11. Elinden gelse bir kaşık suda boğar. 12. Herkesin akli bir olsa koyuna çoban bulunmaz. 13. Hırsız evden olursa bulunması güç olur. 14. Hiçe hiç versen yine hiç çıkar. 15. İç dedilerse çeşmeyi kurut demediler ya. 16. Vur dedilerse öldür demediler ya.

УРОК 21 (7)

ЖЕЛАТЕЛЬНОЕ НАКЛОНЕНИЕ (istek kipi)

Настоящее время желательного наклонения (основная форма) образуется путем присоединения к основе глагола ударного аффикса *-(y)a/-(y)e* и личных аффиксов, например: *oku-ya-yım¹*, *oku-ya-sın* «почитай-ка», *oku-ya* «пусть-ка почитает», *oku-ya-lım¹*, *oku-ya-sınız* «почитайте-ка», *oku-ya-lar* «пусть-ка почитают». Отрицательный статус желательного наклонения образуется как обычно: *söylé-me-ye-yım*, *söylé-me-ye-sin* «не скажи-ка», *söylé-me-ye* «пусть-ка не скажет» и т. д.

В вопросительном и отрицательно-вопросительном статусах формы 2-го и 3-го лица желательного наклонения практически не употребляются.

Форма 3-го лица (обоих чисел), обычно заменяющаяся в современном языке формой 3-го лица повелительного наклонения (*-sın*), используется, тем не менее, в формулах пожеланий или зложеланий.

ПРИМЕР:

Yalvar yakar oldum. Almadılar... Dilleri *dura* onların, elleri *kırıla*, kolları *soğula* onların. (Ü. Kaftancıoğlu)

— Я принялся умолять. (Но) не взяли. Чтоб у них языки *поотсыхали* («остановились»), чтоб им руки *пообломало*, чтоб (все) конечности *свело* («отсохли»).

¹ Эта форма известна по предыдущим урокам (см. урок 8).

Форма 2-го лица (обоих чисел) наиболее часто употребляется в конструкциях с союзным словом *diye* (в целевом значении) или с союзом *ki* «чтобы», который (в соответствующем окружении) выражает цель, побуждение к действию, либо (при наличии перед союзом *-ki* отрицательной формы глагола либо предикативного слова *yok*) указывает на отсутствие повода для совершения действия, обозначенного формой желательного (в 3-м лице — повелительного) наклонения.

ПРИМЕРЫ:

İstiyoruz ki siz de gelesiniz.¹ — Мы хотим, чтобы и вы *пришли*.

Altmış liralık lûgatı (= sözlüğü) iki yüz altmışa bile alırdım.

Tek sen memnun olasın diye. Aksilik işte. Ay sonuna rastladı. (H. Taner)

— Я даже словарь стоимостью в 60 лир купил бы за двести шестьдесят, *лишь бы ты была довольна*.

Да вот незадача. (Встреча) *пришлась на конец месяца*.

Kasabada başkası yok ki gidesin. (F. R. Atay)

— Нет же в местечке другого (адвоката), *чтобы* (к нему) *идти* // чтобы ты к нему пошел.

Прошедшее время желательного наклонения образуется в соответствии с обычными правилами, например: *oku-ya-ydı-m* // *oku-ya i-di-m* «почитать бы мне (тогда)», *oku-ya-ydı-n*, *oku-ya-ydı*, *oku-ya-ydı-k*, *oku-ya-ydı-nız*, *oku-ya-ydı-lar*. Отрицательный статус: *söyle-me-ye-ydı-m* // *söyle-me-ye i-di-m* «не говорить бы мне (тогда)», *söyle-me-ye-ydı-n*, *söyle-me-ye-ydı* и т. д.

В современном языке формы прошедшего времени желательного наклонения употребляются редко и преимущественно в значении нереальной условной формы *-saydı*.

ПРИМЕР:

Bugün seni aradım. Burada bulmayaydım (= bulmasaydım) okula gidecektim.

— Я сегодня искал тебя. *Если бы не нашел* здесь, то пошел бы в институт (в школу).

¹ Ср. синонимичную конструкцию: *Sizin de gelmenizi istiyoruz* (см. урок 18).

Alıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. «Mektubu çantada *unutmayasın!*» (S. Ali) 2. Buraya kanun girmez. *Bilesin!* (Üst.) 3. Allah *vere!* 4. Bırakınız yakamı. Silâh atmamdan (= ateş etmemden) kimse şikâyet etmiyor *ki* beni karakola *götüresiniz.* (gaz.) 5. ...Bülent'le evde kaldı... Birden *heyecanlanmayasın diye* getirmedim. (K. Nadir) 6. ...Kadı efendiye selâm *söyleyesin.* (H. Nasr) 7. «Öyle bir söz söyle *ki* özür dilemeyesin. («Zaman») 8. ...Bu da öyle bir yazı. *Hoşgörüle!* («Milliyet») 9. Avlu kapısından çıkarken annem bize «*Rastgele*» dedi. Babam bir «sağol» çekti. (S. Kocagöz) 10. Ümülmez dertlere *düşesin.* Başın *kelola!* Gözün *körola!* Dilerim: ettiğini *bulasın,* kan *kusasın.* (A. Nesin) 11. Emme çok geçmedi, haber geldi. *Düşmanın* bir zararı yokmuş, *döneler diye.* (Y. Kadri) 12. Fakat ana, şunu iyi *bilesin* ki benim artık sabrım tükendi. (B. Yıldız) 13. ...Kaçıp kurtulmak mümkün değil. İlle ki pencereden *atlayasın.* (A. Nesin) 14. İş bulacağım diyorsun. Kim yitirmiş, sen *bulasın?* (D. Akçam) 15. Sağ *olasın.* Haydi gidelim. (B. Yıldız) 16. *Açaydın* gözünü. — Doğru *açaydım.* Açamadık işte. (O. Kemal) 17. ...korkmasın diye, döndüler. Jandarmaya haber *vere mi idik* ki, dersin? (Y. Kadri) 18. Hemen elime sarıldı. Öptü. «Eğer bana o gün ekmek parası *vereydin,* ben fabrikaya gitmeyecektim». (Ö. Seyfettin)

Alıştırma 2. Boşlukları *-(y)a, -(y)asın(ız), -sın(lar)* ve saire gibi gerekli eklerle doldurunuz:

1. Doktor tavsiye eder (talep eder) ki [a] siz, b) o] birkaç gün dışarı çıkma... 2. Dilenci yanına sokulunca, «Allah ver...» dedi. 3. [a] onlar, b) sen] Yokuşu çıkma... diye onlara (sana) arabamı yollarım. 4. Adam bağırıp çağırma... diye istediğini yaptım. 5. Silâhın [b] silâhımız, c) silâhları] yok ki bu iki haydudu yakala... (tut...). 6. Karnını [a, b] doyur... diye seni (b) arkadaşını] bir lokantaya götürüyüm (güzel bir yemek pişireyim). 7. [a] siz, b) onlar] Çeşme kur... (Kuyu aç...) diye mi köy meydanında toplan...? 8. [a] o, b) sen] Korucu ol... diye yarın ihtiyar meclisinde bir öneride bulunacağım. 9. Köylü: «Keşke geçen yıl pirinç değil bakla ek...!» diye düşündü. 10. (Sen) Hemen o anda dışarı fırla..., hemşireme (kaynanama) rastla... (yetiş...). 11. Kan ter içinde çalışan demirci cırağının yanından geçerken: «Kolay gel...!» diyerek gayret verdi.

Alıştırma 3. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çeviriniz:

1. Вы же не являетесь членом этой партии и не знаете, как проходила эта сходка, чтобы не верить сообщению нашего агентства. 2. Окликнуть бы мне его в тот момент. Но я не решился. 3. Он же не совершил такого уж тяжкого поступка, чтобы вы забрасывали его камнями. 4. Ты человек не бессовестный и не пьяница. Я отдал свой голос за тебя, чтобы ты защищал честь и имущество твоих односельчан и обеспечил нашу безопасность. 5. Нам хочется, чтобы бракосочетание совершил этот душевный человек. 6. Необходимо приложить серьезные усилия, чтобы вы смогли привести воду из дальнего источника в вашу деревню. 7. (Вокруг) не так уж темно, чтобы ты зажигал свечи (включал электричество). 8. Лучше бы ваш старший брат не вмешивался в это дело.

Alıştırma 4. İstek kipi (-a), dilek-şart kipi (-sa, -saydı), -acak ortacı, yeterlik ve yetersizlik biçimleri (-abil, -ama), edilgen eylemlerin geniş zamanı (-ılır) ve saire gibi fiil şekilleri Rusçaya geçirilirken, karşılığı çok kere rus mastarında (-ать/-ить) bulurlar. Bu yüzden aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin de bu arada yukarıda sayılan — veya sayılmayan — biçimlerden hangi birini seçeceğinizi temelli düşünün:

1. Сударь, кому *передать* это письмо? 2. *Прийти* бы вам часом раньше! 3. Можно мне *зайти* к вам завтра? 4. (Вы) Разрешите *войти*? 5. Он не нашел в себе смелости *отвергнуть* это предложение. 6. Я растерялся: что *говорить* в подобных случаях? 7. Нам *подождать* вас или *идти*? 8. Пусть едет домой. Он не в состоянии *работать*. 9. Куда бы мне *поехать* летом? Или здесь *остаться*? 10. Можно ли (мне) *написать* ему письмо? 11. Торопитесь! — Чего ради мне *торопиться*? 12. На этот вопрос я не могу *ответить*. 13. Он постарался *выиграть* время, и это было очень важно. 14. Смотри, не *заболеть* бы тебе... 15. Она не поцеловала тебя, чтобы не *разбудить*.

УСЕЧЕННЫЙ ИНФИНИТИВ В СОСТАВЕ СЛОЖНЫХ ФОРМ (КОНСТРУКЦИЙ)

На базе усеченного инфинитива (-ma/-me + аффиксы принадлежности) добавлением какого-либо служебного слова (чаще всего — послелога или имени-послелога) строится целый ряд сложных форм, составляющих предикативный элемент соответствующих конструкций. Наиболее употребительны 1) имеющее уступительное значение формосочетание *-masına rağmen* (реже *karşın*) «несмотря на» + (от)глагольное имя; «несмотря на то, что» + личная форма глагола и 2) образующая предикат развернутой целевой конструкции сложная форма *-ması için* «для» + (от)глагольное имя; «для того, чтобы» + личная форма глагола. Форма *-ması için*, в отличие от *-mak için* (см. ур. 10), употребляется тогда, когда целевой оборот обладает своим, особым субъектом действия.

Помимо названных должны быть упомянуты малоупотребительные в разговорной речи формосочетания: 3) *-ması üzerine* «вслед за», «(в ответ) на» + (от)глагольное имя; 4) *-masından sonra* «после» + (от)глагольное имя; 5) *-masından önce (evvel)* «до» + (от)глагольное имя; 6) *-ması sayesinde* «благодаря» + (от)глагольное имя; 7) *-ması halinde* «в случае» + (от)глагольное имя; 8) *-ması sebebiyle* «по причине» + (от)глагольное имя; 9) *-ması şartıyla* «при условии» + (от)глагольное имя; 10) *-ması suretiyle* «путем» + (от)глагольное имя; 11) *-ması yüzünden* «из-за» + (от)глагольное имя; 12) *-ması amacıyla* «с целью» + (от)глагольное имя; 13) *-ması dolayısıyla* (а также *-masından dolayı*) «вследствие» + (от)глагольное имя; 14) *-masıyla (birlikte)* «(вместе) с» + (от)глагольное имя; 15) *-masının ardından* «вслед за» + (от)глагольное имя и некоторые другие, а также имеющий обстоятельственное значение («без...») оборот *-tama(ca)sına* и конструкция *-masıyla ...-ması bir oldu*, указывающая на мгновенную последовательность двух действий.

Все субъекты оборотов, предикатом которых является усеченный инфинитив, получают показатель *родительного па-*

дежа — за исключением тех случаев, когда субъект оборота является одновременно и подлежащим предложения в целом (родительный падеж может, кроме того, опускаться, если субъект оборота, содержащий значение неопределенности, непосредственно предшествует предикату).

ПРИМЕРЫ (на некоторые из перечисленных выше форм):

-masına rağmen:

Vaktinin dar ve kollarının ağır paketlerle dolu olmasına rağmen, beni çiğneyip geçmedi. (R. Nuri)

— Несмотря на то, что времени у него было в обрез и в руках он держал (досл.: его руки были полны...) тяжелые пакеты, он не прошел мимо меня.

Cümleyi iki kere tekrar etmenize rağmen anlayamadım.

— Несмотря на то, что вы дважды повторили предложение, я его не понял.

-ması için:

Çocuğun uyanmaması için yavaş, çok yavaş yürüyor. (H. Edip)

— Чтобы ребенок не проснулся, она движется тихо, очень тихо.

-ması üzerine:

Bayar'ın «Esaslı bir şikâyetim yok» demesi üzerine doktor onun tansiyonunu ölçtü. (T. G.)

— Вслед за заявлением Баяра: «У меня нет существенных жалоб», врач измерил ему (артериальное) давление.

-masından sonra:

Giriş işlemlerinin tamamlanmasından sonra bizi... karşıladılar. (K. Bayram)

— После завершения въездных формальностей нас встретили...

-masından önce:

Kuzey Irak harekâtının başlamasından önce... («Zaman»)

— До начала операции в Северном Ираке...

-ması sayesinde:

Onların çalışması sayesinde 27 liralık gaz sobası 890 lira olur. (A. N.)

— Благодаря их стараниям газовая плита ценой в 27 лир будет (стоить) 890 лир.

-ması halinde:

Vietnam Çin'in son askerine kadar topraklarından çekilmemesi halinde gelişecek olaylardan Pekin'in sorumlu olacağını ileri sürdü. («Günaydın»)

— Вьетнам заявил, что в случае, если Китай не уберется с их территории вплоть до последнего солдата, то ответственность за развитие событий будет нести Пекин.

-mama(ca)sına:

O dans bitti, bir daha. O dans bitti, bir daha. Artık durmamacasına dönüyoruz. (H. T.)

— Тот танец кончился — еще один; кончился — еще один.
И мы уже кружимся без остановок.

-ması ile ...-ması bir oldu:

Tokatı yemesiyle adamın denize yuvarlanması bir oldu. (R. Çalapala)

— Едва получив оплеуху, человек рухнул в море (досл. Получение оплеухи и падение человека в море было одно(временным)).

Çalıştırma 5. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçiriniz:

1. O gün havanın iyice serin olmasına rağmen, yine öğle yemeğinden sonra rıhtıma inmiş, elleri arkasında ağır ağır dolaşıyordu. (K. Nadir) 2. Hoooş, Naciye'nin ona pek de aldırış ettiği yoktu ya... Bütün çabalamasına rağmen, ille benim yanıma sokulur, ...benimle konuşurdu. (O. Kemal) 3. Böyle olduğunu kesinlikle bilmeme rağmen, nedense buraya bunu yazmak ihtiyacı duydum. (O. Pamuk) 4. ...Tevfik, kendisini merdiven başına kadar geçiren ve karaya dönebilmesi için geminin sandallarından birini veren kaptanın hararetle elini sıktı. (S.A.) 5. İmkânsız bir şey bu. ...— Yapacaksın Süreyya. Bir rezalet çıkmaması için. (K. N.) 6. ...kim izin verdi sana bütün bunları söylemen için? (O. A.) 7. KKTC ihracatçıların finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla Türk Ekimbank kredi limiti 5 milyon dolara yükseltecek. («Zaman») 8. Onunla uçağa binmemizle havalanmamız bir oldu. (T. G.) 9. ...işsizliğin artması sebebiyle seyyar köftecilerin bütün sokak başlarını tutması ve sayılarının gittikçe artması yüzünden,

belediyenin seyyar köftecilerle mücadelesi imkânsız bir hale gelmiştir. (A. N.) 10. Durmamasına ağlayan ölünün yanına gittim. (A. N.) 11. Bir buçuk saat hiç konuşmamacasına yol aldılar. (Ş. S.) 12. Dile kolay, on yıllık bir arkadaş. Hem de hiç ayrılmamacasına. (O. K.) 13. Kapıya doğru ilerledi. Kapının küçük penceresinden baktı. Bakmasıyla elinin ayağının buz gibi kesilmesi bir oldu. (S. E.) 14. «Goethe'den şiirler okurum, umumî kültürünüzün artması için». (O. K.) 15. Birleşmiş Milletler merkezinin 200 kadar Kürt gösterici tarafından basılmasının ardından çatışma çıktığı ve bir polisin yaralandığı bildirildi. («Zaman»)

ФОРМА -DIĞI HALDE

Сложная форма **-dığı halde** (-dik + аффикс принадлежности + служебное слово hal в местном падеже) имеет **уступительное** значение: «хотя ...». Подлежащее придаточного уступительного предложения ставится в **основном** падеже.

ПРИМЕР:

Şubat ayında buralarda hava çok soğuk *olmadığı halde* kaputunun yakasını kaldırmıştı. (S.A.Portakal)

— Хотя в феврале здесь не бывает очень холодно, он поднял воротник шинели.

В редких случаях форма **-dığı halde** может выступать как сказуемое придаточного предложения образа действия, отвечающая на вопрос nasıl (bir hal-de)? «как?», «в каком состоянии?»

ПРИМЕР:

Elinde bayrak *olduğu halde* kalabalığın önünde ilerliyordu.

— Он двигался впереди толпы (как?) с флагом в руках (имея/неся в руке знамя).

Alıştırma 6. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çeviriniz:

1. Bilmiyorum kaçınıcı sınıfta idim. Öğretmen bir yazılı ödev vermişti: «En sevinçli ve acıklı (=acı) gününüzü yazınız» diye. Ben o kadar *düşündüğüm halde* birincisini bulamadım. (M. K. Su) 2. Fırat (nehri) bunca asırdır buradan *aktığı halde* nehri geçecek bir

köprü hâlâ mevcut değil. (gaz.) 3. Beş lira gibi mühim bir parayı köyde bir araya getirebilmek, bir hafta uğraştığı halde, mümkün olamadı. (S. A.) 4. Kadınlar ince (= çok hafif) giyindikleri halde soğuğa daha dayanıklı oluyorlar nedense. (M. Makal) 5. Yanyana oturduk, yüzünün rengi iyiydi. Sıhhatli görünüyordu. Heyecanlanması yasak edildiği halde heyecanlanmıştı. (Z. S.) 6. Katil Osmanı iyice hatırladım. Yirmi beş yaşlarında olduğu halde on yediden fazla göstermeyen, soluk ince yüzlü, bembeyaz elli ve uzun parmaklı bir çocuktur. (S. A.) 7. Taş merdiveni ağır ağır indiği halde Memed başını kaldırıp da bakmamıştı. (O. K.) 8. Balıkçı delikanlı, sırlarının öğrenildiğini bilmediği halde önüne bakıyor, çocukça hareketler yapıyordu. (Ş. S.) 9. Sabah karanlığından beri dolaştığı halde ne hayvanın izini bulabilmiş, ne de bir görene rastlamış. (D. Yunus) 10. Tramvay Edirnekapi'da durduğu, bütün yolcular indiği halde Mustafa hâlâ oturuyordu. (O. K.) 11. İstanbul bir sular ülkesi olduğu halde Bizans devrinden başlayarak tarih boyunca su sıkıntısı çeken bir şehir diye tanınmıştır. (gaz.) 12. Sonra o kadar önemli bir kusur yapmış da değilsiniz. Beni tanımadığınız halde, tanıdığınızı söylediler. (S. A. Kurdla kuzu)

Alıştırma 7. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye tercüme edin:

1. Хотя время было раннее и мороз был еще небольшой (легкий), я почувствовал, что начинаю мерзнуть. 2. Несмотря на то, что дул резкий ветер, он почему-то пошел без пальто. 3. Она повторила (свой) вопрос еще раз, чтобы он мог хорошенько понять. 4. Хотя результаты экзамена официально еще не объявлялись, мы все их знаем. 5. Несмотря на то, что погода улучшилась, мы не могли уехать. 6. Он сказал это для того, чтобы вы знали его мнение по этому вопросу. 7. Он продолжал свой путь, чтобы к вечеру добраться до деревни, где он родился. 8. Я не могу дать вам разрешение, несмотря на то что (хотя) ваши товарищи настаивают на этом. 9. Хотя в соседнем доме с железной крышей никто не живет, там то и дело топится печка. 10. Он выпил молоко так, что в чашке не осталось ни единой капли.

КОСВЕННЫЙ ВОПРОС (dolaylı soru)

Косвенный вопрос («...ли») по-турецки передается повторным употреблением глагола сначала в форме деепричастия на **-ıp**, а затем — в отрицательной форме (в нужных случаях — в форме невозможности) имени действия на **-dık** или **-acak**, инфинитива или глагольного имени на **-ma** (усеченного инфинитива).

ПРИМЕРЫ:

Yarın *gelip gelmeyeceğini* sordum.

— Я спросил, *придет ли* он завтра.

Yarın gelecek olanın *kendisi olup olmadığını* sordum.

— Я спросил, *он ли* придет завтра (= тот, который придет, он ли есть).

Tutumumuzu *açıklayıp açıklamamak* hususu henüz karara bağlanmadı.

— Вопрос о том, разъяснять ли нашу позицию, пока не решен.

Bu parçanın bir şeye *yarayıp yaramadığı* belli değildir.

— Не ясно, *годится ли* на что-нибудь эта деталь.

Çalıştırma 8. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. ...muhafaza altına *alıp almadığınızı* sordu, aldık diye attım... (O. K.) 2. Gömülebilmem için ölüm raporu verecek olan hekim (= doktor), bu hemşireye, benim gerçekten *ölüp ölmediğimi* sordu. (A. N.) 3. ...ben şehre gidince sana listeyi alır gelirim. *Çıkıp çıkmadığına* burada bakarız. (S. K.) 4. ...A. Türkeş ve A. Edibabi'nin de bu toplantıya *katılıp katılmayacağını* ya da Genel merkeze *gelip gelmeyeceğini* sorduğumuzda «Biz de bilmiyoruz» yanıtını veriyorlar. («Milliyet») 5. Beyazıt'tan geçerlerken ramazanda buraya hiç *gelip gelmediğini* sordu. (O. P.) 6. Kanada'nın Fransızca konuşulan eyaleti Quebec'in Kanada'dan *ayrılıp ayrılmaması* yönünde yapılan referandumda birlik taraftarları çok az bir oy farkıyla ayrılıkçıları geride bıraktı. («Zaman») 7. Hastalığının *geçip geçmediğini* sordu. (O. P.) 8. Biz

daha avlunun kapısından girmeden Hoca Efendinin *bulunup bulunmadığını*, şöyle bir bakar, anlardık. (Ö. S.)

Çalıştırma 9. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çeviriniz:

1. Дождь пошел. Посмотри, надел ли он шинель, выходя из дома. 2. Неизвестно, приняты ли меры, чтобы обеспечить финансирование нашей организации. 3. Я не знаю, держишь ли ты в секрете эти сведения. 4. Мы не знаем, он ли топил печь. Но чуть не возник пожар. 5. Они хотят знать, приложили ли чиновники вашего отдела достаточно усилий, чтобы успешно завершить начатое дело. Потому что результатов пока не видно. 6. Газеты не сообщают, взимается ли подоходный налог с продавцов котлет, торгующих вразнос. 7. Он не пишет, встретили ли их после завершения въездных формальностей члены союза писателей. 8. Мы не обсуждали вопроса о том, просить ли его прочитать стихотворения Гете для повышения нашей общей культуры. 9. Пока неизвестно, выполнит ли Сюрейя, чтобы не вышло скандала, его рекомендации (...будет ли действовать согласно его советам). 10. Я не видел, взлетели ли они сразу, как только сели в самолет.

Sözlük

1. *yalvar|mak* (-a için) — умолять
~*ıp yakarmak* — без конца умолять
2. *kel* — лысый, плешивый
3. *kusmak* — рвать (безл.)
kan ~ — харкать кровью
4. *sabır (brı)* — терпение
~*sızlanmak* — испытывать нетерпение
5. *ille* — непременно, во что бы то ни стало
ille ki — разве что
6. *ter* — пот
kan ~ *içinde* — в поте лица
7. *gayret* — усилие, усердие

- ~ *etmek* — прилагать усилия
- ~*e gelmek* — стараться, упорствовать
- ~ *vermek* (-e) — приободрить
- 8. *caymak* (-den) — 1) передумать, отказаться; 2) улизнуть, смыться
- 9. *tansyon* — кровяное давление
- 10. *soba* — печь
- 11. *rihtim* — набережная
- 12. *sandal* — лодка
- 13. *kaptan* — капитан (морск.)
- 14. *finans* — финансы
finansman — финансирование
- 15. *kredi* — кредит
- 16. *seyyar* — передвижной, бродячий
- 17. *çat|mak* — 1) наткнуться, столкнуться (= *rastlamak*); 2) набрасываться, нападать; 3) (-i) сметывать, скреплять, сдвигать
~*ışmak* — сталкиваться, ссориться
~*ışma* — столкновение, стычка
- 18. *kaput* — шинель
- 19. *bayrak* — флаг
- 20. *solmak* — поблекнуть, выцвететь, увянуть
soluk — выцветший, увядший, бледный
- 21. *sır(rrı)* — тайна, секрет
~ *tutmak* — держать в тайне

* * *

22. *aksa|mak* — хромать
~*tmak* — нарушать, вредить
~*k* — хромой, перен. слабый
23. *salmak* — 1) (-i) пускать, направлять, натравливать; 2) (-a) атаковать, нападать
nam ~ — приобрести имя
24. *saldır|mak* (-a) — нападать
~*ı* — нападение
25. *iktidar* — власть
~*a gelmek* — прийти к власти
26. *barış* — мир
~*mak* — мириться

27. çevre (yöre) — среда (muhit); круг, окружность; округа, окрестность
28. yarmak — расколоть, распороть; прорвать
29. talan — ограбление
~ etmek — грабить, разграбить
30. kahır (hı) — 1) скорбь, печаль; 2) притеснение, насилие
31. sur — стена (крепостная)
32. kuşat|mak — окружать, опоясывать
~ma — окружение, осада
kuşak — пояс, кушак
33. gedik — щель, пробоина, брешь
34. filo — 1) (donanma) флот; 2) флотилия
35. moral — мораль; моральное состояние, дух
36. hücum — атака, нападение; штурм
~ etmek (-a) — атаковать, нападать
37. direnmek (-a) — упираться, противиться
38. önlem — мера
önlem almak — принимать меры
39. sıyırmak (-ı) — 1) оцарапать; 2) содрать, стянуть
sıyrılmak — 1) быть оцарапанным и т. д.; 2) ускользнуть, улизнуть
40. tekne — посудина, лодка, судно
41. tart|mak — взвешивать
~ışmak — 1) (münakaşa etmek) дискутировать, дебатировать;
2) (-ı) обсуждать
42. dâhi — гений
~yane — гениальный, гениально
43. kızak — 1) сани, лыжи; 2) ступель
44. destek — поддержка
~lemek — поддерживать
45. sancak — знамя, штандарт
- * * *
46. ilâm — постановление, решение (письменное), приговор
47. günâh — грех
48. rüşvet — взятка
49. yemin — клятва
~ etmek (-a) — клясться (в чем-л.)
~li olmak (-a) — 1) поклясться; 2) зарекаться

50. çömlek — глиняный горшок
51. kül — зола, пепел, прах
52. kömür — уголь
maden ü — каменный уголь
53. bal — мед
54. çömez — (вы)ученик, слуга
55. yutmak — 1) глотать, проглотить; 2) стерпеть, не заметить
56. postrestant — до востребования
~ mektup — письмо до востребования
57. şube — отдел (учреждения)
58. telgraf — 1) телеграф; 2) телеграмма
~ (tel) çekmek — послать телеграмму
59. abone — 1) подписчик; 2) подписка
~ olmak (-a) — подписаться (на что-л.)
60. kayıt (ydı) — регистрация, запись
abone kaydı — подписка
kaydetmek — регистрировать, отмечать
61. taahhüt (dü) — обязательство, подряд, заказ
~ etmek (-ı) (söz vermek) — обязываться
~ lü mektup — заказное письмо
62. belge — документ
kimlik ~si — удостоверение личности
63. paso — проездной билет
64. pasaport — паспорт
65. kart — карточка; открытка; пропуск
66. kartpostal — почтовая открытка
67. pul — марка
~ meraklısı (filatelist) — филателист
68. pişman — раскаивающийся, сожалеющий
~ olmak (-a) — каяться, сожалеть (о чем-л.)
~lık — раскаяние, сожаление
- * * *
69. isyan (ayaklanma) — бунт, восстание
~ çıkarmak — поднять бунт, взбунтоваться
~ etmek — бунтовать, восставать
70. fıkra — анекдот; рассказ, фельетон

71. imam — имам, старший мулла
 72. kavuşmak (-e) — соединиться (с кем/чем); достичь (чего-л.)
 73. kısmet — 1) судьба; 2) удача, счастье
 ~i çıktı — она вышла замуж
 74. odun — дрова; полено, бревно (прям., перен.)
 75. ok — стрела
 76. oran (nispet) (-e) — соотношение, сравнение (с чем-то); пропорция
 77. şeytan — черт
 78. yâr — друг, возлюбленный

Türemiş sözcükler, eş anlamlı sözcükler

1. lügat=sözlük
2. aralıksız — непрерывно
3. kadı=yargıç (eski tip mahkemelerde)
4. temel=esas
 temelli=esaslı (olarak)
5. harekât — операция (воен.)
6. sorumlu (-dan) — ответственный (за что-л.)
7. aldırmaq, aldırış etmek(-a) — обратить внимание, придать значение
8. karşılamak — покрывать (потребности), удовлетворять
9. gösterici — демонстрант
10. dayanıklı (-a) — устойчивый, невосприимчивый (к чему-л.)
11. anlaşmazlık — недоразумение, распря, конфликт
12. emirlik — эмират
13. düzenlemek — организовать, устроить
14. yenilgi — поражение
 ~ye uğratmak — нанести поражение
15. harabe — развалины
16. yaka — край, берег
17. acilen — срочно
18. hisar=kale
19. konaklanmak — расположиться
20. kapatmak — 1) закрыть (фабрику и т. п.)

- 2) заделать (отверстие)
- 3) бронировать, оставить за собой
21. engellemek (-i) — препятствовать, мешать (чему-л.)
22. çarpışmak — 1) сражаться
 2) столкнуться (с кем-л.)
 ~ma — столкновение
23. park — парковка
 ~yeri — стоянка
 ~etmek (yapmak) — (при)парковать
24. kimlik (hüviyet) — личность
25. kaldırmak — отменять
26. sefer — рейс

Deyimler

1. Kolay gele! — Бог в помощь!
2. Rastgele! — Да будет удача! (досл.: Да попадется!
 — пожелание охотнику и т. п.)
3. Sağol (sağolasın)! — Спасибо! (ответ на доброе пожелание и т. п.)
4. çığneyip geçmek — не заметить, пренебречь, пройти мимо
5. Dile kolay! — Легко сказать!
6. buz kesilmek — ошолбенеть, замереть, окоченеть
7. yol almak — двигаться, идти, ехать; пройти, проехать (какое-л. расстояние)
8. Birleşmiş Milletler (BM) — Организация Объединенных наций (ООН)
9. bir araya getirmek — собрать
10. karara bağlamak (-i) — решить, принять решение (о чем-л.)
11. doğum (nüfus) kağıdı — метрика, метрическое свидетельство
12. günü gününe, gününde — день в день, точно в назначенный день
13. olsa olsa — разве что, самое большее, по крайней мере
14. gözü dünyayı görmüyor — он вне себя (от радости, гнева и т. п.)
15. yola düşmek — отправиться в путь

Özel (has) isimler

1. Cengiz Han — Чингисхан
2. Büyük İskender — Александр Македонский
3. Harezm — Хорезм
4. Tebriz — Тавриз
5. Delhi — Дели
6. Yıldırım Bayezid — Баязид Молниеносный (1360–1403)
7. İkinci Mehmet Fatih — Мехмед второй, Завоеватель
8. Rumeli — Румелия
Rumeli hisarı — крепость Румелихисар (на Босфоре)
9. Bizans — Византия
10. Haliç — Золотой рог
11. Beşiktaş, Dolmabahçe, Kasımpaşa — районы (современного) Стамбула (в Европейской части (Перу))
12. Selânik — Салоники

Словообразовательный аффикс -ıcı

Отглагольный словообразовательный аффикс **-(y)ıcı** образует существительные, обозначающие имя деятеля, или прилагательные с активным значением. Аффикс **-(y)ıcı** присоединяется не ко всем глагольным основам, но весьма продуктивен.

ПРИМЕРЫ:

- ağlayıcı (ağla-yıcı) — 1) плачущий; 2) плакальщик (на похоронах)
 alıcı (al-ıcı) — 1) получающий, принимающий; 2) покупатель;
 3) (радио) приемник
 arayıcı — досмотрщик, ревизор, изыскатель
 atlayıcı — прыгун
 binici — наездник
 dinleyici — слушающий, слушатель
 geçici — переходящий, временный; заразный
 gezici — 1) бродячий, странствующий; 2) путешественник, турист
 görücü — сваха
 inandırıcı — убедительный
 koşucu — бегун
 okuyucu — чтец, зачинатель

- satıcı — продающий, продавец
 sıkıcı — надоедливый, утомительный
 üzücü — мучительный, гнетущий
 verici — 1) передатчик; 2) информатор; 3) (при)дающий
 yıkıcı — разрушительный, подрывной
 yorucu — утомительный
 yüzücü — 1) пловец; 2) плавучий

Çalıştırma 10. Aşağıdaki kelime gruplarını Rusçaya geçiriniz:

boğucu hava, boğucu gaz, geçici hükümet, ağlayıcı sesle, inandırıcı sözler, gezici satıcılar, kurucu meclis, kalıcı gaz, övücü sözler, can sıkıcı iş, yanıcı madde, satıcı kız, üzücü hal (durum), yıkıcı faaliyet, yüzücü tank, ağrı kesici ilaç, geçici hastalık, ev yapıcısı, devlet kurucusu, gazete dağıtıcısı, haber verici, profesyonel görücü, yankesici, cenaze ağlayıcısı.

Çalıştırma 11. Aşağıdaki tümceleri çevirin:

1. Neredeyse *sabırım* tükenecek: *soba* yakmamız için bana *aralıksız* *yalvarıp* yakarıyor.
2. *Gayretle* çalışmadığını söylüyorsunuz; oysa baktım: kan *ter* içinde çalışıyor.
3. Polisle *göstericiler* arasında *rıhtımda* bir *çatışma* çıktı. Allaha şükür, yaralanan yok.
4. Kuruluşun *finansman* gereksinimi verilecek *krediyle* *karşılanaacaktır*.
5. Bana öylesine *çattı* ki *tansyonumu* ölçmeye gidiyorum...— *Aldırma*. İnsan böyle şeylere *dayanıklı* olmalı.
6. Bu *kel* başlı delikanlı *ille* denizci, hatta kaptan olmayı istemektedir. Halbuki deniz onu tutuyor. Demin *kusa kusa sandaldan rıhtıma* çıktı.
7. Köşe başında birkaç *seyyar* (gezici) köfteciye *çattık* (*rastladık*).
8. *Sırrımı* ele vermemek için *bayrağı kaputunun* içine sakladı.
9. «Ne çare, gülün *soldu*».
10. Bana ne diye *kızıyorsunuz*. Harekâttan *sorumlu* ben değilim.
11. «*Sabır* acıdır, meyvası tatlıdır».
12. İnsan sözünden *çaymamalı*.
13. Kaşlarını *çattı*, *sabırsızlandığı* meydandaydı (belliydi).

1. Лодка с турецким флагом приближается к набережной.
2. Вам следует держать эти сведения в тайне.
3. Он весь в поту, да и давление высокое. Больного нужно непременно отправить в передвижной госпиталь.
4. Вы зря на него нападаете. Раньше

за это отвечали судьи, но теперь ситуация основательно изменилась. 5. Хотя больного рвало, он умолял, чтобы ему дали выпить чашку мясного бульона. 6. Несмотря на то, что в руках он держал тяжелые пакеты, он не прошел мимо меня. 7. Бог в помощь! — Спасибо. Удачной охоты! 8. Не сбежать ли нам?

1. Eğer bir amaç *güdüyorsa* açıklasın. 2. Böyle davranışlar işimizi *aksatıyor*. 3. *Dâhiyane* plânınızın *aksak* tarafı da budur. 4. Atları çayıra *saldı*. 5. Eğer *anlaşmazlık* varsa bir adamımızı *salalım* onlara. 6. İki köpeği kurda *saldılar*. 7. Korkmayın, bu köpek ısırmaz (*saldırmaz*). 8. Bir *saldırı* olursa hem bir basın konferansı düzenleriz, hem de *acilen* Birleşmiş Milletlere şikayetçi oluruz. 9. Bu yeni *önlemlere* boşuna *direnmeyin*. 10. Karşı *yakanın* önlerinde kırk kadar *tekne* var. Tam bir *donanma* (filo). 11. Şehir *kuşatılmıştır*. Top ateşiyle *surlarda* açılan *gedikleri* *kapatmak* olanaksız. Durum böyleyken *saldıranların* (*saldırganın*) kesin *hücumunu* bekleyenlerin *moral*i epey kırılmış... 12. Almanya'da *iktidara* (işbaşına) gelen ne partisi? 13. Kentin *çevresinde* çok bağ bahçe var. 14. Politika *çevreleri* bu göstericileri *desteklemeyecektir*. 15. *Barişmak* teşebbüsleri (girişimleri) sonuç vermediğinden hem *yenilgiye* uğradılar, hem de baş kentleri *talán* edilerek *harabe* haline geldi. 16. *Kahrından* deliye döndü. 17. Birinin *kahrına* uğramak. 18. Kör kurşun omuzunu *siyirdi*. 19. Kılıcını *siyirdi*. 20. *Münakaşa* etmeyelim (*tartışmayalım*), zaten *kızaklar* hazır değil.

1. Он сказал это, не взвесив своих слов. 2. Надо принять ответные меры. 3. В этой атаке примет участие и наша флотилия. 4. Он стянул с плеч свой пиджак. 5. Этот человек давно приобрел имя. 6. Они пришли к власти, но мы не будем их поддерживать. 7. Наш полк расположился в шести километрах от крепости. Осада продолжается. 8. В городских стенах (долго) пробивали бреши, и они обрушились. Сам город в развалинах. Грабить нечего. 9. Между нами и этим эмиратом возник конфликт. 10. Их потребности должны быть удовлетворены, но демонстрантов надо срочно разогнать. 11. Он вне себя от радости: забронировал комнату в отеле. 12. Надо срочно принять меры для охраны (окружающей) среды.

1. Kadının (yargıcın) verdiği *ilâm* elimdedir. 2. *Rüşvet* nedir? Bir memurun haklı veya haksız bir iş görmek için iş sahibinden para veya mal alması ve bu şekilde alınan para veya mal (TS). 3. Bu işi yapmamaya (yapmayacağıma) *namusum* üzerine *yemin* ederim. 4. Son *pişmanlık* fayda vermez. 5. *Kimlik* (hüviyet) belgeniz var mı? 6. Burada *park* yapılır mı? — Hayır, park yeri yüz metre ileride. 7. *Şubenizde* *abone* kaydı yapılır mı? Filan gazeteye abone olmak isterdim. 8. *Postrestant* mektup yolladım, yanıt yok. Artık bir *tel* (telgraf) çekeceğim. 9. *Damadım* pul meraklısı. *Kartpostalı* yollarken bunu hesaba katmalı. 10. Günah *kendisinde* (boynunda). Beni aldatmak istemişti. Fakat ben yutar mıyım? 11. *Pasaportumu* çabucak *kaydetmenizi* rica ederim. Bir *taahhütlü* mektubum var, alacağım. 12. Her hangi bir taahhüde girmeye *yeminliydim*. Fakat sonunda yalvardıkları işi yapacağımı söz verdim. Yoksa kahrından öleceklerdi. 13. İş *kül* oldu. 14. Ocak yok buralarda. Maden *kömürü* işlenmez. 15. *Damadı* bir *çömlekçi* mi? 16. Bir çömezi geldi, hocasının, evine (teşrif) buyurmamızı rica ettiğini söylüyor. 17. Giriş *kartınız* var mı?

1. В каком отделе продают открытки? 2. Заказное письмо? Паспорта или метрики со мной нет, но вот проездной билет. 3. Он раскаялся в том, что сделал. 4. Зять «проглотил» все мои деньги. 5. Ложка меда вам не повредит. 6. Где собрали эту грудугу угля? 7. Он выученик (слуга) этого судьи. 8. Собрать столько марок! Ты, наверное, станешь филателистом. 9. Здесь машины не паркуют. 10. Наш рейс отменяется. Столкнулись два автобуса. 11. Приговора пока нет. Но то, что получение взятки — большой грех, тяжкий проступок, очевидно. 12. Он рассказал забавный анекдот.

1. Bu su Sakarya'ya *kavuşur*. 2. Rahat bir hayata *kavuştular*. 3. Tebrik edebilirsiniz: *kısmeti* çıktı. 4. *Odun* yarmayı seviyor. 5. *Ok* yaydan çıktı. 6. Geçen yıla *oranla* (nispetle) önemli bir artış var. 7. Hay aksi *şeytan*! 8. *Yardan* geçmek olur mu?

1. Он (вос)соединился со своей семьей. 2. По сравнению с вами он мал. 3. Что делать? Судьба! 4. Надо не поддаваться соблазну (чер-

ту). 5. *Черт нас попутал (поддались)*. 6. Улица прямая, как *стрела*. 7. Он вылетел *стрелой*. 8. Привезли воз *дров*. 9. *Бунтовать* бесполезно. 10. Вот еще *анекдот* о Ходже Насреддине.

Tarih'ten iki yaprak

1. Timurun yükselişi

Timur İmparatorluğu'nun kurucusu olan Timur, Türkler tarafından «Aksak Timur» diye anılır. Cengiz Han'la aynı soydan geldikleri ileri sürülür. Büyük İskender'den sonra en büyük savaşçı hükümdar olarak nam saldı. Bir süre Emir Hüseyin'le çeşitli iktidar anlaşmazlıkları nedeniyle çatıştı. Bir ara *barıştığı halde*, en sonunda onu öldürttü. Çevresindeki diğer emirlik ve beylikler üzerinde de çetin savaşlar vererek egemen oldu. 1379'da kendisini en çok uğraştıran Harezm'i yendi ve topraklarına kattı. 1386'da Tebriz ve yöresini de ele geçirdi. Kendisinin Batı ile ilgilenmesinden yararlanarak toprak kazanma amacı güden emirlerle *uğraştığı halde*, ilerlemeyi sürdürdü. Anadolu'ya girdi. Daha sonra Kırım ve Kiev üzerine seferler düzenledi. Hindistan'ı istilâ etti. Delhi'yi ele geçirerek şehri bir harabe haline getirdi.

1402'de ise, Anadolu'da dördüncü Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid'le, Ankara Meydan Savaşı'nı verip, onu da yenilgiye uğrattı. Bursa'ya kadar ilerleyip, şehri talan etti. Esir aldığı Osmanlı Padişahı kahrından öldü. Timur'un Anadolu saldırısı, Osmanlıların Anadolu'daki egemenliğini ciddi biçimde aksattı.

2. İstanbul'un fethi

Yedinci Osmanlı Padişahı Mehmet II, Karaman Seferi'nden döndükten sonra Bizans'ı fethetme kararı aldı. Bu amaçla da Rumeli yakasında Boğazkesen Hisarı'nı yaptırdı (Rumelihisarı). Böylece Karadeniz'den gelebilecek yardıma engel olmak istedi.

1453 kışını Edirne'de hazırlıklarla geçirdikten sonra, Mehmet II ve ordusu, İstanbul'a doğru yola çıktı. Surların 6 km. uzağında konaklandı.

İlk günlerde kuşatma başarılı sonuçlar vermedi. Bizanslılar, surlarda açılan gedikleri hemen kapatıyor, ayrıca Rum ateşi

sayesinde yaklaşılmasını engelliyorlardı. 12 Nisan'da Türk donanması, Marmara'dan Beşiktaş önlerine geldi. Bu, Bizanslıların moralini daha da kırdı. Aralıksız top ateşiyle surlarda gedikler *açılması üzerine* Mehmet II, 18 Nisan'da ilk genel hücum emrini verdi. Bizanslılar, bu saldırıya büyük bir inatla direndiler 20 Nisan'da Papa'nın gönderdiği küçük bir filo, Türk gemilerinden sıyrılarak, Haliç'teki diğer Bizans teknelerine katıldı.

Bu olaydan sonra bir toplantı yapılarak, kuşatmanın *kaldırılıp kaldırılmaması* tartışıldı. Halil Pasa'nın karşı *çıkmasına rağmen*, devam kararı alındı. Mehmet II, şehri Haliçten de sıkıştırmak üzere dâhiyane bir yöntem¹ buldu. Dolmabahçe ile Kasımpaşa arasında kızaklar döşeterek bir gecede 67 parça gemiyi Halice indirdi.

Bizanslıların, Türk donanmasını basıp yakma girişimi sonuçsuz kaldı. 6 Mayıs'ta yeni bir genel hücum yapıldı. Üç saat süren kanlı çarpışmalardan sonra yine kesin sonuç alınamadı. Fakat Rumların da kuşatmayı yaramayacakları belli idi.

27 Mayıs günü büyük bir harp meclisi toplandı. Halil Paşa, kuşatmadan *vazgeçmesi* (cayması) için padişaha bir daha ricada bulundu. Fakat diğer paşaların desteği (desteklemesi) sayesinde kuşatmaya devam kararı verildi.

29 Mayıs sabahı surlara ilk kez Türk sancağı dikildi. Fatih unvanına hak kazanan Mehmet II de, öğlene doğru Topkapı'dan şehre girdi. Böylece Ortaçağ karanlığı da sona eriyor, insanlık tarihinde yeni bir dönem başlıyordu.

Nasrettin Hoca fıkralarından

İlâmda kusur olur mu?

Bir gün Hoca'nın kadıya işi düşer. (Günahı söyleyenlerin boynuna) bu kadı rüşvet almadan iş görmeye yeminli imiş. Hoca'nın hatırı için yeminini bozar mı, bozmaz. Rahmetli de, bu yüzden alacağı ilâmı alamaz... Bakar ki, olacak gibi değil; tutar, koca bir çömleği külle, kömürle doldurur, üstüne de bir iki sıra bal döşer. Sonra yola düşer...

¹ yöntem — метод.

Kadı çömleği görünce, ağzından bal akar. İlâmı vermez olur mu? Hoca o gün, o saat kâğıdı alır, alır ama, üç güne kalmaz, çömez gelir:

«İlâmda kusur olmuş Hocam, der; akşama, sabaha kadı efendiye göreceksin!»

Kadı kül yutmadıktan sonra, bizimki yutar mı? Çömeze döner:

«Kadı efendiye *selâm söyleyesin*, der; ilâmda kusur olur mu hiç? Olsa olsa o kusur, bizim bal çömleğindedir!»

Alıştırma 12. Aşağıdaki konuşmayı Türkçeye çevirip düzelttikten sonra değinilen konu üzerine aranızda konuşun.

На почте

Тимур: Останови-ка машину, приехали.

Ахбар: А, в самом деле. Ты выходи здесь, а я, припарковав машину, — парковка в пятидесяти метрах впереди — разыщу тебя. Ты ведь в отдел посылок? Он, кажется, на верхнем этаже.

Тимур: Нет, в этом отделе процедура затянется. Будут проверять, завертывать, взвешивать... Я жду письмо до восстребования. Возможно, придется срочно писать ответ. А посылку позже отправлю.

Ахбар: А я прежде всего на телеграф. Кроме того, хочу подписаться на журнал «Турецкий язык», точнее говоря, продлить свою подписку в этом году. Это тоже внизу. Там увидимся.

* * *

Тимур: Скажите, пожалуйста, нет ли мне письма. Моя фамилия Инарьды.

Служ.: Есть. Даже два письма. Одно из них заказное. У вас есть какое-либо удостоверение личности (документ, удостоверяющий («показывающий») вашу личность)? Метрика, проездной билет и т. п.

Тимур: Вот паспорт.

Служ.: Спасибо. За заказное письмо вам нужно поставить подпись вот в этом журнале (тетради).

Тимур: Скажите, если послать письмо в Стамбул авиапочтой (самолетом), адресат (=тот, кому пишут) получит его завтра?

Служ.: По причине отмены вечернего рейса — только в поздний час.

Тимур: Благодарю вас (*раписывается, затем отходит в сторону и читает письма*).

Ахбар: (*Входит*). Вижу, что письмо ты получил.

Тимур: Даже два («две штуки»). Одно от дочери. Просит меня дать разрешение на ее брак с одним молодым человеком. Прямо-таки умоляет. Она должна дать решительный ответ.

Ахбар: Знаешь ты своего будущего зятя?

Тимур: Несколько раз видел. Хотя и не очень он мне понравился, для отказа нет оснований (причин).

Ахбар: Отправь ей открытку. Дескать, в принципе не возражаю, но буду рад, если решительный ответ дашь после моего приезда. Ты ведь, если не ошибаюсь, через неделю собирался возвращаться.

Тимур: Пожалуй, ты прав. Пойду куплю открытку с красивой маркой. Она любительница марок (филателистка).

Ахбар: А я — вон к тому окошку. Завтра у мамы день рождения. Отправлю телеграмму. Послать письмо авиапочтой? Боюсь, во-время не дойдет. Если день в день не получит письмо, обидится.

Тимур: Опоздал ты. Вчера бы послать тебе письмо.

Ахбар: Это верно. Не нашел времени написать. Теперь что поделаешь? Говорят: позднее раскаяние пользы не приносит.

Alıştırma 13. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Ve bugün de, aradan bu kadar uzun seneler geçtiği halde her şeyi... hatırlıyorum. (S. A.) 2. Kaç gazete her gün yazmam için rica ediyor ama, vakit nerede... (A. N.) 3. Vakiâ (=gerçi) Nigâr Hanıma

da beraber gitmesi için çok ısrar ettiler. Fakat... (Y. K.) 4. Kızdığı zaman gözü dünyayı görmemesine rağmen, sâkinleşince de ipekleşiverirdi. (O. K.) 5. Derslerime iyi çalışabilmem için elinden gelen bütün olanağı sağlardı. (S. K.) 6. Cennet, ...gözlerini ayırmamacasına bakan Kel Tahir'in farkındaydı amma, aldırımıyordu. (O. K.) 7. Muhtarın evine gitti. Fakat gitmesi ile gelmesi bir oldu. (Y. K.) 8. Git: benim mühim bir işim çıktığı için dönmeyeceğimi söyle. Yalnız kalmayasınız diye beni gönderdi, de. (T. G.) 9. ...hangi takımdansın arkadaş? — Beşiktaşlıyım. — Peki, be arkadaş, sen Beşiktaşlı olasan da, bu yaralıyı, hem de Beşiktaşlı olan bir yaralıyı yol ortasında bırakasın, hiç olur mu? Bu yaralı kim, diye hiç sormazsın. (A. N.) 10. Matlûbe başka birisine çıkıyormuş! İştittim. Dedi. — ...geçen hafta teyzesinin oğlu geldi de, hem süt kardeş oldukları halde, ben yine göstertmedim. (Ö. S.) 11. Sonra okumuşlara dönerek: — ...İsyan çıkardınız, dedi. On dakika için okuma salonundan çıkamaz mıydınız? (Ç. Maske)

Алıştırма 14. Аşağıdaki parçayı Türkçeye çeviriniz:

МУРАТ I

Мурат I (1325—1389) — третий из Османских властелинов. Он — внук основателя государства Османа и сын Орхана. Взошел на трон в 34-летнем возрасте после смерти своего отца в 1359 году. Именно он и войны, которые шли в его время, вывели Османское государство из положения (состояния) небольшого княжества и сделали («привели в состояние...») большим государством. Первым его свершением (действием) было взятие Анкары. Затем, перейдя в Румелию, он вел (там) завоевания («находился в...») и захватил Эдирне. Город с той поры вплоть до захвата Стамбула стал столицей османов. После победы, которую называют «Поражение сербов» («Sırpsındığı»), румелийские границы еще более расширились, в руки османов (вместе) с Западной Фракией перешла вся Болгария и значительная часть Сербии. В Румелии были взяты София и Салоники, в Анатолии захвачены территории (земли) княжеств Гермийан и Хамидоглу. Хотя в это время («в эти поры») восстал его сын Савджи, находившийся в Бурсе, Мурат (через своих людей) поймал его и затем отрубил ему голову. Болгарский король Шишман, хотя и отдал свою дочь

за Мурата, вместе с сербским королем Лазарем окружил Нигболу, но потерпел поражение (проиграл...) от Чандарлы Али-Паши. После этого стотысячной армии крестоносцев (Наçlı), образовавшейся из (представителей) различных национальностей, Муратом под («перед») Косово было нанесено страшное поражение. Когда Мурат после сражения обходил поле боя, он был внезапно убит одним из раненых вражеских воинов.

Алıştırма 15. Аşağıdaki atasözlerini ezberlemeye çalışınız:

1. Acele işe şeytan karışır.
2. Ağır git ki yol alsın.
3. Atılan ok geri dönmez.
4. Aş (= yemek) tuz ile tuz oran ile.
5. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
6. Dostun attığı taş baş yarmaz.
7. Düşüne düşün görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi.
8. Ekmek çiğnenmeyince yutulmaz.
9. Gemiye kullanan kaptandır.
10. İki kaptan bir gemiyi batırır.
11. İmam evinden aş, ölü evinden yaş.
12. İnsana ata ana gibi yâr olmaz.
13. Yâr ölürse yare ne, ben ölürsem çare ne?
14. Odunu da giydiren adam olur.
15. Kimsenin kismetini kimse yiyemez.
16. Kel ilaç bilse kendi başına sürer.

УРОК 22 (8)

ПРИЧАСТНО-ПРИТЯЖАТЕЛЬНАЯ КОНСТРУКЦИЯ

(damı yanan ev tipindeki yapı)

Конструкция, условно называемая *причастно-притяжательной*, соответствует русским конструкциям типа «(дом), крыша которого горит/сгорела», «(женщина), сын которой болен» (или: «...чей сын болен»), т. е. придаточным определительным предложением, вводимым союзным словом «который» в *родительном* падеже.

Структура этой турецкой синтаксической конструкции такова:

- 1) подлежащее (субъект) ставится в именительном падеже и получает *аффикс принадлежности 3-го лица*; оно открывает определительную конструкцию;
- 2) сказуемое (предикат) представляет собой *причастие* (на -an, mış, mış olan, acak и т. д.), а при именном сказуемом — какое-либо *имя*, нередко в сочетании с причастной формой вспомогательного глагола *olmak*, т. е. *olan* и т. п.; предикат помещается в конце оборота, предшествуя определяемому имени;
- 3) другие члены причастно-притяжательной конструкции располагаются перед ее предикатом (если не считать определений, которые может иметь субъект конструкции).

Определяемому имени могут непосредственно предшествовать определения, выраженные прилагательным, указательным местоимением и т. д.

ПРИМЕРЫ:

damı yanan ev... — дом, крыша которого горит/сгорела...

oğlu hasta olan bu kadın... — эта женщина, сын которой (был) болен...

Babası dün bizimle görüşemeyen bu küçük çocuğu buraya getirdim.

— Я привел сюда этого маленького ребенка, отец которого не смог вчера встретиться с нами.

Şu eli çantalı adam kim?

— Кто этот человек с портфелем в руке (букв.: ...человек, рука которого имеет портфель)?

Имя с аффиксом принадлежности может получать какой-либо падежный аффикс (местного, исходного падежа и т. д.), т. е. выступать в позиции дополнения или обстоятельства; в этом случае субъект определительной конструкции, если им обозначен предмет неопределенный, оформляется основным падежом, а предикат выражен причастием (не формой на -dik/acak). В переводе союзное слово «который», как и в выше-приведенных примерах, получает форму родительного падежа («которого», «которой», «которых»).

ПРИМЕР:

Gölgelerinde koyunlar otlayan çiçekli badem ağaçlarının altından geçtiler (Ö. S.)

— Они прошли под распустившимися миндальными деревьями, в тени которых паслись овцы.

Как и любое определение, определительное предложение рассматриваемого типа может субстантивироваться. Например, если из определительной группы *damı yanan ev* исключить определяемое (ev), то сочетание *damı yanan* будет означать «то, крыша чего горит (сгорела)».

ПРИМЕР:

Oğlu hasta olanı görebilir miyim?

— Могу я видеть того (ту), чей сын болен.

Обороты типа «человек, имеющий детей» передаются по-турецки посредством причастно-притяжательной конструкции,

в которой предикативное слово **var** заменено причастной формой **olan** (слово **yok** обычно заменяется формой **olmayan**).

ПРИМЕР:

Çocuğu olan adam...

— Человек, у которого есть ребенок (дети)...

(Ср. еще: Çocuklu adam... — человек с ребенком;
человек, имеющий ребенка...).

Bilgisayarı olmayan adam (bilgisayarı yok adam)...

— Человек, не имеющий компьютера.

Çalıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Türkçeden Rusçaya çeviriniz:

1. Fakat iri *burnu* alt dudağına kadar *uzayan* kara yağız (=esmer) bir profesör boğuk sesiyle: «Ne münasebet yahu!» dedi. (S. A.)
2. Bu memlekette *yüzü gülen*, bahtiyar insan yok mu? (S. A.)
3. Hâkim (=yargıç), hâlâ *cevabı verilmemiş* olan sorusunu üçüncü defa tekrarladı. (T. G.)
4. Kirden *rengi belli olmayan* bu keseyi Mıstığa uzattı. (Ö. S.)
5. Dikkate almamız gereken diğer bir husus ise, Bosna'nın Türkiye ile ilişkileridir. («Zaman»)
6. *Parası olanlar* bu sobayı alırlar. (A. N.)
7. Bu aralık ufak tefek, ...incecik burunlu, *yakası kürklü* paltolu bir adam dar merdivenden inmeye çalışanları itip arkalarına baktırarak, vapura girdi. (S. A.)
8. Bekçi, şu bizim semtin *eli sopalı* sultanıdır. (Üst.)
9. Bu hikâye burada biter. Fakat ben, bununla *münasebeti* (=ilişkisi) *olan* başka bir olayı da şuracığa koymaktan kendimi alamıyorum. (S. A.)
10. *Zorlukları, azapları* (acıları) anlatmakla *tükenmeyecek* bir yolculuktan sonra Sinoba geldim. (S. A.)
11. Daha sonra onunla birlikte daha büyük *üniversitesi olan* bir kente gittik. (S. K.)
12. Bazı şeylere bakmayabiliriz... Fakat istediğimizi duymak, istediğimizi duymamak elimizde değil. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, *duyulması gerekenler, duyulmaması gerekenlerin* yanında çok azdır. («Zaman»)
13. Öyle her *karnı ağrıyana* ameliyat diyen doktorlara çok güvenme. (S. A.)
14. Bütün aralıklar ve ambarlar portakal sandıklarıyla dolduğu için yolcuların *üstü örtülü* bir yer bulabilmeleri çok zordu. (S. A.)
15. Hususi *otomobili olan* veya taksi bulabilen bahtiyarlara diyecek yok. (Gaz.)
16. *Gözlerinden*

yaşlar *akan* Bayar, ağır ağır her zamanki dik oturuşu takınıncaya kadar ikimiz de sustuk. (T. G.)

Çalıştırma 2. Aşağıdaki cümlecikleri Rusçaya tercüme edin:

- 1) saçları makine ile kesilmiş bir adam,
- 2) boyu iki metreyi bulan bir işçi,
- 3) elleri ışıklı kadınlar,
- 4) üstü mermerli komodin,
- 5) her karnı ağrıyan,
- 6) hiç bir yerden on parası gelmeyen bu adam,
- 7) avlusu benzin kokan han,
- 8) grameri düzgün cümleler,
- 9) elbisesinin ve yüzünün rengi çok belli olmayan şoför,
- 10) ince ve rengi kaçmış dudaklar,
- 11) bütün elbisesi eski bir kumaş parçasından ibaret olanlar,
- 12) modası geçmiş mallar,
- 13) gözleri hasta olan büyük adam,
- 14) arkası olan arkadaşlar,
- 15) artık eli öpülecek yaşa gelmiş sayın T.

Çalıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Не знаю как вам, а мне больше понравилась та комната, окна которой выходят на бульвар.
2. Крестьяне (жители) этой деревни, не имеющей своего источника, потребности в воде пытаются покрыть за счет нескольких колодцев.
3. Поскольку крестьяне, труд которых очень тяжел, работают сообща, они не ощущают чрезмерного утомления.
4. Совет старейшин, четыре члена которого были избраны вчера общим собранием деревни, с сегодняшнего дня приступил к работе.
5. Я хорошо знал этого артиста, чей сын учился со мной в лицее.
6. Мой приятель, у которого двое детей, сын и дочь, сейчас строит себе дачу.
7. Однако до того есть много такого («вещей»), что требуется сделать.
8. Наконец приступили к разрушению этой стены, камни которой были не видны под множеством («тысячи видов») травы, покрывавшей ее поверхность.

ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -DIKÇA (-dikça ulacı)

Общим значением сложного деепричастия на **-dikça** (8 фонетических вариантов) является передача более или менее длительного развертывающегося во времени побочного дейст-

вия. Это деепричастие употребляется в следующих конкретных случаях:

1) Им обозначается длительное побочное действие, параллельно с которым разворачивается или совершается главное действие. **Русские соответствия:** а) обороты «по мере того, как...», «пока...», «чем..., тем...» в сочетании с формами изъявительного наклонения от глаголов несовершенного вида; б) /при наличии одного субъекта действия/ деепричастия от глаголов несовершенного вида, иногда с добавлением слов «постепенно», «все более» и т. п.

ПРИМЕРЫ:

О *anlattıkça* merakımız artıyordu.

— По мере того, как он рассказывал, наше любопытство (все более) возрастало (или: Чем дальше он рассказывал, тем более возрастало наше любопытство).

Biz yürüdükçe karanlık bastı. — Пока мы шли, стемнело.

Eski askeri *dinledikçe* cesaretine şaşıyordum.

— Слушая старого воина, я поражался его храбрости.

2) Деепричастием на **-dikça**, нередко с предшествующим ему наречием **her** «каждый (раз, как)», может быть обозначено **многократное** действие. Главное действие в этом случае также является многократным. **Русские соответствия:** а) оборот «всякий раз, когда (как)» в сочетании с формами изъявительного наклонения; б) /при наличии одного субъекта действия/ деепричастие от глаголов несовершенного вида (в главной части предложения добавляются наречия «всегда», «постоянно» и т. п.).

ПРИМЕРЫ:

Okuduğumuz okul aklıma *geldikçe* öğretmenlerimizi hatırlarım.

— (Всякий раз,) когда мне на память приходит школа, в которой мы учились, я вспоминаю наших учителей.

Eski askerin hikâyesini (*her*) *dinledikçe* korkusuzluğuna şaşardım.

— Слушая рассказ старого воина, я (всегда) поражался его бесстрашию.

3) Деепричастие на **-dikça**, часто в отрицательном статусе (**-madıkça**), может обозначать **неопределенно-длительное дей-**

ствие, являющееся пределом для совершения главного действия. **Русские соответствия:** а) оборот «до тех пор, пока...» в сочетании с глаголом, обычно в форме будущего времени; б) деепричастный оборот или, реже, условная конструкция («если» + глагол в форме будущего времени).

ПРИМЕРЫ:

Tembellik ettikçe ona aynı şeyi tekrar tekrar söyleyeceğim.

— До тех пор, пока (он) ленится (или: будет лениться), я буду вновь и вновь повторять ему одно и то же.

Babanızla bu sorunu *konuşmadıkça* size bir şey söyleyemem (vaadedemem).

— Не поговорив (= до тех пор, пока не поговорю) с вашим отцом, я ничего не могу вам сказать (обещать).

Verdiğim ödevi yerine *getirmedikçe* yanımdan bırakmazdım.

— (До тех пор) пока он не выполнял данного мной задания, я его не отпускал.

4) Употреблением одного глагола сначала в форме на **-dikça**, а затем в личной форме подчеркивается длительность или многократная повторяемость действия.

ПРИМЕР:

Bu şarkıyı *söyledikçe* söylüyor. — Он без конца поет эту песню.

Форма на **-dikça** от глаголов **gitmek** и **olmak** имеет, помимо обычного, еще особое значение:

gittikçe «постепенно», «все более и более»

(...*gittikçe* artıyor — постепенно возрастает).

oldukça «довольно», «весьма»

(...*oldukça* güzeldir — довольно красив, весьма красив).

Alıştırma 4. Üç nokta yerine **-dikça** ekinin gerekli biçimini seçtikten sonra okuyacağınız tümceyi Rusçaya çeviriniz.

1. Arabamız *ilerle...* kızıl yıldız büyüdü. (Z. S.) 2. İnşaat *tamamlan...* diğer fakülteler de buraya getirilecek. (Z. S.) 3. ...*Dikkatle* okumaktayım, daha doğrusu *oku...* bilmediklerimi öğrenmekteyim. (R. H.) 4. Ben en çok kara gözlerini seviyordum. Işıklı ıslak ıslak gözler. *Dükkâna gel...* o Süreyya usta bile

değiştirdi. Hiç gülmeyen yüzü yumuşardı. (O. K.) 5. Yavaş yavaş, kadınlar, bir iki üç iken beş oldu. Grup büyü... büyüdü. (Y. K.) 6. Bu iyiliğinizi ömrüm ol... unutmayacağım. (P.) 7. Düşün... önümde duran bu on iki saat, bana sonu gelmez bir hapislik gibi korkunç görünmeye başladı. (S. A.) 8. Sokakta neler konuştunuz? — Uzun boylu konuşmadık. Ben lâf söyle... o başını öteye çevirdi, adımlarını hızlandırdı. (Gaz.) 9. Patronlar isteme ..., kimse ağacının meyvesini toplatacak işçi bulamaz. (S. A.) 10. Ali Rıza Bey kızının meşhur sanatkârlardan, meşhur eserlerden bahsettiğini gör... iftiharından ağzı kulaklarına varırdı. (R. N.) 11. A. R. Bey bu nokta üzerinde düşün... içindeki şüpheler kuvvetleniyordu. (R. N.) 12. ...kamyonlar boşalıp gitme... de yolun açılmayacağını gördü. (O. K.) 13. Karşımıza büyük bir engel, bir duvar çıkma... bu ekonomik programdan ayrılmayacağız. (M. B.) 14. Memet karanlıklara karışıp silindikten sonra içindeki kaygı büyü... büyüdü. (O. K.) 15. Bizim çocuklar da orada. Ben de vakit bul... ata atlayıp gidiyorum. (S. A.) 16. Ayşe pişman, ardından uzun uzun baktı. Oğlan uzaklaş... içinden gelen ağlama artıyordu. (O. K.)

Алıştırма 5. Аşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

1. Слушая рассказ товарища, я начал понимать причину этого поступка. 2. Каждый раз, когда я говорил «красное», ты говорил «белое», когда я говорил «белое», ты говорил «черное». 3. «С А. И. Швабриным, разумеется, виделся я каждый день; но час от часу беседа его становилась для меня менее приятной». 4. Женщина, оставив свою работу, обернулась к Рызабею: — Не обижайся, но, старея, ты становишься странным. 5. Давайте еще немного приблизимся, увидите. — Пока мы приближаемся, темнеет. 6. Выходя из зала, она еще раз взглянула на нас. 7. Пока я не дам разрешения, ты никуда не уйдешь. 8. Когда я приходил к этому человеку, он всякий раз рассказывал мне о своей жизни. 9. Чем ближе подходил я к этому зданию, тем больше ощущал волнение. 10. Пока я жив, я буду молиться за тебя. 11. Невозможно узнать город, пока не объездишь его и не вмешаешься в его жизнь. 12. Пока Ноэль-баба кричал, нас окружила толпа.

ФОРМЫ СУБЪЕКТИВНОЙ МОДАЛЬНОСТИ (rivayet biçimleri)

Показатель субъективной модальности *imiş* (т. е. форма на *-miş* от недостаточного глагола *i(mek)* «быть») может присоединяться к любому имени (в позиции сказуемого), а также к основе одного из пяти времен изъявительного наклонения (*-yor*, *-ir¹*, *-ar²*, *-acak²* *-miş¹*, *-makta²*) и двух косвенных наклонений — долженствовательного (*-malı²*) и условного (*-(y)sa²*), имея в виду и формы условной модальности (*-(y)miş¹*). В содержание всех этих форм показатель *-(y)miş¹* привносит «субъективное» значение (значение неконстантированности действия), передающееся по-русски вводными словами «оказывается», «говорят (говорит)», «якобы» и т. п.

Показатель *imiş* сам по себе лишен какого-либо временного значения, поэтому грамматическое время совершения действия (или состояния) определяется только ситуацией или контекстом высказывания.

Например:

- (o) öğrenci imiş (öğrenciymiş) — 1) он, говорят (оказывается), учащийся; 2) он, говорят, был (тогда) учащимся
- (o) alıyormuş (alıyor imiş) — 1) он, оказывается, берет; 2) он, оказывается, брал (тогда)
- (o) gelecekmış (gelecek imiş) — 1) он, якобы, придет; 2) он, якобы, собирался приехать (тогда)
- (o) okumalıymış (okumalı imiş) — 1) он, говорят, должен приехать; 2) он, говорят, должен был приехать.

Только сложная форма *-mişmiş* (*-miş imiş*) практически всегда имеет значение субъективного *преждепрошедшего* времени, поскольку значение прошедшего субъективного передает непосредственно аффикс *-miş*, и добавление еще одного аффикса *-miş* (т. е. *imiş*) в принципе не требуется (хотя в целях усиления оттенка субъективности этот (второй) аффикс иногда все же добавляется).

- (o) almışmış (almış imiş) — он, оказывается, уже взял/ уже брал (тогда)

К сложным формам, получающимся благодаря присоединению аффикса **-(y)mış⁴**, при необходимости добавляются показатели лица (**-ım⁴**, **-sin⁴**, **-iz⁴**, **-sınız⁴**, **-lar²**), например: *alıyormuşum* «я, якобы, беру/брал», *okumamalıymışız* «мы, оказывается, не должны/не должны были читать», *gelirseymişsiniz* «если, говорит, вы приедете», *giderlerseymiş* (*giderseymişler*) «если, якобы, они уйдут» и т. д.

К форме прошедшего-категорического времени на **-dı** аффикс **-(y)mış** присоединяется исключительно редко — лишь в том случае, когда говорящий с отрицательными эмоциями повторяет слова собеседника, т. е. передразнивает его.

ПРИМЕРЫ:

İzmir'e niçin gitmeyecekmışım.

— Почему это я, оказывается, не должен ехать в Измир? Doktor geldiği zaman hasta ölmüş imiş.

— Когда врач пришел, больной, говорят, уже умер.

— Virmediler. — Virmedilermiş. Pis, şivesi bozuk. (O. K.)

— Ня дали. — «Ня дали». Задрипа косноязычный.

К формам субъективной модальности, как и к прошедшему субъективному времени на **-miş**, может присоединяться послелог **gibi** в значении «словно», «как будто».

ПРИМЕР:

Gözleri korkunç bir şey görüyormuş gibi açıldı.

— Глаза его расширились, словно он видит (видел) что-то страшное.

Çalıştırma 6. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Babam o zaman Musul'da imiş. Ben iki buçuk yaşında kadarmışım. ...Annem hasta imiş. Beni bile gözünü görmeyecek kadar hasta. (R. N.) 2. Düşündüm ki, Allah seni yanlış yaratmış. Kız olacaktı. (R. N.) 3. Nihayet Salih Ağa yapacağını yaptı ...Meğer birkaç gün evvel bu işi yapacağını haber vermiş imiş. (Y. K.) 4. Sesli sesli: — Karı! Dedi. Kadın uyuymuş, öyle uyuymuş ki, duymadı. (O. K.) 5. ...bana bakarken ...gözleri beni değil bende başka bir kadını görüyormuş meğer. (M. T.) 6. Herifin sözleri hoşuma gitti. Fakat otele varınca kendi kendime: «Canım,

yetmiş lira para verdiğim paltoyu niçin İstanbul'da giyinmeyecekmışım?» dedim. (Gaz.) 7. Kapıdan girer girmez Hoca Efendinin işareti üzerine hepimiz ayağa kalktık. Birisini çağırıyormuş gibi elini, başını sallayarak bizi oturttu. (Ö. S.) 8. ...boya kutusunu açtı, ...fırçalarını eline aldı, pek öyle acele etmeden, sanki bu işi yarıda bırakacakmış gibi duraklaya duraklaya, beyaz geminin resmini yapmaya başladı. (S. A.) 9. ...Uyumak için sayı sayıyorum. — Ne uyuması, saat dokuz... Pencereden baksana! Güneş tepeye çıkmış. Az kalsın saya saya, ben sayıları bitirecekmışım. (A. N.) 10. Ne yapıyorsun? Ha? // Bu adam da sabah sabah çok oluyordu. — Görüyorsun, gaz ocağını yakıyoruz! — Neden icap etti? // Gene tepesi attı... «Neden icap ettiymiş. Ne senden, hele ne de o hizmetçi hanımefendiden korkumdan değil!» Gaz ocağını yere çarpmak geçti içinden. (O. K.) 11. Senin bakkal dükkânı işliyormuş, diyorlar. (R. N.) 12. Kocası güya çocuğunu burada bırakırsa kendisi için hayırlı olur demiş. — Niçin? — Çocuk orada kalırsaymış, kendini düşünür, hasretine dayanamaz, getirtirmiş tekrardan. — Ay hâlâ gideceğini mi umuyor? (O. K.) 13. İsteseymiş milyoner olurmuş ve de olurdu. (A. N.) 14. Öte dünyada bu dünyanın paraları geçmiyormuş! (O. K.) 15. Mesele at bulmaktaydı. İstasyon şefine sordum, sanki Türkçe anlamıyormuş gibi şaşkın şaşkın yüzüme baktı. (S. A.)

Çalıştırma 7. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çeviriniz:

1. Говорят, он очень хорошо поет. 2. Оказывается, он отнюдь не пьяница и даже недавно был избран сторожем. Согласно уложению (закону) о деревне, сторож не должен быть дебоширом или пьяницей. 3. Мы, оказывается, завтра никуда не поедем. 4. Эта женщина, якобы, не мать ей, а свекровь. 5. Он покачал головой, словно не верил мне. 6. Он не поздоровался со мной, словно мы не знакомы. 7. Чего ради я должен приходить сюда в семь часов? 8. Когда они пришли посетить его, он, оказывается, уже уехал в санаторий. 9. Оказывается, лучше бы я так не поступал. Теперь он не верит ни одному моему слову. 10. Нам, оказывается, следовало обратиться к медицинской сестре. Она все знает.

Sözlük

1. **kir** — грязь
~**letmek** — пачкать, марать
 2. **kese** — мешочек; кошелек
 3. **kürk** — мех; шуба
~**lû** — на меху, меховой
 4. **itmek** — толкать; передвигать
 5. **sopa** — палка, дубина
~**ı** — с дубиной, палкой
 6. **azap (bı)** — страдание, мука
 7. **ameliyat** — операция (*хирургич.*)
~**olmak** — перенести операцию
 8. **badem** — миндаль
~**ağacı** — миндальное дерево
 9. **ışık** — свет
 10. **mermer** — мрамор
 11. **komodin** — тумбочка, шкафчик
 12. **han** — деловой дом (**iş hani**); постоянный двор
 13. **yıldız** — звезда
 14. **ömür (mrü)** — жизнь;
~**bütün ~ünce** — весь свой век, всю свою жизнь
 15. **yaratmak** — создать, породить
 16. **patron** — хозяин, патрон
 17. **sanat** — искусство; ремесло
~**kâr** — артист
 18. **bahis (hsi)** — 1) тема, разговор; 2) спор
~**bahsetmek (-den) (= sözetmek)** — говорить (*о чем-л.*)
 19. **kaygı** — забота, тревога
 20. **kamyon** — грузовик
 21. **inşa** — строительство, сооружение
~**etmek** — строить, сооружать
~**at** — стройка, строительство
 22. **program** — программа
- * * *
23. **şive** — произношение, акцент
 24. **terzi** — портной

25. **boya** — краска
26. **kutu** — коробка; ящик
~**posta ~su** — почтовый ящик
27. **hasret** — тоска;
~**yurt ~i** — тоска по родине;
~**çekmek (-a)** — тосковать (*по кому-л.*)
28. **güya** — будто бы, якобы
29. **bakır** — медь
30. **mirıldanmak** — бормотать; ворчать
31. **bulvar** — бульвар
32. **eczane** — аптека
~**eczacı** — аптекарь
33. **hamam** — баня
34. **bölmek (-i -a)** — делить, разделять
~**bölüm** — 1) разделение; 2) частное
~**iş bölümü** — разделение труда
35. **yemiş (= meyva)** — фрукты
36. **dokumak** — ткать
~**dokuma** — ткань; ткань
37. **tuğla** — кирпич
38. **ham** — 1) сырой, неспелый; 2) бестактный, невоспитанный
~**madde** — сырье
39. **yün** — шерсть; шерстяной
40. **kum** — песок
41. **kütük** — 1) бревно; колода; пень
~**gibi sarhoş** — мертвецки пьян
2) списки (*избирателей и т. п.*)
42. **sermaye** — капитал

* * *

43. **aş** — пища, еда; суп
~**aşçı** — повар
44. **matbaa** — типография
~**cı** — печатник; владелец типографии
45. **esnaf** — кустарь, ремесленник; мелкий торговец
46. **marangoz** — столяр
47. **bakkal** — бакалейщик, мелочной торговец
48. **fırın** — 1) печь; 2) (хлебо)пекарня

- ~ci — пекарь
 49. **kasap (bi)** — мясник
 50. **manav** — торговец фруктами
 51. **teneke** — 1) жест; жестяной; 2) бидон
 ~ci — жестянщик
 52. **tuhafiye** — галантерея, галантерейные товары
 ~ci — торговец галантерейными товарами
 53. **perakende** — розничный; в розницу
 ~ticaret — розничная торговля
 54. **krom** — хром
 55. **mimar** — архитектор
 56. **kanmak** — 1) (-a) довериться (*кому-то*); 2) (*ile*) довольствоваться (*чем-то*)
kandırmak — 1) уговорить; убедить; 2) обмануть
 57. **maaş** — жалованье; оклад, ставка

* * *

58. **öksürmek** — кашлять
öksürük — кашель
 59. **ciğer** — 1) (*ak ciğer*) легкое; 2) (*kara ciğer*) печень
 60. **pas** — ржавчина; налет
 ~lı — ржавый; с налетом
 61. **çözümleme (tahlil)** — анализ
 ~k (*tahlil etmek*) — анализировать
 62. **belirti (alâmet)** — примета, симптом; признак
 63. **nezle** — насморк
 ~oldu — у него насморк
 64. **laboratuar, laboratuvar** — лаборатория
 65. **tehlike** — опасность
 ~li — опасный
 66. **pusula** — 1) записка; счет; наряд, ордер; 2) компас
 67. **vücut (du)** — тело
 ~e **gelmek** — появляться, возникать; происходить
 68. **bulaş/mak** — 1) мутиться; 2) (-e) выпачкаться; заразиться
 ~ık — 1) мутный; грязный; 2) грязная посуда
 ~ıcı — заразный
 69. **çatla/mak** — треснуть, лопнуть; надрываться

- ~k — 1) лопнувший; надтреснутый, хриплый (*о голосе*);
 2) трещина
 70. **dul** — вдовец, вдова
 71. **keder** — огорчение, грусть, печаль
 ~li — огорченный, грустный
 72. **nefes** — дыхание; вздох
 ~ almak — дышать, вздохнуть
 73. **cisim** — тело (*физ.*), предмет, объект
 74. **mide** — желудок
 75. **zahmet** — беспокойство; труд, хлопоты
 ~ etmek — взять на себя труд (*пойти куда-то, сделать что-то*),
 утруждать себя
 ~ olmazsa — если это (вас) не затруднит, не беспокоит
 76. **şifa** — выздоровление, исцеление
 ~ bulmak — выздороветь, поправиться
 ~lar olsun! — будьте здоровы! (*при чихании и т. п.*)
 ~lı — целебный
 77. **hapşirmek (aksırmak)** — чихать
 78. **sırt** — 1) спина
 ~ üstü — на спине, на спине
 2) хребет (*горы*)
 79. **aşık** — 1) влюбленный; 2) ашуг, народный певец
 80. **bereket** — 1) изобилие; 2) благоденствие

Türemiş kelimeler

1. **otlamak** — щипать траву; пастись
2. **uzamak** — простираться, тянуться; затянуться
uzatmak — удлинить; протянуть; затянуть;
uzatma! — покороче!
3. **korkunç** — страшный, ужасный
4. **boşalmak** — опустеть; разгрузиться
5. **yumuşamak** — смягчиться
6. **icap etmek = gerekmek**
icabında (=gereğinde) — в случае необходимости
7. **bahçıvan** — садовод, садовник
8. **geçim** — прокормление, прожитие, жизнь

9. **karşılık** — эквивалент; оплата
(bunun) ~ında — взамен (этого)
10. **toptan** — оптом
~ ticaret — оптовая торговля
11. **karişıklık** — запутанность; беспорядок; смута
12. **kırgın** — 1) разбитый; 2) обиженный
~lık — 1) обида; 2) разбитость; недомогание, ломота
13. **derece (termometre, sıcakölçer)** — термометр, градусник
~ koymak — ставить градусник
14. **fenalaşmak** — ухудшаться; почувствовать себя плохо
15. **hızlanmak** — ускоряться, набирать скорость
16. **kocamak** — состариться, постареть
17. **terlemek** — потеть
buram buram ~ — обливаться потом

Deyimler

1. **ağzı kulaklarına varır** — он сияет от радости
2. **tepesi attı** — он взбеленился, он вскипел
3. **çok oluyorsun** — ты переходишь (всякие) границы, ты много на себя берешь
4. **göze çarpmak** — бросаться в глаза
5. **vagon dolusu...** — целые (полные) вагоны
6. **başlı başına (kendi başına)** — сам по себе, самостоятельно, независимо
7. **Allah aşkına!** — ради Аллаха!
8. **olur olmaz** — какой попало, всякий

Словообразовательный аффикс -inç

Имяобразующий аффикс **-inç** или **-(n)ç** присоединяется к ограниченному числу глагольных основ, образуя отглагольные существительные и прилагательные.

ПРИМЕРЫ:

sevinç (sev-in-ç) — радость
inanç (inan-ç) — вера, доверие

kazanç (kazan-ç) — заработок; барыш, выгода

gülünç (gül-ünç) — смешной, забавный

korkunç (kork-unç) — страшный, ужасный

Конечный согласный аффикса озвончается: sevinç — sevinci, inanç — inancı и т. д.

Имена существительные на **-(n)ç** могут присоединять аффикс **-li**:

sevinç-li — радостный,

inanç-li — уверовавший,

kazanç-li — выгодный, доходный.

ЧЕТЫРЕ АРИФМЕТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ (dört işlem)

Сложение (toplama) Складывая два числа, обычно не прибегают к терминам типа *terim* «слагаемое», *toplam* «сумма», *artı imi* // *zait işareti* «знак плюс (+)» и т. п., а используют одну из двух формул:

1. **a b daha d eder** ($a + b = d$) «а и б будет равняться д» или

2. **a artı b d eder** «а плюс б равняется д»

Например: *iki üç daha beş eder* // *iki artı üç beş eder* «два и три будет пять // два плюс три равняется пяти ($2 + 3 = 5$)».

Вычитание (çıkarma) Оставляя в стороне термины типа *çıkarılan* «уменьшаемое», *çıkan* «вычитаемое», *kalan* «остаток», *eksi imi* // *nakis işareti* «знак минус (-)» и т. п., обычно используют одну из двух формул:

1. **a dan b çıktı d kaldı** «из а вычестъ б будет д» или

2. **a eksi (nakis) b d eder** «а минус б равняется д ($a - b = d$)».

Например: *beşten iki çıktı üç kaldı* // *beş eksi iki üç eder* «пять минус два равняется три ($5 - 2 = 3$)».

Умножение (çarpma) Глагол *çarpmak* в значении «умножать» управляет винительным падежом и послелогом *ile*, например: *4-ü 3-le çarpın* «умножьте 4 на 3». Производные: *çarptıran* «множимое», *çarptım* «произведение», *çarptıma imi* (*darı işareti*) «знак умножения (x)». Иногда в значении «умножить»

употребляется также глагол *vurmak* (множитель получает аффикс дательного падежа: 4-ü 3-е *vurun*). Обычно при умножении используют одну из формул:

1. *a kere b d eder или*

2. *a çarpı b d eder* ($a \times b = d$) «а на б (а умножить на б) равняется д». Например: 4 kere 3 12 eder // 4 çarpı 3 12 eder «три на четыре (трижды четыре) [равняется] двенадцать ($3 \times 4 = 12$)».

Деление (bölme) Глагол *bölmek* «делить» управляет винительным и дательным падежами: 12-у 3-е *bölün* «разделите 12 на 3». Производные: *bölünen* «делимое», *bölen* «делитель», *bölüm* «частное», *bölme imi* (işareti) «знак деления (:)», *kalansız (tam) bölme* «деление без остатка», *kalanlı bölme* «деление с остатком», *kalan* «остаток». При делении используют формулу: *a bölü b d eder* «а, деленное на б, равняется д ($a : b = d$)». Например: 12 bölü 3 4 eder «двенадцать, деленное на три, равняется четыре ($12 : 3 = 4$)».

Çalıştırma 8. Aşağıda gösterilen işlemleri yapın ve tümceleri Rusça veya Türkçeye çeviriniz:

1. $12 + 2 = 14$ 2. $14 + 8 = 22$ 3. $31 + 42 = 73$ 4. $204 + 299 = 503$
 5. $28 - 15 = 13$ 6. $88 - 27 = 61$ 7. $836 - 350 = 486$ 8. $4967 - 3777 = 1190$ 9. $2002 - 1003 = 999$ 10. $5 \times 18 = 90$ 11. $77 \times 4 = 308$
 12. $88 \times 25 = 2200$ 13. $16 : 4 = 4$ 14. $147 : 21 = 7$ 15. $375 : 25 = 15$ 16. 48 bölü 8 kaç eder? 17. 12 den 3 çıktı kaç kaldı? 18. 12 eksi 3 9 eder. 19. 17 kere 12 kaç eder? 20. 17 çarpı 12 204 eder. 21. 19 artı 14 kaç eder? 22. 19 14 daha 33 eder. 23. Bir sayıyı 5 ile çarpmak için (5e vurmak için) o sayıyı 10 ile çarparsa (sağına bir sıfır koy) yarisını alırız. 24. 17yi 12 ile çarparsak (17 12 ile çarpılsa) kaç eder? 25. Bir sayıyı 25e bölmek için o sayıyı 100e böler dört katını alırız. 26. Örneğin, 300ü bölüneni verir; kaç eder? 12 eder. 27. Kalansız bölmelerde bölenle bölümün çarpımı bölüneni verir. 28. Умножьте 19 на 11. Нашли произведение? Сколько (будет)? 209. 29. Что нужно сделать, чтобы умножить какое-нибудь число на 50? Нужно умножить это число на 100 и взять (его) половину. 30. Сколько будет $147 : 21$? — Если я не ошибаюсь, будет 7. 31. Чтобы узнать это, раздели 52 на

13. Что в остатке? Ноль. 32. У меня нет к нему *доверия*. 33. *Радостное* известие. 34. *Доходное* место. 35. Он рассказал *забавный* анекдот.

Çalıştırma 9. Üç nokta yerine gereken sözcüğü koyun:

1. Bir ticaret veya sanayi kurumunun başına, mal sahibine ...deriz. 2. (Güneş ve ay sayılmadan) gökyüzünde görülen ışıklı cisimlerden her birine ...denir. 3. Yemiş veya sebze (zerzevat) satan kimse ... (dır). 4. Dükkanında parça et satan kimse ... (tır). 5. Büyük kentlerde serbest meslekte olanların oda veya daire tutup iş gördükleri, birkaç katlı binaya ...

Çalıştırma 10. Aşağıdaki cümle ve cümlecikleri çevirin:

1. Ter yakamı *kirletti*. 2. *Keseme* davrandım yok! 3. Bu masrafı *patron kesesinden* yapar. 4. «*Kürk* mantolu madonna». 5. Masayı *ittik*. 6. Çocuklar *itişe itişe* dar köprüden geçtiler. 7. Şu eli *sopalı* herif kim? 8. *Ameliyattan* sonraki *azaplardan* korkuyor. 9. Yok, bu *badem ağacına* çıkamam. 10. Odada birkaç üstü *mermerli komodin* de vardı. 11. Buraya *ışık* getirin. 12. Gece yarısından sonra *ışıklar* söndü. 13. Bu müzenin binası yüksek bir *sanat* eseridir. 14. Bir *küçük sanatçı* değildir, meşhur bir *sanatkâr*. 15. Bu *bahsi* açmayalım. 16. *Bahse* tutuştum, ne çare ki kaybettim. 17. *İcabında* yeni *inşaata* başlanacaktır. 18. Topu bana ver diye kolunu uzatıyor. 19. Artık hiç *kaygısı* kalmadı; ağzı kulaklarına varıyor. 20. Bu iyiliğinizi *ömürüm* oldukça unutmayacağım.

1. Надо подтолкнуть машину сзади. 2. Он отодвинул бумаги в сторону. 3. Хромой человек, опираясь на палку, медленно продвигался к деловому дому. 4. Над строящимся зданием горел свет. 5. Набравший скорость грузовик едва не врезался в миндальное дерево. 6. Эти страдания и заботы могут значительно сократить жизнь хозяину; в ближайшее время он будет оперирован. 7. В тумбочке кошелек нет. Проверь карманы пальто. 8. Не звезда, но артист известный. Его программа заслуживает внимания.

1. Bir yabancı mı o? *Şivesi* kulağıma tuhaf geliyor. 2. *Boya kutusunu* nereye koydun? 3. Yarattığı sanat eserleri *güya* pek

kıymetli değilmiş. 4. Boyuna bir şeyler *mırıldanıp duruyor*. 5. *Hasret* çektiği memleketine dönmek azmindedir. 6. *Ham yemiş* (meyva). 7. Ne *ham* adam! 8. Sözlüğün *ham* maddesi. 9. *Kütükte* soyadınız geçmiyor. 10. Kumaş *dokumak*. 11. *Eczacı* yünlü fanilâ giymişti. 12. Birden *yumuşayıverdi*.

1. Люди гибнут за металл. Но не за *медь*. 2. Эта страна богата *сырьем*. 3. *Песчаная* дорожка привела нас к *бане*. 4. Письмо брось в почтовый *ящик*. 5. Я сторонник *разделения* труда. 6. *Произношение* у него скверное. Якобы. 7. Весь свой *капитал* он проел и пропил. Каждый день мертвецки пьян. 8. *Беспорядок* во всех делах бросается в глаза. Ей-богу, этот человек заходит слишком далеко.

1. Bana çok para verdi, *karşılığında* küçük bir yardımda bulunmamı rica etti. 2. Bu sözleri işitince güzel bir *karşılık* verdi. 3. Karşılıklı yardım anlaşması. 4. Onu *kandırırken* kendi kendimi kandırdım. 5. Şu herif hepimizi *kandırdı*. 6. *Esnaf* kılıklı adam. 7. Şu *tuhafiyeci* *perakende* ticaret yapıyor. 8. Böyle şeyleri *kasaptan* değil *manavdan* sorun. 9. İşlerinde bir *karışıklık* var. 10. Kim o? — Bilmem. Bir *aşçının* yanında *çıraklık* yapıyor. 11. *Mimarlık* fakültesinde bir baş öğretmenin *maaşı* ne kadar?

1. *Bereketli* topraklar. 2. Çocuğun *nezlesi* var, hem de *öksürüyor*, dışarı çıkarmamalı. 3. *Nefes* almakta güçlük çekiyor, dili de *paslı*... *Ciğerinde* bir şey olmasın... 4. Herif uzaklaşınca derin *nefes* aldım. 5. Kötü *belirti*. 16. *Öksürük* *nezle* bir *bulaşıcı* hastalığa *alâmet* olabilir. 7. Siz *çamura* bulaştınız. 8. Tepesi attı: derece koymalıymış. 9. Toptan ticaret mi? Gereğinde (icabında) o da yapılabilir. 10. Terziden bir hesap *pusulası* geldi. 11. Durum o kadar *tehlikeli* değildir. 12. Hastanın *midesi* temizlenmeli. 13. Affedersiniz, bir *zahmet* (zahmet oldu). 14. Napı... — *Çok yaşa!* — Sen de gör! 15. *Zahmet* etmeyin. Matbaacı neredeyse gelecek. 16. Önümüzdeki *sırtı* aştıktan sonra iş kolaylaşır. 17. Bu *aşık* burada ne arar?

1. *Заработок* у него большой: он владелец типографии. 2. Он же *бакалейщик*, *пекарь*. 3. Какая у него *профессия* (ремесло)? — Если не ошибаюсь, он столяр. 4. Он вам *доверился*, но

вера его не безгранична. 5. Они два месяца не получают *жалованья*. Это порождает тревогу. 6. Об этом спроси у какого-нибудь *архитектора*.

1. Вы чувствуете *ломоту*? Поставьте *градусник*. 2. Какой ужасный *признак*! Вы будете убиты в первом же бою. 3. Прежде всего вы должны сделать *анализ* крови. 4. *Проанализируйте* это предложение. 5. Он *обижен*. Это бросается в глаза. 6. Вы подвергаете *опасности* его жизнь. 7. «Веселая вдова»? Этой оперетты в моей программе нет. 8. Ради бога, не *затягивай* разговора. Он взбеленится. 9. Это твердое *тело* движется само по себе. 10. Если вас не затруднит, передайте эту *записку* такому-то. 11. Чтобы быстрее поправиться, нет лучшего средства чем *целебные* источники. 12. Он давно жалуется на (свой) *желудок*. 13. Что говорят, когда кто-нибудь *чихает*? 14. Подъем на гору затянулся. Ложитесь на *спину* и отдыхайте. 15. «Если жизнь тебя обманет, не печалься, не сердись».

Şehir ve kasabada hayat

Köy nüfusunun en çok 2 bin kişi olduğunu biliyoruz. Nüfusu 2 binden 20 bine kadar olan yerlere kasaba, 20 binden yukarı olan yerlere de şehir (kent) denir.

Kasabalar köylere benzemez. Şehirlere gidince hayatın büsbütün değiştiğini görürüz. Oralarda büyük asfalt caddeler, iki tarafı ağaçlıklı çok geniş bulvarlar vardır. Kasabalardaki küçük dükkânlar yerine büyük mağazalar göze çarpar. Hükümet binaları, eczaneler, hamamlar, tiyatrolar, spor yerleri, oteller, hanlar, atölye ve fabrika gibi iş yerleri de bulunur.

Şehirlerde iş şekilleri İnsan toplulukları *kalabalıklaştıkça* bu topluluk içinde bulunanlar arasında büyük iş bölümleri olur. Kasaba ve kentlerde oturanları yaptıkları iş bakımından 6 guruba ayırabiliriz.

Çiftçi ve bahçıvanlar Türkiye'nin birçok kasabalarında, köylerde olduğu gibi, toprakla uğraşanlar vardır. Meselâ büyük kentlerde çiçekçilik çok para kazandıran bir iştir. Zevkli insanlar

onları hediye vermek, evlerini süslemek için satın alırlar. İşte toprakla uğraşıp geçimini sebze, yemiş ve çiçek yetiştirmekle sağlayan kasabalı ve şehirli vatandaşlara bahçıvan denir.

Sanayi adamları Kentlerde dokuma, ayakkabı, cam, kâğıt, tuğla, tahta ve demir işleri için fabrikalar kurulmuştur. Bunların sahiplerine patron yahut sanayici denir. Fabrikalarda ham madde işlenir. Elbiselerimizi yaptığımız kumaşların yünden yapıldığını biliriz. Bunun gibi, cam yapmak için kum, makine yapmak için demir, kâğıt yapmak için ağaç kütükleri gereklidir. Bunlar (yani ham maddeler) fabrikalarda işlenerek bize lâzım olan şeyler yapılır.

Küçük sanatçılar Fabrika kurmak için büyük sermaye gerektir. Bunları paralarını birleştirip ortaklık halinde çalışan iş adamları kurar. Fakat bütün kullandığımız şeyler fabrikalarda yapılmaz. Dükkânlarında, atölyelerinde, küçük aletlerden faydalanarak, el emeğiyle geçinen vatandaşlarımız da vardır. Kunduracı, marangoz, demirci, fırıncı, tenekeci, terzi, sobacı, elektrikçi, matbaacı, aşçı, berber, fotoğrafçı gibi el emeğiyle çalışıp hayatlarını kazanan insanlarda vardır. Bunlardan her kasabada, her kentte vardır. Küçük sanat adamları (zanaatçı) dediğimiz bu vatandaşlar bize çok faydalı insanlardır. Fakat bunlar, büyük fabrikalar *kuruldukça* azalır. Gitgide yalnız fabrikalarda yapılamayan işlerle uğraşanlar kalır.

Esnaf ve tüccarlar Kendileri el emekleriyle bir şey yapmayıp başkalarının hazırladıkları veya yetiştirdikleri şeyleri alıp satan dükkâncılara esnaf denir. Bakkal, kasap, manav, sebze, sucu, tuhafiyeci böyledir.

Bir de bu malları perakende değil toptan alıp satan kimseler vardır ki, onlara tüccar denir. Büyük kentlere vagonlar dolusu sebze ve meyva getirenler, Türkiye’de elde edilen fındık, üzüm, tütün, pamuk, deri gibi şeyleri, krom, bakır gibi madenleri yabancı ülkelere satanlar da birer tüccardır.

Serbest meslek adamları Kentlerde bir de doktorluk, eczacılık, mimarlık, mühendislik, avukatlık gibi işler yapan kimseler vardır. Bunlar berberlik, marangozluk, terzilik gibi usta yanında çıraklık etmek, ya da bir sanat okulunda okumakla öğrenilecek işler değildir. Bunları meslek edinecek kimseleri yetiştirmek için bir takım

yüksek okullar kurulmuştur. Bu işleri ancak o yüksek okulları bitirenler yapabilir ve bunlara başlı başlarına (kendi başlarına) çalıştıkları için, serbest meslek sahibi insanlar denir.

Hükümet memurları Bu söylediğimiz işleri yapanlar kendi kazançları için yaparlar, karşılığında bizden bir para alırlar. Bu işlerle uğraşanların kanunlara uygun davranmalarını sağlamak ta gerek. Bakan, soran olmazsa herkes birbirini kandırır. Kimse kimsenin hakkını tanımaz; karışıklık olur. Ülkenin iç ve dış güveni bozulur. İşte düzeni sağlayan kanunların yürütülmesine bakan ve bu işle uğraştığı için hükümetten aylık alan yargıç (hâkim), polis, subay, öğretmen gibi kimseler vardır ki onlara devlet memuru deriz. Bunlar yalnız devletin kendilerine verdiği maaşla geçinirler.

Doktor da (bir konuşma)

Hasta: Günaydın, doktor bey.

Doktor: Günaydın, efendim. Oturunuz. Adınız ne? Nasıl? Yabancı mısınız? Neyiniz var?

H.: Efendim, dün sabah vücudumda bir yorgunluk hissetmişim, fakat aldırış etmedim işime gittim. Derken akşama doğru tamamıyla (büsbütün) fenalaştım. Eve döndüğümde baktım ki ateşim de var.

D.: Kaç derece?

H.: 38,7.

D.: Bu sabah derece koydunuz mu?

H.: Koydum. Saat dokuzda, 37,8 derece vardı. Sonra bütün vücudum ağrıyor.

D.: Nezleniz var mı?

H.: Yok.

D.: Lütfen soyununuz. Şu divana sırt üstü yatın. Nefes alın. Başınızı o tarafa çevirin. Derin nefes alın. Öksürün. Ciğerinizde bir şey yok. Karnınızı yoklayalım. Burası ağrıyor mu?

H.: Biraz ağrıyor.

D.: Dilinizi uzatın. Ha, biraz paslı, sesiniz de çatlak (Düşünür). Kan tahlili yaptırmalı.

- H.:** Mühim bir şey mi var?
- D.:** Henüz belli değil. Fakat bazı belirtiler (alâmetler) bize bir mide hastalığı düşündürüyor, hattâ belki de tifoyu...
- H.:** (Bıçakla vurulmuş gibi) Doktor bey! Allah aşkına beni korkutmayın, sonra büsbütün fenalaşırım.
- D.:** Korkacak bir şey yok, efendim. Zaten tifo pek tehlikeli bir hastalık sayılmaz ki... Sizi hastaneye kaldırırız, bir iki ay...
- H.:** (Sözünü keser, telâşla) Hastaneye mi kaldıracaksınız? Hastanesiz olmaz mı, doktor bey?
- D.:** Olmaz. Çünkü tifo bulaşıcı hastalıklardandır. Fakat dedim ya, önce bir kan tahlili yaptırır, neticesine göre hareket ederiz (davranırız). Şimdi size bir reçete de yazayım, günde üç defa her yemekten sonra (bire hap) alacaksınız. Bu da kan tahlili için bir reçete. Şey, siz evli misiniz?
- H.:** Hayır, dulum, çocuksuz dul. Tahlili kime yaptırayım?
- D.:** İkinci beyler sokağını biliyor musunuz? Orada birkaç laboratuvar var. Örneğin köşe başındaki... Oraya kadar zahmet etmeniz gerekecektir.
- H.:** Bu zahmet değil ki... Şu deritten bir an önce kurtulalım da şifa bulalım (Birden hapsirir) Hapşu! (Pişih!)
- D.:** Şifalar olsun!
- H.:** Teşekkür ederim. Siz de görün. Borcum ne kadar?
- D.:** (Şu kadar) lira.
(Borcunu ödeyen hasta bir saat sonra kaldığı otele döner)

Bir arkadaşı: Çok kederli görünüyorsun, arkadaş. Doktora gittin mi? Ne diyor?

- H.:** Tifo olmuşum.
- A.:** Bırak şakayı.
- H.:** Ne şakası yahu. Bazı belirtiler bunu gösteriyormuş.
- A.:** Peki, şimdi ne olacak?
- H.:** Tifo bulaşıcı hastalıklardanmış. Tahlil de tifoyu gösterirse hastaneye kaldıracaklarmış. Halim duman.
- A.:** Eh, geçmiş olsun, birader. (Biraz sustuktan sonra) Şimdi bana müsaade. Acele bir işim var. Sen merak etme, geçer. (Hızla uzaklaşır)

Çalıştırma 11. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çevirin:

1. Terzi, berber, fırıncı, marangoz, çilingir, tenekeci, kasap, manav, manifaturacı, tuhafiyeci gibi bir dükkânı veya bir atölyesi olan adam, ya el emeğiyle ya da alış verişle geçinir (hayatını kazanır, geçimini sağlar). 2. Bir kentte hazırlanmış olan programa göre kitaplıklar, tiyatrolar, eczaneler, büyük hamamlar, hükümet binaları ve saire kuruldukça şehrin çehresi epeyce değişir. 3. Kurulması istenen dokuma fabrikasında hammadde olarak yerli yün ve pamuk kullanılacaktır. 4. Nüfusunun (ahalisinin) dörtte üçü köylü olan Türkiye’de buğday, çavdar, pirinç, mısır, zeytin, pamuk gibi nebatlar, bölgesine göre oldukça çok miktarda yetiştirilir. 5. Kunduracı (=ayakkabıcı), terzi, sobacı, nalbant, matbaacı, aşçı gibi zanaatçı olmak isteyen adam bir ustanın yanında çıraklık etmedikçe yahut bir sanat okulunda okumadıkça sanatında ilerleyemez. Keza (=bunun gibi) eczacılık, hekimlik (=doktorluk), avukatlık, mimar ve mühendislik yapacak adam, bir yüksek okulu bitirmede (bitirmedikçe) mesleğini öğrenemez. 6. «Aman usta, bu modası geçmiş mallarla adam kandıramayız» (S. A.) 7. Kadın işini bırakarak Ali Rıza Beye döndü: «Darılma ama, sen ihtiyarladıkça tuhaflaşıyorsun». (R. N.) 8. Biz değişmedikçe sen nasıl değişeceksin? (Ü. K.) 9. Bense, ne yapacağımı şaşırmış, gururu kırılmış bir halde bekledim. Kimi? Neyi? (O. K.) 10. Otuz sekizinci yaşında, yirmi yıl öncesinin bir anını, şimdiymiş gibi, duyar mıymış insan? (Ş. K.) 11. Yaklaştıkça burasının benim bildiğim değil, ama bir başka şirin istasyon olduğunu anladım. (A. N.) 12. Eli yüzü karalı insanlar bana baktıkça saıyordum ki, orada niçin dikildiğimi (durduğumu) biliyorlar. (O. K.) 13. Birçok grameri düzgün cümleler ağzından yavaş yavaş dökülür, fakat bu cümleler, hattâ bu cümlelerin içindeki kelimeler birbirine manaca bağlanamazdı. (S. A.) 14. Ben orduya emir verecekmiş gibi kolumu uzatıyorum ileriye... (M. M.) 15. Sonra, sanki hiç bir şey olmamış gibi unuttuğu şeyi alıp geldiği kapıdan çıktı.

Çalıştırma 12. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çevirin:

В Турции имеется пять-шесть городов с населением свыше 500 тысяч человек. Фатма Эргин живет в одном из таких больших городов — Измире. Фатме 12 лет. Ее отец из ремесленни-

ков, он печник. Старший брат работает учеником у парикмахера. В Измире очень много ремесленников и лавочников, таких, как бакалейщики, мясники, фруктовщики, пекари, галантерейщики, сапожники и т. д. Каждый из них имеет свою лавку (мастерскую) и двух-трех учеников. Торговым центром Измира является узенькая улица Анафарталар, которая тянется из одного конца города в другой. Здесь человек, у которого есть деньги, может купить все, что ему нужно. Мастерские столяров, слесарей, кузнецов, различных специалистов по машинам и прочее находятся в разных уголках города. Конечно, по мере строительства крупных заводов число таких мастерских постепенно уменьшается, но в Измире пока что мало заводов.

В Измире, как и в других городах, есть адвокаты, врачи, инженеры, архитекторы, т. е. люди свободных профессий. У каждого врача или адвоката есть свой кабинет или лаборатория. Некоторые из них находятся в «деловом доме» на улице Икинджи Бейлер, где живет и семья Фатьмы. Но чтобы быть врачом, адвокатом или архитектором, надо окончить один из факультетов университета. А это возможно только для богатых или, по крайней мере, зажиточных людей. Фатьма, мать которой является портнихой, в этом году закончит начальную школу и больше не будет учиться. «Какая польза женщине учиться?» — говорит она. Как и ее мать, она хочет стать портнихой.

Çalıştırma 13. Ağızdan çevirin:

1. Я опоздал на поезд. 2. Не взыщите. 3. На склоне горы.
4. Вы наелись? 5. Это вас не касается. 6. Я не мог сдержаться.
7. Прямо на глазах. 8. Служба безопасности. 9. Надо устранить дефекты. 10. Изменчивая обстановка. 11. Справляться о самочувствии. 12. В среднем. 13. Письмо до востребования.
14. Филателист. 15. Легко сказать. 16. Подписаться на журнал.
17. Держать в тайне. 18. Принять меры. 19. В поте лица.
20. Гениальное решение.

Çalıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberleyin:

1. Akıllı olan olur olmaz işe karışmaz. 2. Aşıkla delinin farkı biri gülmez biri ağlamaz imiş. 3. Aşını eşini işini bil. 4. Az el işte çok el

- aşta. 5. Bakkal ölülerin borcunu dirilere yükletir. 6. Balı olan bal yemez mi? 7. Başını taşla vürmadıkça akıl başa gelmez. 8. Dibi görünmeyen kuyudan su içme. 9. Dibi görünmeyen sudan geçme. 10. Eski hamam eski tas. 11. Hamama giden terler. 12. Hareket olmadıkça bereket olmaz. 13. Hesabı temiz olanın yüzü ak olur. 14. Hiç bir şeyi olmayan hiç bir şey olmaz. 15. İnsan kısmetini aramazsa kısmet insanı arar. 16. Kırk yıl yağmur yağsa mermere geçmez. 17. Kızı olan tez koşar. 18. Kürkü giymeli fakat yakasını kirletmemeli. 19. Mart çıkmadıkça dert çıkmaz. 20. Yorulduğun yerde han yapılmaz.

УРОК 23 (9)

ВРЕМЕННЫЕ ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ФОРМЫ НА -MIŞ OL-

(-miş ol- takılı dolaylamalı zaman biçimleri)

Временные описательные (перифрастические) формы — это сложные комплексы, состоящие из причастия/основы времени (на -miş, -acak или -ır) и личной формы вспомогательного глагола *olmak* «стать, быть», например: yazmış olacak, yazacak oldu, yazar oldu и т. п.

Первый элемент перифрастической формы -miş ol- обозначает *состояние* (лица или предмета), являющееся следствием законченного ранее действия, например almış «взявши, взявший». Основным значением глагола *olmak* в тех случаях, когда он выступает как вспомогательный глагол, является выражение динамики, указание на *переход* (в состояние, обозначенное элементом на -miş): almış oldu «он оказался взявшим (в это время)».

ПРИМЕР:

Hastalık ilerledikçe ilerledi. Hasta büsbütün zayıflamış oldu.

— Болезнь все прогрессировала и прогрессировала.
(Наконец) больной совсем осунулся.

(Здесь возможна форма zayıflamıştı «осунулся, исхудал» — с оттенком: был исхудавшим (состояние).)

Наиболее часто формы с показателем -miş ol (miş oldu, —miş oluyor(du), —miş olur(du), —miş olacak(tı) и др.) употребляются тогда, когда переход в новое состояние является *след-*

ствием какого-то другого совершенного (или же имеющего (имевшего) быть совершенным) действия. Совершение этого действия знаменует собой, следовательно, переход субъекта в новое состояние. В этих случаях форме с показателем -miş ol- нередко предшествуют или наречия типа böylece, böylelikle, bu suretle «таким образом», «тем самым» или глагольные формы типа -makla, -sa, -ınca и т. п.

ПРИМЕРЫ:

Kitabı getirmekle verdiğim sözü yerine getirmiş oldum.

— Принеся книгу, я (тем самым) *сдержал* (= оказался сдержавшим) данное мною слово.

Kitabı okuyacak ve böylelikle dilbilgisi kurallarını öğrenmiş olacaktık.

— Мы собирались прочитать книгу и, *таким образом*, *изучить* (= оказаться изучившими) основы языкознания.

В таких формах, как -miş olacak(tı), -miş olur(du), -miş oluyor(du) и некоторые другие (но не -miş oldu!), глагол *olmak* нередко является субститутотом недостаточного глагола *i(mek)*, т. е. получает значение «быть», «пребывать». Названные описательные формы приобретают в этих случаях значение «прошедшего в будущем» (для формы -miş oluyor — в настоящем) или же «прошедшего в будущем-прошедшем», т. е. обозначают такое действие, которое будет (или должно было быть) *уже* совершено к определенному моменту будущего или будущего в прошедшем (аналогичное значение по отношению к определенному моменту *прошлого* передает преждепрошедшее время на *miş idi* — см. ур. 15).

ПРИМЕРЫ:

Arkadaşım geldiği zaman ev ödevlerimi tamamlamış olacağım.

— Когда придет мой товарищ, я *уже завершу* (= буду уже завершившим) домашние задания (ср. в повествовании о прошлом: ... tamamlamış idim — Когда пришел..., я *уже завершил*...).

Öyle olmasaydı köşkü (yazlığı) üç gün önce bırakmış olacaktım.

— Если бы это было не так, то я *бы уже* три дня тому назад *оставил* (=был бы уже оставившим) дачу.

Недостаточный глагол *i(mek)* нередко заменяется и другим вспомогательным глаголом — **bulunmak** «находиться, пребывать».

Zil çalarken dershaneye girmiş bulunuyoruz.

— Когда звонит звонок, мы уже находимся (= пребываем вошедшими) в аудитории.

Следует помнить, что глагол **olmak** в формах **olacak(tı)** или **olmalı(ydı)**, присоединяясь к формам изъявительного наклонения на **-miş** или на **-yor**, может иметь модальное значение: «должно быть», «по всей вероятности», а в форме **olabilir/olabilirdi** — возможно, может быть.

ПРИМЕРЫ:

Oğlunuz uyumuş olacak. — Ваш сын, должно быть, заснул.

...Çaydanlık ortadan kalkmıştı. Her halde Satılmış bir yere *koymuş olacaktı.* (S. Ali)

— Чайник исчез. Безусловно, Сатылмыш куда-нибудь его *postavıl* (запратал).

Таким образом, формы типа **-miş olacak, -miş olacaktı** могут, в зависимости от контекста, иметь три значения, другие формы — кроме **-miş oldu** — два значения; последняя форма — лишь одно (первое) значение. Следует, впрочем, отметить, что иногда форма на **-miş** оказывается фактически не одним из компонентов сложного формосочетания, а по существу независимым от глагола *olmak* причастием, как в следующем примере:

Ama o sırada farkına vardım ki, ben bugün...şu apartmandan hiç bir şey almaya *gelmemiş*, hiç bir şey almadan *gitmiş olamam.* (H. Taner).

— Но в это время я заметил, что я сегодня... *не могу оказаться* (т. е. выглядеть человеком) *пришедшим* в эти апартаменты, чтобы ничего здесь не покупать, не могу *уйти* (т. е. оказаться ушедшим) отсюда, так ничего и не приобретаю.

(Ср.: Kanada hükümeti ve ABD sonuçtan oldukça *rahatlamış görünüyorlar.* («Zam»))

— Правительство Канады и США *выглядят* достаточно *удовлетворенными* результатом.)

Особого упоминания заслуживает сложная форма **-miş bulundu**, которая привносит в обозначенное действие оттенок некоторой неожиданности, случайности, ср.: — Ne şirin değil mi? diye sordu. — Evet... *demiş bulundum.* (O. Kemal) — Как прелестно, не правда ли? — спросил он. — Да, — *буркнул* (брякнул) я.

Çalıştırma 1. Türkçeden Rusçaya çevirin:

- Onu görünce titredim. Korkmadım desem yalan *söylemiş olurum.* (İ. S.)
- ... tezgâhların ve ortalığın temizlenmesi için (işçiler) bir müddet daha çalışmak zorundadırlar, ve böylece 12 saat *çalıştırılmış olurlar.* (Gaz.)
- Bu mükemmel adamın hayatını öğrenmek istedim. İşte bir taşla iki kuş birden vuruyordum. Hem cazibeli (=çekimli, ilginç, enteresan, merak verici) bir şey dinleyecektim. Hem de gazeteme bir hikâye *yetiştirmiş olacaktım.* (Ö. S.)
- Dikkatle okumaktayım, daha doğrusu okudukça bilmediklerimi öğrenmekteyim, bildiğim konular hakkında da bilgilerimi *derinleştirmiş olmaktayım.* (Gaz.)
- Böylece Nedim Ağa ailesiyle bütün bağlar *kopmuş oldu* (O. K.).
- ... Şimdi de muazzam yeni bir otel yapmakla meşguller. Belki de bu satırları okuduğunuz sıralarda bu otel de *bitmiş olacak.* (Z. S.)
- Daha onların işi bitmeden dördümüz de derin bir uykuya *dalmış bulunuyorduk.* (S. A.).
- Denize... düşünmeden bakıyor, büyük bahçeli bir köşk aramak için buraya geldiğini bile *unutmuş bulunuyordu.* (Ö. S.)
- ...Ölmüştü hepsi... kalsaydım burada, ben de *ölmüş olacaktım* şimdiye. (B. Y.)
- Nikâh için nüfus kâğıtları çıkardığımda sizi *görmüş olacağım*, bana hiç yabancı değilsiniz (S. A.)
- Evde (bir derhem) su yok. Terkos kesildi, sucular «iyi su gelmiyor, yollar kar doldu» diyorlar. — Terkos kesilmedi, senin saat (= su saati) *donmuş olacak.* (Gaz.)
- «Sen de bulaşık yıkıyor musun?» Niyazi'ye bakarak: «Hayır...» *demiş bulundum.* (O. K.)
- İşte bugünden itibaren Salih ağa ile aramızda bir mücadele *başlamış oldu.* (Y. K.)
- Hamdi yarına kadar tercüme edilecek bir yazıyı hademe ile göndermek istiyordu. — Bana ver, hem ziyaret *etmiş olurum*, dedim. — Pekâlâ. Bak bakalım nesi var. (S. A.)
- Gene böyle bir yerlere gitmiş, vasıta bulamadığı için de

dönememiş olabilirdi. (O. K.) 16. Kantarcı, Topal'la yalnız kalmaktan çekinmiyordu ama, gene de işine *gelmemiş olacak*, o da bastı gitti. (O. K.)

Çalıştırma 2. Rusçadan Türkçeye çevirin:

1. Если вы прочтете этот журнал, то приобретете полезные сведения о Турции. 2. Если дело срочное, то к пяти часам мы подготовим все бумаги. 3. Когда я впервые увидел твоего деда, ему уже исполнилось 60 лет. 4. Сейчас поезд уже, безусловно, прибыл на вокзал. 5. Я взглянул в окно. По вокзальной площади двигалась толпа народа. Безусловно, прибыл поезд. 6. Селим был пока что не в таком возрасте, чтобы думать об этом. А когда он вырастет, то воспоминания об этом эпизоде (случае) уже забудутся. 7. Прочитайте эти две страницы и тогда вы поймете это важное правило. 8. Он шел, задумавшись. Должно быть, он меня не заметил. 9. Не упирайтесь, его совет верен. Когда вы вернетесь сюда, подписка уже закончится. 10. Мы не забывали о своей ответственности и еще до окончания года собирались выполнить взятые на себя обязательства. 11. Я почему-то узнал его с большим трудом. Между тем, он почти не изменился. 12. Смотрите, он опять здесь. Должно быть, что-то узнал о наших секретах.

ДЕЕПРИЧАСТИЕ НА -ALI
(-alı ulacı)

Сложная форма *-(y)alı/-(y)eli*, условно называемая деепричастием, имеет строго определенное временное значение: «с тех пор, как...» (+глагол в личной форме).

ПРИМЕРЫ:

Ben buraya *geleli* iki ay oldu (*geçti*).

— Прошло два месяца (*с тех пор*), как я сюда *приехал*.
Ablam *gideli* oğlu Tevfik bizimle oturuyor.

— *С тех пор*, как моя старшая сестра *уехала*, ее сын
Тевфик живет с нами.

Равнозначны деепричастию на **-alı** следующие сложные формы и конструкции:

- 1) **-dı... -alı** (т. е. глагол ставится сначала в форме прошедшего времени, а затем в форме на **-alı**),
- 2) **-alıdan beri** (**-alı** + исходный падеж + послелог **beri**),
- 3) (упрощенная форма) **-aliberi**,
- 4) **-dığınan beri** (форма на **-dık** + аффикс принадлежности + исходный падеж + послелог **beri**),
- 5) (редко) **-dığı... -alı** (глагол в форме на **-dık** + аффикс принадлежности, а затем тот же глагол в форме на **-alı**).

ПРИМЕРЫ:

Buraya *geldim geleli* onu her gün *görüyorum*.

— *С тех пор*, как я *приехал* сюда,
я вижу его каждый день.

Buraya *geleliden beri* (*geleli beri*, *geldiğimden beri*) bir şey yemedim

— *С тех пор*, как я *пришел* сюда, я (еще) ничего не ел.

Çalıştırma 3. Rusçaya çevirin:

1. Sovyetler Birliğinde imal edilen¹ denizaltı denize *indirileli* on sene *geçti* («Ulus»). 2. Sizi *görmeyeli* hayli (=oldukça çok) olmuştu (M. S.) 3. Büyük Millet Meclisi *kurulalı* 30 yıl oldu. (Üst.) 4. Derhal sağ tarafa döndü. At *güçlülükle* ilerliyordu. Yola *çıkalı* bir saatten fazla olmuştu. (P.) 5. Anadolu'ya *geldi geleli* hastalıktan başını kaldıramadığını söylüyordu. (Ö. S.) 6. Kendini *bildi bileli* babasından herkes ona Tevfik diye bahsetmişti, ona da babasını adıyla *çağırarak* normal geliyordu. (H. E.) 7. Osman'ın teklifini düşündü. Onu *tanıdı tanıyalı* bu kadar yabancı hissetmemişti. (H. E.) 8. «Aman Süvari Bey... Şaka yapma Allahını seversen! Portakallar sandığa *gireli* on beş gün oluyor. On gündür de rıhtımda bekliyor.» (S. A.) 9. Yolculuğun ikinci günü akşamına doğru genç köylü olduğu yerde rahat oturamamaya başladı. Yola *çıkalı beri* açtı (S. A.) 10. (Ben) aranızdan *ayrılalı* bir ay oldu mı? Belki olmadı bile... (R. N.) 11. Hizmetçi Şehnaz üvey anne *olalıberi*

¹ İmal etmek — изготовлять.

çocuğun huyu hızla değişmiş...ti (O. K.) 12. Hamdiyi, bankadan ayrıldığımdan beri görmemiştim. (S. A.) 13. Annesini kaybettiğinden beri bu kadar yalnızlıktan korkmamıştı. (H. E.) 14. (Saat) Belki altmış, belki de yetmiş yıldan beri durmadan işliyordu. Ben kendimi bildiğim bileli işlemekteydi. (S. K.)

Çalıştırma 4. Türkçeye çevirin:

1. Вот уже месяц, как я его не видел. 2. Разве с тех пор, как мы сюда приехали, здесь ничего не изменилось? 3. Не прошло даже и недели, как он вернулся обратно. 4. Сколько лет прошло с тех пор, как был построен этот канал? 5. Не жили же овцы с тех пор, как возник (был построен) мир, (всегда) с пастухом и с собакой! 6. Да, мы не виделись с тех пор, как вышли из школы. 7. Халиму 35 лет; с тех пор, как мать его родила, он не носил брюк, не надевал рубашки (на свою спину). 8. С тех пор, как грабителей, жуликов, пьяниц и тех, кто им потакает, здесь стали забрасывать камнями, количество преступлений, как утверждают, заметно сократилось. 9. С тех пор, как эти порядки вошли в традицию, выборы проводятся здесь пятый раз. 10. Еще нет (не прошло) и часа, как я опустил (бросил) свой избирательный бюллетень в урну.

ДЕЕПРИЧАСТНЫЕ ФОРМЫ

-MIŞKEN, -ACAKKEN, -YORKEN, -MAKTAYKEN

Деепричастие на -(i)ken и наиболее употребительная деепричастная форма -(a)rken/-irken рассматривались в 16-м уроке. Перечисленные выше менее употребительные сложные, деепричастные формы, как и форма на -irken/-arken, имеют по три значения: 1) временное («когда...»), 2) противительно-уступительное («между тем как...», «хотя...») и 3) причинно-следственное («раз уж...», «если уж...», «коль скоро...»). В отличие от деепричастия с показателем -irken, форма -mişken обозначает *завершенное* действие, обычно с перфектным (результативным) оттенком, а форма -acakken включает в себе оттенки предопределенности, намерения, долгождания и т. п. Относительно недавно возникшие формы

-yorken и -maktayken в принципе имеют те же значения и оттенки значений, что и более древняя форма -irken.

ПРИМЕРЫ: а) временное значение

(Tüfeği) Doldurmak ve kapamak, vücudun her hareketinde (dururken, yürürken, koşarken, çökmüşken, yatmışken...) talim edilmelidir (=öğretilmelidir)

— Приемам заряжания (винтовки) следует обучать в любом положении тела (стоя, на ходу, во время бега, с колена, лежа...)

В этом примере *çökmüşken* означает «опустившись на колени», тогда как *çökerken* означало бы «опускаясь на колени» (ср. также yatmışken-yatarken).

Annesine cevap verecekken... iki genç kız girdi (M. A.)

— Когда он собирался ответить матери, ...вошли две девушки.

oturuyorlarken Çingene... gelmişti (O. K.)

— когда они сидели, пришла... Чингене («Цыганка»).

б) противительно-уступительное и следственное значения.

Gürültüden neşemiz kaçmışken hepimiz yine güldük. (İ. S.)

— Хотя от шума наше веселое настроение (уже) улетучилось, (все) мы все же рассмеялись.

Bakın aksiliğe. Altıncı alıştırmayı

yapacakken beşinciye yapmışım.

— Вот незадача! Я должен был сделать шестое упражнение, а сделал, оказывается, пятое.

Çıkılmışken dolaşayım, dedi (Y. K.)

— Раз уж я вышел, погуляю, — решил он.

Çalıştırma 5. Rusçaya çevirin:

1. O eski harflerle bir şeyler yazmaya koyulmuşken benim de nöbetim bitmişti. (T. G.) 2. Birinci delikanlı yarı yolda, ikincisi

yolun üçte ikisinde *kalmışken*, üçüncü delikanlı yürümüş... (N. H.) 3. ...Yatağına uzandın. Gözlerine uyku girmedi. Bir saat sonra sabah *olacakken* sen yine dayanamadın... kendini dışarı attın. (Ö. S.) 4. Sayın Ulusu, biz bu konuyu... Feyzioğlu Başbakan *oluyorken* hem kendisiyle, hem de Evren Paşa ile konuşmuştuk. (M. B.) 5. Başka bir ülkeye *ihraç edilecekken*, bozuk maddelerin yanlışlıkla fuara gönderildiği anlaşılmıştır. (A. N.) 6. salata tabağından bir domates parçası aldı, ağzına *götürecekken* vazgeçti. (O. K.) 7...düşünmeye başladı ve sağa *dönecekken* bunu yapmadığının farkına vardı. (P.) 8. Fakat sokağa *çıkılmışken* bir kere oraya da uğramak zaruri (=gerekli) idi (R. N.) 9. Bu kesimde bulunan Alman kıtaları, takriben (=aşağı yukarı) 20 tümen (дивизия) *tutmakta iken* şimdi birkaç bine inmiştir. («Vakit») 10. O zaman yanlışlık anlaşıldı. Ben komedi tiyatrosuna bilet *alacakken*, yanlışlıkla drama tiyatrosuna bilet almışım. (A. N.) 11. ... eline fırsat *geçmişken*, hiç durma (O. K.) 12. Biz hala kızımın avluda, evin kapısı önünde *konusmaktayken*, karşıdan bize doğru... beş adam geldi (A. N.)

Çalıştırma 6. Türkçeye çevirin:

1. Это судно может быстро двигаться и в подводном положении (погрузившись в воду). 2. Раз уж нам пришел на память анекдот о лекарстве, давайте расскажем (его). 3. Преступник был убит при попытке к бегству. 4. Эту работу, полагаю, стоя на коленях, не выполнить. 5. Вчера, когда я собирался сесть за статью, в руки мне попала (перешла) небольшая коробка, лежавшая на столе. 6. Коль скоро ты вчера приходил в нашу типографию, почему в мою комнату не зашел? 7. Наконец, уже перед заходом солнца, мы добрались до поселка, где жил наш знакомый портной (повар). 8. Через некоторое время я собирался идти домой. Но раз уж вы зашли в наш отдел, садитесь и рассказывайте о своих заботах и тех опасностях, которые нас ждут. 9. В то время, как в три часа ты должен был находиться в деловом доме, ты вдруг отправился во дворец искусств! 10. В то время, когда их высаживали на остров, я находился в тамошней аптеке и все видел собственными глазами.

ОБОРОТЫ ТИПА -MAZ MI, -MASIN MI И ДР. В АФФЕКТИВНОЙ РЕЧИ

Отрицательно-вопросительная форма 3-го лица настоящего-будущего времени (-*maz mı?*), как и повелительного наклонения (-*masın mı?*), часто получает значение, которое в русском языке обычно выражается так называемым прошедшим временем мгновенно-произвольного действия (типа: «а он возьми и крикни» и т. п.).

ПРИМЕР:

Ona: «Siz ne, daha gitmediniz mi?» diye *sormaz mı?* (=...diye *sormasın mı?*)

— А он *возьми и спроси* его:
«Вы что, еще не ушли?»

В 1-м лице единственного числа в том же значении выступает формосочетание -*mauyım mı?*, реже -*maz mıyım?* Формы других лиц (2-го лица и 1-го лица множественного числа) практически не употребляются.

ПРИМЕР:

...Camin arkasından Sör Süperiör'ün bana baktığını *görmeyeyim mi!* (R. N.)

— ...И *вдруг вижу*, что из-за стекла на меня смотрит главная сестра!

Если рассказ ведется в форме на -*mış* (прошедшее незасвидетельствованное), то при необходимости вместо -*maz mı* употребляется формосочетание -*mamış mı?*

Утвердительная форма 3-го лица повелительного наклонения, подчас в удвоенном виде и усиленная числительным *bir*, также может обозначать совершенное в прошлом действие, вызвавшее изумление или недоумение у говорящего, например: (O) *bir ağlasın, bir ağlasın!* — Как он заплачет, как заплачет!

Форма 2-го лица императива в эмоциональной речи получает в отдельных случаях значение формы изъявительного наклонения, обозначая действие, совершенное вторым или третьим лицом.

ПРИМЕР:

Bir yıla varmadan ... Gafur'un yerine geçmeyi *becer* (O.K.)

— Меньше, чем за год ... *преусней-ка* в том, чтобы встать на место Гафура! (=он преуспел и (хотя это очень сложно) встал на место, заменил...).

Çalıştırma 7. Rusçaya geçirin:

1. Sekiz aydan beri kendisini görmemiştim... Geçen gün birdenbire karşıma *çıkamaz mı?* (A. Nuri) 2. Gözlerimin içine baka baka: «Benim gözüm yok» *demez mi?* (T. G.) 3. Bir de dönüp arkasına *bakmasın mı?* (Y. K.) 4. Bugün, dedi, öğretmen... bir problem sordu bildim, bir daha sordu onu da bildim, kızdı bir daha sordu, onu da *bilmeyeyim mi?* (O. K.) 5. Ansızın deminki zelzeleden daha şiddetli bir gürültü *kopmasın mı?* (İ. S.) 6. Nihayet bir gün, gene dereden köye giderken, onunla karşı karşıya *gelmeyleyim mi?* (Y. K.) 7. ... sönük bir nazarla *karşılanmaz mıyım?* (A. Nuri) 8. Kapıyı açayım mı, *açmayayım mı* bir karar veremedim. (A. N.) 9. Müdür içeri *girmemiş mi!* (A. N.) 10. ... yalan söylüyorsun, dedi. Gece Yarılarına kadar *gez, dolaş* ... Sonra okula ile birliği (A. N.) 11. Bunu öğrenince deli olacaktım. Yani ben işimi bırakıp, dağ bayır (=tepe) *dolaşayım*, o *tutsun* ineğimi mostralık (=örnek, göstermelik) diye sergiye *çıkarsın* ha? (D. Y.)

Çalıştırma 8. Aşağıdaki geçmiş zaman biçimlerini *-masın mı* (veya *maz mı*) ve *-mayayım mı* biçimleriyle değiştirip Rusçaya çevirin:

ıslık çaldı, dışarı fırladı, engelleri giderdim, adama yüz verdi, izini yitirdim (kaybettim), hükümete teslim etti, taşa tuttular, adamı kandırdım, tepesi attı, bize kırıldı, çocuğu itti, çamura bulaştım, kılıcını sıyırdı, yanağımdan öptü, yanağından öptüm, sizi andı, el çarptım, gölgesinden ürktü, başka bir yere göç ettim.

Sözlük

1. *itibar* — почтение, уважение, авторитет
esas ~ iyle — в принципе
~ en (-den) — начиная с...

2. *köşk* — вилла, особняк
 3. *tezgâh* — прилавок; станок
 4. *tüfek* — ружье, винтовка
 5. *çökmek* — осесть; рухнуть; опуститься на колени (*koleno*)
 6. *becermek (-i)* — 1) преуспеть (*в чем-то*), справиться (*с чем-то*);
 2) сломать, испортить
 7. *atlet* — атлет
atletizm — атлетизм, (легкая) атлетика
 8. *dal* — 1) ветка, ветвь; 2) отрасль, область, вид
 9. *bisiklet* — велосипед
 10. *rekor* — рекорд
~ kırmak (yapmak) — побить (установить) рекорд
 11. *eskrim* — фехтование
 12. *güreş* — борьба (*спорт*)
 13. *kürek* — 1) лопата; 2) весло; 3) гребля;
~ çekmek — грести
 14. *tüm* — весь, целый, полный;
insanların ~ü — все люди
 15. *beden* — тело, туловище, корпус; организм
~ eğitimi — физкультура
 16. *estetik* — 1) эстетический; 2) эстетика
 17. *etki* — воздействие, влияние; произвести впечатление
bir ~ yapmak, yaratmak — воздействовать
 18. *dürüst* — правильный; справедливый
 19. *hedef* — цель; мишень
 20. *yarışmak (ile)* — состязаться с кем-то; конкурировать
yarış, yarışma (müsabaka) — состязание, соревнование
yarışmacı — участник состязания
 21. *yoğun* — плотный, густой; интенсивный, обильный
 22. *seviye (düzey)* — уровень
 23. *sebat* — стойкость, упорство
~lı — стойкий, упорный, настойчивый
 24. *titiz* — 1) придирчивый, требовательный; 2) тщательный; щепетильный
 25. *antrenman* — тренировка

26. yumruk — 1) кулак; 2) удар кулаком
~ dövüşü — кулачный бой
27. disk — диск
~ atma — метание диска
28. cirit — копье
~ atma — метание копья
29. site — город, поселение
spor ~si — спортивный городок
30. temsil — 1) представительство; 2) представление, спектакль
~ etmek (-i) — представлять, быть представителем (кого-то)
~ci — представитель
31. taç (cı) — корона
~ giymek — быть коронованным
32. heykel — скульптура, статуя
~traş — скульптор
33. vahşi — дикий
34. sirk — цирк
35. kütle — масса, толпа
~vi — массовый
36. alkol — алкоголь; спирт
~izm — алкоголизм
37. verem — туберкулез, чахотка
38. olimpiyat (dı) — олимпиада
39. çığır — тропа; путь
40. incelemek (-i) (tetkik etmek*) — изучить, обследовать
inceleme (tetkik) — исследование, обследование; инспекция
41. benimsemek — 1) присвоить; 2) освоить; усвоить
42. stil — стиль
43. nesil (sli) — поколение
44. profesyonel — профессиональный
45. amatör — любитель, дилетант; любительский
46. rakip (bi) — соперник; конкурент; конкурирующий
47. şampiyon — чемпион
~luk, ~a — чемпионат

* * *

48. nişan — 1) орден; 2) обручение; 3) наводка, прицел;

- ~ almak (-ı) — прицелиться
~lı — обрученный, жених
49. puro — сигара
50. manto — мантия
51. tombul (tombalak) — полный; пухлый
52. ilişmek (-e) — цепляться, задевать, коснуться
53. iskele — 1) пристань; мол, дебаркадер; 2) леса (строительные)
54. karış — пядь
bir ~ sakallı — со щетиной (на лице), небритый
55. münadi — глашатай; ведущий
56. ilham — вдохновение, воодушевление
57. ulaşmak — добраться, дойти; достичь, добиться
58. çitipiti (çitü piti) — симпатичный, приятный, миленький; маленький
59. ton — тон
60. itiraf — признание
~ etmek (-i) — признать, признаться
61. báhusus — особенно, в особенности
62. surat — физиономия; рожа
~sız — 1) невзрачный; в невзрачном виде; 2) нахальный, бесстыдный
63. otomat — автомат
~ ik — автоматический
64. döşek — тюфяк, постель
~ -kanepe — диван-кровать
65. gümüş — серебро, серебряный
66. kristal (li) — 1) кристалл; 2) хрусталь; хрустальный
67. adet (di) — 1) число; 2) штука
68. çanak — (глиняная) чашка, миска; ваза
69. cilt (di) — 1) кожа; 2) переплет; том
70. boru — труба
~ mu bu? — вот это да!; что это, шутка?
71. turna — журавль
~ balığı — щука
72. takdir — одобрение; оценка
~ etmek — одобрить; оценить
73. hddük — грубый; несмышленный; невежда

74. **sökmek** — 1) отпороть; расстегнуть; разобрать; выдернуть;
2) разобрать, понять
75. **antika** — 1) антиквариат, редкая вещь; 2) чудной, странный
76. **serbest** — свободный, вольный
77. **kavak** — тополь
78. **sadık (-e)** — верный, преданный
sadakat — верность, преданность

Türemiş sözcükler

1. **çaydanlık** — чайник
2. **çekimli** — привлекательный, притягательный
3. **ilginç** — интересный
4. **terlemek** — вспотеть
buram buram ~ — обливаться потом
5. **varlık** — 1) бытие, существование; наличие
2) существо; тварь
3) достаток, состояние
~**lı** — состоятельный, зажиточный
6. **göz ağrısı** — пассия, возлюбленная, любовь
7. **romantik** — романтический
8. **içli** — задушевный; чувствительный; мнительный
9. **yenilenme** — обновление
10. **katkı** — вклад; добавление; участие
~**da bulunmak (-e)** — внести вклад (во что-л.)
11. **çoğalmak** — увеличиться
12. **politik (siyasi, siyasal)** — политический
13. **verimsiz** — непроизводительный; бесплодный
14. **müesseseseleşmek** — учреждаться, институироваться
15. **değişik** — различный
16. **artırmak** — 1) увеличивать; 2) набавлять цену (на аукционе)
artırma — аукцион
17. **duygulanmak** — расчувствоваться
18. **aksilik** — незадача, невезенье
19. **madeni** — металлический
20. **ün (şöhret)** — 1) известность, слава
21. **keskin** — 1) острый; 2) резкий (запах, звук)

Deyimler

1. **(bu) işine gelmiyor** — (это) ему не подходит, (это) не в его интересах
2. **Allahını seversen** — ради Аллаха
3. **berabere bitmek** — закончиться вничью
4. **kol kola** — рука об руку, под ручку
5. **Hey gidi günler!** — Ох, эти (давние) деньки!
6. **yüreği kaldırmıyor** — он не выдерживает этого, у него сердце шемит
7. **(bir) iç geçirmek** — вздохнуть
8. **sus pus olmak** — помалкивать, (надолго) замолчать
9. **en olmadık** — самый невероятный; небывалый
10. **inan olsun** — поверь (те), честное слово
11. **üstüme kalmadı** — мне не перепало, не досталось
12. **üstüne yok** — нет никого крупнее (сильнее, выше), чем он
13. **uzun atlama** — прыжок в длину
14. **yüksek atlama** — прыжок в высоту
15. **üç adım atlama** — тройной прыжок

Аффикс -cık

Словообразовательный ударный аффикс **-(i)cık⁴/çık⁴** является **уменьшительным** (диминутивным). Он присоединяется к именам (существительным, прилагательным; к числительному *bir*) и отдельным наречиям, сообщая слову оттенок *ласкательности*, а иногда, наоборот, *уничижительности* (пейоративности).

ПРИМЕРЫ:

ada — остров	adacık — островок
şair — поэт	şaircik — поэтик
ot — трава	otçuk — травка
ince — тонкий	incecik — тоненький
bir — один	biricik — один-единственный
şimdi — сейчас	şimdıcik — сию минуточку
az — мало	azıcık — немножко, чуть-чуть

Слова, оканчивающиеся на *k*, при добавлении аффикса *-cık* теряют этот согласный.

<i>çiçek</i> — цветок	<i>çiçecik</i> — цветочек
<i>küçük</i> — маленький	<i>küçücük</i> — малюсенький
<i>tombalak</i> — полный, пухлый	<i>tombalacık</i> — пухленький

Словам, выражающим родственные отношения, типа *anne*, *baba*, *karı*, *kosa*, аффикс *-cık*, за которым всегда следует аффикс принадлежности (первого лица единств. числа), придает ласкательный оттенок: *anneciğim* «моя мамочка», *babacığım* «(мой) папочка», *karıcığım* «(моя) женушка», *kosacığım* «(мой) муженек».

Аффикс *-cağız*

Уменьшительный аффикс *-cağız²/-cağız²* присоединяется к именам существительным, указывая на сострадательное отношение или симпатию к данному лицу (реже — к предмету).

ПРИМЕРЫ:

adamcağız (adam-cağız)

— «человечек», милый (или несчастный) человек; он

zavallı kızcağız — девушка-бедняжка

cancağızım (can-cağız-ım) — милейший (обращение)

evceğiz (ev-ceğiz) — домик

Глаголообразующий аффикс *-(i)msa-*

Непродуктивный отглагольный глаголообразующий аффикс *-(i)msa-* используется для образования нескольких глагольных основ со значением подобию, сходства или притворства:

<i>gülmek</i> — смеяться,	<i>gülümsemek</i> — улыбаться,
улыбаться	усмехаться
<i>ağlamak</i> — плакать	<i>ağlamsamak</i> — хныкать,
	плакаться

Этот же аффикс, но *отыменный* и подчас с отпавшим *m*, может иметь значение «считать, находить (таким-то)»:

çoğumsamak или *çoklamak* — считать излишним.

Имяобразующие аффиксы *-(i)msı-* и *-mtırak*

То же значение подобию, сходства, присоединяясь к именам, имеет и родственный вышеназванному аффикс *-(i)msı⁴*, а также производный от него аффикс *-mtırak*:

<i>sarı</i> — желтый	<i>sarımsı</i> (sarımtırak) — желтоватый
<i>acı</i> — горький	<i>acımsı</i> (acımtırak) — горьковатый
<i>aptal</i> — глупый	<i>aptalımsı</i> , <i>aptalsı</i> — глуповатый
<i>dalga</i> — волна	<i>dalgamsı</i> — волнообразный
<i>maymun</i> — обезьяна	<i>maymun(um)sı</i> — обезьяноподобный

Çalıştırma 9. A. Aşağıdaki cümle ve cümlecikleri Rusçaya çevirin:

1. *mavımtırak* (*mavımsı*) su.
2. *tatarımsı* gözler.
3. *erkeksi* kadın.
4. *Azizim, ağlamsamaya* gerek yok. Bu bana tesir etmez.
5. *Şu adam* hepimizi *küçümsüyor*.
6. Hele bak, kitabı *benimsemek* istiyor.
7. *Ondan dükkân ev* ve arkasındaki *bostanımsı* bahçe kaldı. (H. E.)
8. Duvarları yıkılmaya başlamış *parkımsı* bir yerle ilkokulun arasından geçen ağaçlı caddenin sonunda çarşı bulunuyordu. (S. A.)
9. Bu rahatı bizim için *çoğumsuyor* (*çoksuıyor*) galiba.

B. Her cümledeki boşluğa gerekli kelime koyun:

1. Birkaç kişi bir işi birbirinden daha iyi yapmak için çabalıyorsa, aralarında bir... var demek.
2. Bir sporcunun daha iyi derece göstermek, daha yüksek seviyeye yükselmek için yaptığı çalışmalara, hazırlıklara... denir.
3. Engellere filân bakmadan sonuna kadar bir işe veya bir isteğe bağlı kalana... deriz.
4. Üzerinde iş görülen masa gibi yüksek şeye... denir.
5. Bir şeyin başka şeylere göre bulunduğu yükseklik derecesine... veya... denir.
6. Kürek yapan veya satan (ve hatta sandalda kürek çeken) kimseye kürekçi diyorsak da heykel yapan sanatkâra... deriz.
7. İnsanın ilgisini çeken şey her halde ...tir, her halde ...dir.
8. Atla gezmeyi seven ve beceren kimse... yapmalı, elinde kılıçla hücum yapmayı yeğleyen (tercih eden) de... gibi bir dal seçmelidir.

1. Biri hükümdar olursa başına giydikleri başlığa... denir.
2. Belli kurallara uyularak yapılan yumruk dövüşüne... denir.
3. Birincilik denilen bir spor yarışında birinci gelen, ... olur.
4. Çağdaş dünya

Olimpik oyunlar çağına... yılında girdi. 5. Bir işi para kazanmak amacıyla değil, sırf zevki için yapan kimseye...deriz. 6. Her hangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlardan her birine...derler. 7. Elçi denilen kişi devletini başka bir ülkede...eder. 8. *Sirkte* kimi vakit *vahşi* hayvanlar da numaralara... 9. Aşağı yukarı yaştaş olan insanların *tümü* bir...oluşturur. 10. Bir işin özelliklerini, inceliklerini öğrenmeye... veya... denir.

1. *Nişan* alınan yere...denir. 2. Gereğinde *karyola* rolünü de oynayan *kanepeye*.....denir. 3. 1) Bir şeyi bulunduğu yerden çekip ayırmak, 2) Kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak, 3) Karışık veya bilinmeyen harf ve işaretlerle yazılı bir yazıyı okumak gibi anlamlara gelen bir fiil vardır, o da ... fiilidir. 4. Suçunu, yerinde olmayan bir davranışını veya sadece bir olayı saklamaktan vazgeçip söyleme ...tır.

C. Türkçeden Rusçaya, Rusçadan Türkçeye çevirin:

1. Adam *gözden* düştü. 2. Bu ifade *dürüst* bir ifadedir. 3. Adamcağızın *etkisinden* kurtulamıyorum. 4. Bu spor *dah* her şeyden önce seyircilerde bir *estetik etki* yaratır. 5. *Atış* yapmak için en az bir *tüfek* gerekli. Bizde *tüfek* ne gezer? 6. *Yarışmacı* mısınız, seyirci misiniz? 7. Bu iş çok *ani* oldu. 8. Profesör Hasan Eren'in «Tüm mü Yoksa Bütün mü» yazısından bir örnek: *Tümünüzü* kırarım. 9. *Tüm* elmalar pencere kenarındadır. 10. *Köşkümüzde* *tezgâh* ne gezer? 11. *Keskin* bir soğuk. 12. *Kavak* boylu biri.

1. Değişik çağdaş stilleri *benimsemek* isteyen, önce bunları titizlikle *incelemelidir*. 2. Spor *sitemizde* ne *veremlilere* rastlanır, ne de *alkol* kullanıp sarhoş olanlara. 3. *Boru* çalmak kolay mı? 4. Şu *çıtı pıtı* kızcağız bizim *şampiyon* için bir *ilham* kaynağı oldu. 5. *Toplumsal* işlere *katkısı* için kendisine geçenlerde bir *nişan* verildi. 6. Hele bir *puro* içerken âdeta yanına varılmaz. 7. *Artırmacıların* adedi daha da *çoğaldı*. Artık herkes buram buram terliyor. 8. Yazıyı *sökmeye* çabılıyor, fakat *becermesi* olanaksız. 9. Genel *hatlarıyla* eski *göz ağrısı* da bu şekilde *romantik* biriydi. 10. Önceki gün verdikleri *temsil* görülecek şeydi. 11. Ağacı *nişan* aldı. 12. Şu *puro*lu delikanlı *nişanlım*.

1. Что вы делаете на уроке *физкультуры*? 2. Он весьма *интенсивно* работал, провел много тренировок, но *рекорда* все-таки не побил. 3. Закон строг, но *справедлив*. 4. Дело это *интересное*, оно имеет даже и *общественную* значимость; но как его *организовать*? 5. Это было *внезапное* (неожиданное) решение, но не известно, было ли оно *правильным*. 6. Это место на 100 метров выше *уровня* моря. 7. Это, видите ли, ему не подходит. До чего *придирчивый* человек! 8. Куда я поставил *чайник*? Вопрос, конечно, *интересный*. 9. Он предпочел *фехтование* гребле, борьбе и велосипеду. 10. Ребенок *сломал* игрушку.

1. Если вы не приложите усилий и не внесете своей лепты (вклада) в это *массовое* движение, оно окажется *бесплодным*. 2. Требуется *обновление*, требуется, если хотите, новый политический подход («приближение»). 3. Этот наш *борец* *освоил* различные стили и, можно сказать, встал на путь побед. Сейчас у него нет *соперников* даже среди профессиональных спортсменов. 4. Несмотря на все их усилия матч закончился *вничью*. 5. Он утверждал: нынешнее поколение людей будет жить при коммунизме. 6. В метании *копья* он не побил рекорда, но первенство завоевал. 7. На голове императора *корона*. Так хочет *скульптор*. 8. Мы *представляем* здесь наш студенческий городок. 9. После нескольких быстрых ударов его *соперник* рухнул. 10. Он стойкий борец против *алкоголизма*.

1. Вот *незадача*! *Автоматического* оружия здесь нет. 2. Мой взгляд упал («зацепился») на даму в меховом *манто*. 3. Честное слово, говорят, даже в Европе нет никого крупнее (чем он). 4. Он *вздохнул*, потом долго *молчал*. 5. Очень *невзрачный*. *К тому же* чудной, всегда *небритый*. Но *состоятельный*! 6. Он сказал это очень *прочувствованным* тоном. 7. *Признаюсь*, я не могу должным образом *оценить* эту хрустальную вазу. 8. Он повернул ружье в сторону мишени, потом *прицелился*. 9. Вот двое *обрученных* рука об руку. 10. Какой *грубый* звук у этой трубы. 11. Этого вопроса не *касайтесь*. 12. Смотри, *журавль* в небе. 13. У него пять-десять *нядей* земли. Что там можно посеять? 14. Книга в двух *томах* (двухтомник). Сколько их у нас? — Три (*штуки*). 15. Он с

одобрением посмотрел на ее пухленькую миленькую дочь. 16. Столовое серебро (серебряный столовый прибор). 17. Твой нож острый? 18. Теперь, завоевав славу, останется ли он верен своей команде?

Спор

Atış, avcılık, binicilik, bisiklet, boks, eskrim, güreş, kürek, yüzme, atletizm dalları gibi vücut eğitimiyle birlikte eğlence de sağlayan işlerin tümüne spor denir. Spor yapan bir kimse hemen bir fayda beklemesin. Bedenini rahatlatmayı, estetik bir etki yaratmayı veya dürüst bir mücadelede zafer kazanmayı hedef alır. Yarışma şeklinde düzenlenen sporun birçok özelliği vardır: bazen devamlı ve şiddetli güç harcanmasını gerektirir. Yüksek seviyede yapılan spor antrenman adı verilen özel, düzenli ve titiz bir hazırlık gerektirir.

Tarih. Eski çağda Yunanlılar yumruk dövüşü, güreş, koşu, uzun, yüksek (ve üç adım) atlama, disk ve cirit atma müsabakaları yapıyor, çeşitli sitelerin temsilcileri düzenlenen oyunlarda karşılaşıyorlardı. Bu oyunların başlıcaları dört yılda bir Olimpia'da yapılan oyunlardı. Rekor kıran şampiyon olup taç giyen atletler vatanlarında kahraman gibi karşılanıyor, şairler başarılarını anlatan şiirler yazıyor, heykeltıraşlar heykellerini yapıyordu.

Romalıların spor anlayışı Yunanlılarınkinden farklıydı. Kalabalık önünde yapılan sporlarda Romalılar vahşi ve sert dalları tercih ediyorlardı. Roma'da spor denince akla gelen şey sirk (circus) ve amfiteatr oyunlarıdır.

XIX. yüzyılda sporda büyük bir yenilenme oldu. XX. yüzyılın ilk yarısında spor geniş halk kütlelerinde yayılarak alkolizm ve verem gibi toplumsal afetlerle mücadeleye katkıda bulundu. P. de Coubertin olimpiyat oyunlarını yeniden (1896) *canlandıralıdan beri* milletlerarası karşılaşmalar çoğaldı, spor yeni bir çığıra girmiş oldu. Bütün ülkelerin insanları ortak kurallara uygulamak, statüde tek bir disipline uymak için anlaşmışlar, karşılıklı teknik ve stillerini incelemişler ve en iyilerini benimsemişlerdir.

Türkiye'de spor. Spor Osmanlılarda genç nesiller için 1839'dan sonra eğitim konusu oldu. O sıralarda Galatasaray

lisesinde beden eğitimi derslerine yer verilmişti. ...1889'da İstanbul'da ilk amatör futbol takımı kuruldu. Siyasî sebepler bu alandaki çalışmaları verimsiz bıraktı. 1905'te Galatasaray, 1907'de de Fenerbahçe kulüplerinin kuruluşu, gelişmeyi hızlandırdı. 1910'dan beri amatörce yürütülen boks, tenis, yüzme çalışmaları profesyonel anlamda müesseseleşmeye (kurumsallaşmaya) başladı. Değişik spor dallarında kulüplerin kuruluşu hızlandı.

Cumhuriyet döneminin başından itibaren askeri liselerde ve Harp okulunda judo dersleri verilmekteydi. İlk futbol millî takımı bu tarihlerde kuruldu ve bu takım ilk maçını 23 Ekim 1923'te Romanya Milli takımı ile yaparak 2—2' lik bir sonuç aldı (yani iki rakip birbirini yenemedi, oyun berabere bitti).

Çalıştırma 10. Aşağıdaki soruları yanıtlayın:

1. Spor nedir? Neye yarar? Ne amaçla yapılır? 2. Amatörlerle profesyonel sporcular arasında ne gibi farklar var? 3. Eski çağda Yunanlılar ne gibi spor dallarında yarışmalar yapıyor, Olimpik oyunlarda zafer (yengi) kazananlara ne gözüyle bakıyorlardı? 4. Eski Roma'lılar atletizm oyunlarını neden Roma'ya sokamadılar? Bu deneme neden başarısız kaldı? Yeğledikleri (tercih ettikleri) oyunlar ne oyunlardı? 5. Ya Coubertin nasıl oldu da eski Olimpik oyunları yeni çağda canlandırmayı becerdi? Çok sebatlı bir adam mıydı o? 6. Verem, alkolizm, narkomani, suçluluk gibi toplumsal âfetlere karşı yürütülen savaşa spor katkıda bulunur mu? Fikrinizce bu mücadelede sporun payı önemli mi? 7. Türkiye'de ilk spor kulüpleri kaç yıllarında kuruldu? Hangi İstanbul kulüplerini bilirsiniz? 8. Türkiye'nin Milli futbol takımı ilk maçını ne zaman ve kime karşı oynadı? Bu oyunda zafer alan (kazanan) oldu mu? 9. Oyunlarda ulaşılacak hedef rakipten fazla sayı yapmak; kürekte, yüzmede, bisiklette bazı atletizm dallarında belirli bir uzaklığı başka bir yarışmacıdan önce aşmaya çalışıyorsunuz; dövüş sporlarında bir rakibi bazı kurallara uyarak yenmeye çabalıyorsunuz; artistik patinajda filân estetik bir etki yaratmaya bakıyorsunuz. Bu amaçlardan hangisi daha çok hoşunuza gider? 10. Bir sporcu dürüst bir mücadelede rakibine karşı zafer kazandığında ne gibi hisler duyar? Ya rakibine yenilirse? Veya dahil olduğu takım oyunu (maçı) kaybederse?

Artırma**(Haldun Taner'in adı geçen hikâyesinden bir parça)**

...Apartman hiç küçük değildi ama, ayak atacak yer bulamıyorduk. Hava hiç sıcak değildi ama, buram buram terliyorduk. ...

Etrafımda hep varlıklı insanlar... Kol kola yeni evliler, ev kurmak üzere nişanlılar... Purlu beyler, kürk mantolu hanımlar... Ben bunların içinde ne aramaya geldim.

...Bir aralık gözüm karşı duvarın dibinde artırmacıların yanı başında duran tombalalık bir hanıma ilişti. A...kadın *gülümsemez mi?* Bana olacak... Dönüp arkama baktım. Arkadakiler farkında bile değiller. Kadın bu halime büsbütün gülüyor. Selâm da verdi. Ben de verdim. Hay Allah şimdi tanıdım. O olacak, tamam O. Salacak'ta otururken ev sahibimizin bir kızı vardı. İnsan ilk sevgililerinin adını da unutmmuş meğer. Fahrünnisa mı, Nurunnisa mı böyle bir şeydi adı. Hey gidi günler... Halbuki o zamanlar ne ince bir kızdı. Denize uzanan deniz iskelenin ucuna gidip içli şiirler okurduk birbirimize... Çok da romantikti a canım.

...Birden içime bir pişmanlık çöktü. Niye bugün buraya bu kadar kılıksız, üstelik de bir karış sakallı geldim. Bak eski göz ağrılarına rastlayacakmışız.

...Münadi iskemleden inmişti. Artık öbür odaya geçiliyor. İşte tombul sevgilimi bu ara yanımda buldum.

«Ne tuhaf tesadüf değil mi?»

«Çok».

«Ne kadar oldu görüşmeyeli?»

«Görmeyeli on, görüşmeyeli on beş galiba».

«Ne diyorsunuz? Hey gibi günler» dedi Fahrünnisa... «Onlar da bir günmüş...»

«Ya...»

«Yine şiir yazıyor musunuz?»

«Nerede» dedim. «Bir zamanlarmış o».

Gülüyor: «Yoksa ilham kaynağınız mı kurudu?»

«Mümkün» dedim — Sizi gördüm ya, belki yine yazmaya başlayabilirim, diyeceğim ama evli kadın, kızının yanında

hoşlanmaz belki... Kızı çıtı pıtı, diğer genç kızlar gibi bir *kızcağız*... Orda bir arkadaşına rastladı, onunla konuşuyor.

«Hiç gidiyor musunuz bizim oralara?» diye sordu Fahrünnisa...

«Hiç...» dedim. «Gidemedim o zamandan beri...»

Bunu farkında olmadan, üstelik de hiç istemeden içli bir tonla *söylemiş olacağım*.

«Neden?» dedi. Yüreği kaldırmıyor diye düşünüyor. Anladım içinden geçeni. Bir iç geçirip: «Bilmem» diye devam etmek lâzımdı artık. Ben de öyle yaptım. «Belki eski hatıralara dönmekten korkuyorum». — Al sana bir yerli film cümlesi — Ama Fahrünnisa *bir duygulansın*, ne diyorum size, *bir duygulansın*.

«İtiraf ederim ki, aynı şeyi ben de zaman zaman hissetmişimdir...»

Korktum birden... başka şeyler de itiraf edecek diye...

...Ama o sırada farkına vardım ki, ben bugün kızıyla Fahrünnisa'nın da bulunduğu, bu durum her zamankinden de kılıksız ve suratsız geldiğim şu apartmandan hiçbir şey almaya *gelmemiş*, hiçbir şey almadan *gitmiş olamam*. On beş yıl önce beni sevmiş, sever gibi olmuş, belki de sadece sever görünmüş bir kadına, ben, on beş yıl sonra Amerikan artırmalarına sırf Pazar öldürmeye gelmiş bir avare adam olarak görünemem. Ama ne alsam ne alsam?

İki bin liraya madenî yazı masası, bin liraya bir adet otomatik döşek-kanape alamam... Gümüş çatal bıçak, kristal bardak, çanak, Sevr sofrası takımı da alamam.

...Ötede kitaplar satışa çıkmış. «En son model bir Littreé Lûgâtı. Beş cilt. Altmış lira kıymeti var, elliden başlooz».

Ne vakittir bir Littre sözlüğü arar dururum. Bir taşla iki kuş diye buna derler işte...

«Elli beş» diye seslendim.

Sesim her zamanki ölçüsünden biraz daha gür çıkmıştı. Bütün gözler birden bana çevrildi... Boru mu bu? *Geldiğindenberi* sus pus olmuş, fakat bekleyen Kürt müşterinin ilk defa sesi duyuluyor. Bu herif kılıksız bir şey ama, belli olmaz. Bazen böyle en olmadık adamlar durup durup da turnayı gözünden vuruverirler...

«Elli beş verildi. Beş ciltlik lûgat».

«Altmış» dedi köşeden biri.

«Altmış beş»i yapıştırıverdim.

«Yetmiş».

«İki».

«Beş».

«Seksen» diye bağırdım.

«Seksen» dedi Münadi, bana bakarak, bana saygıyla, takdirle bakarak... «Seksen! Satıyorum satıyorum sat...»

Tam dım derken arkalardan hödük bir ses:

«Doksan» demez mi?

Herkes arkaya döndü. Bu elindeki gazeteyi bile sökemeven Hacı ağa gibi bir adamdı. Baktı artırıyoruz. Herhalde bu antika bir şey, alıp bir yana atarım, diye düşünmüş olacak.

Bu hep böyle olmuştur zaten benim hayatımda... «Satıyorum satıyorum sat...» tam dım derken, elim de artık benim olan mala *uzanmışken* «doksan!» diye bir hödük çıkmıştır her zaman. Elim boşta kalmıştır.

...Özür dilerim Fahrünnisa... Yanımda bir elli lira daha olsa inan olsun artırırdım. Altmış liralık lügatı iki yüz altmışa bile alırdım. Tek sen memnun olarsın diye. Aksilik işte... Ay sonuna rastladı.

Ömrüm boyunca artırdım artırdım. Hiç bir şey üstüme kalmadı. Şimdi lügat mı kalacak...

Çalıştırma 11. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çeviriniz:

—Я принес вам турецкую газету «Спорт», чтобы вы прочли и перевели вот эту статью. Как я узнал, она посвящена (рассказывает...) развитию футбола и легкой атлетики в Турции.

— Чего ради я стану читать эту статью? Прошло всего две недели, как я вернулся из Турции. Хотя я и не являюсь спортсменом, я могу рассказать вам о турецком спорте.

Прежде всего я должен сказать, что турки от мала до велика любят спорт. Спортивных болельщиков (*hasta*), а также любителейских футбольных команд много в каждом городе. Самые значительные состязания проводятся в крупных городах. Если уж вы приехали в Стамбул, вы два-три раза безусловно

посетите стадион «Фенербахче» или построенный в парке культуры дворец выставок и спорта. Этот дворец очень удобен для проведения соревнований по борьбе, боксу, баскетболу... Турки особенно сильны в вольной борьбе. Сильнее их (почти) нет в Европе и даже в мире. В беге, прыжках (в высоту, длину, в тройном), метании диска, копья и в других видах легкой атлетики турки с возникновения атлетики в стране не показывали хороших результатов. Среди легкоатлетов нет таких, кто установил бы мировые рекорды, завоевал широкую известность.

Наиболее любимый спорт в Турции — несомненно, футбол. Каждая газета в каждом номере уделяет футболу не менее одной страницы. В этом году команде «Бешикташ» удалось победить команды «Галатасарай» и «Фенербахче», являющиеся ее главными соперниками, и достичь успеха (первенства). Команду «Галатасарай», которая завтра должна прибыть в Москву, мы через несколько дней увидим на футбольном поле во время встречи с московским «Динамо».

Çalıştırma 12. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çevirin:

1. Dünyada... gururunun saadeti içinde yaşamak isterken başına gelen bu belâ neydi? Kaçmağı namusuna yediremiyordu. İşte o vakit sahiden *hırsızlık etmiş olacaktı* (Ö. S.). 2. Efendi, yolun *düşmüşken*, şu bizim eşekleri de köye bırak (N. H.). 3. Bu İzmir'li, İstanbul'lu işçiler *geleliberi*, yerli işçilerin huyu değişmiş...ti (O. K.). 4. «Yürü oğlum, başka bir yerden alınız...» *demesin mi* (S. K.). 5. Balıkhanedeki çocukları bir göreydin. Gece dönüşte... koltuklara bir kuruldular ki... Biletçi de... Bayazıt'te çocuklara *asılmaz mı*. İlle de ineceksiniz diye. Ne o? Tramvayı balık kokutuyorlarmış (gaz.). 6. İzmir dün, demokratik hayatımızdaki büyük ve tarihî günlerinden birisini daha *yaşamış oldu* («Zafer»). 7. Deli olacağım, yahut öleceğim dersem yalan *söylemiş olurum* (S. A.). 8. Bu resimleri muhakkak bir küçük çocuk *çizmiş ve bir deli boyamış olacak* (Y. K.). 9. Refik... *otururken*: «Ne diyorsunuz?» diye yeniden sordu (O. P.). 10. Bu yaşa *geleli* böyle sıcak görmedim (H. E.). 11. Geçen gün, Zeynep kadını, sokak kapısının önünde benden şikâyet ederken *yakalamayayım mı?* Ben, onun bütün işlerini

kariştirmişim, Salih ağa ile aralarını bozmuşum (Y. K.). 12. Bu maaşın üçte birini size ayırırsam çok büyük bir sıkıntıya düşmüş olmam (Y. K.). 13. İşte dün gece yine bana... anlatırken kocam birdenbire: — Nazan buraya gel... Diye bağırmas mı! (Ö. S.). 14. ...artık dönmeğe karar vermişken kapının yavaş yavaş aralandığını gördü (Y. K.). 15. Ben Bülend'le evlenirsem, şu çocukluğumdanberi beni çok az güldüren hayata yeniden doğmuş olacağım (M. K. S.).

Çalıştırma 13. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. С тех пор, как родившийся в 1916 году Халдун Танер окончил Стамбульский университет по разделам (отделениям) «немецкая филология» и «история искусства», он не переставая создавал разнообразные произведения в виде статей, пьес и рассказов. 2. Раз вы вступили на этот путь (тропу), следовало внести свой вклад в имеющиеся по этой проблеме исследования. 3. С тех пор как он, оставив велосипед, освоил такой вид спорта, как вольная борьба, число полученных им наград все (день ото дня) увеличивается, слава ширится. 4. Если вы проявите упорство и уделите больше времени интенсивным тренировкам, то еще до конца года вы достигнете весьма высокого уровня в этом виде спорта. 5. Вздыхнув, он сказал: «Если эта миленькая девчушка выйдет за этого грубого бесстыдного субъекта, признаюсь, мое сердце будет разбито». 6. Эти взгляды я называю дикими. В то время как моя младшая сестра собирается заниматься художественным («артистическим») плаванием, мой папочка и в особенности мой жених не считают спортом все виды, способные произвести лишь эстетическое впечатление. 7. Продавец за прилавком сказал: «Вот антикварная вещь... Хрусталь, серебро», но человек с сигарой, должно быть, не расслышал. 8. Спектакль только что начался. И вдруг сзади кто-то как закричит: «Пожар!».

Çalıştırma 14. Ağızdan çevirin:

1. Этот стиль устарел. 2. Наш цирк закрывается. 3. Это правильно я давно усвоил. 4. В кого он целится? 5. В этой науке твой жених дилетант. 6. Его придирчивость действует мне на нервы.

7. В принципе, вы правы. 8. Начиная с сегодняшнего дня цели у него другие. 9. За станком (у станка) никого нет. 10. Министр совершает инспекционную поездку. 11. Надо его вдохновить. 12. Взгляни на эту шуку. 13. В его глазах металлический блеск. 14. Что это за кусок материи? Оторви его немедленно. 15. Вот незадача! Все наши усилия бесплодны. 16. Кто эта привлекательная дама в меховом мантио? — Его старая пассия. 17. Читай: «Вход свободный». 18. Смотри, он («человечек») обливается потом. 19. Весь свой достаток он вложил в это дело. 20. Честное слово, не вру — в этом слове один гласный и шесть согласных.

Çalıştırma 15. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye bakın:

1. Alçak yerde tepecik kendini dağ sanır.
2. Alçak yerin tepeciği dağ gelir.
3. Alacağın olsun at vereceğin olmasın.
4. Altın gideli gümüşe kaldık.
5. Başkasına fenalık eden kendine etmiş olur.
6. Dövüş sırasında yumruğa bakılmaz.
7. Gelin çiçek her dediği gerçek, kaynana yılan her dediği yalan.
8. Her yokuşun bir inişi vardır.
9. Sadık dost akrabadan yeydir (iyidir).

УСЛОВНЫЕ ФОРМЫ
С ВОПРОСИТЕЛЬНЫМИ СЛОВАМИ
(soru kelimeleri refakatindeki şart biçimleri)

Придаточные конструкции, в которых глаголу в *основной* форме условного наклонения (-sa) или в одной из форм условной модальности (-ırsa, -yorsa, -dıysa и т. д.) предшествует какое-либо вопросительное слово (kim, ne, ne zaman, nasıl, kaç, ne kadar, nerede, hangi и т. д.), передают идею *обобщения* (условно-обобщающие обороты). Союз eğer при этом не употребляют.

Если глагол-сказуемое придаточного предложения стоит в форме условного наклонения (-sa), то конструкция обозначает полное, неограниченное обобщение (охватывающее все мыслимые субъекты действия, либо прямые или косвенные объекты, либо те или иные обстоятельства (время, место, направление и т. п.), либо количественные или качественные признаки каких-то объектов), чему в русском языке соответствуют обороты типа «кто бы ни (сделал)», «что бы ни (сделал)», «кому бы ни (сказал)», «куда бы ни (пошел)», «когда бы ни (пошел)» и т. п.

ПРИМЕРЫ:

bunu kim yarsa... — кто бы это ни сделал...

ne söylesem... — что бы я ни сказал...

(biz) ne zaman ve nereye gitssek... — когда бы и куда бы мы ни пошли...

В сказуемом *главного* предложения (если оно глагольное) обычно используются такие формы, как -ır (dı), -yor(du), -acak(tı).

ПРИМЕРЫ:

Ne söyleseniz inanmayacağım. — Я не поверю, что бы вы ни говорили.

Nereye gitsem onu görürüm. — Куда бы я ни пошел, я (всюду) вижу его.

Cabi Efendi ne sorsa eğleniyorlardı. (Ö. S.)

— Что бы ни спросил Джаби-эфенди, они смеялись (насмехались).

Если глагол-сказуемое придаточного предложения стоит в форме условной модальности (-ırsa, -yorsa, -dıysa и т. д.), то обобщение носит более ограниченный, более конкретный характер, соответствуя русским оборотам типа «(если) кто (сделал)», «(если) что (сделал(и))», «(если) кому (сказал(и))»¹ и т. п.

ПРИМЕРЫ:

(her) ne yaptım... — (все), что я (с)делал...; если я что (с)делал...

Bunu kim yapıyorsa... — кто это делает...

В сказуемом главного предложения в этом случае используются любые нужные по смыслу глагольные формы.

ПРИМЕРЫ:

Bunu kim yapıyorsa ondan sorun. — Кто это делает, с того (и) спрашивайте.

Bu soruyu kime sorduysam (sordumsa), hiç kimseden cevap almadım.

— Кому я ни задавал (= всем, кому я задавал) этот вопрос, ни от кого не получал ответа.

Ne derse desin ben yapacağımı yaparım.

— Пусть говорит, что хочет (досл.: что скажет, то пусть и говорит), (а) я сделаю то, что собираюсь сделать.

¹ Союз «если» (или «ежели») в этих случаях обычно опускается. Его использование характеризует простонародно-разговорную речь. Ср. в рассказе А. П. Чехова: «...ежели который мужик записался в охотники или в лошадики, то прощай соха...» («Егерь»)

Те же глагольные формы — формы условной модальности — используются в том случае, когда предложение содержит в себе идею *сравнения, сопоставления*, соответствуя русским построениям типа «насколько..., настолько...», «когда..., тогда (и)», «как..., так (же и)» и т. п.

ПРИМЕРЫ:

O beni *ne kadar seviyorsa*, ben de onu *o kadar* severim.

— *Насколько он меня любит, настолько* и я его люблю.

Sen burada *ne zaman* görünürsen, ben de *aynı gün* geleceğim.

— *Когда ты* здесь появишься, в тот же день и я приеду.

Грамматическими синонимами рассматриваемых форм могут быть причастия, имена действия на *-dık/-acak, -dığı gibi, -diği kadar* и др., например: *Kim gelmek istiyorsa* gelsin. = *Gelmek isteyen* gelsin. «Кто хочет прийти, пусть приходит».

Алıştırма 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Kendisine *ne sorulsa* güya tuhaf bir kelimeyle cevap verirdi. (Ö. S.)
2. Fakat bu seyahati Hüseyin'den başka *kimle yapsam* muhakkak bu kadar mesut (=mutlu) olamazdım. (R. N.)
3. İş bulmak için nerelere baş vurmadım. — Elinden *ne iş* gelir? Diye soruyorlar. Ben herkes gibi: — *Ne iş olsa* yaparım! Diyemiyorum. İş bölümüne taraftarım. Dünya yüzünde herkesin bir işi olmalıdır. (A. N.)
4. Allah aşkına, *ne biliyorsanız* söyleyin: diye yalvardım. (R. N.)
5. *Ne dediysem* kâr etmedi (Y. K.)
6. Derhal boşamasını teklif ediyorlardı, fakat *boşasa* da boşamasa da, Emine bir daha dükkâna dönmeyecekti. (H. E.)
7. Senden bir şey rica edeceğim, Rabia. — *Ne isterseniz* yaparım. (H. E.)
8. Yusuf mahsulü şimdiden satmak için *kime başvur(ul)duysa*, ret cevabı aldı. (S. A.)
9. «*Ne iş verirlerse* onu yaparım!» dedi. (S. A.)
10. Şehadet parmağı alının üstünde dolaştı: — Burada *ne yazıldıysa* onu göreceğim. *Ne söylesem* boş! (H. E.)
11. *Ne zaman* saat dursa, böylece korkuya kapılırdı. (S. K.)
12. Dinleyeceği şeyler belli idi. *Ne kadar* gayret etse bunlara inanmayacaktı. (S. A.)
13. Emine, Ömeri *ne kadar seviyorsa*, Bakır Efe de çocuğuna o kadar bağlıydı. (M. Y.)
14. İçinden: «*Ne derse desin*, gene Osmana varırım», diyor. (H. E.)
15. *Ne yaptıysa* vazife diye yapmıştı. (H. E.)
16. Vicdanını dinle, Rabia. O *ne söylerse* doğrudur. (H. E.)
17. Ama ara sıra uğra,

dedi... — Akşamları uğrarım. — *Ne vakit istersen*. 18. Bu salon takımlarına eşim baksın diye bir başka gün uğrarım. — *Nasıl isterseniz* (nasıl arzu buyurursanız).

Алıştırма 2. Aşağıdaki cümlelerde italik harflerle basılan biçimlerin yerine eş anlamlı biçimleri kullanınız:

1. *Ne yapacaksa* söylesin de hemen iş başına geçelim. (A. G.)
2. *Nasıl istiyorsanız* öyle yaparız.
3. Soru sormak *isteyen* parmağını kaldırsın.
4. İzmir'de *gördüklerinizi* bize anlatın.
5. *Kim anlamadıysa* soru sorsun.
6. Bu işi *bildiğiniz gibi* yapınız.
7. Sen *hangi* kitabı okursan ben de onu okuyacağım.
8. *Ne ekersen* onu biçersin (ata sözü).
9. *Kim* bana, kömür alamazsın *dediyse*, ona haktan hukuktan sıkı bir konferans çektim. (A. N.)
10. ... Köyde, kasabada *ne duyuyorsan*, *ne biliyorsan*, hepsini birer birer söyleyeceksin. (M. Y.)
11. Senin *bildiğini* başkaları da biliyor.
12. Ondan sonra efendim, yolda kendisi *her ne söylediyse*, hepsini ben söylemişim gibi bir bir anlattı. (A. N.)

Алıştırма 3. Aşağıdaki tümceleri — bazı hallerde iki çeşit de sunarak — Türkçeye çevirin:

1. Кто хочет посмотреть пьесу «Легенда (сказка) о любви», пусть скажет мне: у меня есть несколько билетов.
2. Как умеете, так и пишите.
3. Кто взял книгу, пусть сейчас же скажет.
4. Что бы он ни говорил по этому поводу, я не могу ему верить.
5. Как он ни старался убедить всех, что он прав, никто не внял его словам.
6. Все, что вы (они) приказали, я выполнил.
7. Куда бы я ни пошел, я всюду встречал ученика нашего парикмахера. Глядя на него, я думал: когда же он изучает свое ремесло?
8. Насколько близко ты знаешь сестру нашего капитана (судьи), настолько хорошо я знаю его зятя.
9. Что вы скажете, то и будет.
10. Чем занимается наш главный редактор, то же делает и его ученик. Точнее говоря, он ему помогает в его занятиях.
11. Сколько бы вы ни старались повалить его на землю — все бесполезно: он и высокий, и широкоплечий.
12. Куда голова пойдет, туда и ноги (носл.) — Куда же пойдет голова? — Куда захочет (куда скажете).

Alıştırma 4. Aşağıdaki ata sözlerini Rusçaya çeviriniz:

1. Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır. 2. Yedisinde ne ise yetmişinde de odur. 3. Kar ne kadar çok yağsa yaza kalmaz. 4. Ne olduyса bana oldu, sana ne oldu? 5. Gönül kimi severse güzel odur. 6. Eli bağlı olanı kim olsa döver. 7. Alçak eşeğe kim olsa biner. 8. Nasıl yaşarsak öyle ölürüz. 9. Baş nereye giderse ayak da oraya gider. 10. Ağaç ne kadar uzansa uzasin göğe ermez.

ФОРМЫ -DİĞİ KADAR, -ACAĞI KADAR, -ACAK KADAR

Сложная форма (грамматическая конструкция) **-dîğı kadar** в современном языке имеет два грамматических синонима. Одним из них является формосочетание **-dîğınca⁴ (dık-ı-n-ca⁴)**, иногда употребляющееся и в значении конструкции **-dîğı gibi** (см. ур. 20). Второй синоним конструкции **-dîğı kadar**, пока довольно редко употребляемый, характеризуется наличием служебного слова **denli** (вместо **kadar**).

В соответствии со значением послелого **kadar** (см. ур. 8) сложная форма **-dîğı kadar** (как и формы **-dîğınca** и **-dîğı denli**) оформляет сказуемое придаточного предложения **меры и степени**, показывая, в **каком объеме** или с **какой интенсивностью** совершается главное действие. Подлежащее ставится в **родительном** падеже.

В русском языке форме **-dîğı kadar** соответствуют придаточные предложения, присоединяемые к главному союзами и союзными словами «(столько), сколько...», «(настолько)..., насколько...», «(так)..., как».

ПРИМЕРЫ:

İstedîğiniz kadar konuşabilirsiniz.

— Вы можете говорить (столько),
сколько хотите.

(ср. *İstedîğiniz gibi konuşabilirsiniz.*)

— Вы можете говорить (так),
как хотите.)

Bir yabancı dili öğrenmek, *zannedildiğı kadar* kolay değildir, dedi.

— Изучить иностранный язык не так (не настолько) легко,
как думают, — сказал он.

Существует также более сложная конструкция **-dîğı kadarıyla** (kadarı ile), обычно используемая для передачи оборотов типа «*насколько // (я) знаю // (я) выяснил // (мне) удалось увидеть // можно понять*» и т. п.

ПРИМЕР:

... ve *anlaşıldığı kadarıyla*, Özal-Bush görüşmesinden sonra da öyle kalıyor («Gün ayd»)

— ... и, *насколько можно понять*, это остается так и после встречи Озала и Буша.

Грамматическая конструкция **-acağı kadar** (иногда **-acağı denli**) используется в тех случаях, когда речь идет о потенциальной возможности совершения действия с оттенком **предельности**: «настолько, что(бы)...», «так..., что(бы)...»

ПРИМЕРЫ:

Onun (= köşkün), hiç bir kuvvetin *yıkamayacağı kadar* sağlam olduğunu söylerlermiş. (S. A.)

— Говорили, что он (дворец) прочен *настолько*,
что никакая сила не в состоянии его разрушить.

Yetişemeyeceğimiz kadar hızlı gidiyor.

— Он идет *так* быстро, что мы не можем (за ним) угнаться.

Когда придаточная конструкция не содержит своего, особого подлежащего (отличного от подлежащего главной части предложения), то вместо формы **-acağı kadar** используется форма **-acak kadar**, имеющая то же содержание («настолько, что(бы)...»); изредка она может иметь и особое подлежащее (в основном падеже) — см. упр. 5, № 10.

ПРИМЕРЫ:

İki köylüden biri yataktan *kalkmayacak kadar* halsizdi. (S. A.)

— Один из двух крестьян был *так* слаб, что не вставал
(не мог подняться) с постели.

Memuriyetten para kazanılmaz. *Ölmeyecek kadar* yaşanıır. (O. K.)

— Службой денег не приобретают. Живут лишь *(так)*,
чтобы не умереть.

Помимо **kadar** (или **denli**) к причастию на **-acak** или — при наличии подлежащего, получающего аффикс родительного падежа — к имени действия **-acağı** может присоединяться грамматикализованное слово **şekil** «вид, форма, образ» в местном падеже. В конструкциях **-acak/-acağı şekilde** отсутствует (или ослаблено) значение предельности, характерное для конструкций с **kadar**, в связи с чем примерное их значение определяется как «так (таким образом, в таком виде), что(бы) можно (было)...».

ПРИМЕР:

... Kıpırmızı kesilerek bütün binaya *duyuracak şekilde* bağırması... (S. A.)

— То, что X., покраснев, как рак, кричал на весь дом (=так, чтобы слышать всему дому),...

Если за именем действия на **-acak** в дательном падеже (**-acağına**) следует послелог **kadar**, то оба эти элемента должны рассматриваться изолированно (т. е. они не составляют единой конструкции, обладающей определенным грамматическим значением) — см. упр. 5, № 11. Ср. еще сочетание **-acağına yakın** «незадолго до того (времени), когда... должен (был)», «незадолго до» + глагольное имя — см. упр. 5, № 12 (подлежащее оборота ставится в **основном** (именительном) падеже).

Çalıştırma 5. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya tercüme ediniz.

1. ... *diledikleri kadar* kaba davranabilmeleri kolayca mümkünken... (T. G.) 2. Bir rehber bulmaz mısın? *İsteddiği kadar* ona para veririm. (P.) 3. Dadım bu masalı dilinin döndüğü *kadar* süsler, güzelleştirir...di (M. Su) 4. *Anladığımız kadarıyla* çözülmesi gereken başlıca sorunlar...(Cumh.) 5. İkisi de dama doğru *koşabildikleri* kadar koşmaya başladılar. (S. K.) 6. Ben de hep düşünürüm: İnsan elinden *geldiğince* hızlı mı yaşamalı? Yoksa elinden *geldiğince* yavaş mı yaşamalı? (S. K.) 7. *Bildiğimiz kadarıyla* sayın Ateş dul... (Zam.) 8. Fakat ben işte gördüğün gibi, galiba bir insanın *olabileceği kadar* sakın ve dayanıklıyım. (T. G.) 9. Ana muhalefet partisi de o yolu tutunca, bizim durumumuz, altından *kalkamayacağımız kadar* zorlaşmıştı. (T. G.) 10. ... bu hisler ve hareketler, *bir hatıra* bile *olmayacak kadar* kafalarda

sislendi. (S. A.) 11. ...Hüseyin'e bitmez tükenmez dersler veriyordu: ... hangi renk elbiselerle ne renk kravatlar bağlanacağından, bilgiç insanlar meclisinde lâfa söze karışmadan nasıl bilgiç *görünüleceğine kadar*. (O. K.) 12. ... tam kocan *geleceğine yakın* ceketine dik! (O. K.) 13. Ahbablar (=arkadaşlar), sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp, yanlarından geçenlere *duyuracak şekilde*: «Allah Allah... Ama da acayip memleket ha!» diye söylenirlermiş. (S. A.) 14. ...laboratuvarlarımızı gezdiğiniz zaman göreceksiniz ki, bütün aletlerimiz, dünyanın hiç bir üniversitesinde *bulunmayacak kadar* tamamdır. (Z. S.) 15. Bir kadının mendilini *kurutacak kadar* bile rüzgâr yok. (H. E.) 16. Macide tatilde piyanoyla *denecek kadar* az meşgul olabildi. (S. A.) 17. ...Aylaklığımdan değil bu; *taşıyamayacağım denli* çok yük yüklenmemden. (A. N.) 18. ... kendimi denize *atacak kadarlık* boş bir kıyı parçası bulamadım. (A. N.) 19. Maşallah! Bu yoksulluk zamanında bir apartman *yaptıracak kadar* paran var, ha! (A. Nuru) 20. Ben eskiden yüzüne *bakılmayacak kadar* çirkin bir kızdım. (A. N.)

Çalıştırma 6. Aşağıdaki cümlelerde italik harflerde basılan biçimlerin yerine eş anlamlı biçimleri koyunuz:

1. Kuvvetleri parmakla *gösterilecek* (sayılacak) *kadar* azdır. 2. Eli açık bir adamdır. Dolabından *ne kadar istersen o kadar* (o miktar) kitap alabilirsin. 3. *Nasıl biliyorsanız öylece* yazınız. 4. Cümle, *anlayamayacağı kadar* güçlü. 5. Boyum o kadar kısadır ki kızları hayal kırıklığına *uğratabilir*. 6. *O kadar* yorgundum ki yürümeme *imkân yoktu*. 7. Ahbabımız bu basit şeyleri *bilmeyecek kadar saf* değildir. 8. Burası *o kadar* güzel bir yerdir ki insan, can sıkıntısından *deli olabilir*.

Çalıştırma 7. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. Человек, которого вы к нам направили, стар настолько, что не сможет задержать (поймать) ни жулика, ни, тем более, бандита. 2. Вы можете уговаривать меня, сколько хотите. Только это бесполезно: я не поддамся. 3. Насколько я понимаю, этого количества хватит с избытком (= и (еще) останется). 4. Писатель был настолько рассеян, что не узнал собственной

тещи. 5. Посудите сами: я же не знаю вас настолько, чтобы верить каждому вашему слову. 6. Работать в нашем агентстве не так легко, как вы полагаете. Вам нужно внимательно следить за всеми событиями международной жизни. 7. Его сестра была так мала, что не могла постичь этого образа действий. 8. В зале было не так тепло, чтобы можно было согреться. 9. Пусть идет к черту. Он пьян настолько, что не держится (не стоит) на ногах. Порядки известны. Кто разрешит ему работать? 10. Эта книга не столь интересна, чтобы понравиться // чтобы тебе понравиться. 11. Незадолго до того, как прийти его зятю, он зажег свечи.

ОТРИЦАТЕЛЬНОЕ СЛОВО *DEĞİL* В СОЧЕТАНИИ С ОСНОВАМИ ВРЕМЕН

Основы времен на *-mış* и на *-acak*, а также на *-yor* и на *-ır* могут присоединять к себе отрицательное слово *değil*, которое, как обычно, спрягается по лицам в настоящем и в прошедшем времени. Сочетания *-mış değil(dir)* или *değildi*, *-acak değil(dir)* или *değildi* и другие равнозначны отрицательной форме соответствующих времен: *-mış(tır)* или *-mişti*, *-acak* или *-acaktı* и др., но несколько сильнее подчеркивают отрицание, например: (ben) *almayacağım* «я не возьму, я не собираюсь брать»; (ben) *alacak değilim* «я отнюдь /вовсе не собираюсь брать».

ПРИМЕРЫ:

Hiçbiriniz hak dininin ne olduğunu anlamış değilsiniz (H.E.)

— Ни один из вас (ни в малой мере) не понял, что такое вера в Бога.

Amelelik edecek değildi.

— Он (отнюдь) не собирался быть рабочим.

Некоторые формы изъявительного наклонения, прежде всего *-yor* и *-dı*, могут получать *двойное отрицание*, т. е. аффикс *-ma-* и слово *değil* или *değildi* (последнее не сочетается с формой *-dı*). Такая конструкция соответствует русским оборотам «нельзя сказать, что ... не» + глагол или «не то чтобы не» + глагол.

ПРИМЕРЫ:

Bunu bilmiyor değilim //değildim.

— Нельзя сказать, что я этого не знаю // не знал.

Çalışmadım değil, fakat elimden gelmiyor.

— Не то, чтобы я не работал, но у меня не выходит.

Алıştırma 8. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çevirin:

1. Anlattıklarına göre bu yaşa gelen ve babası genç öldüğü için halleri hiç de iyi olmayan Osman, şimdiye kadar bir iş *tutmuş değildi*. (S. A.) 2. Bu sırada iki arabalı bir tramvay tam önüne gelip durdu. Kendi semtine gitmediği için buna *binecek değildi*. (S. A.) 3. Bir Türk siyasal partisinin uluslararası sosyalist bir kurula katılması, ilk kez *olan bir şey değildir*. (Cumh.) 4. İlk önce ben de geri dönmekte istekli *değildim*, fakat bunun gerekli olduğunu ona anlatırken onu değil, kendimi kandırdım. (S. A.) 5. Yaptığınız şey için mazeret aramıyor, *üzülüyorsunuz...* Sonra o kadar mühim bir hata *yapmış da değilsiniz*. (S. A.) 6. ...Dahiliye Nazırı (=İç İşleri Bakanı) Zati Beye *benzemiyor değildi*. (H. E.) 7. Sana *acımıyor değilim*. Fakat ne yapalım ki benim için başka türlü hareket etmeye imkân yok. 8. Babasından nasihatliydi esasta. Babasından nasihatli olduğundan *oynamıyor da değildi*. Sevmiyordu. (O. K.) 9. Doğrusu bir Paşa oğlu olarak *alınmadım değil*. (O. P.) 10. Açıydın gözünü. — ... Açamadık işte. *Açamadık değil*, vicdan! (O. K.) 11. Mazhar'ı *bilmez değilsin*. Şurada öfkelenir bağırır çağırır şurda bir şeyciği kalmaz. 12. Olaya şimdiye kadar az canım *sıkılmadı değil*. Taliim bana hep canımı sıkacak başarılar nasip etti (=kazandırdı). (Ö. S.) 13. Dün akşamdan beri ne Hamdi, ne ben hakikatte *değişmiş değildik*; neyse gene oyduk. (S. A.) 14. Gelip de kırk yıl *kalacak değiller* ya! Belki bir gün, belki iki gün, sonra göçüp giderler. (Y. K.) 15. Mehmet Ali, bana: «Gel, beyim, seni bizim köye götürüyüm...» dediği vakit, bir Anadolu köyünün ne olduğunu *bilmiyor değildim*. (Y. K.) 16. Durmadan konuştu ve konuştu. Ben ikide bir kendisini yormamasını hatırlattım. Fakat o ihtar *dinleyecek değildi*. (Z. S.)

Sözlük

1. refakat (eşlik) — сопровождение
piyano eşliğinde — в сопровождении фортепиано
~ etmek (-e) — сопровождать (проводить) кого-л.
2. kâr — прибыль, барыш
~ etmemek — не подействовать, не дать результатов
3. boş|mak (-ı) — разводиться
~nmak (-dan) — разводиться
4. şahit(di) (tanık) — свидетель
şahadet (şahitlik) — свидетельство
şahadet (işaret) parmağı — указательный палец
5. alın(lrı) — лоб
6. kap|mak — схватить
~ılmak — поддаться чему-л., поверить
7. vicdan — совесть
8. konferans — 1) конференция; 2) лекция
~ vermek (çekmek) — прочесть лекцию
9. türkü — песня (народная)
10. kaba — грубый
~lık etmek — грубить, допустить невежливость, бестактность
11. çözmek — 1) развязать; 2) решить, распутать (вопрос и т. д.)
12. muhalefet — оппозиция
13. sis — туман, дымка
~lenmek — затуманиться
14. aylak — праздношатающийся, бездельник
15. teçhiz — снаряжение
~at (donatım) — оборудование
~ etmek (donatmak) — оборудовать, снаряжать
16. hayal (li) — 1) мечта, фантазия; 2) фантом, видение
~ kırıklığına uğratmak — разочаровать
17. saf — чистый, без примеси
~(dil) — наивный, простодушный
18. mazeret — уважительная причина, оправдание
mazur — простительный, прощенный
~ görmek — извинять, прощать (кого-л.)
19. tali(h) — судьба
~i var — ему везет

~sizlik — невезение, неудача

20. ihtar (ikaz) — напоминание, предостережение, предупреждение
~ etmek (-e) — напоминать (кому-л.), предупреждать (кого-л.)

* * *

21. tamir — ремонт
~ etmek (onarmak) — ремонтировать, исправлять
22. süpürmek (-i) — подмести, смести
23. hile — хитрость, мошенничество
~li — поддельный, дефектный
~kâr — мошенник
24. önlemek (-i) — предотвратить, воспрепятствовать
25. terazi — весы
26. kaza — авария, несчастный случай
27. sakat — инвалид, калека
~lanmak — получить увечье, травму
28. olağan — обычный
~üstü — необычный, чрезвычайный
29. bütçe — бюджет
30. nahiye (bucak) — волость
31. kaza (ilçe) — уезд
32. tayin — 1) определение, установление; 2) назначение
~ etmek — 1) определить; 2) (atamak) назначить
33. vilâyet (il) — губерния, вилайет
34. kaymakam — начальник уезда
35. dava — дело (судебное), иск
~ya bakmak (-de) — рассматривать дело (где-л.)
~ etmek — возбудить дело (против кого-л.)
~cı — истец
36. savcı — прокурор
37. iftar — разговение, трапеза (в дни рамазана)
38. kıvılcıdanmak — шевелиться, двигаться
39. görümce — золовка (сестра мужа)
40. civıltı — чириканье, щебетание
~da(n)mak — щебетать, чирикать
41. imrenmek (-e) — 1) сильно желать; 2) завидовать
42. estağfurullah — что вы! не за что! (не стоит благодарности);
разве можно!

43. *şilte* — тюфяк, матрас

* * *

44. *kaymak* — сливки

45. *yoğurt* — простокваша, йогурт

46. *civar* — окрестность, окрестный

47. *sel* — сель, поток (воды)

48. *tasa* — беспокойство, тревога

~ *etmek* — беспокоиться, тревожиться

49. *bira* — пиво

50. *cahil* — невежда, необразованный

51. *hemşeri* — земляк, соотечественник

52. *ilân* — объявление, афиша

~ *etmek* — объявить

53. *kahkaha* — хохот

~ *atmak, salıvermek* — расхохотаться

54. *kalite* — качество

yüksek -li — высококачественный

55. *lâhana* — капуста

56. *mahsus (-e)* — 1) предназначенный (для чего-л.); 2) присущий (чему-л.); 3) специально

57. *rehber (kılavuz)* — 1) вожатый, гид; 2) путеводитель, справочник

58. *suret* — 1) образ, манера, способ; 2) копия

bu -le — таким образом

59. *tedavi* — лечение

~ *etmek* — лечить

~ *görmek* — лечиться

60. *tenha* — безлюдный, пустынный

61. *utanmak (-den)* — стыдиться

62. *vesika* — документ, справка, удостоверение

63. *ulan* — (груб.) Эй! Эй, ты!

64. *veda* — прощание

~ *etmek (-e)* — прощаться

~ *laşmak (ile)* — прощаться

65. *kul* — раб, раб божий

* * *

66. *serçe* — воробей

~ *parmak* — мизинец

67. *leylek* — аист

68. *çöp* — соринка; сор, мусор

69. *yumak* — клубок, комок

70. *yuva* — гнездо (прям., перен.)

71. *vefa (-e)* — верность

~ *lı* — верный, преданный

72. *yelek* — жилет

73. *sincap (bı)* — белка

74. *gıda* — пища, еда

75. *çevik* — ловкий

76. *marifet* — 1) искусство, сноровка; 2) проделка, секрет

~ *li* — искусный, умелый, ловкий

77. *toz* — 1) пыль; 2) порошок

78. *caiz* — допустимый, разрешенный

79. *kéza* — равным образом, точно так же

80. *fen(nni)* — естественные науки; техника

~ *nni* — технический, научно-технический

Türemiş sözcükler

1. *bilgiç* — знаток

2. *acayip = tuhaf*

3. *bitmek* — расти

4. *söylenmek* — 1) говорить, быть сказанным;

2) говорить про себя, бормотать

5. *yoksulluk* — нужда, бедность

6. *vakıa = gerçekten (de), hakikaten*

7. *muvaaffakiyet = başarı*

muvaaffak = başarılı

8. *hukuk* — (юрид.) право (ср. *hak*)

9. *yakıt* — топливо, горючее

10. *güzelleşmek* — похорошеть, стать красивее

11. *alacak* — долг (который предстоит получить с кого-л.)

~ *lı* — кредитор, займодавец

12. *teşkilât* — организация, структура

13. *topluluk* — (со)общество, группа

14. *suçlu* — виноватый, виновный; преступник

15. sulh = barış
16. yargılamak — судить
17. kabil = mümkün
18. ciddi — серьезно, в самом деле
19. çifte — 1) парный
2) двустволка
20. karagöz — карагёз (*турецкий теневой театр*)
22. tavan arası — чердак
23. pazarlık etmek — торговаться
24. şakalaşmak — шутить, перекидываться шутками
25. beceriklik, marifet — сноровистость, ловкость, предприимчивость
26. açılmak — рассеяться, повеселиться

Deyimler

1. eli açık — щедрый
2. yeter de artar — хватает с избытком
3. ceza kesmek (-e) — наложить штраф (*на кого-л.*)
4. Sulh Ceza (Asliye Ceza, Ağır Ceza) mahkemesi — мировой уголовный суд (*уголовный суд первой инстанции, уголовный суд по тяжким преступлениям*)
5. iş veren (işveren) — работодатель
6. bir defa — во-первых
7. tıklım tıklım — переполненный; битком, до краев
8. ...ne güne duruyor? — (*он-то*) для чего создан?
(*он-то*) тут и нужен
9. rahat vermemek — не давать прохода (*кому-л.*), приставать
10. üst üste olmak — быть в тесноте, быть как сельди в бочке
11. varsın ...sın — пусть уж..., пусть себе
12. şakaya almak — подшучивать (*над кем-л.*)
13. hayrola (hayır ola, hayır olsun) — 1) что такое?
уж не случилось ли чего?
2) дай Бог, чтобы все было к добру
14. canın sağ olsun! — это ничего! был бы ты сам здоров!
15. nasıl olsa — как бы там ни было
16. iki sözü bir araya getiremiyor — он не может связать двух слов

Аффикс -gıç/-gaç

Отглагольный словообразовательный аффикс -gıç¹/-kıç⁴, -gaç²/-kaç², теоретически имеющий 12 фонетических вариантов, служит для образования отглагольных имен существительных (очень редко — прилагательных), обозначающих

а) одушевленные предметы (по их профессии или свойствам)

bilgiç — знаток yüzgeç — пловец
dalgıç — водолаз utangaç — стыдливый

б) неодушевленные предметы и абстрактные понятия

başlangıç — начало
kısaç (kısmak — сжимать) — клещи, щипцы

Аффикс -ıt¹

С помощью отглагольного аффикса -ıt¹ образуется одно-два старых отглагольных существительных и несколько неологизмов.

geçit — проход, ущелье, перевал, брод
konut — помещение, жилище
yakıt — горючее
yapıt — произведение, вещь

Çalıştırma 9. Çevirin veya boşluğa gereken sözcüğü koyun:

1. Arkadaşlık etmeye, beraber gitmeye...denir; keza bir soliste başka bir çalgı veya orkestra ile arkadaşlık etmeye ...denir.
2. Alışveriş işlerinin verdiği para kazancına ...denir.
3. Bir şeyin etkisi beklediğimiz kadar iyi olmadıysa ...deriz. Örneğin: iki hafta ilaç aldım, ...etmedi.
4. Karı koca mahkeme kararıyla birbirinden ayrılıyorsa, (birbirinden) ...demektir.
5. Gördüğünü ve bildiğini bir mahkeme önünde söyleyen kimse bir ...tir. Mahkemede yaptığı işe de ...(...) denir. «İsteyen parmağını kaldırsın» dediği zaman da çokluk ... parmağımızı kaldırırız.
6. Yüzün kaşlarla saçlar arasındaki kısmına ...denir.
7. Biri bir şeyi ansızın yakalayıp aldıysa veya bir işi görür görmez öğreniverdiyse bu şeyi, bu işi ...demek. İnsan kimi vakit bir hastalık da ...ar.
8. Eğitimi kıt

kimseye ve eğitime, inceliğe uygun olmayan şeye veya harekete (davranışa) ...deriz. Örneğin, ...adam, ...söz, ...Kaba olan elbette ...eder. 9. İşsize, boş gezene ...denir. 10. Diyelim ki bir geminin iş görebilmesi için gereken şeyler katılıyor, o halde gemi ... veya, Arapçası, teçhiz ediliyor demek. 11. Olmuş veya varmış gibi insanın kafasında canlandırdığı şeye ... denir. Meselâ: anlattığı, hayal mahsulü bir hikaye. 12. Kurnazlığa akli ermeyen, kolaylıkla aldatılabilene ... veya ... deriz. 13. Bir işin istenilmeyen hale gelmesinden sorumlu tutulmak istenen birinin gerçekten kabahati yoksa, bir ...i var demek. Bunu ... görmemiz gerekiyor. 14. Bilgili olana veya bilmediği halde bilir görünmek isteyen ...denir. 15. Vakıa (= ...) bir süre hukuk fakültesine devam etti ama, muvaffak (= ...) olmadı, üç dersten çıktı (= kırık numara aldı).

1. Onun sözlerine çok *kapılma*, aldanırsın. 2. *Vicdanım* rahat. 3. Bugün *konferans* veren kim? 4. *Çözülen* şeyler arasında bir paket olduğu gibi bir sorun da olabilir. 5. Siyasal partiler ikiye ayrılır: iktidar partileriyle *muhalafet* partileri. 6. *Sis* denizde çok tehlikelidir. 7. Bu tereyağı *sâf* değil. 8. Gene de talihi var: kendisini bir can kurtaran arabası *çiğnemiş*. 9. Bir şeyi hatırlamak istemeyene *ikaz* etmek (hatırlatmak) gerekir. 10. *İhtar* diye bir ceza da olabilir. 11. *Acayip* konuştu, uzun uzun söylendi, ne çare ki istediğini duyuramadı. 12. Bunları biliriz, sık sık *söylenir*. 13. Bunlar *yoksulluk* nedir bilmiyor. 14. Kocasından ne zaman *boşandı*? — İki ay kadar önce boşlandılar. 15. Sokaklarda *aylak aylak* dolaşır, hayallerin peşine koşar. 16. Yok, bu bir *mazeret* sayılamaz.

1. Бессовестный тип. А я было поверил его словам. 2. Вершина горы затуманилась. 3. Не будь слишком наивным; потом придется разочаровываться. 4. Тебе везет. В свое время мы тебя не предупредили. Поэтому на этот раз простим тебя. 5. Волк схватил ягненка. 6. Он быстро схватил это правило. 7. Ему несколько раз напоминали. Я свидетель. Но не помогло. 8. Разрешите мне проводить вас до дома. 9. Наша партия перешла в оппозицию. 10. Сомнительно, что мы добьемся успеха. Оборудование очень старое. 11. Указательным пальцем он постучал себе по лбу. 12. Он что-то бормотал, но мы не расслы-

шали. 13. Щедрый человек. Смотри, сколько дал. — Думаешь, хватит? — С избытком хватит. 14. Бог мой! Не могу развязать шнурки ботинка. 15. Что вы скажете об этом невезении?

1. Bir kadının kocasının kızkardeşine ... denir. 2. Ülkede yönetim bakımından birinci derecede gelen bölüm ...dir. 3. Yönetim bakımından ilden (vilayetten) sonra gelen bölüme ...denir. 4. Kazanın (ilçenin) en büyük görevlisi ...dır. 5. Ramazanda akşam yemeğine ... denir. 6. Bir kimse bir işe bir memurluğa geçiriliyorsa, bu olgu için ...(...) fiili kullanılır.

1. Yangını *önlemek* için gerekli tedbirler aldık. 2. Kullandığı *terazi hileli* değil mi? 3. Bu bayan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı *atandı* (tayin edildi). 4. Ertesi yıl genel af *ilan* edildi, o da dışarı çıktı. 5. Ben sizi *dava* edeceğim (size dava açacağım). 6. O benden *davacıdır*. 7. *Savcı* (müddeiumumi) bu işe ne karışır? Aramızda bir anlaşmazlık yok ki ... 8. *Davadan* vazgeçmesi için çok yalvardılar. 9. *Kımıldanmayın*, çekiyorum (fotoğrafi çekilene denir). 10. *Varsın*, ne isterse yapsın. 11. Odamız *tavan arasında*. 12. *Pazarlık* etmeyelim, kâr etmez denir. 13. Dün sokağımızda bir otomobil *kazası* oldu. 14. Odanı hiç *süpürdün* mü? 15. Bozuk saatimi *tamire* verdim (onarttım, tamir ettirdim). 16. Bu kusuru bir an önce tamir etmek gerek. 17. Dikkat et, oynarken hile yapıyor. 18. Arkadaşım bir *hilekârın* eline düştü. 19. O çocukluğundan beri *sakat*. 20. Yediğimiz şeylere *imreniyorlar*. 21. *Konferansçı* gittikçe açıldı.

1. Я имею получить с него 1125 лир. 2. Хорошо бы немного рассеяться. 3. Этот субъект продает часы с подделкой. 4. Во втором тайме он получил травму. 5. Спасибо. — Что вы! 6. Разве можно! Ребенок это не унесет. 7. Он с виноватым видом открыл дверь. 8. Содружество независимых государств. 9. Бюджет, предложенный правительством, пока не принят. 10. Во-первых, это в самом деле (серьезно) невозможно. 11. Комната битком набита. Но где же работодатель? 12. Нам прохода (покоя) не дают. 13. Их будут судить в суде по тяжким уголовным преступлениям (в мировом уголовном суде). 14. Он говорит, что наложит на нас штраф.

1. Gürültü ile gülerken çıkan sese ... denir. 2. (Daha çok bir maldan söz edilirken) nitelik, vasıf ...dır. 3. Yol gösteren kimseye veya şeye ...denir. 4. İçinde az insan bulunan yere (kente, sokağa v.b.) ... kent, ... sokak deriz. 5. Bir şeye ayrılmış olan veya yalnız bir şeyde bulunan şey, hal ya da nitelik'ten söz ederken o şey (hal, nitelik) buna ... deriz. 6. Tuttuğu işi *beceren* kimseye ...denir. 7. Bir haber herkesin bilmesi için yani resmen bildiriliyorsa ... demektir. 8. (Eski zamanlarda) alınıp satılabilen insanlara ... denirdi; Allaha göre de her insana ...denir.

1. Yazım (imlâ) *kılavuzuna* hacet (gereklik) var. 2. Bu hayale *veda* edeceğiz. 3. Genç kızla *vedalaşırken* yüreği yanıyordu. 4. Bu çiçeğe *mahsus* koku. 5. İnanmayın, *mahsus* söylüyor. 6. *Civar* köyde *kaymak*, *yoğurt* satanlar çok. 7. *Tasa* etmeyin, *hemşerimiz cahil* bir adam değildir. 8. *Hayrola*, bu erken saatte ... 9. *Ulan*, *kahkaha* atmasını gösteririm sana! 10. Biraz *açılmak* için bu akşam Karagöze gitsek. 11. Önemli *vesika* (belge). Bir *suretini* (kopyasını) çıkarsak ne dersin? 12. *Hemşerisinin* bu hareketinden çok *utandı*.

1. Ради Бога не сердитесь, я не нарочно это сделал. 2. *Пиво*, которое они продают, *качественным* не назовешь. 3. На стене дома — огромная *афиша*. 4. Какая *безлюдная* улица! 5. Не будем *торговаться*: документ очень важный. 6. *Сноровистый* парень! Искал место под солнцем и, смотри-ка, нашел. Что может быть ближе к солнцу, чем этот *чердак*? — Эй, ты опять *подшучиваешь*! 7. Таким *образом*, вопрос разрешится. 8. Последнее время кредиторы не давали ему прохода. Может быть, поэтому он уехал *лечиться*. 9. Как бы там ни было, он не справится — двух слов связать не может. 10. Бог щедр. Того, что он дает, его рабам хватает с избытком.

1. Sokağa *çöp* atılmaz. Bir çöp kutusu aramalı. 2. Gözüme bir çöp kaçtı. 3. «Yuvayı dişi kuş yapar». 4. Bir pamuk *yuvası*. 5. Ne *çevik* adam! 6. Gene *marifetini* gösterdi. 7. Yaptığı marifet kendisine pahalıya mal olabilir. 8. Dostuna *vefalı* kaldı. 9. *Gıda* maddeleri. Gıda endüstrisi. 10. Bu *deyim* (tabir) yanlış, *caiz* değildir. 11. *Toz* kaldırmayın! 12. Ağaç *tozu* neme gerek? Şeker *tozu* (toz şeker) gerekli. 13. ...gözlüğünü burnuna taktı, uzun, derin ve *fennî* bir dikkatle karta baktı (Y. K.) 14. *Fen* kitasında hizmet ediyor.

1. Где *аист* совет гнездо? 2. Он пошевелил *мизинцем*. 3. Продукты *питания* здесь не предаются. 4. Что ты скажешь о его *жилище*? 5. Он *искусный* и ловкий человек. 6. Вот *беличий* мех, смотрите. 7. Детям курить *непозволительно*. 8. Как понять это *выражение*? Разъясните пожалуйста. 9. В воздухе *пыль*. 10. Он использует зубной *порошок*. 11. *Равным образом* преподает он и на факультете *естественных наук*. 12. *Технический* термин.

Kasaba ve şehirlerin idaresi

Kasaba ve şehirler iki taraflı yönetilir. Bunlardan birisi halk yönetimi, ikincisi hükümet yönetimidir. Köylerde halk idaresinin nasıl olduğunu biliyoruz. Oralarda *nasıl* köy dernekleri kurulup köyü idare edecek muhtarla ihtiyar meclisi *seçilirse*, kasaba ve kentlerde oturanlar da kendi kasaba ve şehirlerinin işlerini yönetecek vatandaşları kendileri seçerler. Kasaba ve şehirlerin halk yönetimi böyle olur. Buna Belediye denir.

Belediyelerin başlıca görevleri şunlardır:

1. Kasaba veya kentlerde yol yapmak, yolları onartmak (tamir ettirmek), süpürmek, sulatmak, aydınlatmak ve ağaçlandırmak.
2. Kente (kasabaya) yakıt, elektrik ve havagazı sağlamak.
3. Vapur, tren, otobüs, tiyatro, otel, hamam, lokanta, mağaza gibi herkesin girip çıktığı yerlerde temizliği ve halkın rahatını sağlamak.
4. Esnafın hileli, bozuk yiyecekler, alçak kaliteli mallar satmasını önlemek, kullandıkları ölçüleri, terazileri ve mallarına koydukları fiyatları kontrol etmek. Yasak olan şeyleri yapanlara ceza kesmek.
5. Yangına karşı gerekli tedbirler aldirmek.
6. Kalabalık caddelerde gidiş gelişi (trafiği) düzenleyerek kazaları önlemek.
7. *Çalışmayacak kadar* hasta veya sakat olanlara ve kimsesiz çocuklara yurtlar açmak.
8. Şehirde yapılacak binaların Belediye nizamlarına uygun olarak ve kenti *güzelleştirecek şekilde* yapılmasını sağlamak.

9. Halkın dinlenmesi ve eğlenmesi için parklar, çocuk bahçeleri, yüzme havuzları, tiyatrolar, sinemalar, kitaplıklar, müzeler açmak.
10. Belediyenin halktan alacaklarını toplamak.

Belediye Meclisi. Her dört yılda bir, haziran ayının son pazarına rastlayan günde Belediye seçimleri yapılır. Seçilen üyeler ya kendi aralarından veya dışarıdan seçilme hakkı olan birini Belediye Başkanı seçerler.

Belediye Meclisi yılda üç kez toplanır. Her toplantısı 15 gün sürer. İşleri bitmezse bu 15 gün uzatılabilir. Gerekirse, Belediye Meclisi olağanüstü, yani 3 defadan fazla da toplantıya çağrılabilir.

Belediye Meclisi Belediye bütçesini yapar; yıllık hesapları inceler; kent veya kasabanın güzelleştirilmesi için hazırlanacak programı kararlaştırır v.s.

Belediye Komisyonu, Belediye memurları. Belediye Meclisinin toplantı halinde olmadığı zamanlarda vazife görmek için Belediye Meclisinden belli sayıda üye seçilir. Belediye işlerinin başında bulunan memurlar da bunlara katılır. Böylece Belediye Komisyonu (kurulu) kurulmuş olur. Bu komisyon olmasa, Belediye memurları olmasa, Belediye meclislerinin kararları, Belediye işlerinin dayandığı kanun ve nizamlar hep sözde kalır.

Kazalarda ve vilâyetlerde hükümet idaresi

Bir birine komşu on — on beş köyün idare bakımından birleştirilerek bir nahiye (bucak) meydana getirildiğini biliyoruz. Bir birine komşu birkaç bucak da birleştirilerek bir kaza (ilçe) kurulur.

İlçelerde bulunan devlet memurları şunlardır: Kaymakam (iç işleri Bakanlığınca tayin edilir), Mal Müdürü (Maliye Bakanlığı tarafından atanır), Eğitim (Maarif) Memuru, Hükümet Doktoru, Nüfus Memuru v.b. Kazalardaki Askerlik şubeleri kimlerin askerlik çağına girdiğini öğrenir, gazetelere ilân vererek bu vatandaşları memleket görevine çağırır. Askerlik şubeleri (ve Başkanları) Milli Savunma Bakanlığına bağlıdır.

Komşu kazaların bir merkeze bağlanması ile vilâyet (il) dediğimiz idare bölümü meydana gelir. İl idare teşkilâtının en büyük parçasıdır. İlin başı ve oranın en büyük memuru Validir. Emrindeki müdür ve memurlarla birlikte vilâyeti yönetir. İldeki bütün diğer memurların üstüdür. Hükümet ve halk işleri herkesten önce ondan sorulur. Vali, Vilâyet konağında oturur.

Vilâyetle adalet işleri. Her ilde vatandaşlar arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek suçluları cezalandırmak için mahkemeler kurulmuştur. Topluluğa karşı yapılan suçları kimlerin yaptığını incelemek ve millet adına onları dava edip mahkemelerde cezalandırılmalarını istemek işini de Cumhuriyet Savcısı (Müddeiumumisi) yapar. Savcıların her mahkemede *bulunabilecek kadar* yardımcıları vardır. Polis ve jandarmanın yakaladığı suçluları bunlar mahkemeye yollar.

Kabahat sayılan suçları işleyenler Sulh Ceza mahkemelerinde, daha büyük suçları işleyenler Asliye Ceza mahkemelerinde yargılanır. Adam öldürme, namusa saldırma gibi çok büyük suçları işleyenler Ağır Ceza mahkemelerine verilir.

Alacak davalarına Hukuk mahkemelerinde, ticaret davalarına Ticaret mahkemelerinde, iş verenlerle çalışanlar arasında çıkan dâvalara iş mahkemelerinde, gazete ve dergilerde çıkan yazılardan ötürü açılan dâvalara Basın mahkemelerinde bakılır.

Yargıçlar (hâkimler) kanunlara ve vicdanlarının emrine uyarak kararlarını verirler.

İftara davet (bir konuşma)

Ayşe: Hemşire, geçen Ramazan o kadar yalvardım. Hiç gelmemiştiniz. Artık bu sene muhakkak iftara bekliyorum!

Fatma: Teşekkür ederim kardeş, fakat biliyorsunuz ki mümkün değil!

A.: Hep böyle söylüyorsunuz iki gözüm, neden mümkün olmayacakmış anlamıyorum...

F.: Bir defa tâ Erenköyünden Şehzadebaşına... Nasıl olur, düşünün!

A.: Allah Allah! Niçin olmayacakmış? Gece *dönecek* değilsiniz ya...

- F.: Cidden mümkün değil. Bizimkini yalnız bırakamam ki...
- A.: Yalnız bırakmayacaksınız a efendiciğim... Beraber geleceksiniz...
- F.: Doğrusu hemşire böyle şeyler bize çok uzak... Çocukları ne yaparız?
- A.: A, vallahi kardeş...Düşündüğünüz şeye bakın... Elbette çocukları da beraber getireceksiniz. Sanki bizde yatacak yer mi yok? Koskoca ev. Çifte çifte oda. Tıklım tıklım yatak... Sizin odanız hazırdır bile...
- F.: Siz ısrar ettikçe ben âdeta mahcup oluyorum. Fakat dedim ya...İmkânı yok. Kaynanamı ne yaparım? Yerinden kımıldanmadığını biliyorsunuz.
- A.: Bakınız işte bu da mazeret değil... Elbette onu bir kaç gece bekleyecek birisi bulunur... Görümce hanım ne güne duruyor. Ona haber gönderirsiniz. Varsın bir kaç gün de o uğraşsın!
- F.: (Düşünür)
- A.: Hem biraz rahat edersiniz, eğlenir, açılırsınız. Akşam üstleri gezinti çok eğlenceli olur. İftardan sonra beyler çocukları Karagöze götürürler. Biz de tiyatroya gideriz.
- F.: Madem ki bu kadar ısrar ediyorsunuz, hatırınızı kıramayacağım. İşte kararımı verdim. Ramazanın üçüncü gecesini hep beraber sizdeyiz...
- A.: (Düşünür)
- F.: Direklerarasının o meşhur Ramazan cıvıltısını biz de görelim.
- A.: (Bozularak) Doğrusu... Çok de imrenilecek şey değil ya...Kuru kalabalık...
- F.: Ne olsa yine eğlencelidir elbette!
- A.: (Telâşla) Hem kadınlara rahat vermezler ki... Hele geceleri...
- F.: Zarar yok. Direklerarasında dolaşmayız... Tiyatroya gideriz...
- A.: Onların da görülecek yeri yok ya... Hep eski piyesler...
- F.: İyi bir oyun olmazsa biz gitmeyiz. Çocuklar gezmiş, eğlenmiş olurlar.
- A.: Çocuklar... Beyefendi... Hep bir odada... Rahatsız olmasanız bari...

- F.: Estağfurullah, neye rahatsız olalım? Birkaç gece için... Ben nasıl olsa bizim beyi kandırırım.
- A.: Artık kusura bakmazsınız. Tek odada biraz üst üste olacaksınız ama... Kaynanam da birkaç haftadır bizde misafirdir de...
- F.: A, ne zararı var efendiciğim. Birkaç gece için... Madem ki odamız hazır...
- A.: Allah vere de halam da gelmiş olmasa... Bu günlerde kızlarıyla gelecekti. İnşallah onlar yerleşmemiş olurlar da size tavan arasındaki küçük odayı veririz. Hizmetçi varsın sofada yatsın. Fakat biz iftar yemeklerini lokantadan alıyoruz. Bey yalnız bize göre pazarlık etmiş de...

(İbrahim A. Gövsa)

Alıştırma 10. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çevirin:

Сколько в Турции муниципалитетов? Этого никто не знает. Точнее говоря, сколько в этой стране городов и поселков, столько и муниципалитетов. Когда происходят муниципальные выборы, каковы основные обязанности муниципалитетов? Чтобы знать это, не обязательно ехать в Турцию. Если вы прочтете мою статью в журнале «Восток», то получите об этом некоторое представление.

Муниципальные выборы проводятся в Турции раз в четыре года, в последнее воскресенье июня. Муниципалитеты называют народным управлением городов. Основные задачи муниципалитетов состоят в том, чтобы строить и ремонтировать дороги; принимать необходимые противопожарные меры; контролировать используемые торговцами весы и меры, а также цены, которые они устанавливают на продаваемые товары; препятствовать продаже ими недоброкачественных, несвежих продуктов; открывать приюты для инвалидов и больных, которые не в состоянии работать; открывать театры, музеи, выставки и т. д. С жителей всех городов взимается муниципальный налог.

Насколько мы знаем, Турция разделена на 87 вилайетов. По мере роста населения страны число вилайетов увеличивается. Во главе каждого вилайета стоит губернатор. Вместе с подчиненными ему начальниками и чиновниками он руководит вилайетом. Помимо начальников уездов ему непосредственно подчинены заведующий финансовой частью, заведующий отделом просвещения, заведующий сельскохозяйственным отделом, командир жандармерии и другие. Как самого губернатора назначает правительство, так подчиненных ему начальников назначают различные министерства. Например, начальник службы безопасности, обязанности которого состоят в том, чтобы оберегать жизнь и собственность граждан и передавать лиц, совершивших преступление, судебным органам (в республиканскую прокуратуру), назначается министерством внутренних дел. То же министерство назначает начальников уездов, заведующих отделами гражданских дел. Много еще можно рассказать. К сожалению, я больше не в состоянии говорить. Я утомлен настолько, что не могу связать двух слов. Я сейчас пишу книгу, сфокусированную на этих вопросах. Когда вы вернетесь из Турции, она уже, несомненно, поступит в продажу.

Алıştırma 11. Aşağıdaki fikrayı okuduktan sonra anlatmaya bakın:

Nasrettin Hoca ile sütçü

Nasrettin Hoca'nın oturduğu mahallede bir sütçü varmış. Sütçü görünüşte ciddi bir adammış ama ciddi *olduğu kadar* da hilekârmış: sütüne su katar, öyle satarmış; yoğurda, kaymağa, peynire de hep hile katarmış.

Hoca, sütçünün hilekârlığını bilirmiş. Kendisine sık sık öğütler verir, yaptığı işin çok kötü olduğunu ona söylemiş. Sütçü bu sözleri şakaya alır, güler, yine bildiğini yaparmış.

Bir gece korkunç bir fırtına kopmuş. Saatlerce yağmur yağmış. Civar dağlardan seller inmiş, bağları bahçeleri silmiş süpürmüş.

Ertesi gün hava açılmış. Hoca etrafı görmek için evinden çıkmış. Sütçünün dükkânının yanından geçiyormuş. Buradan *her ne zaman*

geçse, dükkânın sahibi kapıya koşar, Hocayı karşılar, onunla şakalaşmış. Halbuki şimdi dükkân yarı kapalı imiş. Hoca içeriye bakmış, sütçü bir köşede (bağdaş kurmuş) başını önüne eğmiş, düşünüp duruyormuş.

Hoca seslenmiş:

— Hayrola, komşu! Etrafını *görmeyecek kadar* dalmışsın.

Sütçü:

— Nasıl dalmayayım, Hoca? Mahvoldum, demiş. Geceki sel bir sürü koyunum ile üç ineğimi alıp götürdü.

Hoca:

— Vah vah komşucüğüm, demiş. Geçmiş olsun. Canın sağ olsun. Hiç tasa etme, sende bu marifet varken, nasıl olsa yine kazanırsın.

Hilekâr adam hemen ağlayacakmış. Hoca devam etmiş:

— Zaten işin böyle biteceği besbelliydi.

— Belli mi? Neden belliydi?

— Öyle ya, a canım. O sürüleri hep süte kattığın su ile kazanmadın mı? Şimdi de işte kazandıklarını su aldı götürdü. Böylece de sana verdiklerini (kazandırdıklarını) geri almış oldu. Bu sana bir ders olsun.

Алıştırma 12. Önceki derslerdeki gramer kurallarını akla getiresiniz, unutmayasınız diye aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. Şimdi yer yer çöken ve üzerlerinde biten bin türlü ot altında taşları görünmez olan bu duvarların garp (=batı) köşesindeki kısmının yıktırılmasına başlanmıştı. (S. A.) 2. ...bir garson masama yaklaşıp ne istediğimi sordu. Bir bira söyledim ve bu sırada başlamış olan dansı seyre koyuldum. (S. A.) 3. Derhal boşamasını teklif ediyorlardı, fakat boşasa da, boşamasa da, Emine bir daha dükkânına dönmeyecekti. (H. E.) 4. Şimdiye kadar dört duvar arasında yaşamış bu sâf ve cahil kadın insanlarda iyiliğin asıl olduğuna, nedense bu, gün görmüş, saçlı sakallı idare adamı kadar inanmak istemedi, ve geldiği gibi ağlaya ağlaya şirketten çıkıp gitti. (R. N.) 5. ...Şimdi sen çalmadığına yemin edeceksin. Eder misin? — Ederim. — Öyle ise evvelâ, senin istediğin dava görülmüş olur. Yani hırsız olmadığın meydana çıkar. Namusun temizlenir. (Ö. S.) 6. Karaçalı, hapse ilk defa bir tarla sınırı

kavgasından düşmüş. Cezasını doldurmadan, içeride birisini öldürmüş. (Üst.) 7. Soyadı Açıkbaş olan bu hemşerimiz şöyle diyor. (O. G.) 8. ...Yani reddedecek ama «Acaba kabalık mı etmiş olurum?» diye çekiniyor. (C. C. C.) 9. Kaptan, yine yüzü hiç değişmeden o kesik, kısa kahkahalarından birini attı. (S. A.) 10. ...lâhanaların olmuşlarından ayırmakla meşguldür. (Y. K.) 11. Fotoğrafçı ıslak eli yüzüyle geldiği halde, berikiler konuşmalarını mahsustan kesmediler. (O. K.) 12. Kapıda, bize rehberlik edecek olan üniversiteli bir gençle buluştuk ...Yolda, üniversiteyi yeni bitirmiş genç üzüntülü üzüntülü anlatıyor: — Keşke daha birkaç yaş genç olsaydım da, yeni üniversitede okumak fırsatını bulsaydım. (Z. S.) 13. Bize «Divanü Lügat-it-Türk» tercümesini kazandırmak suretiyle büyük bir hizmette bulunmuş olan sayın Besim Atalay'ın — başka bir kaç değerli kitabına — bu defa (Türkçede kelime yapma yolları) da katıldı. (R. H. K.) 14. Hastanenin heyet odasının kapısındayız. Tedaviden geçmiş birçok hastalar, (kel,) kör, topal... bir halde beklemektedir. 15. Anadolu, çeşit çeşit birbirine benzemez insanlarla doludur... Gerçi, bozkırları altmış kilometre ile geçen trenin arasına durduğu تنها istasyonlardan... bu dünyayı görebilmek kolay, hattâ mümkün değildir, fakat yirmi beş yolcu taşıyan bir şevrole kamyonla buraya gelip üç dört gece kiraathanenin (= kitaplığın) üstündeki otel kılıklı yerde, yahut avlusu çamur ve benzin kokan handa kalanlar, eğer gözleri kör değilse, hayatın akışına sessizce uyup giden, başlı başına bir dünya görürler. (S. A.) 16. Ulan, bula bula seni mi buldular telefona oturacak? (T. D.) 17. Bunun (= zarfın) içinde ne kadar para bulunduğunu hemen görmek için yanıp tutuştuğu halde, karşısında kendisine hiç bakmadan hızlı hızlı kürek çeken İngiliz gemiciden utanıyor ...du. (S. A.) 18. Ankara cezaevinin ... sigarası asık dudaklarından hiç düşmeyen müdürü, ...birer «vesika» verdi elimize. (Üst.) 19. Başkaları benim mahvolmamam için vicdanının sesine kulak verdi mi Nesrin? (O. K.) 20. ...Çocuklarımı aç koyup çıktım bugün evden, tamam yirmi dört saattir ağzıma lokma koymuş kul değilim. Hasta karımın ilaç reçetesini iki haftadır cebimde taşıyorum!.. Cebinden çıkardığı reçeteyi salladı. Bu doğrudu. Gözleri yaşarmıştı. (O. K.) 21. Dün sığağa toza rağmen Fenerbahçe stadını tıklım tıklım dolduran

futbolseverler ne istedikleri gibi bir maç seyrettiler, ne de rahatça evlerine dönebildiler. (Gaz.)

Alıştırma 13. Şu iki parçayı Rusçaya çevirdikten sonra anlatınız:

...Meselâ serçeyi gözünüzün önüne getiriniz, ne kadar sevimlidir değil mi? ...Serçelerin iki damla mürekkebi andıran gözlerinde çocukların gözlerindeki şeytanlık okunur. Hakikaten onlar, şehrimizin leylek, bülbül gibi kanatlı misafirleri değil, yerlileridir. Meselâ bir çöp üstüne oturtulmuş bir tüy yumağını hatırlatan şu çehre, belki Fatih'te doğdu. Şehzadebaşında büyüdü. Çemberlitaş'ta yuva yaptı ve belki güzel havada gezinmek için Silivrikapısından çıktı. ...

Geçici kuşlar arasında vefalı serçenin benzeri, bana öyle gelir ki siyah smokini ve beyaz yeleğiyle şık kırlangıçtır. Kırlangıç, inanılmaz bir sadakatle yuvasına bağlı yaşar. ...Ne eş değiştirir, ne muhit. Kuşlar, baharın sesi ve ruhudur.

C. Şahabettin

Sincap, güzel bir hayvandır. Tam vahşi sayılmaz. ...Ara sıra kuş tutmakla beraber ne et yiyici, ne de zararlı bir hayvan değildir. Her zamanki gıdası yemiş, badem, fındık. Temiz, çevik, canlı, çok uyanık ve çok marifetlidir. ...Tabir caizse o, öteki hayvanlardan daha az dört ayaklıdır. Ekseriya hemen hemen ayakta durur gibi bir vaziyette oturur, ön ayaklarını, ağzına öteberi götürmek için el gibi kullanır. ...Ağaç tepelerinde yaşar, ağaçtan ağaca atlamak suretiyle ormanları dolaşır, yuvasını yapar.

Büfon

**ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ НА -MIŞ OL-
(-miş ol- türlü dolaylamalı fiil şekilleri)**

Помимо описательных форм изъявительного наклонения, которые уже были рассмотрены, в турецком языке существуют описательные формы повелительного, желательного, условного и долженствовательного наклонений, а также описательные формы глагольных имен (*-mak, -ma, -ış*) и имен действия (на *-dik* и *-acak*). Описательные формы группы **-miş ol-** по сравнению с другими являются наиболее употребительными. Заслуживают упоминания следующие сложные формы: *-miş ol(un), -miş olsun, -miş olayım* и др. (повелительное и желательное наклонения), *-miş olsa* и *-miş olsaydı* (условное наклонение), *-miş olmak, -miş olma(sı), -miş olduğu, -miş olacağı* (глагольные имена и имена действия).

Описательные формы на *-miş ol-* в зависимости от контекста могут указывать на один из следующих моментов:

1. На состояние лица или предмета (в прошлом, настоящем или будущем), являющееся результатом ранее заверщенного действия — сравните одно из значений временных форм на *-miş (tır)-, -mişti, -miş olacaktır* (прошедшее в будущем) и некоторых других.

ПРИМЕРЫ:

Tarlalar, bağlar, bahçeler birleştirilmemiş olsaydı varını yoğunu satırdı.

— Если бы поля, виноградники, сады не были объединены (обобщены), то он бы продал все, что имел.

Bilmiş olun! — Знайте же! Да будет вам известно!

(*досл.: будьте узнавшими!*)

Asıl mesele, korkunç hastalığın keşfedilmiş olmasındadır.

— Главный вопрос состоит в том, что страшная болезнь распознана.

2. На то, что действие является совершившимся (что передается прошедшим временем на *dı*), а не совершающимся (*-yor, -makta*) или совершавшимся в описываемый отрезок времени прошлого (*-yordu, -maktaydı*) — в тех случаях, когда контекст требует более точного определения времени действия (прошедшее или настоящее) или вида (завершенный или незавершенный).

ПРИМЕР:

Sizi tanımamış olduğuna göre her halde yanılıyorsunuz.

— Судя по тому, что он вас не узнал, вы, несомненно, ошибаетесь (...tanımadığına göre...можно было бы понять и иначе: ...судя по тому, что он вас не знает...).

3. На то, что действие, о котором идет речь, предшествовало другому упоминаемому действию — сравните одно из значений прошедшего времени на *-mişti*.

ПРИМЕР:

Arkadaşımız bir şey söylemedi, fakat bu husustaki düşüncelerini, defalarca açıklamış olduğu için, hepimiz biliyorduk.

— Наш товарищ ничего не сказал, но его взгляды по этому вопросу, поскольку он их (ранее) многократно высказывал, все мы знали.

4. На переход в новое состояние, или, можно сказать, на оттек следствия («тем самым») — сравните одно из значений временных описательных форм на *-miş ol (-miş oldu* и др.).

ПРИМЕР:

Ev sahibi... kapıcıya oda vermekle vazifesini yapmış olduğunu zannediyor (gaz.).

— Хозяин дома, ...выделив привратнику комнату, считает, что тем самым он выполнил (оказался выполнившим) свои обязательства.

Особого упоминания заслуживают форма типа *-miş olacağı* (или *-miş olabileceği*), в которой элемент *ol-acağı-* может заключать в себе модальное значение («должно быть», «вероятно») — сравните одно из значений временных форм на *-miş olacak* и *-miş olacaktı*.

...bazı kurul başkanlarının artan pusulaları ... bu şekilde kullanmış olabileceğini ifade ettiler. («Zaman»)

— заявили, что некоторые председатели (счетных) комиссий ... могли, вероятно, таким образом использовать лишние бюллетени.

Alıştırma 1. *Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:*

1. Ah paşanın bu şüphesini eğer Sabiha Hanım paylaşmamış olsa neler, neler yapacaktı! (H. E.) 2. Halbuki Rabia onun ne kadar değişmiş olduğuna bile dikkat etmemişti. (H. E.) 3. Geçenlerde bir sabah, yine gözleri şiş şiş gelmişti. Ağlamış olduğunu kimse anlamasın diye de, başkalarıyla konuşmadı, sırasına oturdu. (A. N.) 4. Asıl önemli olan yarın kadınla buluşacağı değil, Kantarcı'yla birlikte işler çevirecekleri de değil, K.'yla birlikte, karşılıklı oturup rakı içmiş olmalarıydı. (O. K.) 5. Konuşmalarından ve temaslarından çıkardığımız bir başka sonuç da Sunalp'ın İstanbul İl örgütündeki rahatsızlığı henüz giderememiş olduğuydu. («Siyas») 6. Onunla konuşmamış olman senin suçun değil. (O. P.) 7. Bizlerin altı yedi yıl önce yazmaya başlamış olduğumuz konuların hangisi havada kaldı? («Akş.») 8. Öyle ya, ressam kendi resmini yapmış olduğuna göre, bu harikulâde kadın dolaşmakta, ...hulâsa yaşamakta idi. (S. A.) 9. Sen bana o mektupları tamamen iyi niyetle yazmış olduğuna göre bu bir suç sayılamaz. (K. N.) 10. Hangi hain tesadüf dün onları yolumun üstüne çıkardı ve beni, senelerden beri dalmış olduğum derin uykudan... ayırdı. (S. A.) 11. A... kadın gülümsemez mi? Bana olacak. Hikmet bey gitmemiş olsa ona derdim. Ama Hikmet bey gitti. (H. T.) 12. Annenin beni hatırlamış olmasına çok sevindim. (A. N.) 13. Annemin ölmüş olabileceği birdenbire aklımdan geçti. (O. K.) 14. Bu husustaki düşüncelerini zaman zaman söylemiş olduğunu hatırlatan E. S., ...iktisadi

işlerimizden bazılarının henüz düzene konulmamış olduğunu, bu işleri Meclis kürsüsünde konuşmayı vazife bildiğini ...söylemiştir. («Ulus») 15. ...ve belki 15 gün sonra İstanbul'dan uzaklaşmış olacağımı ...anlattım. (R. N.) 16. Sonra, fazla söylemiş olmaktan korkar gibi acele acele: «İnsan ihtiyaçladıkça böyle oluyor galiba!» dedi. (S. A.) 17. «Seksenden beyefendiye satıyorum satıyorum sat...sat...tım». Sat ya Münadi efendi. Biz de âdet yerini bulsun diye su dünyada bir şeyi artırıp almış olalım. (H. T.)

Alıştırma 2. *Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:*

1. Разве вы не заметили, что истец сильно похудел? Ясно, что он очень волнуется. 2. Мы оба молчали. Наконец, чтобы что-нибудь сказать, я спросил: «Ваш земляк отремонтировал свою машину?» «Да, — ответил он, — завтра мы уезжаем в волостной центр». 3. Я сказал, что, когда они придут, мы уже подготовим заказанную ими афишу. 4. Мы не знали, что так случится. Если бы мы знали, то остались бы в Измире. 5. Какие наивные люди! Они думают, что принятием этого закона земельный вопрос будет решен. 6. Работать, делать все, что в твоих силах, — и в результате попасть в такое тяжелое, безнадежное положение! Что могло быть хуже этого? 7. По мнению специалистов очень сомнительно, чтобы этот корабль был к настоящему времени закончен. 8. Если бы он не был приучен сдерживать себя, он бы расхохотался или выскочил из комнаты.

СЛОЖНЫЕ ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ

Сложные определительные конструкции можно подразделить на два основных типа.

Конструкции типа «женщина, сына которой я привел...» (т. е. усложнение конструкции «женщина, сын которой пришел» *oğlu gelen kadın* или «дом, крыша которого горит» *damı yanan ev*) характеризуются следующими особенностями: подлежащее придаточного предложения («я») ставится в родительном падеже, сказуемое («привел») — в форме на *-dik/-acak*

(с необходимым аффиксом принадлежности); дополнение («сына которой») получает аффикс принадлежности 3-го лица и требуемый падежный аффикс: (benim) oğl-u-nu getir-di-ğ-im kadın...

ПРИМЕР:

Anamın çocuğuna ders verdiği adamı bir kerrecik olsun görmedim.

— Я ни разу не видел человека, сыну которого моя мать дает уроки.

Определительная конструкция, в состав которой входит развернутое дополнение («человек, о котором ты говорил, что он закончил наш лицей») строится по уже известным правилам, распадаясь на две части:

- 1) «человек, о котором ты говорил...» — (sen-in) ...söyle-diğ-in adam;
- 2) «...(ты говорил), что он окончил наш лицей» — lisemizi bitir-diğ-i-ni (söylediğin)...В целом конструкция обретает следующий вид: (sen-in) lisemizi bitirdiğ-i-ni söyle-diğ-in adam...

ПРИМЕР:

Kendilerine iki günlük izin alacaklarını söyledikimiz arkadaşlar yarın bana uğrasınlar.

— Товарищи, которым мы сказали, что они получают двухдневный отпуск, пусть завтра зайдут ко мне.

В тех случаях, когда определительное предложение является неопределенно-личным, в позиции сказуемого выступает **причастие страдательного залога** (или словосочетание *belli olan* «известно»), например: «человек, о котором говорят (говорится), что он окончил наш лицей» — *lisemizi bitir-diğ-i söyle-n-en adam*...

ПРИМЕР:

Yarın hareket edecekleri iddia olunan arkadaşlarımızı görmek istemiyor musunuz?

— Вы не хотите повидать наших товарищей, о которых утверждают, что они завтра уедут (или: которые, как утверждают, завтра уедут)?

Еще более сложные конструкции строятся по образцу перечисленных выше.

ПРИМЕР:

Oğlunun lisemizi bitirdiği iddia olunan adam buradadır.

— Человек, о котором утверждают, что сын его окончил (или: ...о сыне которого утверждают, что он окончил) наш лицей, здесь.

К числу сложных определительных конструкций можно отнести и так называемую конструкцию «-diği düşüncesi (fikri)». В этом случае имя действия как бы раскрывает содержание того, что обозначено определяемым, например: (benim) oku-duğ-um düşünce-si (fikir-i) — мысль о том, что я читаю (ср. oku-duğ-um kitap книга, которую я читаю). Определяемым в таких случаях являются имена типа *düşünce* «мысль», *haber* «известие», *kanaat* «убеждение», *endişe* «тревога» и им подобные.

ПРИМЕР:

Bunu yaramayacağı kanaatine geldim.

— Я пришел к убеждению, что он этого не сумеет сделать.

Если определяемому типа *düşünce*, *fikir*, *kanaat* предшествует не имя действия на -dik/-acak, а глагольное имя на -ma, то конструкция с глагольным именем выражает долженствование.

ПРИМЕР:

(onun) gitmesi fikrindeyim.

— Я в той мысли, чтобы он ушел // Я придерживаюсь мнения (я считаю), что ему следует уйти.

Алıştırma 3. Aşağıdaki cümlecik ve cümleleri Rusçaya geçirin:

1. kurucusu olduğum şirket...
2. çok büyüklerden, ileri gelenlerden biri olduğunu sandığımız adam...
3. neden öldüğü belli olmayanlar...
4. son derece üzgün olduğunu gördüğü arkadaşı...
5. 9 kişinin hayatını kaybettiği roketli saldırı...
6. aralarında kadınların da bulunduğu topluluk...
7. Hayrettin beyin, önünde oturduğu pencerenin öte köşesine, bir iskemleye oturdum. (S. K.)
8. Unutup gittiğimi zannettiğim bu hâtıraların, bundan sonra beni hiç bırakmayacaklarını biliyorum. (S. A.)
9. Adam çok zengindi ve Yorgi'ye vermesi ihtimali kuvvetli bir kızı vardı. (O. K.)
10. Kimsenin onunla ilgilenmediği bir sırada kendisiyle alay edildiği endişesine kapılarak azap çekirdi. (O. A.)

11. Hatırlanacağı gibi Hürriyet'in satılacağı haberi ilk kez yine Asıl Nadir'e ait Güneş gazetesi tarafından verilmişti: («Sab.») 12. Bu ihtar, ...milletlere, umduklarından çok daha hafif bir tehlike altında bulundukları kanaatini verecektir. («Tan») 14. Babasının çalışmamasıyla övündüğü bu çocuk, o gün herkesi tedirgin etti. (A. N.) 15. Ama şimdi başlarından ömürlerinde geçeceğini ummadıkları bir biçimsiz olay geçmişti. (K. B.) 16. Hatip... Umumî Müfettişlikler teşkilâtına esasta taraftar olduğunu ancak bugünkü şekilde az faydalı göründükleri, ya bunlara tam yetki verilmesi veya kaldırılmaları fikrinde olduğunu söylemiştir. («Ulus»)

Алıştırма 4. *Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirdikten sonra italik harflerle basılan kısımları değiştirmeye çalışın:*

1. Bu işi *başaramayacağımız hususundaki fikirden* (kanaatten) bir an evvel vazgeçmeli. 2. Olağanüstü toplantının ayın sonuna *bırakıldığına dair çıkan haber* doğru çıkmadı. 3. Muhtarın, köyde seçimlerin yapılmasına *imkân olmadığı müracaatı* üzerine vali, köye nahiye jandarma komutanını göndermiştir. 4. Bir kazaya uğrayıp *öldüğü hakkındaki söylenti*, bir yanlıştan başka bir şey değildir. 5. Bizimkilerin *zafer (yengi) kazandıkları haberini* hepimiz sevinçe karşıladık. 6. Hastalandığımdan *ötürü plânlanan harekâta katılamayacağım hususundaki endişemiz* asılsız çıktı.

Алıştırма 5. *Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:*

1. Эти альпинисты, о которых мы читали, что они поднялись на пик Победы, завтра посетят наш клуб. 2. Оказывается, заместитель прокурора, о котором говорили, что он заболел малярией, находится в инспекционной поездке. 3. Что хочет от нас человек, фамилию которого вы назвали? 4. Я пока не видел нашего литератора, о котором мой зять сообщил, что он несколько дней тому назад закончил книгу, которую писал в течение последнего года. 5. Всем понравился этот город, главные проспекты которого мы обошли один за другим. 6. Наш директор придерживается мнения, что будет правильно централизованно (bir elden) руководить этими кружками. 7. Недавно мы услышали по радио сообщение о том, что чемпион мира про-

играл своему сопернику. 8. Роман, который ты упомянул и утверждал, что он очень интересен, мне почему-то совершенно не понравился.

ФОРМЫ -ACAĞINA, -ACAĞI (-ACAK) YERDE, -MAK YERİNE, -MAKTANSA

Сказуемому русских придаточных сравнительно-заменительных предложений, вводимых союзом «чем» или союзным речением «вместо того, чтобы» (последнее предполагает должностовательное значение) соответствуют в турецком языке обороты, предикативный элемент которых включает сложные формы одного из четырех типов:

1. -acağı\ -acak yerde — «вместо того, чтобы» + инфинитив (иногда: «не только не (сделал (то, что должен был)), но и...») Подлежащее оборота ставится в основном падеже (это касается и оборотов с формой -acağına [см. ниже]). Однако чаще всего оборот и главное предложение имеют общее подлежащее.

ПРИМЕРЫ:

Çocuk içeri gireceği yerde sokağa fırladı.

— Ребенок вместо того, чтобы войти в комнату, выскочил на улицу.

Derse çalışacak yerde sinemaya gitti.

— Вместо того, чтобы работать над уроком, он пошел в кино.

2. Наиболее универсальной является форма -acağına, имеющая оба названные выше значения (1) «вместо того, чтобы...», 2) «чем...»).

ПРИМЕРЫ:

Burada kalacağıma gidip ekmeğimi ararım.

— Чем оставаться здесь, (лучше) поеду зарабатывать себе на хлеб.

Ben burada kalacağıma o kalsın.

— Чем мне оставаться здесь, лучше пусть он останется.

3. Также оба названных выше значения имеет и довольно редко употребляемая конструкция -mak yerine, которая, однако, в отличие от вышеназванных форм, не содержит указания на лицо субъекта действия, т. е. не может иметь отдельного (от главной части предложения) подлежащего. (Это касается и формы -maktansa (см. ниже)).

ПРИМЕР:

...köylü devlete vergi vermek yerine artık ... öşür vermek için eski ağasını aramıştır. (Ş. S.)

— ...крестьянин, чем платить налоги государству, двинулся уже на поиски своего старого богача-хозяина, чтобы (ему) выплачивать ашар (десятину)...

4. Сложная форма -maktansa (=mak + -tan + частица ise) передает значение оборота «чем + инфинитив».

ПРИМЕР:

Burada başıboş oturmaktansa eve gidelim.

— Чем сидеть здесь без дела, лучше пойдем домой.

Alıştırma 6. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Bu ne rezalet...Dairede çalışacağınız yerde mani mi (≈ türkü mü) yazıp eğleniyorsunuz, diye bağırdı. (R. N.) 2. ...beni suya bırakacağı yerde bilâkis... bir hamlede sandalın içine aldı. (M. B.) 3. Seneler geçtikçe bu his kuvvetini kaybedeceğine şiddetlendi. 4. ...ben böyle deyince utancından kızaracağına, korkusundan sararmıştı. 5. Zaman geçtikçe hafifleyecek yerde, daha ziyade (= çok) ağırlaşan bir vicdan azabı duyarım. (Ö. S.) 6. Filmin konusunu kendime düşünmek yerine ...anlatsa mıydım? 7. Bayram ağlayacağı yerde, yine gülüyordu. (A. N.) 8. Tembel tembel oturacağınıza mısır ekin! (A. N.) 9. Fakat onu görünce aklımın başımdan gittiğini göstermektense ölmeye bile razı idim. (M. B.) 10. Şu bacağın elden gideceğine, memleketinde kalıp çalışsaydın daha iyi değil miydi? 11. A, Major'un ciddi adımlar atmak yerine lâf kalabalığı yaptığını iddia ediyor. («Zam.») 12. Nedense aklıma esti, son günü İzmir'de kalıp dolaşmaktansa sabah treniyle Selçuk'a gider, Efesos harabelerini gezer, akşam ederim; gece yarısı nasıl

olsa oradan geçecek olan Ankara trenine biner, yoluma koyulurum, dedim. (S. A.) 13. Benim hatam şimdi evde oturup çalışmak yerine, burada tembellik etmektir. (O. P.) 14. Ağlayacağınıza bana cevap veriniz. (Y. K.) 15. On kilometreyi koşacak yerde yürürseniz, iki yakanızı rahatça görebilirsiniz. 16. Beni çirkin görüp kaçacağına, ben ondan kaçayım o beni arasın. (S. E.) 17. «Rakı bulunacağına biraz da iğne iplik bulunsaydı Ankara'da Beyefendi...» dedi. (Y. K.) 18. Yusuf bu tebessümden (gülümseyişten) memnun olacağı yerde korktu. (S. A.)

Alıştırma 7. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye tercüme ediniz:

1. Странно! Вместо того, чтобы радоваться, ты плачешь. 2. Чем столько часов играть в шахматы, поиграли бы в теннис или волейбол. Для здоровья (человека) это полезнее. 3. Вместо того чтобы идти в консерваторию, он по ошибке пришел в Большой Театр. 4. Чем ему идти за билетами, лучше я схожу. А он пусть пока сделает то, что мы ему сказали. 5. Он предпочел лучше молчать, чем давать неверный ответ. 6. Вместо того, чтобы еще два-три дня остаться в крепости, где он проводил обследования, он взял и уехал. 7. Эмине бросилась на Айше, чтобы своими собственными руками лучше задушить своего единственного ребенка, чем отдавать его этому субъекту. 8. Вместо того, чтобы выполнить эту работу самому, он поручил ее Селиму. Между тем мы уверены, что Селим не справится с таким трудным заданием.

Alıştırma 8. Daha önce öğrenmiş olduğunuz dilbilim (gramer) kurallarını hatırlamak üzere aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Arkada çamların arasında beyaz bir şeyin gezindiğini haber verdi. (İ. S.) 2. Sanki kadının doğurmasından doktoru mesul (sorumlu) tutuyormuş gibi. (H. T.) 3. Ben sana elâlemlle alay etmesini gösteririm! (İ. S.) 4. G. ...«Sonuç kötü ama oyun iyiydi...» diyerek bu yenilginin ölçü kabul edilemeyeceğine dikkat çekti. («Zam.») 5. Câzim Bey tam eline bir kadehi alıp, şerefe kadeh kaldıracağı sırada, Kerim onun elini tuttu. (A. N.) 6. Perihan'a her mektupta biraz daha gecikeceğinden, onu ve çocuğu çok

özlediğinden başka bir şey yazamıyordu. (O. P.) 7. Beklediğinden önce eve döndüğünü anlayarak sevindi. (O. P.) 8. Nesrin genişçe bir tepsiye hazırladığı rakı ve mezelerle içeri girdiği zaman Sami konuyu değiştirmiş, yaptıkları ticareti anlatmaya başlamıştı. (O. K.) 9. Nasıl olsa hiç kimse, hiç bir canlı, ölümden kurtulamayacağına göre, ölümden korkmanın ne gereği var? (A. N.) 10. İçmediği zamanlar gözleri yerde, ağır başlı, uslu bir delikanlıydı. (O. K.) 11. Toplantı yapıldığı sırada Türkiye'nin ihracat artışı henüz somut olarak bilinmiyordu. (M. B.) 12. Bütün bu yükleri çeken Raif Efendi olduğu halde, evde onun yokluğu ile varlığı arasında bir fark yok (eşit) gibiydi. (S. A.) 13. Endişelerinin yersiz olduğunu söylediği zaman da bana inanmış görünürdü. (O. A.) 14. Bugün Mersin bize geldiğinde, sizin de gelivermeniz ihtimali yüreğimi ağzıma getirdi! (O. K.) 15. — Yavaş söylüyorsun çok. Duymuyorum. — İnanmam. — Neymiş inanmayacağın. (Ş. S.)

Sözlük

1. keşif (şfi) — разведка; открытие
keşfetmek — разведывать; открывать, распознавать
2. rakı — водка (виноградная)
3. temas — контакт, соприкосновение
~ etmek — 1) (-e) касаться (кого-л.; чего-л.); 2) (ile) — контактировать (с кем-л.)
4. harika — чудо
~ çocuk — вундеркинд
harikulade — чудесный, необыкновенный
5. özet — краткое изложение, резюме
~lemek — резюмировать, кратко изложить
6. hulâsa — 1) резюме (= özet); 2) короче говоря, одним словом
7. hain — предатель; шутил. негодник, стервоза; вероломный, дьявольский
8. kürsü — трибуна; кафедра
9. âdet — обычай; привычка
~ olduğu gibi — как это принято

- ~ yerini bulsun diye — чтобы соблюсти традиции; по обычаю; для проформы
10. endişe — тревога, беспокойство
~ etmek — проявлять беспокойство, тревожиться
 11. âyin — богослужение, религиозный обряд
 12. tedirgin — обеспокоенный, встревоженный
~ etmek — обеспокоить, встревожить; надоесть (о ком-то)
 13. katlamak — сложить
(bir şeyi) ikiye ~ — сложить (что-то) пополам
katlanmak — 1) быть сложенным; 2) (-e) смириться (с чем-л.)
 14. teftiş — ревизия, инспекция
~ etmek — инспектировать
müfettiş — ревизор, инспектор
 15. tören (merasim) — торжество; церемония
 16. bilâkis (aksine, (tam) tersine) — наоборот
 17. ip — веревка
iplik — нитка, нитки
 18. iğne — 1) игла, иголка; булавка; жало; 2) стрелка (часов и т. п.); 3) укол, прививка
~ iplik — 1) мелкие предметы, мелочи (быта); 2) худой, кожа да кости
~li — колкий, колючий
~li söz — колкость

* * *

19. çam — сосна
20. sanki — словно, словно бы
21. âlem — 1) мир
bilim ~i — мир науки
2) приключение; развлечение (концерт, гулянка)
elâlem — посторонние, люди, все
22. kadeh — рюмка, бокал
23. şeref — честь; почет
kadehi ~e kaldırmak — поднять бокал, провозгласить тост
~li — почетный; славный
24. tepsi — поднос
25. meze — закуска (к вину)

26. *us* — разум
 ~*lu* — благоразумный; тихий, скромный
 27. *somut (müshahas)* — конкретный
 28. *eşit (müsavi)* — равный, одинаковый
 ~*lik (müsavat)* — равенство
 29. *hamle* — порыв; натиск; ход (*шахм.*)
bir ~de — одним махом
 30. *oruç* — пост (*мусульманский*)
 ~*lu* — постящийся, соблюдающий пост
 31. *ezan* — призыв к молитве
 ~ *okumak* — *перен. шутил.* браниться, устроить разнос
 32. *kabir(bri) (mezar)* — могила
 33. *töre* — обычай; установления, обычаи
 34. *sadaka* — милостыня, подаяние
 35. *kurban* — жертва
 36. *merhamet* — милосердие, сострадание
 ~*li* — милосердный, добрый
 37. *toy* — пир
 38. *özlemek (-i)* — соскучиться (*по кому-л., чему-л.*)

* * *

39. *eşek* — осел, ишак
 40. *deve* — верблюд
 41. *sığır* — крупный рогатый скот (*корова, бык*)
 42. *manda* — буйвол
 43. *gübre* — навоз; удобрение
 44. *kemik* — кость
 45. *keçi* — коза
 46. *kıl* — щетина, волос, шерсть
 47. *horoz* — петух
 48. *hindi* — индюшка
 49. *ördek* — утка
 50. *kaz* — гусь
 51. *kümes* — курятник, птичий двор
 52. *tüy* — волосок; пух; перья
 53. *böcek* — насекомое; букашка, жучок
ipek ~i — шелкопряд

54. *arı* — пчела
 55. *domuz* — свинья
 56. *tilki* — лиса, лисица
 57. *ayı* — медведь
 58. *çakal* — шакал
 59. *yavru* — детеныш (*животных*)
 ~*m* — мой птенчик, детка моя
 60. *heves (-e)* — увлечение, стремление; страсть
 ~ *etmek (-e)* — проявить стремление (*к чему-то*), увлечься (*чем-то*)
 61. *fırvun* — фараон

* * *

62. *loş* — полутемный, сумрачный
 63. *şık* — шикарный, изящный
 64. *zincir* — цепочка; цепь
 65. *külhani, külhanbeyi* — хулиган; пройдоха; проказник
 66. *rôta* — направление, курс
 67. *zikzak* — зигзаг
 68. *kısmak* — сдавить, сжать; прищурить (*глаза*)
kısıli — сжатый, прижатый (*к чему-л.*); прищуренный
 69. *patlamak* — лопнуть, взорваться; *перен.* вспыхнуть
 70. *sezmek* — чувствовать, ощущать
 71. *haşarı* — невоспитанный; норовистый
 72. *hâyli* — весьма, изрядно; много (= *epey; oldukça çok*)
 73. *süzmek* — процедить; смерить взглядом
 74. *çini* — фаянс; кафель
 ~ *mavisi* — цвета фаянсовой плитки, синий
 75. *bulanmak* — 1) замутиться, помутнеть; 2) *(-e)* запачкаться
 76. *bön* — глупый
 ~ ~ — глупо; ошалело
 77. *nimet* — благо
veli~ — благодетель
 78. *mahlûk* — существо, создание
 79. *kırmak* — подрезать; резать
göz ~ — подмигнуть
 80. *tırnak* — 1) ноготь; коготь; 2) кавычки
tepeden ~a (kadar) — с головы до пят

Türemiş sözcükler

1. şiş — 1) опухший, припухший; 2) опухоль
2. karşılıklı — 1) друг против друга, визави; 2) взаимный
3. örgüt = teşkilât (организация)
4. ressam — художник
5. biçimsiz — бесформенный; безобразный
6. konuşmacı (hatip(bi)) — выступающий, оратор; лектор
7. taraftar (tarafılı, yandaş) — сторонник
8. utanç(cı) — стыд
9. mesul = sorumlu (ответственный)
10. gecikmek — задерживаться; опаздывать
11. canlı — 1) оживленный, живой; 2) бойкий, живой, оживленный
12. yersiz — неуместный

* * *

13. evcil — домашний, одомашненный
~ leştirmek — одомашнить, приручить
14. binek; ~ atı — верховая лошадь
~ arabası — легковой автомобиль
15. değerlendirmek — 1) оценивать; 2) реализовать, использовать
16. yaban — 1) чужак; 2) дикарь; дикий
~ domuzu — кабан
~ arısı — оса
17. avlamak (-i) — охотиться
18. hayvanat = hayvanlar
19. bölme — отсек; отделение; кабина
20. elde etmek (-i) — приобрести, получить; добиться

* * *

21. uydurmak (-i -e) — 1) приспособить (что-то к чему-то); 2) выдумать, придумать
22. hayal etmek (-i) — мечтать (о ком/чем-то), уноситься в мечтах, воспоминаниях (к чему-то)

23. hazırıyıcı — тунец
24. ihtilâl = devrim — переворот, революция
25. aralık — 1) промежуток (в пространстве), закоулочек; 2) интервал (во времени)
bir ~ — (в) какое-то (некоторое) время
26. koklamak (-i) — обнюхивать
27. peder = baba
28. billâhi = vallahi

Deyimler

1. varı yoğu — все, что он имеет (имел)
2. iş(ler) çevirmek — проворачивать дела
3. havada kalmak — повиснуть в воздухе, не получить решения
4. bir an önce (evvel) — как можно скорее
5. ileri gelen — выдающийся, получивший известность, видный
6. elden gitmek — утратиться, пропасть; уплыть
7. lâf kalabalığı yapmak — заниматься пустословием
8. aklına esti — ему взбрело в голову

* * *

9. yüreği ağzına geldi — он перепугался
10. gönül almak — завоевать симпатии, ублажить
11. top atmak — произвести артиллерийский (пушечный) выстрел
12. kan davası — кровная вражда
13. kamerî takvim — лунный календарь

* * *

14. şusu busu — то-сё (в его внешности, манерах и т. п.)
15. doğru dürüst — как следует
16. kanaat getirmek (-e) — прийти к убеждению, удостовериться (в чем-то)

Словообразовательный аффикс -cıl/çıl

Отыменный словообразовательный аффикс -cıl/çıl образует ограниченное число прилагательных, исходная основа которых служит базой для обозначения соответствующего признака. Например: ev «дом» — evcil (ev-cil) «домашний, одомашненный»; ak «белый» — akçıl (ak-çıl) «беловатый».

Словообразовательный аффикс -ılı

Аффикс -ılı (после согласных; после гласных (очень редко) — -li) образует от некоторых *переходных* глагольных основ *прилагательные с пассивным* оттенком. Ниже приведены основные прилагательные, образованные посредством аффикса -ılı.

çevr-ılı окруженный, обнесенный	sar-ılı завернутый, обернутый
dik-ılı воткнутый; пришитый	ser-ılı разостланный
diz-ılı расставленный; нанизанный	tak-ılı навешенный; прицепной
kıs-ılı прижатый; сощуренный	yap-ılı сделанный; сложенный
kara-ılı закрытый; пасмурный	yaz-ılı написанный; письменный
kır-ulu составленный (из...); заведенный	

Alıştırma 9. Aşağıdaki terkipleri (kelime gruplarını) Rusçaya çeviriniz:

dikili ağaç, kısıli göler, kurulu saat, masaya serili örtü, iri yapılı genç, taş duvarla çevrili bahçe, bir sıraya dizili erler, kâğıda sarılı kitap, takılı top, yazılı sınav, kapalı tutulan vahşi hayvanlar, ileri gelen sanatçılardan kurulu jüri, tablo duvara asılı duruyor.

Alıştırma 10. Tercüme edin veya boşlukları gereken kelimelerle doldurun:

1. Hain, akşam niye gelmedin? 2. Bu bölgede kömür *keşfi* yapılıyor.
3. Ben artık *tarafı* değilim, hatta onunla *temasta* bile bulunmam. Fakat birinden ayrılmak başka, *hainlik* etmek de başka. 4. Öyle işler çeviriyor ki âdetâ *harika* denebilir. 5. Lâf kalabalığı yapmak, onun *âdetidir*. 6. *İğne* ile *iplik* misali. Biri nereye giderse, öbürü de arkasını takip ediyor. 7. «Kâğıdı dörde *katlamayın*» diye seslendi.
8. Bu soruna *temas* etmeyelim. Esasen o çoktanberi havadadır.

9. *Karşılıklı* yardım anlaşması henüz imzalanmış değildir.
10. *Aklıma esti* de bir şiir yazdım. 11. *Endişeniz yersizdir*. Ortada hiç bir tehlike yok. 12. *Karşılıklı* oturup *temasa* mı gireyim? Kiminle? O *ip* kaçını herifle mi? Estağfurullah! *Bilâkis* ondan bir an önce uzaklaşmak, kaçmak istiyorum. 13. *Utanç* nedir bilmiyorum. Varını yoğunu içkiye verdi. 14. Balıkçı *canlı* balıklar getirdi. 15. Parlamento heyeti *törenle* (merasimle) karşılandı.

1. Eğer bir tehlike baş gösterdiyse herkes ...duyar. 2. Gogol'un yazdığı en ünlü piyes ...tir. 3. Bir yazının, bir hâdisenin kısaca anlatılan şekline ...denir. 4. İmkânların üstünde olup insanda hayranlık uyandıran şey ...dır. 5. Müfettişin yaptığı şey, bir kurumu, bir daireyi (müesseseyi) ...etmektir. 6. Bir yüksek okul fakültelere, bir fakültede çalışan öğretmenler de ...lere ayrılır. 7. Rusların votka dediğine Türkler ...derler. 8. Gizli veya başkalarınca bilinmeyen bir şey meydana çıkarılırsa buna ...denir. 9. Eskiden teşkilat denirdi, şimdiyse daha çok ...denir. 10. Resim yapana ...deriz. 11. Sorumlu sözcüğünün (Türkiye'de de kullanılan) Arapça karşılığı ...dür. 12. Bir toplantıda söz alıp bir konuşma yapana ...veya ...denir. 13. Hoş olmayan bir hale ister istemez razı olan, tahammül eden kimse, bu hale ...mış demek. 14. Dinsel törene ...denir.

1. Он, как водится, поздравил всех с праздником. 2. Для проформы напишите заявление. 3. Короче говоря, он опасный соперник. 4. Он любит говорить колкости. 5. Проворачивали они дела, проворачивали, (а) денежки-то их уплыли. 6. Их тревога неуместна. Видный писатель немного задерживается. Пусть подождут. 7. Какой живой (бойкий) ребенок! 8. Он, похоже, плакал (= похож на плакавшего). Глаза припухшие. 9. Нашу организацию ревизовать?! Кто с этим смирится? 10. Дьявольское невезение! Нитки не было, теперь иголка пропала. 11. Это нечто бесформенное. Где художник? 12. Вы присутствовали на церемонии открытия ярмарки? 13. Богослужение началось в семь часов.

1. Ele güne karşı bu halde çıkılır mı? *Elâlem* buna ne der? 2. Bu tüccar yılda üç ay *oruçludur*. 3. *Merhametli* bir adam. Bu kadar

parayı *sadaka* verdi. 4. Ticaret *alemine* mensup biriydi. Geçenlerde *kabrini* ziyaret ettik. 5. Bu *toy* (düğün) sırasında *kadehi* birkaç defa *şerefe* kaldırdım. 6. Bir *hamlede* tepeye çıktı. 7. Adamcağız *kurban* kesmeye başlayınca yüreğim ağzıma geldi. 8. *Tepside* çeşitli *mezeler* vardı. 9. ...Hele bir kir, pislik görsün, koridorda hemşirelere, hademelere bir *ezan* okur ki, ölümlük hastalar bile yataktan fırlar. (S.A.) 10. *Kameri* takvime bakılırsa şimdi ...yılındayız. 11. Karşiki evde bir musiki *âlemi* var. 12. Öz çocuğumu o kadar *özledim* ki ... 13. Her ikisi için koşullar, olanaklar *eşitti* (müsaviydi). Yarış da yapıldı. Ne çare ki *somut* (müşahhas) sonuçlar alınamadı. 14. *Hamle* bende mi? 15. *Sanki* haberi yokmuş. 16. Baksana, içki *âlemi* ... 17. Bir yol kazasına *kurban* oldular.

1. İçki içmeye yarar küçük bardağa ...denir. 2. Dilenciye verilen paraya ...deriz. 3. Başkalarına acıyan kimseye ...(biri) denir. 4. İki aile arasında, kan akmış olmaktan veya başka bir sebepten dolayı, kökleşmiş bir düşmanlığaderler. 5. Türkiye'de çok rastlanan iğne yapraklı bir ağaç var, adına ...denir.

1. Милосердие одно, а закон другое. Надо произвести пушечный выстрел. 2. Чего люди вешиваются? Словно бы нас нет. 3. Обычаи известны: во время этого праздника приносятся («режутся») жертвы, бедному люду раздается милостыня. 4. С восходом солнца в этот месяц начинается пост, с минаретов читают призыв к молитве. 5. Все мы обладаем равными правами. 6. «Ошибку врача (врачей) скрывает (покрывает) могила». Это один из рассказов Азиз Несина. 7. Он оказался жертвой автомобильной катастрофы. 8. Его попытка поднять одного из них на макушку сосны — это особое приключение.

1. Attan küçük hizmet hayvanına ...denir. 2. Yük taşımakta kullanılan attan iri hayvana ...deriz. 3. Etinden, sütünden yararlanılan ve hizmet hayvanı olarak da kullanılan (boynuzlu) iri bir hayvan var ki adına ...deriz. 4. Kümes hayvanlarının en büyüğüne ...deriz. 5. Kümes hayvanlarından *ördekten* büyük bir su kuşuna ...denir. 6. En çok sütü ve *kılı* için yetiştirilen evcil (ehli)

hayvana ...derler. 7. Tavuk cinsinin erkeğine ...denir. 8. Köpekgiller familyasından, burnu sivri, (kuyruğu) çok *tüylü*, kümeslere zarar veren hayvana, arasına (kimi vakit) kurnaz kimseye de ...deriz. 9. Türkler pis veya inatçı adama ...derler. 10. Bal (ve balmumu) yapan, iğnesiyle sokan, sinekten büyükçe *böcek* ...dır. Bir de bu böceğin yabanisi var ki adına ...denir. 11. Hayvanın, keza (= hemde) insanın çok küçük yaşta olanı ...dur. 12. Bir şeyle uğraşma isteğine ...deriz. İstekliye, meraklıya ...li de derler.

1. Он охотится на лисиц и шакалов. 2. У этого ребенка страсть к чтению книг. 3. Медведь любит мед, но боится пчел. 4. Разве шакала приручишь? 5. Волосатая рука. 6. Щека с легким пушком. 7. Славы он не приобрел, но зато приобрел легковой автомобиль. 8. В нашем курятнике индюшек нет. 9. Коза была одомашнена ради ее молока и шерсти, которыми человек пользуется. 10. Столкнувшись лицом к лицу с медведем, он перепугался. 11. По лунному календарю какой сейчас месяц?

1. Hava *bulanı*verdi. 2. Vay *külhani*, vay *hazıryıyıcı*, vay *haşarı mahluk*! İnsan *velinimetine* karşı böyle mi davranır? 3. İki apartman arasında *loş* bir *aralık*. *Koklanacak* ne var burada? 4. *Pederiniz* hayatta mıdır? 5. Hükümet ileri gelenleri yeni bir *rota* almanın bir *nimet* olacağına kanaat getirdiler. 6. *İhtilâl* olduktan sonra bir de iç savaş *patladı*. 7. Keçinin kolları henüz *kırpılmadı*. 8. Gözlerini *kısrak* bizi şöyle bir *süzdü*. 9. *Hayal ettiği* şeye bak. Nasıl *değerlendirirsin* bunu? 10. Bana öküz gibi *bön bön* bakacağına şu *zinciri* bir işe *uydurmaya* bak. 11. Şusu busuyla *tastamam* bir binek adına *benziyor*; ne çare ki hızlı koşmasını bilmiyor. 12. Şu *hazıryıyıcı* işi *doğru dürüst* bilmiyor. İnan olsun ki *becermez*.

1. Ты все время делаешь зигзаги. Возьми правильный курс. 2. Вода мутная. Надо процедить. 3. Этот невоспитанный субъект основательно действует ему на нервы. Он вот-вот вспыхнет. 4. В полутемном отсеке кто-то есть. Так я чувствую. 5. Какая роскошная цепочка от часов! К чему бы ее приспособить? 6. Некоторое время он глупо улыбался. Должно быть, что-то воображал. 7. Что он орет? Приглуши (сдави) звук. 8. Пес обнюхал его и, должно быть, пришел к убеждению, что этот тунаец безвреден. 9. Эти звери — странные существа.

Ни смеяться не умеют, ни подмигивать. 10. С тем и с сем в наше время кровная вражда представляется неуместной. 11. Он осмотрел меня с головы до пят.

İslâm dininde bayramlar

Ramazan bayramı, müslümanların oruç ayı olan ramazanın bitiminde 3 gün kutlanan bayram.

Sabah ezanından sonra bayram namazı kılınır. Bayram namazını yalnız erkekler kılar. Namazın bitmesiyle bayrama girilir. Müslümanlar arasında karşılıklı görüşme, barışma ve birbirini ziyaret etme ve hediyeleşme âdettir. Müslümanlar, özellikle bayram namazından sonra yakınlarının kabirlerini ziyaret ederler. Bu bayramda, ziyaretçilere şeker ikram etme adeti olduğu için bayrama **Şeker bayramı** da denir. Ramazan ayında olduğu gibi, Ramazan bayramında da yoksullara yardım etmek, hastaları, kimsesizleri, çocukları sevindirmek, sadaka vermek gereklidir. Bayramın özelliklerinden biri de büyüklerin küçüklere hediyeler vermesi, hiç değilse bir mendil armağan ederek gönül almasıdır. Yaş bakımından küçük olanların, büyükleri ziyaret etmeleri gereklidir. Şehirlerde bayramın gelişi topla bildirilir; bayram günlerinin belli saatlerinde (genellikle namaz vakitleri) top atılır.

Cumhuriyetin ilânından sonra (1923) Ramazan bayramı resmî bayramlar arasına sokulmadı, ama bayram günleri resmî tatil olarak kabul edildi.

Kurban bayramı, kurban kesilerek kutlandığı için bu adı almıştır. Kamerî takvime göre Zilhicce ayının 10.gününe rastlar ve dört gün sürer. Bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günleri kurban kesme günleridir. Kurban bayramında malî durumu elverişli olanların kurban kesmesi, kesilen kurbanı (dinin koyduğu kurallara uygun olarak) dağıtması gereklidir. Ramazan bayramında olduğu gibi kurban bayramında da bütün müslümanların birbiriyle görüşmesi, bayramlaşması, aralarında kan davası olanların barışması gerekir.

* * *

İslamiyet'ten önce Türklerde bayramların çoğu âyinlerdi. Yakutlardaki en büyük bayram ve âyin mayıs ayı sonlarında veya

haziranda Ayı Toyon (yedinci veya dokuzuncu gökte bulunduğuna inanılan çok merhametli bir tanrıdır) şerefine yapılır. Dede Korkut'ta Bayandır Hanın her yıl düzenlediği toylardan bahsedilir.

Hayvanlar

En büyük zenginlik kaynaklarınızdan birisi hayvanlardır. İnsanlık tarihinin ilk çağlarından beri bitkiler gibi hayvanlardan da yararlanmasını bilmişlerdir. İlk önce av hayvanı olarak *et ve derilerinden yararlandıkları hayvanları* evcilleştirerek, çeşitli hizmetlerde kullanmayı da bilmişlerdir.

Evcil hayvanlar. Yurdumuzda hemen hemen her çiftçi hayvan beslemektedir. Geçimini sadece hayvan yetiştirmekle sağlayan birçok kimse vardır.

Öküz, manda, at gibi toprak sürmede *güçlerinden yararlandığımız hayvanlar* arabalarda da kullanılır. At, eşek, deve gibi hayvanlar binek hayvanı olarak kullanılır. Sığır ve mandaların etinden, sütünden, gübre ve kemiklerinden, derilerinden de yararlanılır. Koyunun et ve sütünden yararlanılır. Yünlerinden giyecek yapılır. Keçilerin eti, sütü, kılırları değerlendirilir. Tavuk (erkeğine horoz denir), hindi, ördek, kaz gibi kümes hayvanlarının etinden, yumurtalarından, tüy ve gübrelerinden yararlanılır. Köpek, evimizi bekler. Kedi, fare ve zararlı böcekleri yakalar. Balıkların etlerinden yararlanılır. Arı bal verir. İpekböceği ipek verir. Gördüğümüz gibi hayvanların insanlara sayısız faydaları vardır.

Av hayvanları. Çevremizde birçok av hayvanı bulunur. Ayı, kurt, tilki, çakal, yaban domuzu gibi hayvanlar zararlı hayvanlardandır. Bunları zararlarını önlemek için avlarız. Bazı av hayvanlarını da et ihtiyacımızı gidermek için avlarız. Kuşlardan da bazıları zararlı, bazıları faydalıdır.

Hayvanat bahçeleri. Bir hayvanat bahçesi, aralarından yollar geçen bölmeler biçiminde düzenlenmiştir. Halk bu bölmelerin arasındaki yollarda dolaşarak hayvanları görür ve davranışlarını inceleyebilir.

İnsanlar vahşi hayvanları yakalayarak bir yerde tutmak hevesine çok eski zamanlarda kapılmışlardır. Bir örnek vermek gerekirse ilk

hayvanat bahçesinin Mısır'da firavunlar devrinde *kurulmuş olduğunu* söylemek yeter.

(«Fen ve Tabiat Bilgileri» nden)

Velinimet

Tepebaşındaki yüksek apartmanların arasına sıkışmış, güneş görmeyen, dar, loş, serin sokaklardan birinden geçerken, kısa boylu, kalın kemikli bir ihtiyar dikkatimi çekti. 917 den önceki sık bir Rus aristokratını hatırlatacak şekilde giyinmişti. Ceketi, pantolonu, şusu busuyla tam bir 917 den önceki Rus aristokrati.

İri bir yumruk büyüklüğünde, süt beyaz tüyleri pırıl pırıl bir köpeğin zincirini tutan elinin küçük parmağında, *altın olmadığı ilk bakışta anlaşılan, iri bir yüzük* taşıyordu.

Takıldım peşine. Birbirimizin peşi sıra yürüyorduk. Daha doğrusu ikimiz de yürüyüşlerimizi şirin hayvanın rotasına uydurmuştuk. Külhani! Yolda doğru dürüst *yürüyeceğine*, boyuna zikzaklar yapıyor, adamcağızın eski günlerini tatlı tatlı hayallemesine fırsat vermiyordu. Adamın hafifçe *kısıli* gözleri, gülümseyen dudaklarından seziyordum ki, onun tatlı tatlı hayallediği bir geçmişi vardı. Meselâ Dostoyevski romanlarından birinden fırlamış bir tip olabilir. Petersburglu bir Rus aristokratının hazır yiyici oğullarından en küçüğü. İhtilâl patlamasaydı, İstanbul'da, Tepebaşı apartmanlarının güneş görmeyen loş aralığında ne işi vardı? Kışın kışlıkta, yazın ...Fakat köpek sahiden haşarıydı. Bir eski aristokrati, hem de hayli ihtiyarlamış bir aristokrati yormanın saygısızlık olacağını aklından bile geçirmeyecek kadar. Adamcağıza fırsat vermiyordu ki, iyi günlerini tatlı tatlı hatırlasın.

Bir ara adam durdu. Ciddi ciddi:

— Olmaz, dedi, vallahi olmaz, billâhi olmaz. Sonra Nonoş ne der?

Elimde olmayarak soruverdim:

— Nonoş kim?

Sertçe döndü. Beni ilk defa görüyordu. Tepeden turnağa süzüp, âdeta kokladıktan ve zararsız biri olduğuma kanaat getirdikten sonra, çini mavi gözleriyle tatlı tatlı baktı:

— Kızım, dedi.

— Bu?

— Bu da kızımın.

— Sizi çok yoruyor. Şuna bakın. İnsan her önüne gelen köşede durur mu?

— O insan değil ki...

Gözlerinin çini mavisi bulandı. Başka bir şey sordum:

— 917 den önce Petersburg'da bulunmuş muydunuz?

Bön bön baktı.

— Bunu da nerden çıkardınız? O tarihlerde ben, rüsumât muhafaza memurlarından olan pederimle...

Bu yaşında, bütün bunlara katlanmaya mecbur olup olmadığını sordum.

— Mecburum, dedi.

— Niçin?

— Çünkü... Nasıl derler, velinimet!

— Peki, ne işe yarıyor bu?

Acı acı güldü.

— Kadınlar, dedi, insanın kendi kızı da olsa, bazen çok tuhaf mahlûklardır... Söylenmesi ayıp, bu yumurcağı sevdiği kadar kocasını sevmiyor. Anlarsınız ya!

Göz kırptı.

— O halde, dedim, damat beyefendinin rolü ne?

Cevap vermedi.

1953

(Orhan Kemal; kısaltılmıştır)

Çalıştırma 11. Rusçaya geçiriniz:

1. Böyle büyük bir mizah eserinin nasıl olup da şimdiye değin kimsenin gözüne çarpmamış olduğuna şaşılabilir. (A. N.) 2. Ancak benim: «Orduyu, gerekirse astsubaylarla, ya da yedek subaylarla idare ederim» demiş olduğum yalandır. (T. G.) 3. Yüze gülücülük yapacağına ne yeneceğini düşün! (O. K.) 4. Sen onu bana soracağına kendine sorsan daha iyi değil mi? (A. N.) 5. Henüz kimse tarafından tutulmamış olduğu anlaşılan bir tanesine (= localardan bir tanesine) gidip oturdum. (S. A.) 6. Onun bu vakte

kadar yatmayarak bizi beklemiş olduğunu anladım. (S. A.) 7. Garip bir utanma geldi bana. Balık tutamamaktan utanacağıma balık tutmaktan utanıyordum. (S. F.) 8. ...cevap verecekleri yerde, bize ...ölü bir nazarla bakıp geçiyorlardı. (Y. K.) 9. Sellerin yetişemeyeceğini sandıkları yerlerden ...yeni bir yol açmaya çalışıyorlar. (F. B.) 10. ...Bu hiç te utandığından değil. Bilâkis göze hoş gelen bir yüzü olmasına birdenbire çok sevinmiş olmasından. (H. E.) 11. Birçokları başlarını belâya sokmaktansa ona arada bir yemek yedirmek, çok asılırsa yarım lira borç vermekle yakalarını kurtarmaya bakıyorlardı. (S. A.) 12. Olmasın efendim, olmasın. Öyle insanlar olacağına olmasın efendim. (S. F.) 13. Mehmet Alinin, bana bir «Allaha ısmarladık» demeden gitmiş olmasına ihtimal vermiyorum. (Y. K.) 14. Öyle insanlar var ki çoktan ölmüş olmaları gerekirken, yaşıyoruz diye ortalarda dolaşıp duruyorlar. (A. N.) 15. «Suratıma bakacağına git bana bir kahve yap». (O. A.) 16. «Bendeniz (= ben), dedi, Nurettin Şadan! ...Üç ay cezam kaldı». ...İçlerinden birisi, cevap vermiş olmak için: «Allah kurtarsın!» dedi. (O. K.) 17. ...ağlama. Ağlayacağına sevin kız! (O. K.) 18. Konuyu değiştirmiş olmak için: «Amiralim, dedim, size sevineceğiniz bir haber vereyim». (T. G.) 19. Profesör olduğu anlaşılan ortadaki (sıska) adam, camları parladığı için gözlerini göstermeyen kocaman gözlüklerini bu gençlere dikerek: «Bakınız hanımlar...» diyordu. «Zahmet olmazsa siz de bakınız efendiler...» (S. A.)

Çalıştırma 12. Türkçeden çevrilmiş olan aşağıdaki parçayı gene Türkçeye çevirin:

Одним из наших самых крупных источников богатства является наш скот (животные). В таком случае нам следует привести в наилучшее состояние наше животноводство как с точки зрения количества, так и с точки зрения продуктивности (рентабельности). В настоящее время в нашей стране имеется около 71 миллиона (голов) крупного рогатого скота. Это немалое количество. Но продуктивность нашего скота относительно других стран очень низка (мала). В нашей стране от коров получают в среднем 3 кг молока. В США от каждой коровы получают в среднем 18 кг молока. В Голлан-

дии от одной коровы в день надоили (sağmak) 52 литра молока. Говорят, что в Америке от одного быка/одной коровы в среднем получают 500 кг мяса. В нашей стране это количество не превышает 100 кг. Опять-таки от хороших пород кур в год в среднем получают 325 яиц. От наших местных (пород) кур невозможно получить даже половины этого. Такова и продуктивность (в отношении) шерсти (наших) овец, (в отношении) меда — пчел. Необходимо (требуется) улучшение животноводства в нашей стране.

Çalıştırma 13. Türkçeye çevirin:

1. Оратор заявил, что некоторые из наших экономических вопросов (дел) пока не приведены в порядок. 2. Когда школа открылась, она заметила, что появился новый и молодой учитель рисования. 3. Если бы из долины вы, вместо того чтобы прибыть на север, повернули на восток, то через час-другой услышали бы серию (ряд) орудийных залпов («голосов»). 4. Он швырнул в физиономию своему приятелю серебряную цепочку, о которой мгновение тому назад утверждал, что не брал (ее). 5. ...Покупатели же (клиенты), вместо того чтобы уплатить долги в начале месяца, приходят и плачутся (жалуются) Тевфику. 6. Глядя на эти примеры, сколько еще вы можете вспомнить такого рода случаев, о которых должны были слышать или читать. 7. Вместо того, чтобы взять зимнюю одежду, она стала укладывать в чемодан свои старые туалеты (tuvalet). 8. Единственная вызывающая интерес особенность (сторона) вчерашнего дня состоит в том, что решено провести первое закрытое (секретное) заседание в понедельник. 9. Вместо того, чтобы немедленно решить эти вопросы, он откладывал их на потом, на далекое, неопределенное время («дату»). 10. Несмотря на то, что для решения этого вопроса предприняты («брошены») различные шаги, до сего дня не удалось достичь решительного результата. 11. Поеду-ка я, поработаю в городе. Чем оставаться здесь и быть в тягость («грузом»), поеду, поищу свой хлеб. 12. Вы видите, вместо того, чтобы однажды отправиться в Айдын, мы прибыли сюда.

Çalıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye çalışınız:

1. Aç ayı oynamaz. 2. Aç gezmektense tok ölmek yeydir (iyidir).
3. Adamın adı çıkacağına canı çıksın. 4. Ağzını açacağına gözünü aç.
5. Ahmak olana söz anlatmaktansa dağda domuz gütmek yeydir (iyidir).
6. Allah yardım ederse kuluna, her iş girer yoluna.
7. Asılmış adamın evinde ipten bahsedilmez. 8. At ile eşek yarışamaz.
9. Attan indi eşeğe bindi. 10. Balık kavağa çıktığı zaman akıllanacak.
11. Başkasına yük olmaktansa yükünü kendin taşı.
12. Beni tilki yiyeceğine aslan yesin. 13. Bir çöplükte iki horoz olmaz.
14. Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. 15. Bulanık suda balık avlar.
16. Cahile söz anlatmak köre renk tarifi gibidir. 17. Damlacıktan sel olur.
18. Davasını bilmeyene şahit olma. 19. Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.
20. Devekuşuna yük götür demişler ben kuşum demiş, uç demişler deve uçar mı demiş.
21. Deveye boynun eğri demişler, nerem doğru demiş.
22. Görünen köy kılavuz istemez. 23. Hain olan korkak olur.
24. Huyunu bilmediğin hayvanın ardına düşme. 25. Köpek duası kabul olsa gökten kemik yağar.
26. Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demelidir. 27. Nereye gidersen kısmetin de beraber gider.
28. Rüzgâr esmeyince yaprak kimıldanmaz. 29. Sahipsiz eşeği kim olsa döver.
30. Tilkinin yüz masalı varmış doksan dokuzu tavuk üstüne.

УРОК 26 (12)

ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ С ПОКАЗАТЕЛЯМИ АСАК И IR (-MAZ) OL-

К числу перифрастических (описательных) форм со сложным показателем **-(y)acak² ol-** относятся:

- а) **временные** формы **-acak oldu** (и **olduydu**), **-acak olmuş** (и **olmuştu**), **-acak olur** (и **olurdu**), **-acak oluyor** (и **oluyordu**), а также
- б) несколько **условных** форм (**-acak olsa**, **-acak olursa**, **-acak olduysa** и др.), описательная форма **глагольного имени на -ma** (**-acak olması**), конструкция **-acak olduktan sonra** и некоторые другие образования.

Временные формы с указанным показателем, наиболее употребительной среди которых является форма **-(y)acak² oldu**, обозначают действие «с пресеченным результатом», т. е. действие, которое должно было вот-вот совершиться, но не совершилось, или начало совершаться, но было прервано, или, наконец, совершилось, но не привело к желаемому результату. По-русски эти оттенки могут передаваться с помощью частицы «было», а также глаголов «пытаться», «пробовать» и т. п.: **girecek oldu (fakat...)** — он попытался войти, он вошел было, он вошел (но ...).

Образец спряжения:

(ben) alacak oldum	— я взял было, я взял (, но ...)
(sen) alacak oldun	— ты взял было ...
(o) alacak oldu	— он взял было ...

(biz) alacak olduk	— мы взяли было ...
(siz) alacak oldunuz	— вы взяли было ...
(onlar) alacak oldular	— они взяли было ...

Отрицательная форма, образующаяся обычным способом (-mayacak² ol-), употребляется редко, вопросительная — не употребляется.

ПРИМЕРЫ:

Söze karışacak oldum, düşündüm sustum.

— Я хотел было вмешаться в разговор, да подумал и промолчал (= раздумал).

Söze karışacak olmuş, düşünmüş susmuş.

— Он, оказывается, хотел вмешаться в разговор, да раздумал.

Другие формы на **-acak ol-** выступают в одном из двух возможных значений.

Глагольное имя на **-acak olma(sı)** представляет собой название действия, относимого к будущему времени (например: gelecek olması «его приход (в будущем)», «его предстоящий приезд/приход»).

Сложная конструкция **-acak olduktan sonra** имеет значение оборота «после того как (или если, коль скоро) предстоит (необходимо, придется; предстояло, пришлось бы; вознамерится, вознамерился и т. п.)» + инфинитив основного глагола.

То же значение может характеризовать и **условные** формы с показателем **-acak ol-**. При этом следует иметь в виду, что, если в условной форме от будущего времени на **-acak** (т. е. **-acaksa**) значение **намерения** (совершить действие) соотносится с моментом речи, то в перифрастической форме **-acak olursa** оно отнесено в будущее. Таким образом, различие между формами **-acaksa** и **-acak olursa** можно схематически передать следующим образом:

gid-ecekse

если он (сейчас) намерен идти (ехать), если ему предстоит идти

gid-ecek olursa

если он (в будущем) вознамерится идти (ехать)

gid-ecek olsa

если бы (сейчас или в будущем) он вознамерился пойти (поехать)

Кроме того, условные формы на **-acak ol-** могут заключать в себе значение, характерное для временных форм с тем же показателем, т. е. значение **попытки** совершить действие, что передается по-русски глаголами типа «(по)пытаться», «пробовать», «вздумать» и т. п. (gid-ecek olursa если он попробует (попытается, вздумает) пойти; gid-ecek olsa попробуй он пойти).

ПРИМЕРЫ:

Ankara'ya gidecek olursan bana haber ver.

— Если ты вознамеришься поехать в Анкару, сообщи мне.

Çıkacak olsa kapının gıcirtisini duyacağım.

— Попробуй он выйти, — я услышу скрип двери.

Временных форм со сложным показателем **-(ı)r⁶ ol-** или **-maz ol-** (отрицательная форма) несколько: **-ır(-maz) oldu**, **-ır(-maz) olmuş(tu)**, **-ır(-maz) olacak(tu)** и некоторые другие.

Рассмотренные формы по большей части указывают на **переход к новому действию-состоянию**, т. е. обозначают **начало** такого действия, которое совершается постоянно или длительно. При переводе названных форм на русский язык используются вспомогательные глаголы типа «стать», «начать» или (формы на **-maz ol-**) — «перестать».

Образцы спряжения:

(ben) alır oldum «я стал брать (регулярно или длительно)»

(sen) alır oldun,

(o) alır oldu,

(biz) alır olduk,

(siz) alır oldunuz,

(onlar) alır oldular.

(ben) almaz oldum «я перестал брать (регулярно или длительно)»

(sen) almaz oldun,

(o) almaz oldu,

(biz) almaz olduk,

(siz) almaz oldunuz,

(onlar) almaz oldular.

ПРИМЕР:

Eve geç gelir oldu. (S.A.) — Он стал поздно *приходить* домой.

В связи с отсутствием временных описательных форм типа -yor oldu или -makta oldu и т. п., форма **-ir(-maz) oldu** может также обозначать и такие действия, начало или прекращение которых носит характер единичного факта, относится лишь к данному (описываемому) моменту.

ПРИМЕР:

Öyle bir fırtına başlamıştı ki bir şey görmez oldu. (P.)

— Сделалась такая метель, что он ничего *не взвидел*
(= перестал что-либо видеть).

В форме на **-maz olur mu?** глагол olmak обычно выступает не в своем основном значении («стать»). Этой сложной форме в русском языке соответствует оборот «разве можно (может, могу и т. д.) не» + инфинитив.

ПРИМЕР:

Sen parayı sevmeyi misin? — Para *sevilmez olur mu?* diye gülümsedi. (gaz.)

— Ты (что) не любишь деньги? — *Разве можно не любить* деньги? — улыбнулся он.

Если форма на **-ir(-maz)** выступает как чистое причастие, т. е. по существу — отглагольное прилагательное, или даже — отглагольное существительное (ср. имена типа *çıkmaz* «тупик», *gelir* «доход», *çıkır* «выгода» и т. п.), то сочетание такого рода слов с глаголом olmak не создает перифрастической формы.

ПРИМЕР:

Bütün sesler ...daha net, daha tatlı, daha *anlaşılır* oluyordu.

— Все звуки становились более четкими (чистыми), более приятными, более *понятными*.

Глагол olmak, входя в состав перифрастической формы имени действия (-ir/-maz olduğunu), глагольного имени на -ma (-ir/-maz olması), настоящего времени условного наклонения (-ir/-maz olsa) и некоторых других форм, как правило, выступает не в значении «(пере)стать», а в значении «(не) быть».

В этом случае аффикс -ir/-maz чаще всего образует причастие, отглагольное прилагательное, поскольку временная форма на -ir/-maz, будучи трансформирована в имя действия, обычно становится формой на -acağı, как например:

— Çınar adam öldürmez. Denenmiş bu! — Kaptan adam öldürmeyeceğini biz de biliyoruz. (Ş.S.)

— ...Чинара людей *не убивает*. Это проверено. — Капитан, мы тоже знаем, что (она людей) *не убивает*.

ПРИМЕР:

Bizim savaşa girmeyeceğimizi, girsek de adada oturmanın daha güvenilir olduğunu söyleyenlere yüzünü buruşturmuş. (O.P.)

— Он хмурился, когда говорили («на говорящих»), что мы не вступим в войну, и что, буде вступим, надежнее (*daha güvenilir* «то, на что более надеются», «более надежный») жить на (Большом) острове.

Çalıştırma 1. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya geçiriniz:

1. Ömründe hiç gülmeyen Mustafa Efendi duyduklarını hep kendine, kendi üzerine alındı. Müdafaa için ağzını *açacak oldu*. Düşündü, sustu. (Ö. S.) 2. Birkaç kere *soracak oldu*: «Yusuf sen neden okumak istemiyorsun?» «Okudum öğrendim. Daha ne okuyayım!» (S. A.) 3. «Demek ecnebi memleketlerinde çok bulundunuz...» diye kaydederek söyledi: «Almanya, Fransa, İngiltere, Amerika...» «O kadar değil canım!...» *diyecek oldum*. «Böylesi daha etkili olur efendim!...» (C. C.) 4. «...Ağaya *söyleyecek oluyorum*, lâfi ağzıma tıkıyor» (M. Y.) 5. Birkaç gün sonra kızının Topalla evlenmesi, *evlenecek olması*, düğün, düğünün yapılacağı yer hiç önemli değildi. (O. K.) 6. Meselâ büyük baban hastalansa, *ölecek olsa* elini öpüp duasını almak istemez misin, iki gözüm? (H. E.) 7. Salâhaddin Bey, kızın yaşı küçük olduğunu, ...onu yola getireceğini, kendisine bir arkadaş yapabileceğini zannetti durdu. Ona evlât ve kardeş muameleleri *yapacak oldu* ve çirkin bir alayla karşılandı, efendi ve hâkim muameleleri *yapacak oldu*, ya isyan, yahut ta, daha ileri *gidecek olursa*, bayılma nöbetleri ile karşılaştı. (S.A.) 8. Sen git, ben sonra gelirim, *diyecek olduysa da*, er: — Olmaz, dedi, birlikte gideceğiz, Albayın emri böyle! (O. K.) 9. *Dönecek oldu*, dönemedi. (F. B.)

10. Bu bir hafta içinde karısına bir kerelik olsun telefon edememişti. *Edecek olmuş*, ne zaman santralden İstanbul'u istemişse, Başbakanlığın İstanbul'la *konusur olduğunu* öğrenmiş...ti. (O. K.) 11. Kozyatağından da Adaya taşınınca Hanife hanımı büsbütün *göremez olmuştu*. (M. Y.) 12. Seni görecekmiş oldu be, amca Bey! Bu eve taşındın taşınalı *uğramaz oldun*. (H. E.) 13. Boğa güreşleri «kara sığır» adı verilen yerli cins boğalar arasında yapılırdı. Turizm başlayınca güreşler *yapılmaz oldu*. Et için dana satışları arttı, hiç kimse boğa *beslemez oldu*. Boğa güreşleri yapılmaya yapılmaya unutuldu. («Tempo») 14. Gittikçe daha çok *içer* ve daha az *konusur oldu*. (O. A.) 15. Hiç çekinmeden söyle... Doğruyu söylersen... atlarımdan en iyisini, en güzelini seç, al, senin olsun... sana bir ev de bağışlarım... Eğer yalanını *dıyacak olursam*, vay haline... Elimden kurtulamazsın. (M. Y.) 16. Takımımızın, bugünkü karşılaşmada tek avantajı kendi sahasında ve seyircisi önünde *oynayacak olmasıdır*. («Ulus») 17. Bakır Efe kızarıvermişti: — Sana da, Süleymana da bir şey *soracak, danışacak olsam*, biz söylemiştik, kulak vermedin, deyip işin içinden çıkıveriyorsunuz. Kulak vermedim değil, *düşündüğüm* vardı. (M. Y.) 18. Hayriye, kahvenin önünden geçmemek için, Hamamodaları sokağına *sapacak oldu*, vazgeçti. (Ş. K.) 19. Gözlerle konuşma: «Hatırladın değil mi eski günleri?» «Hiç *hatırlamaz olur muyum?*» (H. T.) 20. ...bu söze bıyık altından *gülecek olmuş* ama, Timur'un gözünden kaçır mı? Hemen kaşlarını çatmış (Nasr.) 21. Demek ki kız seninle konuşmak istemiyormuş. — Yok be kardeşim. *İstemez olur mu?* Numaradır bunlar. (gaz.) 22. Kasabaya indiğin zaman, nereye gideceğini de Satılmışa söyle. Şayet ben de seni *arayacak olursam*, böylelikle bulurum. (M. Y.) 23. Pencereden bahçeye *bakacak oldum*, gözlerim kendiliğinden kapanıverdi. (S. A.) 24. (Hacı Hafız) Sabah namazını kılar kılmaz, dış avluya çıktı, saman balyalarının¹ arkasına çömeldi. Ömer artık kapıdan da *çıkacak olsa*, kapının gıcirtısını, gürültüsünü duyacaktı. (M. Y.) 25. (Sarı Süleyman) Az zamanda Bakır Efenin güvenini kazanmış, onun hemen sağ kolu olmuştu. Hacı Hafızla hoş *geçinmeyecek olursa*, bütün kazandıklarını kaybedivereceğini

¹ Balya — тюк.

pek âlâ anlıyordu. (M. Y.) 26. Birden kızdım. Babamın *tenkit edilemez olduğunu* sandım. (O. K.)

Çalıştırma 2. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

1. Зюмрют не узнала этот голос; она слышала его впервые. «Но...» — сказала она; незнакомец продолжал: «Это я, Джихат». 2. Он говорит, что все будет так, как мы решили. Могу ли я ему верить? 3. Он хотел было вмешаться в эту дискуссию, да раздумал (отказался). 4. Денег не хватает. Последнее время я даже перестал покупать (не могу купить) сыр. 5. Его возраст достиг шестнадцати. Постепенно он стал менее разговорчивым. 6. Разве в этой стране нет улыбчивых, счастливых людей? Может ли не быть! Надо только поискать, найти и увидеть. 7. Попробуй Хикмет заговорить об этой своей беде с Рызабеем, тот непременно стал бы так его поучать (дал бы ему такие поучения). 8. Если вы станете (вознамеритесь) меня разыскивать, найдете в этом деловом доме. 9. Пусть говорит, что хочет. Я уже перестал ему верить. 10. Последнее время он перестал у нас показываться. Должно быть, заболел или переехал в другой город.

ИНФИНИТИВ В СОСТАВЕ СЛОЖНЫХ ОБРАЗОВАНИЙ

Турецкий инфинитив, как и усеченный инфинитив (см. ур. 21), служит базой для образования ряда сложных форм и конструкций. Без учета известной уже формы -maktansa (ур. 25), конструкции -mak уđrine (ур. 25) и формосочетаний с целевым значением -mak üzere и -mak için (ур. 10) перечень этих грамматических образований включает более десяти единиц. Его составят конструкции 1) -makla birlikte (или beraber), 2) -maktan başka, 3) -makla kalma(mak), 4) -mak şöyle dursun (или -mak bir yana), 5) -mak değil, hattâ..., 6) -mak amacıyla (или maksadıyla), 7) -mak sebebiyle (или nedeniyle), 8) -mak suretiyle, 9) -mak şartıyla, 10) -mak yüzünden и некоторые другие, а также 11) деепричастная форма -maksızın и 12) форма -makla.

Наиболее употребительной из перечисленных является грамматическая конструкция **-makla birlikte (beraber)**, имеющая чаще всего *уступительное* значение («вместе с тем, что...», «хотя...») и являющаяся грамматическим синонимом форм и конструкций (i)se de (ур. 18), -dığı halde (ур. 21) и -masına rağmen (ур. 21). Субъект уступительного оборота, если он выражен отдельным словом, ставится в *основном* надежде.

ПРИМЕРЫ:

Hasta olmakla birlikte (beraber) okula gitti.

— Вместе с тем что (= хотя) он был болен,
он пошел в школу.

Temsillerde esas vazifesi perdecilik olmakla beraber rollere çıktığı, hatta bazen birkaç lâf ettiği de olurdu. (S.A.)

— Хотя его основной обязанностью во время спектакля было открывать и закрывать занавес, случалось, что он получал какие-то роли и даже иногда произносил несколько слов.

В отдельных случаях конструкция **-makla beraber** получает *присоединительное* значение («помимо того что...», «еще и ...»).

ПРИМЕР:

Bu bağları aynen devam ettirmekle beraber Sovyetler Birliği ile de bilhassa iktisadî ve ticarî alanda münasebetlerimizin geliştirilmesi lâzımdır. (K.)

— Помимо того чтобы, ничего не меняя, продолжать эти связи, требуется также развитие наших взаимоотношений и с Советским Союзом, особенно в сфере экономики и торговли.

Конструкция **-maktan başka** имеет *выделительное* значение («ничего, кроме...»). Сказуемое предложения чаще всего содержит в себе отрицание.

ПРИМЕР:

Eğlenmekten başka bir şey düşünmüyor.

— Кроме развлечений он ни о чем не думает.

От этой конструкции следует отличать конструкцию **-diktan başka**, которая имеет *присоединительное* значение:

«помимо (кроме) того, что...», «вдобавок к тому, что... (еще и...)»¹.

ПРИМЕРЫ:

Kendisi geldikten başka arkadaşlarını da getirdi. (Kendisinden başka arkadaşlarını da getirdi.)

— Помимо того, что он пришел сам, он привел и своих товарищей.

Kendisi çalışmadıktan başka bize de imkân vermiyor.

— Помимо того, что он сам не работает, он и нам не дает. (или: Он не только сам не работает, но и нам не дает.)

Присоединительное значение («не только..., но (еще и ...)») имеет и конструкция **-makla kalma(mak)**, т. е. *досл.* «не ограничиться (к.-л. действием), а...»).

ПРИМЕР:

Stadyuma gelmekle kalmadı, bütün arkadaşlarını da getirdi.

— Он не только (сам) пришел на стадион, но и привел всех своих товарищей (*досл.* он не ограничился приходом...).

Следующие две конструкции (**-mak şöyle dursun** и **-mak bir yana**) также имеют *присоединительно-усилительное* (иногда также *противительное*) значение, причем сама конструкция всегда содержит *негативный* оттенок («не только не..., (но и...)», «куда уж там...»). То же значение часто имеет и конструкция **-mak değil hattâ...**

ПРИМЕРЫ:

Yazmak şöyle dursun okumayı da bilmiyor. (=Yazmak değil hattâ okumak bile bilmiyor.)

— Он не то что писать, но и читать-то не умеет.

Artık kilise milise şöyle dursun camiye gitmeliydi. (O. K.)

— Теперь уж какая там церковь, — он должен был ходить в мечеть.

¹ Если форма на **-dik** выступает в *объектном* значении, возникает конструкция **-diğundan başka**, например: Elinde okuduğundan başka daha bir mektup vardı. — В руке у него, помимо того, которое он читал, было еще одно письмо.

Если конструкция **-mak değil** усилена (иногда лишь имплицитно) наречием *yalnız* «только» (...*yalnız ...-mak değil...* или **değil (yalnız) -mak**), то она обычно получает *утвердительно-присоединительное* значение («не только ..., но еще и ...»).

ПРИМЕР:

Oğlan *değil* baltaya *sap olmak*, okuma yazma bile bellemiş, hattâ bu mektubu bile babasına o yazmıştı. (O. K.)

— Парень *не только* устроился работать, он выучился даже читать и писать, и даже это письмо он (сам) написал отцу.

Конструкция **-mak suretiyle**, как и форма **-makla**¹ выступают в значении *обстоятельства образа действия* и переводятся чаще всего с помощью деепричастия или предлогов «путем», «посредством» в сочетании с отглагольными именами.

ПРИМЕРЫ:

Haydar Efendi küçük bir hesap yaptı. Hem ucuz ve temiz yemek *yedirmek suretiyle* halka ve vatana hizmet edecek, hem de memuriyetten aldığı on misli para kazanacaktı. (R. N.)

— Хайдар-эфенди произвел несложный подсчет.

С одной стороны, он послужит народу и родине, *т.е.* (людей) дешевой и свежей пищей, а с другой стороны, заработает в десять раз больше того, что он получал на службе.

Evet, bu arsayı *kaptırmakla* mutlaka kazık yemişti. (A. N.)

— Да, *упустив* (позволив захватить) этот участок, он, безусловно, проглотил горькую пилюлю.

Значения других конструкций, завершаемых послелогом *ile* — **-mak amacı, maksadı** (см. ур. 16)// *şartı/sebebi* и т. п. (+*ile*) — как и конструкции **-mak yüzünden**, легко определить, зная значения служебных слов *amaç* и *maksat* «цель», *şart* «условие», *seber* «причина», *yüzünden* «из-за».

¹ В форме **-makla** послелог *ile* иногда может выполнять функции союза «и», а также — дополнения к следующему далее глаголу: ср. (oku)*makla* uğraşmak «заниматься (че)нием» и т. п.

ПРИМЕРЫ:

...*camiiye gitmeliydi*, hem de ...*Müslümandan daha müslüman görünmek şartıyla*, (O. K.)

— ...он должен был ходить в мечеть, к тому же *с условием казаться* более мусульманином, чем (сами) мусульмане.

Başına her şeyin, beni *dinlemek yüzünden* gelmiş olduğunu da söyleseydin bari. (T. G.)

— Сказал бы уж ты (ему), что все (беды) свалились на его голову *из-за того, что* он не послушал меня.

Отрицательное деепричастие -maksızın² («без того чтобы» + инфинитив) равнозначно отрицательному деепричастию **-madan** (ур. 18) в значении обстоятельства образа действия, но употребляется реже этого последнего.

ПРИМЕР:

Müdür başını *kaldırmaksızın*: «Evet» dedi. (O. K.)

— Заведующий, *не поднимая* головы, сказал: «Да».

Çalıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Refik beyin telâşı ve kendisini farketmemiş gibi yanından geçişi onu hayrete *düşürmekle beraber* bunun üzerinde fazla düşünmedi. (S. A.)
2. O'nun dışında toplantılara resmî üye *olmamakla birlikte* Maliye Bakanı Kaya Erdem katılırdı. (A. B.)
3. Bir hayli kötü basılmış olan kopya fazla bir şey *göstermemekle beraber*, makale sahibinin hakkı vardı... (S. A.)
4. Harp zamanı cephede *yaşamaktan başka* teselli olmadığına artık inanıyorum. (F. R.)
5. Arsa alabilmek için daha çok para *biriktirmekten başka* yol yoktu. — (A. N.)
6. Kadının bacakları, gördüğüm kadın bacaklarının en çirkiniydi. Bacaklar... *eğriğiğinden başka*, ayak bilekleri diz kapağından daha kalındı. (A. N.)
7. Türkleşmiş hiç bir arap *görmedikten başka* (*görmediğim gibi*), araplaşmamış Türkte de az rastlıyordum. (F. R.)
8. Apartman sahibimin bizim *oturduğumuzdan başka* bir apartmanı, Nişantaşında bir evi, birkaç yerde arsası, dükkânı da var. (A. N.)
9. İki turlu seçim sistemine geçtikten sonra her iki parti seçimlerde ilk tura ayrı ayrı, ama ikinci turda birbirlerini *desteklemek suretiyle* girmektedir. («Zam.»)
10. Bize Divanü Lügat-it-Türk tercümesini *kazandırmak suretiyle*

büyük bir hizmette bulunmuş olan sayın Besin Atalay'ın — başka birkaç değerli eseri arasına — bu defa (Türkçede kelime yapma yolları) da katıldı. (R. H. K.) 11. *Gülmek şöyle dursun*, çoğu ağlıyordu. (A. N.) 12. Gümrük birliği Türk yün sanayini *yıkmaq bir yana*, daha da güçlendirecektir. («Zam.») 13. Yabancılar, korkulacak, sıkı fıkı bir bağ *kurmaq şöyle dursun*, daima kaçınılacak kimselerdi. (Ş. S.) 14. Yıllar vardı ki dışarı *çıkmaq değil*, hatta evinin ikinci katına bile inmiyordu. (Ö. S.) 15. İran sadece konferansa *katılmakla kalmamış*, aynı zamanda katılmayan İslam ülkelerini de katılmaya teşvik etmişti. («Zam.») 16. Birbizimizle *değil* derdi *çıkarmak*, fotoğraf çektirmekten bile ürktük. («Sil.») 17. Kirayı vermek için bir iki gün müsaade istesek, öyle ağlar, öyle yanar yakılır ki, insanın *değil yalnız* kirayı vermek, faizle borç para bulup adama yardım edeceği gelir. (A. N.) 18. ...fakat Metin'le ilişkilerini *sürdürmek amacıyla*, kuşklarını kendine bile itiraf edemedi. (O. A.) 19. Niğâr gelir. Fakat onun canlı bir gölgesi var, o da beraber *olmaq şartıyla*, razı mısınız? (Y. K.) 20. ...bu arabanın kime ait olduğunu içindeki kadını *görmekle*, başını *döndürmeksizin*, göz ucu ile derhal tanıyiverdi. (Y. K.) 21. Bazen odama girip bana *sormaksızın* cigaralarımдан (sigaralarımдан) alıyor. (Y. K.) 22. Düşündü: «Şimdi nereye gitmeli? Her halde otele dönecek değilim ya?» ve farkına *varmaksızın* St. Michel bulvarından sağa doğru saptı. (Y. K.) 23. Toplantının sonunda M. söz almış ve Almanya hakkındaki plânını *reddedilmiş olmakla beraber*, müdafaa etmiştir. («Akş.») 24. ...bu bahiste yolsuz görünen işlerin Ofisi Ziraat Bankasından *ayırmak yüzünden* meydana geldiğini ...söylemiştir. («Ulus») 25. Emine'nin... Ayşeyle konuşmasını *hoş görmemekle beraber* için için seviniyordu. (M. Y.)

Çalıştırma 4. Türkçeye çevirin:

1. Эта улица хотя и немощная, но очень оживленная.
2. Хотя Сабиха смотрела сквозь пальцы на эти его поступки, все же в душе у нее возник («пал») червь сомнения.
3. Помимо того, что я хорошо подготовился к экзаменам, я нашел случай принять участие в соревнованиях по бегу.
4. Собирая налоги, я во всех пяти деревнях не встретил человека, который мог бы

расписаться; они ничего не умеют, кроме как прижимать палец (к бумаге). 5. Куда уж там любить всех людей; он и собственную дочь не любит. 6. Он не ограничился описанием положения интеллигенции, а подробно рассказал и о жизни в деревне. 7. Ты не то что злиться, ты благодарить меня должен. 8. Помимо того, что он сам успешно справлялся с заданиями, которые давались преподавателем, он всегда охотно помогал своим товарищам. 9. Он без возражений (не возражая) принял мое предложение. 10. Я не вижу иного выхода, кроме как зайти к Рауфу и справиться у него, куда они ушли. 11. Не сотрудничая (без сотрудничества) с этой экономически развитой страной, мы не добьемся осуществления наших планов. 12. Хотя лекция о международном положении шла долго, она нам (всем нам) понравилась. 13. Используя такие традиционные выражения (слова), как историческая дружба и узы братства между двумя народами, они обеспечили себе право участия в этой ярмарке. 14. В течение последнего года он не только сам вышел на сцену, но и нам преподавал несколько уроков восточного вокала.

КОНСТРУКЦИЯ -INCAYA KADAR // -ANA DEK (DEĞİN)

Присоединением послелога *kadar* к *утвердительной* форме деепричастия на *-ınca* в дательном падеже (!) образуется сложное сочетание *-incaya kadar*, выступающее в значении оборотов «до тех пор, пока (не)...», «пока...», «(к тому времени), когда...» + глагол в одной из форм изъявительного наклонения. Конструкция *-incaya kadar* не является синонимом формы *-(ma)dıkça* в значении «до тех пор, пока (не)...», так как ею обозначается уже достигнутый либо намеченный предел длительного действия — без оттенка неопределенности, характерного для деепричастия на *-dıkça*.

ПРИМЕРЫ:

Evin köşesini *dönünceye kadar* arkasına bakmadı.

— Он не оглядывался *до тех пор, пока не свернул* за угол дома.

Osman *gelineceye kadar* ben dönerim.

— Пока Осман придет (или: до того времени, когда Осман придет), я (уже) вернусь.

В последние десятилетия в литературном языке закрепились диалектные прежде конструкции *-(y)ana² kadar*. Реже используются равнозначные *-(y)ana² dek (değın)*: Osman *gelene kadar (gelene dek)*... = ...*gelineceye kadar*...

Alıştırma 5. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya geçirin:

1. Babam sürgünden *gelineceye kadar* gülmeyi bile adamakıllı beceremezdim. (H. E.)
2. Osman *gelineceye kadar* ben dönerim, hanımefendi. Şöyle bir bahçeyi dolaşayım. (H. E.)
3. Dedemköy, kanalın yakınındadır. Yalnız sular Beyşehir gölünden *gelineceye kadar* öyle azalır ki, ...üç karışlık bir bostanı bile doyuramazlar. (S. A.)
4. Sana acımıyor değilim. Fakat ne yapalım ki benim için başka türlü hareket etmeye imkân yok. Saçım *ağarınca* kadar sana çocuk gibi inandım... Artık yeter. (R. N.)
5. Ovaya *ininceye kadar* neler düşündüm, hatırlamıyorum. (S. A.)
6. «Götürün bu rezil herifi. Her şeyi itiraf ettirinceye kadar nefes aldırma!»
7. «İstersen sıcak bir yerde oturalım», dedim, koluna girdiğimde. Sıcak bir yer arayıp *buluncaya kadar*, konuştuk biraz. (B. Y.)
8. Saveliç'le arabacım fırtına *geçinceye kadar* hareket edilmemesi tavsiyesinde bulunuyorlardı. (P.)
9. Bu yazı postaya *verilene kadar* yollar büsbütün kapanmış, yazı yolda kalmıştı. (A. N.)
10. Köprüyü *geçene kadar* ayıya dayı demeli, sakalına göre tarak vurmalıydı. (O. K.)
11. Su ısınıp da Bekir usta *yıkanınca* kadar oda halkı uyanmış, su dökmeğe, el yüz yıkamağa çıkıyorlardı. (O. K.)
12. Bütün bu tatlı diller hep *girinceye kadardır*. (Y. K.)
13. Rabia'yı çok özlemişti. Fakat Vehbi Efendiye nikâh *oluncaya kadar* Sinekli Bakkala gitmeyeceğini söylemişti. (H. E.)
14. Tıp öğrenimimi *bitirene dek* yine birlikte olduk; beni bırakmadı. (S. K.)
15. Cafer taş *bulana değin (kadar)* Korsan... içeriye süzülmişti. (S. K.)
16. ...bu sefer soğuk bir nezaketle ancak soyunmasına yardım ettiler ve Nur Babanın yanına *girinceye kadar* bir hayli beklettiler. (Y. K.)
17. Her gün daima öğleden

sonra oraya gidiyor, ...ta kapılar *kapanınca* kadar orada bekliyordum. 18. Ömer aşağı *inene kadar*... hiç kimseye rastlamadı. (O. P.)

Çalıştırma 6. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çevirin:

1. Пока мы добирались до станции, стемнело.
2. Я наблюдал за ними, пока не подошел автобус.
3. Пока он сходил в соседнюю комнату и принес книги, я обдумывал его предложение.
4. Пока мы шли сквозь толпу, женщина уже вошла в дом.
5. «Бай-бай, мой сладенький. Пока я вернусь, ты (здесь) не шали!»
6. Пока машина не приблизилась к Аксараю, все трое не произнесли ни единого слова.
7. Пока выйдешь с вокзала на улицу, нужно одно за одним преодолеть все эти препятствия.
8. Рабиа не смотрела по сторонам, пока не свернула за угол министерства.
9. Говорить можно было о многом. Но пока он шел и поднимался на трибуну, он еще не знал, какой вопрос он затронет. Или кратко резюмировать предложения, которые он раньше вносил?
10. К тому времени, когда прибудет ревизор, мы, как это требуется, установим тесные контакты еще с несколькими компаниями.

ФОРМОСОЧЕТАНИЕ ТИПА -DI MI

Форма прошедшего времени на **-dı** с необходимым по смыслу личным аффиксом и частицей **mi** может выступать в особом значении, образуя сказуемое придаточной конструкции с **временным** оттенком и обозначая, как правило, регулярно (неоднократно) повторяющееся (иногда, чаще, когда речь идет о будущем, — единичное) действие: «стоит» + инфинитив..., «(как)...», или «как только» + форма будущего (либо настоящего) времени.

Если главное сказуемое включает такие формы, как неопределенный или определенный имперфект (**-ırdı** или **-yordu**), то содержание высказывания переносится в плоскость прошедшего времени: «стоило..., (как)...».

ПРИМЕРЫ:

Babasının sesini *işitti mi* tir titremeye başladılar.

— *Стоит* ему *услышать* голос своего отца, как он начинает дрожать мелкой дрожью. *Avluya girdiniz mi* ev sahibi karşınıza çıkardı.

— *Стоило* вам *войти* во двор, как хозяин дома шел вам навстречу.

Форма **-dı mı** может заменяться другими формами: 1) **-dı mıydı**, 2) **-maz mı**, 3) **-mıyor mu**, 4) **-acak oldu mu** (последняя форма содержит смысловые оттенки, характерные для перифрастических форм на **-acak ol-** (см. ур. 26)).

ПРИМЕР:

Topal Kâtip kapıda topallayarak *gözükmez mi* (= *gözüktü mü*), irili ufaklı işçilerle birlikte Irgat başıy da bir telâştir alırdı. (O.K.)

— *Стоило* Топал Кятипу (Хромому Секретарю), прихрамывая, *показаться* в дверях, как вместе с крупными и мелкими рабочими волнение охватывало и надсмотрщика.

Çalıştırma 7. Aşağıdaki cümleleri tercüme ediniz:

1. Eve *girdi mi*, oğlunu döver, karısına söğەر, hemen sofra başına oturur, yer, yer, zıbarır (= *uykuya dalar*), yatar. (M. Y.) 2. Bir arkadaş yeni bir şiir, yeni bir hikâye veya roman *yazdı mı*, Birliğin sekreterliğine haber verir. Hususî bir toplantı yapılır, bu arkadaş eserini bizlere okur... ve görüşlerimizi (= *düşünce, görüş*) ister. (Z. S.) 3. Bir kere vapurlar öyle kalabalık ki, içine *girdin mi* kımıldanamıyorsun. (R. N.) 4. «Bombaları bir *attık mı*, tam yol. Anladınız mı?» (S. K.) 5. Çamaşır günü *gelmiyor mu*, bunların hepsi deliriyorlar. (A. N.) 6. Çamaşır günü *oldu mu*, sabaha kadar çalışırlar. (A. N.) 7. Bir ağızdan okumaya *başladık mı*, ne olursa olsun, ben de karışır okumağa başladım. (Ö. S.) 8. Birazdan Gafur ağasını bulup da yanına *girdi miydi*, eh! (O. K.) 9. Ne anneydi bu, ne bulunmaz anneydi bu be! «Mustafam» *demez mi*, ağzından birkaç Mustafa birden dökülürdü. (O. K.) 10. Evlendik ya... Evlenince insan ne yapar? Ne yapılacağını bilmiyordun da, ne diye evlendin? Bilmez olur muymuşum? Bal gibi biliyorum işte... İnsan *evlendi miydi*, ilk işi kışlık kömürünü almaktır. (A. N.) 11. Benim onda çekemediğim şey, fazla koketliği idi. Yalnız kadınlar arasında

şöyle böyle çekiliyordu. Fakat araya erkaza bir erkek *karışacak oldu mu*, yüzü değişiyor, sesi, kahkahaları, bakışları bambaşka oluyordu. (R. N.) 12. «Birader, roman dediğin, hiç değilse dörtte birine *geldin mi* alıp *götürmeli* adamı». (K. B.)

Çalıştırma 8. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Стоит мне получить письмо, — я тотчас пишу ответ.
2. Стоило ему, завершив свое дело, войти в дом, — все должны были быть дома.
3. Пусть это будет тебе предупреждением: стоит тебе второй раз совершить такое дело, и я велю бросить тебя в острог.
4. Пусть человек будет сколь угодно слабым или трусливым, но стоит ему попасть в Америку, и те же люди станут его хвалить.
6. Стоит вам попытаться о чем-то его спросить, о чем-то посоветоваться, как он хмурит лицо и меняет тему разговора.
7. Как только количество участников станет в два раза больше теперешнего, — больше не ждите, начинайте.
8. Стоит мне повстречать этого съемщика, как он начинает изливать свои горести и просит меня простить его долги или хотя бы отложить их до осени.

Sözlük

1. **net** — четкий, ясный, чистый (о изображении, сумме денег и т. д.)
2. **çınar** — чинара, платан
3. **savunma (müdafaa)** — защита, оборона
~k (müdafaa etmek) — защищать, оборонять(ся)
4. **gıcır/tı** — скрип; скрежет
~damak — скрипеть, скрежетать
5. **tıkamak** — закупорить; заткнуть
6. **evlât(dı)** — ребенок
7. **muamele** — 1) (-e) обращение, обхождение; отношение; 2) сделка; процедура, формальности
~etmek — (-e [karşı]) обращаться (с кем-л.), относиться (к кому-л.)
8. **bayılmak** — 1) лишаться чувств, падать в обморок; 2) (-e) обожать
9. **buruş/mak** — сморщиться; нахмуриться (о лице)
~turmak — сморщить, нахмурить (лицо)

~uk — морщина; морщинистый

10. boğa — бык

~ güreşi — бой быков

11. dana — теленок

12. beslemek — кормить, выращивать

13. bağışlamak — дарить; жаловать; прощать

14. avantaj — преимущество, выгода, козырь

15. danışmak — (-е, -і) советоваться (с кем-то о чем-то)

16. sapmak — (-е) свернуть, повернуть; отойти (от истины)

17. saman — солома

18. denk (gi) — 1) тюк, кипа; 2) эквивалентный, равный; ровня

19. çömelmek — опуститься на корточки

20. santral — централь, станция

21. tenkit (di) (eleştiri) — критика

~ etmek (eleştirmek) — критиковать

22. misil(sli) — 1) подобие

~ yok, ~siz — бесподобный

2) количество (равное чему-то), раз

(bunun) iki ~i — количество, вдвое большее (этого), в два раза больше

23. arsa — участок земли (под строительство)

24. kazık — 1) кол, колышек; 2) обсчет, обман

~ yemek — быть околпаченным

25. sap — стебель, черенок; рукоятка, ручка

26. balta — топор

(bir) ~ya sap olmak — пристроиться к (какому-л.) делу, устроиться на работу

27. belle|mek — 1) заучивать, запоминать; 2) считать, думать
sen ne ~din? — а ты как думал?

28. hayret — удивление, изумление

~ etmek (e) — удивиться, изумиться (чему-то)

~e düşmek — изумиться

29. teselli — утешение

~ etmek — утешать

30. birik|mek — скопиться, накопиться

~tirmek — скопить, накопить

31. kopye, kopya — 1) копия, репродукция

~ kâdığı — копировальная бумага

2) списывание (тж. ~ cılık)

~ yapmak, çekmek — списывать

32. bilek — запястье

ayak ~i — шиколотка

33. teşvik (ki) — поощрение, подстрекательство

~ etmek (i e) — побуждать (кого-то к чему-то)

34. kira — 1) аренда; 2) арендная плата

~ci — арендатор, съемщик

35. operatör (cerrah) — хирург

36. bostan — огород

37. tara|mak — причесывать, расчесывать

~k — расческа, гребень

38. tıp (bbi) — медицина

39. sövmek (söğmek) (e) — ругать(ся), бранить(ся)

söve saya — чертыхаясь, осыпая бранью

40. nazik — вежливый, деликатный; тонкий; щекотливый

nezaket — вежливость

41. böbrek — почка, почки (анатомич.)

42. tekerlek — колесо, круглый

43. hısım — родственник

~ akraba — родня

44. elhamdülillâh — слава Богу

45. maazallah — упаси Бог, не дай Бог

46. emmek — сосать, всасывать

47. helâl — разрешенный (шариатом), дозволенный; законный, жена, муж

~ süt emmiş — честный, порядочный

48. lâkardı — слово, речь; болтовня

~ etmek — говорить, болтать

49. derman — 1) сила; 2) (-е) средство, избавление (от чего-л.)

50. sancı — острая боль, колики

51. tep|mek — лягать; отталкивать; отдавать (о ружье); (yeniden başlamak) дать рецидив, возвратиться (о болезни)

- ~ki — отклик, реакция
 ~kili — реактивный
52. röntgen — рентген(оскопия)
53. perhiz (pehriz) — диета, пост (христианский)
 ~ etmek — соблюдать диету, поститься
54. delmek;deşmek — пробить, проколоть, вскрыть
 deştirmek — позволить проколоть, вскрыть
 delik — дыра, пробоина, дырявый
55. çıban — нарыв, гнойник
56. beter — (еще) худший, (еще) хуже
57. acemi — новобранец; новичок
58. zümre — группа, разряд
59. mağlûp — побежденный
 mağlubiyet (yenilgi) — поражение
60. mahiyet — свойство, характер, отличительное качество, сущность;
 (içerik) содержание
61. kudret — мощь, сила
62. tasvip (bi), onayı — одобрение
 ~ etmek (onaylamak) — одобрить, утвердить
63. içermek (ihtiva etmek) — включать, содержать
64. müzakere — обсуждение, переговоры
 ~ etmek — обсуждать (что-л.), дебатировать, вести переговоры

* * *

65. safha — стадия, фаза
66. tabelâ — дощечка, табличка, табель.
67. it — пес, собака
68. sars|mak — трясти, потрясать
 yer ~intisi — землетрясение
69. pansuman (pansıman) — перевязка
70. tasarı (proje) — проект
71. gül — роза
72. efsane — миф, предание, легенда
73. feyiz (feyz) — преуспевание; процветание; обилие; щедрость
74. sevda — любовь; страсть
 ~lı — влюбленный
75. fasıl (slı) — 1) раздел, отдел; глава; 2) отрезок времени, сезон

76. gam — печаль, скорбь
 ~ çekmek — печалиться, огорчаться
77. terketmek — покинуть, оставить
78. hıçkır|mak — 1) всхлипывать, рыдать; 2) икать
 hıçkırık — икота, всхлипывание, рыдание
79. kimya — химия
 ~ sal (kimyevi) — химический
80. cennet — рай

Türemiş sözcükler

- ecnebi = yabancı — иностранный
- tesir = etki
 ~li = etkili — действенный, эффективный
 ~ etmek (-e) (etkilemek (-i)) — воздействовать, влиять (на кого-л., что-л.)
- yanmak(-e), yanıp yakılmak (-den) сокрушаться, изливаться горести, жаловаться
- yolsuz — незаконный, недопустимый, неправильный
 ~luk — беззаконие, злоупотребление
- sürgün — 1) ссыльный; ссылка; 2) понос
- ısınmak — 1) согреваться; 2) (-e) чувствовать симпатию, свыкаться (с чем-л.)
- topallamak — хромать
- gözükmek — показаться, обнаружиться
- delirmek — помешаться, сойти с ума
- birazdan — вскоре, немного погодя
- akıntı — течение, поток
- ertelemek — отсрочить, отложить
- aynen — в точности, буквально
- süzülmek — 1) быть процеженным; 2) выскользнуть, ускользнуть
- yaramazlık etmek — шалить, озорничать; безобразничать
- azınlık — меньшинство
- bağımsızlık (istiklâl) — независимость
- değişiklik (tadil) — изменение

19. soysuz — 1) неродовитый; 2) подлый, презренный
20. soygun — грабеж
~cu — грабитель
21. tutturmak — 1) велеть задержать; 2) затвердить (одно и то же), заладить; трубить
22. aşkolsun — браво
23. cihan = dünya
24. reis (=başkan) — председатель, глава
25. masraflı — требующий (больших) расходов, накладный
26. kızışmak — 1) распаляться, горячиться; 2) быть в разгаре, разгореться

Deyimler

1. kulak vermek (-e) — прислушаться (к чему-л.),
принять во внимание
2. işin içinden çıkmak — выкручиваться, вывертываться,
выходить из положения
3. bıyık altından gülmek (-e) — подсмеиваться (над чем-л., кем-л.)
4. kaş(larını) çatmak — сдвинуть брови, нахмуриться
5. için için — внутренне, в душе
6. sıkı fıkı — тесный, интимный, близкий
7. (gör)eceğim geldi — мне захотелось (повид)ать
8. bir ağızdan — все вместе, в один голос, хором
9. işler yüzüstü kaldı — дела оказались заброшены
10. dili açıldı — у него развязался язык, он заговорил
11. işini sıkı tutmak — основательно взяться за дело,
со знанием вести свое дело
12. içim fena oluyor — мне плохо становится, меня мутит
13. can her şeyden üstün — жизнь дороже всего
14. (bende para) ne gezer? — откуда быть (деньгам у меня)?
15. dermanı yerine geldi — он (вновь) окреп,
его силы восстановились
16. ileri gelmek (-den) — проистекать
17. er geç — рано или поздно
18. göze almak (-i) — 1) принять во внимание,
иметь в виду (что-л.); 2) решиться (на что-л.)

АРАБСКИЕ И ПЕРСИДСКИЕ ГРАММАТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ В ТУРЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Хотя турецкие лингвисты и стремятся освободить турецкий язык от арабских и персидских (как и всех иных) заимствований, включая заимствования в грамматической сфере (префиксы и суффиксы), полностью решить эту задачу едва ли возможно (да и вряд ли целесообразно).

Перечислим некоторые арабские и персидские префиксы и суффиксы (за исключением ранее упоминавшихся арабских суффиксов -o, -at, и -iyet, см. урок 14), которые входят в состав заимствованной (для турецкого языка) лексики.

Арабский ударный префикс gáyû- имеет отрицательное значение («не», «без», «анти-»), образуя арабские по происхождению прилагательные и иногда существительные. Этот префикс часто заменяется турецким причастием olmayan «не являющийся», «не-», а иногда аффиксом -sız «без», «не-».

ПРИМЕРЫ:

gáýriciddi (= ciddi olmayan) «несерьезный»; gáýriilmi «ненаучный»; gáýrikabil, gáýrimümkün «невозможный»; gáýrimalûm «неизвестный»; gáýrimemnun «недовольный»; gáýrimevcut «отсутствующий»; gáýritabîi «неестественный»; gáýritabiilik «неестественность»; gáýrimüsavi «неравный»; gáýrimüsavat (= müsavatsızlık, eşitsizlik) «неравенство» и т. п.

То же отрицательное значение имеет персидский ударный префикс na- (иногда вместо na- слышится ne-), например: námümkün «невозможный», «невозможно»; námüsait «неблагоприятный» и некоторые другие.

Персидский префикс hem- «со-», «одно-» является приблизительным синонимом турецкого аффикса -daş/-taş.

ПРИМЕРЫ:

hemsınıf (= sınıftaş) «одноклассник»; hemasır (= çağdaş) «современник»; hemhudut «смежный», «соседний»; hemfikir «единомышленник»; hemdert «товарищ по несчастью»; hemşeri «земляк» и др.

Арабский безударный суффикс -en (иногда -an) образует наречия от арабских же (иногда и персидских) прилагательных.

ПРИМЕРЫ:

cidden «серьезно» (ср. *ciddî* «серьезный»); *résmen* «официально»; *hâlen* «в настоящее время»; *tamâmen* «полностью»; *kismen* «частично»; *mahsûsen* «специально», «нарочно»; *kazâen* (*или* *êrkaza*) «случайно», «неожиданно» и др.

Персидский ударный суффикс -dar («имеющий», «обладающий», «находящийся при...») присоединяется к некоторым именам существительным, образуя прилагательные и существительные, например: *havadâr* «просторный», «вмещающий много воздуха»; *sermayedar* «капиталист» (= *kapitalist*); *kafadar* «единомышленник»; *tahsildar* «сборщик налогов»; *serdar* «командующий», «предводитель» (ср. *перс.* «голова, верхушка»).

ПЕРСИДСКИЙ ИЗАФЕТ

Так называемый «персидский изафет», широко употреблявшийся в турецком литературном языке в двадцатые (и предшествующие) годы, представляет собой сочетание двух (или более) имен существительных (также существительного и прилагательного), порядок следования которых в общем соответствует порядку слов в русских именных словосочетаниях (ср. «президент республики»), т. е. вначале определяемое слово (в турецком языке завершаемое безударным суффиксом -ı, -i), затем определение. В настоящее время персидский изафет употребляется редко, главным образом — в некоторых устойчивых словосочетаниях, например: *reisicumhur* (= *cumhurreisi*, *cumhurbaşkanı*) «президент республики», *âb-ı hayat* (*âbihayat*) «живая вода», «эликсир жизни» (*ab перс.* вода); *ilân-ı aşk* (*ilâniâşk*) «объяснение в любви».

Чайtırma 9. Аşağıdaki cümleleri çevirin, boşlukları varsa doldurun:

1. Fenerbahçe defansının (= *savunmasının*, *müdafaasının*) canlı ve akıllı oyunu Adalet hücumlarını *tesirsiz* (etkisiz) bıraktı. 2. Evde

altı can besliyorum. 3. Bana adınızı *bağışlar mısınız*? 4. «*Sakla samanı, gelir zamanı*». 5. Yazıda *tenkit* edilecek (eleştirilecek) *tezler* az değil ama, demin yapılan *eleştiri* dürüst sayılmaz. 6. *Evlâdınız mı o?* Allah *bağışlasın*. 7. *Çömelmişken* atış yapılır mı? 8. Sen *dengi* değilsin, asılma adama. 9. Bu iki paket *denk* gelmiyor. 10. *Yükler* hazır ama, kamyon meydanda yok. 11. *Yanıp yakılıyor*: önemli bir işi birimize *danışmak* istemiş, kulak veren olmamış. 12. Şu *danaya* dikkat et. *Boğa* güreşini, bak nasıl izliyor. 13. Ayda *net* kaç bin lira alıyor? 14. Uzakta *topallaya* topallaya yürüyen biri *gözüktü*. 15. *Akıntıya* (karşı) kürek çekmek kolay mı? Bir dene bakalım. 16. *Muamele* (işlem) uzun sürmez, sanırım. 17. Sakın, ona *evlât muamelesi* yapmayın. Darıltırsınız. 18. *Çınarın* öyle *gıcirtısı* olur mu? Zannetmem. 19. Belli ki bu işte bir *yolsuzluk* var. *Birazdan* anlaşılır. 20. Çocukken annesi onu her gün döver dururdu. O zamandanberi sık sık *bayılır*.

1. Нас никто не *критикует*. Но это нельзя считать *преимуществом*. 2. Легко ли *кормить* этого быка. А тут еще и *теле-нок*... 3. Я никак не *свыкнусь* с этим делом. 4. Он *простил* мне мою вину. 5. Надо *заткнуть* горлышко бутылки. 6. Хочу *посоветоваться* с вами об одном важном деле. 7. *Немного* *погода* *свернем* в переулок направо. 8. Он опустил на корточки за *кипой* *соломы*. 9. Последнее время его *отношение* ко мне изменилось. Увидев меня, он *хмурится*. 10. Все голоса слышатся здесь очень *чисто* (четко). 11. Он *обожает* шахматы. 12. В этой сфере *злоупотребления* продолжаются. Нужны *действенные* меры. 13. Предложения этой *иностранной* компании не эквивалентны нашим. *Сделку* надо *отложить*. 14. Читали ли вы роман «*Ссылный*» Якуба Кадри? 15. Он, *прихрамывая*, *направился* к двери.

1. *Nazik an*. 2. *Kuru nezaket*. Duygu namına bir şey yok. 3. Sayısı iki *misli* arttı (azaldı). 4. *Hayret!* Bunun *nesline* bugüne dek hiç rastlamamıştım. 5. Üç beş *karışlık* (adımlık) *bostanı* var. O da *kiralık*. 6. Aynanın karşısında durup saçlarını *tarıyordu*. 7. Orta çağda mıyız? Adamcağızı *kazığa* oturtmak niyetindedirler. 8. Borç *birikince* insanın huzuru kaçtı. 9. Duvar saati elbette ki *bilek* saatinden birkaç *misli* büyüktür. 10. Hâlâ yok mu? Ben de onu

geldi bellemiştim (sanmışım). 11. Onunla çok sıkı fıkı olma. 12. Sapından tut bıçağı (çakıyı).

1. Üzerine yapı kurulmak üzere ayrılmış yer bir ... dır. 2. Doktor bilgisi veya sanatı anlamına gelen kısa bir sözcük var o da ... 3. Sebze bahçesine ... denir. 4. Sığır yavrusuna ... deriz. 5. Çiçek veya meyveyi dala bağlayan ince kısma ... denir. 6. Öfke, sıkıntı veya can acısı gibi hallerde bir takım ağır sözler kullanmaya ... denir. 7. Şarkıyı hep birlikte söylüyorsak demek oluyor ki söylüyoruz. 8. Biri eğlenerek ve belli etmemeye çalışarak gülümsüyorsa, denebilir ki... ... gülüyor.

1. К чему ты его побуждаешь? 2. Безутешное горе. 3. А ты как думаешь? 4. Разве трудно выучить маленький стишок? 5. Это слово повторим все вместе. 6. Он сдвинул брови, нахмурил лицо. 7. Не прислушались мы к его словам. Как теперь выходить из положения? 8. Он посмеивался над нами, но в душе злился. 9. Он хотел пристроиться к делу, но в итоге был обманут (околпачен) 10. Мы смотрели в изумлении. Вид был бесподобный.

1. Tekerlekli paten almak niyetindeyim. 2. Dikkatli ol, bu at tepir. 3. Gökte bir çift tepkili uçak gözüktü. 4. Hastalığının içeriğini (mahiyetini) size iyice anlattım, sanırım. 5. Bu yenilgi (mağlubiyet) kendisi için çok acı bir darbe oldu. 6. Tasarı (proje) uzun uzun müzakere edildi (tartışıldı), fakat eninde sonunda onaylanmadı (tasvip edilmedi). 7. Ne hısımlı ne akrabası var. Dikili ağacı da yok. Para ne gezer onda? 8. Sirtında eski püskü delik deşik bir elbisesi vardır. 9. Müslümanlıkta içki helâl değildir. 10. Güç (kudret), ilaç ve çare anlamına gelen bir sözcük var, o da derman kelimesidir. 11. Fazla söz (lâkırdı) gerekmez, burada acemi asker yok. 12. Aynen böyle mi söyledi? — Üç aşağı, beş yukarı. 13. Anayasada bazı değişikliklerin yapılması bekleniyor. Nitekim bütün cihanda (dünyada) milli azınlıklar bağımsızlık (istiklâl) diye tutturur. 14. Maazallah o soysuz soyguncu da burada gözükse başımıza belâ kesilecek. 15. Çocuk hiç yaramazlık etmedi, çok geçmeden dışarı süzüldü (çıktı). 16. Adamcağıza aşkolsun. Halen elhamdülillâh işleri yolunda. 17. Gökyüzüne bak. Testekerke ay!

1. Списывание? Упаси Бог, порядочный ученик этого избегает. 2. Опять колики. Не дай Бог, не рецидив ли прошлогодней болезни почек? 3. Ох, сил моих нет... Да и жара в Москве — не приведи Господь. 4. Конечно, этот нарыв надо вскрыть. 5. Я послал два письма. Никакого отклика нет. 6. Родня хочет, чтобы он прошел (сделал) рентгеноскопию. 7. Он мой законный муж. 8. Этот его родственник участвовал еще в первой мировой войне. 9. Все это пустые слова. Раз врач сказал, значит, ты должен соблюдать диету. 10. В этой стране национальное меньшинство требует независимости. Упаси Бог, не вспыхнула бы война.

1. Hastalık evlâdını çok sarsmadı. 2. O da bir fasıl (ara) âdeta efsanevi bir kahraman gibi davrandı. 3. Şehri terkedecektim ama, sizi görüp dinleyesim geldi. 4. Tabelâya bak, ne yazıyor? 5. Gama (darbe) bir çare var mı? Bilmem: gam ergeç kendiliğinden dağılır galiba. 6. Zavallı kızcağız hıçkırır hıçkırır ağlıyordu. 7. Roman yazmak sevdasına kendini kaptırdı. 8. Dileğim şu ki tam feyiz bulasın. 9. İşin bu safhasında tasarının müzakere edilmesi bekleniyor. 10. Sevdalıyı yola getirmeye çalıştık, fakat hiç orali olmadı, bütün işlerini yüzüstü bıraktı. 11. İşleri yolunda. Gül gibi geçiniyor. 12. İşin bu faslı az masraflı olacağına benzemiyor. Fakat gene de göze almaltıyız.

1. Bir olayda birbiri ardınca görülen değişik hallerin her birine ... deriz. 2. Hastanelerde her hastanın gündelik yemek ve ilacının yazıldığı kâğıda ... denir. 3. Yara bakımı ... dır. 4. Ağızdan ağıza dolaşan ve konusu çok defa olağanüstü nitelikte olan hikâyeye ... denir. 5. Gerek cinsel sevgi, gerekse heves, arzu manasına gelen bir kelime vardır, o da ... (dır). 6. Kaygı anlamına ... kelimesi de gelir. 7. Boğazdan «hık, hık» diye ses çıkaran biri ...ıyor. 8. Herhangi bir sebeple konuşamayan kimse konuşmaya başladıysa dı diyebiliriz. 9. İyilik işleyenlerin öldükten sonra mükâfat görecekları yere... denir.

1. Конечно, жизнь дороже всего, но в ту пору, когда он ходил по врачам, все дела оказались заброшены. 2. Тем не менее его силы восстановились. 3. У него колики. То и дело его мутит. А соблюдать диету не хочет. 4. «Если жизнь тебя обманет, не

печалься, не сердись». 5. Думаю, что, рано или поздно, у него развяжется язык и он расскажет обо всем. 6. Если бы он основательно вел свое дело, никто бы не жаловался на злоупотребления, которые имеют место в его заведении. 7. Пес явно проявлял тревогу, а через некоторое время началось землетрясение. 8. Женщина, всхлипывая, покинула помещение. 9. Если роза есть, то появится и соловей. 10. Влюбленный печалится, но все же не теряет надежды. 11. Попросите сестру сделать перевязку. 12. Весной (в весенний сезон) природа расцветает (наблюдается расцветание природы) и даже дела принимают размах (разгораются). 13. У нас химические опыты не проводят.

Cumhuriyetin ilânı

1918de biten Dünya Savaşının sonunda Osmanlı Devleti yenilenler arasında bulunuyor ve ülkenin önemli toprakları düşman işgali altına girerek gün geçtikçe devlet bağımsızlığı namına bir güç kalmıyordu. 1919 yılı ortalarında Anadolu'da İstiklâl Savaşı başladığı zaman İstanbul'daki padişah (ve halife) hükümetinin artık hiç mânası (anlamı) kalmamış, hele Millî Mücadeleye padişahın fiilen düşmanlık göstermesi milletin, devlet idaresini tamamiyle eline alması lüzumunu (gereğini) büsbütün ortaya koymuştu. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Mustafa Kemal Paşa'nın cumhuriyetten hiç bahsetmemiş (söz etmemiş) olması, hattâ saltanatın (ve hilâfetin) muhafazasına taraftar görünmesi, ülkenin düşman işgalinden kurtarılmasının ilk plânda bulunmasından ileri geliyordu. 23 nisan 1920de birinci Büyük Millet Meclisi açılarak «Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti» kurulduğu zaman bunun cumhuriyetten başka mahiyeti olmadığı belli bulunmakla beraber zaferin (yenginin) ve inkılâbın (devrimin) emniyeti (güvenliği) uğrunda gene isim ortaya atılmadı.

1923 yılı ekim ayının 28inci günü akşamı Gazi Mustafa Kemal Çankaya köşküne davet ettiği arkadaşlarına yemekte «yarın cumhuriyeti ilân edeceğiz» demiş ve onların onayını aldıktan sonra o gece Çankaya'da kalan İsmet Paşa ile birlikte Teşkilâtı Esasiye'nin (Anayasa'nın) tâdili (değiştirilmesi) için bir proje

(tasarı) hazırlamışlardır. «Türkiye Devletinin şekli cumhuriyettir» ve «Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi Tarafından idare olunur» maddelerini ihtiva eden (içeren, bulunduran) bu proje ertesi gün Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubunda tasvip edildikten sonra akşam geç vakte kadar Büyük Millet Meclisinde tartışıldı (görüşüldü, konuşuldu) ve 29/30 ekim 1923 gecesi saat 8,30da Türkiye Cumhuriyetini kuran kanun kabul edildi. Bundan sonra Gazi Mustafa Kemal reisicumhur (cumhurreisi, cumhurbaşkanı) seçilerek cumhuriyetin kabulü yüz bir pare top atılarak bütün memlekete (ülkeye) ilân edildi.

Böbrek

(Sabahattin Ali'nin adı geçen hikâyesinden iki parça)

... Hemen ahbap oluverdiler. Top (=yuvarlak; tekerlek) sakallı, sık sık Niğde'ye gidip geldiğini, orada birçok bildikleri olduğunu söyledi. ... Elhamdülillâh işi kötü değilmiş ama, geçenlerde memleketten birkaç akrabası hasta olup İstanbul'a gelmişler, onları doktor doktor gezdirmekten işleri yüz üstü kalmış. ... Doktorun da iyisini, helâl süt emmesini buluncaya kadar hayli dolaşmışlar, hayli masrafa girmişler.

Söz hastalık ve doktor meselesine dökülünce Avni Akbulut'un da dili açıldı. O da İstanbul'a derdine derman aramaya gelmişti. Üç seneden beri çektiği böbrek sancısından kurtulmak için almadığı ilaç kalmamış, bir yıl önce Kayseri hastanesine varmış, ... bıçağın altına yatmış. Beş altı ay rahat etmiş ama, hastalık bu sefer öteki böbrekte başlamış. Yeniden röntgen yaptırmıca sağ böbrekte hem de iki taş birden görmüşler. Artık Kayseri doktorlarına inanamaz olmuş, İstanbul'a gelmiş.

«Bakalım şunların hocaları ne biçim imiş. Kayserinin operatörü kötü değildi ama, işini sıkı tutsa öbür böbrekte yeniden başlamazdı. Demek hastalığın kökünü bulup çıkaramamış. Perhiz et diye tutturdu. Yemeden, içmeden vaz geçecek olduktan sonra karnımı destirir miydin? Ağzına et koymayacaksın, dedi. Et girmeyen yemekte tat olur mu? Uzatmayalım, bizim hükümet doktoru buradaki hocasına mektup yazdı, git kendini göster, dedi. Ne

yaparsın, can her şeyden üstün. Bu gideceğim doktor da profesörmüş».

Karşı yataktaki, profesör kelimesini duyunca âdeta hiddetlenmiş gibi kaşlarını çattı: «Adı neymiş o profesörün?» diye sertçe sordu.

«Dirim yurdunun sahibi Osman bey...»

Öteki korkunç bir şey görüyormuş gibi gözleri büyümüş, yerinden fırladı:

«Tatlı canına acıman yok mu senin?» diye bağırmaya başladı. «Kim verdi sana o kasabın adını? Her halde ortak olmalılar. Yanımda adını anma, içim kötü oluyor. Daha bir buçuk ay önce aslanlar gibi kardeşimi öldürdü. Bıçağının altına yatanın sağ kalktığı görülmüş mü? Üstelik de soyguncunun başta gideni. Bin liranın yüzünü görmeden kan çıbanı bile deşmiyor».

Avni onun sözünü *kesecek oldu*:

«Bizde o kadar para ne gezer, devletin hastahanesine gideceğim, bu profesörün asıl görevi oradaymış».

Öteki, «Daha kötü ya»: dedi. «Aslan kardeşim, orada hastaya bakmazlar, acemi doktorlara ders gösterirler. Ellerine *bir düştün mü* yakarı kurtarabilirsen aşkolsun. Kesip biçecek insan lâzım onlara... Adamın karnını bir *yardılar mı*, yandı fukara gayri. Hasta olan yerini de deşerler, hasta olmayan yerini de... Oranın usulü öyle...»

* * *

... Avni Akbulut yatağında kendine gelip ölmediğini, yalnız böbreğinin çıkarıldığını, artık bir tek, o da ameliyatlı böbrekle kaldığını öğrenince çok şaşırmadı, başını o tarafa çevirip gözlerini kapadı. Haftalarca bu halde yattı. Artık iki günde bir uğrayan doktora, her gün pansumana gelen asistana da bir şey söylemiyor, bir şey sormuyordu. Yalnız günün birinde Profesör Osman yatağının kenarına oturup yalancıkta gülmeye çalışan bir yüzle, artık hastalığının tamamen iyi olmuş sayılabileceğini ve Avni için Niğde'ye dönüp *dinlemekten* ve hâlâ akmakta olan yarasını haftada iki defa doktora, hatta bir sağlık memuruna *pansuman ettirmekten başka* bir iş kalmadığını söyleyince, hasta o fersiz (=sönük) gözlerini karşısındakinin yüzüne dikti, ağır ağır, fakat sarsılmaz bir sesle:

«Yok doktor», dedi, «Beni bu halimde sokağa atamazsın... Ben bu halimde memlekete *dönecek olursam* bana sokaktaki itler bile güler. Ya bu yara kapanır, gücüm yerine gelir, yürüye yürüye trenle giderim, ya bu karyolada ölürüm. Çoluğun çocuğun başına belâ olmam. Kolumdan tutup atsan bile kapının önünden bir adım gitmem, geleni geçeni başıma toplayım. İşte, kendin düşün artık».

Bu sözlerden sonra hastanın gözlerini kapayıp başını öteye çevirdiğini gören doktor sesini çıkarmadan odadan çıktı, gitti. Avni bir hafta kadar bekledi, her kapı açılışında yüreği oynuyor, pansumana gelen asistanla hemşirenin yüzlerine dikkat ve korkuyla bakıyordu. Ama onların kendisine karşı muameleleri değişmemişti. Hep aynı nazik dalgınlıkla sargılarını çözüyorlar, «Nasılsınız?» diye sorduktan sonra hep aynı şekilde, cevap beklemeden birbirleriyle konuşuyor ve odadan çıkıyorlardı.

Bir gün Profesör Osman, o zorla gülen yüzü ile odaya girdi. Hemşire ile asistan da arkadaşındaydı. Kırıksık alnını yatağa doğru eğerek hastayı sıkı bir muayeneden geçirdi, bir çok şeyler sordu, hâlâ kapanmayan yarayı kendi eliyle açtı, tabelâyı ve ameliyattan sonra çekilen röntgen filmlerini asistanıyla birlikte bir daha gözden geçirdi, sonra Avni Akbulut'a dönerek: «Hastalığım bu safhası öğrenciler için çok enteresandır, sizi yarın fakülte hastanesine kaldıracamız!» dedi.

Çalıştırma 10. Aşağıdaki cümleleri çeviriniz:

1. Günlerce düşünüp taşınan İsmail Efendi, köylü Mevlût'u mahkemeye *vermekten başka* çıkar yol göremedi (O. K.).
2. Gündelik işlerini gördürmek ... için aralarında seçtikleri adamlar, hemşerilerine *hizmet etmekten başka* şey düşünmez... lermiş (S. A.).
3. «... koca İstanbul'un koca hâlinde (=çarşısında) dükkân sahibi *olduktan başka*, okuma yazma bile öğrenmiş anam avradım olsun (=vallahi yalanım yok)» (O. K.).
4. İnsan istediği kadar zayıf korkak olsun, Amerika'ya *gitti mi* tamamı. (O. K.)
5. Kişi, duygularını uzaktan görmeğe *başladı mı*, en küçük, en olmadık şeylere bile nasıl önem verir, bilir misiniz? (Ş. S.)
6. Hem ben *sakladıktan başka* ziyaretine gelen yakınlarından da ... bu haberi kendisine bildirmemelerini rica ediyordum. (T. G.)
7. «... fakat elimizi bu gördüğümüz şeye süremeyiz. *Sürdük mü* hemen

kaybolur». (Ö. S.) 8. Zannediyorum ki birkaç defa sevdim, ve her defasında, aynı tarzda *sevmekle beraber* sevdiğilerim biri birinin aynı değildi. (Y. K.) 9. Pek açığa *vurulmamakla birlikte*, daha ilk günlerden, ... bazı hazırlıklar konusunda görüşmeler ve girişimler oluyordu. (A. B.) 10. Sıradan memurlar gibi *çekinmek şöyle dursun*, büyük bir rahatlıkla masaya yaklaşmış ...tı. (O. K.) 11. Yan gözle oğluna baktı. *Cevap vermek değil*, bakmıyordu bile. (O. K.) 12. Onun da benim gibi, dostluğumuzun olduğu yerde *kalmak suretiyle* bir çıkmaza girdiğini farkettiği muhakkaktı. (S. A.) 13. Ne o? Doktor Hikmet gözlerine inanamıyor. Arlette'in beklediği adam bu mu idi?... Arlette'in masasına yaklaştı; şapkasını çıkarmağa lüzum *görmeksizin* elini uzattı. (Y. K.) 14. Düşündü: «Şimdi nereye gitmeli? Her halde otele dönecek değilim ya?» ve farkına *varmaksızın* «St. Michel» bulvarından sağa doğru saptı. (Y. K.) 15. *Cevap vermeksizin* ayakta, dimdik durduğunu görünce sabırsızlandı. (Y. K.) 16. «Ah, ne sevindim» dedi ve beni *buluncaya kadar* çektiği sıkıntıdan şikâyet etti. (Z. S.) 17. Onlar, kapının önündeki düzlüğe *varıncaya kadar* şarkı söyleyen ses kesildi. Evin arkasına gittiler. (H. E.) 18. ... gözden *kaybolana kadar* arkalarından baktık. (F. B.) 19. Ben Anadolu'ya *yerleşinceye kadar* buradan yardımcı olacaksın bana. («T. Dili») 20. Düşünmeğe başladı. Hana *gelinceye kadar* plânını kurmuştu. (Ö. S.) 21. Kalın iplerle Mıstık'ı sımsıkı bağladılar. Canını *çıkarcıncaya kadar* döğdüler (dövdüler). (Ö. S.)

Çalıştırma 11. Aşağıdaki parçayı Türkçeye çevirin:

Недавно я на турецком языке прочитал рассказ Сабахаттина Али «Почки». Сабахаттин Али — один из известных турецких писателей. Он родился в 1907 году в семье офицера. В детстве он вместе с родителями объездил из конца в конец всю Анатолию и хорошо знал жизнь турецкого народа, его заботы, нужды и чаяния (надежды). В своих рассказах и романах («Юсуф из Куюджака» и др.) писатель правдиво описывает жизнь крестьян, ремесленников и турецких интеллигентов. Сабахаттин был человеком левых взглядов, критиковал власти. Неоднократно попадая в тюрьму по политическим моти-

вам, писатель был убит в 1948 году при попытке перейти турецко-болгарскую границу.

«Почки» — это рассказ о мелком чиновнике Авни Акбулуте, приехавшем в Стамбул с целью искать избавления от своей болезни. Едва остановившись в гостинице, Авни сейчас же попадает в руки мошенника. Этот человек, который выдает («показывает») себя за земляка Авни, вводит его в ненужные расходы, водит к различным врачам, втридорога покупает для него прописываемые лекарства... Наконец, когда в один прекрасный день этот человек исчез, Авни понимает, что попал в ловушку. Тогда он решает направиться к профессору, которого ему рекомендовал его врач (заведующий медицинской службой уезда, в котором он живет); он некогда был учеником этого профессора.

Авни хотел, чтобы профессор положил его в государственную больницу, где он работает. Но профессора это не устраивало. Он пригласил Авни в свою частную клинику. Когда Авни пришел, профессор долго говорил с ним, о многом порасспросил и наконец сказал: «Я рассказал вам о характере вашей болезни. Рано или поздно вам придется оперироваться. Если хочешь, я сделаю тебе операцию, но это будет для тебя немного накладно». Кровь бросилась в голову Авни. Глухим голосом он спросил:

— А именно, сколько это будет, доктор?

— Ты должен иметь в виду тысячу лир.

— Помилуйте, доктор, где взять такие деньги?

Профессор расхохотался:

— Если бы я знал, ей-богу, сказал бы.

— Не уступишь ли ты мне немного? — сказал было Авни, — ведь я и письмо от твоего ученика...

Но врач прервал его («заткнул его слова ему в рот»):

— Я же сказал: подумай, пораскинь умом. Не станем же мы торговаться, как в бакалейной лавке.

Через своих родных Авни продал свой виноградник и лег под нож. Увы, профессор не только не вылечил Авни, но и оставил его без почки.

Çalıştırma 12. Aşağıdaki cümle ve cümlecikleri ağızdan tercüme ediniz.

1. Davayı kazandı ama, cüzdanı bomboş kaldı. 2. Bunda imrenilecek ne var? 3. Esas itibariyle buradaki hayat seviyesi (yaşam düzeni) yüksektir. 4. Bu ne biçim adam? Habre bir şey mırıldanıyor. 5. Çok namuslu kadın, herkesten itibar görüyor. 6. Askerlik çağına girmiş gençlerin askerlik şubesine gelmeleri ilân edilmiştir. 7. Bu itibarla kaynanama tavan arasında bir yer ayırdım. 8. Adamı yerden kaldıracak oldum. Mavili kadın: «Zahmet etmeyin, dedi. Şu anda dünyanın en mesut adamıdır».

1. Сколько прошло, как мы не виделись? 2. Мадонна в меховом манто. 3. Смотри-ка, он попал журавлю прямо в глаз. 4. Эта победа явилась для него источником вдохновения. 5. Скульптор сделал его скульптуру. 6. Когда была создана в Стамбуле первая любительская футбольная команда? 7. Я, должно быть, произнес это прочувствованным тоном. 8. Наша встреча прищлась на конец месяца.

Çalıştırma 13. Orhan Seyfi'nin «Gül ile bülbül efsanesi» adlı şiirinin aşağıdaki parçasını okuduktan sonra ezberlemeye bakın:

İlkbaharda bir sabah.
Vadiler henüz siyah.
Dağ başları ağarmış
Can vermiş dağa, taşla
Cihani baştan başa
Baharın feyzi sarmış.

Bu sabah işte bülbül
Uyanmış güle karşı
Göğsünü gizlice gül
Açmış bülbüle karşı.

Böyle iki sevdalı
Sevişmişler bir fasıl.
Fakat ne tarzda, nasıl?
Onu Aya sormalı!

Sonbaharda bir akşam.
Dağılmış cihana gam
Bir acı haber gibi.
Her taraf kırık dökük
Dalların boynu bükük
«Kederliyiz» der gibi.

Bakmışlar: solup gitmiş
Gül kırıklar içinde
Bülbülünü terketmiş
Hıçkırıklar içinde.

Demişler: ömrü azmış.
Ne çare, gülün soldu!
O, duymaz anlamazmış
Hıçkırmış «Ne oldu?»

...

Çalıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye bakın:

1. Aç tokun yüzüne bakmakla doymaz. 2. Adam sormakla âlim olur. 3. Ay var yılı besler, yıl var ayı beslemez. 4. Bal bal demekle ağız tatlanmaz. 5. Besledik büyüttük danayı, şimdi tanımaz oldu anayı. 6. Bir baba dokuz oğlu besler, dokuz oğul bir babayı besleyemez. 7. Derdini saklayan dermanını bulamaz. 8. Deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz. 9. Dört göz bir evlât içindir. 10. Evlâdını dövmeyen sonra kendi dövünür. 11. Hayırlı babanın hayırsız evlâdı. 12. Herkes cennete girecek olsa cehennem boş kalır. 13. Hırsız it korkak olur. 14. İnsan yanılmakla âlim olur. 15. Kavga kızıştı mı oradan kaç. 16. Kel dana gittikten başka bir de ip götürür. 17. Kele yıkandın mı demişler, tarandım bile demiş. 18. Sakla samanı gelir zamanı. 19. Yol sormakla bulunur. 20. Yol yürümekle borç ödemekle (vermekle) tükenir.

ФОРМОСОЧЕТАНИЯ
-MAK ÜZEREDİR И -MAK ÜZEREYDİ

Формосочетание **-mak üzere(dir)**¹ состоит из инфинитива и послелога **üzere**, к которому присоединяются личные аффиксы *первой группы*. Эта форма имеет **временное значение**: она обозначает действие, которое совершится в **ближайшем будущем** («вот-вот», «вскоре», «сейчас»).

Образец спряжения

ben almak üzereyim	Я сейчас возьму
sen almak üzeresin	Ты сейчас возьмешь
o almak üzeredir	Он сейчас возьмет
biz almak üzereyiz	Мы сейчас возьмем
...	...

Вопросительная и отрицательная формы не употребительны.

ПРИМЕРЫ:

Profesör *gelmek üzeredir*. — Профессор *вот-вот приедет*.

Fabrikanın inşaatı *bitmek üz(e)redir*.

— Строительство завода *вскоре завершится*.

¹ Не путать с формой (формосочетанием) **-mak üzere** «с тем чтобы...», являющейся синонимом формы **-mak için** (см. урок 10).

Формосочетание **-mak üzere idi (üzereydi)** обозначает действие, которое в описываемый момент прошлого должно было вскоре совершиться (ближайшее будущее в прошлом). В спряжении участвуют показатель прошедшего времени и личные аффиксы *второй группы* (-m, -n, -k, -nız⁴).

ПРИМЕРЫ:

Ben *gitmek üzereydim (üzere i-di-m)*.

— Я должен был вскоре уходить.

Arkadaşım tramvaya *binmek üzereydi*.

— Мой товарищ собирался сесть на трамвай.

Присоединением к форме **-mak üzereydi** союза **ki (-mak üzereydi ki...)** образуют сложную конструкцию соответствующую русской «(он) (уже) собирался..., как (вдруг)».

ПРИМЕРЫ:

Ben dışarı çıkmak *üzereydim ki telefon çaldı*.

— Я (уже) собирался выйти, как (вдруг) зазвонил телефон.

От форм **-mak üzeredir \ \ üzereydi** имеются производные:

- 1) **-mak üzere olan** (причастие),
- 2) **-mak üzereyken** (деепричастие),
- 3) **-mak üzere olduğu** (имя действия).

Содержание этих конструкций соответствует их грамматической структуре.

ПРИМЕРЫ:

Gelmek üzere olan profesör...

— Профессор, который вскоре приедет...

или: — Профессор, который вскоре должен был приехать...

Profesörün *gelmek üzere olduğunu* bilmiyor musunuz?

— Разве вы не знаете, что профессор скоро приедет?

Alıştırma 1. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. ...Hakikaten soğuk, lâfa daldık. Konferans ta *bitmek üzeredir*...
- İstersen bir parça da oraya gideriz. (Ö. S.) 2. Başka bir gün bu uşağı... yumuşak bir battaniye tutarken gördüm. Kocaman bir otomobile *binmek üzereydi*. (S. A.) 3. Babasına gelince... *sızmak*

üzereydi. (O. K.) 4. Nurseren bir dakika düşündü. Kayığa binmek üzereydiler. (Ş. S.) 5. Kısa kalın bacadan çıkan kara dumanlar, güneşin doğmak üzere olduğu tarafa doğru kıvrım kıvrım uzanıyordu. (S. A.) 6. Seyrek elektrik ışıklarının içinde kocaman bir gölge yürümek üzereydi. Birden, başlarının üstünde gök gürlemesini andırır bir patlama oldu. Yer sarsıldı. (Ş. S.) 7. Ben at filân rica etmeye vakit bulamadan, o, önümüzden geçen bir çocuğu çağırarak at getirtmek üzere damadına koşturdu. (S. A.) 8. Ertesi sabah tam giyinmek üzere idim ki, kapı açıldı, genç bir subay içeri girdi. (P.) 9. Sustular. Günün bitmek üzere olduğu bu saatte, loş odada ana oğlun soluyuşlarından başka ses duyulmuyordu. (Ş. S.) 10. İki bin lirayı bulmuştu işte. Doktor sayıyordu bile. Hem de sonuna gelmek üzereydi saymanın. (B. Y.) 11. ...koyunların kafalarını halka dağıtmışlar. Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırarak: «İyi ama, bu başın beynini almışlar!» (S. A.) 12. Başını çeviriyor... kurduğu sözleri söylemek üzere. Çevresine bakınıyor. (B. Y.)

Алıştırma 2. Aşağıdaki tümceleri Türkçeye çeviriniz:

1. Я был накануне завершения (своей) большой работы и хотел до конца использовать накопленные мною силы. 2. Торговец фруктами уже пришел. Через 20–30 минут должен был прийти и хозяин лавочки, которую он взял в аренду (арендовал). 3. Мы вышли из дома и стали смотреть вдаль: вот-вот должно было взойти солнце. 4. Женщина как раз собиралась покормить своего ребенка, как (вдруг) зазвонил звонок. Должно быть, кто-то из родственников пришел навестить их. 5. Когда они собирались приступить к уроку, дверь отворилась, и в класс вошел директор лицея. 6. Вы, вероятно, знаете, что мой племянник (вскоре) собирается жениться на очаровательной (симпатичной) скромной девушке по имени Фатма. 7. Выйдя из дома, он собирался вернуть направо, как вдруг вспомнил, что не захватил с собой подарка, который должен был преподнести учителю. 8. Недавно он советовался со мной. Вы же знаете, что он собирался подвергнуть критике нашего руководителя. Но узнав о моей реакции, он, слава богу, отказался от своего намерения.

ДЕЕПРИЧАСТИЕ -CASINA

Сложный деепричастный аффикс **-casina (-ca-si-na), -cesine, (-çasina, -çesine)** подобно деепричастному аффиксу **-(i)ken**, присоединяется как к именам (например: *delicesine* «безумно», «как безумный»), так и к основам времен на **-ır, -mış, -yor, -acak**, за которыми может следовать еще и показатель субъективной модальности **imiş**. Получающиеся таким образом сложные комплексы **-ırcasina** или **-mazmışcasina, -(ma)mışcasina, -(mı)yormuşcasina, -(may)acakmışcasina** указывают на *подобие, сходство*, а также степень проявления действия и передаются по-русски посредством оборотов типа «словно...», «как будто...», «до такой степени, что...», «так, что кажется...» (+ формы изъявительного наклонения или деепричастия). Синонимичны деепричастию на **-casina** формосочетания типа **-ır gibi, -mış gibi, -yor(muş) gibi, -acakmış gibi**. Но последние употребительны более всего тогда, когда в обороте (...gibi) и в главной части предложения представлены разные субъекты.

ПРИМЕРЫ:

Yağmur bardaktan boşanırcasına (boşan-ır-casina) yağıyor.

— Дождь льет, как из ведра (*досл. словно опустошаась из стакана*).

Kudurmuşcasına (=kudurmuş gibi) üzerime atıldı.

— Он яростно (*досл. словно взбесившись, как взбесившийся*) набросился на меня.

...yıllarca birlikte oynamamışlar gibi, tuhaf tuhaf bakıyor...du (O. K.)

— он смотрел отчужденно, словно они годами не играли вместе...

Алıştırma 3. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. Bir gün iki gün oldu. (Yağmur) Dinmedi. Hızlandı. Bardaktan boşanırcasına yağdı durdu. (Ö. S.) 2. Baban da bir şey bilmiyor. Ve öyle zannediyorum ki seni nasıl ölürcesine sevdiğimi ...anlamıyor. (M. K. Su) 3. ...Çünkü onun nasıl bir an

bile yalnız kalmaya dayanamayıp hemen birilerinin yanına sokulduğunu, söylenecek meraklı, mühim bir şey bulup etrafın alâkasını kendi üzerine çekmek için, o mini mini bal rengi gözlerini kırıştırarak nasıl kafasını *patlatırcasına* gayretler sarfettiğini görmüştüm. (S. A.) 4. Meydan *okurcasına* baktı baktı. Sonra çıktı gitti. (O. K.) 5. ...yatağıma yeni *doğmuşçasına* günahsız, hâtıraları kova kova, ...derin ve rüyâsız bir uykuya dalacaktım. (S. F.) 6. ...Lâkin bu tembelliklerime kızacağı yerde, bilâkis, beni uyandırmaktan *korkuyormuşçasına*, ayaklarının ucuna basarak yavaş yavaş yaklaşır, yatağımın kenarına otururdu. (Y. K.) 7. Sanki konuşulacak başka lâf *yokmuşçasına* o eşek gibi inat ediyor. (A. N.) 8. Kantarcının yüreği *sökülecekmişçesine* atıyordu. (O. K.) 9. Topal Nuri, kantarcıyı unutmamıştı ama, onunla hiç ilgili *değilmişçesine* davranıyor... du. (O. K.) 10. Topal memnun *olmamışçasına* baktı. (O. K.) 11. Topal Nuri üzerinde durmak *istememişçesine*: — Bize ne? dedi. (O.K.) 12. Hanımlar gülmeleriniz *tebessüm edercesine* (derecesini) geçmemeli. (R. N.) 13. İrili ufaklı bir yığın balık, kayığı *devirircesine* yanından geçtiler. (Ş. S) 14. «Teşekkür ederim, teşekkür ederim» diyen ses *ağlıyor gibiydi*. Hayır, «gibi» değil, *ağlıyordu düpedüz!* (T. G.) 15. ...bir nimet *geliyormuş gibi* bekledi. 16. Baş *çatlayacakmış gibi* (= çatlayacakmışçasına) ağrıyor.

Alıştırma 4. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye tercüme ediniz:

1. Хозяин участка впереди, я сзади — мы двинулись быстрым (беглым) шагом. 2. Он перечислил все сорта сыра — так, будто сорок лет занимается сыроварением или преподает сыроварение в сельхозучилище. 3. Нищий протягивал руки, словно собирался вцепиться в рукава проходящих мимо него (людей). 4. Затем, словно бы погружаясь в сон, он медленно закрыл глаза. 5. Голодные люди двигались медленно, словно стоит им остановиться и они рухнут (на землю). 6. Однако Нур-баба, словно он ничего не видит и не слышит, спокойно произнес такие слова... 7. Мальчишка смотрит на меня так, словно бы это я убил его мать. 8. Ревизор действовал так, как будто не был моим хорошим знакомым, как будто впервые меня сейчас увидел. 9. Капитан, словно он не расслышал этих слов, продолжал: «На море плохие времена. А это разве корабль? —

Посудина!» 10. Хромой взглянул на мельника так, словно остался недоволен его решением.

ФОРМОСОЧЕТАНИЕ -MADAN ÖNCE

Конструкцию **-madan² önce (evvel)** следует отличать от деепричастия **-madan** (см. ур. 18-й), хотя под влиянием рассматриваемой конструкции это деепричастие получило дополнительное (второе) значение («еще не ... (как) ...»), тесно соприкасающееся с единственным значением конструкции **-madan² önce (evvel)** — т. е. глагольного имени на **-ma** в исходном падеже с последующим послелогом **önce** — «перед тем как...», «до того как...» + инфинитив или финитная форма глагола. Обратное влияние деепричастия **-madan** на конструкцию **-madan² önce** состоит в том, что глагольное имя — за редкими исключениями — не получает здесь аффиксов принадлежности, т. е. субъект конструкции, когда он не совпадает с субъектом главной части предложения, обозначается именем в **основном** падеже.

ПРИМЕР:

Ali *gelmeden önce* (sen) ne yapıyordun?

— Что ты делал *до того, как* Али *пришел*?

(Возможна, хотя и редка, изафетная конструкция:

Ali'nin gelmesinden önce... — ...до прихода Али).

Между аффиксом исходного падежа и послелогом **önce (evvel)** могут располагаться слова, указывающие на количество времени, отделяющее одно действие от другого, например: Ali *gelmeden 5 dakika önce* ne yapıyordun? — Что ты делал *за 5 минут до того, как* пришел Али?

Наряду с формосочетанием **-madan evvel** в том же значении употреблялась иногда — по-видимому, ошибочно — конструкция **-mazdan evvel**.

Alıştırma 5. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçirin:

1. Onlar *gelmeden önce* bu fabrikada bir işçinin hakkını aramak için kalkıp idareye gelişini hatırlamıyordu. (O. K.) 2. «İş kazası

geçirmeden önce, yani Almanya'ya gidince, karşılaştığın güçlükler neler oldu?» (B. Y.) 3. Meselâ Nazım Hikmetin hayatına bakınız. Nazım Türkiye'de hapse *düşmeden evvel*, hayatını kazanmak için bin bir çareye başvurur, gazetelere yazı yazar, tiyatrolara piyes hazırlar, sinema stüdyosunda rejisörlük yapardı. Şiirlerinde beş para kazandığını hatırlamıyorum. (Z. S.) 4. İçeri *girmezden evvel* kendime bir çeki düzen verdim. (A. N.) 5. Üstat bir yabancıнын pardösüsünü sırtladığını görünce: — Affedersiniz, dedi, pardösümü götürmeden evvel cebimdeki cüzdanımı almama müsaade eder misiniz? («Meşh.») 6. 1979 temmuzunda Somoza *düşmeden bir ay önce* Milli Muhafızlar «La Prensa»yı bombalayıp yıkmışlardı. («Siyas.») 7. Akşama doğru, babamın eve *gelmesinden az evvel*, tekrar hapisaneme konulurdum. (Ö. K.) 8. Bak, şu delikanlıyı görüyor musun? *Ölmeden iki gün önce* tutuklanması için karar çıkmış. Şimdi öldüğü ispat edilebilirse, tutuklanmaktan kurtulacak. (A. N.) 9. Nur Baba, Ziba Hanım efendiye *rastlamadan önce ne iş yapardı?* 10. O gün Bakanlar Kurulu'nda vergiler görüşülmeye *başlamadan önce* Başbakan Ulusu kısa bir giriş konuşması yaptı. (A. B.)

Alıştırma 6. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye çevirin:

1. Прежде чем поехать в Анкару, мы посетим Измир. Два дня назад открылась международная ярмарка. 2. То, что он сказал, было неубедительно, хотя перед тем, как ответить, он долго думал. 3. Я не знаю, где он работал, прежде чем был назначен заведующим медицинской службой нашего уезда. 4. Так как церемония проходила в зале, инспектор, прежде чем произнести речь, поднялся на трибуну. 5. До того как встретиться с тобой, она была молодой и свежей, а после встречи с тобой утратила всю свою молодость и свежесть. 6. Зубной врач, прежде чем удалиться, держа за руку своего сына, произнес: «Я тебе покажу!». 7. Еще прежде чем пришел его отзыв, я знал, что этот отзыв будет отрицательным. 8. Еще не рассвело, как я проснулся. 9. Прежде чем приступить к критике, следует основательно изучить предмет (тему). 10. Прежде чем получить одобрение группы знатоков, он потерпел и несколько поражений.

О СОЧЕТАНИЯХ ТИПА -AN OLDU

В некоторых работах сочетания типа *-(y)an² oldu* (olur(du), oluyor(du), olacak(tı), olsa(ydı) и т. п.), также *-(y)an bulundu* и т. д. трактуются как «перифрастические формы». Однако глагол *olmak* выступает здесь обычно не как вспомогательный, а как знаменательный, т. е. в своем основном значении («быть», «стать», «появиться»), составляя предикативную часть предложения, в то время как причастие является подлежащим. Таким образом, различие между сочетаниями типа *-an var(dı)* или *yok(tu)* и сочетаниями *-an oldu* или *-olmadı* является чисто темпоральным (точнее, аспектуально-темпоральным). Например:

1) Gelen var mı?

— Кто-нибудь пришел? (досл. Пришедший есть?);

2) Gelen oldu mu?

— Кто-нибудь приходил? (досл. Пришедший был?).

Поскольку причастие на *-an* выступает в независимой позиции подлежащего, оно может в необходимых случаях присоединять аффикс множественного числа *-lar*, или же ему может предшествовать неопределенный артикль *bir*.

ПРИМЕР:

...aldıran olmadı. Sonra sonra dikkat *kesilenler*, *acıyanlar*, beş kuruş, yüz para *verenler oldu*. (İ. E.)

— ...никто и глазом не повел. Это уж много позже *появились те, кто обратил* («превратился во») внимание, *пожалел, дал* пять куршей или сто пара.

В тех случаях, когда глагол *olmak* оказывается вспомогательным («быть», «оказаться» (кем-то или каким-то)), он также не образует с *причастием* на *-an* перифрастической формы. Здесь возникают предложения, в которых могут быть взаимопереставлены группа подлежащего и именная часть сказуемого, по типу:

1) Buraya ilk *gelen* // Ahmet *oldu* «Первым *пришедшим* сюда // был (оказался) Ахмед»;

2) Ahmet // buraya ilk *gelen oldu* «Ахмед // был (оказался) первым *пришедшим* сюда».

ПРИМЕР:

Gök yüzünde *tüten olsam*, yer yüzünde *biten olsam*. (К. О.)

— Плыть бы (быть бы) мне облачком (букв. курящимся) по небу, быть бы мне былинкой (букв. растущим) на земле.

Alıştırma 7. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. «Yapma gız, gören olur» dedi. (H. T.) 2. *Gelen olmaz*, halimizi *gören olmaz*. (R. I.) 3. ...Fakat arkasından hiç *çağırان olmuyordu*. (H. R.) 4. Şerif ağa adam bile öldürtür, gene de arayıp *soran olmazdı*. (B. S. K.) 5. Arap şairlerinden Mugire diyor ki: Beni ömrümde Ben Haris kabilesinden bir genç gibi *aldatan olmadı*. (L. C.) 6. Fakat elindeki eski bir çifteye bir liradan fazla *veren bulunmadı*. (S. A.) 7. Ben seksen yaşındayım dedim ama *dinleyen olmadı*. (S. A.) 8. Şöhreti gittikçe azaldığından buna kulak *asan olmamıştı*. (R. H.) 9. Güvenip sevdiklerimiz varsa, sevip *güvenenlerimiz varsa*, ...bu dünya yaşamaya ve savaşmaya değer. (A. N.) 10. Behe, Emine! Diye içlerinden birisi seslendi; fakat cevap *veren olmadı*. (R. H.) 11. Herkes başını önüne eğdi; belki *gülenler bile vardı*. (R. H.) 12. Derunî (= iç) hayatımı *bir gören olsa*, orada ne felâketler, ne saadetler, ne maceralar bulmazdı. (Y. K.) 13. ...hattâ arasına, diğer sofradan bizim sofraya *gelenler oluyordu*. (Y. K.) 14. *İnanan oluyor mu?* — Bazı safdiller inanıyor. Fakat seni bilenler nasıl ihtimal verirler? (R. N.) 15. Siz hiç yaşı ve dişleriyle değeri *ölçülen oldunuz mu?* (B. Y.)

Alıştırma 8. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye tercüme ediniz:

1. Вот уже пять лет никто (нас) не разыскивает, никто (нами) не интересуется (не спрашивает). 2. Так как никто не говорил, куда они должны идти и что делать, они долго ждали. 3. Мой племянник оказался первым, проложившим (открывшим) путь в этот прекрасный край. 4. Мы оказались (Мы являемся...) не теми, кто устанавливает правила, а теми, кто применяет их. 5. Неужели кто-нибудь видел, как он входил сюда? 6. Когда осел издох, не нашлось никого, кто бы сказал подобное. 7. «О! — сказал он. — Сколь многие, однако же, нас любят!» 8. Если бы кто-нибудь видел, что здесь в тот день произошло, может быть на будущее были бы предприняты какие-нибудь меры.

ОПИСАТЕЛЬНЫЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ ФОРМЫ С ПОКАЗАТЕЛЕМ -MAKTA OL-

Описательных форм *изъявительного* наклонения с показателем **-makta ol-** не существует. В классе инфинитных образований достаточно часто встречается форма **-makta olduğu**; которая, в отличие от прочих описательных форм, не имеет никакого «собственного» значения, т. е., подобно временным формам **-makta (dır)** и **-makta idi** (см. ур. 20), а также **-yor** и **-yordu**, подобно также причастию на **-makta olan** (причастия ***-yor** или ***-yor olan** не существует), это описательное имя действия, будучи в принципе *факультативным*, имеет чисто *видовое* значение — значение *незавершенного* вида, — указывая на то, что обозначенное им действие *продолжает совершаться* (совершается) либо *совершалось в описываемый момент или промежуток времени в прошлом*.

ПРИМЕР:

...*seyretmekte olduğu* ve yakalamak istediği harikulade güzel bir kuş... (S. A.)

— ...чудесной красоты птица, которую он (как раз) рассматривал и которую хотел поймать...

Теоретически возможны и другие перифрастические формы с показателем **-makta ol-**, например форма глагольного имени (**-makta olma**) или условные формы (*okumakta olursa*... — если он (в это время) как раз будет читать...), но практически они не употребительны. В то же время изредка может встретиться форма **-yor olma** (= *makta olma*).

Çalıştırma 9. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çevirin:

1. O zamana kadar sadece merhabalaştığımız bu değerli yazıcımıza *çıkarmakta olduğum* Talebe (=öğrenci) defteri mecmuasını nasıl bulduğunu sordum; içimden: belki de hiç okumamıştır diyordum. (Ö. S.) 2. Ne *konusmakta olduğumuzun* yine farkında değildim. (Ö. S.) 3. Sabahın beşindenberi *yönetmekte olduğu* maden kömürü taşıma işi birdenbire ağırlaşmış...tı. (O. K.) 4. ...ve pavyonu açıp açmamak hususunda yüksek emirlerinizi *beklemekte olduğumu* arz

ederim (=açıklarım, ifade ederim). (A. N.) 5. Affedersiniz — dedim — Buraya geldiğiniz günden beri hep düşünmektesiniz de, ne düşündüğünüzü merak ettim. (A. N.) 6. Fakat şimdi *yapmakta olduğu* bu işi asla istemediği meydandaydı. (S. A) 7. Boğaz geçişlerinin hâlâ... Montrö Antlaşması ile *düzenleniyor olması* ... («Zam.») 8. İçlerinden bir tanesi, *yazmakta olduğum* şu defteri iki üç defa eline alıp bıraktı, yapraklarını çevirip okumağa çalıştı. Tekrar masanın üstüne attı. (Y. K.)

Sözlük

1. uşak — слуга, лакей
2. battaniye — одеяло (байковое)
3. sızmak — 1) (-den) просачиваться (прям., перен.); 2) (о пьяном) заснуть, «отрубиться»
4. kayık — лодка
5. baca — труба (дымовая)
6. duman — дым; мгла
hali (işi) ~ — его дело плохо
7. kıvrırmak — завивать; загибать
burun ~ (-e) — воротить нос
kivrim — завиток; изгиб
kivrim kıvrım — в завитках; извиваясь
kivircik — в завитушках, курчавый
8. gürllemek — грохотать, греметь
9. solu|mak — дышать
~k — дыхание
~~ — запыхавшись
10. kelle — голова, башка
11. beyin (yni) — мозг
12. yeğen — племянник
13. mütevazı (alçak gönüllü) — скромный
tevazu(uu) — скромность; смирение
14. kudurmak — взбеситься
kuduz — бешеный
15. kovmak — гнать, изгонять

16. rüya — сон, сновидение
17. lâkin — но, однако
18. tebessüm — улыбка
~ etmek (= gülümsemek) — улыбаться
19. yığ|mak (-i -e) — навалить (что-л. куда-л.)
~ın — куча, груда
bir ~ın — множество, уйма
20. devirmek — опрокинуть, свалить

* * *

21. çeki düzen — порядок; опрятный вид
~ vermek (-e) — привести в порядок
22. pardösü — плащ, демисезонное пальто
23. bomba — бомба, граната
~lamak — бомбардировать
24. muhafız — гвардеец; охранник
25. rejisör — режиссер
26. değ|mek (-e) — 1) касаться, прикасаться
eli ~medi — у него руки не дошли
2) стоить (иметь смысл)
(okumaya) ~er mi? — стоит (читать)?
27. macera — приключение, авантюра
28. olumsuz (menfi) — отрицательный
olumlu (müspet) — положительный; утвердительный
29. ithal — импорт, ввоз
~ etmek — ввозить, импортировать
~at — импорт
30. firma — фирма
31. iflâs — банкротство, разорение
~ etmek — обанкротиться, разориться
33. gümbür: ~ ~ — (подражание грохоту, стуку)
~demek — грохотать, греметь
~tü — грохот, стук
34. depo — 1) хранилище, склад; 2) бак
~ etmek (~lamak) — складировать, хранить на складе
35. çürük — гнилой; никуда не годный, безнадежный

- cürümek** — гнить; утратить значение, быть отвергнутым
 36. **sıvı** — жидкий
 ~ **madde (mayı)** — жидкость
 37. **konserve** — консервы
 38. **bodrum** — подвал; погреб
 39. **bayağı** — 1) простой; обычный; будний; вульгарный; 2) (или **basbayağı**) попросту, просто-таки
 40. **orijinal** — оригинальный
 41. **sepet** — корзинка, корзина; кольцо (в баскетболе)
 42. **küfe** — большая корзина
 43. **varil** — бочонок
 44. **fıçı** — бочка
 45. **çuval** — мешок

* * *

46. **salça** — соус, подливка; томатная паста
 47. **sümük** — сопля, сопли
 ~**lü** — сопливый
 ~**lü böcek** — улитка
 48. **marmelât** — мармелад
 49. **oğuşturmak (ile -i)** — тереть, потирать, растирать
 50. **mukavele (sözleşme, kontrat)** — соглашение, контракт
 ~ **yapmak** — заключить соглашение
 51. **fişek** — 1) патрон; пуля; 2) ракета
 52. **röportaj** — репортаж
 53. **ısırmak** — укусить, кусать
 54. **zıvana** — небольшая трубка
 ~**dan çıkarmak** — выводить из себя
 55. **seks** — секс
 ~**apel** — сексуальность, сексапильный
 56. **iğrenmek (-den)** — испытывать отвращение
 iğrenç — отвратительный, мерзкий
 57. **sivilce** — прыщ
 58. **çil** — веснушка
 59. **ten** — тело
 60. **çilek** — клубника, земляника
 61. **kaysı (kayısı)** — абрикос

62. **ekşi** — кислый
 ~**tmek** — подкислить, сделать кислым
 yüzünü ~tmek — сделать кислую мину
 63. **küf** — плесень
 ~**lü** — заплесневелый
 64. **sunı** — искусственный
 65. **müessil (= temsilci)** — представитель, агент
 66. **parfüm** — духи
 ~**eri** — парфюмерия

* * *

67. **cıvcıv** — 1) цыпленок (**piliç**); 2) птенчик
 68. **müthiş (= dehşetli)** — ужасный
 69. **yaman** — боевой, бедовый; сногшибательный
 70. **hacet (-e)** — нужда, необходимость (в чем-то)
 ne ~? — какая нужда?, зачем (это) нужно?
 71. **sezon** — сезон
 72. **âciz (-den)** — бессильный, слабый, неспособный
 73. **yummak** — закрыть, зажмурить
 74. **yırtmak** — порвать, разорвать
 75. **gırtlak** — глотка; гортань
 76. **homurda(n)mak** — ворчать, бормотать
 homurtu — ворчание, бормотание
 77. **icat (dı)** — изобретение
 ~ **etmek** — изобретать; выдумывать
 78. **müsteşar** — советник
 79. **ahlâk (kı)** — мораль, нравственность, этические нормы
 gayriahlâkî (~sız) — аморальный, безнравственный; неэтичный
 80. **asansör** — лифт

Türemiş sözcükler

1. **hakikaten (filhakika; =gerçekten)** — действительно, в самом деле
 2. **dağılmak** — рассеяться; разойтись
 3. **boşanmak (-den)** — 1) опустеть; вылиться; 2) развестись

4. **kırpıştırmak (-i)** — мигать

5. **düpedüz (bkz. düz)** — прямо-таки, попросту

6. **sürüklemek** — волочить, тащить (*за собой*)

7. **batırmak** — 1) погубить; 2) вонзить

8. **umutlanmak** — обретать надежду

9. **ağırlamak (-i)** — оказать хороший прием, угостить

10. **yazıhane** — контора

11. **peşin** — заранее; раньше, прежде

ilk ~ — прежде всего

12. **insaniyet (insanlık)** — человечество; человечность

13. **ikramlı** — со скидкой

14. **odacı** — уборщик; номерной, горничная

15. **acınmak (-e)** — сочувствовать, соболезновать, жалеть

16. **çığirtmak = çağırtmak** (велеть звать)

çığirtkan — зазывала; маклер

17. **alıkoymak** — 1) задерживать, удерживать; 2) отложить, сберечь, сохранять

Deyimler

1. **meydan okumak** — бросать вызов;

meydan okurcasına — с вызовом

2. **el atmak (-e)** — 1) схватиться (*за что-то*); 2) наложить руку (*на что-то*); 3) вмешаться (*во что-то*)

3. **dünyayı birbirine katmak** — перевернуть вверх дном, переполошить весь мир

4. **üst üste** — подряд

5. **iç(ini) çekmek** — (сокрушенно, тяжело) вздохнуть

ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛЬНЫЕ СЛОВА

В турецком языке имеется значительное число а) наречий, б) имен существительных и в) глаголов, обозначающих различные звуки, а также некоторые цвета, движения и т. п. Отдельные слова этого типа уже вводились в предыдущих уроках (см., например, в ур. 26: *gıcirtı* «скрип, скрежет», *gıcirdamak* «скрипеть, скрежетать»).

Звукоподражательные **наречия** представляют собой слово из пяти (реже трех или шести) звуков — трех согласных и двух гласных (чаще заднего ряда), причем последний гласный — узкий, а последний согласный — сонорный (r, l). Если два наречия различаются характером первого гласного (широкий-узкий), то вариант с широким гласным обычно указывает на более сильный, громкий звук. Звукоподражательные наречия употребляются в удвоенном виде. На русский язык переводятся наречиями или описательным способом.

Вот некоторые звукоподражательные слова, употребляемые обычно (в удвоенном виде) в позиции обстоятельства, перед глаголом:

çatır — звукоподражание треску, хрусту

çitir — —" — треску (*потрескиванию*) углей, сучьев и т. п.

harıl — —" — действию, совершаемому в полную силу

hırlı — —" — хрипу

horul — —" — храпу

katır — —" — хрусту, шуму

kıtır — —" — хрусту, треску

şarıl — —" — (*обильному*) току воды, журчанию

şırıl — —" — журчанию воды

takır — —" — стуку, грохоту

tıkır — —" — постукиванию, тиканью

Звукоподражательные имена **существительные** образуются путем присоединения к наречию аффикса **-tı** (иногда также **-dı**). Вот имена, образованные от перечисленных выше наречий: *çatırtı* «треск, хруст», *çitirtı* (*çitirdı*) «потрескивание», *harıltı* «шум, трескотня», *hırıltı* «хрип», *horultu* «храп», *kitirtı*

«треск, хруст», şarıl, şırlı «журчание», takırtı «грохот, шум», tıkırtı «скрип, тиканье, постукивание».

Присоединением к наречию глаголообразующего аффикса -da²- образуются основы звукоподражательных глаголов, например: çatırdamak «трещать, хрустеть», çitirdamak «потрескивать, хрустеть», harıldamak «шуметь», hırıldamak «хрипеть», horuldamak «храпеть», kıtırdamak «хрустеть, трещать», şarıldamak, şırıldamak «журчать», takırdamak «грохотать», tıkırdamak «стучать, постукивать», gürlüdemek «шуметь».

Alıştırma 9. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya tercüme edin:

1. Su şırıl şırıl akıyor. 2. Su şarıl şarıl şarıldıyor. 3. Hasta dişlerini gıcırdatıyor. 4. Bak, camlar güneşte nasıl parıldıyor (parıl parıl parlıyor). 5. Adamcağız bütün gün harıl harıl çalıştı. 6. Kıkır kıkır niye gülüyorsun? 7. Sandığın içinde aletler takırdadı. 8. Bu çıkan bir hırıltı mı? Bir hıçkırık mı? Bir kahkaha mı, nedir? (S. D.)

Alıştırma 10. Aşağıdaki tümceleri çeviriniz, boşlukları varsa doldurunuz:

1. Beni arayacak olursan handaki uşağa söyle. 2. Evlerinde bir yığın battaniye var. 3. Birdenbire borulardan su sızmaya başladı. 4. Ne iş yapıyor? — Kayıkçılık yapıyor. 5. Birkaç yüz metre ileride arkaya doğru yatık bacasından hafif dumanlar çıkan beyaz bir gemi gördü. 6. Böyle şeylere burun kıvrılır mı? 7. Kıvrıcık saçlı kız. 8. Yağmur yok, lâkin gök gürlüyor. 9. Büyük bir tevazu ile başını eğdi. 10. Çok değerli rağmen ne kadar da mütevazı (alçakgönüllü)! 11. Soluk soluğa koşup gelen yeğeni kapının yanındaki iskemleyi devirdi. 12. Şu köpek kuduz olmasın. Kovmalı. 13. Tebessüm ederek (gülümseyerek): Son zamanlarda iki defa üst üste rüyama girdiniz, dedi. 14. Ne hızlı soluyor. Hasta olmasın. 15. Hakikaten biraz sonra bulutlar dağıldı. 16. El atmadığı iş var mı?

1. Kürekle (veya yelkenle) yürütülen ufak tekneye ... denir. 2. Kelle (kafa) düşünmez, düşünen ... dir. 3. Birine göre kardeşinin çocuğu ... dir. 4. Kudurmuş birine ... denir. 5. Yorgan yerine veya yorgan üstünde kullanılan, çoğu yünden dokunmuş, kalınca

örtüye ... deriz. 6. Herhangi bir yerden bol bol akarsa, keza karı koca mahkeme hükmü ile birbirinden ayrılırsa söz edilen eylem ... tır. 7. Biri bizimle düşman olarak karşılaşmaktan çekinmediğini duyuyorsa bize ... yor demek.

1. Облака рассеялись. 2. Пусть свалят вещи в этот угол. 3. Она развелась с мужем. 4. Что бы ему ни предложили, он воротит нос. 5. Дым клубами (извиваясь) тянулся на север. 6. По просочившимся слухам, правительство свалили, разумеется, и премьерера прогнали. 7. Комната вдруг опустела. 8. В самом деле, его слуга на лодке поплыл на тот берег. 9. Скромный парень, но на этот раз он прямо-таки взбесился. 10. Голова, конечно, без мозгов не бывает, но... 11. Плохо мое дело.

1. Kurşun amaca değdi. 2. Mektup elime değmedi. 3. Zahmete değer bir netice (sonuç). 4. Çeki düzen nedir? Kılık kıyafet düzgünlüğü. 5. Pardösü nedir? Serin havalarda giyilen ince üstlük. 6. İflâs ettikten sonra başka bir maceraya atıldı. 7. Çürük diş. 8. Çürük fikir. 9. Bu olay karşısında davası kendiliğinden çürüdü. 10. Odada çeki düzen kalmadı. 11. Bu kitap okumaya değer mi? 12. Bu mal pek adi (bayağı). 13. Normal (Bayağı) bir yürüyüşle insan saatte beş kilometre yol alabilir. 14. Ben bayağı acıktım. 15. Bodrum katında kimse oturuyor mu? 16. Bu adamcağızı buraya kadar ne diye sürüklediniz? 17. Müspet (olumlu) cevap vereceği bekleniyor. 18. Ben bu firmayı tutmadım, menfi (olumsuz) oy verdim. 19. İyi ağırlandıktan sonra gene umutlandı.

1. Bir ülkeye başka ülkeden mal alınmasına ... denir. 2. Bir binanın yol seviyesinden aşağı kalan kısmına ... denir. 3. Büyük, kaba ve dayanıklı sepete ... denir. 4. Fıçımın küçüğüne ... denir. 5. Cilâlamak, bir şeye ... sürmek demek. 6. Tiyatro oyunlarında (keza sinemada) aktörlerin rollerini dağıtıp oyunu düzenleyen sanatçıya ... derler.

1. Его голова касается потолка. 2. У этого человека единственное достоинство: он — гвардеец. 3. Гнилое яблоко. 4. Мы одно за одним отвергли все его утверждения. 5. Приходите в

будний день, тогда поговорим. 6. На рынок ходят с *корзинкой* в руке, а если имеется уйма вещей, используют *мешки* и *большие корзины*. 7. В чем перевозят *жидкости*? Разумеется в *баках, бочках, бочонках*. 8. Что значит этот *грохот*? 9. Он очень хорошо нас *принял*. 10. Они хотят *потопить* нашу *фирму*. 11. Он *попросту обанкротился*.

1. *Salçalı* balık ısmarladık. 2. Burnunu silmek gerek. Bak, bir *sümük* var. 3. Temsilcileriyle (*Müessilleriyle*) bazı anlaşmazlıklar yüzünden *mukavele* yapmadık. 4. Sabahattin Ali'nin «Çilli» hikâyesini okudunuz mu? 5. *Teninde* ne çok *sivilce* var! 6. Teorisi *sunu* görünüyor. 7. *Röportajımızı* dinler dinlemez yüzünü *ekşitti*. 8. Sevincini saklamadan ellerini *oğuşturuyor*. 9. Ne *iğrenç* herif! 10. *Kaysıdan* (*çilekten*) *marmelât* yapılır mı? — Bilmem ki... Esasen marmelât şekerli meyva ezmesidir.

1. Шашлык под *соусом*. 2. Он испытывает к ним отвращение. 3. Не бойтесь. Она не *укусит*. 4. Его *репортаж* вывел *режиссера* из себя. 5. Из ягод (фруктов) он обожает *клубнику* и *абрикосы*. 6. Хлеб *заплесневелый*. Я не буду есть. 7. Столь *сексапильная* особа, пожалуй, может переполошить весь мир. 8. Он принял нас в своей *конторе*, оказал хороший прием.

1. *Peşin* dedikse de bize inandığı yoktu. 2. Bu ne *müthiş* gürültü? 3. Fişeklere ne *hacet* var? 4. Çok seksapel mi? — Yok, ama *yaman* kadın. 5. Sorunu çözmekten *âciz* kaldı. 6. Gözünü *yumdu*, ağzını açtı (= sövüp saymaya başladı). 7. Mektubu okuduktan hemen sonra *yırttı*. 8. Adamın *gırtlak*ma sarılacakmış gibi ileri atıldı. 9. Hep *homurdanıp* duruyor. 10. Matbaayı *icâat* eden kim, biliyor musunuz? 11. Son iki yıldır bakanlık *müsteşarlığı* yapıyor. 12. Elbette bu zavallıya *acıım* ama, elimden ne gelir? 13. Savaşın en *civcivli* anında serdar yedek alaylarını yürüttü (savaşa soktu). 14. Bu kitabı sizin için *alı koydum*. 15. *Odacı* gidecekti, *alı koydu*. 16. Bu davranış *ahlâka* aykırıdır (gayriahlâkidir). 17. *Ahlaksız* herif.

1. Велосипед давно *изобретен*. 2. Он оказался *бессилен* что-либо сделать. 3. Экс-чемпион *укусил* за ухо своего соперника и едва не вцепился ему в *глотку*. 4. Прежде чем выйти из комна-

ты, он порвал прочитанное письмо. 5. Ну и *зверский* же ты *бегун*! Стой! Я не поспеваю. 6. *Сочувствую* я этому *зазывале*; столько затратил усилий. А результат? 7. Bravo! Его назначили *советником* посольства. 8. *Ужасная* вещь! Позор! Можно ли *закрывать* на это глаза? 9. Нет нужды говорить об этом. 10. Сколько же здесь *цыплят*!

İş adamı

(hikâye; kısaltılmıştır)

Gazetelerin ilân sayfalarında şöyle küçük bir ilân çıktı: «Amerikalı bir iş adamı Türkiye'deki ticaret, ithalat ve ihracat firmalarıyla anlaşmak ve iş yapmak istiyor. Adres: ...»

Salih Küpoğlu gazetede bu küçük ilânı okudu ama üzerinde durmadı. Salih Küpoğlu nerede kazanç görürse oraya el atan bir iş adamı idi. Büyük yapı, yol, köprüler yaptığı gibi, tütün, fındık, deri satar, başka ülkelerden de radyodan turnak cilâsı, değirmen taşına kadar her şey getirirdi.

Salih Küpoğlu'nun derdini kendisinden bir de Ermeni kâtibi Osep'ten başka bilen yoktu. S.K. *ıflâs etmek üzereydi*. Hem de *gümbür gümbür* ıflâs edecekti. Öyle ki arkasından beş on büyük, milyonluk firmayı da beraber sürükleyip batıracaktı. Oysa S.K.'nun depolarında tonlarla mal birikmiş, yatıyor, günden güne çürüyordu. Kimsenin yaklaşan bu tehlikeden haberi yoktu.

S.K., ilânı okuduğu gazeteyi yardımcısına uzattı. Osep gazete yazıları arasına sıkışmış küçük ilânı birkaç kere okudu. Sonra:

— Hemen mektup yazalım, dedi.

On gün sonra uçak postasıyla gelen cevapta Mr. Chase, kendisiyle ilgilendikleri için S.K.'na teşekkür ediyor, yakında görüşmek üzere geleceğini bildiriyordu.

Çok geçmeden Amerikalı iş adamı Mr. Chase geldi. S.K. umutlanır gibi oldu. Bunun için Mr. Chase'i misafir etti, çok iyi ağırladı. Mr. Chase:

— Mister Küpoğlu, burada iki günden fazla kalamam, dedi, onun için hemen iş konusunda konuşalım.

— Siz hangi iş üzerine çalışıyorsunuz?

— Ne olursa olsun. Yeter ki iş olsun.

— Memnun oldum. Demek ki siz de bizim gibi her iş üzerinde çalışıyorsunuz. Elimde hemen size satabileceğim tütün var. Biliyorsunuz ki dünyada bizim tütünlerimizin...

Mr. Chase lâfını kesti:

— Bu herkesin yaptığı iş Mister Küpoğlu, tütünle uğraşan binlerce firma var. Orijinal bir iş olmalı.

— Öyleyse size fındık satabiliriz.

Mr. Chase ona da burun kıvırdı. Kuru fasulye, balık konservesi. Ne dese beğenmiyordu.

— Depolarınızı gezmeme müsaade eder misiniz?

S.K. isteksizce:

— Hay hay gezelim, dedi.

Arabaya atladılar. Önce Tahtakale'deki bir hanın bodrum katındaki iki bin çuval fındığı gösterdi. Oradan Sirkeci'deki ambarlara gittiler. Tonlarla kuru sebze vardı. Mr. Chase hepsine yüzünü buruşturdu. Otomobile binecekleri zaman Mr. Chase, depoların en büyüğü olan dördüncüyü gösterdi:

— Burada ne var Mister Küpoğlu?

— Görülecek bir şey yok, işe yaramaz şeyler, dedi.

Mr. Chase ısrar ederek Küpoğlu'nun göstermek istemediği depoya doğru gidiyordu. S.K. bayağı kızmıştı.

— Sizden saklayacak değilim ya, satılacak bir şey olsa gösterirdim.

Deponun kilitli kapısına dayanan Mr. Chase:

— Mister Küpoğlu, ben iş adamıyım, dedi, burnum gayet iyi koku alır. Bu depodaki mallar...

S.K. Amerikalı'nın sözünü kesti:

— Sizin burnunuza gelen iyi koku değil Mr. Chase, dedi.

Amerikalı kendisine söylenenleri *duymuyormuşçasına* tekrar:

— Görelim, diye direnince büsbütün kızan S.K. depo müdürüne Türkçe...

— Aç da görsün bakalım şu herif, dedi.

Tuğla duvarlı çok büyük ardiye (= depo) açılınca gerçekten çok kötü bir koku yayıldı. Amerikalıdan başka hepsi burnularını tıkadılar. İçerde sepetler, küfeler, variller, fiçılar, çuvalar birbirine karışmış, açılan, çürüyen tenekelerden ne olduğu anlaşılmayan bir şeyler akmış, dökülmüştü.

S.K. açıklamak zorunda kaldı:

— Burada bin fiçi salça vardı. İtalyanlar bizden iki ton sümüklüböcek istediler

Osep:

— Daha önce marmelât vardı, dedi, 4 bin kilo marmelât.

S.K.:

— Haaa evet, dedi, sümüklüböcekleri *depo etmeden önce* elimizde dört ton marmelât vardı. Bir türlü satamamıştık, bozuldu. O marmelâtlar salçalarla karışmamış mı? Hep birbirine girmiş...

Mr. Chase, iyi bir kazanç yakalamış iş adamı haliyle ellerini oğuşturuyordu:

— Çok güzel Mr. Küpoğlu, çok güzel.

— Çok mu güzel. Alay mı ediyorsunuz?

Yazıhaneye gittikleri zaman Mr. Chase:

— Deponuzu temizlersem ne verirsiniz? diye sordu. Ben az parayla yaparım. Hem de peşin istemiyorum. Deponuzu tertemiz yapacağım, bir sene sonra beş bin lira verir misiniz?

Osep'le Küpoğlu birbirlerine baktılar:

— Rازیyım.

Mr. Chase:

— Hemen mukavele yapalım, dedi.

Mukavele imzalandıktan bir hafta sonra depoda ne kadar birbirine karışmış madde varsa hepsi sağlam tenekelere doldurulup, Amerika'ya gitmek üzere gemiye yüklenmişti. Mr. Chase, İstanbul'dan ayrılırken:

— Bana beş, on milyon dolar kazandırdığınızdan dolayı size teşekkür ederim, dedi.

Mr. Chase Amerika'ya gittikten bir ay sonra, Amerika'nın en büyük sinema dergisinde dünyayı birbirine katan Sarışın Fişek (=Bomba) diye tanınmış film yıldızının bir röportajı çıktı. Derginin yazarı Sarışın Fişeğe:

— Güzellüğünüzün sırrı nedir? Bu kadar güzelliği siz nereden aldınız? Sizi insan yemek, ısırarak, yutmak istiyor. Ne yaptınız da erkekleri zıvanadan çıkaracak bu seksapeli kazandınız? diye soruyordu.

İşte Sarışın Fişek'in verdiği cevap:

— Ben eskiden yüzüne bakılmayacak kadar çirkin bir kızdım. Erkekler benden iğrenirlerdi. Kız arkadaşlarım da alay ederlerdi. Derim sivilcelerle, yaralarla, çillerle doluydu. Sonra bana yüz yirmi yaşında Kızılderili bir kadın bir ilâç söyledi. O ilâcı yapıp tenime sürdüm. Hâlâ kullanıyorum. İşte böyle oldum.

— O ilâç neydi söyler misiniz?

— Tabii söylerim. İnsanlara (insanlığa) bir faydam olsun. Salça, çilek ve kaysı ezmesi, sümüklüböcek macunu, ekşimiş hıyar suyu ve küflü lâhana ile bunların yarısından az gübre. Evet, suni gübre.

Bunları söylemesi için Mr. Chase Sarışın Fişek'e şimdiye kadar çevirdiği on filmde kazandığından on kat fazla para ödemişti.

Salih Küpoğlu *iflâs etmek üzereydi*. Onu iflâstan hiç bir şey kurtaramazdı. Ama kurtardı. Amerika'dan bir gün gelen mektupta Mr. Chase'in S.K.'nu Yakın Doğu, Orta Doğu ve Uzak Doğu'nun Love-Sex parfümleri mümessili yaptığı yazılı idi.

Salih Küpoğlu şimdi milyonlara milyonlar katıyor.

(Aziz Nesin)

Otelde

Kâtip: Hoş geldiniz, buyurun. Arzunuz ne?

Müşteri: Hoş bulduk. Benim için otelinizde bir oda ayırtılmıştı. Soyadım (falan).

K. (Önündeki deftere göz attıktan sonra): Bir yanlışlık olmasın. Defterde soyadınız yazılı değil.

M.: Olur şey değil. Ben buraya *gelmeden önce* yeğenim size telefon edecekti. Hatta *etmek üzereydi*.

K.: Telefonumuz hemen her zaman meşgul. Turistik sezonun en hareketli zamanını yaşıyoruz.

M.: Bakın siz şu aksiliğe. Ben şimdi ne yapayım?

K.: Rahatsız mısınız?

M.: Evet, dermanım yok. Dişim müthiş ağrıyor. Yol da az değil. Buranın sıcaklığı da yamanmış ha... *Çatır çatır*... Bari boş odanız var mı?

K.: Size, madem ki rahatsızsınız, tek yataklı oda verilmeliydi ama, hepsi dolu. Yakında bir kişilik odadan *çıkan olursa* sizin için ayırırız (kapatırız). Fakat şimdilik yalnız dört yüz otuz numarada bir yatak boş. Yanınızda yatacak olan, çok ağır başlı bir adam. Yatak fiyatı da tabii indirimli.

M.: Bari banyosu var mı?

K.: Var.

M.: Neyse, buna da şükür. Uzun lâfa gerek yok. Neresi olursa olsun gösterin bana. Ancak uyuyup uyuyamayacağımı bilmiyorum. Şu dişim beni deliye *döndürürcesine* ağrıyor. Bir dişçinin adresini söyleyebilir misiniz?

K.: Size bir şehir rehberi veririz, orada hem adresler var, hem de telefon numaraları. Ancak numaranıza *gitmeden önce* şu kâğıdı doldurmanız gerekiyor.

M.: Olur. Bavulumu odama çıkartmanızı rica edebilir miyim?

K.: Hiç merak etmeyin, garson (hizmetlimiz, odacımız, hadememiz) çıkarır, hem size refakat eder. İstirahat buyurun!

Çalıştırma 11. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çeviriniz:

1. Biz kuralları koyan değil *uygulayan* olduğumuz için çaresiz kalıyoruz. («Zam».) 2. Delikanlı *yenilmek üzereydi*. Sert bir hareketle geri döndü. (Ş. S.) 3. Sana *rastlamadan önce* o gençti, taze ve taravetliydi. Sana rastladıktan sonra ... bütün gençliğini, bütün taravetini (=tazeliğini) kaybetti. (Y. K.) 4. Sonra uykuya *dalarcasına* gözlerini ağır ağır yummuş, açmış, tekrar yummuş, bir daha da açmamıştı. (O. K.) 5. Dişçi oğlunu elinden tutarak *uzaklaşmadan önce*: — Sana gösteririm, dedi. (O. K.) 6. Bu, sabahleyin aldığım ve bir kahvede oturup okurken sergi hakkındaki makaleyi gördüğüm gazeteydi. 7. Onunla *karşılaşmadan önce* gülümseyerek *yürümekte olduğum için*, onun acınması karşısında ister istemez suratımı ekşitmeğe çalışıyordum. (A. N.) 8. *Gitmek üzereyken* durdu, tekrar bana döndü. (Gaz.) 9. Bütün gayretlerinin gırtlığını *yırtarcasına* bağırmalarının, geçenlerin yakasına *sarılacakmış gibi* ellerini uzatmalarının bir fayda vermediğini gören çığırkan, bitkin bir halde gişedeki patrona dönerek: «Yutmuyorlar, usta, yutmuyorlar!» diye homurdandı. (S. A.) 10. Otobüse *dönmek üzereyim*. (B. Y.) 11. Oo! dedi. Ne çok *sevenimiz* varmış! (K. N.)

12. Ada'dan *ayrılmadan önce*, oraya kadar gelmişken Menderes'le görüşmek istiyorlardı. (T. G.) 13. İşi bu dereceye getiren, hattâ az çok bu ziyareti icat eden, ilk çekilen ve ilk vaz *geçen oluyordu*. (Y. K.) 14. *Döğüşe başlanmadan önce* Pazar Bey haber yolladı. (A. N.) 15. Özal, Yıldırım Aktürk'ü gizlice *Müsteşar yapmadan önce* işin her yönünü iyice düşünmüştü. (A. B.) 16. Topal Nuri *bilirmişçesine* içini çekti. (O. K.)

Çalıştırma 12. Aşağıdaki diyalogu Rusçadan Türkçeye geçirip yanlışları giderdikten sonra aranızda bir konuşma yapın:

Танин: Интересно, недалеко от станции есть гостиница?

Омер: Может ли не быть? Например, «Гюзель Невшехир». Вон там, видишь... Я не первый раз приезжаю в Стамбул.

Т.: Дорогая?

О.: Не слишком (не очень). Но с удобствами. Гостиница второго класса. Однако и мы ведь не слишком богаты. Пока. Не так ли?

Т.: Да, ты прав. Вот мой племянник, кажется, уже разбогател.

О.: Благодаря чему?

Т.: Говорит, что в голове у него — мозги. Молодой, но очень предприимчивый.

О.: Что же он сделал, чтобы вдруг разбогатеть?

Т.: Длинная история («рассказ»). Он ли сам первый изобрел («был первым изобретшим») этот способ, — не знаю. Не думаю. Короче говоря, дал объявление в газету. Но прежде всего, прежде чем дать объявление, арендовал («снял») ящик на почте. Объявление такое: «Серьезной фирме требуются для высокооплачиваемой работы пять инженеров, восемь выпускников лица и двенадцать человек со средним и низшим образованием. Желающих просят присылать свои биографии, а также марку стоимостью в (столько-то) лир». Сколько, ты полагаешь, пришло писем? Угадай-ка.

О.: Не знаю. Сто, двести...

Т.: Почти четыре тысячи. И в каждом письме марка. Умножь-ка (столько-то) лир на четыре тысячи.

О.: Честным этот метод не назовешь.

Т.: Он попросту безнравственный. Кстати (bahusus) мой племянник вскоре провернул («сварил») еще одно подобное дело. Зато теперь он довольно богат. Мы были на его складе. Подвал. Мешки, бочки и бочонки, корзины и корзинки. Какие-то («название которых неизвестно») жидкости. Импортирует кое-какие товары из-за рубежа.

О.: За разговором («разговаривая»²) мы и пришли. (Обращаясь к секретарю/чиновнику). Здравствуйте. Мы хотели бы остановиться в вашем отеле.

Ч.: Добрый день. Милости просим. Какого типа номер вы хотели бы снять?

О.: Двухместный, на втором или третьем этаже.

Ч.: С окнами (выходящими («смотрящими»)) на пролив или на улицу?

О.: Лучше на пролив («если бы выходили»).

Ч.: Есть такие. Пожалуйста. Поднимемся на лифте на третий этаж. (*Поднимаются.*) Вот номер 307. Посмотрите.

Т.: По-моему отличная комната и ванная есть. Здесь нам будет покойно.

О.: Не темновата?

Т.: Что ты!

О.: А какова (арендная) плата за день?

Ч.: По сравнению с другими отелями мы сдаем (в аренду) дешево // взимаемая нами арендная плата невелика: (столько-то) лир.

О.: Хорошо, мы снимаем этот номер.

Ч.: Спасибо. Теперь спустимся вниз. Вам надо заполнить одну бумагу («форму»).

Çalıştırma 13. Aşağıdaki cümle ve cümlecikleri ağızdan Türkçeye çeviriniz:

1. Повесь свой плащ сюда. 2. До этого дела у меня руки не дошли. 3. Закажем шашлык под соусом. 4. Уйма корзин. 5. Он отполировал себе ногти. 6. Сны всегда оригинальны. 7. Он потирает руки. 8. Фирма его конкурента обанкротилась. 9. Этого лакея надо прогнать. 10. Смотри, он вот-вот отрубится (заснет).

11. Я просто-таки обрадовался. 12. Он влетел («погрузился внутрь»), запыхавшись. 13. Нанял охранника. Но от бомбы спасения нет. 14. Он ринулся в новую авантюру. 15. Приходите в будний день. 16. Скромный чиновник. 17. Девушка с курчавыми волосами. 18. Из трубы, извиваясь, валит (выходит) дым. 19. Лодка вдруг перевернулась. 20. Он улыбнулся и привел себя в порядок. 21. Что делать («какое дело») улиткам в мармеладе? 22. Мяч опять не попал («не пришелся») в кольцо. 23. Он, словно взбесившись, выскочил из комнаты. 24. Правительство наложало руку на это дело. 25. Клубника заплесневела, но не гнилая. 26. Ничего отвратного. Прыщей на ее лице нет, а веснушки выглядят очень мило. 27. Отдел парфюмерии подальше. 28. Он не мигая («глазом»), с вызовом смотрел на нас. 29. Его задержали/удержали на фирме. 30. Из сочувствия («сочувствую») я продал ему абрикосы со скидкой. 33. Я тоже хочу принести («дать») пользу человечеству. 34. Бедовый парень, но это дело выполнить бессилён. 35. Этот поступок противоречит морали/аморален. 36. Он закрыл глаза на его поступки. 37. Мировая красавица. Разумеется, переполошила весь мир. 38. Пес вцепился ему в глотку и даже укусил. 39. Что там происходит? То воркотня, то грохот. 40. В этом действительно нет нужды. 41. Двигаясь («идя»), он опрокинул скамью. 42. Это вывело его из себя.

Çalıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye bakınız:

1. Allah kulunun götüreceği kadar verir. 2. Almadan vermek Allaha mahsus. 3. Aman diyene kılıç olmaz. 4. Bir vurmayla ağaç devrilmez. 5. Çürük iple kuyuya inilmez. 6. Doğru söz yemin istemez. 7. Dilin kemiği yok, bildiği gibi döndürür. 8. Dumansız baca, çekişmedik karı koca olmaz. 9. Girmeden evvel çıkacağını düşün. 10. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi var. 11. Kalemin yaptığını kılıç yapamaz. 12. Keçi çayı bağıra bağıra geçer. 13. Kedi ciğere yetişmezse bugün oruçtur dermiş. 14. Kılavuzu horoz olan kümeste geceler. 15. Ne verirsen elinle o gider seninle. 16. Sel nereye giderse kütük oraya gider. 17. Taş ne kadar ıslanırsa deli o kadar uslanır. 18. Yerin kadar bostan ek, bittiği kadar ye.

УРОК 28 (14)

ФОРМА НА -(Y)ASI

Форма на -(y)ası/-(y)esi, которую условно можно назвать «(зло) желательным причастием/наклонением/именем действия» («lânetleme ortacı/sıygası/eylem adı»), употребляется редко, но имеет широкий круг синтаксического использования. Эта форма, присоединяя к себе иногда, аффикс -sa/се, выступает в позициях:

- а) определения,
- б) подлежащего (в этом случае при необходимости получает аффикс принадлежности 1-го лица единственного числа -m, но не допускает присоединения аффикса 3-го лица единственного числа -sı, в роли сказуемого обычно выступает одна из словоформ глагола gelmek — geldi, geliyor(du) и т. д.),
- в) обстоятельства или дополнения (может присоединять аффиксы дательного и родительного падежей),
- г) сказуемого (нередко дополняется показателем субъективной модальности **imiş**). При этом значение (зло) желательности в принципе является факультативным.

ПРИМЕРЫ:

- а) *Kuruyası dilim durmaz ki.* (R. N.)
— Мой язык, *чтоб ему отсохнуть*, не знает покоя.
- б) ... halime gülmekten *katılasım* geliyordu. (Y. K.)
— мне хотелось («приходило желание») покатиться со смеху (по поводу) моего положения
(синоним: ... *katılacağım* geliyordu).
Diyesileri tankın altına girmemeliymiş (B. Y.)
— Их сказ: не надо, мол, было лезть под цистерну.

- c) İki tarafın arasında kolları *kopasıya* zorlanan genç kadın avaz avaz bağııyordu. (S. A.).

— Молодая женщина, которую с двух сторон тянули так, (словно *желали*) *оторвать* ей руки, кричала благим матом.

Geberesicenin yürüyecek hali yok.

— Этот улюдок («этот *чтоб-он-сдох*») не в состоянии идти.

- d) Halk partisinin şeflerinin aklına turp sıkıyımış. (H. T.)

— *Надо, мол, вправить мозги* («вставить редьку в ум») руководителям народной партии.

Çalıştırma 1. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çevirin:

1. Elimi otomobilin penceresinden uzatıp her yanı *okşayışım* geliyordu. (Y. K.). 2. Hele o kartpostalların bazılarındaki Rousseau adası yok mu... beni, âdetâ, gözlerimden yaş *getirircesine* içlendiriyordu. (Y. K.). 3. ... ona âdetâ *acıyasım* gelmişti. (Y. K.). 4. ... insanlar her gün bir önceki günden daha *sevilesi* oldular. (A. N.). 5. ... belki de bu şaşkınlığın tesiriyle, yüzümü, o *tükürülesi* yüzümü onun o sırada baktığı ve bana doğru tuttuğu kibrite uzattım. (S. A.). 6. Luftwaffe'nin bombardıman uçakları, ... bu kocaman liman şehrini, bir tek gemi, bir tek bina *kalmamacasına* rahat rahat yakıp yıkmıştı. (Y. K.). 7. Bırak kızım, dedi. Şu boyu *devrilesice* aklıma geldi de... (O. K.). 8. Bu avrat ... hay Allah belâsını *veresice*. Nerden çıktı başıma? (O. K.). 9. Bir bar karısıyla *sevişiyor diyesiymişler* ama, ihtimal vermiyor. (O. K.). 10. Dama *çıkasım* geldi / Yare *bakasım* geldi / Baktım o yar elde yok / Damı *yıkasım* geldi. (J. D., bir mani). 11. Buyurun sigara için. — Hayır, *içesim* yok. (J. D.). 12. İnsanın bir türlü *inanası* gelmiyor. (A. N.).

ФОРМОСОЧЕТАНИЕ -DIĞI TAKDİRDE

Дополнительные значения условных форм

Сложная форма *-diğı takdirde*, характерная для письменного делового стиля речи, имеет *условное* значение, соответствуя обороту «в случае, если...» (+ глагол в форме будущего вре-

мени). Подлежащее придаточной конструкции (если оно выражено отдельным словом) ставится в *основном* падеже.

Синонимичны форме *-diğı takdirde* формосочетания *-ması halinde* и (изредка) *-diğı halde*. При использовании первого из них субъект (если он не совпадает с субъектом главной части предложения) получает аффикс *родительного* падежа.

ПРИМЕРЫ:

(Siz) *Geldiğiniz takdirde* bu sorunu konuşuruz.

— В случае, если вы *придете*¹, мы обсудим этот вопрос. Arkadaşımızın *gelmesi halinde* (takdirinde) bu sorun görüşülecektir.

— В случае прихода нашего товарища этот вопрос будет обсужден.

Известные по предыдущим урокам *условные формы* могут, помимо условного, передавать и иные значения. В частности:

- a) формы *-ırsa* (-ı /-ar i-se) и *-sa* (в главном предложении в этом случае выступают формы *-ıg* или *-ırdı*, *-yor* или *-yordu*) могут заключать в себе временное значение («если...» = «всякий раз, когда...»).

ПРИМЕР:

Hâlâ kız gibidir! Yüzüne *bakılrsa* ... kıpkırmızı kesilir. (Ö.S.)

— Он и теперь словно девица. *Стоит* (=когда случается) *взглянуть* на него, как он весь заливается краской.

- б) формы условной модальности *-yorsa*, *-dıysa* и др. могут получать *причинное* значение (т. е. выявляют наличие или отсутствие основания для следствия, обозначенного главным сказуемым): «если...» = «когда скоро», «раз», а также *уступительное* значение: «если..., то...» = «правда..., но...».

ПРИМЕРЫ:

Babasını *beğenmiyorsa* parasını neden sarfediyor? (H. E.)

— Если (=когда скоро, раз) он не любит своего отца, то зачем же тратит его деньги?

¹ Форма типа *geleceğiniz takdirde* (встречается редко) означала бы: «в случае если вы должны прийти».

Verdiğimiz ödevi *yapmadıysa* bunun sebebi iki gündenberi hasta olmasıdır.

— Если (=Правда...) *он не выполнил* нашего задания, то (=но) причина этого та, что он вот уже два дня болен.

в) двойным употреблением глагола в основной форме условного наклонения (-sa) передается *ограничительное* значение («если уж..., то только...»).

ПРИМЕР:

Gelse gelse dostum Salih gelebilir.

— Если уж кто-нибудь *придет*, то может прийти разве что мой друг Салих.

Çalıştırma 2. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya geçiriniz:

1. Feyzioğlu, Başbakan *olduğu takdirde* hiç bir kesimden destek görmeyeceğini bilecek kadar deneyimli bir insandı. (A. B.) 2. Yanına da, iş siyasete *döküldüğü takdirde*, daha tutarlı savunma yapabilmek amacıyla... R. Gümrükçüoğlu'nu aldı. (A. B.) 3. O halimde onların karşısına *çıktığım takdirde* kendimi tutamayıp ağlayacağımdan emindim. (T. G.) 4. Bölgedeki güvenlik görevlilerinin sivil giysili *olmaları halinde*, teröristlere hedef olma durumu da ortadan kalkar. («Zam.») 5. Mihaylov ... haber kaynaklarının araştırılacağı, kaynaklarını *açıklamadıkları takdirde* muhabirlerin mahkemeye verileceğini söyledi. («Zam.») 6. Petrolün su dibine *çökmesi halinde* ise 40 yıla yakın bir süre boyunca deniz canlılarına zarar veriyor. («Zam.») 7. Bu on dakikanın bitiminde (= sonunda) «hayır» *dediğiniz halde* ne olacağını, nereye gideceğimi biliyorsunuz. (R. N.) 8. Şayet (= eğer) erkek meclisinde (toplantısında) kadınların boşboğazlığına dair lâkırdı (söz) *olursa*, o gülerек başını sallardı. (H. E.) 9. O kadar utangaçtı ki selâm *verseler kıpkırmızı oluverirdi*. (Ö. S.) 10. Fransa'da hiç bir şey *öğrenmediyse*, bildiği bir çok şeyleri *unuttu ise* Provansa'da yaşamağa başladığı gündenberi tek bir şeyin tadına varmıştır: şarabın! (Y. K.) 11. Ben buradan *alsam alsam* tanesi yirmi liraya bir iki ... klâsik plâk alabilirim. Belki de bir kaç kitap... (H. T.) 12. Biliyorum ağa. — Sen *biliyorsan* başkaları da biliyordur. Senin ağzında bakla ıslanmaz (M. Y.) 13. Bu ilâcı ona *tertîp etse etse* yalnız Muştak edebilir. (H. E.) 14. İç *dedilerse* çşmeyi kurut demediler (ata sözü).

Çalıştırma 3. Aşağıdaki cümleleri Türkçeye tercüme ediniz:

1. В случае, если погода будет очень холодной, мы перенесем (отложим) наши опыты на начало следующего месяца. 2. В случае, если противник перейдет в атаку, немедленно сообщите об этом по телефону. 3. В случае, если ваша фирма начнет импорт этих товаров из-за рубежа, мы заключим с вами соглашение о закупке нескольких партий. 4. Если он не дал мне этой книги, то (зато) обещал принести другую, к тому же более интересную. 5. Хороший был специалист, но коллективной работы не любил. Стоило вам сделать такое предложение, — он воротил нос. 6. Если мне случается встретить профессора Бесима, я, прежде всего, спрашиваю, не закончил ли он свою книгу, которую пишет последние два года. 7. Надо позвать охранника. Собака, возможно, бешеная. Если кто-то сумеет ее прогнать, то только этот смелый человек. 8. Если он собирается куда-то ехать, тотчас же зовёт своего советника. Без него шага не делает.

ГЛАГОЛЬНЫЕ ИМЕНА НА -LIK (-maklık, -mişlik, -ırlık/-mazlık, -mamazlık)

Помимо глагольных имен на -та и на -ış в турецком языке существуют глагольные имена, конечным компонентом которых является аффикс -lık: -mak-lik, -miş-lik, -ır-lik/-maz-lik, а также -mamaz-lik.

Форма -maklık², построенная на базе инфинитива (-mak), имеет те же значения, что и усеченный инфинитив (-ma), но употребляется значительно реже последнего.

ПРИМЕР:

Beraber *yürümekliğime*¹ (yürü-mek-lik-im-e; = yürü-me-m-e) müsaade eder misiniz?

— «Вы позволите мне *идти* с вами (сопровождать вас)?»

Две другие формы, также редко употребляющиеся, образуются от основ прошедшего (на -miş) и настоящего-будущего

¹ В настоящее время намного чаще употребляется форма 'yürümemize'.

(-ir) времени и устанавливают **факт** совершившегося или еще не законченного (либо предстоящего) действия¹.

ПРИМЕР:

Annem camları kıracağım diye kızardı. *Kırışlığım* da vardır ya! (S. A.).

— Моя мама сердилась, что я разобью стекла.

И были же такие факты! («*факт, что я разбивал* (стекла), имеется», имеет место).

Особняком стоит сложная форма **-mamazlık²**, с двойным (!) отрицанием, которая в сочетании с глаголом etmek «делать» — тоже в отрицательной форме! — получает значение «не мочь не...» (+ основной глагол в форме инфинитива).

ПРИМЕР:

Seni *sevmemezlik etmiyorum*. — Я не могу не любить тебя.

Кроме того, форма на **-mamazlık** в дательном или исходном падеже в сочетании с последующим глаголом *gelmek* (в требуемой форме) передает значение **притворства** («сделать вид, что не...»): *işitmemezliğe* (или *işitmemezlikten*) *geldi* — он сделал вид, что слышит (не расслышал).

Чалыштырма 4. Аşağıdaki cümleleri Rusçaya tercüme edin:

1. Bekleme salonu diye gösterdikleri odada, fabrikayı *dolaşmaklığım* (dolaşabilmem) için müdüriyetten verilecek müsaadeyi (izni) bekliyorum. (Gaz.) 2. Eğer dost *kalmaklığımızı* (kalmamızı) istiyorsanız, dedi, kendinizden geçmemenizi tavsiye ederim. 3. İşçiye vazifesine *bağlayamamaklığın* (bağlamamızın) bir sebebi de budur. Bir işçi mahallesi kurulamadı, gitti. (Gaz.) 4. «Sen kim oluyorsun da buraya geldin? Kaç paran var cebinde? Burada hiç birimizin seni *görmüşlüğü* yok. Kimsin? Kimlerdensin?» der gibi bir bakış. (H. T.) 5. Odun, kömür yüzü *görmüşlüğü* var mıdır? (M. M.) 6. Senin *okumuşluğun* filân var mı? — Yok efendim. (O. K.) 7. Yalnız «K.» kasabası parti başkanlığına bu

¹ Омонимом формы **-mişlik**, образованной от основы прошедшего времени, является форма **-mışlık**, образованная от причастия на **-mış**, например: *az gelişmiş* «малоразвитый», «слаборазвитый», *az gelişmişlik* «малоразвитость».

aldırmazlığından ötürü ağır bir yazı daha yazıldı. (A. N.). 8. Tanınmış bir muhabir olduğundan, kırk yılda bir doğru verdiğim haberi gazeteye *koyamazlık edemezlerdi*. (A. N.) 9. Churchill (çörçil diye okunur) ... İngiliz — Sovyet karşılıklı yardım ve işbirliği anlaşmalarının kolayca elli yıllık bir müddet için uzatılabileceğini söylüyor ... Eğer İngiliz — Sovyet muahedesinin *uzatılabilirliğine* rağmen Churchill Sovyetler Birliğine karşı harbe davet ediyorsa... (1946 tarihli Ulus gazetesinden). 10. Bedri'yi uzaktan görünce evvelâ *görmemezliğe geldi*, fakat onun kendisine doğru ilerlediğini farkederek etmez o tarafa başını çevirerek: «Buyursanıza kardeşim! Şöyle gelin! Ne içersiniz?» Diye ikramda bulundu. (S. A.) 11. İşte kendini *bilmemezlik*, efendim. Kendini bilmemezlik, başka bir şey değildir. Düşünün artık, bu herif roman yazabilir mi? Ama gelin siz de ona bunu anlatın. 12. Benden evvel söyleyenlerin hepsi genç, hepsi yeni yetişmelerdi!... Daha olgunlar (yetişkin insanlar) için de benim söz *almaklığım* lâzım geldi (almam gerekiyordu). (H. G.). 13. Kız bacısını *düşünmemezlik* edebilir miydi? (O. K.) 14. Bütün bunları bilen insanların Boğazlar'ın bu kadar *boşverilmişliğine* karşı çıkmaması beklenemez. («Zam.»).

О МОДАЛЬНОСТИ НА -DIR

(kuvvetlendirme (kesinlik) ve ihtimal eki)

Аффикс **-dır/-tir¹**, являющийся практически более всего — особенно в книжно-деловом стиле речи — аффиксом сказуемости 3-го лица, в разговорном и литературно-разговорном языке часто выступает в значении, которое можно назвать усиительно-выделительным (в связи с этим принято говорить о «модальности на **-dır**»): слово, к которому присоединяется аффикс **-dır**, получает большую значимость сравнительно с окружающими его словами. Это значение находит конкретное проявление в том, что аффикс **-dır** присоединяется:

а) к имени существительному в позиции *сказуемого* либо к временным глагольным формам на **-mış**, **-yor** и др. (кроме **-dı** и **-ir**), снабженным любым личным показателем, усили-

вая значимость, вероятность приведенной информации. (В переводе обычно употребляются вводные слова «конечно», «наверное», «должно быть», «возможно», которые могут сопутствовать аффиксу *-dır* и в самом тексте-оригинале, либо модальные слова и частицы типа «ведь», «же».)

ПРИМЕРЫ:

Sen zeki *çocuksundur*, bilirim (S. A.)

— Ты же умный парень, я знаю.

Fizikte *okumuşsunuzdur* ya, tabiatla hiç bir şey yok olmaz. (A. N.)

— В физике вы, конечно же, читали:
в природе ничто не исчезает.

- б) к имени существительному в позиции *подлежащего*, перенося на него логическое ударение: *bir kıyamettir* koptu — началось (целое) *столпотворение*.
- с) к предшествующему числительным имени, обозначающему какой-то отрезок времени (*saat* «час», *gün* «день», *ay* «месяц» и т. п.), которому (имени) предпосылается в переводе оборот «вот уже...»: *bir aydır bekliyoruz* — вот уже месяц мы ждем.

Çalıştırma 5. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya çeviriniz:

1. ... sokağa bile çıkmam, evimde otururum. Kimsenin iyisinde kötüsünde değilim. Bilirsiniz ya, kendi halinde bir *kadınımdır*. (M. Y.) 2. *Fahrünnisa* bu işin kurdu olmuş. Belki de ucuz alıp dışarıda *satıyordur*. Bazı açığöz hanımlar böyle de yapıyorlarmış... (H. T.) 3. «Bilmem» dedim. «Bilmezsin ha? Ben sana sorarım bilmemi. Kim bilir nasıl *sokmuştur* oğlanı yılan gibi...» (O. K.) 4. «... bu kadar *yıldır* iki lâf *etmemişizdir*.» (Ö. S.) 5. «Yanıtımı kimbilir ne denli (ne kadar) *merak ediyorsundur*. Öyle değil mi?» (B. Y.) 6. Bizim buradaki *karakola* yeni bir komiserin verildiğini belki *duymuşundur*. — Duymuştum. Birkaç *gündür* herkesin dilindeydi. (A. N.) 7. Gerçi, sonradan, bu hâdisenin şu son safhasını hatırladıkça, çok defa, gülmekten *katılmışımdır* (Y. K.) 8. ... konuştuğumuzun tabii farkına *varmışsınızdır*. (Y. K.) 9. Düşünen ölüyü dinledikten sonra beni de bir *düşünce* aldı. (A. N.) 10. Biz oldukça kalabalıklaşıyoruz. Günseli bir, ben iki, Olric'i de sayarsak üç... Diğer isimler aklıma gelmiyor şimdi. Elbette daha *kalabalığıdır* da ben tanımıyorum. (O. A.) 11. Bütün

mektebin (okulun) içinde bir *hapşırma* gitti. (Ö. S.) 12. ... Kimbilir, yılda bir mi iki mi ne toplanıyorlarsa içlerini döküp sonra da *süklüm püklüm* evlerine *gidiyorlardır*. Kimi de dans etmek, flört etmek, içki içmek için geliyordur *herhalde*. (M. C. A.) 13. Bunu hakaret saydım. Belki sertçe *konusmuşumdur*. (Gaz.)

О СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЯХ
СИНКРЕТИЧЕСКОГО ТИПА

Связь зависимой части предложения с главной в турецком языке чаще всего осуществляется с помощью падежных форм или послелогов, соответствующих *союзам* в языках иного строя, например, в русском (ср.: *Alayla baktıklarını sandım*. (O. K.) — Мне показалось (я полагал), что они смотрят (на меня) с насмешкой.) Если союз опускается, говорят об асиндетическом (бессоюзном) построении (ср.: «он считал (полагал) — я ушел» или «он считал меня ушедшим» вместо «он считал, что я ушел»). В турецком языке соответствующее построение также возможно (и весьма употребительно), однако следует называть его не асиндетическим, а *синкретичным* (слитным). Можно говорить о нескольких разновидностях сложных построений синкретичного типа.

1. Если первое (главное) сказуемое представлено глаголами типа *sanmak*, *zannetmek*, *bilmek*, *saymak*, *bellemek* «считать, полагать, думать, решить» или *bulmak*, *görmek* «застать, обнаружить» и т. п. — в *действительном* залоге, — то второй (зависимый) субъект обозначается именем в *винительном* падеже, а совершаемое им действие — формой прошедшего времени на *-dı* либо основой иного времени (*-miş*, *-ır*, *-yor*, *-acak*), которую условно можно называть также причастием (однако никогда не употребляется в этих случаях «главное» причастие, т. е. форма на *-(y)an*, не связанное ни с какой формой изъявительного наклонения).

ПРИМЕРЫ:

Ben seni *öldü* sanıyordum. (O. P.)

— Я думал (полагал) — ты умер/
я считал тебя умершим.

İsteddiği kadar geç dönsün *kızı* mutlaka kendisini *bekler* buluyordu. (O. K.)

— Как бы поздно он ни вернулся, он обязательно (всегда) обнаруживал, что девочка *ждет* его («находил девочку ждущей его»).

Если главное сказуемое получает форму *пассива*, то в предложении представлен лишь один субъект, обозначаемый именем в основном падеже.

ПРИМЕР:

(Ben) göz göre göre *öldü* sayılacağım. (A. N.)

— Я явным образом буду считаться умершим («умер»).

- Второй (зависимый) субъект может обозначаться именем в *основном* падеже, совершаемое им действие — той или иной *личной* формой изъявительного наклонения (так называемая «дейктическая цитата», ср.: «он считал (полагал): он ушел»).

ПРИМЕРЫ:

Mesele *hallolundu* sandılar. (Y. Kem.)

— Они посчитали : вопрос *решен*.

Herkesin iyiliğini *isterim* sanırdı. (Ö. S.)

— Он полагал (считал): я *хочу* всем добра.

- Если в качестве главного сказуемого выступает глагол типа *benzetmek* «походить», то последний управляет основой какого-либо времени (иногда в сочетании с показателем субъективной модальности *imiş*) в *дательном* падеже.

ПРИМЕР:

Elleri çok iş *görüyora* benzemez. (H. T.)

— Не похоже, что ее руки видели много работы («... не похожи на *видевшие*...»).

- В предложениях типа: İhsan efendi ceketini *çıkarmış*, gömleğinin kollarını dirseklerine kadar *sıvamış*, geldi. (O. K.) — Ихсан-эфенди, пришел, *сняв(ший)* пиджак и *закатав(ший)* по локоть рукава своей рубахи, — форма на *-miş* может рассматриваться либо как основа прошедшего

неконстативированного («субъективного») времени в функции обстоятельства, либо как «предикативное причастие».

В предложениях типа: «Şimdi *gider* görürüz. (O. P.) — Сейчас *пойдем* и увидим» — представлены два глагола в одной временной форме (с опущенным личным аффиксом в первом из них). Такое построение, естественно, нельзя рассматривать как синкретичное, хотя оно и омонимично ему.

Çalıştırma 6. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya geçirin:

- Kapı açılınca Dâna Efendi eski arkadaşını sakalı bıyığına *karışmış*, beyaz bir gömlek *giymiş*, köşede derin derin *düşünüyor* gördü. Zayıflamamıştı. Yine yusuvarlaktı. (Ö. S.)
- Nerimanı yatak odasında şezlongun üstünde elinde mendil, *ağlar* buldum. (H. E.)
- Siz, beni kolay mağlup *olacak* sandınız. (M. S.)
- Kendisine, İstiklâl caddesinde rastladığım zaman, onu, âdeta gözlerime inanamayacak kadar *değişmiş* gördüm. (N. K.)
- Kantarci, Topal Nuri'yi Ağayla karşılıklı bira *içer* görünce, mosmor kesildi. (O. K.)
- İncelemek değil, *inceler* görünmekten mosmor kesildi. (O. K.)
- Bu anda hatırladım. Fakat o tamamen *unutmuş* görünüyordu. (S. A.)
- Beni *gitti* biliyorlardı. (O. K.)
- Sizi uzaktan görür görmez, ne sevinmişim bilseniz! Hemen yanıma *gelecek*, benimle *konusacaktınız* sanıyordum. (M. S.)
- Gitmez* bellediydim (sandıydım). Gitti. (O. K.)
- Ziba Hanım-efendi, umumun ısrarına mukavemet edemiyor *göründü*. (Y. K.)
- Onu da meydanın ortasında... kâh sekerek, kâh yere kapanarak *kımıldanır* gördükçe ... yüzümün kıpkırmızı kesildiğini hissediyordum. (Y. K.)
- Bir kere küçükken ishal olmuşum da, *ölüyorum* sanmıştım. Kimse de öleceğimi düşünmemişti. Ya ölseydim! (O. P.)
- Belli ettiniz; beni *gördü* zannederim. Şimdi çıkar gider, dedi. (Y. K.)
- ... gururlu hâliyle her an *azarlayıverecekmişe* benziyordu. (O. K.)
- Kendini kızların yanında hakarete *uğramış* sayıyordu. (O. A.)
- ... açık pencereden birbirlerini öldürmek için *kovalıyorlar* sanılan kırılmaçlar giriyorlar...dı. (Ö. S.)
- Ve Doktor Hikmet, dayak yemiş bir köpek gibi, kafası omuzlarının içine *gömülmüş*, caddeyi geçti. (Y. K.)

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ТУРЕЦКОЙ ДИАЛЕКТНОЙ РЕЧИ

В турецком языке выделяется ряд диалектов, заметно отличающихся фонетически и морфологически от литературного языка. В художественных произведениях речь малообразованных персонажей обычно дается так, как она звучит, т. е. со всеми присущими ей диалектными особенностями. Отметим здесь, не вдаваясь в детали, лишь некоторые особенности турецкой диалектной речи.

А: Фонетические:

1. Закон гармонии гласных часто нарушается ввиду переходов одних гласных в другие (например: *şoyle* < *şöyle*, *indim* < *indim* и т. д.).
2. Велярное *k* (*q*), особенно в центральной и восточной Анатолии, заменяется велярным *g*; в ауслауте вместо *k*(*q*) часто выступает *h* (например: *gırh* < *kırk*).
3. Звонкие согласные в анлауте оглушаются (*pen* < *ben*), хотя встречается и обратное явление.
4. Палатальное *k* может звучать как *ç* (*çendi* < *kendi*), *g* — как *c* (*cöz* < *göz*).

Б: Морфологические:

1. В 1-м лице единственного числа вместо *-im* выступает аффикс *-in* (*giderin* < *giderim*); во втором лице *n* назализуется: *aldın*.
2. Личный аффикс *-(ı)k* (1-е лицо множественного числа) заменяет собой (во всех случаях) аффикс *-iz*. (Знаменитое: *İstemezük!* «Не хотим!» < *istemeyiz*).
3. При падении конечных согласных ряда временных основ меняется тип спряжения: вместо аффиксов 1-й группы появляются аффиксы 2-й группы (*geliyom* < *geliyorum*, *geliyon* < *geliyorsun*, *geliyok* < *geliyoruz*, *geliyonuz* или *geliyoz* < *geliyorsunuz* и т. п.).

Çalıştırma 7. «En güzel Karadeniz fıkraları» kitabından aldığımız aşağıdaki üç fıkrayı tercüme edip yazılı olarak edebi şekle soktukтан sonra anlatınız:

Adını koymak

Temel gurbettedir. Bir çocuğu doğmuştur. Kendisine bu haber verilir ve çocuğa bir türlü ad bulamadıklarından da yakınır. Temel'in cevabı şöyle olur: — Uyyy matem ad bulamayisunuz uğa verun penum adimu. Pen buntan sonra atsuz yaşamaya çalışırım.

Çirkinlik

Temel'le Cemal, evlilik üzerine konuşuyorlardı.

Temel: — Pen seğun yerune olsam o cızla cözü kapalı evlenirdum.

Cemal: — Neden? O kadar çirkun midur?

Boşuna mı

Temel ölüm döşegindedir. Karısı Fadime'yi yanına çağırır:

— Fadime, hizmetçi kızla aldatıydum seni, beni affet.

— Piliyrum, boşına mi zehirledum seni sanaysun?

Sözlük

1. *avaz* — вопль, крик
~~ *bağırma* — кричать благим матом
2. *gebermek* — (груб.) околоть, сдохнуть
3. *turp* — редька, редис
4. *okşamak* — гладить, ласкать
5. *tükürmek* — плевать
6. *avrat (dı)* — женщина, баба
7. *kıyafet* — 1) одежда; 2) (или *kılık* ~) внешний вид, облик
8. *petrol(lü)* — нефть
9. *plâk* — пластинка
plâka — дощечка, (металлическая) пластинка; бляха, номерной знак
10. *tertîp(bi)* — устройство, организация
~ *etmek* — устроить, организовать; приготовить

11. **antlaşma (muahede)** — договор, пакт
 12. **bacı** — сестра (*старшая*), сестрица; супруга (*собеседника*)
 13. **hakaret** — оскорбление, умаление достоинства, унижение
 hakir — презренный, ничтожный
 14. **sivamak** — 1) оштукатурить; 2) засучить (*рукава*)
 15. **halletmek** — решить, разрешить (*вопрос, проблему*)
 16. **mor** — фиолетовый, лиловый
 mos~ kesilmek — позеленеть; посинеть
 17. **zehir** — яд, отрав.
 ~lemek — отравить
 18. **gurbet** — чужбина
 19. **sekmek** — скакать, подпрыгивать
 20. **dayak** — 1) побои; 2) опора, подпорка
 ~ yemek — быть побитым, получить трепку

* * *

21. **lâpa** — каша
 ~ ~ — крупные хлопья (*снега*)
 22. **şemsiye** — зонт(ик)
 23. **kundura** — (*грубая*) обувь
 ~сі — сапожник
 24. **sıçramak** — прыгать, подпрыгивать; брызгать
 25. **salt** — 1) только, лишь; 2) абсолютный; прочный
 26. **dürtmek** — толкать, подтолкнуть (*прям., перен*)
 dürtüştürmek — подталкивать, погонять
 27. **tövbe** — зарок
 ~ ler olsun — клянусь
 ~ etmek (-e) — 1) давать зарок, клясться; 2) зарекаться; каяться
 28. **tehdit** — угроза, запугивание
 ~ etmek (-i) — запугивать (*кого-л.*), угрожать (*кому-л.*)
 29. **karavana** — 1) бачок; 2) арг. шамовка; 3) промах
 atmak — промазать (*по воротам*)
 30. **simsar** — маклер; посредник
 31. **taban** — ступня, подошва
 32. **yama** — заплатка;
 ~ vurmak(-e) — наложить заплату
 33. **sürat** — быстрота, скорость

- ~le** — быстро, живо
 34. **istihfaf** — пренебрежение, презрение
 35. **müsamaha** — снисходительность, попустительство; халатность
 ~ etmek (-e) — попустительствовать, потакать; проявить халатность
 36. **kader** — судьба
 37. **küsmek (-e)** — обижаться; пенять
 38. **yalın** — обнаженный, голый
 ~ kat — (в) один ряд, очень легко (*об одежде*)
 39. **serseri** — бродяга
 ~ (kör) kurşun — шальная пуля
 40. **nutuk (tku)** — речь (=konuşma, söylev)
 41. **halt** — 1) смешение, смесь; 2) разг. глупость, оплошность
 ~ etmek — делать (*говорить*) глупости, вытворять
 42. **asil** — благородный, знатный
 ~zade — аристократ; барчук
 43. **feragat** — (*само*)отречение
 ~ etmek (-den) — отказываться, отречься

* * *

44. **problem** — задача (*математическая*); проблема
 45. **páydos** — конец (*работы*), перерыв
 46. **tahmin** — предположение, прогноз, догадка (=sanı)
 ~ etmek — предполагать, угадывать
 ~en — предположительно
 47. **ayrıntı (tafsilât)** — подробность, деталь
 ~lı anlatmak — подробно изложить
 48. **kartal** — орел
 49. **kafes** — клетка; (*разг.*) тюрьма
 50. **atmaca (şahin перен.)** — ястреб
 51. **doğan (şahin)** — сокол
 52. **kaplan** — тигр
 53. **pars** — барс, леопард
 54. **koğuş** — камера (*в тюрьме*), палата (*в больнице*)
 55. **canavar** — зверь, хищник
 56. **ihmal(li)** — нерадивость, халатность
 ~ etmek(-i) — относиться халатно, нерадиво, запускать (*дела и т. д.*)
 57. **çöl** — пустыня

58. **maymun** — обезьяна
 59. **avuç (cu)** — ладонь; горсть
 bir ~ — горстка, кучка
 60. **kuyruk** — 1) хвост; 2) очередь
 61. **post** — шкура
 62. **bel** — поясница, талия
 63. **elebaşı** — предводитель, главарь, верховод
 64. **kova** — 1) ведро; 2) (*футб. арг.*) «дыра» (*о вратаре*)
 65. **for** — нападающий, форвард
 santra~ — центральный нападающий
 66. **delil** — доказательство; аргумент, довод; улика
 67. **aleyh** — (*служебн. имя*) против (*кого-л., чего-л.*)
 ~ime, ~imde — против меня
 ~tar (muhalif) — противник; оппозиционер
 68. **taşra** — провинция
 ~lı — провинциал
 69. **hat (ttı)** — линия
 70. **çıplak** — голый, обнаженный

* * *

71. **kıskanmak (-i-den; -i)** — 1) ревновать (*кого-то к кому-то*);
 2) завидовать (*кому-то*)
 kıskanç — ревнивый; завистливый
 72. **bedava** — бесплатный; бесплатно, задаром
 73. **camekân** — витрина; стеклянная будка
 74. **hür** — свободный
 ~riyet — свобода
 75. **ürümek** — лаять (*havlamak*); выть
 76. **kervan** — караван
 77. **hac(ccı)** — хадж, паломничество (в Мекку)
 hacı — паломник, хаджи
 78. **ötmek** — петь (*о птицах*); звучать (*о трубе, свистке и т. п.*)
 79. **sağmak** — доить (*прям., перен.*)
 80. **mühür** — печать, штемпель
 ~lemek(-i) — ставить печать (*на чем-то*)

Türemiş sözcükler

1. **içlendirmek** — волновать, задевать за живое
 2. **zorlanmak** — 1) подвергаться насилию, испытывать давление; испытывать трудности в чем-л.
 3. **deneyimli** — испытанный, опытный
 4. **siyaset = politika**
 5. **tutarlı** — стройный, связный, гармоничный, последовательный
 6. **boşboğaz** — пустомеля, болтун
 ~lık — болтливость
 7. **ıslanmak** — намочнуть
 8. **direnme, direnç (mukavemet)** — упорство, сопротивление
 9. **kovalamak (-i)** — гоняться, преследовать
 10. **çoğunluk (ekseriyet)** — большинство
 11. **olgun** — зрелый, спелый
 12. **yakınmak (-den)** — сетовать, жаловаться (*на что-л.*); изливать горе

* * *

13. **Mehmetçik** — солдатушка, Мехметчик (*ласковое прозвище турецкого солдата*)
 14. **sarsak** — 1) дрожащий, 2) дряхлый
 15. **sürütmek** — волочить
 16. **gözetlemek(-i)** — наблюдать (*за кем/чем-л.*)
 17. **parmaklık** — решетка
 18. **dayamak (-i, -e)** — опереть (*что-то обо что-то*), опереться (*чем-то обо что-то*)
 19. **çorbacı** — (*простореч.*) господин, хозяин (*обращение к зажиточному христианину*)
 20. **şimendifer (устар.)** — demiryolu
 21. **sükûnet** — спокойствие (*ср. sakin*)

* * *

22. **tutuklu (mahpus)** — задержанный, арестант, заключенный
 23. **yanlı (= taraftar)** — сторонник
 24. **usulcacık, usullacık** — тихо, осторожно
 25. **diyar (= memleket)** — страна, край

Deyimler

1. *ağzında bakla ıslanmaz* — он болтун, он не умеет держать язык за зубами
2. *ne (de)se beğenirsin?* — что, ты думаешь, он сказал?
3. *viz gelmek (-e)* — не обращать внимания, не придавать значения, плевать
4. *akıl öğretmek* — учить уму-разуму
5. *(birinin) aklına turp sıkamak* — (шутл.) вправить мозги (тому, чьи действия или слова вызывают удивление, неприятие)

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ АФФИКСЫ

Основные словообразовательные аффиксы были введены в предыдущих уроках. Оставшиеся пока вне рассмотрения аффиксы, частично придуманные за последние 50–60 лет турецкими лингвистами (как, например, аффиксы *-il*, *-man* и другие), многочисленны (более 25 аффиксов), но сфера их употребления узка: каждый из них образует не более трех-четырех слов (а чаще одно-два слова). Вот некоторые из них:

- *a/-e* (*sür-e*, *yar-a*)
- *aç/-eç* (*say-aç* «счетчик», *sür-eç* «процесс»)
- *amak* (*bas-amak* «ступенька»)
- *anak/-enек* (*tut-anak* «протокол», *gel-enek*, *gör-enek*)
- *ay/-ey* (*yat-ay* «горизонтальный», *dik-ey* «вертикальный, отвесный»)
- *di** (*alın-dı* «квитанция, расписка», *uy-du* «спутник»)
- *ey* (*gün-ey*, *kuz(?) -ey*)
- *il** (*tek-il* «единственное число», *çoğ-ul* «множественное число»)
- *man/-men* (*say-man* «бухгалтер», *öğret-men*)
- *mik** (*kıy-mik* «заноза; осколочек», *kus-muk* «блевотина»)
- *(a)v/-(e)v* (*sına-v*, *gör-ev*, *söyle-v* «речь»)

и др.

Алıştırma 8. Şu birkaç cümleyi çevirin:

1. Parmağıma *kıymık* kaçtı, çıkaramıyorum. 2. Dikkat edin, şu *basamak* çürük görünüyor. 3. Bir *tutanak* düzenlemeli. 4. Dünyamızın biricik (bir tek) doğal *uydusu* var, o da güzelim aydır; suni uydulara gelince adedini (sayısını) kimse bilmez galiba. 5. Разве в вашей квартире нет электросчетчика? 6. Где же *квитанция*? Позовите-ка *бухгалтера*. 7. Мы остались под впечатлением произнесенной им *речи*. 8. Этот кол должен быть перпендикулярным к земле («к месту»). 9. *Tekil* birinci kişi. 10. Второе лицо множественного числа. 11. Havanın ısınma(sı) *süreci* insanlık için büyük bir tehlike yaratmaktadır. 12. *Процесс* индустриализации нельзя приостановить.

Алıştırma 9. Aşağıdaki tümceleri Rusçaya veya Türkçeye çevirin, boşlukları varsa doldurun:

1. Bu işi *tertibe* (bir düzene) sokmalı (iyice tertip etmeli, düzenlemeli). 2. *Avaz* avaz bağırarak hale düştü: aşağı *tükürse* sakalı, yukarı *tükürse* bıyığı... 3. Kapının zili üstündeki *plâkada* şu ismi okudu... 4. *Hakaret* saydığı bu sözler karşısında *mosmor* kesildi. 5. « Ben Hicâzda askerlik ettiğim için arapça bilirim. Arapça konuşmaya kalktım. «*Gurbette* unuttum!» dedi. Allah kimseyi gurbete düşürmesin! İnsan ana dilini bile kaybediyormuş!». (Ö. S.) 6. Çok çekişmeli geçen kongrede daha birçok sorunlar *halledildi* (çözüldü). 7. «Ah bugün biriniz hapsirirsa, şart olsun *geberteceğim!*» (Ö. S.) 8. Halk ağzında kadın veya karı yerine daha çok *avrat* denir. 9. Gene halk ağzında abla ve kızkardeş anlamında *bacı* sözcüğü kullanılır. 10. *Zehir* gibi bir soğuk var, insan durduğu yerde *sekmese* hali ne olur? 11. Adamcağızı *okşayacağına* temiz bir *dayak* attı. 12. Bak, gömleğinin kollarını *sıvamış*, dövüşe mi hazırlanıyor. 13. Hükümet *petrol* sorununu halletmek istediği için bu *antlaşmayı* (muahedeyi) yapmıştır. 14. Bulaşık yıkar, yıkamaz karıdan *dayak* yer yemez kendilerine neydi? Herkes kendi işine karışsa olmaz mıydı? (O.K.) 15. Ne diyorsun sen? Aklına *turp* sıkayım!

1. *Lâpa lâpa* kar yağıyor. Aksi gibi *şemsiyemi* evde unuttum. 2. Sen *müşamahalı* bakma ona, sakın *istihfafla* süzme kendisini, *hakir* biri

değil o, *asilzadenin* biri. — Sahi mi? Ben de bir *serseri* sandım. *Yamalı* kıyafetine ne denir? — *Kader!* İnsan kaderine *küsmemeli*. 3. Yanımdan *süratle* geçen kamyon üstüme çamur *sıçrattı*. 4. *Tabanı* patlamış ayakkabımı *kunduracıya* (ayakkabı tamircisine) götürdüm. 5. Komşumu arada bir dirseğiyle *dürtüyor*, fakat buna *tehdit* gözüyle bakmamalı, bir şaka olacak. 6. Rakiplerimiz *nutuk* üstüne *nutuk* çekiyorlar ama, ne çıkar bundan? Partimiz önümüzdeki seçimlerde, *tövbeler* olsun, *salt* çoğunluğu kazanacaktır. Bundan sonra ne *hali* ederlerse etsinler.

1. Он *сконфуженно* покинул зал. 2. Это *испытанный*, зрелый политический деятель. 3. Это событие *взволновало* меня до слез (... вызвать/«привести» слезы). 4. Они проводят *последовательную* (гармоничную) политику. 5. Как не *промокнешь*? Снег валит *хлопьями*. 6. Их *сопротивление* возросло; на отдельных участках они даже *преследуют* части противника. 7. На что ты собираешься *жаловаться*? И кому? Этот *болтун* тебе не поможет. 8. Завтрак, который *приготовила* наша сестра (=ваша жена) был великолепен. 9. Комнату следует *оштукатурить*. 10. Мне захотелось *научить их уму-разуму*. 11. Вместо того чтобы быть *обласканными*, они *получили трепку*. 12. Это не пение. Какая-то *баба* кричит *благим матом*. Дай другую *пластинку*. 13. Он аж *позеленел* от страха быть *отравленным*. 14. *Пакт* мира. 15. Эту проблему они не *решили*. 16. Что же, вы думаете, он сделал? Пора уже поучить его уму-разуму (вправить мозги)

1. Бедняга! Он с трудом *волочит* ногу. 2. Дедушка у них старый, но не *дряхлый*. 3. Нужно *приставить* («опереть») лестницу к стене. 4. Обопрись спиной о *решетку* сада. 5. Надо *понаблюдать* за этим *маклером*. 6. На что ты его *толкаешь*? Он и без того *обижен* на свою судьбу. 7. Наказание («беда») господне! Опять *промазал*! Клянусь, на следующую игру я его не выставлю. 8. Странная пара: один — *аристократ* с *презрительным* взглядом, другой — *бродяга* в *латаной* одежде. 9. *Ботинки* на прочной *подошве*. Однако летом он ходит («бродит») *босиком*. 10. Боясь *промокнуть*, он *быстро прыгнул*

ко мне. Мой *зонтик* был уже раскрыт. 11. *Отказаться* от всех своих прав! Ты сделал *глупость*. 12. Он смотрел на всех со *снисходительным спокойствием*.

1. Sorunu *çözmek* dendiği gibi meseleyi ... de denebilir. 2. Tek ayak üzerinde veya iki ayak bir arada *sıçramak* yahut sıçrayarak yürümek anlamını vermek istiyorsak ... eylemini seçeriz. 3. (Elbisenin kolları hakkında) yukarıya çekip toplamak anlamında ... eylemi (fiili) kullanılır. 4. Hoş görü, göz yumma gibi anlamlara gelen bir ... sözcüğü (kelimesi) vardır. 5. Kimi vakit iyilik ve en çok fenalık hazırlamış bulunduğu inanılan doğüstü kuvvete ... denir. 6. Bazı haklarından kendi isteğiyle vazgeçme hallerine ... deriz. 7. Sevgi duygusu ile Türk askerine verilen ad ...'tir. 8. *Ancak, sade(ce), sırf, tek, yalnız* gibi kelimelerin bir anlamdaşı daha vardır, o da ... sözcüğüdür.

1. Ayhan *usulcacık*: — Bugün, dedi, öğretmen derse kaldırdı babacığım. Bir *problem* sordu bildim, bir daha sordu onu da bildim, kızdı bir daha sordu, onu da bilmeyeyim mi? (O. K.) 2. *Tahmin*imizde yanılmışız. 3. Bizim posta kutusuna bir haftada ne kadar mektup geldi bilir misin? ... Bir *tahmin* et bakayım. (O. K.) 4. Ben bu partinin *yanlısı* (tarafı) değilim. 5. Ne *canavar* adam! 6. Olayı bütün *ayrıntılarıyla* // ayrıntılı (tafsilatlı) anlatmanızı rica ederiz. 7. Son zamanlarda işinizi *ihmal* ediyorsunuz, size ihtarda (ikazda) bulunmak zorundayım. 8. *Kuyruklu* yıldız deyiminin ne demek olduğunu biliyor musunuz? 9. Hükümet *aleyhine* gösteri yapmak olanaklı mı (mümkün mü)? 10. Hepimiz savaş karşıtıyız. 11. Bu ortaklığa katıldığımız takdirde *avuç* dolusu para kazanırız. 12. *Tutukluyu* *delil* yetersizliği yüzünden serbest bırakmalıyız. 13. *Kova kova* su taşıyorlar. Ne için? Nereye? 14. Yeni *şimendifer* (tren, demiryolu) *hattı* bu şehir üzerinden geçecektir. 15. Şu *çorbacıya* soruver. *Taşralı* simsara çok benziyor. 16. Ayı vurulmadan *postunu* satma. 17. *Doğanı* şimdilik *kafese* koymalı. 18. Asık yüzüyle *koğuşu*, koğuştaki köylüleri gözden geçirdikten sonra, dışarı çıktı... (O. K.) 19. İki elini *beline* dayadı. 20. Şimdi tabloyu bütün *çıplaklığıyla* görüyoruz. 21. Ankara'dan uçaklarla yüzelli *tutuklu* getirileceği bildirildi. (T. G.) 22. Kadı efendi rüyada

yaptığı iyiliğe dair daha ziyade *tafsilât* almak istedi. (Ö. S.)
23. «Erkeğini *avucunun* içine alamıyorsun!» diyordu. (O. K.)

1. Кто у них в линии нападения, кроме Тайфуна? 2. Эта задача предположительно решается следующим образом. 3. Шесть часов вечера. Конец (работы)! 4. Какая у нее тонкая *талия*. Прямотаки, как (у) осы. 5. Горстка покупателей (клиентов), но все-таки не хочет вставать в очередь! 6. Подробности этого происшествия нам известны. Улики налицо. Двое задержанных уже в камере. 7. Эта клетка для тигра будет тесной. Поместим здесь обезьяну. 8. В Турции пустынь нет, больших лесов тоже нет. Поэтому нет и хищников, за исключением волков и шакалов. 9. В то время как другие стараются, вы работаете с прохладцей (нерадиво). 10. Он сторонник мира, противник ястребов. 11. Раньше велась соколиная охота, но сейчас откуда быть у нас соколу или ястребу? 12. Их много. Сварите ведро картошки. 13. Вы невооруженным («голым») глазом можете видеть, что он не является их главарем. Он всего лишь мелкий провинциальный служащий. 14. Ребенок заснул. Осторожно покинем комнату. 15. Это что, вратарь? Дыра! 16. Его шуба — из медвежьей шкуры.

1. Kuşların çoğu güzel öter. 2. Artık borusu ötmüyor. 3. İş boru. 4. ... babasının yirmi yedi defa *hacca* gittiğinden bahsetti. (Ö.S.) 5. Mutluluğunuzu *kıskanıyor*. 6. Hiç te *kıskanç* değildir. Eşi bilmem nerede, ona vız gelir. 7. Bu kuş uçmayan *kervan* geçmeyen yerde ne işimiz var? 8. Pahalıya mı aldın? — *Bedavadan* ucuz. 9. «Harp içindeydik. Viranbağ'da öğle yemeğine çağrılan Ziya Gökalp bir ara kızı Hürriyet'in ortada olmadığını gördü. Ve telâşla çamlara doğru bağırmağa başladı: — Hürriyet ... Hürriyet... // Hüseyin Cahit acı bir gülüşle yanındakinin kulağına fısıldadı (yavaşça söyledi): — Ziya Bey *Hürriyet*'in kaybolduğunun yeni farkına vardı galiba!» («Meşh.») 10. Esir yaşamaktansa *hür* ölmek iyidir. 11. «Aldatarak parasını çekmek» anlamını belirtmek istiyorsak *sağmak* eylemini kullanırız. 12. Böyle bir kâğıdı *mühürlemek* olur mu? 13. *Ürmesini* bilmeyen köpek sürüye kurt getirir. 14. Köpeği *havlatma*, ısıırır! 15. Baksana, mağazanın *camekânında* (vitrininde) ne cici şeyler var!

Mehmetçik

(*hikâye; bazı kısaltmalarla*)

(Mehmetçik, Çanakkalede yaralanmış, Haydarpaşa hastanesinde tedavi edilmiştir. Ayağı bir parça sakat kaldığı için onu hafif hizmete ayırmışlar, hastane hizmetçiliğinde alıkoymuşlardır. Bir gün Haydarpaşa istasyonundan hastaneye götürülmek üzere kendisine bir hasta İngiliz esiri teslim ederler.)

Gece yaklaşmıştı. Hava kararıyor, soğuk bir rüzgârla lâpa lâpa kar yağmaya başlıyordu. Caddeyi *bir telâştır* almıştı. Şemsiyeler açılıyor, yakalar kalkıyor, adımlar sıklaşıyordu. Bir iki kişi koşmaya başladı. Bu, yavaş yavaş başkalarına da etki etti (=geçti). Yalnız İngiliz çavuşu gittikçe yürüyüşünü ağırlatıyor, üç beş adımda bir bastonuna dayanarak dinleniyordu.

Mehmet, telâş ve hiddet içinde idi. İkide bir İngilizin kolunu çekiyor, durduğu yerde kocaman yırtık kunduralarıyla tepiniyor, etrafına çamurlu sular sıçratarak söyleniyordu:

— Çabuk ol, be... Allah deve gibi salt bacak yaratmış, az açıversene o bacakları ne olur ki?

Sonra onun anlamadığını görerek elleriyle, kollarıyla işaretler yapıyor, koşanları, Haydarpaşa hastanesini, gökyüzünü gösteriyordu.

İngiliz asker hasta idi. Bu düşkünlüğüne rağmen şaşılacak kadar dik kalan uzun vücudu kurulması bitmiş bir makine gibi ağır, yavaş hareketlerle adım adım ilerliyordu. Mehmet dehşetli bir İngiliz düşmanıydı. Ötekilere çok o kadar kızmaz, herbiri için ayrı ayrı mazeretler bulmaya çalışır, sulh (barış) olursa onları affedebileceğini söylerdi. Fakat İngilizlere çok kızgındı. Onun için belki acırım korkusu ile hastanın yüzüne bakmıyor, sade onu eliyle dürtüştürerek söyleniyordu:

— Haydi yürü, Allahın belâsı! Tövbeler olsun, seni yol ortasında bırakıp *giderim*. Hastaneyi de bulamaz, geberir kalırsın.

Sonra tehdidinin boş bir şey olmadığını anlatmak için onu bırakıyor, sakat ayağını sürüterek bir zaman hızlı hızlı gidiyor, kalabalığın arasına, ağaçların arkasına saklanarak onu gözetliyordu. Fakat İngilizin gene aldırmadığını, bilâkis bastonuna dayanıp daha uzun müddet dinlendiğini görerek bağıra çağıra geri dönüyordu.

Geçide vardıkları zaman İngiliz büsbütün «stop» deyip durdu. Sırtını parmaklığa dayıyor, başını havaya kaldırıyor, yüzüne inen karlara gizli bir şeyler söyler gibi hafif hafif dudaklarını oynatıyordu.

Mehmet, bu sefer büsbütün telâşlandı:

— Vay anam, dedi, ben ona adam ol derken o büsbütün adamlıktan çıktı, be... Hey, beri *bah...* Hele şöyle *gımulda bakayın...* Yürü de evvelki gibi yürü, *razıyın...* Hastaneye çok *galmadı*. Orada seni rahat yatağa yatırılar, sıcak yemek verirler. Keşke ben senin yerinde olsam... Bak, bu akşam *garavanaya yetişemiyon*.

* * *

Kürklü paltosunun yakası içinde yüzü yarı yarıya kaybolmuş bir Rum, kıyafetine nazaran zengin bir simsar yanlarında durdu. Hastaya İngilizce birkaç kelime söyledi. Sonra Mehmede:

— Yazık bre... Koy bir araba içinde onu... Düşman müşman ama gınahtır, dedi.

Mehmet gülümsedi:

— Param olsa ben *dabanımın* altına yama *vurdururun*, çorbacı. Bak, ayağımın biri *zabahtanberi baluk* gibi su içinde geziyor. Acidınsa çeviriversene bir araba...

Rum son sözü işitince hemen döndü, süratle yoluna devam etti. Mehmet onun arkasından baktı; istihfaf ile (hayretle), hattâ biraz merhamet ve müsamaha ile gülümsedi; yere tükürdü. Bu ümidin de kesildiğini görünce tekrar İngilizce döndü:

— *Görüyon* ya, o da olmadı... *Gaderine* küs... *Nidelim*. Gayrı günah benden gitti. Bir gayret etmezsen *zabaha* kadar *garşı garşıya otururuk*.

Mehmet artık gülüyor, şaka ediyordu. Bu, onun tabiatıydı: Tehlike karşısında önce telâşa düşüyor, *korkuyor görünürdü*. Fakat felâket gelip çattınca inanılmaz bir sabır ve neşe ile karşılar, acıya, sıkıntıya güler yüzle tahammül ederdi.

Etraflarına fabrikadan çıkan şimendifer (demiryol) işçilerinden, esnaf çıraklarından, yağmurun, karın altında, elleri ceplerinde, yalınayak dolaşan serserilerden bir kalabalık toplanıyordu. Mehmet, uzun uzun düşündükten sonra kararını verdi ve kâh İngilizce, kâh etrafındaki kalabalığa dönerek nutka başladı:

— Ulan be gök gözlü uğursuz ... Seni buralara kırmızı mektuplarla ben mi davet ediverdim? Ulan, para sende, rahat sende, memleket sende, dükkân, tezgâh sende... Hay domuz gök gözünü toprak *doyurası*! Yedi deniz aşırı yerden kale gibi gemilerine binip ne halt aramaya gelirsın, benimle muharebeye tutuşursun. Sonra az başın sıkıldı mı «teslim, teslim» diye ellerini açarsın, gelir başıma hasta olursun. Yol ortasında «Ben *gidemen!*» deyip direnirsin. Gel başımın belâsı, gel, seni sırtımda taşıyayım da tamam olsun.

Yavaş yavaş hasta İngilizin önünde yere çömeldi, topal ayağını kıvrırmak için dizini yere, çamurlu karların içine koydu; düşmanını bileklerinden tutarak sırtına yükledi. Çehresinde tatlı bir sükûnet, asil ve güler yüzlü feragat vardı.

(Reşat Nuri Güntekin)

Çalıştırma 10. Aşağıdaki konuşmayı Türkçeye çevirip yanlışları giderdikten sonra bir diyalog yapın:

В зоопарке

Селим: Ты все поешь и поешь.

Демир: Решаю математическую задачу. Очень сложная.

С.: Не сделать ли обеденный перерыв?

Д.: С удовольствием. Ну, что ты сегодня видел? Рассказывай.

С.: Угадай («предположи»).

Д.: Наверное, в каком-нибудь музее был.

С.: Нет, в зоопарке.

Д.: Расскажи-ка поподробнее. Я давно там не был («не посещал, не ходил»).

С.: Ну какие подробности? Зоопарк небольшой. Орла я застал спящим. В соседних клетках соколы, ястреб.

Д.: А что скажешь о тигре? Или, как там («как назвать?»), барс?

С.: Очень красивый! Ходит по клетке туда-сюда («направо — налево»), как арестант в камере. Настоящий («полный») зверь! В случае если сторож («служитель») проявит халатность в своем деле и забудет запереть клетку, он, вырвавшись, никого не пощадит.

- Д.: Ну здесь же не пустыня. Быстро поймают. Или застрелят. А что обезьяны?
- С.: Забыл название. Целая куча («горсть») обезьян. Длинный хвост. Толстая шкура до пояса («до поясницы»). Ниже (все) голо. У них есть предводитель.
- Д.: Вожак (kösemen).
- С.: Да. На людей (посетителей) не обращают никакого внимания.
- Д.: Ну хорошо, а вечером куда пойдешь?
- С.: На стадион. Сегодня «Измирспор» встречается с «Фенербахче». Увижу великолепного вратаря Рюштю...
- Д.: Дыра!
- С.: ...знаменитого центрального нападающего Тайфуна.
- Д.: Мазила!
- С.: Ну, это утверждение требует доказательств! Ты же знаешь, сколько голов он забил («бросил») в прошлом сезоне. Судя по всему («все показывает, что...») ты за «Фенербахче» не болеешь («не сторонник»)...
- Д.: Я болею против них («Я их противник»).
- С.: Ну а я, хотя и провинциал, много слышу и читаю об этой команде. Сегодня, наконец, увижу ее собственными глазами.

Çalıştırma 11. Aşağıdaki cümleleri Rusçaya çeviriniz:

1. Türkiye'nin elinde, *kullanıldığı takdirde* böyle bir bağımlılığı kirabilecek önemli kozlar vardır. (Gaz.)
2. *Bilse bilse* eski bir profesör kızı olduğunu bilebilirdi. (M. Su.)
3. Şu anda kendini herşeyden ve herkesten uzak, unutmuş, unutulmuş ve bir başka âleme *atılmış sanıyordu*. (Y. K.)
4. ... oğlunu gaz ocağıyla *uğraşır buldu*. (O. K.)
5. Hey Allahım. Emine'yi İsmail'den kıskanıyorum. Boğazını sıkıp *öldüresiye* kıskanıyorum. (Y. K.)
6. O ... bu fazla sokulganlığımı *farketmez göründü*. (S. A.)
7. Eğer akademiye *girmemiş ise*, o da, bencileyin (= bence) çok müstakil mizaçlı (= tabiatlı) olmasındandır. (Y. K.)
6. Dudu *neyse ne...* Fakat Esmâ... (S. A.)
9. İş bununla kalsaydı *neyse*. (Y. K.)
10. Ne görsem beğenirsiniz? (R. N.)
11. Açık duran kitabı bana uzattı. — Dün

getirdiler. Kaça alsam beğenirsin? — İki liraya. (Ö. S.) 12. Köyde at yarışı *olsa* derhal Esmâ ileri atılır, — Ben *derdi*. (S. E.) 13. Ben şarklıları başka türlü *düşünür zannederdim*. (Y. K.) 14. Eğer kitapta yalan, bu kadarla *bitiyor sanırsanız* aldanırsınız (T. G.) 15. Beyefendi, Dün köprüde size tesadüf etmiştim, şapkanızı nezaketle çıkardınız ve beni gayet resmî bir tavırla selâmladınız. Keşke hiç selâm vermeseydiniz, keşke *görmemezliğe gelseydiniz*, keşke başınızı çevirseydiniz, evet, bunların biri o sizin nazik resmî selâmınız kadar üzmez, hatta incitmezdi. (M. S.) 16. Gelmeyecektim bugün. ... — Geldin ama... — Doğru! Geldim... — *Gelmemezlik edemezsin* sen. (Ş. S.) 17. ... bir çocuğun ölmüş olacağını hemen hepsi biliyordu. Hepsi *bilmezlikten, görmezlikten geliyordu*. (Ü. K.) 18. Oğlanı ... dürtmedi mi? — Dürtmedi. — *Dürtmüştür*, sen *görememişsindir*. (O. K.) 19. Gazetelerde «Cezaevinde saçları kesilen demokrasi kahramanı» diye çıkan resimlerimi *görmüşsünüzdür*. (A. N.) 20. ... bilim adamları, havanın ısınma sürecinin derhal *durdurulmaması halinde* kontrolden çıkacağını ... söylediler («Sab.») 21. Böyle bir işi *yapsa yapsa*, büyükler birleşip bir şirket kurarak yapmalı ki, kimin yaptığı şahsen bilinmeye. (A. N.)

Çalıştırma 12. Orhan Veli Kanık'ın «Bedava» adlı şiirini okuyup ezberleyiniz:

Bedava yaşıyoruz, bedava.
Hava bedava, bulut bedava.
Dere tepe bedava.
Yağmur çamur bedava.
Otomobillerin dışı,
Sinemaların kapısı,
Camekânlar bedava.
Peynir ekmek değil ama
Acı su bedava.
Kelle fiyatına hürriyet,
Esirlik bedava.
Bedava yaşıyoruz, bedava.

Çalıştırma 13. Aşağıdaki cümle ve cümlecikleri ağızdan çevirin:

1. Неэтичное поведение. 2. Узнав об этом, он сделал кислую мину // надулся, нахмурился // воротит нос. 3. Он привел себя в порядок. 4. Понимаем. Но дойдут ли руки? 5. Его скромность известна. 6. Это сообщение просочилось из неизвестных нам источников. 7. Положительный опыт. 8. Груда камней. 9. Для жидкостей имеются ведра, бочки и даже бочки. 10. В бочках нужды нет. Нам требуются бутылки. 11. Он, запыхавшись, вошел в дверь. 12. Государство наложило руку на их изобретение. 13. Нельзя закрывать глаза на такие вещи. 14. То он что-то бормочет, то кричит во весь голос. 15. Заключив это соглашение, мы обрели надежду. 16. Он оказался бессилен помочь нам. 17. Он смотрел на всех со снисходительной улыбкой. 18. Они посчитали: вопрос решен (решился). 19. Зонтик не открывайте: дождя нет. 20. Куда бы, вы думали, он пошел? 21. Он дал зарок не произносить речей. 22. Ты не умеешь держать язык за зубами. 23. Эта деталь очень интересна. 24. Можете ли вы привести аргументы? 25. Они завоевали (достигли) свободу. 26. Ваше сопротивление бесполезно. 27. Известно, что он ревнует жену. Но к кому? 28. Среди задержанных есть и их предводитель. 29. Все они одеты очень легко. 30. Он явился, засучив рукава рубахи. 31. Обрызгать кого-то грязью. 32. Вилать (махать) хвостом.

Çalıştırma 14. Aşağıdaki atasözlerini ezberlemeye bakınız:

1. Almadığın hayvanı kuyruğundan tutma. 2. Kırk hırsız bir çıplağı soyamamış. 3. İt ürür (havlar) kervan yürür. 4. Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. 5. Kaderin yaptığını kimse yapamaz. 6. Göğe tükürse yere düşer. 7. Ölmüş eşek kurttan korkmaz. 8. Arı bal alacak çiçeği bilir. 9. Deve kırk yıl Mekke'ye gitse hacı olmaz. 10. Kuyruğunu kessen de domuz, kulağını kessen de domuz. 11. Her düdük istediğin gibi ötmez. 12. Sen ağa ben ağa, ineği kim sağa? 13. Ardında yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz. 14. Bir deliği olan fare çabuk tutulur. 15. Dağda bağı olanların çakaldan davası eksik olmaz. 16. Ayı vurulmadan postu satılmaz. 17. Evde iki avrat olunca ev süpürülmemiş olur. 18. Şahin avını nerede olsa alır. 19. Mühür kimde ise Süleyman odur.

20. Keçi geberse de kuyruğunu indirmes. 21. Bir it ürümekle bir kervan geri dönmez. 22. Bir avuç altının olmaktansa bir avuç toprağın olsun. 23. Gökten ne yağar ki yer kabul etmez. 24. Zelzeleyi gören yangına razı olur. 25. Çok havlayan köpek ısırmaz. 26. Parayı veren düdüğü çalar. 27. Kusursuz dost arayan dostsuz kalır. 28. Aralarından su sızmaz. 29. Hacı hacıyı Mekke'de bulur. 30. O hacı bu hacı, kim olacak boyacı? 31. Ana gibi yâr Bağdat gibi diyar olmaz. 32. Dokuz ölç bir biç.

-ıp — (5)6; -ınca — 2; -irken — 3, 7, 5; -ır -maz — 4; -dıktan sonra — 8.
11. 1. ...bitirince...; 2. ...duyunca...; 3. ...karşılarken nasıl davranılacağını... 4. alaylı bakışlar görmeyince ozan rahatladı... v.s.

6. 1. ...uğrasa(ydı)... bulurdu. 2. ...kütüphanede ise... 3. ...e doğru gelmezsen ... sensiz gideceğiz. 4. ...bunca (bu kadar) param olsa(ydı) çoktan ... alırdım. 8. 1. öğrenci öğretmenin ne sorduğunu anlamadığından (öbürü) soru yanıtsız kaldı; 4. ...mak için...; 5. ...dığımızda opera başlamıştı; 8. ...bana yan baktıkları için dilim tutulup konuşmadım v.s.

2. 1, 2, 7-12 — ma; 4, 5, 13, 15 — acak; 3, 5, 6 — dık. 3. 1. ...-un attan inmesine... 2. eşyaman geri verilmesini... (eşyayı geri verdirin). 3. ...olmanızı isterdim. 4. ...yan bakması...; ...cezalandırılmasını talep ed... 5. ...anlatmaya (-nın anlatılmasına)... 6. ...kabahatlı (suçlu) çıkması...; ...istediği belliydi. 7. ...gelmesini... 8. ...sıra ile yanıt vermenizi... 9. ...kurulması... 10. ...in binmesi (binmeleri)... 11. başarılı olmasını ... satışa çıkmasını... 12. bu işlemlerle yetinilmeyip ... daha ileri gidilmesini (gidilmesi talebinde bulun-)... 13. söylemesi kolay. 5. 1. doya doya... 2. Reşit diye... 3. ...anlasın diye... 4. pek (te) dinlemeden... 5. ...unutmadan söyleyeyim. 6. ...bir hafta bile geçmeden (olmadan)... 7. ...düşüne düşün... 8. ...hikâye diye bir şey... 9. ...okumadan... 10. ...döndü mü diye...; tuzağa düşmesin diye... 11. ...-nın içinde dursun diye getirmedim. 12. henüz ortalık kararmadan (karanlık basmadan)...; hasta(lanmış) olmasın diye... 7. 1. bunu yapacak adam... 2. ...konuşacak vakit yok. 3. artık yapılacak şey yoktu. 4. ...ya götürecek vapur... 5. içecek su (içme suyu). 6. ...yitirecek şeyleri olmadığı için korkacakları da (-acak şeyleri de)... 8. çıkar (yarar) hiç yok, sırf (yalnız) gider. 9. kırılmaz. 11. akıl almaz şey. 12. akan (akar) sular. 13. yürür konuşur makina; yanar dağ. 14. çıkmazdan çıkar yol..., verilecek yanıt. 10. 1. ...yıkıldıysa da insanca kayıp yok. 2. ...-memesini söyledimse de... 3. ...gelmezse de (gelme bile)... 4. ...tanıyorsam da... 5. ...temin etmediyse de... 6. ...birkaç şarkı düzdüyse de mâlûmumuz değildir. 12. 1. soy(mak) 2. kan(ış) 3. döv- 4. temin et- 5. yetki 6. şirket 7. kâtip 8. kusur 9. yak- 10. yık- 11. belâ 12. mesut, bahtlı 13. toplum 14. avukat 15. fuar; 1. kayır- 2. tüken- 3. kop- 4. çakı 5. boğuş 6. ahali 7. yadigâr 8. dere; 1. öv- 2. hademe 3. kese, cüzdan 4. tak- 5. esir.

2. 1, 2, 5, 8, 9 — mış; 3, 6, 7 — mış olan; 4 — an; 10 — dik.
3. 1. ...garsonun getirdiği kızartılmış etle meyveyi... 2. ...yaklaşan... 3. ...ilk ele almış olan... 4. ...bitirilmedik (...memiş) semfonisi... 5. henüz bir yaşını doldurmamış olan zavallı çocuk 6. yazılmış 7. soyulmuş 8. bilinmedik yollarda görülmedik (görülmemiş) hayvanların izleri... 9. andığınız olaylara fiilen (gerçekten de) katılmış olan demiryolcuların bazısı... 10. ...henüz bitmemiş olan kısmı... 5. 1. ...gelmişti, ...gelecekti 2. ...koymuş(tu) ...gidecekti 3. ...yetişmeseydi ...belki dövecekti 4. ...düşündüğünü anlatabilseydi, sanatın ...-a bağlı olduğunu söyleyecekti 8. ...az kalsın ...benzetiyordum (benzetecektim) 9. Durum hoş değildi. Şimdi ne yapacaktı? Ne cevap verecekti? 7. 1. ...ne ağlayıp duruyorsun? 2. okuyuver(sene)... 3. ...düşünüp duruyordu 4. ...gelmeyiverirse... 5. ...atar dururdu 6. ...arkasından bakakaldık 6. ...girip ...deyiverir 7. -diğine şaşar dururdum 8. ne susup duruyorsun? 10. ...gidiver de ...al (...gidip ...aliver).

4. 1. -acaksa... 2. ...dönsem... 3. ...yaptınızsa (yaptıysanız)... 4. ...-meyi önersem (teklifetsem)... 6. ...-eceklerse... 7. ... (bir) görsem ... 8. ...ederse...

3. 1. ... ki ... inanmayasınız 2. ...o anda ... sesleneydim (seslenseydim)... 3. ...işlememiş ki ... taşa tutasınız 4. ...köydaşlarının namus ve mallarını koruyup güvenliğimizi sağlayasın diye oyumu sana verdim (unu: ...verdim ki ...-asın) 5. ...ki nikâhı ... kıysın (kıya) 8. keşke ... karışmasaydı (karışmayaydı). 4. 1. ...kime vereyim 2. ...geleydiniz 3. ...uğrasam (olur mu)? 4. girsem olur mu? / girmeme müsaade eder misiniz? 5. ...reddetmek cesaretini... 6. ...hallerde ne söylenir? 7. ...bekleyelim mi yoksa gidelim mi? 8. ...çalışacak halde değildir (...hali yok) 9. ...nereye gitsem, yoksa burada mı kalsam? ... 14. sakın, hastalanmayasın 15. ...uyandırmasın diye öpmeydi. 7. 1. vakit erken, soğuk da hafif olduğu halde... 2. sert bir rüzgârın esmesine rağmen... 3. ...iyice anlaması için (iyice anlasın diye)... 8. arkadaşlarınızın ısrar etmelerine rağmen (arkadaşlarınız direniyorsa da / direndiği halde)... 10. ... bir damla (süt) kalmama(ca)sına içti (sömürdü). 9. 3. bu bilgileri sır tutup tutmadığını... 4. ocağı yakanın kendisi olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak az kalsın yangın çıkacaktı (çıkiyordu; çıkayazdı). ... 8. ...şiiirlerini okumasını rica edip etmemek sorununu konuşmadık. 9. Süreyya'nın ... öğütlerini yerine getirip getirmeyeceği henüz belli değildir. 14. ...osmanlı hükümdarlarının üçüncüsüdür. ...bir beylik halinden çıkarıp büyük bir devlet haline getiren o ve zamanındaki

harplerdir. İlk hareketi Ankara'yı almak olmuştur. ... oğlu Savcı isyan etmişse de Murat onu yakalatıp başını kestirmiştir. ...çeşitli milletlerden meydana gelen yüz bin kişilik Haçlı ordusu Murat tarafından. ...müthiş bir bozguna uğratılmıştır.

3. 1. Sizi bilmiyorum, fakat ben pencereleri bulvara bakan odayı daha çok beğendim. 4. Dört üyesi dün köy derneğince (köy derneği tarafından) seçilen ihtiyar meclisi... 8. ...üstünü kaplayan (üzerinde biten) bin türlü ot altında taşları görünmez olan bu duvarın yıktırılmasına başlandı.

2. 1. ...Türkiye'ye dair yararlı (faydalı) bilgiler edinmiş olursunuz. 4. ...gara gelmiş olacak (olmalı) 6. ...büyüdüğü zaman da bu olayla ilgili hatıralar unutulmuş olacaktı. 6. 1. ...dalmışken de... 3. ...kaçacakken... 9. ...iş hanında bulunacakken... 13. 8. Temsil henüz başlamıştı. Ansızın arkadan biri «Yangın var!» diye bağırmasın mı (bağırmasın mı).

2. 1. ne yapacağını... 2. İstedığınız gibi yaparız. 3. Kim ... istiyorsa (isterse)... 4. ...neler gördünüzse (gördüyseniz) 5. Anlamayan... 11. Sen ne(ler) biliyorsan... 12. ...kendisinin (bütün) söylediklerini... 3. 2. Nasıl biliyorsanız öyle yazın//Bildiğiniz gibi yazın. 4. Bu hususta ne söylese... 6. Ne emrettilerse/emrettiklerini yerine getirdim. 7. Nereye gitsem... Ona bakarken (baktıkça) ... diye düşünüyordum. 6. 1. ... o kadar azdır ki parmakla gösterilebilir. 5. ... uğratacak kadar kısadır. 6. ... yürü(ye)meyecek kadar yorgunum. 7. ... o kadar safdil değil ki... bilmesin. 7. 1. ... ne bir hırsız ne de hele bir haydudu yakalamayacak kadar yaşlı. 5. ... her sözünüze inanacak kadar... 6. ... sandığınız kadar kolay değildir... 10. ... beğenilecek kadar/beğeneceğin kadar... 11. Damadı geleceğine yakın ...

2. 1. Davacının çok zayıflamış olduğunun farkında değil misiniz? ... 3. Geldikleri zaman ısmarladıkları ilânı hazırlamış olacağımızı ... 4. ... bilmiyorduk. Bilmiş olsaydık... 7. ...bitirilmiş olması... 4. 1. ...başaramayacağımız fikrinden (kanaatinden)... 6. ...katılamayacağım endişemiz... 5. 1. Zafer tepesine çıktıklarını okuduğumuz bu dağcılar... 5. Ana caddelerini birer birer (üst üste) dolaştığımız... 7. 1. ...Sevineceğine ağlıyorsun. 4. ...o gideceğine ben gideyim... 5. Yanlış cevap vermektense susmayı yeğledi (tercih etti). 7. ...biricik çocuğunu bu herife vermektense (verceğine) kendi el(ler)iyle

boğmak için... 13. 1' ... ekonomik işlerimizden bazılarının henüz düzene konulmamış olduğunu beyan etti. 3. ...kuzeye geleceğinize doğru istikameti tutsaydınız... 4. Bir an önce almadığını iddia ettiği (söylediği) gümüş ziniciri ahbabının suratına fırlattı. 11. Gidip kentte çalışayım. Burada kalıp yük olacağıma (olmaktansa)...

2. 1. ...«Fakat»... diyecek oldu. Yabancı adam... 4. ...peynir alamaz oldum. 6. ...Olmaz olur mu? Arayıp bulup görmek gerek. 7. Hikmet bu derdini Rıza Bey'e açacak olsa... 10. ...hastalanmış veya başka bir kente taşınmış olacak. 4. 2. ...bu davranışlarını hoş görmekle beraber genede içine kurt düşmüştü. 4. ...parmak basmaktan başka... 7. Kızmak şöyle dursun (bir yana, değil)... 9. İtiraz etmeksizin... 12. ...uzun sürdüğü halde (sürdüyse de, sürmekle beraber)... 6. 1. (Biz) istasyona varıncaya kadar ortalık kararmıştı. 8. ...bakanlığın köşesini dönünceye dek (kadar)... 8. 1. Mektup aldım mı derhal cevabını yazarım. 3. ...ikinci kez öyle bir iş yaptın mı zindana (hapse) attırırım. 6. Ona bir şey soracak, bir şey danışacak olduğun mu yüzünü buruşturup...

2. 1. Büyük çalışmamı bitirmek (tamamlamak) üzereydim de... 2. Manav gelmişti. 20-30 dakika sonra kiraladığı dükkânın sahibi de gelecekti. 3. ...güneş doğmak üzereydi. 5. Tam derse başlamak üzereyken (üzereydiler ki, başlayacaklarken)... 4. 1. ...koşarcasına yürümeye başladık. 3. ...yanından geçenlerin kollarına sarılacakmışçasına... 7. ...sanki dursalar yer(ler)e yıkılacakmış gibi (yıkılacakmışçasına)... 7. ...sanki annesini ben öldürmüşüm gibi... 9. ...bu sözleri duymamışçasına... Bu da gemi mi sanki? Tekne! 6. 2. Söylediği şeyler, yanıt vermeden önce uzun uzun düşündüyse de (düşündüğü halde), inandırıcı (kandırıcı) değildi (sayılamazdı). 7. Daha eleştirisi gelmeden (önce) bunun olumsuz (menfi) olacağını biliyordum. 8. 2. Nereye gidip ne yapacaklarını söyleyen olmadığı için uzun uzun beklediler. 5. Kendisini buraya girerken gören oldu mu acaba? 7. ...ne kadar çok sevenimiz var!..

3. 1. Hava(lar) çok soğuk olduğu (gittiği) takdirde... 4. Bu kitabı bana vermediyse (de), bir başkasını, hem de daha ilginç olanı getirmeyi vaddetti. 5. ...Öyle bir öneride (teklifte) bulunsanız (bulundunuz mu) burun kıvrırdı. 7. ...bunu kovsa kovsa ancak o cesur adam kovabilir.

Приложение 2

ГРАММАТИЧЕСКИЙ СПРАВОЧНИК

Грамматический справочник включает:

- 1) указатель грамматических форм, введенных в Учебнике (цифрой обозначается номер урока, где освещается соответствующий вопрос), а также
- 2) турецко-русский и
- 3) русско-турецкий словари грамматических терминов, используемых в учебнике. Во втором из них также есть отсылки к урокам.

Каждый аффикс представлен вариантом, который присоединяется к корню слова или к другому аффиксу, оканчивающемуся *звонким согласным* и содержащему *негубной гласный заднего ряда*, например, *kır* или *kır-* (после *глагольных* основ ставят дефис (-); именные основы отделяют от аффиксов знаком «+»).

Таким образом, варианты аффиксов с начальным *глухим согласным* (при наличии параллельного «звонкого» варианта), с *губными* гласными или с гласными *переднего ряда* (при наличии альтернирующих вариантов), а также с *соединительным согласным* *y*, открывающим многие аффиксы, когда они следуют за конечным *гласным* звуком корня или аффикса (ср. *at+a*, но *ata+y+a*), в Указателе, по общему правилу, отсутствуют (так, из восьми вариантов аффикса *+dır*, *+dir*, *+dur*, *+dür*, *+tür*, *+tir*, *+tur*, *+tür* указатель дает лишь первый).

Однако если за конечным *гласным* звуком корня или аффикса *возникает дополнительный согласный*, отсутствующий при консонантном окончании слова или аффикса (например: *at+ın*, но *ata+nın*), или же *утрачивается гласный*, характерный для консонантного окончания (ср. *at+ımız*, но *ata+mız*), то этот согласный или гласный помещается в скобки (соответственно, *+(n)ın* и *+(ı)mız*), а при вариантах без скобок (т. е. *+ın* и *+mız*) дается отсылка к более полному варианту аффикса.

Если какая-то грамматическая форма передается *несколькими аффиксами*, не сводимыми (в современном языке) к единому варианту (ср., например, аффиксы побудительного залога: *-dır*-, *-(ı)t-*, *-ar-*, *-ır-*), то один вариант (как принимается за основной, а при остальных даются отсылки (*bkz. = bakınız* «см(отрите)») на него.

Спрягаемые формы даны в 3-м лице единственного числа (например: *-(ı)yor*, *-dığı için* и т. д.).

Для различения омонимичных форм в скобках даются краткие разъяснения на турецком языке, например: *+ı*(belirtme durumu (eki)), *+ı*(iyelik eki).

В квадратные скобки заключены термины, как правило, не встречающиеся в турецких грамматиках, например: повелительно-желательное наклонение (*istek-buyurum kipi*).

О некоторых специфических особенностях турецкой грамматической терминологии сказано в первой книге Учебника (см. с. 338).

Указатель грамматических форм

(a)

+a (yönelme durumu) 5, 7

-a (ulaç) 18

-a (istek kipi) 21

-a (türetme eki) 28

-abil(mek) (yeterlik eylemi) 14

-acağı denli bkz. -acağı kadar

-acağı gibi bkz. -dığı gibi

-acağı için bkz. -dığı gibi

-acağı kadar 24

-acağına 25

-acağına göre bkz. -dığına göre

-acağına yakın 24

-acağından bkz. -dığından

-acağı şekilde 24

-acağı yerde 25

-acağı zaman 15

-acak (gelecek zaman) 9

-acak (belirtme ortacı, (eylem ismi)) 14

-acak (gelecek zaman ortacı) 18

-acak denli bkz. -acak kadar

-acak kadar 24

-acakken (acak iken) 23

-acak ol... (dolaylamalı biçimler) 26

-acak olan (dolaylamalı gelecek zaman ortacı) 20

-acaksa (-acak ise) 20

-acak şekilde 24

-acaktı (geçmişte gelecek) 19

-acak yerde 25

-aç (türetme eki) 28
ait (takı) 18
-ak (türetme eki) 18
-(a)l- (türetme eki) 12
+al (türetme eki) 14
aleyh (sontakı) 28
-alı (ulaç) 23
-alım 8
alt (sontakı) 5
-ama- (yetersizlik eylemi) 14
-amak (türetme eki) 28
-an (ortaç) 10
-ana dek(değin) bkz. -ana kadar
-anak (türetme eki) 28
-ana kadar 26
+ane 8
-an ol(du) 27
-(a)r (geniş zaman) bkz. -(ı)r
-ar- (ettirgen çatı) bkz. -dır-
-(a)r (geniş zaman ortacı)
bkz. -(ı)r
+ar (üleştirme sayısı) bkz. +(ş)ar
+(a)r- (türetme eki) 19
ara (sontakı) 5
-arak (ulaç) 12
-(a)rdı bkz. -(ı)rdı
arka (sontakı) 5
-(a)rken bkz. -(ı)rken
art (sontakı) 5
-ası 28
+at 14
-(a)v (türetme eki) 28
-ay (türetme eki) 28
-aydı (bileşik istek kipi) 21
-ayım 8
az kaldı (kalsın)... -acaktı
(-yordu) 19

(b)
başka (takı) 10
beri (takı) 11
bir (tanımlık) 1

(c)
+ca (zarf eki, sıfat eki) 13
+cağız (küçültme eki, okşama-
lık eki) 23
+casına 27
+cı 8
+cık (küçültme eki) 23
+cıl (türetme eki) 25

(ç)
çok (takı) 11
çünkü (bağlaç) 8

(d)
+da (kalma durumu) 2
da (bağlaç) 4
+da- (yansıma eki) 27
dair (takı) 14
+dan (çıkma durumu) 5, 7
+dar (türetme eki) 26
+daş 8
değil 3
değil (yalnız)... -mak 26
değin bkz. dek
dek (takı) 8
-dı (geçmiş zaman) 7
-dı bkz. i-di
-dı (türetme eki) 28
-dı... -alı 23
-dığ denli bkz. -dığ kadar
-dığ (-acağı) fikri 25

-dığ (-acağı) gibi 20
-dığ halde 21, 28
-dığ hasebiyle 17
-dığ (acağı) için 17
-dığ kadar 24
-dığ kadarıyla 24
-dığına (-acağına) göre 20
-dığınca 24
-dığında 15
-dğından beri 23
-dğından (-acağından) dolayı 17
-dğından (-acağından) ötürü 17
-dığ sıra(da) bkz. -dığ zaman
-dığ (-acağı) takdirde 28
-dığ (-acağı) üzere 20
-dığ vakit bkz. -dığ zaman
-dığ zaman 15
-dik (belirtme ortacı, (eylem
ismi)) 14
-dik (ortaç, geçmiş zaman
ortacı) 19
-dikça (ulaç) 22
-dikta 15
-diktan başka 26
-diktan sonra 9
-dı mı 26
+dır (kişi eki) 2, 3
-dır (ettirgen çatı) 13
+dır (kesinlik kipi,
kuvvetlendirme eki) 28
+dırlar (+dır + +lar) 3
dış (sontakı) 10
-dıydı (geçmiş öncesi zaman) 15
-dıysa 20
-dıysa da 18
dip (sontakı) 14
diye 18

doğru (takı) 14
dolayı (takı) 11
(e)
eğer (bağlaç) 17
+en (arapça ek) 26
etraf (sontakı) 14
evvel (takı) 7
-ey (türetme eki) 28

(f)
fazla (takı) 11

(g)
-gaç (türetme eki) 24
-gan (türetme eki) 15
gayri+ (arapça önek) 26
-ger (türetme eki) 26
-gı (türetme eki) 17
-gıç (türetme eki) 24
-gın (türetme eki) 15
gibi (takı) 8
göre (takı) 14

(h)
hak(kında) (sontakı) 11
+hane bkz. +ane
hariç (sontakı) 14
hem+ (Farsça önek) 26

(ı)
+ı (iyelik eki) bkz. +(s)ı
+ı (belirtme durumu) 6
-ı (türetme eki) 20
-ıcı (türetme eki) 21
-ık (türetme eki) 18
-ıl- (edilgen çatı) 11
-ılı (türetme eki) 25

+ (i)m (iyelik eki) 1
 +ım (kişi eki) 4
 - (i)m (türetme eki) 19
 + (i)mız (iyelik eki) 2
 + (i)msa-, + (i)msi
 (türetme eki) 23
 + (i)n (iyelik eki) 1
 +ın (iyelik durumu) bkz. + (n)ın
 -ın (emir kipi) 7
 +ın (zarf eki) 10
 - (i)n- (edilgen çatı) bkz. -ıl-
 - (i)n- (dönüşlü çatı) 11
 -ın (türetme eki) 17
 -ınca (ulaç) 16
 -ıncaya kadar 26
 + (i)ncı (sıra sayısı) 4
 - (i)nç (türetme eki) 22
 + (i)nız (iyelik eki) 2
 -ınız (emir kipi) 7
 - (i)ntı (türetme eki) 9
 -ıp (ulaç) 12
 -ıp (-a)dur- (sürerlik fiili) 19
 -ıp (-a)kal- 19
 - (i)r (geniş zaman) 10
 -ır- (ettirgen çatı) bkz. -dır-
 - (i)r (geniş zaman ortacı) 18
 - (i)rcasına (ulaç) 27
 - (i)rdı (geçmişte geniş zaman) 17
 - (i)rken (ulaç) 16
 - (i)rlık 28
 - (i)r... -maz 16
 - (i)r ol-...
 (dolaylamalı biçimler) 26
 - (i)rsa 17
 - (i)rsa da 18
 - (i)ş- (işteş çatı) 13
 -ış (türetme eki) 16

- (i)t- (ettirgen çatı) bkz. -dır-
 -ıt (türetme eki) 24
 -ıver-... (tezlik fiili) 19
 - (i)yor (şimdiki zaman) 5
 - (i)yorcasına 27
 - (i)yordu 12
 - (i)yorken 23
 - (i)yorsa da 18
 +ız (kişi eki) 4

(i)

+î (arapça sıfat) 14
 iç (sontakı) 5
 için (takı) 10
 i-di (+di/+dı) (yardımcı fiil i-'nin
 geçmiş zamanı) 6
 i-ken (+ken) (ulaç) 16
 ile (+(y)le) (takı) 6
 +im (1. kişilik zamirin iyelik
 durumu) 3
 i-miş (+mış) (yardımcı fiil i-'nin
 öğrenilen geçmiş zamanı) 22
 i-se (+(y)sa) (bağlaç) 7
 i-se (+(y)sa) (şart vartanmış kipi,
 olanaklı şart kipi) 17
 ise de (+(y)sa da)
 itibar(en) (takı) 11
 iyet 14

(k)

-k (kişi eki) 7
 -k (türetme eki) bkz. - (i)k
 kadar (takı) 8
 karşı (takı) 14
 karşın (takı) 14
 keşke (ünlem edatı) 11
 +ki (türetme eki) 9

+ki (iyelik ve kalma durumu
 ekinden sonra: + (n)ınki,
 +daki) 12
 ki (bağlaç) 13

(l)

+la bkz. ile
 +la- (türetme eki) 10
 +lan- (türetme eki) 12
 +lar (çoğul eki) 1
 +larca 13
 +ları (+lar + +ı) 2
 +ları (akşamları, sabahları v.s.) 6
 +laş- (türetme eki) 14
 leh
 +leyin (türetme eki) 7
 +lı (türetme eki) 5, 7
 +lık (türetme eki) 11

(m)

+m (iyelik eki) bkz. + (i)m
 -m (ikinci tipteki kişi eki) 7
 -ma- (olumsuz biçim eki) 5
 -ma (kısa mastar) 7, 18
 -madan (ulaç) 18
 -madan evvel bkz. -madan önce
 -madan önce 27
 madem, madem ki (bağlaç) 12
 -mak (mastar) 5
 -mak amacıyla 16, 26
 -mak bir yana 26
 -mak değil hattâ... 26
 -mak için 10
 -makla 26
 -makla birlikte (beraber) 26
 -makla kalma-... 26
 -maklık 28

-mak maksadıyla bkz. -mak
 amacıyla
 -mak nedeniyle (sebebiyle) 26
 -maksızın (ulaç) 26
 -mak suretile 26
 -mak şartıyla 26
 -mak şöyle dursun 26
 -makta (dır) 20
 -maktan başka 26
 -maktansa 25
 -makta ol-... (dolaylamalı
 biçimler)
 -makta olan (sürekli şimdiki
 zaman ortacı) 20
 -maktaydı (geçmişte sürekli
 şimdiki zaman) 20
 -mak üzere bkz. -mak için
 -mak üzere (dir) (bildirme
 kipinden bir biçim) 27
 -mak üzere olan (bulunan) 27
 -mak üzere olduğu
 (bulunduğu) 27
 -mak üzereydi (-mak üzere (dir)
 biçiminin hikâyesi) 27
 -mak üzereyken 27
 -mak yerine 25
 -mak yüzünden 26
 -malı (gereklik kipi) 15
 -malıydı (bileşik/geçmişte
 gereklik kipi) 15
 -mama(ca)sına 21, 28
 -mamazlığa gel-... 28
 -mamazlık etme-... 28
 -mamazlıktan gel-... bkz. -
 mamazlığa gel-...
 -man (türetme eki) 28
 -ması amacıyla 21

-ması dolayısıyla 21
 -ması halinde 21, 28
 -ması için 21
 -masına rağmen (karşın) 21
 -masından dolayı 21
 -masından önce (evvel) 21
 -masından sonra 21
 -masının ardından 21
 -masın mı? ((şaşırtmalı geçmiş zaman)) 23
 -ması sayesinde 21
 -ması sebebiyle 21
 -ması suretiyle 21
 -ması şartıyla 21
 -ması üzerine 21
 -masıyla ... -ması bir ol(du)- 21
 -ması yüzünden 21
 -mazdan evvel 27
 -mazlık 28
 -maz mı ((şaşırtmalı geçmiş zaman)) 23
 mı (soru edatı) 1
 -mık (türetme eki) 28
 -mış (öğrenilen geçmiş zaman ortacı) 19
 +mış bkz. i-miş
 -mışçasına (ulaç) 27
 -mışken (ulaç) 23
 -mışlık 28
 -mış ol-... (dolaylamalı biçimler) 23, 25
 -mış olan ((dolaylamalı öğrenilen geçmiş zaman ortacı)) 19
 -mışsa (öğrenilen geçmiş zamanın şartı) 20
 -mıştı ((bir numaralı) geçmiş öncesi zaman) 15

+mız bkz. +(ı)mız
 +msı bkz. +(ı)msı
 +mturak

(n)

+n (iyelik eki) bkz. +(ı)n
 -n ((ikinci tipteki) kişi eki) 7
 -n- (edilgen çatı) bkz. -(ı)n-, -il-
 -n- (dönüşlü çatı) bkz. -(ı)n-
 na+ (önek) 26
 +ncı bkz. +(ı)ncı
 ne... ne... 7
 +(n)ın (iyelik durumu) 3
 +nız (iyelik eki) bkz. +(ı)nız
 -nız ((ikinci tipteki) kişi eki) 7

(o)

olmak üzere

(ö)

ön (sontakı) 5
 önce (takı) 7
 ötürü bkz. dolayı

(r)

-r (geniş zaman) bkz. -(ı)r
 -r (geniş zaman ortacı) bkz. -(ı)r
 rağmen (takı) 14

(s)

+sa (bağlaç, karşıtlık edatı) bkz. i-se
 +sa (olanaklı şart kipi) bkz. i-se
 -sa (dilek kipi) 11
 -sa (şart kipi) 17, 28
 +sa da bkz. ise de

-sa da
 +sal (sıfat eki) 14
 -sana 11

-sanıza 11

-sa... -sa 28

-saydı (olanaksız şart kipi) 17

saye

+(s)ı (iyelik eki) 1

+sı (türetme eki)

+sın (kişi eki) 4

-sın (emir kipi) 8

-sın diye 18

+sınız (kişi eki) 4

+sız (türetme eki, yokluk belgisi) 9

sonra (takı) 7

(ş)

-ş- (işteş çatı) bkz. -(ı)ş-
 +şar (üleştirme sayısı) 13

(t)

-t- (ettirgen çatı)
 bkz. -(ı)t-, dır-
 +tı (yansıma eki) 27

(u)

uğur (sontakı) 10

(ü)

üst (sontakı) 5
 üzer (sontakı) 5
 üzere (takı) 10

(v)

-v (türetme eki) bkz. -(a)v

(y)

ya (edat) 1
 yalnız ... -mak değil bkz. değil
 (yalnız)... -mak
 yan (sontakı) 5
 -yor bkz. -(ı)yor
 -yordu (geçmişte şimdiki zaman, şimdiki zamanın hikâyesi)
 bkz. -(ı)yordu
 -yorken bkz. -(ı)yorken
 -yorsa (da) bkz. -(ı)yorsa (da)
 yüz (sontakı) 14

(z)

zarf (sontakı) 20

Турецко-русский словарь грамматических терминов

a

ad *bkz.* isim
adıl *bkz.* zamir
akuzatif *bkz.* belirtme durumu
anlam — значение
ara cümle — вводное предложение
arkaizm — архаизм
art ünlü — гласный заднего ряда

b

bağımlı cümle — придаточное предложение
bağlaç — союз; частица
basit cümle — простое предложение
baş cümle — главное предложение
belgi — показатель, аффикс
belirli geçmiş zaman — прошедшее категорическое время (-dı)
belirli geçmiş zamanın hikâyesi — преждепрошедшее 2-е время (-dıydı)
belirsiz geçmiş zaman — прошедшее субъективное время (-mış)
belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi — преждепрошедшее 1-е время (-mıştı)
belirsiz özne — безличность, неопределенноличность
belirteç *bkz.* zarf
belirtili isim tamlaması — притяжательный изафет
belirtili nesne — определенный прямой объект
belirtisiz nesne — неопределенный прямой объект
belirtme hali — винительный падеж
belirtme ortacı — имя действия (-dik//-acak)
biçim — форма
biçim bilgisi — морфология
bildirme kip(ler)i — изъявительное наклонение
bileşik — сложный

bileşik cümle — сложное предложение
bileşik gereklik kipi — прошедшее время долженствовательного наклонения (-malıydı)
bileşik istek kipi — прошедшее время желательного наклонения (-aydı)
bileşik zaman — сложное время
buyurum kipi *bkz.* emir kipi

c

cins — ряд
cümle — предложение
cümlelerin öğeleri — члены предложения

ç

çatı — залог
çekim — склонение; спряжение
çekim eki — словоизменятельный аффикс
çekimli fiil — спрягаемый (финитный) глагол
çıkma hali — исходный падеж
çoğul — множественное число

d

damı yanan ev tipindeki yapı — конструкция «дом, крыша которого горит» (*damı yanan ev*)
dar ünlü — узкий гласный
devrik cümle — инвертированное предложение, инверсия
deyim — выражение, оборот речи
dilbilgisi *bkz.* gramer
dilbilim — лингвистика, языкознание
dilek kipi — дезидеративное наклонение (-sa, -saydı)
dolaylamalı biçim — описательная (перифрастическая) форма
dolaylı soru — косвенный вопрос
dönüşlü çatı — возвратный залог
durak, durgu — пауза
durum *bkz.* hal (1, 2)
durum belirtci, durum zarfı *bkz.* hal zarfı
düz ünlü — негубной гласный

e

edilgen çatı — страдательный залог

ek — аффикс

ekeylem *bkz.* eksikli fiil

eksikli fiil — недостаточный глагол (i-)

eksiz isim (ad) tamlaması — безаффиксный (качественный) изафет

emir kipi — повелительное наклонение

eski biçim kelime — архаизм

eşanlamlı — синоним

eşitlik derecesi — степень равенства

eşsesli — омоним

ettirgen çatı — побудительный (понудительный) залог

eylem — 1. действие; 2. *bkz.* fiil

eylem adı *bkz.* fiil ismi

eylemlilik *bkz.* mastar

eylemsi — неличные (инфинитные) формы глагола (причастие, деепричастие, имя действия)

f

fiil — глагол

fiil ismi — имя действия; глагольное имя

fonem — фонема

fonetik — фонетика

g

geçişli fiil — переходный глагол

geçişsiz fiil — непереходный глагол

geçmişte gelecek (zaman) — будущее прошедшее время (-acaktı)

geçmişte gereklik kipi — прошедшее время долженствовательного наклонения (-malıydı)

geçmişte şimdiki zaman — определенный имперфект (-yordu)

geçmiş zaman — прошедшее время

gelecek zaman — будущее время

geniş ünlü — широкий гласный

geniş zaman — настоящее будущее время (-ır)

gereklik kipi — долженствовательное наклонение (-malı)

görülen geçmiş zaman *bkz.* belirli geçmiş zaman

gösterme zamiri — указательное местоимение

gövde — основа

gramer — грамматика

h

hal — 1. падеж; 2. образ действия; 3. настоящее время

hal zarfı — обстоятельство образа действия

harf — буква

hece — слог

hikâye — прошедшее время недостаточного глагола i- (i-di)

hikâye bileşik zamanı — сложное время (с показателем i-di)

i

ilgeç *bkz.* takı

imlâ — правописание

ince ünlü — небный гласный

isim — имя

istek kipi — желательное наклонение

işteş çatı — взаимный залог

iyelik hali — родительный падеж

iyelik eki — аффикс принадлежности

k

kalın ünlü — ненёбный гласный, гласный заднего ряда

kalma hali — местный падеж

karşılıklı fiil *bkz.* işteş çatı

karşıt — антоним

karşıt anlamlı kelime — антоним

kelime — слово

kelime çeşitleri — части речи

kesik cümle — неполное предложение

kesinlik kipi — модальность на -dır, модальность утверждения

kısa mastar — усеченный инфинитив, глагольное имя (-ma)

kip — наклонение, модальность

kişi — лицо

kişi eki — личный аффикс

kişi zamiri — личное местоимение

koşul *bkz.* *şart*

koşum, koşuntu — приложение

kök — корень

kuvvetlendirme eki — модальный аффикс (-dır)

küçültme eki — уменьшительный аффикс

l

lâhika *bkz.* *ek*

m

mastar — инфинитив

morfem — морфема

morfoloji — морфология

n

nesne — прямой объект, прямое дополнение

nida *bkz.* *ünlem*

noktalama — пунктуация

o

okşamalık eki — ласкательный аффикс

olanaklı şart kipi — реальные условные формы, условная модальность

olanaksız şart kipi — нереальные условные формы, (прошедшее время) условного наклонения (-saydı)

olumlu (fiil) — положительная (утвердительная) форма (глагола)

olumsuz (fiil) — отрицательная форма (глагола)

olumsuzluk eki — аффикс отрицания (-ma-)

ortaç — причастие

ortaklaşmalı fiil — взаимный залог

ö

öğrenilen geçmiş zaman *bkz.* *belirsiz geçmiş zaman*

önad *bkz.* *sıfat*

ön ünlü — гласный переднего ряда

özel ad — имя собственное

özne — подлежащее

öznesiz cümle — безличное предложение

r

rivayet — прошедшее субъективное время недостаточного глагола (i-miş), модальность на -miş

s

sayı, sayı adı — (имя) числительное

sayı önadı, sayı sıfatı — числительное (в позиции определения)

sentaks — синтаксис

ses — звук, фонема

sesbilgisi — фонетика

seslem *bkz.* *hece*

sesli *bkz.* *ünlü*

sessiz *bkz.* *ünsüz*

sıfat — прилагательное; определение

sı(y)ga *bkz.* *kip*

sıra sayısı, sıra sayı sıfatı — порядковое числительное

somut isim — конкретное имя

sontakı — служебное имя, имя — послелог; послелог

soru eki — вопросительная частица

soyut isim — абстрактное имя

sözcük *bkz.* *kelime*

sözcük türü *bkz.* *kelime çeşidi*

söz dizimi — синтаксис

ş

şahıs *bkz.* *kişi*

şart kipi — условное наклонение, условная модальность

şart vartanış kipi *bkz.* *olanaklı şart kipi*

(*şaşırtmalı geçmiş zaman* — прошедшее аффективное (-maz mı? -masın mı?))

şekil *bkz.* *biçim*

şimdiki zaman — настоящее время

t

takı — послелог; имя — послелог; аффикс

takisiz tamlama — безаффиксный изафет
 tamlama öbeği — определительная группа
 tamlanan — определяемое
 tamlayan — определение
 tamlayan durumu *bkz.* iyelik hali
 tanımlık — артикль
 tekil — единственное число
 temel cümle *bkz.* baş cümle
 toplama sayısı — собирательное (множественное) числительное
 tümce *bkz.* cümle
 tümleç — дополнение; косвенное дополнение; обстоятельство
 tür adı (ismi) — нарицательное имя
 türemiş isim — производное имя
 türemiş kelime — производное слово
 türetme eki — словообразовательный аффикс

u

ulaç — деепричастие
 uygunluk, uyum — согласование, гармония
 uzun ünlü — долгий гласный

ü

üleştirme sayısı — разделительное числительное
 ünlü — гласный
 ünlü uyumu — гармония гласных, сингармонизм
 ünsüz — согласный
 ünsüz uyumu — гармония согласных
 üstünlük derecesi — степень неравенства, сравнительная степень

v

vurgu — ударение
 vurgu almaz ek — безударный аффикс

y

yalın gelecek — будущее время на -acak
 yalın hal — основной падеж
 yalın tümce *bkz.* basit cümle

yansıma — звукоподражание
 yan tümce *bkz.* bağımlı cümle
 yapım eki *bkz.* türetme eki
 yapma hali *bkz.* belirtme hali
 yardımcı fiil — вспомогательный глагол
 yazım *bkz.* imlâ
 yeterlik fiili — форма возможности
 yetersizlik fiili — форма невозможности
 yönelme hali — дательный падеж
 yuvarlak ünlü — губной гласный
 yüklem — сказуемое
 yüklem eki — аффикс сказуемости, личный аффикс (*bkz.* kişi eki)
 yükleme hali *bkz.* belirtme hali

z

zaman — время
 zaman belirteci (zarfı) — наречие времени, обстоятельство времени
 zamir — местоимение
 zarf — наречие; обстоятельство
 zıt anlamlı (kelime) *bkz.* karşıt anlamlı

Русско-турецкий словарь грамматических терминов

a

агглютинативный язык — bitişken (bitişimli) dil
 антоним — karşıt, zıtanamlı, karşıtanamlı (sözcük)
 аорист *см.* настоящее-будущее
 архаизм — eski biçim sözcük, arkaizm
 аффикс — ek, belgi, takı, lâhika
 аффикс отрицания *см.* отрицательный
 аффикс принадлежности — iyelik eki
 аффикс сказуемости — kişi eki, yüklem eki, şahıs eki
 аффриката — sürtüslü, sürtünük

Б

безаффиксный изафет, 9 — sıfat takımı, s. tamlaması, takısız tamlama
 безличное предложение — öznesiz tümce, belirsiz özne
 безударный аффикс, 1 — vurgu almaz ek
 будущее время на -acak, 9 — gelecek zaman, yalın gelecek
 будущее-прошедшее время (-acaktı) — geçmişte gelecek (zaman),
 gelecek zamanın hikâyesi
 буква — harf

В

вводное предложение — aratümce
 взаимный залог, 13 — işteş çatı, karşılıklı (ortaklaşmalı) fiil
 винительный падеж, 6 — belirtme durumu, yükleme hali, yapma hali, -i hali, akuzatif
 винительный падеж (не)оформленный см. (не)оформленный
 возвратный залог, 11 — dönüşlü çatı, (öze) dönüşlü fiil
 вопрос альтернативного типа, 4 — çatallı soru
 вопросительная форма — soru biçimi
 вопросительная частица, 1 — soru edatı
 вопросительное местоимение, 2 — soru adılı, s. zamiri; s. önadı
 вопросительное предложение, 2 — soru tümcesi, s. cümlesi, sorulu cümle
 вопросительное слово — soru sözcüğü, soru kelimesi
 вспомогательный глагол — yardımcı eylem, yardımcı fiil
 второе лицо — ikinci kişi, i. şahıs

Г

гармония гласных, 1-2 — ünlü uyumu, ünlüler uyumu, seslilerin benzeşmesi
 гармония согласных, 2 — ünsüz uyumu, ünsüzlerin (sessizlerin) benzeşmesi
 главное предложение — temel tümce, baş cümle, baş anlatım
 глагол — eylem, fiil
 глагольное имя (-ış, -ma) — eylemlilik, eylem adı, e. ismi, fiil ismi
 глагольное предложение — eylem tümcesi, fiil tümcesi
 глагольное сказуемое — eylem yüklemi, fiil yüklemi
 гласный — ünlü, sesli, vokal
 гласный заднего ряда — art ünlü, kalın ünlü, kalın sesli

гласный переднего ряда — ince ünlü, ince sesli, ön vokal
 глухой согласный, 2 — sert (titreşimsiz, tonsuz) ünsüz, sağır sessiz
 грамматика — dilbilgisi, gramer
 грамматическая категория — gramer kategorisi
 грамматический род — gramatikal cinslik
 грамматическое подлежащее — gramatikal özne, sözde özne
 грамматическое сказуемое — gramatikal yüklem, g. haber
 группа подлежащего — özne öbeği, ö. grubu, ö. takımı
 группа сказуемого — yüklem öbeği, y. grubu, y. takımı
 губное притяжение, 2 — küçük ünlü uyumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu, dudak çekerliği
 губной гласный — yuvarlak ünlü
 губной согласный — dudak ünsüzü

Д

давнопрошедшее время — geçmiş öncesi zaman, geçmiş zamanın hikayesi
 дательный падеж, 5. 7 — yönelme durumu, datif, -e hali
 две группы аффиксов, 2 — (ünlüleri bakımından) iki çeşit ekler
 деепричастие, 12 — ulaş, zarf-fiil, gerundium
 деепричастие времени — zaman ulacı
 деепричастие образа действия — hal ulacı
 действие — işlem, iş, eylem
 действительный залог — etken çatı
 диалект — ağız, diyelek, lehçe
 долгий гласный — sürekli (uzun) ünlü
 долженствовательное наклонение — gereklilik kipi
 дополнение — tümleç
 дополнительное предложение — tümleyici tümce
 дробные числительные — kesir sayıları

Е

единственное число — tekil ad, tekil, teklik

Ж

желательное наклонение — istek kipi, dilek kipi

желательно-(дезидеративно-)условное наклонение — dilek-koşul
(dilek-şart) kipi

З

задненебный гласный см. гласный заднего ряда
задненебный согласный — art damak ünsüzü
закон гармонии гласных см. гармония гласных
закон гармонии согласных см. гармония согласных
закрытый слог — kapalı seslem, k. hece
заял — çatı
звонкий согласный — yumuşak ünsüz, tonlu sessiz, sedalı konsonant
звук — ses
звукоподражание — yansıma, ses taklidi
знак вопроса — soru imi, s. işareti
знаки препинания — noktalama imleri
значение — anlam, mana
значок (°) — kesme imi, kesme işareti
значок (^) — inceltme ve uzatma imi

И

изафет — ad tamlaması, ad takımı, isim takımı, iyelik gurubu, izafi terkip
изафетная цепь — zincirleme ad tamlaması
изъявительное наклонение — bildirme kip(ler)i, haber kipi
именительный падеж см. основной
именная группа — ad öbeği
именное предложение — ad tümcesi
именное сказуемое — ad yüklemi, isim predikati
имя действия (-dik/ -acak) — (-dığ/-acağı yapılı) belirtme ortaç(lar)ı;
adlaşmış ortaç
имя женского (мужского) рода — dişil (eril) ad
имя собственное — özel ad, ö. isim
инверсия — devrik tümce, devrikleme
инструментальный падеж (ile) — araçlık hali, instrumental hali
интенсив — pekiştirme
интонация — titremleme, tonlama, perdeleme
инфинитив — eylemlik, mastar, isim-fiil
исходный падеж — çıkma durumu, -den hali

К

категория — kategori
качественное прилагательное — niteleme önadı, n. sıfatı
качественный изафет — eksiz ad tamlaması, sıfat tamlaması, s. takımı,
takısız tamlama, üçüncü türlü ad takımı
квалитатив — (belirtme adlı takım)
квантитатив — (sayma adlı takım)
классификация гласных (согласных) — vokallerin (konsonantların)
sınıflandırılması
количественное наречие, 4 — nicelik zarfı, azlık-çokluk zarfı
количественное числительное — asıl sayı, asıl sayı adı/sıfatı
комбинация аффиксов множеств. числа и принадлежности —
(çoğul ve iyelik eklerinin bir arada bulunması)
конструкция обладания, 3 — (iyelik tümcesi)
конструкция умения, 14 — (beceri kalıbı)
корень — kök
косвенная речь — araçlı söz
косвенное дополнение — dolaylı tümleş, yardımcı tümleş, ikinci nesne
косвенный вопрос, 21 — dolaylı soru

Л

лексический состав — kelime hazinesi, söz dağarcığı
литературный язык — edebi dil, yazın (edebiyat) dili
лицо — kişi
личное местоимение — kişi zamiri, kişi adlı
личный аффикс (первой (второй) группы), 2, 4, 5, 7 — (birinci/
ikinci tipteki) kişi eki
логическое подлежащее — emece özne, mantıki fail, örtülü özne

М

междометие — ünlem, nida
местный падеж, 2 — kalma durumu, lokatif, -de hali
местоимение — adıl, zamir
местонахождение предмета, 2 — (nesnenin bulunduğu yer)
множественное числительное, 13 — toplama sayısı
множественное число, 1 — çoğul, çokluk
модальность — kip

морфология — biçimbilim, şekil bilgisi, morfoloji

Н

наклонение — kip, sı(y)ga

наличие предмета, 2 — (nesnenin varlığı)

наречие, 10 — belirteç, zarf

нарицательное имя — tür adı, cins ismi, ortak isim

настоящее-будущее время, 10 — geniş zaman

настоящее время — şimdiki zaman, hal

настоящее первое время — (-yor) şimdiki zaman

начальная буква — öncül harf

небное притяжение — kalınlık-incelik uyumu, büyük ünlü uyumu

негубной гласный — düz ünlü

неологизм — yeni söz, y. kelime, neologism

неопределенное местоимение — belgisiz adıl, b. zamir, b. önad

неопределенный артикль (bir), 1 — belirsiz tanımlık

неоформленный винительный падеж, 6 — belirsiz yükleme durumu, belirtisiz yapma hali

неоформленный родительный падеж — eksiz genitif, belirtisiz tamlama

непереходный глагол — geçişsiz eylem

неполное предложение, 3 — kesik tümce, eksiltili tümce

нереальный случай условного периода — olanaksız koşul, o. şart

небное притяжение — büyük ünlü uyumu, kalınlık-incelik uyumu

небный гласный см. гласный переднего ряда

небо — damak

нулевая падежная форма, 2 — yalın hal, y. durum

нулевой показатель (аффикс) — sıfır ek

О

обозначение целых часов — (tam saat belirtme yöntemi)

оборот — cümlecik, deyim

обстоятельство — belirteç, zarf, belirteç öbeği

обстоятельство времени — zaman zarfı

обстоятельство образа действия — durum zarfı

объект — nesne, belirtili nesne

оглушение — ötümsüzleşme, sertleşme

огубление — yuvarlaklaşma

озвончение, 2 — ötümlüleşme, tonlaşma, sedahlılaşma, yumuşama

омоним — eşsesli

описательная форма — dolaylamalı biçim

определение — tamlayan, tamlayıcı, belirten, ulak, sıfat

определение времени в часах и минутах — (saatli dakikalı zaman belirtme yöntemi)

определенный имперфект(-yor-du) — şimdiki zamanın hikayesi, geçmişte şimdikilik, şimdiki zaman kipiyle yapılan hikaye bileşik zamanı

определятельная группа — belirtme grubu, tamlama grubu, ad öbeği

определятельное предложение — sıfatlık tümce

определятельный оборот — ((bileşik) belirtme öbeği)

определяемое — belirtilen, tamlanan

орфография — yazım, imlâ

основа (глагола, имени), 5 — gövde (eylem g.si, ad g.si)

основной падеж, 2 — yalın hal

отглагольное имя — eylemden ad

отглагольное прилагательное — eylem önadı, fiil sıfatı

открытый слог — açık seslem, a. hece

относительный изафет — ilgi takımı, belirtisiz ad tamlaması, ikinci türlü ad takımı

отрицание — olumsuzluk

отрицательная основа, 5 — olumsuz temel

отрицательная форма — olumsuz biçim, olumsuzluk şekli, -(n)in olumsuzu

отрицательно-вопросительная форма — olumsuz soru biçimi

отрицательное слово (değil) — değil sözcüğü

отрицательный аффикс — olumsuzluk eki

оформленный винительный падеж, 6 — belirli (belirtili) yükleme hali

П

падеж — durum, hal

падение гласного среднего слога — orta hece vokalinin düşmesi

падение узкого гласного — dar ünlünün düşmesi

палатализация — damaksıllaşma, ünsüz yumuşaması

пауза — durak, durgu, duruş

первое лицо — birinci kişi, b. şahıs
 первое лицо единственного числа — birinci tekil (teklik) kişi
 первое лицо множественного числа — birinci çoğul (çokluk) kişi
 переднеязычный согласный — ön damak ünsüzü
 переходный глагол — geçişli eylem
 письменный язык — yazı dili
 побудительный залог, 13 — ettirgen çatı
 повелительное наклонение, 5, 7 — emir (buyurum) kipi
 повелительно-желательное наклонение, 8 — (istek-buyurum kipi)
 повествовательное предложение — bildirme tümcesi, söylem cümlesi, ifade cümlesi
 подлежащее, 2 — özne, fail
 подчинение — (gramatikal) uyrum, uyruklu
 положительная основа (глагола) — olumlu eylem, müspet fiil
 понудительный залог см. побудительный
 порядковое числительное, 4 — sıra sayısı
 послелог, 6 — ilgeç, takı, edat, sontakı
 послелог-имя см. служебное
 превосходная степень, 1, 6 — en üstünlük derecesi
 предложение — tümce, cümle, önerme
 преждепрошедшее 1-е время (-mıştı) — belirli geçmiş zamanın hikâyesi
 преждепрошедшее 2-е время (-diydi) — belirli geçmiş zamanın hikâyesi
 придаточное дополнительное предложение см. дополнительное
 придаточное определительное предложение см. определительное
 придаточное предложение — yan tümce, bağımlı tümce
 придаточное причинное предложение — (sebeplik tümce)
 прилагательное — önad, sıfat
 приложение — koşum, koşuntu
 принцип — kural, ilke, umde, kaide, prensip
 принцип небного притяжения см. небное
 принцип губного притяжения см. губное
 присоединительная частица — da bağlacı
 притяжательное местоимение — iyelik adlı, iyelik zamiri
 притяжательный аффикс см. аффикс принадлежности
 притяжательный изафет, 3 — belirtili ad tamlaması, iyelik takımı

причастие — ortaç, önad-eylem, sıfat-fiil, partisip
 причастие настоящего-прошедшего времени (-an), 10 (-an) ortacı
 причастно-притяжательная конструкция типа damı yanan ev, 22 — (damı yanan ev tipindeki yapı)
 причастный оборот — ortaçlı cümlecik
 простое нераспространенное предложение, 2 — (iki öğeli yalın tümce)
 производное имя, слово — türemiş ad, sözcük
 простое предложение — yalın tümce, yalınç tümce, basit cümle
 простое распространенное предложение, 2 — (çok öğeli yalın tümce)
 прошедшее время — geçmiş zaman, mazi
 прошедшее время недостаточного глагола (i-), 8 ekeylemin belirli geçmiş zamanı
 прошедшее время повелительного наклонения — (-sindi) bileşik buyurum kipi, emir kipinin hikayesi
 прошедшее категорическое время (-dı), 7 — belirli geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, görgü geçmişi, süresiz geçmiş, -dı'lı geçmiş
 прошедшее неопределенное время (-ırdı), 17 — geniş zamanın hikâyesi
 прошедшее результативное время (-mış(tır)), 13 — sürekli geçmiş
 прошедшее субъективное время (-mış), 13 — belirsiz geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman
 прямая речь, 12 — araçsız söz
 прямое дополнение — nesne, düz tümleç
 прямой порядок слов — kurallı tümce

Р

развернутое обстоятельство цели (-mak için) — (amaçlık öbek)
 разговорная речь — konuşulan dil
 разделительное числительное, 13 — üleştirme sayısı, dağıtma sayısı, üleştirme önadı
 распространенный инфинитив — uzun mastar
 реальный случай условного периода — olanaklı şart
 редупликация см. удвоение
 род — cins
 родительный падеж, 3 — tamlayan durumu, iyelik hali, -in hali, genitif

С

семантика — anlam bilgisi
 сингармонизм см. гармония гласных
 синоним — eşanlamlı
 синтаксис — sözdizimi, tümce bilgisi, sentaks
 синтаксическая конструкция — dizimleme kuruluşu
 сказуемое, 2 — yüklem, predikat, haber
 склонение — çekim, tasrif
 склоняться — çekimlenmek
 словесное ударение — sözcük vurgusu
 слово — sözcük, kelime
 словоизменяющий аффикс — çekim eki, bükün eki, işletme eki
 словообразовательный аффикс, 5 — yapım eki, türetme eki
 слог, 1 — seslem, hece
 сложная изафетная группа — (karma ad tamlaması)
 сложная определительная группа — (karma belirtme grubu)
 сложное время — bileşik zaman
 сложное имя, 5 — bileşik ad
 сложное определение — (bileşik tamlayıcı)
 сложное предложение — bileşik tümce
 сложный глагол — bileşik eylem
 служебное имя, 5 — sontakı, artlaç
 смягчение согласных, 1 см. палатализация
 собственное имя см. имя собственное
 согласный, 1 — ünsüz, sessiz, konsonant
 согласование подлежащего и сказуемого (в лице/числе) — özne ile
 yüklem (kişi bakımından/tekillik-çoğulluk bakımından) uygunluğu
 соединительное деепричастие (-ıp) — bağlama ulacı
 соединительный гласный — yardımcı ünlü, ulama vokali
 соединительный согласный — koruma ünsüzü, protez
 союз — bağlaç
 спрягаться — çekimlenmek
 спряжение — çekim, tasrif
 сравнительная степень см. степень неравенства
 степени сравнения, 6, 8 — karşılaştırma dereceleri
 степень неравенства, 6 — üstünlük-eksiklik derecesi, artıklık derecesi
 степень равенства, 8 — eşitlik derecesi

стечение гласных, 4 — ünlü çatışması
 стечение согласных, 4 — ünsüz çatışması
 страдательность — edilgenlik, pasiflik
 страдательный залог, 11 — edilgen çatı, e. fiil
 субстантивация, 11 — adlaşma, isimleşme
 субъективная модальность, 22 — rivayet kipi
 суффикс — sonек
 существительное, 1 — ad, isim, ad-isim
 счетное слово, 9 — (sayma adı)

Т

точка — nokta
 турецкий язык — Türk dili, Türkçe, Türkiye Türkçesi
 тюркские языки — Türk dilleri, Türk lehçeleri

У

ударение, 1, 4 — vurgu
 ударный аффикс, 1 — vurgulu ek
 удвоение — ikileşme
 удвоение — pekiştirme, ikileşme
 удвоенный согласный, 4 — ikiz ünsüz
 узкий гласный — dar ünlü
 указательное местоимение, 2 — gösterme önadı, işaret isimsi, i.
 zamiri, gösterme adlı
 уменьшительный аффикс — küçültme eki
 усеченный инфинитив — kısa mastar
 условная модальность, 17 — olanaklı şart kipi, şart vartanış kipi
 утвердительная модальность, модальность на -dır — kesinlik kipi
 условное наклонение — şart (koşul) kipi
 утвердительное предложение — olumlu tümce

Ф

флексивный язык — bükünlü dil
 фонема — ses, fonem
 фонетика — sesbilgisi, fonetik
 фонология — sesbilim
 форма быстроты — tezlik eylemi

форма возможности, 14 — yeterlik eylemi
 форма длительности — süreklilik eylemi
 форма невозможности, 14 — yetersizlik eylemi
 формосочетание — [biçim öbeği]
 фразовое ударение — tümce vurgusu

Ч

части речи — sözcük türleri, sözcük çeşitleri
 частица, 1, 3 — edat, bağlaç
 частичная редупликация, 15 — pekiştirme
 числительное, 1 — sayı, sayı önağı
 члены предложения — tümcenin öğeleri

Ш

широкий гласный — geniş ünlü

Э

этимология — kökenbilim, etimoloji
 этимон — köken

Я

языкознание — dilbilim

ЛЕКСИЧЕСКИЙ ИНДЕКС

В поурочных словарях слова вводятся по гнездовой системе. В одном гнезде вместе с *основным* словом (таковых в каждом уроке не более 80) могут вводиться и некоторые *производные* слова. Кроме того, в скобках может быть приведен *синоним* вводимого слова, обычно (но далеко не всегда) отличающийся от него меньшей употребительностью. В то же гнездо могут включаться некоторые фразеологизмы или устойчивые словосочетания, некоторые — вместе с синонимичными выражениями. Отдельные разделы отводятся для слов *производных* (от *ранее* введенных) и для фразеологизмов и устойчивых словосочетаний, построенных на уже известных учащимся словах.

В лексическом индексе избрана иная система подачи слов. Каждая лексическая единица, будь то основное слово, производное, или синоним какого-то другого слова, занимает свое отдельное место в Индексе в строго алфавитном порядке. Основные слова уроков выделены **полужирным** шрифтом. *Производные* слова набраны обычным шрифтом; если же они вводились в особом разделе словаря (Türemiş sözcükler «Производные слова»; здесь же давались и некоторые синонимы ранее введенных слов), то помечены буквой *t*. Синонимы, вводимые в основной части поурочных словарей (т.е. помещенные там в скобки), даны со значком*. Фразеологические обороты и устойчивые словосочетания даются на *первое* слово соответствующего выражения (например, словосочетание genç kız «девушка» дано при слове genç), а те из них, которые вводились в особом разделе словаря (Deyimler «(Фразеологические) обороты»), помечены буквой *d*. Имеются, кроме того, слова, введенные в грамматической части урока, а также в комментариях к словарям, в разделе Словообразование, иногда и сразу за текстом; при них имеется помета *gr* или *k*. В некоторых уроках имелись специальные разделы (словарики) для имен собствен-

ных (чаще всего — географических наименований). В этом случае в Индексе использована помета *is* (от *isim* «имя»). Любая из этих помет следует за разделяемыми запятой цифровыми показателями, первый из которых называет номер урока, где вводится данное слово, а второй (отсутствующий лишь при помете *gr*) — порядковый номер, под которым следует это слово искать в основной части словаря либо вне ее (при наличии соответствующей пометы). Первые 14 уроков составляют Начальный курс, уроки 15–28 — Завершающий курс (т. е. данную книгу).

Внутри словарной статьи названное слово во фразеологизмах заменяется тильдой (~). Если это глагол, то тильдой заменяется либо глагол в целом, либо (при наличии разделительной черты: /) его неизменяемая часть, т. е. основа (так, в статье *göl/mek*: ~e ~e, т. е. *güle güle*). В Индексе не фиксируются случаи удвоения конечного согласного или падения узкого гласного; поэтому, например, в статье *af* дается глагол ~etmek, хотя реально здесь представлен удвоенный согласный (*affetmek*). Попутно отметим, что глаголы на *etmek* и *olmak*, за некоторыми исключениями, не считаются отдельными лексическими единицами, как, по большей части, и такие формосочетания, которые образованы присоединением к лексической основе какого-либо послелого или падежного аффикса (например: *acele ile*, *aceleyle* «поспешно», т. е. «с поспешностью»). Индекс включает их в число фразеологизмов.

Всего в Лексическом индексе представлено 3488 слов, в том числе 2130 «основных»; фиксируется 845 устойчивых словосочетаний и около 150 глаголов на *etmek* и *olmak*.

A

abihayat 26 gr
abla 1, 2
abone 21, 59
~ kaydı 21, 60
~ olmak 21, 39

acaba 4, 3
acayip 24, 2 t
acele 6, 38
~ etmek
~ yle
acemi 26, 57
acı 8, 17
(ne) ~ dir ki

acıkmaq 9, 62
acımaq 18, 7 t
acınmaq 27, 15 t
acilen 21, 17 t
aciz 27, 72
aç 13, 3
açık 4, 1
açıklamak 13, 1 t
açılmak 24, 20 t
açlık 13, 3
açmak 6, 32; 17, 11 t
ad 1, 17
ada 14, 11
Adalar denizi 19, 11
adacık 23 gr
adalet 15, 71
~ yerini bulur
adam 1, 18
~ sen de 11, 7 d
adamcağız 23 gr
adet 23, 67
âdet 25, 9
~ olduğu gibi
~ yerini bulsun diye
âdeta 14, 30
adım 15, 3
~ ~
~ atmak
adî 15, 75
adres 1, 20
af 15, 30
~ etmek
~ edersiniz 7, 7 d
~ inızı rica ederim 15, 30
aferin 8, 75
âfet 18, 28
ağa 8, 35
ağabey 8, 35
ağaç 10, 67
ağarmak 19 gr

ağır 15, 19
ağırbaşlı 15, 19
ağırlamak 27, 9 t
ağırlık 15, 19; 19, 1 t
ağız 13, 48
~ kulaklarına varır 22, 1 d
~ ında bakla ıslanmaz 28, 1 d
~ tadıyla 13, 48
ağlamak 14, 2
ağlamsamak 23 gr
ağlatmak 14, 2
ağlayıcı 21 gr
ağrı 12, 23
ağrımak 12, 23
ağustos 10, 11
ahali 18, 50
ahbap 2, 29
~ çavuşlar
ahize 15, 26
ahlâk 27, 79
ahmak 16, 5
aile 1, 21
ait 18 gr
ajan 20, 18
ajans 20, 18
ak 3, 45
~ ciğer 22, 59
akademi 6, 65
akar: ~ su 14, 7 t
akçıl 25 gr
Akdeniz 14, 26 is
akıl 12, 17
~ öğretmek 28, 4 d
~ (in)a gelmek 15, 4 d
~ ı başına geldiği zaman
17, 11 d
~ ına esti 25, 8 d
~ ına turp sıkmaq 28, 5 d
akım 19 gr
akın 17 gr

akıntı 26, 11 t
akıtmak 13 gr
akmak 14, 46
akraba 8, 59
aksak 21, 22
aksakal 15, 34
aksamak 21, 22
aksatmak 21, 22
aksırmak* 22, 77
aksi 9, 48
~ gibi
aksilik 23, 18 t
aksine* 25, 16
akşam 5, 43
~ları
~ yemeği 7, 33
akşamleyin 7 gr
âlâ 14, 67
alacak 24, 11 t
alacaklı 24, 11 t
alâka 15, 77
alâmet* 22, 62
alan 12, 63
alay 16, 7
~ etmek
alçak 4, 5
~ ova 14, 28
alçakgönüllü* 27, 13
aldanmak 16, 12
aldatmak 16, 12
aldırış etmek, aldirmek 21, 7 t
alelâde 17, 68
âlem 25, 21
alet 13, 32
aleyh 28, 67
aleyhtar 28, 67
alıcı 15, 26
alıkoymak 27, 17 t
alın 24, 5
alındı 28 gr

alışkan 19, 21
alışkanlık 19, 21
alışmak 15, 21
alıştırma 11 is
alim* 15 gr
alkol 23, 36
alkolizm 23, 36
Allah 10, 47
~aşkına 22, 7 d
~a ismarladık 3, 1 d
~a şükür 15, 59
~ını seversen 23, 2 d
~ sendon razı olsun 9, 31
almaç* 15, 26
almak 6, 29
alt 5, 19
~ından kalkmak 16, 4 d
~ını çizmek 19, 35
~üst olmak 18, 2 d
altı 3, 56
altın 18, 63
altmış 4, 58
ama 1, 8
amaç 12, 21
~ gütmek 16, 78
aman 11, 67
~yarabbi 17, 17 d
amatör 23, 45
ambar 1, 15
amca 3, 50
amele 1, 22
ameliyat 22, 7
~ olmak
amma *bkz.* ama
an 16, 37
ana 1, 10
~ baba
analık 8, 34
Anadolu 14, 4 is
anahtar 16, 31

anane* 20, 51
anayasa 10, 26
anayurt* 10, 2
ancak 5, 73
andırmak 19, 17
anı 20 gr
anık* 5, 69
anıt 6, 43
~kabir
anî 16, 37
Ankara 14 is
anlam 19 gr
anlamak 7, 1
anlaşmazlık 21, 11 t
anlatmak 7, 32
anmak 19, 17
anne *bkz.* ana
~~ 8, 10 d
ansiklopedi 17, 31
ansızın 17, 34
antika 23, 75
antlaşma 28, 11
antrenman 23, 25
apartman 8, 29
aptal 17, 71
ara 1, 11; 9, 2t
~da bir 16, 1 d
~dan bayağı zaman geçti 17, 13 d
~ sokak 6, 17
~ vermek
araba 1, 1
araç 14, 31
aralık 10, 14
aralık 25, 25 t
aralıksız 21, 20 t
aramak 11, 7
arasıra 1, 13
arayıcı 21 gr
arı 25, 54

arka 5, 30
~sına düşmek 17, 18 d
arkadaş 4, 23
armağan 10, 39
~ etmek
armut 13, 45
arpa 13, 39
arsa 26, 23
arslan *bkz.* aslan
art* 5, 30
artık 5, 24
artırma 23, 16 t
artırmak 23, 16 t
artmak 14, 42
arzu 19, 67
~ etmek
asansör 27, 80
asil 11, 43
asılsız 11, 43
asır 13, 35
asil 28, 42
asilzade 28, 42
asker 3, 37
~e çağırarak 11, 21
askerî 14 gr.
âsla 14, 52
aslan 1, 3
~ım
asmak 12, 33
asrî 13, 35
Asya 14, 2 is
aş 22, 43
asağı 10, 53
~ yukarı
aşçı 22, 43
aşık 22, 79
aşırı 17, 69
aşk 10, 2 t
~ olsun 26, 22 t
aşmak 14, 17

- at** 12, 2
ata 9, 77 (?)
 ~(lar) sözü 10, 4 d
atamak* 24, 32
atölye 8, 9
ateş 19, 51
 ~(ler) içinde
 atılmak 11 gr.
 atım 19 gr.
 atış 16 gr.
atlamak 17, 35
 atlayıcı 21 gr.
atlet 23, 7
 atletizm 23, 7
atmaca 28, 50
atmak 8, 80
av 9, 23
avantaj 26, 14
avare 19, 9
avaz 28, 1
 ~ ~ bağırmaq
 avcı 9, 23
 avlamak 26, 17 t
avlu 12, 65
avrat 28, 6
 Avrupa 14, 3 is
 ~ kütəsi
avuç 28, 59
avukat 18, 21
ay 6, 6
 ~ın kaçır? 6, 3 d
 ~ın kaçında?
ayak 7, 55
 ~a kalkmaq
 ~ bileği 26, 32
 ~ı düşü 19, 10 d
 ~ı kaydı 20, 8
 ayakkabı 10, 77
 ayaklanma* 21, 69
aydın 3, 26
 aydınlatmaq 10, 4 t
 aydınlık 3, 26
ayı 25, 57
ayıp 12, 62
 ayıplamak 12, 62
 ayırım 17, 14 t
ayırmaq 11, 47
aykırı 16, 80
aylak 24, 14
ayna 17, 61
 aynen 26, 13 t
aynı (aynı) 10, 29
ayrı 10, 74
 ~ ~
 ayrılmaq 11, 47
ayrıntı 28, 47
 ~lı anlatmaq
az 4, 53
 ~ çok
 ~ kaldı ...yordu 13, 9 d
aza* 20, 60
 azalmak 12 gr.
azap 22, 6
azar 17, 70
 azarlamak 17, 7*
 Azərbaycan 14, 13 is
 azıcık 23 gr.
 azınlık 26, 16 t
azim 16, 65
 ~ etmek
aziz 15, 74

B

- baba** 1, 9
 ~ yigit 18, 64
baca 27, 5
bacak 16, 8
 ~ kadar
bacı 28, 12

- badem** 22, 8
 ~ ağacı
bağ 13, 29
bağ II 15, 50
 bağımlı 16, 39
bağımsız 16, 39
 bağımsızlık 26, 17 t
bağırmaq 17, 62
bağışlamak 26, 13
bağlamak 14, 71
 bağlı 18, 1 t
bahar 10, 18
bahçe 4, 48
 bahçıvan 22, 7 t
bahis 22, 18
 bahsetmek
bahtiyar* 18, 25
 bahtlık 18, 25
bâhusus 23, 61
 bakan 15, 10 t
 bakanlık 15, 10 t
 bakım 19 gr.
bakır 22, 29
 bakış 15, 6 t
bakkal 22, 47
bakla 20, 41
bak|mak 5, 2
 (anlat) ~alım 7, 3 d
bal 21, 53
bale 12, 70
balık 9, 25
 ~ avı
 ~ tutmaq
 Balkan 14, 5 is
balta 26, 26
 ~ya sap olmak
banyo 12, 42
bardak 9, 6
barış 21, 26
 barışmak 21, 26
bâri 12, 27
 basamak 28 gr
 basbayağı *bkz.* bayağı
 basım 19 gr.
 basın 17 gr.
basit 7, 67
 baskı 17 gr
 baskın 16, 38
basmak 16, 38
baston 18, 43
baş 5, 37
 ~ eğmek 15, 51
 ~ göstermek 18, 7 d
 ~lı başına 22, 6 d
 ~tan ~a 9, 6 d
 ~ vurmak 12, 30
başarı 8, 19
 ~ dilemek
 ~ göstermek
 başarılı 8, 19
 başatlık* 14, 40
 başbakan 15, 10 t
başbuğ 16, 29
başka 4, 36
 ~ çare yok 9, 67
 ~ türlü 8, 61
 başkan 16, 9 t
başlamak 5, 3
 başlangıç 15, 11 t
 başlı başına 22, 6 d
 başlıca 11, 5 t
 başüstüne 8, 13 d
batı 11, 32
 batım 19 gr.
 batırmak (27, 7 t) 13 gr.
batmak 10, 58
battaniye 27, 2
bavul 14, 73
bay 2, 46
bayağı 27, 39

bayan 2, 47
 ~lar, baylar!
 bayılmak 26, 8
 bayrak 21, 19
 bayram 10, 20
 ~ etmek (yapmak)
 ~ınızı kutlarım
 bazan, bazen 10, 5 t
 bazı 5, 61
 ~sı (~ları)
 beceriklilik 24, 25 t
 becermek 23, 6
 bedava 28, 72
 beden 23, 15
 ~ eğitimi
 beğeni* 12, 74
 beğenmek 9, 75
 bekâr 8, 43
 bekçi 20, 52
 beklemek 15, 4
 bel 28, 62
 belâ 18, 22
 ~ya düşmek
 belediye 17, 18
 belge 21, 62
 belirli 17, 17 t
 belirmek 16, 1
 belirti 22, 62
 belirtmek 16, 1
 bëlki 8, 71
 bellemek 26, 27
 belli 11, 60
 ben 1, 41
 benimsemek 23, 41
 benzemek 14, 34
 benzetmek 15, 9 t
 beraber 1, 46
 ~e bitmek 23, 3 d
 berber 19, 13
 bereket 22, 80
 beriki 17, 73
 beslemek 26, 12
 beş 4, 57
 Beşiktaş 21, 11 is
 beter 26, 56
 betik* 6, 30
 bey 2, 48; 19, 7 t
 ~im!
 beyan 17, 74
 ~ etmek
 beyanat 17, 74
 ~ta bulunmak
 beyaz 2, 25
 Beyaz deniz 14, 27 is
 beyhude* 10, 7 t
 beyin 27, 11
 bıçak 13, 59
 bıkmak 17, 58
 bırakmak 11, 2
 bıyık 15, 33
 ~ altından gülmek 26, 3 d
 ~ bırakmak 15, 33
 biçim 14, 29
 biçimsiz 25, 5 t
 biçmek 18, 17
 bilâkis 25, 16
 bildiri 8, 4 t
 bildirim 19 gr.
 bildirmek 17, 79
 bile 8, 68
 bilek 26, 32
 bilet 14, 63
 bilgi* 11, 60
 bilgiç 24, 1 t
 bilgili 17 gr.
 bilgin 15 gr.
 bilgisayar 16, 17 t
 bilgisizlik 17 gr.
 bilhassa 9, 28
 bilim 6, 65

billâhi 25, 28 t
 bilmek 6, 25
 bin 1, 44
 bina 1, 28
 binaenaleyh 13, 36
 binek 25, 14 t
 ~ arabası
 ~at
 binici 21 gr.
 binmek 7, 44
 biyografi 11, 17
 bir 1, 16
 ~ ağızdan 26, 8 d
 ~ alay 16, 7
 ~ay önce 25, 4 d
 ~ arada 18, 12 d
 ~ aralık 17, 12 d
 ~ araya getirmek 21, 9 d
 ~ avuç 28, 59
 ~ çeşit 9, 2
 ~ daha 7, 2 d
 ~ de 4, 10 d
 ~ defa 24, 6 d
 ~ gün 6, 6 d
 ~ hamlede 25, 79
 ~ parça 11, 3
 ~ süre 11, 54
 ~ şey 4, 22
 ~ şey değil 7, 8 d
 ~ şey yok 4, 5 d
 ~ şeyim yok 4, 7 d
 ~ takım 13, 54
 ~ türlü 8, 61
 ~ ucundan ~ ucuna 14, 14
 ~ yere (yerde, yerden, zaman, şey, kimse) 6 gr.
 bira 24, 49
 birader 8, 42
 ~ zade*
 biraz 3, 55
 ~ önce 9, 8 d
 ~ sonra 9, 7 d
 birazdan 26, 10 t
 birçok 4, 54
 birdenbire 12, 19
 biricik 23 gr.
 birikmek 26, 20
 biriktirmek 26, 20
 birincilik 17, 4 t
 ~i kazanmak
 birkaç 4, 51
 birleşim 19 gr.
 birleşmek 14, 4 t
 ~miş Milletler 21, 8
 birlik 6, 40
 Sovyetler ~ i
 bisiklet 23, 9
 bitim 19 gr.
 bitirmek 6, 24
 bitişik 4, 29
 bitki 13, 37
 bitkin 15 gr.
 bitmek 5, 5; 24, 3 t
 ~ mez tükenmez 18, 46
 biz 3, 11
 Bizans 21, 9 is
 bizzat 15, 76
 bluz 19, 2
 bodrum 27, 38
 boğa 26, 10
 ~ güreşi
 boğaz 12, 76
 Boğaziçi 12, 76
 boğmak 18, 59
 boğuk 18 gr.
 boğulmak 18, 59
 boğuşmak 18, 59
 bol 8, 69
 ~~
 bomba 27, 23

- bombalamak 27, 23
 borç 16, 71
 boru 23, 70
 ~ mu bu?
 bostan 26, 36
 boş 5, 27
 ~ ver 17, 7 d
 boşalmak 22, 4 t
 boşamak 24, 3
 boşanmak 27, 3 t
 boşboğaz 28, 6 t
 boşboğazlık 28, 6 t
 boşuna 10, 7 t
 boy I 7, 71
 boy II 19, 20
 boya 20, 25
 boylamak 17, 6
 boyun 15, 49
 ~ bağı 15, 50
 bôyuna 15, 2 t
 boz 15, 80
 bozgun 19, 10 t
 ~ a uğratmak
 bozmak 16, 74
 bozuk
 böbrek 26, 41
 böcek 25, 53
 bölge 11, 37
 bölme 25, 19 t
 bölmek 22, 34
 bölüm 22, 34
 bön 25, 76
 börek 13, 69
 böyle 6, 20
 bu 2, 1
 ~ akşam 5, 43
 ~ amaçla 12, 21
 ~ arada 6, 4 d
 ~ çeşit 9, 2
 ~ gefa 7, 4
 ~ gece 6, 31
 ~ gibi 8, 9 d
 ~ günlerde 12, 6 d
 ~ hususta 12, 69
 ~ kadar mı? 8, 6 d
 ~ münasebetle 12, 19
 ~ ndan böyle 6, 30
 ~ nedenle 11, 6
 ~ nunla birlikte (beraber)
 13, 1 d
 ~ sabah 5, 42
 ~ sefer 21, 26
 ~ suretle 24, 58
 ~ şekilde 14, 22
 ~ vadide 16, 55
 ~ yüzden 14, 1 d
 bucak 24, 30
 buçuk 9, 18
 buğday 13, 38
 bugün 4, 31
 ~ ne? 7, 4 d
 ~ den yarına 18-9 d
 bugünkü 9, 6 t
 bulanmak 25, 75
 bulaşık 21, 68
 bulaşmak 21, 68
 Bulgaristan 14, 80
 bulmak 7, 66
 bulunmak 5, 47
 bulvar 5, 76
 bura: ~ nın yabancısı 11, 15
 burada 3, 1
 buralı 7, 3 t
 buram: ~ ~ terlemek 23, 4 t
 burası 3, 2
 burs 12, 80
 burun 14, 15, 81
 ~ kıvırmak 27, 7
 buruşmak 26, 3
 buruşturmak 26, 3

- buruşuk 26, 3
 buyurmak 15, 55
 ~ unuz
 buz 10, 76
 ~ dolabı 12, 6 t
 ~ kesilmek 21, 6 t
 bülbül 20, 10
 bütçe 24, 29
 bütün 3, 21
 ~ bunlar
 ~ ömrünce 22, 14
 büyük 3, 29
 ~ anne
 ~ baba 8, 11 d
 ~ elçi 19, 16 t
 ~ millet meclisi 20, 47
 büyümek 11, 28
 C
 cadde 5, 53
 cahil 24, 50
 caiz 24, 78
 cam 4, 11
 camekân 28, 73
 cami 12, 64
 camlamak 10 gr.
 can 11, 26
 ~ a yakın 20, 8 d
 ~ dan dost 11, 26
 ~ her şeyden üstün 26, 13 d
 ~ ım 11: 26
 ~ ını vermek
 ~ ın sağ olsun 24, 14 d
 ~ sıkıntısı 12, 24
 canavar 28, 55
 canlı 25, 11 t
 caymak 21, 8
 cehennem 20, 11
 ~ ol
 cemiyet* 18, 24
 ceket 12, 50
 cenaze 16, 45
 ~ alayı
 cennet 26, 80
 cep 4, 37
 cephe 11, 24
 cereyan 20, 21
 ~ etmek
 cerrah* 27, 35
 cesaret 17, 12
 ~ etmek
 cesur 17, 12
 cetvel 4, 65
 cevap* 6, 15
 ~ vermek
 ceza 17, 14
 ~ giymek/görmek
 ~ kesmek 24, 3 d
 cezalandırmak 17, 14
 cıvıldamak 24, 40
 cıvıltı 24, 40
 cici 19, 49
 cidden 24, 18 t
 ciddi 7, 74
 ciğer 22, 59
 cihan 26, 23 t
 cihaz 16, 76
 cihet 14, 10
 cilâ 27, 31
 cilâlamak 27, 31
 cilt 23, 69
 cins 17, 72
 ~ köpek
 cirrit 23, 28
 ~ atma
 cisim 22, 73
 civar 24, 46
 civciv 27, 67
 civcivli 27, 67

coğrafi 19, 8
coğrafya 19, 7
cuma 7, 11
cumartesi 7, 12
Türkiye ~i
cumhurluk 11, 32
cümle 7, 2
cüzdan 18, 70

Ç

çaba 19, 39
çabalamak 19, 39
çabuk 7, 15
~ol!
çağ 16, 53
~daş
çağırmaq 11, 21
çağrılı
çakal 25, 58
çakı 18, 52
sustalı ~
çalğı 17 gr.
çalışkan 15 gr.
çalıştırma 11 k
çalmak 7, 49
çam 25, 19
çamaşır 12, 43
~makinesi
~yıkamak
çamur 20, 2
çanak 23, 68
Çanakkale 14, 20 is
çanta 4, 10
çare 9, 67
çarşı 21, 22 t
~k
çarpmaq 19, 55
çarşaf 20, 70
çarşamba 7, 9

çarşı 11, 67
çatal 13, 60
çatır: ~ ~ 27 gr
çatırdamak
çatırtı
çatışma 21, 17
çatışmak
çatlak 22, 69
çatlamak 22, 69
çatmak 21, 17
çavdar 20, 36
çavuş 4, 44
çay 9, 5
çaydanlık 23, 1 t
çayır 13, 22
çehre 15, 39
çekici düzen 27, 28
~ vermek (-e)
çekilmek 11 gr.
çekimli 23, 2 t
çekingin 15 gr.
çekinmek 18, 9 t
çekmece 18, 17 t
çekmek 9, 11
çerez 13, 63
çeşit 9, 12
çeşme 20, 34
çete 18, 55
çetin 11, 46
çevik 24, 75
çeviri 7, 56
çevirmek 7, 56; 14, 11 t
çevirmen 7, 56
çevre 21, 27
çevrili 25 gr.
çeyrek 9, 15
çıban 26, 55
çığır 23, 39
çığırtkan 27, 16 t
çığırtmak 27, 16 t

çıkır 18 gr.
çıkarmak 8, 26
çıkık 18 gr.
çıkıntı 9 gr.
çıkışlı 11, 52
çıkmaq 5, 7
çıkılmaz 18 gr
çınar 26, 2
çıplak 28, 70
çırak 20, 5
çıtıpıtı 23, 58
çıtır: ~ ~ 27 gr.
~damak
~tı
çiçek 10, 37
~ler açmak
çift 13, 12
çiftçi 8, 54
çiftçilik 13, 12
çifte 24, 19 t
çiftlik 13, 12
çiğnemek 19, 41
~yip geçmek 21, 9 d
çil 27, 58
çilek 27, 60
çini 25, 74
çirkin 17, 28
çizgi 14, 35
çoban 13, 23
çocuk 4, 24
çoğalmak 23, 11 t
çoğul 28 gr.
çoğunluk 28, 10 t
çok 4, 52
çoğu vakit 11, 6 t
~ defa 10, 7 d
~ hallerde 13, 2 d
~ oluyorsun 22, 3 d
~ şükür 15, 59
çokluk 11, 6 t

çoktan 9, 3 t
çoluk: ~ çocuk 18, 1 d
çorap 12, 52
~ın teki 14, 39
çorba 13, 71
~ içmek
çorbacı 28, 19 t
çökmek 23, 5
çöl 28, 57
çömelmek 26, 19
çömez 21, 50
çöp 24, 68
çözmek 24, 11
çözümlemek 22, 61
çuval 27, 45
çünkü 8, 38
çürük 27, 35
çürümek

D

dağ 8, 13
~ sırası 14, 2 d
dağılmak 27, 2 t
dağıtmak 13, 10
daha 2, 19
~ doğrusu 5, 25
dâhi 21, 42
dahil 11, 80
dâhiyane 21, 42
daima 1, 47
dair 14, 70
daire 1, 24
dakika 9, 17
dal 23, 8
dalğıç 24 gr.
dalgınlık 19, 15
dalmak 19, 15
dam 17, 37
~dan düşer gibi

damat 16, 73
 damla 16, 43
 ~ hastalığı
 dana 26, 11
 danışmak 26, 15
 dar 1, 6
 darbe 19, 50
 ~ indirmek
 ~ yemek
 dargın 13, 6 t
 darılmak 12, 5
 dava 24, 35
 ~ etmek
 ~ya bakmak
 davacı 24, 35
 davet 9, 29
 ~ etmek
 davetli 9, 29
 davranmak 16, 20
 dayak 28, 20
 ~ yemek
 dayamak 28, 18 t
 dayanıklı 21, 10 t
 dayanmak 19, 66
 dayı 8, 48
 dede 8, 11d
 defa 7, 4
 defter 2, 6
 değer 10, 38
 değerli
 değerlendirmek 25, 15 t
 değil: ~ mi? 4, 4 d
 değirmen 16, 54
 değişik 23, 15 t
 değişiklik 26, 18 t
 değişmek 10, 59
 değer 27, 26
 değmek 27, 26
 dehşet 17, 26
 ~e düşmek
 dehşetli 17, 26
 Delhi 21, 5 is
 deli 17, 55
 ~ olmak
 ~ye dönmek
 delik 26, 54
 delikanlı 7, 70
 delil 28, 65
 delirmek 26, 9 t
 delmek 26, 54
 demek 6, 27
 demin 1, 48
 demir 1, 29
 demirci 8 gr.
 demiryol(u) 8, 2 t
 deneme 16, 49
 denemek 16, 49
 deneyimli 28, 3 t
 deniz 10, 72
 ~e girmek
 denk 25, 18
 depo 27, 34
 ~ etmek
 deprem* 18, 27
 dere 18, 64
 derece 7, 75; 22, 13 t
 ~ koymak 22, 13 t
 dergi 12, 54
 derhal 9, 49
 deri 18, 38
 derin 10, 56
 ~ mi ~ 10, 9 d
 दौरान 11, 79
 derman 26, 49
 ~ı yerine geldi 26, 15 d
 dernek 20, 90
 ders 1, 25
 ~(e) çalışmak 5, 6
 ~e kaldırmak 11, 66
 ~ vermek 6, 4

dersane 1, 26
 dert 15, 15
 dertli 15, 15
 destek 21, 99
 ~lemek
 deşmek 26, 54
 destirmek 26, 54
 detay 16, 59
 ~lı
 devam 5, 76
 ~ etmek
 deve 25, 40
 devinlim* 11, 25
 ~mek*
 devirmek 27, 20
 devlet 10, 24
 ~ başkanı 16, 9 t
 devrim 10, 32
 Ekim-Kasım ~i
 deyim 19 gr.
 dış 10, 40
 dışarı
 ~da
 Dicle 14, 23 is
 diğer 4, 36
 dik 15, 13
 dikey
 dikili 25 gr.
 dikkat 9, 44
 ~ etmek
 dikkatli
 dikmek 15, 32
 dil 1, 27
 ~ kolu 9, 16
 ~e kolay 21, 5 d
 ~i açıldı 26, 10 d
 ~i tutuldu 17, 10 d
 dilbilim 6, 76
 dilek 10, 36
 dilemek 8, 18
 dilenci 19, 11 t
 dilmaç* 7, 56
 din 17, 27
 dinlemek 8, 26
 dinlenme 5, 8
 dinlenmek 5, 8
 dinleyici 21 gr.
 dinmek 19, 60
 dip 14, 54
 direnç 28, 8 t
 direnme 21, 37
 direnmek 21, 37
 diri 20, 74
 dirsek 19, 4
 disiplin 5, 68
 disiplinli
 disk 20, 27
 ~ atma
 dış 12, 45
 ~ macunu 12, 47
 dişi 4, 68
 ~ aslan
 diyar 28, 25 t
 diz 20, 1
 dizi 19, 47
 dizili 25 gr.
 dizin 16, 68
 dizmek 16, 68
 doğa 10, 6 t
 doğal 14, 35
 ~ coğrafya 19, 7
 doğan 28, 51
 doğmak 8, 65
 doğru 5, 25
 ~su 9, 1 t
 ~dürüst 25, 15 d
 doğrulamak
 doğrulmak 15, 12 t
 doğu 10, 31
 ~m

doğurmak 13 gr.
doksan 4, 61
doktor 8, 73
 dokuma 22, 36
dokumak 22, 36
dokunmak 18, 6
dokuz 3, 59
dolap 5, 28
dolaşmak 9, 60
 doldurmak 13, 9 t
dolmak 12, 78
 ~up boşalmak 12, 8 d
 dolu 12, 78
domates 20, 43
domuz 23, 55
don 12, 28
 ~ gömlek 12, 51
 donanma* 21, 34
 donatım* 24, 25
donmak 16, 22
dost 2, 30
doymak 13, 1
 doyurmak
 döğmek *bkz.* dövmek
dökmek 14, 49
 dökülmek
dönem 16, 67
dönmek 5, 9
 dönüm 19, 6 t
 dönüş 14, 10 t
dört 4, 56
 ~nala gitmek 19, 58
 döşek 16 gr.
 ~ kanepa 23, 16 d
 döşeli 19, 38
döşeme 4, 12
döşemek 19, 38
dövmek 18, 3
drama 9, 7
dua 18, 5
 ~ etmek
 duacı: ~sıym 18, 5
düdağ 15, 44
dul 20, 70
duman 27, 6
 durak 18 gr.
 duraksamak 13, 37
durmadan 8, 53
dur/mak 5, 10
 ~up ~up 19, 3 d
durum 11, 16
duvar 2, 20
 duygu 15, 4 t
 uygulanmak 23, 17 t
duymak 9, 30
 duyu 20 gr.
 duyum 18 gr.
 duyurmak 13 gr.
düdük 17, 50
 ~ çalmak
düğün 16, 34
 ~ yapmak
dükkân 4, 40
dün 7, 3
 dünkü 9 gr.
dünya 6, 63
 Eski ~ 14 is
 ~yı birbirine katmak 27, 3 d
 düpedüz 27, 5 t
dürtmek 28, 26
dürüst 23, 18
düşman 17, 8
 düşmanlık
düşmek 9, 53
 düşük 18 gr.
düşünmek 11, 8
 ~düm taşındın 17, 22 d
 düşürmek 13 gr. (17, 71)
düz 14, 26
düzeltmek 7, 64

düzen 17, 2
 düzenlemek 21, 13 t
 düzey* 23, 22
 düzgün 17, 2
 düzlük 14, 26
düzmek 17, 2

E
 ebedi 19, 23
 ebedilik, ebediyet
ecnebi 26, 17
 eczacı 22; 32
eczane 22, 32
 edebi 16, 21
 edebiyat* 16, 21
 ~ yapmak
 edinmek 11 gr.
 edip* 16, 21
efendi 2, 49
 ~m
 ~m?
efsane 26, 72
 egemenlik 16, 14
eğitim 8, 39
 eğitimi
 eğitmek
 eğlence 12, 58
eğlenmek 12, 58
eğmek 15, 51
eğri 5; 26
 ~ büğrü 15 gr.
 ehemmiyet* 10, 21
 ~li
ek 15, 9
ekim 10, 13
 ekin 17 gr.
 eklemek 15, 9
ekmek I 12, 60
ekmek II 13, 24
 ekonomi* 18, 32
ekseri 18, 65
 ekseriyet* 28, 10 t
eksik 11, 41
 eksiklik
ekşi 27, 62
 ~tmek
el I 1, 28
 ~ atmak 27, 2 d
 ~ çarpmak 19, 55
 ~de etmek 25, 20 t
 ~den gitmek 25, 6 d
 ~e almak 19, 2 d
 ~e geçirmek 16, 42
 ~i açık 29, 1 d
 ~i değmedi 27, 28
 ~imde değil(dir) 7, 11 d
 ~inden geleni yapmak 10, 3d
 ~inin emeğiyle yaşamak
 11, 1 d
el II 15, 73
 ~e güne karşı
 ~ oğlu
 elalem 25, 21
elbet, elbette 7, 47
elbise 9, 44
 elçi 19, 16 t
 elçilik 19, 16
elebaşı 28, 63
elektrik 6, 16
 eleştiri 26, 21
 eleştirmek 26, 21
elhamdülillâh 26, 44
elli 1, 50
elma 1, 33
 elverişli 10, 68
 elvermek 13, 50
emek 10, 27
 emekçi
 emekli 11, 11 t

- ~e ayrılmak/çıkılmak
emin 16, 18
emir 12, 6
 emretmek
 emredersiniz
emirlik 21, 12 t
emniyet* 20, 7 t
en 1, 32
 ~ çok 8, 12 d
 ~ nihayet 9, 81
 ~ olmadık 23, 9 d
endişe 25, 10
 ~ etmek
endüstri 11, 58
engel 19, 12
 ~ olmak
 engellemek 21, 21 t
ense 17, 21
enstitü 3, 19
enteresan 3, 16
epey(ce) 11, 70
er I 1, 34
er II (= erken)
 ~ geç 26, 17 d
erimek 10, 55
erine* 11, 56
erkaza bkz. kazaen
erkek 2, 12
 ~ kardeş 4, 27
erken 5, 60
ermek 19, 31
Ermenistan 14, 12 is
ertelemek 26, 12 t
ertesi 12, 1
 ~ gün
ertik* 11, 50
esas 13, 15
 ~ itibariyle 23, 1
 ~en
 ~lı
- eser** 1, 35
 esim 19 gr.
esir 18, 80
 ~ düşmek
eski 3, 15
 ~ dünya 14, 1 is
 ~ püskü 15 gr.
 ~si gibi 13, 4 d
 eskiden 11, 2 t
 eskimek 19, 2 t
eskrim 23, 11
esmek 10, 63
esmer 15, 37
esna 17, 67
esnaf 22, 45
estağfurullah 24, 42
estetik 23, 16
eş 8, 23
 ~ dost
eşek 25, 39
eşit 25, 28
 ~lik
 eşitsizlik 26 gr.
 eşlik* 24, 1
eşya 9, 45
et 13, 6
 ~ suyu
etki 23, 17
 ~ yapmak
 etkilemek 26, 2 t
etkin 12, 73
 etkinlik 12, 73
etmek 5, 22
etraf 14, 48
 ~ında
 ~lı
ev 2, 48
 ~ bark
 ~ halkı 8, 55
 evcil 25, 13 t

- evcilleştirmek
evet 2, 17
evlât 26, 6
evlenmek 8, 36
evli 88, 1 t
evvelâ 7, 23
 evvelki: ~ gün 8, 15 d
ey 7, 36
Eylül 10, 12
 eyvallah
ezan 25, 31
 ~ okumak
 ezberlemek 11
ezmek 17, 9
- F**
- faal* 12, 73
 faaliyet* 12, 73
fabrika 6, 3
faiz 19, 71
fakat 4, 45
fakir 8, 45
fakülte 3, 20
falân 7, 28
fanilâ 12, 29
fare 18, 16
fark 16, 2
 ~ etmek
 ~lı
 farz: ~ı muhal olarak 20, 2 d
fasıl 26, 75
fasulye 20, 40
fatih 16, 30
fayda 13, 46
 faydalanmak 13, 46
 faydalı 13, 46
fazla 9, 14
felâket 17, 41
fen 24, 80
- fena** 2, 35
 ~ halde 18, 9 d
 fenalaşmak 22, 14 t
 fennî 24, 80
feragat 28, 43
fetih 16, 30
 ~ etmek
feyiz, feyz 26, 73
fiçı 27, 44
fıkra 21, 70
findık 20, 45
 Fırat 14, 22 is
fırça 12, 47
 fırl: ~ ~ dönmek 19, 6 d
fırlamak 20, 23
 fırlatmak
fırın 22, 46
 fırıncı
fırsat 17, 30
 ~ bu ~
 ~ düştü
 ~ kaçırmak
fırtına 14, 68
 ~lı
 fiat bkz. fiyat
fikir 14- 1
 ~ edinmek
 ~imce
filân 7, 28
 filhakika* 27, 2 t
film 9, 10
filo 21, 39
finansman 21, 14
fincan 12, 3
firavun 25, 61
firma 27, 30
fişek 27, 51
fiyat 12, 11
for 28, 65
form 19, 63

fotoğraf 8, 7
fuar 18, 9
futbol 9, 68

G

galebe 16, 66
~ çalmak
gáliba 6, 68
galip 16, 66
~ gelmek
gam 26, 76
gar 145, 65
garip 16-63
garp* 11, 32
garson 13, 61
gaye* 12, 22
gayet 17, 56
gayret 21, 7
~e gelmek
~ etmek
~ vermek
gaz 12, 37
(hava) ~(1) ocağı
gazéte 3, 35
gazeteci 20, 4
gazi 16, 28
gebermek 28, 2
gece 6, 31
~ gündüz 10, 10 d
~ yarısı 11, 68
gecelelemek 10 gr
geceleyin 7 gr
gecikmek 25, 10 t
geç 6, 73
~ kalmak
geçenlerde 12, 3 t
geçici 21 gr
geçim 22, 8 t
geçinmek 11, 45

geçirmek 6, 23
geçit 24 gr
geç|mek 7, 39
~miş olsun! 9, 7 d
geçmiş 19 gr
gedik 21, 33
gelecek 9, 73
~ hafta
gelenek 20, 51
gelin 8, 37
gelir 18 gr
gelişmek 13, 16
gel|mek 5, 11
(gör)eceğim ~di 26, 7 d
gemi 14, 3
genç 4, 25
~ adam
~ kız
géne 6, 45
genel 12, 71
genellikle 1, 24
geniş 9, 6
genişlemek 10 gr
gerçek 10, 48
gerçekten
gerçi 11, 44
gerek 5, 1
~i gibi 11, 3 d
~li
gereklilik 11, 8 t
gerekmek 16, 22 t
gereksinim 12, 61
geri 9, 13
~ dönmek, gelmek
~ kalmak
~ vermek
getirmek 6, 21
gezi 14, 50
~ yapmak
gezici 21 gr

gezinti 9, 70
gezmek 9, 70
gıcırdamak 26, 4
gıcirtı 26, 4
gıda 24, 74
gider 18 gr
gidermek 13 gr
girinti 14, 5 t
~li çıkıntılı
girişim 18, 8 t
girmek 5, 12
gişe 14, 66
gitar 9, 78
gitmek 5, 13
giyecek 18 gr
giyim 19 gr
giy|mek 9, 40
(altı ayı) ~di 17, 23 d
gizlemek 16, 52
gizli
göç 10, 21
~ etmek
göğüs 20, 61
gök 10, 41
~yüzü
göl 10, 71
gölge 19, 62
gömlek 12, 51
gömmek 16, 47
göndermek 11, 51
gönül 14, 69
~ almak 25, 10 d
gönüllü 18, 15 t
görenek 20, 10 t
görgü 5, 48
görgülü
görev 18, 4 t
görmek 6, 19
görücü 21 gr
görülüyor ki 15, 2 d

görümce 24, 39
görünüş 14, 6 t
görüşmek 13 gr
gösteri 20 gr
gösterici 21, 9 t
göstermek 7, 16
götürmek 6, 20
göz 7, 63
(bir şeyi) ~e almak 26, 18 d
~e çarpmak 22, 4 d
~den geçirmek 7, 63
~ göre (göre) 17, 16 d
~ kırmak 25, 79
~ü dünyayı görmüyor 21, 14 d
göz ağrısı 23, 6 t
gözcü 16, 7 t
gözetlemek 28, 16 t
gözlem 19 gr
gözlemek 17, 8 t
gözükmek 26, 8 t
gramer 5, 74
grup 3, 30
~başı 5, 37
gurbet 28, 18
gurur 19, 40
gübre 25, 43
güç I 5, 75
güç II 10, 33
güçlü 10, 33
gül 26, 71
gül|mek 9, 32
~e ~e 3, 2 d
gülümsemek 23 gr
gülünç 22 gr
gümbür: ~ ~ 27, 33
~demek
~tü
gümrük 14, 75
~ muayenesi 14, 75
gümüş 23, 65

gün 4, 31
 ~ aşırı 17, 69
 ~ aydın 4, 31
 ~ü ~üne/ünde 21, 12 d
 ~ün birinde 17, 1 d
günah 21, 47
gündüz 6, 72
 gündüzleri
güneş 8, 60
güney 11, 29
gür 10, 49
 Gürcistan 14, 11 is
güreş 23, 12
gürlemek 27, 8
gürültü 8, 27
 ~ çıkarmak
 ~lü
gütmek 16, 78
güven 16, 61
 güvenlik 20, 6 t
 güvenmek 16, 61
güya 22, 28
güz 10, 18
güzel 3, 24
 ~ bulmak 7, 66
 güzellik: ~ sağlık 4, 4 d
 güzelleşmek 24, 10 t
 güzün 10 gr

H

ha 7, 77
 ~bre 17, 5 d
haber 11, 11
 haberdar 26 gr
 haberli 20, 4 t
hacet 27, 70
 hacı 28, 77
haç 28, 77
hademe 18, 68

hâdi 11, 9
 hadise 12, 14
hafif 15, 18
hafta 7, 5
hain 25, 7
hak 11, 78
 ~ınız var
hakaret 28, 13
 hakikat* 10, 48
 hakikaten 27, 1 t
 hâkim* 16, 14
 hâkimiyet, hâkimlik
 hakir 28, 13
 hakkında 11, 78
 haklı 11, 78
 haksız: ~ uygulamalar 16, 26
hal 11, 17
 ~ hatır sormak 20, 7 d
 ~i duman 27, 6
 ~ tercümesi 11, 17
hala 8, 48
hâlâ 9, 47
 halbuki* 12, 3 t
hâlen 5, 56
 Haliç 21, 10 is
halk 8, 55
halletmek 28, 15
halt 28, 41
 ~ etmek
 helva *bkz.* helva
ham 22, 38
 ~ madde
hamam 22, 33
hamle 25, 29
han 22, 12
hânım 2, 60
 ~ efendi
hâni 10, 45
hapis 17, 11
 ~ cezası 17, 14

~te yatmak 17, 11
 ~e girmek
 ~ etmek
 hapishane 17, 11
hapsirmek 22, 77
 harabe 21, 13 t
harap 17, 10
 ~ etmek
 hararet* 15, 56
 harcamak* 20, 9
harç 19, 10
 harçlık
 harekât 21, 5 t
hareket 11, 25
 ~ etmek
 harıl: ~ ~ 27 gr
 ~damak
 ~tı
hariç 14, 76
harika 25, 4
 harikulade
harita, *hârta* 2, 42
harp 11, 22
 ~ ertesi 12, 1
 harta *bkz.* harita
hasret 22, 27
 ~ çekmek
hasta 4, 34
 ~ olmak 8, 3 t
 hastalanmak 12 gr
 hastane 8 gr
hasarı 25, 71
haşlamak 18, 75
hat 28, 69
 hata* 7, 21
hatır 11, 20
 ~ınız için
 ~lamak
 hatıra 18, 15 t
hattâ 7, 37

hava 4, 18
 ~ alanı 12, 63
 ~da kalmak 25, 3 d
 ~ garı 14, 65
 havadar 26 gr
havali 16, 41
hay 13, 51
hayal 24, 16
 ~ kırıklığına uğratmak
 ~ hayal etmek 25, 22 t
hayat 11, 18
 ~ hikayesi 11, 17
hâydi 11, 9
haydut 20, 3
hâyır I 2, 15
hayır II 19, 5
 ~lar 4, 4 d
 ~ola 24, 13 d
 hayırlı
 ~sı neyse...
hâyli 25, 72
hayran 16, 50
 hayranlık
hayret 26, 28
 ~e düşmek
 ~ etmek
 hayrola *bkz.* hayır ola
hayvan 9, 4
 hayvanat 25, 18 t
hazır 8, 16
 ~bulunmak
 ~lamak 10 gr
 ~lık
 hazıriyici 25, 23 t
haziran 10, 9
hedef 23, 19
 hediye* 10, 39
 ~ etmek
helâl 26, 47
 ~ süt emmiş

- héle** 7, 51
 ~ şükür 15, 59
helva 19, 44
hem 5, 67
 ~... ~ de...
 hemdert 25 gr
hemen 7, 52
 hemfikir 26 gr
 hemhudut 26 gr
hemşeri 24, 51
hemşire 20, 22
hénüz 8, 40
hep 6, 54
 ~ birden 11, 9 d
 ~ imiz 6, 54
 (benim için) ~si bir 13, 7 d
her 5, 71
 ~ gün (sabah, akşam)
 ~ halde 11, 17
 ~ hangi bir 5, 71
 ~ şey 6 gr
 ~ şeyden önce 7, 5 d
 ~ taraftan 11, 1
 ~ yerde (yere, yerden,
 zaman...) 6 gr
 ~ zamanki gibi 13, 8 d
herif 17, 53
herkes 5, 44
hesap 13, 8
 ~ açtırmak 19, 3 d
 (bir şeyi) ~a almak (katmak)
 14, 9 d
 ~ görmek 13, 80
heves 25, 60
 ~ etmek
hey 7, 36.
 ~ gibi (gidi) günler 23, 5 d
heyecan 16, 25
 heyecanlanmak
heyet 12, 67
heykel 23, 32
 ~ traş
 hıçkırık 26, 78
hıçkırmak 26, 78
hırıl 27 gr
 ~ ~
 ~damak
 ~tı
hırsız 20, 55
hısım 28, 43
 ~ akraba
hıyar 20, 44
hız 17, 64
 hızlanmak 22, 15 t
 hızlı 17, 64
hiç 4, 64; 8, 2 t
 ~ bir 6 gr
 ~ değilse (olmazsa) 12, 1 d
 hiddet 16, 15
 ~lenmek
hikâye 8, 76
hile 24, 23
 hileci (hilekâr)
 hileli
hindi 25, 48
 his 15, 4 t
 ~ etmek 16, 8 t
 hisar 21, 18 t
hizmet 11, 53
 ~ etmek
 hoca* 3, 32
hokka 2, 21
horoz 25, 47
 horul 27 gr
 ~ ~
 ~damak
 ~tu
hoş 11, 57
 ~ bulduk
 ~ geldiniz

- ~ görmek, bakmak 16,
 8 d
 ~uma gider 11, 57
 hoşbeş: ~ten sonra 11, 4 d
 hoşlanmak 12, 1 t
hödük 23, 73
 hububat 18, 37
 hudut* 14, 18
 hukuk 24, 8 t
hulâsa 25, 6
husus 12, 69
 hususi 12, 69
 hususiyet 14, 8 t
huy 20, 56
 ~suz
hücum 21, 36
 ~ etmek
hüküm 14, 40
 ~ sürmek
 ~ vermek
 hükümdar 16, 16 t
hükümet 6, 48
 ~ konağı 6, 49
hür 28, 74
 ~riyet
 hürmet* 17 gr
 hüviyet* 21, 24 t

I
 ılık 4, 21
 Irak 14, 15 is
irmek 14, 33
 ırz: ~ına geçmek 20, 1 d
 ısı 10, 60
 ısınmak 26, 6 t
ısırmak 27, 53
 ısıtmak 10, 60
ıslak 19, 34
 ıslanmak 28, 7 t
ılık 20, 6
 ~ çalmak
ısmarlamak 13, 77
ısrar 12, 9
 ~ etmek
ıstırap 15, 4
 ~ çekmek
ışık 22, 9

i
 ibaret 12, 8t
 icap: ~ında 22, 6 t
 ~ etmek
iç 5, 31
 ~(ini) çekmek 27, 5 d
 ~ geçirmek 23, 7 d
 ~im fena oluyor 26, 12 d
 ~im sıkılıyor 12, 24
 ~in ~in (kızmak) 26, 5 d
 ~ yüzü 17, 7 d
 içecek 18 gr
 iceri 10 gr
içermek 26, 63
 içim 19 gr
 içki 17 gr
 içlendirmek 28, 1 t
 içli 23, 8 t
içmek 8, 8
 içten 17, 13 t
 ~lik
 içtima* 18, 22
 idare* 8, 11
 ~ etmek
iddia 17, 60
 ~ etmek
ifade 16, 69
 ~ etmek
iflâs 26, 37
 ~ etmek

iftar 24, 37
iftihar etmek* 18, 66
iğne 25, 18
~ iplik
iğneli
iğrenç 27, 56
iğrenmek 27, 56
iğri *bkz.* eğri
ihmal 28, 56
~ etmek
ihracat
ihtar 24, 20
~ etmek
ihtilâl 25, 24 t
ihtimal* 15, 48
ihtiva etmek* 26, 63
ihtiyaç 12, 61
ihtiyar 4, 26
~ meclisi 20, 47
ihtiyarlamak 10 gr
iki 2, 44
~de bir(de) 11, 6 d
~ gözüm 13, 10 d
~ kat 6, 9 t
~ sözü bir araya getiremiyor 24, 16 d
ikilemek 10 gr
iklim 13, 42
ikram 9, 55
~ etmek
ikramlı 27, 13 t
iktidar 21, 25
~a gelmek
iktisadi 18, 32
iktisat 18, 32
il* 24, 33
ilâç 15, 58
ilâm 21, 46
ilân 24, 52
~ etmek
ilâve* 15, 9
~ etmek
ileri 9, 12
~ gelen 25, 5 d
~ gelmek 26, 16 d
~ gitmek 9, 12
ilerlemek 15, 3 t
ilgi 7, 25
~lenmek 16, 1 t
~li
ilginç 23, 3 t
ilham 23, 56
ilim* 6, 65
ilişki 12, 15
~ kurmak
ilişkin 18 gr
ilişmek 23, 5
ilk 7, 53
~ bahar 10, 18
~ bakışta 15, 6 t
~ okul 7, 50
~ önce 7, 50
~ peşin 27, 11 t
~ yaz 10, 18
ilke 19, 16
ille 21, 5
~ ki
imam 21, 71
imkân 9, 35
imparator 19, 18
~luk
imrenmek 24, 41
imtihan* 6, 5
~ vermek
imza 17, 5
~ atmak
imzalamak
inan: ~ olsun 23, 10 d
inanç 22 gr
inandırıcı 21 gr

inanmak 10, 44
inat 17, 54
~ (olsun diye)
~çı
ince 4, 3
incecik 23 gr
incelemek 23, 40
incir 18, 35
inek 13, 34
İngilizce 5, 58
inkâr 18, 78
~ etmek
inkışaf etmek* 13, 16
inkılap* 10, 22
inmek 9, 41
insan 1, 19
insaniyet, insanlık 27, 12 t
inşa 22, 21
~ etmek
inşaat
inşallah 15, 72
intikal etmek 18, 10 t
intizam* 17, 2
ip 25, 17
ipek 15, 70
~ böceği 25, 53
iplik 25, 27
İran 14, 14 is
iri 3, 65
ishal* 26, 5 t
isim 1, 17
iskele 23, 53
iskemle 15, 1
ispat 16, 3
~ etmek
ispatlamak 16, 3
istasyon 14, 77
İstanbul:
~ boğazı 12, 76
istatistik 13, 15
~ler
istek 11, 10 t
iste/mek 5, 14
~mez 12, 6 t
istep 14, 44
ister: ~ istemez 14, 4 d
~ ... ~ ... 12, 10 d
istidatlı* 5, 69
istihfaf 28, 34
istihsal* 16, 58
~ etmek
istikamet 14, 10
istiklâl* 26, 17 t
istilâ 18, 29
~ etmek
istirahat* 5, 8
~ etmek
isyan 21, 69
~ çıkarmak
~ etmek
iş 3, 51
~ adamı
~ başı yapmak 10, 8 t
~ başına gelmek
~ bölümü 22, 34
~(ler) çevirmek 25, 2 d
~ görmek 7, 1 d
~ güç sahibi 17, 3 d
~i duman 27, 6
~in içinden çıkmak 26, 2 d
~ine gelmiyor 23, 1 d
~ini sıkı tutmak 25, 11 d
~i ters gidiyor 17, 46
~ler yüzüstü kaldı 26, 9 d
... ~ten değil 17, 6 d
~ veren 24, 5 d
işaret 14, 80
~ çekmek
~ etmek
~ parmağı 24, 4

~ vermek 14, 80
işbaşı *bkz.* iş
işçi 4, 43
işgal 18, 31
~ etmek
ışitmek 10, 46
işlek 6, 51
işlem 16, 21 t
işletim 16, 26 t
ıştah 13, 53
~ açmak
işte 4, 17
ıştirak etmek* 11, 23
it 26, 67
ithal 27, 29
~ etmek
itibar 23, 1
~en
itimat* 16, 61
itiraf 23, 60
~ etmek
itiraz 11, 76
~ etmek
itiyat* 15, 21
itmek 22, 4
iye 12, 35
iyi 2, 36
iyileşmek 11, 7 t
iz 19, 11
izah 14, 60
~ etmek
~at
izin 11, 4
~ vermek
izinli
izlemek 14, 24

J

jandarma 18, 42

jimnastik 6, 28
jüri

K

kaba 24, 10
kabalık: ~ etmek 24, 10
kabahat* 16, 10
kabil 24, 17 t
kabile 19, 20
kabir 25, 32
kabul 9, 36
~üm
~ etmek
kaç 4, 50
~ yılındayız 6, 4
kaç? 7 gr
kaçırmak 17, 5 t
kaçmak 12, 79
kadeh 25, 22
~i şerefe kaldırmak 25, 23
kader 28, 36
kadı 21, 3 t
kadın 2, 13
kadro 20, 13
kafa 17, 35
kafadar 26 gr
kafalı 17, 35
kafes 28, 49
kâfi* 14, 67
Kafkasya 14, 10 is
kâğıt 4, 39
kâh: ~ ... ~ ... 20, 12 d
kahır 21, 30
kahkaha 27, 33
~(lar) atmak, salıvermek
kahraman 15, 31
kahvaltı 7, 42
~ etmek
kahve 11, 72

kaide* 11, 69
kalabalık 12, 12
kaldırım 19 gr
kaldırmak 11, 66; 21, 25 t
kale 16, 36
kalem 2, 5
~ucu 14, 14
kalın 9, 4
kalite 24, 54
kalkışmak 13 gr
kalkmak 5, 15
kalmak 5, 16
kalorifer 12, 72
kalp 16, 51
kameri: ~ takvim 25, 13 d
kamyon 22, 20
kan 18, 39
~ davası 25, 12 d
~ ter içinde 21, 5
kanaat 18, 3
~ etmek
~ getirmek 26, 16 d
kanepe 17, 66
kanat 17, 47
kandırmak* 22, 56
kanı*, kani 23
kanmak 22, 56
kanun 10, 26
kânun*: ilk ~ 10, 3
son ~ 10, 4
kap 10, 77
kapak 16, 1 t
kapalı 7, 2
~ çarşı
kapamak 9, 56
kapatmak 21, 20 t
kapı 2, 26
~yı vurmak 12, 30
kapılmak 24, 6
kapkacak 12, 40

kaplamak 10, 77
kaplan 28, 52
kapmak 24, 6
kaptan 21, 13
kaput 21, 18
kar 10, 59
~dan adam
~topu 15, 68
kâr 24, 2
~etmemek
kara I 3, 46
~kış 10, 16
~tahta 2, 33
kara II 19, 8
Kara deniz 10, 72
karagöz 24, 21 t
karakol 17, 59
karanlık 3, 27
karar 11, 65
~a bağlamak 21, 10 d
~ vermek 11, 65
kararlaştırmak 18, 2 t
kararmak 19 gr
karavâna 28, 29
~ atmak
kardeş 4, 27
kare 19, 12
kargacık: ~ burgacık 16, 5 d
karı 8, 24
~koca 8, 25
karın 13, 4
~ı aç
~ını doyurmak
karışık 16, 27 t
karışıklık 22, 11 t
karışmak 14, 47
karıştırmak 16, 27 t
karşı: ~ gelmek 26, 16 d
karşılamak 16, 10 t; 21, 8 t
karşılaşmak 16, 10 t

karşılık 22, 9 t
 ~ında
 karşılıklı 25, 2 t
 kart 21, 65
 kartal 28, 48
 kartpostal 21, 66
 karyola 9, 42
 kasaba 8, 58
 kaşap 22, 49
 kasım 6, 7
 kaş 15, 52
 ~ çatmak 26, 4 d
 ~la göz arasında 15, 52
 kaşık 13, 58
 kat 4, 47
 ~~ 6, 8 d
 katedral 6, 34
 katı 15, 11
 katılmak 11, 23
 katır: ~ 27 gr
 katî* 16, 6
 kâtip 18, 14
 katkı 23, 10 t
 ~da bulunmak
 katlamak 25, 13
 katlanmak
 katmak 11, 23
 kavak 23, 77
 kavga 17, 63
 ~ etmek
 kavramak 16, 60
 kavuşmak 21, 73
 kayak 9, 59
 ~ yapmak
 ~çı
 kaybetmek 16, 9
 kaybolmak 19, 9 t
 kaydetmek 21, 60
 kaygı 22, 19
 kayak 27, 4

kayıp 16, 9
 kayırmak 18, 45
 kayısı *bkz.* kaysı
 kayıt 21, 60
 kaymak I 20, 8
 kaymak II 24, 49
 kaymakam 24, 34
 kaynak 20, 35
 kaynana 20, 19
 kaysı 27, 61
 kaytarmak 14, 58
 kaz 25, 50
 kaza I 24, 26
 kaza II 24, 31
 kazaen 26 gr
 kazanç 27 gr
 kazanmak 17, 20
 kazık 26, 24
 ~ yemek
 kebab 13, 79
 keçi 25, 45
 keder 22, 71
 kederli 22, 71
 kedi 2, 56
 kel 21, 2
 kelime 11
 kelle 27, 10
 keman 9, 77
 kemik 25, 44
 kenar 14, 23
 ~ sokak
 kendi 5, 50
 ~ başına 22, 6 d
 kent 5, 38
 kentli 7, 5 t
 kere* 7, 4
 kervan 28, 76
 kese 22, 2
 kesim 19 gr
 kesin 16, 6

kesinlik
 keskin 23, 30 t
 kesmek 11, 54
 keşfetmek 25, 1
 keşif 25, 1
 keşke 11 gr
 keyif 12, 22
 ~i yerinde
 keyifsiz 12, 22
 kez* 7, 11
 kıl 25, 46
 kılavuz* 24, 57
 kılıç 15a 40
 ~ oynatmak
 kılık 15, 40
 ~ kıyafet
 kımıl(n)mak 24, 38
 kır 10, 70
 ~a gitmek
 kırgın 22, 12 t
 kırğınlık
 kırım 19 gr
 kırk 3, 54
 kırlangıç 19, 3
 kırmak 15, 2
 kırmızı 2, 26
 kırom *bkz.* krom
 kırıştırmak 27, 4 t
 kırmak 25, 79
 kısa 2, 39
 ~ boylu 7, 71
 ~ don 12, 28
 ~ kesmek 11, 54
 ~ kollu gömlek 12, 51
 kısık 25, 68
 kısım 11, 39
 kıskanç 28, 71
 kıskanmak 28, 71
 kısmak 25, 68
 kısmen 26 gr

kismet 21, 79
 kış 10, 16
 ~ın
 kıt 13, 27
 kıta 14, 20
 kıtır: ~ 27 gr
 ~damak
 ~tı
 kıtlık 18, 16 t
 kıvırcık 27, 7
 kıvırmak 27, 7
 kıvrım
 ~~
 kıyafet 28, 7
 kıyamet 18, 49
 ~ koptu
 kıyı 12, 77
 kıymet 10, 38
 kıymetli
 kıymık 28 gr
 kız 3, 41
 ~ im!
 ~ kardeş 4, 27
 kızak 21, 43
 kızartma 19, 3 t
 kızartmak 19, 3 t
 kızargız 23 gr
 kızgın 17, 12 t
 kızıl 6, 42
 K. meydan
 Kızılırmak 14, 24 is
 kızmak 13, 9
 kibrit 20, 62
 kilit 16, 62
 kilitlemek
 kilogram 8, 4
 kilometre 8, 3
 ~ kare 14, 12
 kim 2, 4
 ~i insanlar 10, 5 d

~iniz var? 3, 3 d
 ~in nesi? 12, 9 d
 ~i vakit 11 gr
 kimlik 21, 24 t
 ~ belgesi 21, 62
 kimse 3, 43
 ~si yok
 kimya 26, 79
 kir 22, 1
 kirletmek
 kira 26, 34
 kiracı
 kişi 5, 63
 kitap 2, 22
 kitaplık 3, 22
 koca 8, 25
 ~ karı 8, 26
 kocamak 22, 16 t
 kocaman 8, 28
 koğuş 28, 54
 koklamak 25, 26 t
 kokmak 13, 52
 koku 20 gr
 kokutmak 13 gr
 kol 9, 16
 ~a 23, 4 d
 kolay 5, 70
 ~ gele 21, 1 d
 koltuk 12, 53
 komak *bkz.* koymak
 komite 6, 61
 komodin 22, 11
 komşu 4, 28
 komuta 19, 27
 ~ etmek
 konak 6, 49
 konaklanmak 21, 19 t
 konferans 24, 8
 ~ vermek 17
 konfor 12, 55
 konmak 17, 9 t
 konser 6, 75
 konserve 27, 37
 kontrat* 27, 90
 kontrol 11, 62
 ~ altına almak
 konu 19, 10
 konuk 9, 71
 ~ gitmek
 konuşmacı 25, 6 t
 konuşmak 5, 17
 konut 24 gr
 koparmak 18, 48
 kopmak 18, 48
 kopya, kopye 26, 31
 ~ çekmek (yapmak)
 ~ kâğıdı
 kopyacılık
 koridor 2, 9
 korkak 18 gr
 korkmak 9, 33
 korku 16, 25 t
 korkunç 22 gr
 korkutmak 13 gr
 korucu 20, 8 t
 korumak 15, 67
 koşmak 15, 67
 koşu 20 gr
 koşucu 21 gr
 koşul 11, 65
 kova 28, 64
 kovalamak 28, 9 t
 kovmak 27, 15
 koymak 12, 57
 koyu 7, 76
 koyun 13, 7
 koz 15, 43
 köfte 13, 72
 kök 20, 13
 kömür 21, 52

köpek 5, 77
 köpoğlu 17, 15 t
 köprü 5, 54
 kör 19, 48
 körfez 14, 37
 köşe 12, 39
 ~ başı
 köşk 23, 2
 kötü 3, 23
 köy 8, 51
 köylü 3, 36
 kravat 15, 50
 kredi 21, 15
 kristal 23, 60
 krom 22, 54
 kudret 26, 61
 kudurmak 27, 14
 kuduz 27, 14
 kul 24, 65
 kulak 15, 27
 ~ı ağır
 ~ asmak
 ~ vermek 26, 1 d
 kullanım 19 gr
 kullanmak 11, 48
 kulüp 6, 18
 kum 22, 40
 kumaş 11, 40
 kumral 15, 36
 kundura 28, 23
 kunduracı
 kur 19, 73
 kurak 14, 41
 kural 11, 69
 ~ olarak
 kurban 25, 35
 kurmak 10, 23
 kurnaz 17, 33
 kurnazlık
 ~ yapmak
 kurşun 4, 13
 ~a dizmek 18, 13 d
 kurşunkalem 4, 13
 kurt 15, 64
 kurtarmak 15, 56
 kurtulmak 16, 2 t
 kuru 14, 41
 kurucu 16, 13 t
 kurul 12, 68
 kurulu 25 gr
 kuruluş 16, 6 t
 kurum 13, 5 (19 gr)
 kurumak 20, 5 t
 kusmak 21, 3
 kusmuk 28 gr
 kusur 18, 15
 ~a bakmayın
 ~ etmemek
 kuş 9, 24
 kuşak 21, 32
 kuşatma 21, 32
 kuşatmak 21, 32
 kuşku 11, 35
 kuşkusuz
 kut 10, 19
 kutlu 10, 19
 kutlulamak (kutlamak) 10, 19
 kutu 22, 26
 kuvvet 10, 33
 kuvvetli 10, 33
 kuyruk 28, 60
 kuyu 20, 37
 kuzey 11, 30
 K. Anadolu dağları 14, 17 is
 kuzu 20, 31
 ~m!
 küçük 4, 7
 ~ bey
 ~ hanım
 ~ sanatçı 22, 17

küf 27, 63
~lü
küfe 27, 42
kül 21, 51
külhani (külhanibey) 25, 65
kültür 6, 96
~ park(ı) 6, 57
küme 20, 28
kümes 25, 51
kürek 23, 13
~ çekmek
kürk 22, 3
~lü
kürsü 25, 8
küsmek 28, 37
kütle 23, 35
kütlevi
kütük 22, 41
~ gibi (sarhoş)
kütüphane 3, 22

L

laboratuvar 22, 64
lâf 15, 14
~ kalabalığı yapmak 25, 7 d
~ olsun diye 15, 14
lâhana 24, 55
lâkırdı 26, 48
~ etmek
lâkin 27, 17
lâmba 4, 42
lâpa 28, 21
~
lâtife 14, 55
~ etmek
~ci
lâyık* 10, 38
lâzım* 5, 1
lehçe 16, 54

leylek 24, 67
lezzet* 13, 47
lezzetli*
liman 14, 64
lira 1, 45
lise 1, 36
liste 13, 62
lokanta 3, 6
loş 25, 62
lûgat 21, 1 t
lûtfen 7, 27
lüzum* 5, 1

M

maalesef 7, 73
maaş 22, 57
maazallah 26, 45
macera 27, 27
macun 12, 47
madde 18, 40
maddi
madém(ki) 12, 26
maden 18, 23
~ kömürü 21, 52
~ suyu 18, 23
madeni 23, 19 t
mağaza 4, 41
mağlubiyet 26, 59
mağlûp 26, 59
mahalle 17, 13
mahcup 19, 42
mahıv 17, 39
mahvetmek
mahvolmak
mahiyet 26, 60
mahkeme 17, 19
~ye düşmek
mahkûm
~ etmek

mahlûk 25, 78
mahpus* 28, 22 t
mahrum* 13, 17
mahsul 13, 26
mahsus 24, 56
mahsûsan 26 gr
makale 12, 24
makam 20, 67
makina (makine) 8, 72
maksat* 12, 22
makul 16, 17
mal 1, 4
~ etmek 18, 18 t
malik 16, 33
~ane
malûm 11, 60
malûmat 14 gr
malzeme 16, 77
mamur 18, 33
mana* 19 gr
manav 22, 50
manda 25, 42
mani* 19, 12
manto 23, 50
manzara 14, 51
marangoz 22, 46
marifet 24, 76
~li
Marmara (denizi) 14, 19 is
marmelât 27, 48
mart 10, 6
masa 1, 5
masal 17, 3
~ düzmek
masraf* 19, 30
masraflı 26, 25 t
maşallah 14, 57
matbaa 22, 44
~cı
matematiksel 16, 20 t

mavi 2, 27
mayıs 10, 8
mayi* 27, 36
maymun 28, 58
mazeret 24, 18
mazi* 19 gr
mazur 24, 18
~ görmek
meblâğ* 16, 70
mecbur 14, 61
mecburiyet
(...mak) ~inde
meclis 20, 47
mecnua* 12, 54
medenî 15, 79
meğer 13 gr
Mehmetçik 28. 13 t
mektep* 3, 7
mektepli 7 gr
mektip 6, 30
memleket* 8, 56
memnun 5, 72
memnuniyet 13, 2 t
memnunluk 13, 2 t
memur 2, 14
memuriyet 16, 14 t
mendil 18, 51
menfaat 16, 79
menfi* 27, 28
mensup 19, 19
merak 7, 25
~a düşürmek 17, 7 t
~ etmek 7, 25
meraklı 7, 25
meraklanmak 16, 12 t
merasim* 25, 15
merdiven 15, 20
~den (veya -i) çıkmak, inmek
merhaba 2, 55
merhamet 25, 36

merhametli
merkez 5, 39
mermer 22, 10
mesafe 14, 16
 (...dan 5 kilometre) ~de(dir)
 meselâ 7, 53
 mesele* 8, 64
meslek 11, 50
 mesul 25, 9 t
 mesut* 18, 25
 meşgul 12, 59
 ~ etmek
 meşhur* 6, 58
meşin 18, 53
 ~ ceket
 methetmek* 18, 66
 metin I 11 k
metin II 19, 32
 metot* 17, 32
metre 8, 2
metro 6, 37
 mevcudiyet 14 gr
mevcut 11, 77
mevduat 19, 68
mevki 14, 62
mevsim 10, 15
 mevzu* 19, 10
meydan 6, 12
 ~a gelmek 20, 11 d
 ~a getirmek 14, 3 d
 ~ okumak 27, 1 d
 (bir şeye) ~ vermek 18, 6 d
meyva 10, 73
 mezar* 25, 32
meze 25, 13
mezun 11, 52
 mıntaka* 11, 37
mırıldanmak 22, 30
mısır 13, 40
mide 22, 74
mikrop 17, 44
miktar 13, 20
 Milât 11, 26
 ~tan önce
millet 10, 31
 milletlerarası*
 milli
milyar 4, 63
milyon 4, 62
mimar 22, 55
minare 12, 56
 minimini 18, 8 d
 misafir* 9, 21
 misal* 5, 66
misil 26, 22
 ~i yok
 ~siz
mizah 17, 24
mobilya 9, 43
model 12, 48
modern 8, 70
mor 28, 16
moral 21, 35
 muahede* 28, 11
 muallim* 3, 32
muamele 26, 7
 ~ etmek
 muasır* 16, 53
 muavin* 11, 4 t
muayene 14, 74
 ~ etmek
 muayyen* 17, 17 t
muazzam 8, 28
muhabir 20, 68
muhafaza 18, 30
 ~ etmek
muhafız 27, 24
muhakkak 12, 25
muhalefet 24, 12
 muhalif* 28, 67

muharebe* 11, 22
 muharrir* 20, 4
 muhasara* 21, 2
muhatap 15, 54
 muhit* 21, 27
muhtaç 13, 18
 muhtar 20, 47
 muhtelif 19, 22
 muhtemel* 15, 48
mukavele 27, 50
 ~ yapmak
 mukavemet* 28, 8 t
mum 20, 12
 muntazam* 17, 2
musiki 12, 68
 ~ heyeti
musluk 12, 38
mustarip 16, 44
mutfak 12, 34
mútlaka 9, 51
mutlu 18, 25
 muvaffakiyet 24, 7 t
muvafık 19, 57
mücadele 17, 43
 ~ etmek
 müdafaa* 26, 3
 ~ etmek
 müddeiumumi* 24, 36
müddet 11, 54
müdür 3, 63
müessese 13, 1
 müesseseseleşmek 23, 14 t
 müfettiş 25, 14
mühendis 8, 10
 mühim* 10, 21
mühür 28, 80
 mühürlemek
 mükâfat 10, 39
mükemmel 10, 30
mümessil 27, 65
mümkün 9, 35
münadi 23, 55
 münakaşa etmek* 21, 41
münasebet 12, 15
müracaat 15, 57
 ~ etmek* 12, 30
mürekkep 4, 14
müsaade 11, 4
 ~ etmek
 ~ nızle
 müsabaka* 23, 20
 müsait* 13, 68
müsamaha 28, 35
 ~ etmek
 müsavat* 25, 28
 müsavatsızlık 26 gr
 müsavi* 25, 28
 müspet* 27, 28
 müstakil* 16, 39
 müşahhas 25, 27
müşteri 13, 56
mütehassis 13, 6
 mütekait 33, 11 t
 mütercim* 7, 56
müteşekkik 15, 78
mütevazı 27, 13
müthiş 27, 68
müzakere 26, 64
 ~ etmek
müze 6, 39
 müzik *bkt.* musiki
 N
 nafile* 10, 7 t
nahiye 24, 30
nakil 17, 17
 ~ etmek
 nakliye
nal 19, 58

- nam* 1, 17
 ~ salmak 21, 23
 ... ~ına 9, 1 d
 namaz 16, 23
 ~a durmak
 ~ kılmak
 namus 20, 53
 namussuz 20, 53
 namümkün 26 gr
 nasihat* 15, 22
 nâsıl 3, 14
 ~ olsa 24, 15 d
 ~sa 15, 7 d
 ~sınız? 4, 8 d
 nazar* 15, 6 t
 nazaret
 nazik 26, 40
 ne 1, 49
 ~ ayındayız? 6, 23
 ~ biçim? 14, 29
 ~ bileyim 8, 14 d
 ~ çare ki 15, 1 d
 ~ çeşit 9, 2
 ~ demek? 6, 27
 ~ diye? 17, 9 d
 ~ gezer 26, 14 d
 ~ gibi? 8, 8 d
 ~ güne duruyor? 24, 8 d
 ~ kadar? 8, 5 d
 ~ kadar da...! 8, 5 d
 ~me gerek? 14, 8 d
 ~ münasebet 11, 15
 ~ o? 9, 3 d
 ~ renktedir? 2, 54
 ~ ...sa beğenirsin? 28, 2 d
 ~ var? 4, 2 d
 ~ var ~ yok? 4, 3 d
 ~ yapıp yapıp 15, 6 d
 ~ye benzer? 14, 34
 ~yiniz var?
- nebat 13, 37
 neci 8, 13
 neden 11, 6
 nedense 12, 31
 nefes 22, 72
 ~ almak
 nehir 6, 67
 nérede 1, 50
 ~yse 15, 3 d
 nereli 7, 2 t
 neresi 3, 5
 nesil 23, 43
 neşe 15, 24
 neşelenmek 15, 24
 neşeli 15, 24
 net 26, 1
 netice* 11, 27
 nevi* 9, 2
 néyse 17, 4 d
 nezle 22, 63
 ~ oldu
 niçin 8, 57
 nihayet 9, 61
 nikâh 15, 69
 ~ altına almak
 ~ kıymak 20, 3 d
 nimet 25, 77
 nisan 10, 7
 nispet* 21, 76
 nişan 23, 48
 ~ almak
 ~lı
 nitekim 13, 21
 nitelik 15, 62
 niyet 13, 30
 nizam 20, 24
 ~lar
 Noel: ~ağacı 10, 2 d
 nohut 18, 74
 nokta 11, 10

- not 13, 75
 ~ almak
 ~ etmek
 ~ tutmak
 ~ vermek
 nöbet 15, 53
 nöbetçi 8, 6
 numara 3, 39
 (kaç) ~lı oda?
 nutuk 28, 40
 nüfus 11, 34
 ~ kâğıdı 21, 11 d
- O**
- o 2, 3
 ~ halde 11, 17
 ~ kadar 8, 7 d
 ~ sırada 11, 2 d
 ~ zaman 8, 3 d
 ocak I 10, 4
 ocak II 12, 36
 oda 2, 7
 odacı 27, 14 t
 odak 16, 57
 odaklamak
 odun 21, 74
 oğul 3, 40
 ~um!
 oğuşturmak 27, 48
 ok 21, 75
 okşamak 28, 4
 okuyucu 21 gr
 okul 3, 7
 okumak 5, 18
 okumuş 19 gr
 okyanus 14, 32
 olağan 24, 28
 ~üstü
 olanak 9, 15
 ~lı
 olanca: ~ kuvvetiyle 17, 20 d
 olası 15, 48
 olasılık 15, 48
 olay 12, 14
 oldúkça 4, 8
 olgu 12, 14
 olgun 28, 11 t
 olimpiyat 23, 38
 ol|mak 7, 14; 8, 1 t
 ... ~masın 17, 15 d
 ~maz 11, 3 d
 ~sa ~sa 21, 13 d
 ~ur biter 14, 5 d
 ~ur ~maz 22, 6 d
 oluşmak 18, 11 t
 oluşturmak 10, 45
 omuz 15, 42
 on 2, 45
 onarmak* 24, 21
 onaylamak* 18, 76
 onbaşı 18, 12 t
 onlar 3, 13
 opera 9, 8
 operatör 26, 35
 orada 3, 3
 oralı 7, 4 t
 ~ değil
 oran 21, 76
 orası 3, 4
 ~nı bilmiyorum 7, 6 d
 ordu 10, 32
 orijinal 27, 40
 orman 10, 69
 orta 7, 13
 ~ çağ 16, 53
 ~da 7, 13
 ~dan kaldırmak 16, 3 d
 ~ halli
 ~ya çıkmak 16, 7 d

- ortak** 20, 33
 ~ mallar
ortaklık* 18, 13
ortalama 14, 2 t
ortalık 10, 3 t
 ~ kararınca 18, 48
 ~ karıştı 17, 21 d
 ~ta 10, 3 t
ortam 16, 67
oruç 25, 30
 ~lu
 Osmanlı: ~ imparatorluğu 16, 6 d
ot 20, 14
otel 6, 64
 ~e inmek, konmak 9, 41
 otlamak 22, 1 t
otobüs 6, 35
otomat 23, 63
 ~ik
oto(mobil) 6, 12
oturmak 5, 19
 oturum 19 gr
otuz 3, 63
ova 14, 28
oy 20, 59
 ~ pusulası
oynamak 9, 15; 14, 12 t
 oysa(ki) 12, 5 t
 oyun 13, 8 t
 oyuncak 15, 8 t
ozan* 16, 16

Ö

- öbür** 3, 64
 ~ gün 9, 2
ödemek 19, 72
ödev 7, 60
ödül 10, 39
öfke 16, 15
 ~lenmek
öğle 7, 17
 ~ yemeği
öğrenci 3, 31
 ~ yurdu 10, 2
 öğrenim 9, 3 t
öğrenmek 7, 1
 öğretim 19 gr
 öğretmek 13 gr
öğretmen 3, 32
öğüt 15, 22
öksürmek 22, 53
 öksürük 22, 53
 öksüz 18, 41
 öküz 13, 29
ölçmek 20, 26
 ~üp biçmek
 ~ü
ölmek 8, 14
 ölü 20 gr
 ölüm 16, 15 t
ömür 22, 14
ön 5, 32
 ~üne düşmek 17, 19 d
 ~üne katmak 18, 5 d
 ~ünü kesmek 19, 4 d
önce 7, 23
 önceki: ~ gün 8, 15 d
önem 10, 21
 ~li
öneri 9, 34
 önermek
önlem 31, 38
 ~ almak
önlemek 24, 24
 önümüzdeki 9, 5 t
öpmek 19, 29
ördek 25, 49
 örgüt 25, 3 t
örneğin 7, 53

- örnek** 5, 66
örtmek 14, 43
 örtü
 örtülü 20 gr
öte 6, 47
 ~de
 ~denberi 19, 1 d
 öteki 6, 47
ötmek 28, 78
övmek 18, 66
 övünmek
 öykü* 8, 76
öyle 6, 70
 ~ise (~yse)
öz 8, 33
 ~ü
 özel 12, 69
 özellik 14, 8 t
özet 25, 5
 özetlemek
özlemek 25, 38
özür 15, 29
 ~ dilerim

P

- padişah** 19, 25
paha 13, 79
 ~lı
 ~lılık
paket 14, 72
 paketlemek
palto 9, 38
pamuk 11, 14
pansuman 26, 69
pantolon 12, 49
para 2, 15
 ~ cezası kesmek 17, 14
 ~ çekmek 19, 9 d
paralel 14, 13
parça 11, 3
pardösü 27, 22
parfüm 27, 66
 parfümeri
parıldamak* 19, 36
park 6, 57; 21, 23 t
 ~ etmek
 ~ yeri
parke 19, 35
parlak 19, 36
 parlamak 19, 36
parmak 15, 43
 ~ oynatmak
 parmaklık 28, 17 t
pars 28, 53
parti 6, 60
pas 22, 60
 ~lı
pasaport 21, 64
paso 21, 63
paşa 17, 7
 ~m!
patates 20, 42
patinaj 9, 71
 ~ yapmak
patlamak 25, 69
patron 22, 16
pay 18, 67
 ~ını almak
paydos 28, 45
pazar 7, 6
 pazarlık etmek 24, 23 t
pazartesi 7, 7
 peder 25, 27 t
 pehrız bkz. perhiz
pek 2, 34; 8, 3 t
 ~âlâ 14, 67
peki 3, 17
pencere 4, 16
perakende 22, 58

~ ticaret
perde 19, 51
 ~ ~
perhiz 26, 53
 ~ etmek
perşembe 7, 10
peş 18, 72
 ~i sıra
peşin 27, 11 t
petrol 28, 8
peyda 19, 46
 ~ olmak
peydahlanmak 19, 48
peynir 8, 64
pınar 20, 36
piliç 27, 67
pirinç 20, 39
pis 2, 41
pişirmek 19, 1
pişman 21, 68
 ~ olmak
 pişmanlık
pişmek 19, 1
piyano 9, 74
 ~ çalmak
piyes 14, 6
plâk 28, 9
 plâka
plân 9, 58
 ~ kurmak 10, 23
polis (11, 14) 8, 79
 ~ karakolu 17, 59
politik 23, 12 t
politika 7, 46
 ~ izlemek 19, 24
portakal 20, 16
portre 2, 11
post 18, 51
posta 11, 19
 ~ kutusu 22, 26

postane 11, 19
postrestant 21, 58
 ~ mektup
prensip 19, 16
problem 28, 44
profesör 5, 49
profesyonel 23, 44
program 22, 22
proje* 26, 70
pul 21, 67
 ~ meraklısı
pusla (pusula) 22, 66
pusu 16, 72
 ~ kurmak
puro 23, 49

R

radio 2, 23
raf 12, 41
rahat 11, 56
 ~ bırakmak
 ~ı kaçı 12, 79
 ~ vermemek 24, 9 d
 rahatlamak 16, 5 t
rahatsız 7, 48
 ~ etmek
rahmet 19, 6
 rahmetli 19, 6
rakı 25, 2
rakip 23, 46
randevu 15, 25
rasgele 13, 4 t; 21, 2 d
rasgelmek, **ras(t)lamak** 9, 58
razı 9, 31
 ~ olmak
reçete 15, 61
 reddetmek *bkz.* **ret**
refakat 24, 1
 ~ etmek

S

refika* 8, 24
rehber 24, 57
reis 26, 24 t
rejisör 27, 25
rekor 23, 10
renk 2, 54
reseptör* 15, 26
resim 1, 37
resmen 26 gr
resmi 19, 54
ressam 25, 4 t
ret 14, 58
 ~ cevabı
 ~ etmek
rey* 20, 59
rezalet 17, 40
rezil 17, 40
rihtım 21, 11
rıza 20, 72
rica 12, 7
 ~ etmek
rivayet 16, 40
 ~ etmek
rol 14, 6
 ~e çıkmak
 ~ oynamak
roman 6, 13
romantik 23, 77
rota 25, 66
röntgen 26, 52
ruble 2, 16
ruh 20, 75
Rumeli 21, 8 is
 ~ hisarı
Rus 3, 48
Rusça 4, 78
Rusya 3, 49
rüşvet 21, 48
rüya 27, 16
rüzgâr 10, 62

saadet 10, 19
saat 4, 46
 ~ kurmak 10, 23
 ~ yarım 7, 31
sabah 5, 42
 ~ları
 sabahki 9 gr
 sabahleyin 7 gr
sabır 21, 4
sabun 12, 44
saç 7, 72
sadaka 25, 34
sade 1, 50
 ~ kahve 11, 72
 sadece 16, 21 t
sadık 23, 76
saf 24, 17
safa 20, 65
safdil* 27, 17
safha 26, 65
sağ 3, 33
 ~ol 21, 3 d
sağlam 15, 10
 sağlamak 18, 12
sağlık 13, 5 t
sağmak 28, 79
saha* 12, 63
sahi, **sahiden** 10, 48
 sahife *bkz.* **sayfa**
 sahil 12, 77
sahip* 12, 35
sakal 15, 34
sakat 21, 27
 sakatlanmak
sakın 7, 65
sakin 15, 12
saklamak 15, 7
salâhiyet* 18, 7

salata 13, 70
 salatalık 20, 11 t
 salça 27, 46
 saldırı 21, 24
 saldırmak 21, 24
 salı 7, 8
 salkım: ~ söğüt 19, 53
 sallamak 17, 48
 salmak 21, 23
 salon 2, 10
 salt 28, 25
 saman 26, 17
 samimi 20, 66
 sanat 22, 17
 sanatçı, sanatkâr
 sanayi 11, 38
 sancak 21, 45
 sancı 26, 50
 sandal 21, 12
 sandâlye 2, 24
 sandık 20, 57
 sanı 20 gr
 saniye 17, 38
 sânkî 25, 20
 sanmak 10, 1
 santral 26, 20
 santrfor 28, 65
 sap 26, 25
 sapmak 26, 16
 saptamak 16, 56
 sararmak 19 gr
 saray 6, 59
 sarfetmek 20, 9
 sargı 17 gr
 sarhoş 20, 54
 sarı 1, 7
 sarılı 25 gr
 sarılmak 15, 66
 sarışın 15, 35
 sarkmak 19, 67
 sarmak 15, 66
 sarraf 19, 28
 sarsak 28, 14 t
 sarsmak 26, 68
 satıcı 21 gr
 satıl 14, 21
 satın almak 8, 66
 satır 17, 4
 satırbaşı
 satış 16, 24 t
 satmak 8, 65
 satranç 9, 68
 ~ oynamak
 savaş 11, 22
 savaşmak 17, 43
 savcı 24, 36
 savunma 26, 3
 ~k
 sayaç 28 gr
 sayfa 12, 10
 saygı 17 gr
 saygılı 17 gr
 saygısızlık 17 gr
 sayı 11, 68
 sayıklamak 19, 52
 sayın 17, 2 t
 saymak 11, 68
 sayman 28 gr
 sebat 23, 23
 sebep 11, 6
 sebze 13, 28
 seçim 19 gr
 seçkin 12, 7 t
 seçmek 11, 59
 sedir 1, 38
 sefer 18, 77; 21, 26 t
 sekiz 3, 58
 sekmek 28, 19
 seks 27, 55
 seksapel 27, 55

seksen 4, 60
 sel 24, 47
 selâm 7, 54
 ~ vermek
 selâmlamak 12, 2 t
 Selânik 21, 12 i
 semt 6, 65
 sen 1, 42
 sene 6, 8
 sepet 27, 41
 serbest 23, 76
 serçe 24, 66
 serdar 19, 24
 sergi 12, 75
 serili 25 gr
 serin 1, 31
 serinle(ş)mek 17, 18 t
 sermaye 22, 42
 sermayedar 26 gr
 sermek 20, 30
 serseri 28, 39
 ~ kurşun
 sert 10, 3
 servis 14, 79
 ses 1, 39
 seslenmek 20, 1 t
 sessiz: ~ sedasız 17, 8 d
 sevda 26, 31
 ~lı
 sevgi 10, 2 t
 sevgili 17 gr
 sevimli 17, 3 t
 sevinç 14, 53
 sevinmek 14, 53
 seviye 23, 22
 sevk etmek 18, 69
 sevmek 8, 32
 seyahat* 14, 50
 seyirci 9, 65
 seyrek 10, 75
 seyretmek 9, 65
 seyyah* 15 gr
 seyyar 21, 16
 sezmek 25, 70
 sezon 22
 sıcak 4, 19
 sıcak ölçer* 22, 13 t
 sıçramak 28, 24
 sıfır 3, 60
 sığ 14, 38
 sığır 25, 41
 sıhhat* 13, 5 t
 sık 10, 66
 ~ ~
 sıkı 7â 58
 ~ ~ (~dan ~ya)
 ~ fıkı 26, 8 d
 sıkıcı 28 gr
 sıkılmak 12, 29
 sıkıntı 12, 29
 sıkıştırmak 18, 14 t
 sıkmak 12, 24
 sınav 6, 5
 ~ı kazanmak 17, 20
 ~ vermek 6, 5
 sınıf 3, 8
 ~ı geçmek 7, 39
 sınıftaş 8 gr
 sınır 14, 9
 sınırlı 15, 19 t
 sır 21, 21
 sıra 1, 12
 ~ile
 sırf 22, 78
 sıtma 17, 42
 ~ya yakalanmak (tutulmak)
 sıtmalı 17, 42
 sıvamak 28, 14
 sıvı 27, 38
 sıyırmak 28, 14

sıyrılmak
sızmak 27, 3
sigara 9, 69
 ~ içmek
silâh 10, 34
 ~a davranmak 16, 20
 silâhlı: ~ kuvvetler 10, 34
 bilgi 17 gr
 silinmek 17, 65
silmek 17, 65
simsar 28, 30
sincap 24, 73
sinek 17, 22
 ~ avlamak
sinema 1, 40
sinir 18, 7
 ~ine dokunmak
sirk 23, 34
sis 24, 13
 sislenmek
sistem 14, 25
site 23, 29
sivil 3, 38
sivilce 27, 57
sivri 17, 23
 sivrisinek
siyah 2, 28
 siyasal 23, 12 t
 siyaset 28, 4 t
 siyasi *bkz.* siyasal
siz 3, 12
ski* 9, 59
 ~ yapmak
soba 21, 10
sofa 12, 32
sofra 13, 55
 ~ kurmak
 ~ örtüsü 14, 43
 ~ takımı 13, 55
 ~(yı) toplamak 13, 55

soğuk 4, 20
 ~ almak 10, 8 d
 soğukluk 17, 10 t
 soğumak 18, 5 t
sokak 6, 17
sokmak 17, 15
 sokulmak (birinin yanına) 19, 7 d
sol 3, 34
solmak 21, 20
 soluk I 21, 20
 soluk II 27, 9
 ~ ~a
solumak 27, 9
somut 25, 27
son 7, 30
 ~ derece 7, 75
 ~ haber(ler) 11, 11
 sonbahar* 10, 18
sonra 7, 22
sonuç 11, 27
 ~a varmak
 sonuçsuz 11, 27
sopa 22, 5
 sopalı
sormak 6, 10
soru 6, 11
 ~ sormak
 sorum 19 gr
 sorumlu 21, 6 t
sorun 8, 64
soy 3, 44
 ~adı
 soygun 26, 20 t
 ~cu
soymak 16, 10
 soysuz 26, 19 t
söğüt 19, 53
sökmek 23, 74
sönmek 19, 59
söv/mek 26, 39

~e saya
söylemek 5, 59
 söylenmek 24, 4 t
 söylenti 16, 40
 söylev 28 gr
söz 7, 57
 ~ almak
 ~de 17, 19 t
 ~ etmek 16, 18 t
 ~ün kisası 7, 57
 sözcük 11 k
 sözleşmek 27, 50
spor 6, 1
 ~ sitesi 23, 29
 ~ yapmak 6, 1
 sporcu 9 gr
stad, stadyum 9, 76
 step *bkz.* istep
stil 23, 42
su 9, 54
 ~ gibi bilir 11, 5 d
 ~ya düşmek 9, 54
 sual* 6, 11
 ~ sormak
subay 2, 31
sucuk 13, 66
suç 16, 10
 ~ işlemek
 suçlu 24, 14 t
 sulamak 18, 3 t
 sulh 24, 15 t
sultan* 19, 25
sun 27, 64
sunmak 16, 32
sur 21, 31
surat 23, 62
 ~sız
suret 24, 58
 Suriye 14, 16 is
 sus: ~ pus olmak 23, 8 d

susmak 11, 5
suvare 12, 16
 sükûnet 28, 21 t
 sümük 27, 47
 sümüklü
 ~ böcek
süpürmek 24, 22
sürat 28, 33
süre 11, 54
 süreç 28 gr
 sürgün 26, 6 t
sürmek 13, 11
 sürü 20 gr
 sürüklemek 27, 6 t
 sürütme 28, 15 t
süs 10, 55
 süslemek 10 gr
süt 11, 74
 ~ liman 14, 7 d
süzme 25, 73
 süzülme 26, 14 t
 §
şahıs 16, 75
 şahin* 28, 50, 51
şahit 24, 4
 şahitlik
 şair 16, 16
şaka 17, 51
 ~ (olsun) diye
 ~ etmek
 ~ya almak 24, 12 d
 şakacı 17, 51
 şakalaşmak 24, 24 t
şampiyon 23, 47
şapka 9, 39
şarap 13, 74
 şarıl: ~ ~ 27 gr
 şarıldamak

şarılı
şark 11, 31
şarkı 17, 1
~ söylemek
şart 11, 55
şaşırmak 13 gr
şaşırtmak 13 gr
şaşkın 15 gr
şaşmak 9, 46
şef 11, 12
şehadet: ~ parmağı 24, 4
şehir 5, 35
şehirli 7 gr
şehit 18, 56
~ olmak
şeker 11, 73
şekil 14, 22
şemsiye 28, 22
şen 12, 18
~ neşeli 15 gr
şenlik 12, 18
şeref 25, 23
~li
şey 4, 22
~ ...
şeytan 21, 77
şık 25, 63
şiril: ~ ~ 27 gr
~damak
~tı
şiddet 10, 61
şiddetlenmek 16, 3 t
şiddetli 10, 61
şifa 22, 76
~lar olsun!
şifalı
şiir 16, 16
şikâyet 18, 4
~ etmek
şikâyetçi

şilte 24, 43
şimdi 4, 30
şimdilik 23 gr
şimdilik 14, 9 t
şimendifer 18, 20 t
şirin 18, 47
şirket 18, 13
şiş 25, 1 t
şişe 13, 76
şişkin 15, 41
şişman 15, 41
şişmek 15, 41
şive 22, 29
şöhret* 23, 4 t
şöyle 6, 71
~ böyle 12, 2 d
şu 2, 2
~su busu 25, 14 d
şubat 10, 5
şube 21, 57
şükür 15, 59
şüphe 11, 35
~siz

T

tâ 8, 15
taahhüt 21, 81
~ etmek
~lü mektup
tabak 13, 57
taban 28, 31
tabanca 20, 71
tabelâ 26, 66
tabi* 16, 39
tabiat 10, 6 t
tabii 4, 38
tabir* 19 gr
tabla 19, 45
tablo 3, 9

taç 23, 31
~ giymek
tadil* 26, 18 t
tafsilât* 28, 47
tahammül etmek* 19, 66
tahlil* 22, 61
~ etmek
tahmin 28, 46
~ etmek
~en
tahmini: ~ olarak 16, 2 d
tahrip* 18, 18
~ etmek
tahsil* 11, 3 t
~ görmek
tahsildar 26 gr
taht 19, 26
~a çıkmak
tahta 2, 33
takdir 23, 72
~ etmek
takılı 25 gr
takılmak 18, 73
takım 13, 54
takır: ~ ~ 27 gr
takırdamak 27 gr
takırtı 27 gr
takip 14, 24
~ etmek
takmak 18, 73
taksi 6, 41
takvim 8, 1
talan etmek 31, 29
talebe* 3, 31
talep 18, 1
~ etmek
tali, talih 24, 19
~i var
talihsizlik
tam 7, 29

tamam 11, 49
~iyle
tamamen 26 gr
tamamlamak 11, 49
tamir 7, 26
~ etmek
tane 7, 26
tanıdık 15, 7 t
tanık* 24, 4
tanım 16, 62; 19 gr
tanımak 7, 68
tanımlamak 16, 62
tanışık 13, 7 t
tanrı* 10, 47
tansyon 21, 9
taraf 11, 1
tarafı* 25, 7 t
tarafdar 25, 7 t
tarak 26, 37
taramak 26, 37
tarım 11, 36
tarif* 16, 62
~ etmek
tarih 6, 44
tarihî 14 gr
tarihli 6, 44
tarihsel 14 gr
tarla 13, 31
tartışmak 21, 41
tarz 20, 16
tasa 24, 48
~ etmek
tasarı 26, 70
tasarruf 18, 69
tasdik 18, 76
~ etmek
tasvip 26, 62
~ etmek
taş 9, 3
~a tutmak 20, 4 d

taşımak 11, 42	tehdit 28, 28
taşınmak	~ etmek
taşıt* 17, 17	tehlike 22, 65
taşra 28, 68	tehlikeli
~lı	tek 14, 39
tat 13, 47	~ başına 18, 11 d
~ma doyulmaz	~tük 15 gr, 18, 10 d
tatbik etmek* 16, 26	tekerlek 26, 42
tatıl 9, 20	tekil 28 gr
~ günü	teklif* 9, 34
tatlı 13, 47	~ etmek
tavan 3, 10	teklifsizce
~ arası 24, 22 t	tekne 21, 40
tavır 15, 63	teknik 8, 62
tavsiye 15, 23	tekrar 7, 18
~de bulunmak	~ etmek
~ etmek	tekrarlamak
tavuk 20, 32	telâş 17, 25
tâyin 24, 32	~a düşmek
~ etmek	~ etmek
taze 13, 65	~lanmak
~ peynir	telefon 12, 21
tebessüm 27, 18	~ etmek
~ etmek	televizyon 9, 64
tebeşir 4, 16	telgraf 21, 58
tebrik etmek 10, 19	tel(graf) çekmek
tecim 14, 9	temas 25, 3
~el	~ etmek
tecrübe* 5, 48	tembel 5, 65
~li	temel 21, 4 t
teçhiz 24, 15	~li
~ etmek	temenni* 10, 36
teçhizat	temin 18, 12
tedavi 24, 59	~ etmek
~ etmek	temiz 2, 40
~ görmek	~ hava almak 10, 1 d
tedirgin 25, 12	temizlemek 10 gr
~ etmek	temmuz 10, 10
teftiş 25, 14	temrin* 11 k
~ etmek	temsil 23, 30

~ etmek	~ etmek
temsilci	tespit etmek* 16, 56
ten 27, 59	teselli 26, 29
teneffüs 7, 61	~ etmek
teneke 22, 51	tesir 26, 2 t
~ci	~ etmek
tenha 24, 60	~li
tenkit 26, 21	teslim etmek 20
~ etmek	teşebbüs* 18, 8 t
tepe 19, 8	teşekkül etmek* 18, 11 t
~den tırnağa (kadar) 25, 80	teşekkür: ~ ederim 4, 9 d
~si attı 22, 2 d	~ etmek
tepelemek 18, 58	teşkilât 24, 12 t
teпки 26, 51	teşkil etmek 10, 76
tepkili	teşrif 19, 37
tepmek 26, 51	~ etmek
tepsi 25, 24	~at
ter 21, 6	~atçı
terazi 24, 25	teşrin*: ilk ~ 10, 13
terbiye* 8, 39	son ~ 6, 7
~ etmek	teşvik 26, 33
~li	~ etmek
tercih etmek* 11, 75	tetkik* 23, 40
tercüman 7, 56	~ etmek
tercüme 7, 56	tevazu* 27, 13
~ etmek	teyp 8, 77
tereyağı 13, 67	teyze 8, 47
terketmek 26, 77	tez I 15, 17
terlemek 22, 17 t	~ elden
termometre 10, 51	tez II 16, 48
ters 17, 46	tezgâh 23, 3
~ bakmak	tıkamak 26, 5
~ine	tıkır: ~ ~ 27 gr
terslemek 17, 46	~damak
tersyüz etmek 19, 5 d	~tı
tertip 28, 10	tıklım: ~ ~ 24, 7 d
~ etmek	tıp 26, 38
terzi 22, 24	tıpkı 20, 7
tesadüf 17, 52	traş 7, 40
(bir) ~ eseri	~ etmek

~ olmak
 tırnak 25, 80
 ticaret 14, 9
 ticarî 14 gr
 tifo 8, 30
 tilki 25, 56
 tip 9, 1
 titiz 23, 24
 titirmek 16, 24
 tiyatro 6, 14
 tok 13, 2
 tokat 17, 49
 ~ atmak (yapıştırmak)
 ~ yemek
 tombalak *bkz.* tombul
 tombul 23, 51
 ton 23, 59
 top 15, 68
 ~ atmak 25, 11 d
 topal 18, 44
 topallamak 26, 7 t
 toplamak 9, 37
 toplantı 4, 49
 toplu 20, 2 t
 topluluk 24, 13 t
 toplum 18, 24
 toplumsal
 toprak 13, 25
 toptan 22, 10 t
 ~ ticaret
 Toroslar 14, 18 is
 torun 16, 27
 toy 25, 37
 toz 24, 77
 töre 25, 33
 tören 25, 15
 tövbe 28, 27
 ~ etmek
 ~ler olsun
 Trakya 14, 6 is
 tren 11, 13
 trolleybüs 6, 36

tuğla 22, 37
 tuhaf 8, 52
 ~ına gidiyor
 tuhafiye 22, 52
 tuhafiyeci
 turist 12, 66
 turistik
 turna 23, 71
 ~ balığı
 turp 28, 3
 tutanak 21, 20
 tutar 16, 70
 tutmak 9, 4
 tutturmak 26, 21 t
 tutuklu 26, 22 t
 tutum 19 gr
 tuz 14, 45
 tuzlu
 tuzak 16, 35
 ~ kurmak
 tüccar 15, 38
 tüfek 23, 8
 tükenmek 18, 46
 tükürmek 28, 5
 tüm 23, 17
 tümce 7, 2
 türbe 16, 46
 Türk 3, 50
 Türkçe 5, 57
 Türkiye 3, 51
 türkû 27, 9
 türlü 8, 61
 ~ ~
 tütün 13, 41
 ~ içmek
 tüy 25, 52

U

ucuz 13, 78
 uç 14, 14
 uçak 16, 19

uçmak 16, 19
 uçuşmak 19, 12 t
 ufak 3, 66
 ~ para
 ~ tefek (şeyler) 12, 4 d
 uğramak 6, 74
 uğraşmak 6, 33
 uğur 10, 19
 uğurlamak 16, 11 t
 uğurlu 10, 19
 ulan 24, 63
 ulaşmak 23, 5 t
 ulus 10, 31
 uluslararası
 umde* 19, 16
 ummak 16, 11
 umumî* 12, 71
 ~ harp
 umumiyetle* 9, 27
 umut* 15, 60
 umutlanmak 27, 8 t
 unutkan 15 gr
 unutmak 7, 78
 us 25, 26
 ~lu
 usta 8, 20
 usul 17, 32
 usulcacık, usullacık 28, 24 t
 uşak 27, 1
 utanç 25, 8 t
 utangaç 24 gr
 utanmak 24, 61
 uyanmak 7, 38
 uydu 28 gr
 uydurmak 25, 21 t
 uygar* 15, 79
 uygulamak 16, 26
 uygun 18
 uyku 10, 57
 uymak 18, 11

uyumak 7, 62
 uzak 5, 41
 ~ta
 uzaklaşmak 19, 14 t
 uzamak 22, 2 t
 uzanmak 14, 1 t
 uzat/mak 22, 2 t
 ~ma!
 uzman 13, 6
 uzun 2, 38
 ~ atlama 23, 13 d
 ~ boylu 7, 71
 ~ hikâye 8, 76

Ü

üç 4, 55
 ~ adım atlama 23, 15 d
 ülke 6, 61
 ümit 15, 60
 ~(ini) kesmek
 ~siz
 ün 23, 4 t
 üniversite 6, 62
 ünlü 6, 58
 üretim 16, 58
 üretmek 16, 58
 ürkmek 19, 7
 ürkütmek
 ürümek 28, 75
 ürün 13, 26
 üst 5, 33
 ~ baş 12, 5 d
 ~üme kalmadı 23, 11 d
 ~üne yok 23, 12 d
 ~ ~e 27, 4 d; 24, 10 d
 üstat 16, 4 t
 üstelik 17, 1 t
 üstün: ~ tutmak 10, 6 d
 üşümek 10, 79

üvey 8, 34
~ ana
üye 20, 60
üzer 5, 34
üzgün 15 gr
üzmek 11, 61
üzülmek
üzüm 13, 43
üzüntü 19, 5 t
~lü

V

vaat 15, 57
~te bulunmak
vadetmek 15, 57
vadi 16, 55
vagon 22, 5 d
vahşi 23, 33
vaka 12, 14
vakıa 24, 6 t
vakit 5, 59
~~ 9, 5 d
~ geçirmek 6, 23
~im yok 5, 59
~inde 8, 2 d
~iyle 8, 1 d
vali 15, 8
vallahi 8, 74
Van 14, 21 is
vapur 14, 4
var 2, 52
~ı yoğu 25, 1 d
~ kuvvetiyle 14, 20 d
varil 27, 43
varlık 23, 5 t
~lı
var|mak 7, 45
~sın ...sın 24, 11 d
vasatı 14, 2 t

vasıf * 15, 62
vasıta* 14, 31
... ~ sıyla
vatan* 10, 2
vatandaş
vazgeçmek 19, 14
vazife* 7, 60
vaziyet* 12, 16
ve 2, 37
veda 24, 64
~ etmek
~laşmak
vefa 24, 71
vefahi
velinimet 25, 77
verem 23, 37
vergi 17 gr
veri 20 gr
verici 21 gr
verim 19 gr
verimsiz 23, 13 t
vermek 6, 4
vesika 24, 62
veya 5, 62
vezne 19, 65
veznedar
viz: ~ gelmek 28, 3 d
vicdan 24, 7
video 8, 78
vilâyet 24, 33
vitrin 8, 67
vuku: ~ bulmak 22
vurgu 17 gr
vurgulu 17 gr
vurmak 12, 30
vurulmak 15, 5 t
vücut 22, 67
~e gelmek
~e getirmek

Y

ya 3, 18; 8, 4 t
~ ... ~da ... 6, 7 d
yaban 25, 16 t
~ arısı
~ domuzu
yabancı 11, 15
yadigâr 16
yağ 13, 67
yağız 15, 37
yağmur 10, 43
yahu 10
yahut 5, 62
yaka 17, 45; 21, 16 t
yakacak 18 gr
yakalamak 17, 45
yakın 5, 40
~da 12, 4 t
~dan tanımak 7, 63
~lar 5, 40
yakınmak 28, 12 t
yakışık 17, 29
~ almak
yakışıklı 17, 29
yakışmak 20, 73
yakıt 24, 9 t
yaklaşmak 14, 15
yakmak 18, 19
yalan 7, 69
~ söylemek
yalın 28, 38
~ kat
yalnız 8, 31
yalvar/mak 21, 1
~ıp yakarmak
yama 28, 32
~ vurmak
yamaç 20, 27
yaman 27, 60
yan 5, 35
~ bakmak 17, 2 d

~ gözle bakmak 15, 5 d
~ıma gel 6, 10 d
yanak 15, 45
yandaş 25, 7 t
yangın 19, 15 t
yanık 18 gr
yanılmak 7, 20
yanıt 5, 15
~ vermek
yâni 5, 46
yanlı 28, 23 t
yanlış 7, 21
~ anlamak
yan/mak 15, 4; 26, 3 t
~ıp yakılmak 26, 3 t
yapı 5, 36
yapılı 25 gr
yapım 19 gr
yapışkan 15, 28; 15 gr
yapıştırmak 15, 28
yapıt 24 gr
yapmak 5, 20
yaprak 4, 66
yâr 21, 78
yara 18, 60
yaralamak
yaralı
yaramak 18, 20
yaramaz 18 gr
yaramazlık etmek 25, 15 t
yarar 18 gr
yararlanmak
yararlı
yaratmak 22, 15
yardım 5, 23
~ göstermek 7, 36
yargıç 16, 14
yargılamak 24, 16 t
yarı 11, 68
yarım 7, 31
yarımada 14, 11

yârın 9, 22
 yarış 23, 20
 yarışma
 yarışmacı
 yarışmak 23, 20
 yarmak 21, 28
 yasa 10, 26
 yasak 9, 26
 ~ etmek
 yastık 20, 29
 ~ yüzü
 yaş I 6, 9
 ...~ına girmek 8, 4 d
 yaş II 19, 33
 yaşam 11, 18
 yaşamak 8, 53
 yaşarmak 19, 33 (19 gr)
 yaşlı 4, 35
 ~ başlı 5, 37
 yaştaş 8 gr
 yatak 7, 39
 ~a girmek
 yatay 28 gr
 yatırmak 13 gr
 yatmak 10, 80
 yavaş 9, 56
 ~
 yavru 25, 59
 ~m!
 yay 14, 36
 yaya 5, 45
 yayın 17 gr
 yayla 14, 27
 yaymak 13, 43
 yaz 10, 17
 yazar 16, 21
 yazı 2, 32
 ~ tahtası 2, 33
 yazıcı 20 gr
 yazıhane 27, 10 t
 yazık 9, 72
 ~lar olsun!
 yazılı 20, 25 (20 gr)
 yazım 19 gr
 yazın* 10, 17
 yazın 16, 21
 yazış 16 gr
 yazmak 5, 21
 yedek 20, 49
 yedi 3, 57
 ~sinden yetmişine kadar
 12, 7 d
 yeğen 27, 12
 yeğlemek 11, 75
 yelek 24, 72
 yemek 7, 33
 ~
 ~ listesi 13, 62
 yemekhane 3, 67
 yemin 21, 40
 ~ etmek
 ~li
 yemiş 22, 35
 yengi 10, 28
 yeni 3, 14
 yenilenme 23, 9 t
 yenilgi 21, 14 t
 ~ye uğratmak
 yenmek 17, 57
 yenilmek
 yer 6, 32
 ~inde 11, 9 t
 ~in dibine geçmek 14, 54
 ~ine getirmek 13, 6 d
 ~sarsıntısı 26, 68
 ~üstünde, yüzünde 6, 32
 ~yuvarlağı 15, 16
 yerli 6, 6 t
 yersiz 25, 12 t
 yerüstü, yeryüzü 20, 3 t
 yeşermek 19 gr
 yeşil 4, 9

Yeşilrmak 14, 25 is
 yeter 14, 67
 ~de artar 24, 2 d
 ~ki 14, 6 d
 yetinmek 16, 23 t
 yetişmek 13, 19
 yetiştirmek
 yetki 18, 8
 yetkili
 yetkin 10, 30
 yetmek 20, 15
 yetmiş 4, 59
 yiyecek 18 gr
 yığın 27, 18
 yığmak 27, 19
 yıkamak 7, 41
 yıkıcı 21 gr
 yıkık 18 gr
 yıkım 19 gr
 yıkmak 18, 18
 yıl 6, 8
 yılan 17, 16
 yılbaşı 10, 1 t
 ~gecesi
 yıldırım 19, 47
 yıldız 22, 13
 yıldönümü 10, 25
 yırtmak 27, 74
 yiğit 18, 64
 yine 6, 45
 yirmi 3, 52
 yitirmek 16, 9
 yitmek 19, 9 t
 yoğun 23, 21
 yoğurt 24, 45
 yok 2, 53
 ~değildir 13, 5 d
 ~etmek
 ~yere
 yoklamak 15, 6
 yokluk
 yoksa 4, 32
 yoksulluk 24, 5 t
 yoksun 13, 17
 yokuş 20, 25
 yol 7, 35
 ~a düşmek 21, 15 d
 ~a koyulmak 13, 7 d
 ~almak 21, 7 d
 ~unda 7, 35
 yolcu 8 gr
 yoldaş 2, 51
 yolkesen 20, 9 t
 yollamak 17, 6 t
 yollanmak
 yolsuz 26, 4 t
 yolsuzluk
 yorgan 15, 65
 yorgun 15 gr
 yormak 11, 71
 yorucu 21 gr
 yorulmak 11, 71
 yön 14, 10
 yönetim 8, 11
 yönetmek 8, 12
 yönetmen 3, 63
 yöre* 21, 27
 yukarı 10, 52
 yumak 24, 69
 yummak 27, 73
 yumruk 23, 26
 ~dövüşü
 yumurta 13, 68
 yumuşak 10, 65
 yumuşamak 22, 5 t
 Yunanistan 14, 7 is
 yurt 10, 2
 ~hasreti 22, 27
 ~sevgisi 10, 2 t
 yurtluk* 16, 33
 yurttaş 10, 2
 yutmak 21, 55

yuva 24, 70
 yuvarlak 15, 16
 yuvarlanmak 19, 13 t
 yük 16, 13
 yüklemek
 yüksek 3, 28
 ~ atlama 23, 14 d
 ~ kaliteli 14
 ~ mühendis 8, 10
 ~ okul 3, 28
 ~ sesle 11, 10 d
 yükselmek 6, 46
 yükselti 14, 3 t
 yükümlü 14, 61
 yükümlük
 yön 22, 39
 yürek* 16, 51
 ~i ağzına geldi 25, 9 d
 ~i kaldırmıyor 23, 6 d
 yürümek 9, 28
 yürüyüş 16 gr
 yüz I 3, 61
 yüz II 3, 62
 ~ bulmak 20, 6 d
 ~ünü ekşitmek
 ~ vermek 20, 5 d
 yüzey 14, 21
 yüzgeç 24 gr
 yüzmek 14, 56
 yüzücü 21 gr
 yüzük 18, 71
 yüzüyl 13, 35

Z

zabıt 20, 20
 zabıt* 18, 20 T
 zade 8, 41
 zafer 10, 28
 ~ almak

zahmet 22, 75
 ~ etmek
 ~ olmazsa
 zaman 5, 52
 ~ında 8, 2 d
 ~la 9, 4 t
 ~~ 9, 5 d
 zanaatçı 22, 17
 zannetmek* 10
 zaptetmek 16, 42
 zarar 9, 50
 ~ vermek
 ~(i) yok
 zarf 20, 58
 zat* 16, 75
 zaten 12, 13
 zavallı 15, 47
 zayıf 15, 46
 zayıflamak
 zehir 28, 17
 zehirlemek
 zelzele 28, 27
 zengin 8, 40
 zevk 12, 74
 zeytin 18, 36
 zikzak 25, 67
 zil 7, 48
 zincir 29, 64
 ziraat* 11, 36
 ziyade 20, 69
 ziyaret 15, 5
 ~ etmek
 ~ine gitmek
 zivana 27, 54
 zor 11, 46
 (-mak) ~unda
 zorlanmak 28, 2 t
 zümre 26, 58

Учебное издание

Кузнецов Петр Иванович

УЧЕБНИК ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА

Часть 2. Завершающий курс

Издание шестое, исправленное

Редактор О. Ю. Мансурова
 Корректор Н. А. Ракова
 Оформление и верстка М. Н. Демидова

«Восток – Запад»

Тел./факс: (495) 101-36-29
 Для корреспонденции: 127106, Москва, а/я 12
 E-mail: info@muravei.ru
 Интернет: www.muravei.ru

Общероссийский классификатор продукции
ОК-005-93, том 2; 953005 — литература учебная

Санитарно-эпидемиологическое заключение
№ 77.99.02.953.Д.003857.05.06 от 05.05.2006 г.

ООО «Издательство АСТ»
 170002, Россия, г. Тверь, пр. Чайковского, д. 27/32
 Наши электронные адреса:
 WWW.AST.RU E-mail: astpub@aha.ru

ООО «Восток – Запад»
 129085, г. Москва, Звездный бульвар, 21, стр. 1

ОАО «Владимирская книжная типография»
 600000, г. Владимир, Октябрьский проспект, д. 7.
 Качество печати соответствует качеству предоставленных диапозитивов